

Kura Aləkawalə nga Əntaŋfə

Gude 1999 Edition

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Mata.....	4
Marəkusə	38
Luka	58
Yoohana	94
Slənə	119
Rooma	150
1 Koorintiya	165
2 Koorintiya	180
Galatiya	189
Afisa	195
Filipi	200
Kwalasiya	204
1 Teesaloonika.....	208
2 Teesaloonika.....	211
1 Timooti	213
2 Timooti	218
Titusə.....	221
Filimanə.....	223
Ibəraaniya.....	224
Yakubu.....	236
1 Piita.....	240
2 Piita.....	245
1 Yoohana	248
2 Yoohana	252
3 Yoohana	253
Yahuda	254
Səniinə.....	256

Mata

Dzədzəshi'inə nga Yeesu (Luka 3.23-38)

1 Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ¹² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu. Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkəŋushi'inəkii. ^{††3} Ma daba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama. ^{††4} Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a poo tə Saləmoona. ⁵ Saləmoona a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. ^{††6} Jasii a poo tə ŋwarŋwə Dawuda. ††

Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha ŋji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya. Abiya a poo tə Asa. ^{††8} Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə Uuzhiya. ^{††9} Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə Hizikiya. ^{††10} Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoonə. Amoonə a poo tə Joosiya. ^{††11} Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkəŋushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi əŋji tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə. ^{†††}

¹² Ndzaŋənə ka saa'i ŋga mavaanə də Babila wiinə ləmə ŋga dzədzəshi'iitə baanii əŋji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tə Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iliyakimə. Iliyakimə a poo tə Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə Ilihuda. ¹⁵ Ilihuda a poo tə Iliyazara. Iliyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo tə Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tə Yusufu ŋgurii Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii əŋji *Aləmasiihu. ^{††}

¹⁷ Də ha'ə dii zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Dawuda ka dzənə ka saa'i ŋga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzaŋənə ka dzənə

ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi əŋji tə Aləmasiihu.

Poonə tə Yeesu Aləmasiihu (Luka 2.1-7)

¹⁸ Wiinə makə sətə pwayi əŋji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dii səkii, kə dəsəkii ki də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə. ^{††19} Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi dāvə ayinə ka Mariyaama agi əŋji əsə. Aci ha'ə, kə dii ci aniya ŋga sədəpaa madanaakii ci saakii, yadə shiinə ŋga ənja. ²⁰ Ma ci ma'ə agi hiimanə agyanəkii, wata malaa'ika ŋga Slandanə a shigi ka ci agi əniinə, ca ba ka ci, "Yusufu, jijinə nga Dawuda, ga ha ŋgwələ ka ŋgərənə tə Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Aci də Malaaba Ma'yanə nə ki də dəsəka. ²¹ Ka poonə nə ki uundzə ŋgura. Yeesu ^{††} nii kwa dəkə ka ci ləmə. Aci ci na luupaa tə ənjaakii agi 'waslyakəənətii." ^{††}

²² Ma slənyi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi Slandanə da ma *anabi. ²³ Ma bii ca, "Kadə nə kadəmə a dəsəka, kya poo uundzə ŋgura, əŋjə a 'wa tə ci Imaniyalə", makə bana, 'Ləbə daamə nə Əntəŋfə'. ^{†††}

²⁴ Wata, makə ma'i Yusufu ka ŋunyinə, ca ŋgərə tə Mariyaama, kaa kya ndzaanə ka minaakii, makə sətə bii malaa'ika ŋga Slandanə ka ci dənə. ²⁵ Amma, mabaamə ci də ki taabu'u pwayi ki uundzə ŋgurətə. Makə pwayi ki, ca dəkə ka uuzənəkii ləmə Yeesu. ^{†††}

Ənjitə shii agyanə tikisanyinə

2 Ma Yeesu, asəkə vəranə ŋga Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya pwayi əŋji tə ci, agi zamana ŋga ŋwarŋwə *Hirudusə. Ma daba'əkii, wata ənjitə shii agyanə tikisanyinə a ma'ya da tsaŋwə, təya dzə aa Urusaliima. ² Mbu'unatii, təya ləgwa, əŋki tii, "Miinə uuzətə pwayi əŋji kaa ca ndzaa ka ŋwarŋwə ŋga Yahudiina? Kə nee inə ka tikisaakii, makə lə'yagi ki da tsaŋwə. Ka paslənə tə ci shiinə." ^{†††}

³ Makə fii ŋwarŋwə Hirudusə wabəətsa, kə ma'i haŋkalaakii ka shaŋə. Ha'ə nə patənə ŋga əŋji əsə asəkə vəranə ŋga Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watə patənə ŋga matakəŋwanyinə ŋga limanyinə da *maliminə ŋga bariya, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da saŋə ci əŋjə a poo tə *Matadəkii ŋga Əntəŋfwa? ^{18'} ⁵ Təya ba ka ci, "Asəkə vəranə ŋga Bayitilaama, anə hanyinə ŋga

^{†††} 1.18: Luka 1.35. ^{††} Ma Yeesu də uuratii, makə bana, luupaanə ŋga Slandanə tə ənja. ^{††} 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slənə 4.12. ^{†††} 1.23: Isaa. 7.14. ^{†††} 1.25: 1.21. ^{†††} Luka 2.4-7; ŋwarŋwə ŋga Yahudiina: Mat. 27.11. 18 Waatoo: Aləmasiihu

† 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. †† 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24. † 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. †† Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1-4. †† Habara ŋga poonə ŋga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. ††† 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. ††† 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. § 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27. ^{††} 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. ^{†††} 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. ^{††} 1.16: Luka 1.27.

Yahudiya nē ənjə a poo tē ci. Acii wiinə sətə nyaahə *anabi:

⁶ “Ya’ə Bayitilaama, anə hanyinə n̄ga Yahudiya, † rəŋwə nē hē agi vəranyinə n̄ga Yahudiya ətə palee dē məghərəvənə, acii asəkəku nē matakəŋwanə a shigi.

Ci na ndzaa ka magəra n̄ga ənji n̄ga Əntarjə, ənji *Isərayiila.’”

⁷ Wata Hirudusə a 'wa tē ənjitə shi da tsaarjwə, kaa ca da mətərəkina da tii yadə shiinə n̄ga ənja. Ca ləg-watə a matii taa ka n̄gutə saa'i danə lə'yagi tikisakii.

⁸ Wata ca sləkee ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, “Dəmə ka nəhətə uuzənəkii. Madə kə lapaa unə tē ci, shoomə ka bapaanə ka nyi, nyi maa, kaa nya dzə ka paslənə tē ci.”

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ə wabənətii da n̄warjwə, wata təya madə, təya palə. Ma təya palə, təya ənə ka neenə ka tikisatə nee tii da tsaarjwə. Makə ənyi tii ka neenə ka tikisakii, kə dii tii manushinə ka shaŋə. Tikisakii a dzə dē ta ka tii kəŋwanə, ha'ə shi tikisakii ka kəŋaanənə dagyanə hatə dii uuzənəkii davə. ¹¹ Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tē uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama, təya gərə'waanə ka paslənə tē ci. Ma daba'əkii, təya pərərəgi mbuurənyinatii, təya n̄gyaaragi kanyeera da urədyə n̄ga dəzənə da əndə'i tsarə n̄ga urədyə ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci. ¹² Ma daba'əkii, makə kə bii Əntarjə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vərə ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə n̄ga Misəra

¹³ Makə pyalə ənjitə shi da tsaarjwə satii, wata malaa'ika n̄ga Slandanə a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, “Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə uuzəətsə kaa ca bələgi. Acii ha'ə, madətə, ha n̄gərə tē tii da məcikii, una palə aanə hanyinə n̄ga Misəra, una ndzaa davə see madə bii nyi ka hē dzəginə davə.” ¹⁴ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca n̄gərə tē uuzəətsə tii da məcikii davədə, ca huyi dē tii aanə hanyinə n̄ga Misəra. ¹⁵ Ca ndzaa davə see dē makə əntəgi Hirudusə. Ma dii ətsə ha'ə, ka mbu'utəginə dē sətə bii Slandanə da ma anabi oo'i: ††

“Kə 'wagi nyi uuzənaaki anə hanyinə n̄ga Misəra.”

Bəələ uuji manjeevənə

¹⁶ Makə paaratəgi Hirudusə oo'i, kə ha'uunə ənjitə shi da tsaarjwə ka ci, kə bəzhi səkəkii ka shaŋə. Ca sləkee ka ənjə a bələgi patənə n̄ga uuji n̄guyirənə asəkə vərənə n̄ga Bayitilaama da sətə gəŋutəgi dē ki patə, ndzarjənə ka kura poonə ka dzənə ka fəzə bərə'i, makə sətə baanya ci, ndzarjənə ka saa'itə ləguyi ci ama ənjitə shi da tsaarjwə, waatoo, saa'itə 'watəgi tikisakii lə'yaginə. ¹⁷ Də ha'ə ndzaa ka tantanyinə nē sətə bii anabi Irimiya. Ma bii ca:

¹⁸ “Kə fii ənji bwaya uura asəkə vərənə n̄ga Rama, †

† *Mika 5.1 da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.* †† *2.15 Hoos. 11.1.* ‡ *2.18 Irim. 31.15-16.*

uura n̄ga bwaya tuunə da mabətəsəka.

Rahila ca tuu atsa manjeevənətə.

Kə təkuree ənji ka puutəpaanə tē ki, acii kə mətəgi manjeevənətə.”

Ənyanə anə hanyinə n̄ga Misəra

¹⁹ Daba'ə makə əntəgi Hirudusə, wata kə shigi malaa'ika n̄ga Slandanə ka Yusufu agi səniinə, ci anə hanyinə n̄ga Misəra, ²⁰ ca ba ka ci, “Madətə, ha n̄gərə uuzəətsə tii da məcikii, kaa ha ənə aanə hanyinə n̄ga Isərayiila. Acii, ma ənjitə ali rəgwa n̄ga bələgi uuzəətsə, kə mətəgi tii.”

²¹ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca n̄gərə uuzəətsə da məcikii, təya ənə aanə hanyinə n̄ga Isərayiila. ²² Amma, makə fii Yusufu oo'i, Arəkilayasə n̄gərə dəgələ n̄ga dii, waatoo, n̄ga Hirudusə, kaa ca ndzaa ka n̄warjwə n̄ga Yahudiya, kə n̄gwali ci ka ənənə aa dāvə. Əntarjə a ənə ka banə ka ci agi səniinə tē sətə danəkii. Wata ca dzə saakii aanə hanyinə n̄ga Galili, ²³ ca dzə ka ndzaanə asəkə vərənə n̄ga Nazaratu. Də ha'ə dii ka tantanyinə nē sətə bii anabinyinə agyanə Aləmasiihu oo'i: ††

“Ka 'wanə nē ənji tē ci əndə Nazaratu.”

Waazanə n̄ga Yoohana əndə da bapətisəma

(Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

3 Ma daba'ə fəzənyinə, kə gi Yoohana əndə da bapətisəma ka waazanə aagi bilinə n̄ga Yahudiya.

² Ca ba, “Uneemə ka dā 'waslyakəənə, una baanə ka Əntarjə, acii kədəhə nē ci ka dā n̄warjūunaakii.” ^{†††} Ma Yoohana, ci nē əndətə shi *anabi Isaaya a wabi agyanəkii, banə tuu'ina: †††

“Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci:

'Hadatəgimə dē rəgwa ka Slandana, kəŋeemə ka ci ka rəgwa.’”

⁴ Ma Yoohana, dē shiŋkinə n̄ga n̄gyalooba dii ənji kəjeerənaakii. Ca əgəgi n̄kukii dē gyara n̄ga kuvə'unə. Ayiwa da moozəra n̄ji zəmaakii. ^{†††} Kə gliigi ənji aabiikii daga dē Urusaliima da anə patənə n̄ga hanyinə n̄ga Yahudiya da patənə n̄ga hanyinə ətə ama gəərə n̄ga Urədunə. ⁶ Təya baabagi 'waslyakəənətii, ca dā ka tii bapətisəma asəkə gəərə n̄ga Urədunə.

⁷ Makə nee Yoohana ka *Farisanyinə da *Sadukiinə lanə təya shi aabiikii, kaa ca dā ka tii bapətisəma, ca ba ka tii, “Unə rəhunynə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə n̄ga Əntarjə ətə na shi. ^{§§} Amma, ma danuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntarjə. ⁹ Goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dii Ibərahiima ka dzədəzəshii'nuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntarjə, ka mbeenə nē ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə n̄ga Ibərahiima! ^{§†††} Ma əsə, tē'i raha acii, ka cisləginə dē ənfuginə ka sləreginatii. Taa n̄gutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə n̄ga'ə, ka cis-

†† *2.23 Luka 1.26; 2.39,51; Yooh. 1.46.* ††† *3.2 4.17; Luka 3.3.* †††† *3.3 Isaa. 40.3.* †††† *3.4 2 Meem. 1.8.* § *rəhunynə: 12.34; 23.33; mabətəsəkə: 24.15-25,37-39.* §† *3.9 Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12.*

læginæ nê ænja, ænjæ a kagərə aagi gunæ. ^{†11} Ma nya, dæ ma'inæ cii kya dæ koonæ barætisæma ka baariinæ oo'i, kæ baa unæ ka Æntanfæ. Amma, ma ændætæ na uugya ba'æ ka shinæ, dæ Malaaba Ma'yanæ da gunæ nii kæya dæ koonæ barætisæma. Duunuunaakii palee ka naaki. Mambu'umæ nyi bahæ nya kərə bibinaakii. ^{††12} Tæ'i dævæ bæ'unaakii nga bæ'ugi dæ sækəŋwa. Ka fædænæ nê ci sækəŋwaakii, ca æjigərə aa æjimæ. Amma, ma lyaafa, ka dzatæginæ nê ci, ca pukægərə aagi gunæ ætæ pooshi ka æntænæ." [‡]

Da barætisæma ka Yeesu

(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a madæ dæ Galili, ca dzæ aa gərəæ Urædunæ, kaa Yoohana a dæ ka ci barætisæma. ¹⁴ Amma Yoohana a dæ gazhi'waanæ nga təŋapaanæ tæ ci, ca ba ka ci: "Ma dæbee, hæ nê dæ ka nyi barætisæma. Amma wahænæ kæ shi aabiiki æsæ!" ¹⁵ Amma Yeesu a ba ka ci, "Luuwæ sætsæ bii nyi ka hæ. Acii dæ hæ'æ datənaaŋwæ patænæ nga sətæ ca kadeesækæ ka Æntanfæ." Wata Yoohana a luuwæ. ^{††16} Makæ uugi ænji da barætisæma ka Yeesu, pii ca gimagi aagi ma'inæ. Wata sækəntanfæ a wunægi ka ci, ca nêe ka Ma'yanæ nga Æntanfæ ca jima aanækii makæ kurækuta. ^{††17} Wata ænjæ a fa wabænæ dadagyæ ca ba, "Waatsæ Uuzənaaki, kæ uu'i nyi tæ ci. Ci ca uudagi sækæki." ^{†††}

Təbənæ nga *Seetanæ tæ Yeesu

(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

4 Makæ uugi ænji da barætisæma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanæ a ngərə tæ ci, ca kərəgərə aagi bilinæ, kaa Seetanæ a tæbætæ tæ ci. ^{†††2} Makæ baa ci ænfwadæ pu'unæ da uusərə ænfwadæ pu'unæ yadæ zəmə amakii, kæ dii madæfænæ tæ ci. ^{§3} Wata Seetanæ a dzæ aabiikii, æŋki ci ka ci, "Makæ dii ci *Uuzənæ nga Æntanfæ nê hæ, bawæ ka faariitsa tæya zə'ugi ka zəma." ⁴ Amma Yeesu a ba ka ci, "Tæ'i manaahækii tuu'ina, 'Æntaa dæ zəmə daanækii mbædænæ ænda, amma ka mbædænæ nê ændæ dæ taa ngutæ wabænæ ætæ ca shigi da ma Æntanfæ.'" ^{§†}

⁵ Ma daba'ækii, Seetanæ a ngərə tæ ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maduunæ vəranæ, ca kəŋee ka ci ka makidakidəŋənæ nga maduunæ kuvæ nga Æntanfæ, ⁶ æŋki ci ka ci, "Makæ dii ci, Uuzənæ nga Æntanfæ nê hæ tanyi, lædægərə aa panæ, accii tæ'i manaahækii tuu'ina, 'Ka banæ nê Æntanfæ ka malaa'ikanyinæ, kaa tæya nêhætæ tæ hæ, tæya kətsa'utæ tæ hæ dæ niinæti, accii ga ha dægəgi taa sædæku anæ faara.'" ^{§††7} Yeesu a ba ka ci, "Tæ'i manaahækii æsæ tuu'ina, 'Ga ha təkæ tæ Æntanfæ Slandanæku.'" ^{§†}

⁸ Wata Seetanæ a ænæ ka ngərənæ tæ ci, ca kərə aagyanæ magərə giŋwæ ka shaŋæ, ca baarii ka ci hanyinæ nga duuniya patæ da gənatæ asækækii, ^{§††9} ca ba ka ci, "Ma ætsæ patæ, ka viinæ nê nyi ka hæ, madæ kæ

gərə'waanæ hæ ka paslənæ tæ nyi." ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka Seetanæ, æŋki ci, "Dzægi gadəvæ Seetanæ! Tæ'i man-aahækii tuu'ina, 'Ka Æntanfæ Slandanæku daanækii gərə'unæku, tæ ci daanækii paslənæku æsæ.'" ^{§††11} Makæ fii Seetanæ hæ'æ, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'ækii, malaa'ikanyinæ a dzæ ka tsakənæ tæ Yeesu.

'Watæginæ nga slænæ nga Yeesu anæ hanyinæ nga Galili

(Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)

¹² Kæ fii Yeesu oo'i, kæ kəsəgərə ænji tæ Yoohana aa furəshina. Makæ fii ci hæ'æ, ca madæ, ca palæ aanæ hanyinæ nga Galili. ^{§†13} Paa ci kəŋaanæ dæ Nazaratu, amma ca palæ aa Kafarənahumæ, ca ndzaanæ davæ. Ma Kafarənahumæ, ændæ'i vəranæ ama uunəvæ nga Galili, anæ hanyinæ nga Zabuloonæ da Nafətalima. ^{§††14} Ma dii ætsæ patæ, ka mbu'utæginæ dæ sətæ wabi anabi Isaaya ætæ bii ci, ^{§§†}

¹⁵ "Ma ænjitæ agyanæ hanyinæ nga Zabuloonæ da nga Nafətalima,

a rægwa uunəva, a taŋəgi Urædunæ, hanyinæ nga məshipətæ ænja, waatoo Galili,

¹⁶ aagi təkunæ nê tii. ^{§§§}

Ka neenæ nê tii ka bərənæ ka shaŋæ.

Ma ænjitæ ndzaanæ aagi təkunæ nga wa, ka bərəginæ nê bərənækii ka tii."

¹⁷ Ndzaŋənæ ka saa'ikii, 'watægi Yeesu waazanæ, ca dzæ dæ banæ: "Uneemæ ka dæ 'waslyakəənæ, una baanæ ka Æntanfæ, accii kədəhæ nê ci ka dæ ngwanjuunaakii." ¹⁸

'Wanæ nga Yeesu tæ ænji tæmənæ ænfwadæ

(Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)

¹⁸ Ma Yeesu a dzæ dæ wiigi'inæ ama uunəvæ nga Galili, kæ lapaa ci ænji bəra'i, tæya tæmæ. Ndzəkəŋushi'inæ nê tii, waatoo, Simoonæ ætæ ci ænjæ a 'wa Piita tii da Andərawəsæ ndzəkəŋuci. Ma tæya, tæmənæ nê slənati.

¹⁹ Yeesu a ba ka tii, "Shoomæ atsaki, kaa nya dzəgunæ koonæ makæ sətæ ci ænjæ a dæ slænæ nga tæmæ ænja."

²⁰ Pii wata tæya bwasee ka slaadatii, tæya palæ atsakii. ¹⁹

²¹ Yeesu a dzæ aakəŋwa, ca lapaa tæ hara ndzəkəŋushi'inæ bəra'i æsæ, Yakubu da Yoohana, man-jeevənæ nga Zabadiya. Asækæ kumbawalatii nê tii da i dəsənətii Zabadiya, tæya hada dæ slaadatii. Yeesu a 'wa tæ tii. ²² Pii wata tæya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, tæya palæ atsakii.

Dzəgunənæ nga Yeesu da mbædəpaanaakii dæ ænja

(Luka 6.17-19)

²³ Kæ wiigi'i Yeesu taa dama patæ anæ hanyinæ nga Galili, ca dzæ dæ dzəgunənæ ka ænji asækæ *kuvæ dæ'wanyinæ, ca waaza Njunyi Habara agyanæ *ngwanju-unæ nga Æntanfæ, ca mbædəpaanæ dæ taa ngutæ tsaræ nga bwaneanyinæ. ²⁰²⁴ Kæ huwugi habaraakii taa dama patæ anæ hanyinæ nga Siriya. Wata ænjæ a kyaara ka ci patænæ nga ænjitæ da bwaneanyinæ kama kama ashitii,

† 3.10 7.19. †† 3.11 Luka 3.16. ‡ 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30. †† 3.15 5.17; 28.19. †† sækəntanfæ a wunægi: Isaa. 63.19; Əzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slænæ 7.56. ††† 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. ††† 4.1 Ibər. 2.18; 4.15. § 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17.

§† 4.4 Dzək. 8.3. §†† 4.6 Jab. 91.11-12. §† 4.7 Dzək. 6.16. §†† 4.8 5.1. §† 4.10 Dzək. 6.13; 5.9. §† 4.12 14.3. §†† 4.13 Yooh. 2.12. §§† 4.14-16 Isaa. 8.23-9.1. §§§ 4.16 Luka 1.79. 18 4.17 3.2; 4.23; 6.10; 10.7. 19 4.20-22 8.21-22. 20 4.23 9.35; 4.17.

waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da mabiiyi ənja. Ca mbədəpaa də tii patə. ²⁵ Dabaala laŋə nyi'u tə ci anə hanyinə ŋga Galili. Kə shi hara ənji daga anə hanyinə ŋga Dikapooli † da ŋga Yahudiya, da asəkə vəranə ŋga Urusaliima, ha'ə da atanəgi gəərə ŋga Urədunə, təya nə'u tə ci.

Waazanə ŋga Yeesu anə dāŋgəra (Luka 6.20-23)

5 Makə nee Yeesu ka dabaala laŋə, wata ca ndərəgi aane dāŋgəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahə aabiikii. †† †2 Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əŋki ci,

³ "Tə'i barəkaanə ashii ənjitə shii oo'i, †† tyalakinə nə tii akəŋwacii Əntaŋfə.

Ma təya, ka tii də ŋwanjuunə ŋga dagyə.

⁴ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ka mabətəsəka, †† acii ka puutəpaanə nə Əntaŋfə tə tii.

⁵ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə banee ka nətii ††† akəŋwacii ənja,

acii tii na upaa sətə bii Əntaŋfə viinə.

⁶ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca moo ka shaŋə tə slənə sətə ci Əntaŋfə a moo ənjə a slənə.

Acii ma təya, ka viinə nə Əntaŋfə ka tii baawəda ŋga da slənəkii makə sətə mwayi tii.

⁷ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca nəhə təgunuunə ŋga hara ənja. †††

Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntaŋfə təgunuunatii.

⁸ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə dii ədzəmətii malaabakii. † Acii kadə nə təya nee ka Əntaŋfə.

⁹ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca slənə † sətə ca kira jamənə aahada ənja.

Acii ka 'wanə nə Əntaŋfə tə tii manjeevənaakii.

¹⁰ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ci ənjə a cibə də tii ††† putə ŋga slənə sətə ci Əntaŋfə a moo.

Acii ka tii də ŋwanjuunə ŋga dagyə.

¹¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, mada dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. ††12 Damə maŋushinə ka shaŋə, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə ŋga ŋukə." †††

Makə zhatanə da bəranə nə ndzaanə ŋga ənji nə'unə (Mar. 9.50; Luka 14.34-35)

¹³ "Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. Amma, mada kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də səda. ††

¹⁴ "Ma una, unə nə bəranə ka *duuniya. Ma vəraatə ghənyi ənji anə dāŋgəra, pooshi ka umbənə shaŋə.

† Ma Dikapooli, makə bana, Vəryinə pu'u. †† 5.1-7.29 Luka 6.20-49. † 5.1 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. †† 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. ††† 5.4 Jab. 126.5. ††† 5.5 Jab. 37.11. ††† 5.7 18.33; Yak. 2.13. † 5.8 Jab. 24.3-5. †† 5.9 Ibər. 12.14. ††† 5.10 1 Piita 3.14. †† 5.11 10.22; Luka 6.22. ††† 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak. 5.10. †† 5.13 Mar. 9.50.

¹⁵ Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca bəre taa dama patə asəkə ya. ††16 Ha'ə makə ətsə əsə, wa bəranə goonə a bəre taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka ŋunyi slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə. †††

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə *bariya

¹⁷ "Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya ŋga Muusa da dzəgunənə ŋga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənətii, kaa ca ndzaa tantanyinə. †††18 Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi piri-hu gi'u, pooshi ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see mada mbu'utəgi Əntaŋfə də aniyaakii patə. †††19 Acii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uundzuundzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya da makə naakii əsə, moodəba'a ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. Amma taa wu patə nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə naakii, gawə ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. ²⁰ Acii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci Əntaŋfə a moo ənjə a slənə, mada mapaleemə ka slənə ŋga maliminə da ka ŋga *Farisanyinə, pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi ŋwanjuunə ŋga dagyə."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə bəzə səka

²¹ "Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i: 'Ga ha bələ hiinə. Taa wu bəli əndə, ka kəranə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə.' ¹⁸²² Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu patə bəzhi səkə aashi əndə nə'unə makə ci, ka kəranə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Taa wu patə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: madəəkə ənda, ka kəranə nə ənji tə ci aakəŋwacii madiigərə gayinə. Taa wu patə əsə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: mazabə ənda nə hə! kə dii bahə kanə tə ci aagi gunə. ¹⁹²³ Acii ha'ə, taa ka ha ŋga da sataka nə hə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə, mada kə buurətə hə oo'i, kə bəzee hə ka səkə ŋga ndzəkəŋu, ²⁴ ma danəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka naranə da ndzəkəŋu zəku'i, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə. ²⁰²⁵ Mada kə wullii əndə tə hə akəŋwacii gəŋwanə, aluu hadatəginə da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəŋwacii gəŋwanə. Acii mada kə mbu'yuunə aakəŋwacii gəŋwanə, ka viinə nə ci tə hə aacii əndə la gəŋwanə, əndə la gəŋwanəkii a vii tə hə aacii soojiinə, təya dzə ka pa'əginə tə hə a furəshina. ²¹²⁶ Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see mada ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə." ²²

†† 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. ††† 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12. ††† 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. ††† 5.18-19 Yak. 2.10. 18 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17. 19 5.22 1 Yooh. 3.15. 20 5.24 6.14-15. 21 5.25-26 Luka 12.58-59. 22 5.26 18.34.

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə aləhiinə

²⁷ “Kə fii unə ənjə a ba ‘Ga ha aləhiinə’. ^{†28} Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu ca tsaamə minə ətə əntaa naakii ŋga mwamwa'inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii. ^{††29} Acii ha'ə, mada ginəku ŋga ciizə-manə ca kavə tə hə ka da 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gədə əndə'i purəŋanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə. ^{‡30} Mada ciizə-maku ca kavə tə hə ka da 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gədə əndə'i purəŋanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə

(Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

³¹ “Agi banə nə ənji daga ŋukə, ‘Taa wu lakəgi mi-naakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkaləkətə ŋga kaginə də ki.’ ^{‡‡32} Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: tada wu lakəgi minaakii, mada əntaa agyanə aləhiinə, kə kavə ci tə ki ka aləhiinə ətsa, mada kə ŋgirə ki əndə'i ŋgura. Ma ŋgurətə ŋgirə tə ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa.”
‡

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə jidənə

³³ “Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i, ‘Ga ha əbipaa aləkawalaaku. Amma dawə sətə dii hə aləkawalə akəŋwacii Slandanəku ŋga danə'. ^{‡‡‡34} Amma, ma nyi, wanyinə ca ba koonə, goona 'wa ləmə ŋga Slandanə shaŋə, una da aləkawala. Goona jidə də dadagyə, acii ci nə dəgələ *ŋwanjuunə ŋga Əntarŋə. ^{§35} Tada də hanyinə əsə, goona jidə, acii ci nə ha ŋga əji sədəkii. Tada də Urusaliiima əsə, goona jidə, acii vərənə ŋga Əntarŋə ətsa. Ci nə madaunə ŋwanjwa. ^{§†36} Goona jidə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tada shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduuda taa əndə dəŋwa. ³⁷ Ma danuuna, bamə 'awa' taa 'aa'aa'ə tanə. Tada mi shigi da moonə ma'ə, daciai *Seetanə shigi.” ^{§††}

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ki'itənə

(Luka 6.29-30)

³⁸ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Mada kə jikwagi əndə'i əndə ginə ŋga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Mada kə kuriŋagi əndə'i əndə linyinə ŋga əndə'i ənda, linyinəkii kuriŋaginə ənji naakii əsə'. ^{§†39} Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: mada kə bəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Mada kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ci-izəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə. ^{§†40} Mada kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə. ^{§†41} Mada kə kavə əndə'i əndə tə

† 5.27 Shig. 20.14. †† 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. ‡ 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47. ‡‡ 5.31 Dzək. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. ‡‡ 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. ‡‡‡ 5.33-37 23.16-22; Yak. 5.12. ‡‡‡ 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3. § 5.34-35 Isaa. 66.1; Slənə 7.49. §† 5.35 Jab. 48.3. §†† 5.37 2 Koor. 1.17-19. §† 5.38 Shig. 21.24. §†† 5.39 Rooma 12.17. §† 5.40 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34.

hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ŋga kiloomeeta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomeeta bəra'i. ⁴² Mada kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Mada kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə uudənə tə ənji daawaanə

(Luka 6.27-28,32-36)

⁴³ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Uuduunə tə əndətə abiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku’. ^{§†44} Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una da də'wa ka ənjitə ca cibə du-unə. ^{§†45} Mada kə dii unə ha'ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə ŋga Dəsənuunə dadagyə. Acii ma datə ci uusəraakii, kaa ca bərə ka bwaya ənji da ŋunyi ənji patə ka ciinə rəŋwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə bwaya slənə da ənjitə ca slənə ŋunyi slənə patə. ^{§§†46} Mada wata tə ənjitə ca uudə tuunə cuuna uudə tanə, pooshi unə ka upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi danə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁷ Mada wata ka guviinuunə cuuna wabə, pooshi unə slənyi uushi palee ka ŋga hara ənji, acii taa ənjitə mashiimə tə Ən-tarŋə maa, agi danə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁸ See a ndzaa unə nə ənjitə yadə idəpaa uushi ashitii, makə sətə dii Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəpaa uushi ashikii.” ^{§§§}

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə vii sataka

6 “Ŋgərəmə harŋkala! Ma una slənə sətə ci Əntarŋə a moo, goona da kaa ənjə a shii neenə. Mada ha'ə cuuna da, pooshi unə ka upaa shikwa acii Dəsənuunə dadagyə. ¹⁸² Acii ha'ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha baarəgi paŋgəraŋə kaa ənjə a shii neenə. Acii tə'i hara ənji ca da ha'ə makə ətsə asəkə kuvə də'wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii dəlanə də tii. Ma təya, də bərə'i asəkətii ci təya kərə ka Ən-tarŋə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma'ə aakəŋwa. ³ Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa ŋunyi guvaku, pa ca shii. ⁴ Maa kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ətə ca nee ka ma'umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə da də'wa

(Luka 11.2-4)

⁵ “Ma una da də'wa, goona da makə ŋga ənjitə ca kərə ka Əntarŋə də bərə'i asəkətii. Acii ma təya, parakə kadeesəkə ka tii nə madətənə ahada ənja, təya da də'wa asəkə *kuvə də'wanyinə da ka mətikətikənə ŋga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə ka tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa. ⁶ Amma, ma ha da də'wa, dzəgərə aa kumu, ha pa'aanə makuvə ka naaku na, ha da də'wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, agi neenə nə

§† 5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27. §§† Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; də'wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9. §§† 5.45 Af. 5.1. §§§ 5.48 Leew. 19.2. 18 6.1 23.5.

ci ka sətə cii kwa da ma'umbeekii, ci na vii ka hə shik-wa.

⁷“Ma una da də'wa, goona siiyiitəgi də wabənə ətə pooshi nafakii, makə sətə ci ənjitə mashiimə tə Ən-tan̄fə a da. Ma nə tii ka nəhəna, ka fanə nə Əntan̄fə tə tii putə n̄ga magərə də'watii. ⁸Goona da makə natii. Acii kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə, unə ma'ə makədiimə acii. ¹⁹Wiinə makə sətə danuunə də'wa: ††

“Ya'ə Dəsəniinə ətə dagyə, dawə ka taa wu patə a dala də ləmaku.

¹⁰Dawə n̄wan̄juunaaku taa da patə. ‡

Wa ənjə a da sətə cii kwa moo ganə a duuniya makə sətə ci ənjə a da gatə dagyə.

¹¹Ndii keenə zəmə n̄ga ka də uusəra ənshinə, ††

¹²ha tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, ††

makə sətə ciina tyaafagi ka ənji daada keenə 'waslyakəənə.

¹³Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə, ††† amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Aci naaku n̄wan̄juunə da baawəda da duunuunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.]

¹⁴“Mada kə tifyagyuunə ka ənji daada koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. †††¹⁵ Amma, mada pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənətii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.” §

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə suumaya

¹⁶“Ma unə agi da suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə n̄ga ənjitə ca kərə ka Əntan̄fə də bəra'i asəkətii. Ka datənə nə tii də natii nə rəgujibə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, agi da suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakənjwə. †††¹⁷ Amma, ma ha da suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha hadatəgi də shiŋkinaaku n̄ga'ə. ¹⁸Maa kə dii hə ha'ə, pooshi hara ənji ka shiinə oo'i, agi da suumaya nə hə, madaamə Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, ci ca n̄ee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa.”

Tsəkə gəna asii dagyə

(Luka 12.33-34)

¹⁹“Goona dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magə-naza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma. †††²⁰ Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə. †††²¹ Aci ma hatə dii gənaaku, davə ndzaanə nəku slin̄ə.”

† 6.8 6.32; Luka 12.30. †† 6.9 Əzaki. 36.23. ‡ 6.10 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slənə 21.14. ††† 6.11 6.24-34. †† 6.12 6.15. ††† 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. ††† 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. § 6.15 18.35. †† 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. ††† 6.19 Yak. 5.2-3. §† 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33.

Ndzaanə n̄ga ginə makə garəkuwa

(Luka 11.34-36)

²²“Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mada jamə nə ginəku, agi məbərəha nə hə ətsa. ²³Amma mada pooshi ginəku ndaŋə ndaŋə, agi təkunə nə hə ətsa. Aci ha'ə, mada ma bərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə saŋə ndzaanəkii də təkū təkūna?”

Paslənə tə Əntan̄fə taa tə gəna

(Luka 16.13; 12.22-31)

²⁴“Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slan̄jiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca usha-paa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa n̄ga paslənə tə Ən-tan̄fə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna. †††

²⁵“Aciikii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə əsə, goona buurə. Mapaleemə əpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kə-jeerənə? †††²⁶ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi dəbwatii əsə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Mapaleemuunə ka əginyinə də məghərəvənə kwa? †††²⁷ Wu saŋə agyuunə ca mbee ka tsəkəvə gərənə n̄ga əpinaakii taa gi'u putə n̄ga buurə uushi'inaakəya? ²⁸Mi saŋə cuuna buurə haala n̄ga kəjeerənə? Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka datə kəjeerənə ka shishinətii əsə. ²⁹Amma, wanyinə ka banə koonə: taa n̄wan̄jwə Sulayimaanu da patənə n̄ga məghərəvənəakii maa, makamə ci dag-wa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. †††³⁰ Kə kavə Əntan̄fə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una n̄ee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə Əntan̄fə! †††

³¹“Aci ha'ə, goona ənvutə noonə nə də buurə sə n̄ga adənə, taa sə n̄ga sanə, taa kəjeerənə. ³²Aci ma uushi'iitsə patə, ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə ca ka haŋkalatii davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, n̄ga'ə koonə nə patənə n̄ga uushi'iitsa. †††³³ Amma, ma n̄ga təkənjwanə, kavəmə nuunə tanə ka n̄wan̄juunə n̄ga Əntan̄fə, una da patənə n̄ga sətə mwayi ci. Maa kə dii unə ha'ə, ma hara uushi'iitsə patə ma'ə, ka tsəkəənənə nə ci koonə. ¹⁸³⁴Aci ha'ə, goona buurə uushi'inə n̄ga doorə. Aci ma doorə, tə'i uushi'inə pamə n̄ga buurənə. Wa mabuurənə n̄ga uusəra rənjwə a ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii.” ¹⁹

Dzəgunənə agyanə lagi gənjwanə agyanə hara ənja

(Luka 6.37-38,41-42)

7 “Goona lagi gənjwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntan̄fə a lagi gənjwanə agyanuunə noonə əsə. ²⁰²Aci ma ca, ka ləginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə hara ənji noonə. Də kənjutə gəlātu-

††† 6.24-34 6.11. †† 6.25 Fil. 4.6; 1 Piita 5.7. †† 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7. ††† 6.29 1 Meem. 10. ††† 6.30-31 14.31. ††† 6.32 6.8.

unə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə noonə əsə. ^{†3} Ka mi saŋə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəŋu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə saŋə mbeenəku ka banə ka ndzəkəŋu oo'i: 'Taku kaa nya ŋgərəgi ka hə kada agiku', yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə əndə kərənə ka Əntaŋfə də bəra'i! Ma danəkwa, ŋgərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma da-ba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ŋgiragi uundzə kada agi ndzəkəŋu.

⁶ "Goona vii sətə malaabakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə tuunə. Goona kagi gəna goonə akəŋwacii dagəliinə, acii ga təya mama'əgi."

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva (Luka 11.9-13)

⁷ "Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ^{††8} Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntaŋfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ⁹ Ŋgutə əndə saŋə ahadoonə ca ŋgərə faara, ca vii ka uuzənaakii mada ləguuyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka ŋgərənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, mada ləguuyi ci hərəfina? Pooshi. ¹¹ Taa unə məŋgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ŋunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dīi, kə palee ci də vii ŋunyi uushi'inə ka ənjitə kədii acii. ^{††12} Ma patənə ŋga sətə cuuna moo ənjə a da koonə, damə ka tii ha'ə. Acii ci nə ginə ŋga *bariya da dzəgunənə ŋga anabinyinə." ^{††}

Matya'u rəgwa (Luka 13.24)

¹³ "Ŋgərəmə matya'u rəgwa, acii ma mabwanə rəgwa, aagi gunə ca dzə. Ŋgufə nə dzənə davə a rəgwa, laŋə əsə nə ənji dzənə davə a rəgwa. ¹⁴ Amma, ma rəgwa ŋga upaa əpinə, tya'u ka shaŋə, dzawə nə dzənə davə a rəgwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii." ^{††}

Ənfwə da pawaakii (Luka 6.43-44)

¹⁵ "Nəhəmə noonə nə acii majirakinə ŋga anabinyinə: ma ci təya shi aabii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə, təya dzəgərə aagiti ka tsəbənə tə tii. ^{†††16} Ka shiinə nuunə tə tii dāgi slənə natii. Pooshi ənji ka slirəba pawə ŋga papawə a ənfwə dəhə uuda. Pooshi ənji ka slirəba pawə ŋga uudəvə a ənfwə kaaya əsə. ^{††††17} Maa ŋunyikii nə ənfwa, ŋunyikii poonəkii. Amma, mada bwayakii nə ənfwa, bwayakii poonəkii. ^{††††18} Pooshi ŋunyi ənfwə ka poonə bwayakii.

¹⁸ 6.33 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. ¹⁹ 6.34 Shig. 16.4,19-20. ²⁰ 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. † 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12. †† 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15. † 7.11 Yak. 1.17. †† 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. †† 7.14 Slənə 14.22. ††† 7.15 Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. ††† 7.16-18 12.33. § 7.16 Yak. 3.12. §† 7.17 Gal. 5.19-23.

Ha'ə əsə, pooshi bwaya ənfwə ka poonə ŋunyikii. ¹⁹ Taa ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋunyikii, ka cis-ləginə nə ənji hisə, ənjə a kagərə aagi gunə. ^{†††20} Də ha'ə, ka shiinə nuunə majirakinə ŋga anabinyinə dāgi sətə cii təya slənə."

Wabənə ŋga Yeesu oo'i, "Mashiimə nyi tuunə" (Luka 13.25-27)

²¹ "A shii unə, əntaa patənə ŋga ənjitə ca ba ka nyi "Ya'ə Slandana, Slandana" nə upaa dzənə aagi ŋwanju-unə ŋga dagyə, amma see ənjitə ca slənə sətə ci Daadə ətə dagyə a moo təya slənə. ^{†††22} Mada kə mbu'ya uusəra ŋga da gəŋwanə, ənji laŋə na ba ka nyi: 'Slandana, Slandana, kə waazii inə wabənə ŋga Əntaŋfə də ləməku. Də ləməku əsə lyaakagiinə ginaajinyinə laŋə, ina da sə ŋga hurəshishinə laŋə əsə.' ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: 'Paa nyi sha shii tuunə, dzəgimə abiiki, məza ənja!' " ^{†††}

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i (Luka 6.47-49)

²⁴ "Də ha'ə taa wu patə fii wabənaaki, ca nə'utə, kə ndzaa ci makə macicirə ənda ətə ghənyi yaakii anə pasla. ^{†††25} Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də ŋgeerənə anə yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanə pasla ghənyi ənji. ²⁶ Amma taa wu patə nə əndə fii wabənaaki, amma, manə'utəmə ci, kə ndzaa ci makə maba ŋga ənda ətə ghənyi yaakii anə mandzənə. ²⁷ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də ŋgeerənə anə yikii. Wata ghəbə, ca uulagi, ma'inə a taasəənə, ca vyavinəgi dza'ə."

Baawəda ŋga Yeesu

²⁸ Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii. ^{††††29} Acii də shiinaakii saakii jigunyi ci ka tii, əntaa makə sətə ci maliminatii a dzəgunə ka tii.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzənə (Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

8 Makə jimagərə Yeesu anə daŋgərə, dabaala a dzə də nə'unə tə ci. ² Wata əndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Slandana, mada ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashii əndəta. ⁴ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shaŋə. Amma, ma danəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha da sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi." ^{†††}

††† 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. §† 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. §†† 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. §† 7.24-27 7.21. §† 7.28-29 Mar. 1.22; Luka 4.32. §†† 7.28

**Mbədəpaanə nga Yeesu də lawarə nga gawə nga soo-
jiinə**
(Luka 7.1-10)

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarə-nahumə, wata gawə nga soojiinə nga ənji Rooma a əntsahe aabiikii, soojatə a kədii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, “Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi danə nə bwanea tə ci laŋə laŋə.” ⁷ Yeesu a ba ka ci, “Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci.”

⁸ Wata gawə nga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, mada wabi hə rəŋwə dyaŋə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya da ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə.”

¹⁰ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dii ka ci ka sə nga hurəshishinə. Wata ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndəna. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikerənə laŋə na ma'ya da tsaŋwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə əndzanə ka hakii agi ŋwanjuunə nga dagyə. ¹² Amma, ma ənjitə dəbee ka tii nə ŋwanjuunəkii, ka əjiginə nə ənji tə tii aagi təkunə. Davə tu-unətii, təya tsəbə linyinətii.” ¹³ Wata əŋki Yeesu ka ŋwanjwə nga soojiita, “Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə goonja, ka danə nə ənji ka hə.” Wata kə mbə'i lawarə nga soojatə agi saa'ita. †

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea laŋə
(Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u. ¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Miitə a madətə, kya gwanjə ka da ka ci zəma.

¹⁶ Ma ətsə kulagərənə nga uusəra, kə kyaara ənji ka Yeesu ənji ginaaji laŋə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tanə, ca mbədəpaanə də hara ənji bwanea patə. ¹⁷ Ma dii ha'ə, kaa sətə bii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ca, “Ci də naakii nə ŋgərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə.” †

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Luka 9.57-62)

¹⁸ Makə nee Yeesu ka laŋənə nga dabaala abiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Təŋəgyaamə aa təŋəgi uunəva.” ¹⁹ Wata əndə'i maləmə a əntsaheə aabiikii,

11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1. † 8.4 Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14. † 8.11 Isaa. 25.6. †† 8.12 13.42,50; 22.13; 24.51; 25.30. † 8.13 9.22; 9.29; 15.28. †† 8.14 1 Koor. 9.5. †† 8.17 Isaa. 53.4.

ca ba ka ci, “Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə.” ²⁰ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə nga ənda, pooshi haaki bahə nga kapaa tanjalaki davə.” ²¹ Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, “Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədəgi tə daadə zəku'i.” ²² Yeesu a ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a ŋgədə maməətə ənjatii.”

Dədəkənə nga mandalə mədə
(Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)

²³ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə atsakii. ²⁴ Pii wata mandalə mədə a ndzanjə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka ŋunyinə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsaheə aabiikii, təya madəe ka ci, əŋki tii ka ci, “Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!” ²⁶ Wata ca ba ka tii, “Aci mi ŋgwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goonja goonə!” Wata ca madətə, ca la ŋguruunə ka mədəta da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə. Təya ba ahadatii: “Tsarə nga ŋgutə əndə ənə kwa? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji ginaaji bəra'i
(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeesu aənə hanyinə nga Gadara atanjəgi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəgwa, acii sə nga ŋgwələnə nə tii ka shaŋə. Təya lapaa tə Yeesu, ²⁹ pii wata təya wagi vurənə, əŋki tii, “Ya'ə *Uuzənə nga Əntanjə, mi cii kwa alə aashiinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?” †

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə nga dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, “Mada kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita.” ³² Əŋki Yeesu ka tii, “Paləmə!” Wata təya shigi aashi ənjita, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə nga dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaanagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə nga sətə slənyi da sətə dii tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə nga vəranəkii, kə shigi tii ka guŋunə da Yeesu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca madəgi ka tii anə hanyinatii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)

9 Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca təŋəgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vərə.

2 Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə

†† 8.20 2 Koor. 8.9. ††† 8.21-22 4.20,22; 9.9; 19.21; Mar. 1.18,20; 2.14; 10.21; Luka 5.11,28; 18.22; Yooh. 1.43; 21.19,22. † 8.26 Jab. 89.10; Mat. 14.30-32. †† 8.29 Mar. 3.11; 1 Koor. 15.24.

pərəbə asəkə ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tē ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta, "Uuzənaaki, tsakuu dā gazhi'waanə! Kə upaa hə tifyaginə n̄ga 'waslyakəənaaku." ¹³ Makə fii *maliminə n̄ga bariya ha'ə, wata təya ndzanə wabənə agi hiimatii, təya ba, "Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntan̄fə."

⁴ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Ən̄ki ci ka tii, "Ka mi də tsarə n̄ga bwaya hiimatsə a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ N̄gutə palee də n̄gufənə san̄a? Gəđə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginə n̄ga 'waslyakəənaaku nii, anii gəđə banə ka ci, maduu, wii-wa? ⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə n̄ga ənda, tə'i nyi da baawəđa n̄ga tifyagi 'waslyakəənə n̄ga ənji ganə a duuniya." Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndəta, "Madətə, n̄gəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii." ¹⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii. ⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə n̄gwali tii, wata təya dəla də Əntan̄fə putə n̄ga vii tsarə n̄ga baawəđat-sə ka ənja.

'Wanə n̄ga Yeesu tə Mata

(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

⁹ Yoo, Yeesu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dii ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə n̄ga slənaakii. Ən̄ki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Mata a madətə, ca nə'u tə ci. [‡]

¹⁰ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi hara ənji luu tsəkə lan̄ə da hara ma'waslyakə ənji lan̄ə, təya ndzaa ka hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə n̄ga *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə n̄ga Yeesu, ən̄ki tii, "Mi san̄ə dii ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənji əsa?" ¹² Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata ən̄ki ci ka tii, "Pooshi mandandan̄ə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkaləkətə a moo banə zəku'i ətə bii Əntan̄fə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə n̄ga ənji mwayi nyi, əntaa dā ka nyi sataka də daba.' Acii ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii." ^{‡‡}

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə n̄ga Yoohana aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, ən̄ki tii, "Ya makə agi danə ninə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi san̄ə dii pooshi lyawarənaaku ka dā suumaya?" ¹⁵ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, ən̄ki ci, "Yaci tə'i guviinə n̄ga dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madə kə gi tii ka luu madanəkəya, ka ndzaanə nə tii də məbəzəsəkə abii dagwa madanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a n̄gəragi dagwa madanə abitii, saa'ikii nə təya dā suumaya." ^{‡‡‡}

† 9.2 Luka 7.48; Jab. 103.3; Yooh. 9.2. †† 9.6 Yooh. 5.36. ‡ 9.9 8.21-22. †† 9.10 11.19; Mar. 2.15; Luka 5.29; 7.34; 15.1-2; 19.7. ‡‡ 9.13 Hoos. 6.6; Mat. 12.7; Luka 19.10. ‡‡‡ 9.14 6.16-17;

¹⁶ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka mushataginə nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakə danə bwanə.

¹⁷ "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madə kə dii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə n̄ga ma'i inaba. Wata inaba a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inaba, təya ndzaa satii mbərə mbərə."

Uuzənə n̄ga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə n̄ga Yeesu

(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)

¹⁸ Ma Yeesu agi wabənə ka ənja, wata əndə'i gawə n̄ga *Yahudiinə a shi aabiikii, ca gərə'waanə akənjwaci-ikii, ca ba ka ci, "Kə əntəgi uuzənəki əndzə'i, amma, shiwa kwadzaan̄wə, kaa ha dzə ka kavə ciinə agyanətə, kya ənə ka upaa əpinə." ¹⁹ Makə fii Yeesu ha'ə, wata ca madətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a palə atsakii.

²⁰ Ma dawa, tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə n̄ja dā tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təbətə kəjeerənaakii, ²¹ kya dzə də hiimanə agi han̄kalatə tuu'inə, "Madə kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbədənə nə nyi." ²² Wata Yeesu a zə'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, "Uuzə-naaki, tsakuu dā gazhi'waanə! Kə mbə'i hə putə n̄ga gi'inaaku tə nyi." Shiku ha'ə, wata kə mbə'i miita. ^{‡†}

²³ Makə mbu'i Yeesu aa ha gawəta, ca dəməgərə aa hakii aasii, ca lapaa ənji tuu wa da ənji lan̄ə, təya n̄gəərə ma. ²⁴ Wata ca ba, "Dəməgimə patə aa mayi! Acii əntaa əntənə ən̄ki uundzə rəmətsa, amma n̄juny-inə cifə ki." Wata təya n̄səgi tə ci. ^{‡††25} Amma, pii makə səbagi ənji tə dabaala aa mayi, wata Yeesu a dəməgərə aabii mantə uuzətə, ca kəsə tə ki ka ci-inətə, wata hatsə kya madətə. ^{‡††26} Kə huwugi habarakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də muurəfinə bəra'i

²⁷ Yoo, Yeesu a madə gatə, ca palə. Wata muurəfinə bəra'i a dzə də nə'unə tə ci, təya madəe ka uuratii, təya dzə də banə, "Jijinə n̄ga *Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!" ^{‡††28} Makə dzəgərə Yeesu aasəkə ya, wata muurəfiitə bəra'i a dzə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə gi'yu-unə tə nyi oo'i, ka mbeenə nə nyi ka mbədəpaanə du-unə kwa?" Ən̄ki tii, "Awa, ka mbeenə nə hə, 'ya'ə Slan-dana." ²⁹ Wata Yeesu a təbətə ginətii, ca ba, "Makə sətə gi'yuunə tə nyi, wa ca dā ha'ə." ^{‡††30} Ginətii a wunəgi. Ca dzaləpaa tə tii oo'i, ga təya bapaa habarakii taa ka wu. ^{‡††31} Amma, makə pyalə tii satii, təya dzə ka ənsləpaa habarakii anə hanyinəkii patə. ^{‡††}

11.18-19; Luka 7.33-34. ‡‡‡ 9.15 22.2; 25.10; Yooh. 2.1-12; 3.29; Səniinə 19.7. § 9.20 Leew. 15.25-27; Mat. 14.36; Mar. 5.27; 6.56; Lu-ka 6.19; 8.44. §† 9.22 8.13; Mar. 5.34; 10.52; Luka 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Slənə 3.16. §†† 9.24 Yooh. 11.11-13. §‡ 9.25 Mar. 5.41. §†† 9.27-30 20.29-34. §† 9.29 8.13. §‡ 9.30 12.16; Mar. 7.36. §†† 9.31 Mar. 7.36.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³² Ma ənjitə a palə satii, wata hara ənjə a kira ka Yeesu əndə'i kadəguləma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabənə, acii tə'i ginaaji ashikii ^{†33} Amma Yeesu a lyakagi ginaajitə anə əndətə, pii wata əndətə a wabə. Kə dii ka sə nga hurəshishinə ka ənji patə, təya ba, "Pooshi uushi sha dii ha'ə makə ətsa anə hanyinə nga *Isərayiila shañə." ³⁴ Farisanyinə a ba natii, əŋki tii, "Nwanjwə nga ginaajinyinə vii ka ci baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə." ^{††}

Nəhənə nga Yeesu tə təgunuunə nga ənja

³⁵ Yoo, kə giigi Yeesu aasəkə patənə nga madiigərə vəryinə da uuji vəryinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njunyi Habara agyanə *ŋwanju-unə nga Əntəŋfə, ca mbədəpaa də taa ŋgutə tsarə nga bwaneanyinə. ^{‡36} Makə nee ci ka dabaala, kə nyihə ci təgunuunətii, acii wata shitə nə tii ha'ə, makə bagiinə yadə magərə. Pooshi əndə tsakənə tə tii. ^{‡37} Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, "Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. ³⁸ Acii ha'ə, damə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji slənə, təya shi ka slənə cifanə."

*Lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i

(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

10 Ma daba'əkii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə, təya mbədəpaa də taa ŋgutə tsarə nga bwaneə əsə. ² Wiinə ləmənyinə nga masləkee ənji pu'u aji bəra'i: nga 'watəginə ci nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋuci waatoo Andərawəsə; i Yakubu tii da ndzəkəŋuci waatoo Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya nə tii; ^{‡33} Filibusə da Barətaləmwusə; Tooma da Mata əndə luu tsəka; Yakubu uuzənə nga Haləfa da Tadawusə; ⁴ Simoonə əndə moo dimwaanə nga hanyinaakii da Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Sləkeenə nga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə

(Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

⁵ Ma lyawariitə pu'u aji bəra'i nga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə oo'i, "Goonə dzə aanə hanyinə nga harii slikerənə taa aasəkə vəryinə nga *Samariya. ^{‡†} ^{‡††} Amma aa ha ənji *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nə tii. ⁵⁷ Dəmə ka waazanə, una ba: 'Kədəhə nə Əntəŋfə ka da ŋwanjuunaakii.' ^{††8} Mbədəpaamə də ənji bwaneə, una madəe ka maməətə ənja, una mbədəpaa də ənji uyikuzənə, una laakəgi ginaajinyinə. Də zabə liwuunə, viimə də zabə əsə. ⁹ Goonə dzə da i kwaba a lipoonə. ¹⁰ Goonə dzə da i mbuurə,

† 9.32-34 12.22-24. †† 9.34 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. ‡ 9.35 4.23. ‡† 9.36 Baan. 27.17; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2. ‡†† 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13. ‡††† 10.5-15 Luka 10.4-12. ‡†††† 10.5 Luka 10.33. § 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. §† 10.7 4.17.

una dzə ka jahəŋgala, goonə ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə, goonə ŋgərəənə əndə'i bibinə, taa zala wiigi'inə, goonə ŋgərəvə aacii unə. Acii ma əndə slənə, kə dəbee ənjə a vii ka ci zəmaakii. ^{††11} Mada kə lapaa unə vəranə, dzəgərəmə aasəkəkii, una alə əndətə ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakii, see saa'itə nuuna bwasee ka vəranəkii. ¹² Tada ŋgutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə nga təkəŋwanə: 'A ndzaa unə da jamənə.' ¹³ Mada kə liwə slanji yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa dəvə asii. Amma, mada maluumə tii tuunə, yoo, ŋgərəənəmə jamənə goonə. ^{††14} Mada pooshi ənji liwə tuunə taa fii wabəətə gi a moonə, shigimə sə goonə dəvə asii taa asəkə vəranəkii, una gwa'agi bərəbərə nga hakii a səduunə. Ci na baarii oo'i, madamə tii ŋga'ə. ^{††15} Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusərə nga da gəŋwanə, kadə nə gəŋwanə nga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma da ŋga ənji *Gwamoorə də iza'unə." ^{††}

Cibətə nə *lyawarənə nga Yeesu a sa

(Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)

¹⁶ "Fatəmə, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. Acii, see a ndzaa unə macirəkii, ^{††} una ndzaa yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə. ^{††17} Nəhəmə noonə na, acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. ^{†††} ^{†††18} Ka kərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Ka danə nə ətsə ha'ə koonə shii mbee ka ba Njunyi Habara ka tii da ka ənjitə əntaa Yahudiinə. ¹⁸¹⁹ Mada kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goonə ənvutə noonə nə ka buurənə agyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii mada kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. ¹⁹²⁰ Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma dəcii Ma'yanə nga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

²¹ "Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka danə nə tii ha'ə. Ha'ə danə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ²⁰²² Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ²¹²³ Mada kə cibəe ənji koonə asəkə əndə'i vəranə, huyimə sə goonə ka əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋutəgi də vəryinə nga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə nga Ənda. ²²

²⁴ "Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. ²³²⁵ Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca

††† 10.10 1 Koor. 9.14; 1 Tim. 5.18. §† 10.13 Luka 2.14.

§†† 10.14 Slənə 13.51. §† 10.15 'Wat. 18.20; 19.1-29; Mat. 11.24.

§† Ma asəkə hara zhi'eenə, tə'i 'macirəkii makə rəhunyinə.' Ma

ahada ənji Gude, zhiina palee də cicirənə. §†† 10.16 Luka 10.3.

§††† 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4.

§†††† 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24. 18 10.18 Slənə 24.1-26.

19 10.19-20 Luka 12.11-12. 20 10.21 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka

ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Madā kə 'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə, † ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii." ††

Goona ɲgwələ ənda

(Luka 12.2-7)

²⁶ "Aci ha'ə, goona ɲgwələ ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii. ²⁷ Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ka ənja. ²⁸ Goona ɲgwələ acii ənja. Aci wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeenə ka bələgi əpinə. Amma ɲgwələmə tə Əntarŋə. Ci nə əndə da baawədə ɲga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. ²⁹ Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba rəjwə kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəjwə agitii ca əntə, yadə luuvənə ɲga Əntarŋə Dəsənuunə. ³⁰ Taa shiŋkinə ɲga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntarŋə. ³¹ Aci ha'ə, goona ɲgwələ, kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə."

Seedanə tə Yeesu

(Luka 12.8-9)

³² "Madā kə bagi əndə paŋgəraŋə akəjwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəjwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci. ³³ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəjwacii ənja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəjwacii Daadə dadagyə." †††

Kira təkəshinə ɲga Yeesu aagi duuniya

(Luka 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ "Goona nəhə noonə makə jamənə shi nyi ka kiranə aasəkə duuniya. Aa'a, əntaa jamənə kira nyi, panə kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbəzeenə ka uuji ɲguyirənə da dəsənətii, uuji makinə da məsənətii, madanə da sərəh-watə əsə. ³⁶ Ənjitə asəkə yi rəjwə na ndzaanə ka ənji daawaanə ɲga natii na.

³⁷ "Taa wu patə uu'i tə dii tada tə məci palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. Taa wu patə uu'i tə uundzə ɲguraakii taa uncitə minaakii palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁸ Ma əndətə pooshi ɲgirə ənfwaakii ɲga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁹ Tada wu patə dii gazhi'waanə ɲga luupaa əpinaakii, zamaginə cii kəya zamagi ətsa. Amma, tada wu patə zamagi də əpinaakii putə ɲga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii."

12.52-53. 21 10.22 5.11; Yooh. 15.18. 22 10.23 16.28; Slənə 8.1. 23 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ɲga *Seetanə. †† 10.25 9.34. ‡ 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. †† 10.28 Ibər. 10.31. †† 10.30 Luka 21.18. ††† 10.32 Səniinə 3.5. ††† 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12. § 10.34 Luka 2.14. §† 10.35-36 Mika 7.6. §†† 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. §† 10.37 Dzək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. §†† 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26.

Slənə ɲga shikwa

(Mar. 9.41)

⁴⁰ "Taa wu patə liwə tuunə, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkəe ka nyi liwə ci ətsa. ⁴¹ Taa wu patə liwə tə *anabi ɲga Əntarŋə acii dii ci ka anabi ɲga Əntarŋə, ka upaanə nə əndəkii shikwa makə sətə ci anabi a upaa. Ha'ə əsə, taa wu patə liwə ɲunyi ənda acii dii ci ka ɲunyi ənda, ka upaanə nə ci shikwa makə ɲga ɲunyi ənda. ⁴² Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə ndii ma'inə taa ka moodəba'a agi ənji nə'unə tə nyi acii dii ci ka lawaraaki, ka upaanə nə ci shikwakii."

Wabənə ɲga Yeesu agyanə Yoohana

(Luka 7.18-35)

11 Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabətsə ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, wata ca madə gatə, ca palə ka dzəgunənə da waazanə asəkə makədəhə vərənyinə. ¹² Ma Yoohana, əndə da bapətisəma, mapə'əkii nə ci a furəshina. Makə fii ci uushi'iitə ci *Aləmasiihu a daada, wata ca sləkəe ka hara lyawarənaakii aabiikii. ¹³ Təya dzə aabiikii, uu'i tii ka ci, "Ma bii Yoohana kwaa, hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ¹⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna fa da sənə cuuna nee. ¹⁵ Waatoo, agi wuunənə nə ginə ɲga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja, ənji uyikuzənə əsə, agi mbəədənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ɲga kadəguləminə, agi madeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji ɲunyi Habara ka maaghiinə əsə. ¹⁶ Tə'i barəkaanə ashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

¹⁷ Ma saa'itə *lyawarənə ɲga Yoohana a palə satii, Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əjki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədə kwa? ¹⁸ Aa mi saŋə gyuunə ka caamana? Ka caama əndətə ɲgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənjitə ca ɲga tsarə kəjeerənə ha'ə, agi ənji ɲga ɲwanjwə nə tii. ¹⁹ Bamə ka nyi: mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ²⁰ Aci ci nə əndətə wabi malaaba ləkələkətə agyanəkii. Ma bii Əntarŋə: ¹⁸ 'Wanyinə ka sləkəenə ka masləkəe əndaaki, kaa ca ta ka hə kəjwanə, ca hadətəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.' ¹¹ Yeesu a tsakə banə, əjki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana əndə da bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi ɲwanjuunə ɲga dagyə, kə palee ci ka Yoohana. ¹² 'Watəginə ka zamana ɲga Yoohana ca'ə mbu'ya ka əndzə'i, ha'ə nə ɲwanjuunə ɲga dagyə agi paka'ə də purətə hanjaliinə."

§† 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14. §† 11.1 7.28. §†† 11.2 14.3. §†† 11.3 Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27. §§§ 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18. 18 11.10 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76.

Agi da gazhi'waanə nga saaweenə nə tii. ¹³ Patənə nga anabiinə da bariya nga Muusa, kə dii tii anabaakwaanə ha'ə mbu'ya zamana nga Yoohana. ¹⁴ Madə nga'ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci nə *Iliya ətə bii malaaba ləkaləkətə agyanəkii oo'i, ka shinə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa. ††

¹⁶ "Amma, də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji nga zamanana? Makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma nə tii, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, ¹⁷ təya ba: 'Kə əgiinə koonə uudaləma; pooshi unə uja. Kə kii inə koonə wanyanə nga wa, amma, matu-umuunə.' ¹⁸ Ma bii nyi ha'ə, acii makə shi Yoohana, kə dii ci suumaya, paa ci nja sa ma'i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: 'Əndə gu'wə nə ci!' ¹⁹ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə nga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Kə bii ənji ka nyi: 'Tsaaməmə tə əndətsa! Bwanə kara nə ci, masa ma'i inabi, guva nga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!' Patə da ha'ə, ma hi-ima nga Əntanfə, agi neenə nə ənji ka tantanyinəkii daga slənaakii." ††

Wazənə nga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goongə ka ci (Luka 10.13-15)

²⁰ Ma vəranyiitə dii Yeesu sə nga hurəshishinə lanə asəkətii, pooshi tii unee ka da 'waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzanə wazənə ka tii. ²¹ Ca ba, "Kə dii anuunə, ənji Koorazinə, kə dii anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə nga hurəshishiitə daadii asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dii, kada kə nggaangii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi əntədaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanfə. ²² Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusərə nga da gəjwanə, kadə nə gəjwanə goonə a palee ka nga ənji Tiira da nga ənji Sidoonə də iza'unə. ²³ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə sanə, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə surwə kagərə nə ənji tu-unə! Acii maci ma sə nga hurəshishiitə dii ənji koonə, ka ənji *Sadooma dii ənji, kada ma'ə vəranəkii ca'ə ənshinə. ²⁴ Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusərə nga da gəjwanə, gədə təgunuunə nga ənji hanyinə nga Sadooma nə Əntanfə a nee acii noonə." ††

Dzənə aabii Yeesu ka upaa əpisəka (Luka 10.21-22)

²⁵ Ma ka ətə saa'i, wata Yeesu a ba, "'Ya'ə Daada, Slandanə nga dadagya da nga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. ²⁶ Ha'ə dii, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə."

²⁷ Wata əjki ci ka ənja, "Patənə nga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əndə shii tə nyi, madaamə Daadə. Ha'ə əsə nə Daadə, pooshi əndə shii tə ci, madaamə nyi da ənjitə tə'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə

ci. ²⁸ Shoomə aabiiki, unə ənə zhaarə acii mazəzəkə kərənə, kaa nya vii koonə əpisəka. ²⁹ Luumə dzəgunənaaki, una nə'u dərəpaaki. Acii pu'u nə səkəki. Paa nyi ka ka uushi aa səkəki. Ka upaanə nuunə əpisəka. ³⁰ Acii ma dzəgunənaaki ənə cii kya vii koonə, ngufə. Ma kərəənə cii kya kaanə koonə əsə, katsatsa'ə."

Ləgwanə agyanə *uusərə nga əpisəka (Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)

12 Ma ka ətə saa'i, Yeesu a pitəgi da səkərə, waa-too rə nga aləkamaara. Ma uusərakii, uusərə nga əpisəka. Ma lyawarənaakii, kə dii madəfənə tə tii. Wata təya dzə də biiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ¹² Makə nee *Farisanyinə ka tii, wata təya ba ka Yeesu, "Tsaamuu! Watiitə lyawarənaaku ka daada sətə maviimə *bariya rəgwa nga danə uusərə nga əpisəka." ¹³ Əjki Yeesu ka tii, "Pooshi unə jəngii sətə dii *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a da tə tii kuna? ¹⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi nga Əntanfə, ca ngiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanfə, təya adə da ənjaakii, taa ngahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rəgwa nga adənə, madaamə ka limanyinə daanətii. ⁵ Anii pooshi unə jəngii asəkə bariya nga Muusa oo'i, taa ngutə uusərə nga əpisəka patə, ma limanyinə, ha'ə nə tii agi tanəgi bariya nga uusərə nga əpisəka acii agi slənənə nə tii asəkə yi nga Əntanfə? Amma, patə da ha'ə, pooshi 'waslyakəənə ashitii. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: tə'i uushi ganə palee ka yi nga Əntanfə. ⁷ Kə bii Əntanfə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: 'Nəhə təgunuunə nga ənji mwayi nyi, əntaa da ka nyi sataka də daba.' Maci kə shii unə sətə ci wabəətsə a moo banə, kada pooshi unə nja ba oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashitə pooshi agi da 'waslyakəənə. ¹⁸ Acii ma nyi *Uuzənə nga ənda, Slandanə uusərə nga əpisəkə nə nyi."

Əndə mantə ciinə (Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)

⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca dzə, ca dəməgərə aasəkə *kuvə də'watii. ¹⁰ Asee, tə'i əndə davə ətə dii ciinəkii mantəkii. Hara ənji davə a ləgwa ka Yeesu, əjki tii, "Ya əna, mada kə mbədəpaa ənji də əndə uusərə əpisəka, kə tanəgi ənji bariya kwa?" Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii upaa sə nga idəpaanə ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, "Yaci tə'i əndə'i əndə da bəgaakii agyuuna, mada kə kulagərə aa gu'u uusərə nga əpisəka, paa ci ka ngiraginə kwa? ¹² Kə palee əndə ka bəga ka shanə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa nga da ngadəənə uusərə nga əpisəka." ¹³ Wata əjki Yeesu ka əndətə dii ciinəkii mantəkii, "Tədəpaa ciinəku." Wata ca tədapaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə nga əndə'i.

† 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. †† 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. † 11.18-19 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. †† 11.19 9.10; 11.2. †† Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16. ††† 11.23 Isaa. 14.13,15. ††† 11.24 10.15; Luka 10.12. § 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29.

§† 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. §†† 11.28-30 Isaa. 28.12. §† 11.29 Irim. 6.16. §†† 12.1 Dzək. 23.25-26. §† 12.2 Shig. 20.8-10. §† 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. §†† 12.5 Baan. 28.9-10. §§† 12.7 9.13. §§§ 12.9-14 Mar. 2.27-28. 18 12.11-12 Luka 13.15-16; 14.5.

¹⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata təya palə, təya dzə ka da mətərəkinaŋa nga bələginə tə Yeesu. †

Matadə əndə nga Əntarŋə

¹⁵ Makə fii Yeesu oo'i, agi danə nə ənji mətərəkinaŋa nga bələginə tə ci, ca palə saakii. Dabaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbədəpa a patənə nga ənji bwanea, ¹⁶ ca wazə ka tii, "Goonə bagi taa wu nə nyi." †¹⁷ Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ca: ‡

¹⁸ "Wiitsə lawaraaki ətə ta'i nyi, †
kə uu'i nyi tə ci, ci ca uudagi səkəki.
Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii
kaa ca ba aniyaaki ka patənə nga ənji agi duuniya.
¹⁹ Paa ci na dāada mabizhinə da ənja, taa wazənə,
pa ca wabə də ngeerənə ahada ənja,
²⁰ paa ci ka biyigi uushi'iitə gwaarəgi satii,
paa ci ka bələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə.
Ka danə nə ci ha'ə, see mada
jaalii goonəganə nga Əntarŋə agyanə *duuniya.
²¹ Tə ci nə patənə nga ənji a gi'i."

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə

(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)

²² Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbədəpa a da ci. Ha'ə əndətə a mbee ka wabənə, ca nee ka ha'ə əsə. †²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, "Matuu ma'uuənə jijinə nga *Dawuda ətsə nii?" Acii kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə nə sətə dii Yeesu. †²⁴ Makə fii Farisanyinə ətsə ha'ə, təya ba, "Ma ci əndətə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəda nga *Byaləzabulə, nwanjwatii." †

²⁵ Shiinə nga Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, "Taa ngutə nwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə nwanjuunəkii. Ha'ə, taa ngutə vərənə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vərənəkii taa yikii. ²⁶ Mada *Seetanə ca vii baawəda nga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətsə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə nwanjuunəkii. ²⁷ Yoo, mada də baawəda nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nga danə ha'a? Slənətii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə dii ci, də baawəda nga Ma'yanə nga Əntarŋə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə Əntarŋə da nwanjuunə ahadoonə. §

²⁹ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə. §†

³⁰ "Tada wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaakii nə ci ətsa. Tada wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə

ci. †³¹ Acii ha'ə, wanyinə ka banə koonə, tada ngutə 'waslyakəənə da bərapaanə tə Əntarŋə, ka tifyaginə nə Əntarŋə ka ənja. Amma, ma bərapaanə tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntarŋə ka tifyaginə. †³² Ha'ə əsə, tada wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə nga ənda, ka tifyaginə nə Əntarŋə tə ci. Amma, tada wu patə bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntarŋə ka tifyaginə tə ci əndə'i ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Ənfwə da pawaakii

(Luka 6.43-45)

³³ "Yoo, mada njanjii nə ənfwa, njanjii ndzaanə pookii. Mada bwayakii nə ənfwa, bwayakii ndzaanə pookii əsə. Acii ka pookii shiinə ənji ənfwa. †³⁴ Ya unə rəhunynə, iitə mbeenuunə ka ba njanji uushi, wiinə boo bwayakii nuunə kwa? Acii sətə pasə asəkə ədzəmə nga əndə cii kəya ba. †³⁵ Ma njanji ənda, njanjii ndzaanə slənaakii, acii njanjii nə aginaakii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwaya aginə nə ci. ³⁶ Wanyinə ka banə koonə: ma uusərə nga da gəŋwanə, taa wu patə, ka baabaginə nə ci patənə nga uushi'iitə pooshi nafakii ətə shi ca wabə. †³⁷ Wabənə goonə nə ənjə a njanjə ka la koonə də gəŋwanə. Wabənə goonə na baarii tuunə taa pooshi 'waslyakəənə ashuunə, taa ka ma'waslyakə ənji nuunə."

Ləgwa sə nga hurəshishinə ama Yeesu

(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

³⁸ Ma daba'əkii, hara maliminə da hara Farisanyinə a ba ka Yeesu: "Maləma, nga'ə keenə ha da sə nga hurəshishinə keena nee." †³⁹ Amma əŋki ci ka tii: "Ma ənji nga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya nga Əntarŋə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a da ka tii sə nga hurəshishinə. Amma pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii, madaamə ətə dii Əntarŋə də *anabi Yunana. ⁴⁰ Makə sətə baa Yunana vədə makkə da uusərə makkə asəkə hərəfinə, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a baanə vədə makkə da uusərə makkə manjədəkii agi hanyinə. †⁴¹ Ma uusərə nga da gəŋwanə, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii makə fii tii waazanə nga Yunana, kə baa tii ka Əntarŋə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci. ¹⁸⁴² Ma uusərə nga da gəŋwanə, kadə nə miitə dii nwanjuunə agyanə hanyinə nga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii nwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə, amma pooshi unə agi fa wabənaakii." ¹⁹

† 12.14 Yooh. 5.16,18. †† 12.16 8.4; 9.30; Mar. 7.36. ‡ 12.17-21 Isaa. 42.1-4. †† 12.18 3.17. †† 12.22-24 9.32-34. ††† 12.23 20.30-31. ††† 12.24 10.25. § 12.28 Luka 17.21. §† 12.29 Isaa. 49.24.

§†† 12.30 Mar. 9.40; Luka 9.50. §† 12.31-32 12.24. §†† 12.33 7.16-18. §† 12.34 3.7. §† 12.36-37 Yak. 3.6-10. §†† 12.38-39 16.1-4; Mar. 8.11-12. §§† 12.38 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. §§§ 12.40 Yun. 2.1; Mat. 27.63. 18 12.41 Yun. 3.5. 19 12.42 1 Meem. 10.1-10.

Wabənə nga Yeesu agyanə ənyanə nga ginaaja

(Luka 11.24-26)

⁴³ “Mada kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha nga əpisəka. Amma paa ci ka upaanə. ⁴⁴ Ka banə nə ci ka naakii na: ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ Mada kə ənyi ci aa dāvə, ca lapaa hakii gbəŋə, maslaabakii, mahadəkii nga'ə əsə. ⁴⁵ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndətə, təya ndzaanə. Wata ndzaanə nga əndətə a da-gi təgugunə palee ka nga ŋukə. Ha'ə dii na slənə də bwaya ənji nga zamanana.” †

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə ka ənja, wata kə mbu'ya məci tii da ndzəkəŋushi'inəkii, təya kəŋaanə agyə, təya ləgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata əndə'i əndə a ba ka ci oo'i, “Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku kəŋə kəŋə agyə. Ŋga'ə ka tii nə wabənə da hə.” ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Wu saŋə nə yaaya? I wu nə ndzəkəŋushi'inəkya?” ⁴⁹ Wata ca shiku tə lyawarənaakii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ⁵⁰ Acii tada wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ətə dadagyə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki da cikəŋunəki da yaayi.” ††

Misaali də əndə giirə slikerənə

(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

13 Agi uusəratə rəŋwə ha'ə, Yeesu a madə asii, ca palə, ca ndzaanə ama uunəvə kaa ca dzəgunə ka ənja. ² Laŋə ka shaŋə nə dabaala abiikii, see də makə ndərəvə ci aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, əŋjə a kəŋaanə anə ndərə. ³ Kə slənyi ci də misaalinyinə ka baaba ka tii uushi'inə laŋə. Əŋki ci, “Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa. Əginyinə a dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dii hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii, acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusərə, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii, acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə. Magiva slikerənəkii a huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəhəkii a pa'aanə ka ci, pooshi rəgwa nga gərənə. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə vii tii ŋunyi cifanə. Harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə.” ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.” †

Ka mi də misaali?

(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)

¹⁰ Wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya ləg-wa ka ci, əŋki tii, “Ka mi saŋə cii kwa da misaali, ha wabə ka ənja?” ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma unə, koonə vii Əntarŋfə rəgwa nga shii ma'umbee uushi'inə nga ŋwanjuunaakii, əntaa ka tii. ¹² Acii, ma əndətə kavə nəkii ka shii uushi'inəkii, ka ci tsakənə nə ənji paaratəginə kaa ca shii danə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə dii naakii shiinə gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ^{†13} Ci nee unə cii kya wabə ka tii də misaali, acii ka tsaamənə nə tii, amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka fanə, paa tii ka paaratəginə əsə. ¹⁴ Tii ca mbu'utəgi də wabəətə wabi Əntarŋfə ka ənji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ətə bii ci: †

‘Ka fanə nuunə anəkii anəkii, amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii, amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.

¹⁵ Acii ma ədzəmə nga ənjitsa, mapa'əkii, liminətii əsə, manjiikəkii, təya dzaa'agi ginətii.

Məci madamə tii ha'ə, kada kə nee tii də ginətii, təya fatə də liminətii, təya paaratəgi də ədzəmətii, təya zhi'wagi aabiiki əsə, nya mbədəpaa də tii.’

¹⁶ Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, acii agi neenə nə ginuunə, ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə.

¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: laŋə nə anabinyinə da ənji nga Əntarŋfə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.” ††

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga əndə giirə slikerənə

(Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

¹⁸ “Fatəmə dii kaa nya ba koonə sətə ci misaali nga əndə giirə slikerənə a moo banə: ¹⁹ mada kə fii ənji wabənə agyanə *ŋwanjuunə nga Əntarŋfə, amma ma-paaratəgimə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikeriitə kwaalii ahada rəgwa, *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ²⁰ Ma slikeriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntarŋfə, təya luu pii də moodasəka. ²¹ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə nga uundzə saa'i. Acii ha'ə, mada kə lii ŋgəra'wə də cibə tə tii putə nga wabənə nga Əntarŋfə, pii wata təya bwasee. ²² Ma slikeriitə kwaalii aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntarŋfə, amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya da uudə gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi nafakii. ^{††23} Ma slikeriitə kwaalii anə ŋunyi hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Ən-

† 12.45 2 Piita 2.20. †† 12.50 6.10. ‡ 13.9 11.15.

†† 13.12 25.29. †† 13.14-15 Isaa. 6.9-10; Yooh. 12.40; Slənə 28.26-27. ††† 13.17 1 Piita 1.10-12. †††† 13.22 1 Tim. 6.9-10.

tanfə, təya paaratəgi nga'a, təya ndzaanə makə slikerətə ca vii nrunyi cifanə, harakii gya'a gya'a, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə makkə pu'unə makkə pu'unə."

Misaali də kuzəna

²⁴ Yoo, kə dii Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə dii də əndətə gi ka ləga nrunyi slikerənə asəkə raakii. ²⁵ Ma davədə, ətsə taa wu patə ka nrunyinə nə ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii. ²⁶ Makə givagi aləka-maara, kə girə, kə uugi ngərə manjeevənə, wata kuzənə a shigi ha'a naakii. ²⁷ Ənji slənə nga slanda rə a dzə ka banə ka ci, əŋki tii: 'Slandana, əntaa nrunyi slikerənə ləgii ha? Aa dama dii gyavagi kuzənə agikəya?' ²⁸ Wata ca ba ka tii: 'Əndə daawaanə dii ha'a.' Ənji slənəakii a ba ka ci: 'Nga'a ka hə mada kə giinə ka mbuudəginə kwa?' ²⁹ Amma ca ba ka tii: 'Aa'aa'a, bwaseemə, goona dzə ka mbuudəginə, acii mada kə gyuunə ka mbudənə, ka mbudənənə nuunə da i aləkamaara atsakii. ³⁰ Wa təya gərə patə. Mada kə mbu'ya saa'i nga cifanə, kadə nii kya ba ka ənji slənə cifanə, aa təya mbuudəgi kuzənə zəku'i, təya pukəgərə aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə nga raaki, nya pukəgərə aa dəbwə.' " †

Misaali də manshidədə slikerənə

(Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə hi'u iza, †† əndə a ngərə, ca ləgapanə gakii asəkə tsanə. ³² Slikerənəkii palee patə də ənshidədənə. Amma, mada kə girə, ka dāginə ka dandza ka shaŋə. Əginyinə a shi, təya da ku-vənyinatii davə." ††

Misaali də burəjanə

(Luka 13.20-21)

³³ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə burəjanə. Minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə nga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə." ††

Da wabənə nga Yeesu də misaali

(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iitsə patə, kə wabi Yeesu ka dabaala də misaali, pooshi uushi cii kəya ba ka ənji yadə misaali-kii. ††³⁵ Ma ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə bii an-abi oo'i: †††

"Ka wabənə nə nyi ka tii də misaalinyinə, ka banə nə nyi ka tii sətə nji ma'umbeekii daga ka 'watəginə nga duuniya."

† 13.30 3.12; Səniinə 14.14-15. †† Hi'ukii palee də ənshidədənə anə hanyinə nga Gude. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. † 13.31 17.20; Luka 17.6. †† 13.32 Əzaki. 17.23. †† 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. ††† 13.34-35 13.10-17. ††† 13.35 Jab. 78.2.

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali də kuzənə

³⁶ Ma daba'əkii, kə bwasee Yeesu ka dabaala, ca dəməgərə aasii. Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Batə keenə taa mi ci misaali də kuzənə a səkərə a moo banə." ³⁷ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma əndətə ləgii nrunyi slikerənə, ci nə *Uuzənə nga ənda. ³⁸ Ma ra, ci nə duuniya. Ma nrunyi slikerənə əsə, tii nə ənji nga nwanjuunə nga əntanfə. Ma kuzənə, tii nə ənji nga Seetanə. ³⁹ Ma əndə daawaatə gi ka ləgavə kuzənəta, ci nə Seetanə. Ma saa'i nga cifanə, ci nə muudinə nga duuniya. Ənji slənə cifanə əsə, tii nə malaa'ikanyinə. ⁴⁰ Makə sətə ci ənjə a dzatəgi də kuzhinyinə, ənjə a kaanə gunə, ha'a na da ka muudinə nga duuniya. ⁴¹ Kadə nə Uuzənə nga əndə a sləkee ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya dzatəgi də ənjitə ca kavə ənji ka da 'waslyakəənə da ənjitə ca da bwaya uushi'inə, təya fədəgi tə tii agi nwanjuunaakii, ⁴² təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii. ⁴³ Ma ənjitə da goonnga ashitii əsə, ka bərənə nə tii makə uusərə agi nwanjuunə nga Dəsənətii. Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa." ††

Misaali də manğədə gəna

⁴⁴ "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da manğədə gəna ətə upaa əndə'i əndə asəkə rə, ci ka ha nga uuzənə. Makə upaa ci, ca ənə ka ngədəginə davə. Ka moodasəkə nə ci ka shaŋə. Ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də rəta." ††

Misaali də lu'ulu'u

⁴⁵ "Ha'a əsə, ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndətə ca alə nrunyi lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makə upaa ci nrunyikii, ca dzə ka dərəmagi də uushi'in-aakii patə, ca dərəgi də nrunyi lu'ulu'uta."

Misaali də slaada

⁴⁷ "Ha'a əsə, ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da slaada ətə kagərə ənji aagi uunəva, ca kaasha hərəfinə kama kama laŋə. ⁴⁸ Makə nii slaadəkii, ənjə a əlyagi aanə ndərə, ənjə a ndzaanə ka tsəkəgi nrunyi hərəfinə aasəkə dəva. Bwayakii əsə, ənjə a pukəgi. ⁴⁹ Ha'a na da əsə uusərə nga muudinə nga duuniya. Kadə nə malaa'ikanyinə a dzə ka tsəkəgi bwaya ənji ahada nrunyi ənja, ⁵⁰ təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii." ††

Kura uushi'inə da iirə uushi'inə

⁵¹ Yoo, Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Kə fii unə uushi'iitsə patə kwa?" Təya ba ka ci, "Awa, kə fii inə."

⁵² Wata ca ba ka tii, "Tada wu agi maliminə ndzaa ka lawara agi nwanjuunə nga dagyə, makə nga slanda yi

§ 13.40 7.19; Yooh. 15.6. † 13.41 24.31; Mar. 13.27. †† 13.42 8.12. †† 13.43 Dan. 12.3; M.Gəŋw. 5.31; Mat. 11.15. ††† 13.44 Fil. 3.7-14. † 13.50 8.12.

nə ci, ətə ca ngiragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii."

Kaareenə ka Yeesu də Nazratu

(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca madə gatə, ca palə saakii ^{†54} aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka ənji asəkə *kuvə də'watii. Kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba ahadatii, "Da sanjə upaa əndətsə shiinə ha'a? Da upaa ci baawəda nga da sə nga hurəshishina? ^{††55} Əntaa uuzənə nga əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə ndzəkəŋushi'inəkəya? ^{‡56} Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkii pata? Da sanjə upaa əndətsə sətə ha'a?" ⁵⁷ Wata təya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ngutə vərənə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakii də vərə da ahada ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə." [‡]

⁵⁸ Madamə Yeesu sə nga hurəshishinə lanjə davə putə nga ghatə vii goongatii.

Əntənə nga Yoohana əndə da bapətisəma

(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)

14 Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, ŋwaŋwə anə hanyinə nga Galili, habara nga Yeesu. ² Ca ba ka ənji slənaakii, "Ci nə Yoohana əndə da bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda nga daada sə nga hurəshishinə ha'ə." [‡]

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dii ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ngərəmə Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ^{††4} Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ngərə tə Hiroodiya ka minaku shanjə." ⁵ Kə mwayi Hirudusə bələginə tə Yoohana, amma ngwaliikii acii dabaala, acii kə ngirə tii tə Yoohana ka anabi. ^{††6} Makə zhi'wa kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii akəŋwacii ənja. Ha'ə, kə kadeesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca da ka ki aləkawalə də jidə oo'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə nga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, "Ŋga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə da bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa."

⁹ Makə fii ŋwaŋwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putə nga jidəətə ji'i ci da putə nga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki.

¹⁰ Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nə nga Yoohana a furəshina. ¹¹ Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kəŋwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənə nga Yoohana a shi, təya ngərə waakii, təya dzə ka ngədfəginə. Ma da-ba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə dii.

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

¹³ Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzə-anə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dabaala ha'ə, təya bwasee ka vərənatii, təya nə'u tə ci də sədətii. ^{§14} Yeesu a jiməgərə asəkə kumbawalə aənə ndərə. Makə nee ci ka dabaala lanjə, kə nyihə ci tə-gunuunatii. Wata ca mbədəpaa də ənji bwaneatii. ^{§†}

¹⁵ Ma ətsə kaa uusərə a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, əŋki tii, "Kə dii kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vərənyinə ka dərə zəmə ka natii na." ¹⁶ Wata Yeesu a ba ka tii, "Pooshi bwatya nga dzənatii. Unə nə vii ka tii zəma." ¹⁷ Təya ba ka ci, "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfinə bərə'i nəndə acii inə." ¹⁸ Wata ca ba ka tii, "Kiramə ka nyi."

¹⁹ Ca ba ka dabaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzənə, ca ngərə burooditə tufə da hərəfiitə bərə'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka dabaala. ²⁰ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədəanə, dəvə pu'u aji bərə'i. ^{§††21} Ma ənjitə agi zəmətə, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsanjə nə makinə da manjeevənə.

Wiinə nga Yeesu anə ma'inə

(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)

²² Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanjəgi uunəva, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ²³ Ma ənji agi palənə satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa giŋwə, ci daanəkii, kaa ca da də'wa. Kə uugi vədə danə, ci daanəkii nə əndə davə, ^{§†24} dzadə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii lanjə dərəva nə mədə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə ashii kumbawala.

²⁵ Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, wata Yeesu a dzə aabii lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə. ^{§††26} Makə nee lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ngwaləgi tii ka shanjə, əŋki tii, "Wiitsə bərəhinə!" təya kaala vurənə.

^{§††27} Amma pii Yeesu a wabə ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə. Nyi əna, goona ngwalə!" ²⁸ Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, "Slandana, mada hə ətsə tanyi, bawə ka nyi, kaa nya dzə aabiiku anə ma'inə." ²⁹ Yeesu a ba ka ci, "Shiwa!" Wata Piita a jiməgərə asəkə kumbawala, ca wii anə ma'inə, ca dzə aabii Yeesu. ³⁰ Amma, makə nee ci ka mədə anə ma'inə, ca ngwaləgi. Wata ndzanjə lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, "Slandana, luupaa tə nya!" ^{§††31} Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci, "Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka wiinə anə ma'inə kwa?" ^{§††32} Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata mədə a dədəkə. ³³ Lyawarənaakii a

† 13.53 7.28. †† 13.54 Yooh. 7.15. ‡ 13.55 Yooh. 6.42. †† 13.57 Yooh. 4.44. ‡† 14.2 16.14. ††† 14.3-4 Leew. 18.16; 20.21; Luka 3.19-20. ††† 14.5 21.26; Mar. 11.32; Luka 20.6.

§ 14.13-21 15.32-39. §† 14.14 9.36. §†† 14.20 2 Meem. 4.43-44. §† 14.23 5.1; Luka 5.16. §†† 14.25 Ayb. 9.8. §† 14.26 Luka 24.37. §† 14.30-32 8.26. §†† 14.31 6.30; 8.26; 16.8; 17.20; Luka 12.28.

gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu, təya ba, "Tantanyinə, *Uuzənə n̄ga Əntanfə nə hə." †

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə (Mar. 6.53-56)

³⁴ Makə tan̄əgi tii uunəva, təya mbu'u aənə hanyinə n̄ga Ginazarətə. ³⁵ Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətsə shi. Wata təya sləkee taa dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwanea patə.

³⁶ Təya kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə n̄ga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii. ††

Alə'aada n̄ga dzədzəshi'inə (Mar. 7.1-13)

15 Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusaliima aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, ² "Ka mi san̄ə ci lyawarənaaku a tan̄əgi alə'aada n̄ga dzədzəshi'inaama? Acii ma təya, paa tii agi yibəgi ci-inətii taabu'u zəmənətii." ³ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ya unə noona, ka mi dee cuuna tan̄əgi bariya n̄ga Əntanfə putə n̄ga alə'aada goona? ⁴ Acii kə bii Əntanfə oo'i: "Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci." ⁵ Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, mada bii ci ka tii: 'Ma sənə, kə vii nyi ka Əntanfə', tada paa ci duunətə tə tii ma'ə, pooshi haala. ⁶ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə n̄ga Əntanfə putə n̄ga alə'aada goonə. ⁷ Unə ənjitə ca nə'u tə Əntanfə də moodəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə anabaakwaanə n̄ga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i: ‡

⁸ Ma ənjitsa, amatii ci təya han̄ətə tə nyi, Amma, ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shan̄ə.

⁹ Zabə nə paslənətii tə nyi, acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə n̄ga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki.' "

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda (Mar. 7.14-23)

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca ba ka tii, "Fatəmə, una paaratəgi: ¹¹ Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca ajjinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci." ¹² Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, "Kə shii hə oo'i, ma wabəətsə bii hə, kə kulii aasəkə Farisanyinə nii?" ¹³ Ca ba ka tii, əŋki ci, "Tada n̄gutə slikerənə giva patə, mada əntaa Daadə ətə dadagya ləgii, ka mbudəginə nə ənji. ¹⁴ Bwaseemə ka tii, goona buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Mada muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaalagərə aa gu'u." ‡‡

¹⁵ Amma əŋki Piita ka ci, "Bawə keenə tada mi ci misaalitə a moo banə." ¹⁶ Ca ba ka tii, "Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə n̄ga ənjitsə kwa? ¹⁷ Asee,

† 14.33 16.16; 27.54; Mar. 15.39. †† 14.36 9.20. ‡ 15.2 23.25; Luka 11.38-39. †† 15.4 Shig. 20.12; 21.17. ‡‡ 15.7-9 Isaa. 29.13. ‡‡† 15.11 Slənə 10.15; 1 Tim. 4.4; Tit. 1.15. ‡‡‡ 15.14 23.16,24; Luka 6.39; Rooma 2.19.

ma'ə unə mapaarətəgimə. Tada mi patə dzəgərə da ma ənda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi.

¹⁸ Amma, ma sətə ca shigi da ma ənda, a ədzəmə ca shigi. Ci ca ajjinətə ənda. ¹⁹ Acii a ədzəmə nə əndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka bələ ənda, ca aləhiinə, ca da badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca wabə bwaya uushi'inə aashi ənda. ²⁰ Wiitə tsarə n̄ga uushi'iitə ca ajjinətə ənda. Amma, ma adənə yadə yibəgi ciinə, pooshi ka ajjinətə ənda."

Gi'inə n̄ga məshipətə minə tə Yeesu (Mar. 7.24-30)

²¹ Wata Yeesu a madə gatə, ca palə aənə hanyinə n̄ga Tiira da n̄ga Sidoonə. ²² Ma anə hanyinəkii, tə'i əndə'i mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, əŋki ki, "'Ya'ə Slandana, jijinə n̄ga *Dawuda, nəhuu təgunuu-naakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka shan̄ə." ²³ Amma, majikəmə Yeesu ka ki tada rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a əntsahə aabiikii, təya kədii aciikii, əŋki tii, "Bawə ka ki, wa kya dzə sətə, acii agi shinə nə ki də nə'unə taamə də wazənə lan̄ə." ²⁴ Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Ma sləkee ənji ka nyi, wata ka ənji *Isərayiila tanə, acii makə maza bagiinə nə tii." ²⁵ ††

²⁵ Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaə sədə Yeesu, əŋki ki, "'Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi." ²⁶ Yeesu a ba, "Pooshi n̄ga'ə nə n̄gərətə zəmə n̄ga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə." ²⁷ Əŋki miitə, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murə-murinə n̄ga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii."

²⁸ Yeesu a ba ka ki, "Mina, lan̄ə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uudə, ka danə nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i uuzənətə ka saa'ita. ‡‡

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də ənji bwanea lan̄ə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə n̄ga Galili, ca ndərəgi aənə d̄angərə, ca ndzaa dasə davə. ³⁰ Ənji bəzəkii a dzə aabiikii, təya kərə ənji bwaneanyinə kama kama, mabi-iyi ənja, mahurəməsə ənja, muurəfina i kadəguləmina da hara ənji bwaneanyinə lan̄ə. Təya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbədəpaa də tii. ³¹ Makə nee ənji kadəguləmə a wabə, mabiyyi ənji əsə, kə ənyi ilənyinətii ka guun̄unə, mahurəməsə ənji əsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə əsə, watiinə ka neenə, kə dii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə ka shan̄ə. Wata təya d̄uunətə tə Əntanfə n̄ga ənji *Isərayiila.

Adəvənə n̄ga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə (Mar. 8.1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə n̄ga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii abiiki ənshinə, pooshi tii da sə n̄ga kavənə aa matii. Pa nya moo təya palə də madəfənə, acii ga madəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa."

§ 15.19 Gal. 5.19-21. §† 15.22 20.30-31. §†† 15.24 10.6; Rooma 15.8. §‡ 15.28 8.13. §‡† 15.29 5.1.

† ††³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, “Ya əna, da up-aanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ənjitə laŋə ha'ə ganə agi bilina?” ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Təya ba ka ci, “Buroodi mədəfə da uuji hərəfinə.” ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə. ³⁶ Ca ɲgərə burooditə mədəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təkəpaa ka ənja. ³⁷ Patənatii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a tsəkətə ətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ³⁸ Ma ənjitə agi zəməta, dəbu'u ənfwadə, tsəŋə nə makinə da manjeevənə. ³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya palə satii. Ma da-ba'əkii, ca ndərəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanaə hanyinə ɲga Magadanə. ‡

Ləgwa sə ɲga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-13; Luka 12.54-56)

16 Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii Yeesu, kaa təya təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca da ka tii sə ɲga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda ɲga Əntaŋfə. †† ††² Əŋki Yeesu ka tii, “Ma uusəra a kula, mada dizə nə səkəntaŋfə, agi banə nuunə: ‘Pooshi ha ka tsəfənə doorə.’ ³ Ma tsədəkə əsə, mada tsaaməgyuunə aagi əntaŋfə, una nee dizə təku təku nə ha, agi banə nuunə: ‘Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.’ Mada tsaaməgyuunə aagi əntaŋfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də ndzaanə ɲga zamanana. ⁴ Ma ənji ɲga zamanana, bwayə ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya ɲga Əntaŋfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a da ka tii sə ɲga hurəshishinə. Amma, pooshi sə ɲga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii, madaamə ətə dii Əntaŋfə də anabi Yunana.” Makə wabi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

Burəjanə ɲga *Farisanyinə da ɲga *Sadukinyinə
(Mar. 8.14-21)

⁵ Ma təya dzə də taŋənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ɲgərəənə buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, “Nəhəmə noonə na acii burəjanə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə.” ††⁷ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, “Ma bii ci ha'ə, ətə pooshi amə ɲgiraanə buroodi.” ††⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, kə əki gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə agi ənji dəbu'u tufə kwa? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹⁰ Aa ya burooditə mədəfə əsa, ətə agi ənji dəbu'u ənfwada? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹¹ Iitə təkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya wabə koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na

† 15.32-39 14.13-21. †† 15.32 9.36. ‡ Magadanə: uushi rəŋwə da Magədalə. Mitə vərənə ɲga Magədalə ɲji Mariyaama Magədalina. †† 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30. †† 16.1 Yoo. 6.30. ††† 16.6 Luka 12.1. †††† 16.7-9 Mar. 6.52. § 16.8 14.31. §† 16.9 14.20. §†† 16.10 15.37.

acii burəjanə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə.” ¹² Wata təya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa təya nəhə natii nə acii burəjaatə ci ənjə a da də buroodi. Amma, wa təya nəhə natii nə acii dzəgunənə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə.

Banə ɲga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ɲga Əntaŋfə
(Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)

¹³ Yoo, kə gi Yeesu aanaə hanyinə ətə kədəhə da vərənə ɲga Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Ya nyi *Uuzənə ɲga ənda, wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?” ¹⁴ Əŋki tii, “Agi banə nə hara ənji, hə nə Yoohana əndə da bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi *Iliya. Hara ənji əsə, əŋki tii, hə nə Irimiya taa əndə'i anabi ɲga ɲukə.” ¹⁵ Yeesu a ba ka tii, “Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?” ¹⁶ Simoonə Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Matadəkii, ¹⁷ Uuzənə ɲga Əntaŋfə Əndə vii əpinə.” ¹⁷ Yeesu a ba ka ci, “Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə, uuzənə ɲga Yunana. Acii əntaa əndə shiŋkinə baarəgi ətsə ka hə, amma Daadə ətə dadəgyə baarəgi ka hə. ¹⁸ Wanyinə ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaa. Taa wa, pooshi na palee ka ɲgeerənə ɲga Ikəliisiyaa. ¹⁹ Ka viinə nə nyi ka hə laki-la ɲga makuvə ɲga ɲwanjuunə ɲga dagyə. Taa mi patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə.” ²⁰ Wata Yeesu a da ka lyawarənaakii bariya də ɲgeerənə tuu'inə, “Goonə ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Matadəkii ɲga Əntaŋfə.” ²¹

Wabənə ɲga Yeesu agyanə tsarə ɲga əntətə nii kəya əntə

(Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)

²¹ Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka lyawarənaakii oo'i, tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma dava, ka sanə nə ci cibənyinə laŋə acii gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ɲga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ²² Makə fii Piita ha'ə, wata ca kəsəgi tə ci aataŋ-gala, ca wazə ka ci, əŋki ci, “Wa Əntaŋfə a dzagi ətsa, Slandana, pooshi ətsə ka danə shaŋə!” ²³ Amma Yeesu a zə'wugi aabii Piita, əŋki ci ka ci, “Dzəgi abiiki, *See-tanə! Hərəmbədə nə hə ka nyi. Acii ma hiimatsaaku, ɲga əndə shiŋkinə, əntaa ɲga Əntaŋfə.”

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ɲgərə ənfwə ɲga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ²⁵ Tada wu patə ca da gazhi'waanə ɲga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ɲga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii. ²⁶ Mi saŋə nə bwatya ɲga upaa patənə ɲga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə

§† 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. §†† Waatoo, Aləmasiihu. §† 16.16 14.33; Yoo. 1.49; 11.27. §† 16.18 Luka 22.32; Yoo. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. §†† 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18; Yoo. 21.15-17. §†† 16.20 17.9. §††† 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2.

ətēe ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Mada kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ²⁷ Acii kədəhə nə Uuzənə ŋga əndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə ŋga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ənda. ^{†28} Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka shinə ŋga Uuzənə ŋga ənda, kaa ca ndzaa ka ŋwanjwa." ^{††}

Məghərəvənə ŋga Yeesu

(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)

17 Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkəŋuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə gijwa, wata tii ha'ə. ^{‡2} Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, bərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca dāgi tyaslyaslyə makə əmputə kəbənə. ^{‡3} Wata ma təya nee, watiitə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu. ⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, "Slan-dana, ŋga'ə dii makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə." ⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhidəkwatyaminə ətə ca bərə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabə agi məzhidəkwatyaminəkii, ca ba, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudāgi səkəki. Famə tə ci." ^{‡‡6} Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwalənə a da tə tii ka shaŋə, təya kwaalāgi aa panə aanə kəŋwaciinətii. ⁷ Wata Yeesu a əntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, "Madətəmə, goona ŋgwalə." ⁸ Makə madēe tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madaamə Yeesu. ⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a gijwa, kə bii Yeesu ka tii, "Goona ba taa ka wu tə sətə nee unə. See daba'ə madənaaki agi maməətə ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda." ^{‡‡10} Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Aa mi dii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasi-ihu?" ^{‡‡‡11} Yeesu a ba ka tii, "Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadətāgi də patənə ŋga uushi'inə. ¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiiimə ənji tə ci, təya cibə də ci makə sətə kadeesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə ŋga əndə əsə." [§]

¹³ Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iliyatə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə Yoohana əndə da bapətišə-ma.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci

(Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

¹⁴ Ənyanatii aabii dabaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, "Slandana,

† 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12. †† 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. ‡ 17.1 5.1. ‡† 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. ‡‡ 17.5 3.17. ‡‡‡ 17.9 16.20. ‡‡‡ 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14. § 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21.

nəhuu təgunuunə ŋga uuzənaaki. Tə'i ma'idə'ida ashikii, agi danə tə ci ka shaŋə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka əndə'i ha, aagi ma'inə. ¹⁶ Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka mbədəpaanə də ci." ¹⁷ Əŋki Yeesu, "Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntarjə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dii!" ^{§†18} Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ashi uuzəta. Pii wata kə mbə'i uuzəta.

¹⁹ Ma daba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aabii Yeesu daanətii, təya ləgwa ka ci, "Mi saŋə dii təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?" ²⁰ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Putə ŋga gi'uunə ŋga gi'inə goonə tə nyi. Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza, ^{§††} [†21 1 Amma, ma tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbeenə ənji ka lyaakaginə."] kada ka banə nuunə ka gijuna: 'Duu aa hatə!' ka dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kadēe ka ŋgeerənə goonə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii

(Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

²² Guŋənə ŋga lyawarənə ŋga Yeesu patə anə hanyinə ŋga Galili, wata ca ndzaŋə wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, "Kədəhə nə ənji ka viinə tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja, ^{§††23} təya bələgi tə ci, amma ka madeenə nə ənji ka ci agi maməətə ənja ka makkənə ŋga uusəra." Makə fii tii ha'ə, wata səkə ŋga lyawarənaakii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.

Ki'i tsəkə ŋga *yi ŋga Əntarjə

²⁴ Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə ŋga yi ŋga Əntarjə a dzə aabii Piita, təya ləgwa, əŋki tii: "Ya saŋə, agi ki'inə nə maləmə goonə tsəkə ŋga yi ŋga Əntarjə nii?" ^{§†25} Əŋki Piita, "Də ŋga'ə nə ci agi ki'inə." Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a wabə ka ci zəku'i, əŋki ci, "Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəbee ki'i tsəkə ka meeminə ŋga *duuniyana? Manjeevənətii nii, anii hara ənja?" ²⁶ Əŋki Piita, "Hara ənji dəbee tsəkənə." Wata Yeesu a ba, "Makə ha'ə dii, madəbeemə manjeevənətii a tsəkə. ²⁷ Amma, acii gaarjwa bəzee ka səkətii, ma danəku, duu aama uunəva, ha kagərə manjələŋa aagi ma'inə. Ma hərəfi-itə 'watəgi hə kəsənə, ka lapaanə nə hə kwaba a makii bahə ki'inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə ka tii."

Wu saŋə palee də gawuuna?

(Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48)

18 Ma ka saa'ikii ha'ə, wata *lyawarənə ŋga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Wu saŋə palee də duunuunə agi ŋwanjuunə ŋga dagya?" ^{§†2} Wata Yeesu a 'watə tə əndə'i uundzə uuzənə, ca

§† 17.17 Dzək. 32.5,20. §†† Hi'ukii palee də ənshidədənə anə hanyinə ŋga Gude. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. §† 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6. §†† 17.22-23 16.21. §† 17.24 Shig. 30.13. §† 18.1 Luka 22.24.

kəŋee ka ci ahadatii, ³ ca ba, “Tantanyinə cii kya ba koonə: mada mazhi'weemə unə ka noonə nə makə ŋga uuji manjeevənə, pooshi unə ka upaa dəmənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə. ¹⁴ Taa wu hətəpaa naakii nə, ca ndzaanə makə ŋga uuzəənə, ci palee də duunuunə agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. ¹⁵ Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa.” †

Uushi'iitə na da tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə
(Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2)

⁶ “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi gooŋga kaa ca pu'u, gədə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, ca lipəgərə aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ⁷ Tə'i ŋgərə'wə aashi əŋji *duuniya, acii tə'i sətə ca kavə əŋji ka da 'waslyakəənə. Pooshi səndə ca təŋapaa tsarə ŋga uushi'iitsə ka danə. Amma kə dii anə əndətə ca kavə əndə ka da 'waslyakəənə.

⁸ “Mada ciinəku tada sədəku ca kavə tə hə ka da 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gədə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə taa sədə, acii ndzaanə da i ciinə bəra'i tada sədə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁹ Mada ginəku ca kavə tə hə ka da 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gədə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə də ginə rəŋwə, acii ndzaanə da i ginə kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə.”

Misaali də baga ətə zagi
(Luka 15.3-7)

¹⁰ “Nəhəmə noonə na, acii goona bərapaa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa. Wanyinə ka banə koonə: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patə nə tii ka ndzaanə akəŋwacii Daadə ətə dagyə. †† [†† Acii ma shi *Uuzənə ŋga ənda, ka luupaa tə maza ənja.] ¹² Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo bana? Yaci tə'i əndə da bagiinaakii gya'ə saŋa, wata rəŋwə agitii a zagya, iitə danəkəya? Əntaa ka bwaseenə nə ci ka ətə əliŋə pu'unə aji əliŋə ka zəmənə, ca palə ka alə tə ətə rəŋwə zagi kwa? ¹³ Mada kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka danə nə ci moodasəkə putə ŋga rəŋwə ətə sha zii, palee ka putə ŋga əliŋə pu'unə aji əliŋə ətə mazamə. ¹⁴ Ha'ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, əntaa də uudənaakii zaginə taa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa.” †††

Ndzəkəŋunə ətə slənyi 'waslyakəənə

¹⁵ “Mada kə bəzee əndə nə'unə makə hə ka səkəku, ma danəkwa, duu aabiikii, ha dzə ka baarii ka ci 'waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra'i. Mada kə luuvə ci 'waslyakəənaakii, kə zhi'wavə hə də əndətə aa rəg-wa ətsa. †††† Amma, mada maluumə ci 'waslyakəənaakii, 'waanə tə əndə rəŋwə taa əŋji bəra'i atsaku, kaa əŋji bəra'i taa makkə a mbee ka vii seeda anə patənə ŋga sətə bii əŋji. ¹⁷ Mada kə kaaree ci ka fa

† 18.3 19.14; Mar. 10.15; Luka 18.17. †† 18.4 23.12. ††† 18.5 Luka 10.16. †††† 18.8-9 5.29-30. ††††† 18.10-14 Yooh. 10.11-15. †††††† 18.14 6.10. ††††††† 18.15 Leew. 19.17; Gal. 6.1. § 18.16 Dzak. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19.

wabənatii, bawə ka Ikəliisiya. Mada kə kaaree ci ka fanə tə Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə əndətə pooshi ahadoonə taa *əŋji luu tsəka.” ††

Anətənə da pərəginə

¹⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya, ma'anəkii dagyə ətsa. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgyuunə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə ətsa. †††

¹⁹ “Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: mada kə anətə əŋji bəra'i uura agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka danə nə Daadə ətə dagyə ka tii tə səkii. †††† Acii taa da patə libə əŋji bəra'i taa makkə agi ləməki, davə nə nyi ahadatii.” †††††

Misaali də mava ətə naanagi ka tifyagi 'waslyakəənə ka ənda

²¹ Ma daba'əkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əŋki ci: “Slandana, moonə sədə saŋə danə əndə ka nyi 'waslyakəənə, nya tifyagi ka ca? Sədə mədəfə kwa?” ²² Yeesu a ba ka ci, “Pooshi. Əntaa wata sədə mədəfə bii nyi koonə. Amma, mədəfə sədə ha'ə mədəfə pu'unə. ††††† Acii ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, mbərə mbərə nə ci da əndə'i ŋwanjutə mwayi baanatənə taa iitə nə gəna acii maviinaakii. †††††† Ma ca 'watəgi baananə ha'ə, wata ənjə a kira ka ci mavatə cii kəya nə'u tə ci milyoonyinə ŋga kwaba. ²⁵ Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki'i kwabatə ci ŋwanjwə a nə'u tə ci. Wata ŋwanjwə a ba ka ənjə a dərəmagi də ci da minaakii da manjeevənaakii da uushi'inaakii patə, kaa ənjə a shii ki'i də kwabakii.

²⁶ Makə fii mavatə ha'ə, wata ca kulagi akəŋwacii ŋwanjwa, ca dza ciinə, ca ba: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'iginə nə nyi ka hə gənaaku patə.' ²⁷ Wata ŋwanjwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tə ci. Mavatə a palə saakii. †††††† Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa əndə'i mava makə ci ətə cii kəya nə'u tə ci dəmənə ŋga *hwaslə gya'ə tanə. Wata ca tərədəgi kəjeerənə a uura mavata, əŋki ci: 'Ki'iwu ka nyi dəmənənaaki!' ²⁹ Wata mavatə a kulagi akəŋwacii, ca dza ciinə, əŋki ci: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'inə nə nyi ka hə dəmənənaaku.' ³⁰ Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tə ci aa furəshina, see mada ki'igi ci dəmətə atsakii.

³¹ “Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tə tii asəkətii. Wata təya palə aabii ŋwanjwa, təya bagi ka ci sətə slənyi patə. ³² Makə fii ŋwanjwə ha'ə, wata ca 'wagərə tə mavatə dii ha'ə. Ŋwanjwə a dzaana tə ci, əŋki ci: 'Ma hə, bwaya mava nə hə. Kə tifyagi nyi ka hə patənə ŋga kwabatə nji nya nə'u tə hə putə ŋga kədiinaaku aciiki. ³³ Pooshi dībə ha nəhə təgunuunə ŋga guva-slənaaku makə sətə nyihə nyi naaku kwa?' ††††††† Kə bəzhi səkə ŋga ŋwanjwə ka shaŋə. Wata ca sləkəe ka ənjə a pa'əgi tə mavatə a furəshina, ənjə a cibə də ci, see mada ki'igi ci patənə ŋga gənata.” †††††††

†† 18.17 Tit. 3.10. †††† 18.18 16.19; Yooh. 20.23. ††† 18.19 7.7. †††† 18.20 28.20. ††††† 18.22 'Wat. 4.24. †††††† 18.23 25.19. ††††††† 18.27 Luka 7.42. †††††††† 18.33 5.7. ††††††††† 18.34 5.26.

³⁵ Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, "Ha'ə əsə nə Daadə ətə dadagyə a da ka taa wu patə agyuunə, maa pooshi ci tifyagi ka ndzəkəŋuci 'waslyakəənaakii də ədzəmə rəŋwə." †

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə (Mar. 10.1-12)

19 Makə uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca madə anə hanyinə ŋga Galili, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya atanəgi gəərə ŋga Urədunə.

^{††2} Dabaala lanə nyi'u tə ci, ca mbədəpaa də əŋji bwanea.

³ Hara *Farisanyinə a dzə aabiikii ka təkənə tə ci də ləgwənə amakii, əŋki tii, "Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minakii putə ŋga taa ŋgutə uushi kwa?" ⁴ Ca ənəgi ka tii, "Pooshi unə jəŋgii asəkə malaaba ləkələkətə kwa? Ma bii ca: 'Ma ka 'watəginə, ŋgurə da minə ghənyi Əntəŋfə tə ənja.' ^{†5} Əntəŋfə a ba: 'Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.' ^{††6} Də ha'ə, ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa əŋji bəra'i ma'ə. Aciikii, ma sətə gəŋutəgi Əntəŋfə, ga əndə a təkəe." ⁷ Farisanyinə a ba ka Yeesu, "Aa, acii mi dii bii Muusa, wa əndə a vii ka minə ləkələkətə ŋga lakəginə tə ki, ca lakəgi tə kya?" ^{††8} Yeesu a ba ka tii, "Putə ŋga ndalənə ŋga ədzəmuunə kapaa Muusa koonə rəgwa ŋga lakəgi makinə goonə. Amma, ma ŋga ŋukə, saa'i ŋga 'watəginə ŋga duuniya, əntaa ha'ə. ⁹ Wanyinə ka banə koonə: taa wu patə lakəgi minakii putə ŋga əndə'i uushi pamə tsəŋə da aləhiinə, ca ŋgərə əndə'i, kə ali ci hiinə ətsa." ^{†††}

¹⁰ Lyawarənaakii a jikəvə ka ci, "Mada ha'ə ahada i ŋgurə tii da minakii ətsa, əntaa gədə ndzaanə yadə ŋgərəshinə dəŋwa'ə kwa?" ^{†††11} Amma ca ba ka tii, "Ma dzəgunətsa, əntaa taa wu ca luu, amma see əŋjitə vii Əntəŋfə ka tii. ¹² Acii tə'i rəgwanyinə kama kama ətə pooshi əŋji ka ŋgərəshinə: tə'i hara əŋji, putə ŋga poonə tə tii ha'ə, paa tii ka ŋgərəshinə. Hara əŋji əsə, əŋji saawee ka tii. Hara əŋji əsə, paa tii ka ŋgərəshinə putə ŋga ŋwanjuunə ŋga dagyə. Ma əndətə ca mbee ka luu dzəgunətsa, wa ca luu."

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə (Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

¹³ Ma daba'əkii, kə kirə əŋji manjeevənə ka Yeesu, kaa ca daanə ciinə aanətii, ca da ka tii də'wa. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja. ¹⁴ Amma Yeesu a ba, "Uneemə ka manjeevənə, kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga əŋji makə tii də ŋwanjuunə ŋga dagyə." ^{†15} Ca daanə ciinə aanətii. Ma daba'əkii, ca madə davə, ca palə saakii.

Əndə gəna

(Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə shi əndə'i əndə aabii Yeesu, ca ləgwa, əŋki ci, "Maləma, ŋgutə ŋunyi slənə saŋə slənəki, kaa nya upaa də əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi dee cii kwa ləgwa ka nyi agyanə sətə ŋunyikəya? Rəŋwə dyaŋə nə ŋunyi Ənda. Mada ŋga'ə ka hə nə upaa əpiitsa, nə'utə *bariya." ¹⁸ Əndətə a ləgwa ka ci, "Ŋgutə tsarə ŋga bariya da?" Yeesu a ba ka ci, "Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, ^{††19} gadəe ka i duu da muu, uudu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ^{†††}

²⁰ Əŋki uundzə dagwatə ka ci, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi. Ŋgutə mbədaanə ka nyi, kaa nya nə'uta?" ²¹ Yeesu a ba ka ci, "Mada kə mwayi hə ndzaanə makətsədəkii, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku patə, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntəŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ^{††22} Makə fii uundzə dagwatə ha'ə, ca palə saakii də mabətəsəka, acii lanə dərəva nə gəna aciikii. ^{†††}

²³ Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, dzawə dərəva nə dəməənə ŋga əndə gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntəŋfə. ²⁴ A tsakə nyi banə koonə əsə: gədə dəməginə ŋga ŋgalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra də ŋgufənə, acii dəməənə ŋga əndə gəna aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntəŋfə." ²⁵ Makə fii lyawarənaakii wabəətsa, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə, təya ba, "Mada ha'ə əna, aa wu dii nə upaa luupaana?" ²⁶ Amma Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, "Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka dətənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntəŋfə, ka dətənə nə ci taa mi patə." ^{††}

²⁷ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, "Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə ha, mi niina upana?" ²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə ndzaa nyi, nyi Uuzənə ŋga əndə, dasə anə dəgələ ŋga məghərəvənaakii agi kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tə nyi, ka ndzaanə nuunə anə dəgələ ŋwanjuunə pu'u aji bəra'i, una da gəŋwanə ka slikerənyinə pu'u aji bəra'i ŋga *İsarəyiila. ^{††29} Taa wu patə bwasee ka yaakii, tada ndzəkəŋushi'inəkii, tada cikəŋushi'inəkii, tada dii, tada məci, tada manjeevənaakii, tada raakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, əŋjə a vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. ^{†††30} Amma lanə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Lanə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə." ^{†††}

† 18.35 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13. †† 19.1 7.28; Luka 9.51. †† 19.4 'Wat. 1.27. †† 19.5 'Wat. 2.24; Af. 5.31. †† 19.7 5.31. ††† 19.9 5.32; Luka 16.18. ††† 19.10 1 Koor. 7.1. § 19.14 18.3.

§† 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. §†† 19.19 22.39.

§† 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. §†† 19.22 Jab. 62.11. §† 19.26 Zak. 8.6; Luka 1.37. §† 19.28 25.31; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2; Səniinə 3.21. §†† 19.29 10.37. §†† 19.30 20.16; Mar. 10.31; Luka 13.30.

Misaali dæ ænji slænæ asækæ tsanæ nga inabi

20 “Ma nwanjuunæ nga dagyæ, kæ ndzaa ci mbæra mbæra da ændæ'i slanda ya ætæ gimagi tsædækæ ka alæ ænji slænæ, kaa tæya dzæ ka slænænæ ka ci asækæ tsanæ nga inabaakii. ² Makæ upaa ci ænji slænæ, kæ luuvæ ci ki'inæ ka tii makæ sætæ ci ænjæ a ki'i nga ka uusæra, waatoo *hwaslæ ræjwæ. Wata ca kæræ tæ tii aasækæ tsanæ kaa tæya slænæ. ³ Ca ænæ ka dzænæ aa luuma tibisæ æliŋæ, ca lapaa tæ hara ænji pooshi uushi ci tæya dæ. ⁴ Wata ca ba ka tii æsæ: ‘Dæmæ ka dæ ka nyi slænæ asækæ tsanæ. Ka ki'inæ næ nyi koonæ makæ sætæ dibæ.’ ⁵ Wata tæya dzæ. Makæ ænyi ci ka dæmæginæ uusæra ahadana, ha'æ æsæ tibisæ makkæ, tæya da ha'æ da hara ænji slænæ makæ æta. ⁶ Ma ætsæ kædæhæ ka tibisæ tufæ æsæ, makæ gi ci aa luuma, ca lapaa hara ænji æsæ kæjæ kæjæ davæ. Ca ba ka tii: ‘Mi cuuna kagi uusæra zabæ kwa?’ ⁷ Tæya ba ka ci: ‘Acii pooshi ændæ ngjiræ tiinæ ciina kagi uusæra zabæ.’ Wata ca ba ka tii æsæ: ‘Dæmæ ka slænænæ ka nyi asækæ tsanæ nga inabi.’

⁸ “Makæ dæi kædæwanæ, wata slanda tsanæ nga inabitæ a ba ka gawæ nga ænji slænæakii: “Waa'wawæ tæ ænji slænætsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka ænjitæ uugi ba'æ ka dzænæ 'watæginæku ki'inæ, ha uudæpaa dæ ænjitæ 'watægi dzænæ.’ ⁹ Ma ænjitæ gi tibisæ tufæ, ænjæ a vii ka taa wu agitii hwaslæ ræjwæ. ¹⁰ Yoo, makæ mbu'i aanæ ænjitæ 'watægi dzænæ aadævæ aasækæ tsanæ, ma næ tii ka næhænæ, ka viinæ næ ænji ka tii sætæ palee ka nga ænjitæ uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslæ ræjwæ ræjwæ vii ænji ka tii. ¹¹ Makæ liwæ tii kwabatii, wata tæya ngjæeræ ma agyanæ slanda tsaata, ¹² æjki tii: ‘Ma ænjina uugi hæ ba'æ ka ngjæerænæ, nga tibisæ ræjwæ tanæ slænyi tii. Amma, ha ki'i keenæ uushi ræjwæ nii? Inæ ænæ kagi uusæra pa'æ ka slænænæ, æjki hæ tsæfænæ nga uusæra!’ ¹³ Amma slanda tsaata ænæpaagi ka ændæ'i ændæ agitii, æjki ci: ‘Guvakya, ma'adæmæ nyi tæ hæ. Æntaa agyanæ hwaslæ ræjwæ narii æjwæ kwa? ¹⁴ Ngjæruu sætæ narii æjwæ, ha palæ saaku aasii. Ha'æ mwayi nyi viinæ ka ændænæ shi nga muudinæ makæ naaku. ¹⁵ Anii pooshi nyi da baawæda nga dæ sætæ mwayi nyi dæ kwabaakya? Anii særhæ ca dæ tæ hæ putæ nga nga'ænaakya?’ ¹⁶ Yeesu a uudæpaa wabænæ, æjki ci, “Ha'æ æsæ, ma moodæba'a, ka ndzaanæ næ ci ka nga tækæjwanæ. Ma nga tækæjwanæ æsæ, ka ndzaanæ næ ci ka moodæba'a.” ††

Makkænæ nga wabænæ nga Yeesu agyanæ æntænæakii (Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzæ aa Urusaliima, ca 'wagi tæ lyawarænæakii pu'u aji bæra'i tsanæ aatængala, ca ba ka tii, tæya dzæ dæ palænæ, æjki ci, ¹⁸ “Fatæmæ nga'æ! Wanaamæ ka dzænæ aa Urusaliima. Ma dava, ka dzænæ næ ænji ka viinæ tæ Uuzænæ nga ændæ aacii madiigæræ limanyinæ da maliminæ, tæya lagi ka ci gæjwanæ nga bælænæ, ¹⁹ tæya vii tæ ci aacii ænjitæ mashiimæ tæ Æntæjæ. Ma tæya, ka nusanæ næ tii tæ ci, tæya fæslæ tæ ci, tæya gwa'avæ tæ ci

† 20.8 Leew. 19.13; Dzæk. 24.15. †† 20.16 19.30. ‡ 20.17-19 16.21; 27.26-31.

aashi ænfwa. Ma ka makkænæ nga uusæra, ænjæ a madee ka ci agi mamæætæ ænja.”

Kædiinæ nga mæci i Yakubu da Yoohana (Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'ækii ha'æ, wata mæci manjeevænæ nga Zabadiya a æntsahæ tii da manjeevænæ aabii Yeesu, kya gæræ'waanæ akæjwæciikii ka kædii uushi. ²¹ Ca lægwa ka ki, “Mi cii kwa uudæ kwa?” Kya ba ka ci, “Dawæ ka nyi rægwa kaa manjeevænæakii bæra'i a ndzaanæ atængalaku agi nwanjuunaaku, ændæ'i da ciizæmaku, ændæ'i æsæ da madzænaku.” ²² Yeesu a ba ka tii, “Mashiimuunæ sætæ cuuna kædii. Kadæ nuuna mbee ka sæ'watæ sa cibæ makæ ætæ nii kya sa kwa?” Æjki tii ka ci, “Awa, ka mbeenæ niinæ.” ²³ Yeesu a ba ka tii, “Ka sanæ nuunæ weewee. Amma, ma ndzaanæ atængalaki, æntaa nyi nændæ da baawæda nga viinæ. Ma hatsa, nga ænjitæ tadæpaa Daadæ tæ tii.” ††

²⁴ Fanæ nga hara lyawarænæakii pu'u tæ wabæætsa, wata sækætii a bæzægi aashi ndzækæjushi'iitæ bæra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watæ tæ tii patæ aabiikii, ca ba ka tii, “Kæ shii unæ oo'i, ma ænjitæ mashiimæ tæ Æntæjæ, meeminatii ca dæ nwanjuunæ agyanætii. Ma madiigæræ ænjatii æsæ, agi kanæ næ tii ka tii *bariya dæ baawæda. ²⁶ Amma ma unæ, pooshi ka dænæ ha'æ ahadoonæ. Taa wu patæ mwayi ndzaanæ ka gawæ ahadoonæ, see a ndzaa ci ka ændæ slænæ goonæ. ²⁷ Ha'æ taa wu patæ mwayi ndzaanæ ka matakæjwanæ ahadoonæ, tyasæ see a ndzaa ci ka mava goonæ. ²⁸ Ha'æ næ nyi Uuzænæ nga ændæ æsæ. Ma shi nyi, æntaa ka ænjæ a slænæ ka nyi, amma, kaa nya slænæ ka ænja, nya vægi æpinaaki ka pæræpaanæ dæ ænji læjæ.” †††

Mbædæpaanæ nga Yeesu dæ muuræfinæ bæra'i (Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarænæakii a bwasee ka væranæ nga Yarikoo, dzænæ næ dabaala læjæ dæ næ'unæ tæ tii. ³⁰ Tæ'i muuræfinæ bæra'i dasæ dasæ atængala rægwa. Makæ fii tii oo'i, Yeesu ætsæ ca pitægi, wata tæya madee ka uratii, æjki tii, “Slandana, *jijinæ nga Dawuda, næhuu tægunuunæ geenæ!” ³¹ Dabaala a wazæ ka tii, ænjæ a ba ka tii, “Ndzaamæ kæda'æ!” Amma, ma muuræfiita, wata tæya tsakæ ngjæeræ ka uratii palee ka æta, æjki tii, “Slandana, jijinæ nga Dawuda, næhuu tægunuunæ geenæ.” ³² Wata Yeesu a kæræanæ, ca 'wa tæ tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya dæ koonæ?” ³³ Tæya ba ka ci, “Slandana, nga'æ keenæ, keena nee ka ha.” ³⁴ Kæ nyihæ Yeesu tægunuunatii, ca tæbætæ ginætii. Pii wata tæya ænæ ka neenæ ka ha, tæya næ'u tæ ci dæjwæ'æ.

†† 20.22 26.39; Mar. 14.36; Luka 22.42; Yooh. 18.11. ††† 20.23 Slænæ 12.2. †††† 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. ††††† 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. § 20.29-34 9.27-30. §† 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42.

Dämənə n̄ga Yeesu aasəkə vəranə n̄ga Urusaliima
(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

21 Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə n̄ga Urusaliima, təya mbu'u aa Bayitifaaji ashi giŋwə n̄ga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vəraatsa. Mada kə mbu'yuunə, pii ka la-paanə nuunə vamənda gwalə da uuzənətə. Pəry-atəmə, una kira ka nyi. ³ Mada kə ləgyui əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi.' Mada kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nə ci koonə pii pii."

⁴ Ma slənyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

⁵ "Bamə ka ənji vəranə n̄ga *Sihyoona: † †
'Tsaaməm! Wiitsə n̄wan̄wə goonə ka shinə aa hoonə!
Əndə han̄kala nə ci,
aba'ə vamənda nə ci, waatoo aba'ə uundzə vamənda.'"

⁶ Wata lyawariitə a madə, təya palə, təya datə makə sətə bii Yeesu ka tii. ⁷ Təya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə. ⁸ Ma dabaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba n̄ga ənfuginə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə n̄gəree tii ka u-ratii, təya ba, "Dələnə də jijinə n̄ga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də ləmə n̄ga Slandana! Dəlaamə də Əntan̄fə!" ††

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, "Wu san̄ə nə əndət-sa?" ¹¹ Dabaala a ba, "Ma əndətsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə n̄ga Galili." ††

Dzənə n̄ga Yeesu aasəkə *yi n̄ga Əntan̄fə
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi n̄ga Əntan̄fə, ca shaabagi tə patənə n̄ga ənji da fiiriinə davə, ca dzaadzəpaa ha n̄ga pəra kwaba da dəgələnyinə n̄ga ənji dərə də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntan̄fə, 'Yi n̄ga da də'wa 'wanə ənji yaaki.' Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha n̄ga umbənə n̄ga mahiirənə." ††

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi n̄ga Əntan̄fə, ca mbədəpaa də tii.

¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tə tii asəkətii, makə nee tii ka sə n̄ga hurəshishiitə cii kəya daada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi n̄ga Əntan̄fə, təya ba, "Dələnə də jijinə n̄ga Dawuda!" ††¹⁶ Wata təya ləgwa ka Yeesu, "Agi fanə nə hə sətə cii manjeeviitə a ba see?" Yeesu a ba ka tii, "Awa, agi fanə nə nyi. Pooshi unə sha jan̄gii kunə asəkə malaaba

† Ma Sihyoona, əndə'i ləmə n̄ga vəranə n̄ga Urusaliima. †† 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9. † 21.8 2 Meem. 9.13. †† 21.9 Jab. 118.26; 148.1; Mat. 20.30-31. †† 21.11 16.14; 21.46; 26.68; Luka 7.16. ††† 21.13 Isaa. 56.7; Irin. 7.11. ††† 21.15 20.30-31.

ləkaləkətə? ətə bii ca, 'Kə tasəkəpaa hə tə manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də hə.' " ^{§17} Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vəranəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə n̄ga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mar. 11.12-14,20-24)

¹⁸ Pukətə hakii tsədakə, ma Yeesu a ənya aasəkə vəranə n̄ga Urusaliima, kə dii madəfənə tə ci. ¹⁹ Wata ca lapaa ənfwə uudəva atəŋgala rəgwa, ca dzə aat-sakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba sə-gafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əŋki ci, "Pa ha poo ma'ə shaŋə!" Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. ^{§120} Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə dii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə. Əŋki tii, "Iitiitə daa huurəgi uudəvətə pii pii ha'a?" ²¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə gi'yuunə tə Əntan̄fə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka danə, əntaa wata sənə dii nyi ka uudəvətə danuunə tanə, amma taa ka giŋunə maa, ka mbeenə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva!' Ka danə ha'ə əsə. ^{§†22} Mada kə gi'yuunə tə Əntan̄fə, tada mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii." ††

Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)

²³ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi n̄ga Əntan̄fə, ca dzəgunə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Də n̄gutə baawəda san̄ə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu san̄ə vii ka hə baawədatsa?" ²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəŋwə. Mada kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tada də n̄gutə baawəda cii kya daada uushi'iina. ²⁵ Ya əna, wu san̄ə sləkee ka Yoohana kaa ca da bəpətisəma ka ənja? Əntan̄fə nii, anii ənda?" Wata təya da mabizhinə ahadatii, təya ba, "Mi banaamə əna? Mada bii amə oo'i, Əntan̄fə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ²⁶ Amma mada kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, n̄gwalii amə acii dabaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi n̄ji Yoohana." ^{§†27} Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tada də n̄gutə baawəda cii kya da uushi'iina."

Misaali də əndə da uuji n̄gyuirənaakii bəra'i

²⁸ "Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koonə? Tə'i əndə sha dii da i uuji n̄gyuirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uuzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsənə n̄ga inabi ənshinə.' ^{§†} ^{§†29} Uuzətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dii, ca dzə ka slənə. ³⁰ Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uuzətə a ba ka dii: 'Ka dzənə nə nyi dii, daadə.' Amma,

§ 21.16 Jab. 8.3. §† 21.19 Luka 13.6. §†† 21.21 17.20; Luka 17.6. §† 21.22 7.7. §†† 21.26 14.5. §† 21.28-31 7.21. §† 21.28 Luka 15.11.

madzəmə ci. ³¹ Ya agi manjeeviitsa, wu sanə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?" Təya ba, "Gawəkii." Wata Yeesu a ba ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ənji luu tsəkə da badawiinə nga makinə na ta koonə kəŋwanə aagi *ŋwanjuunə nga Əntan̄fə. ^{†32} Acii ma shi Yoohana, kaa ca baarii koonə ŋunyi rəgwa nga nə'unə. Amma, maluvəmuunə wabənaakii. Amma ənji luu tsəkə da badawiinə nga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dīi ənjitsə maa, makatəmuunə hiima nga luu wabənaakii." ^{††}

Misaali də bwaya aginə nga mooziina (Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

³³ Wata Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Fatəmə, kaa nya ba koonə əndə'i misaali. Ma sha dīi, tə'i əndə'i əndə dīi rə nga inaba. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'a də inaba, ca ghənəgi magərə ha nga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə nga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ^{‡34} Makə mbu'ya saa'i nga cifanə nga inaba, wata ca sləkee ka ənji slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitə a kəəsətə tə lyawariita, təya fəsləgi rəŋwə, təya bələgi rəŋwə. Əndə'i əsa, təya kaalatə tə ci də faariinə. ^{‡36} Slanda rətə a ənə ka sləkee ka hara lyawarənə palee ka nga təkəŋwanə də bəzəənə. Wata mooziitə a ənə ka danə ka tii ha'ə əsə. ³⁷ Ma daba'əkii, ca sləkee ka tii ka uuzənaakii, ca ba, 'Weewee, ka neenə nə tii ka məghərəvənə nga uuzənaaki.' ³⁸ Amma, makə nee mooziitə ka uuzənaakii, wata təya ba ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaa-ma bələgi tə ci, ama zəmə ya.' ³⁹ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci. [‡]

⁴⁰ "Ya ətsa, mada kə gi slanda rətsa, mi danəkii də mooziitsa?" ⁴¹ Ənjə a ba ka Yeesu, "Weewee bələginə bələginəkii tə bwaya aginyiitsa, ca vii rəkii ka hara ənji slənə pamə ətə na vii ka ci gyadalə nga inabaakii ka cifanəkii." ^{‡‡42} Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə a jangii asəkə malaaba ləkaləkətə kuna? ətə bii ci: ^{‡‡‡}

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii,

ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

Ma ətsa, slənə nga Slandana.

Ma amə əsə, sə nga hurəshishinə kaamə.'

[⁴³⁻⁴⁴ "Taa wu kullii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Mada kə kullii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə.] Acii ha'ə cii kya ba koonə: ma *ŋwanjuunə nga Əntan̄fə, kadə nə ənjə a ŋgərəgi accii unə, ənjə a vii ka ənjitə ca vii ŋunyi cifanə." [§]

⁴⁵ Fanə nga madiigərə limanyinə da *Farisanyinə tə misaalinyiitsə dīi Yeesu, wata təya paaratəgi oo'i, agyanətii cii kəya wabə. ⁴⁶ Wata təya alə rəgwa nga kəsənə tə ci. Amma təya ŋgwaləgi accii dabaala, accii ma dabaala, kə luuvə tii oo'i, anabi nə Yeesu. ^{§†}

Misaali də zəmə əndzanə nga da məhura (Luka 14.15-24)

22 Yeesu a tsakə wabənə ka tii də misaali, əŋki ci: ² "Ma ŋwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da ŋwanjutə dīi əndzanə nga da məhura nga uuzənaakii. ^{§††3} Ca sləkee ka lyawarənaakii ka dzənə ka 'waa'wanə tə ənjitə baabii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Amma kə naanagi tii ka shinə. ⁴ Ŋwanjutə a ənə ka sləkeenə ka hara lyawarənə də banə oo'i: 'Kə uugi əndzanə dzəgənə, kə lii nyi uura nga liinə. Taa mi patə, kə uugi tasəkanə. Shoomə əndzə'i ka zəmə əndzanə nga da məhura.' ⁵ Amma, ma ənjitə baabii ci ka tii əndzanəkii, makamə tii nətii davə. Wata təya palə satii. Harakii, aasəkə rə pyalə tii, harakii, ka da fiiri-inatii. ⁶ Hara ənjitə baabii ci ka tii əsə, təya kəəsətə tə lyawarənaakii, təya cibə də tii, təya bələgi tə tii. ^{§†7} Kə bəzəgi səkə nga ŋwanjutə ka shaŋə. Wata ca sləkee ka soojiinaakii ka bələginə tə mabələ ənjitə, təya ətsagi vəranatii. ^{§†8} Wata ca 'waa'watə tə harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: 'Kə uugi əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu'umə tii bahə zəmə əndzanəkii. ⁹ Acii ha'ə, dəmə ka mətikətikənə nga rəg-wanyinə, una ba ka taa wu patə lapaa unə oo'i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.' ¹⁰ Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya əndə da ŋunyi əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə accii ənjə.

¹¹ "Makə dzəgərə ŋwanjwə ka tsaamə tə ənjitə 'wii ci, ma ca nee, wiinə əndə'i əndə agitii yadə kəjeerənə nga da məhura ashikii. ^{§†12} Ŋwanjwə a ləgwa ka ci: 'Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə kəjeerənə nga rəya ashikwa?' Mashiimə əndətə sə nga jikəvənə ka ŋwanjwə. ¹³ Wata ŋwanjwə a ba ka lyawarənaakii: 'Anətəmə tə ci ciinəkii da sədəkii patə, una kəgərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya dzə də tsəbə linyinətii.' " ^{§†14} Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, "Ləŋə nə ənjitə 'waa'wii ənji, amma gi'u nə matadəkii."

Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanjwə *Kayisarə (Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)

¹⁵ Wata *Farisanyinə a dzə ka da mətərəkina agyanə makə sətə nii təya mbee ka kəsənə tə Yeesu agi wabənaakii. ¹⁶ Wata təya sləkee ka ci ka hara lyawarənətii da hara ənjitə nga kurəgə nga *Hirudusə. Təya dzə ka banə ka ci, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i, əndə goongə nə hə, agi dzəgunətənə nə hə rəgwa nga Əntan̄fə də tantanyinə əsə. Paa hə ka tadəpaa taa ŋgutə tsarə nga ənda, accii paa hə ka tsaamənə ka duunuunə nga ənda. ¹⁷ Ya əna, iitə nə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nga vii tsəkə ka ŋwanjwə Kayisarə nii? Anii poosha?" ¹⁸ Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata əŋki ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntan̄fə! Mi sanə cuuna moo təkənə tə nya? ¹⁹ Baariimə ka nyi kwaba nga tsəkəkii." Təya ŋgiragi ka ci. ²⁰ Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə nga wu ənə anə kwabana?" ²¹ Təya ba, "Ma ət-

† 21.31 6.10. †† 21.32 Luka 7.29-30. ‡ 21.33 Isaa. 5.1-2.
†† 21.35 22.6. ‡‡ 21.39 Ibər. 13.12. ††† 21.41 22.7. †††† 21.42 Jab. 118.22-23. § 21.43-44 Dan. 2.34-35,44-45. §† 21.46 21.11; 26.4-5.

§†† 22.2 9.15. §† 22.6 21.35. §†† 22.7 21.41. §† 22.11 Səniinə 19.8. §† 22.13 8.12.

sa, kəŋwaciinə ŋga ŋwaŋwə Kayisarə." Wata Yeesu a ba ka tii, "Yoo, makə ha'a diya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntaŋfə sətə ndzaa ka ŋga Əntaŋfə." ^{†22} Makə fii tii wabəətsə ŋga Yeesu, wata kə dagi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya bwasee ka ci, təya palə satii.

Ləgwanə agyanə madənə ŋga maməətə ənja

(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

²³ Agi uusəratə rəŋwə ha'a, *Sadukiinə a əntsahə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaŋə. Təya ləgwa ka ci, ^{††24} əŋki tii, "Maləma, ma bii Muusa, mada kə əŋki əndə pooshi manjeevənaakii, see ndzəkəŋuci nə ŋgərə mooryafinə, kaa ca poo ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ^{‡25} Yoo, tə'i ndzəkəŋushi'inə mədəfə sha dii ganə. Gawatii a ŋgərə minə, ca əntə yadə manjeevənə, ca bwasee ka minə ka ndzəkəŋuci. ²⁶ Ha'a slənyi də madzəgəbəra'inə da makkənə, ca'a ka mədəfənə. Pooshi əndə upaa uuzənə ašhi miita. ²⁷ Daba'atii patə, kya əntəgi dəŋwa'a. ²⁸ Ya ətsa, ya uusərə ŋga madənə ŋga maməətə ənja, makə watiitə patənati ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə ndzaanəta?"

²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashi-imuunə ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə. ³⁰ Acii mada kə ma'i maməətə ənji, pooshi tii na ŋgərəshi. Amma, makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ³¹ Yoo, ma agyanə madənə ŋga maməətə ənji əsə, majanġamuunə sətə bii Əntaŋfə koonə kuna? ³² Ma bii ca, 'Nyi nə Əntaŋfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.' Ma ca, əŋjitə da i əpinə a matii ca paslə tə ci, əntaa əŋjitə yadə əpinə amatii." ^{‡‡33} Makə fii dabaala wabəətsə ha'a, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənaakii.

*Bariyatə palee də duunuuna

(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)

³⁴ Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma ŋga Sadukinyinə, wata təya shi ka ciinə rəŋwə. ³⁵ Əndə'i əndə agitii, maləmə ŋga bariya nə ci. Ca ləgwa uushi ama Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci, ³⁶ "Maləma, ŋgutə bariya saŋə palee də duunuunə agi bariyanyina?" ³⁷ Yeesu a ba ka ci, " 'Uuduunə tə Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku.' ^{‡‡38} Ətsə nə maduunə bariya, palee patə də duunuunə. ³⁹ Bəra'in-əkii də duunuunə əsə, makə ətsə nə ci: 'Uuduunə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.' ^{‡‡‡40} Bariyanyitə bəra'i nə kilə ŋga patənə ŋga bariyanyinə da dzəgunənə ŋga anabinyinə." ^{‡‡‡}

Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu

(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)

⁴¹ Ma Farisanyinə ma'a ka ha rəŋwa, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi, əŋki ci, ^{§42} "Wu saŋə shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə ŋga wu nə ca?" Əŋki tii: "Uuzənə ŋga *Dawuda nə ci." ⁴³ Ca ba ka tii, "Ya əna, maa ha'a, iitə dii daa cakə Malaaba Ma'yanə tə Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ 'Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki, ^{§†} ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.'

⁴⁵ Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ətsa, iitiitə dii ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" ⁴⁶ Wata pooshi əndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəŋwə. Ndzaŋənə ka uusərakii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə amakii ma'a acii ŋgwalənə. ^{§††}

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə *Farisanyinə da maliminə

(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)

²³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a wabə ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² əŋki ci ka tii, "Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ənji da baawəda ŋga dzəgunətə bariya ŋga Muusa ka ənja. ³ Acii ha'a, ma sətə ci təya ba koonə patə, tyasə see a dzəgunuunə, una nə'utə. Amma goona nə'u slənətii. Acii ka waazanə nə tii, amma paa tii ka slənətəginə. ^{§†4} Agi ŋgərəvənə nə tii ka ənji mazəzəkə tərənə 'wa'a. Amma, ma tii ka nətii, taa də mashiku ciinətii, paa tii ka təbətənə. ⁵ Patənə ŋga sətə ci təya da, kaa ənjə a shii neenə. Tsaaməmə ka kəŋwaciinətii da basatii acii məsəpaliinə. Tsaaməmə ka yipənə ŋga kəjeerənyinatii. Ma ətsə patə, agi tsakənə nə tii danə madiigərəkii ka baariinə oo'i, ənji paslənə tə Əntaŋfə nə tii də tantanyinə. ^{§††6} Ma agi zəmə əndzanə, hatə ci ənjə a duunətə tə tii moonətii ndzaanə davə. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə kuvə də'wanyinə. ⁷ Nəhəpaanə tə tii ŋga'a a luuma moonətii əsə, ənjə a 'wa tə tii 'Maləma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvə ənjə a 'wa tuunə də Maləma. Acii rəŋwə dyaŋə nə Maləmə goonə. Unə patə, ndzəkəŋushi'inə ŋga noonə nə nuunə. ^{§†9} Goona 'wa taa tə wu ganə a duuniya 'daadə', acii rəŋwə dyaŋə nə Dəsənuunə, waatoo ətə dagyə. ¹⁰ Ga ənjə a 'wa tuunə 'slandana' əsə, acii rəŋwə dyaŋə nə Slandanuunə, waatoo, ci nə *Aləmasiihu. ¹¹ Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka əndə slənənə koonə. ^{§†12} Taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə hətəpaa naakii nə əsə, ka haŋətənə nə ənji tə ci." ^{§§†}

§ 22.41-46 20.30-31. §† 22.44 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. §†† 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40. §‡ 23.3 Rooma 2.21-23. §‡‡ 23.5 Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. §† 23.8 Yooh. 13.13. §‡ 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. §§† 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14.

† 22.21 Rooma 13.7. †† 22.23 Luka 20.27. ‡ 22.24 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. †† 22.32 Shig. 3.6. ‡‡ 22.37 Dzək. 6.4-5. ‡‡† 22.39 Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. ‡‡‡ 22.40 5.17; Rooma 13.10.

Dzalənə n̄ga Yeesu t̄ə ənjit̄ə ca k̄ərə ka Əntan̄f̄ə

d̄ə b̄ərə'i as̄əkətii

(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii ma un̄ə, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə. K̄ə pa'əgyuun̄ə r̄əgwa n̄ga dzən̄ə aagi *n̄wan̄ju-un̄ə n̄ga Əntan̄f̄ə agyan̄ə ənja, un̄əkii əs̄ə, pooshi un̄ə ka d̄əmən̄ə. Ma ənjit̄ə ca moo d̄əmən̄ə, pooshi un̄ə agi kapaa ka tii r̄əgwa əs̄ə.

[¹⁴ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii ma un̄ə, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə. Agi luutən̄ə nuun̄ə uushi'in̄ə n̄ga mooryafin̄ə, un̄a d̄a ka tii maḡərə d̄ə'wa ka ənj̄ə a shii d̄ələn̄ə du-un̄ə. Acii ha'ə, mad̄uun̄ə dzalən̄ə nuuna upaa.] ¹⁵ T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii agi ḡənjut̄əgin̄ə nuun̄ə d̄ə hanyin̄ə da uun̄əv̄ənyin̄ə pat̄ə koon̄ə upaa d̄ə ənd̄ət̄ə ca n̄ə'u tuun̄ə. Amma, mad̄a k̄ə upaa un̄ə, un̄a d̄eegi ka ci ka ənd̄ə n̄ga gun̄ə palee ka noon̄ə na.

¹⁶ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, un̄ə ənji k̄ərə ənja! Muur̄əfin̄ə nuun̄ə. Agi dz̄əgun̄ən̄ə nuun̄ə ka ənji oo'i: ‘Mad̄a k̄ə ji'i ənd̄ə d̄ə *yi n̄ga Əntan̄f̄ə, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, mad̄a k̄ə ji'i ənd̄ə d̄ə əndz̄ən̄ə n̄ga yi n̄ga Əntan̄f̄ə, ka k̄əsən̄ə n̄ə jid̄əkii t̄ə ci.’ [†] ^{††17} Mad̄iik̄ə ənja, muur̄əfin̄ə! Ngut̄ə san̄ə palee d̄ə m̄əgh̄ərəv̄ən̄ə? Əndz̄ən̄ə nii, anii yi n̄ga Əntan̄f̄ə ət̄ə geegi ka əndz̄ən̄ə malaabak̄əya? ¹⁸ Agi dz̄əgun̄ən̄ə nuun̄ə ka ənji oo'i: ‘Mad̄a k̄ə ji'i ənd̄ə d̄ə ha n̄ga d̄a sataka, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, mad̄a k̄ə ji'i ənd̄ə d̄ə satakata kav̄ə ənji aagyan̄əkii, ka k̄əsən̄ə n̄ə jid̄əkii t̄ə ci.’ ^{††19} Un̄a! Muur̄əfin̄ə nuun̄ə! Ngut̄ə san̄ə palee d̄ə m̄əgh̄ərəv̄ən̄ə? Sataka nii, anii hat̄ə ci ənj̄ə a d̄a sataka ət̄ə ca geegi ka satakakii malaabak̄əya? ²⁰ Acii ha'ə, taa wu pat̄ə ji'i d̄ə 'wa l̄əm̄ə n̄ga ha n̄ga d̄a sataka, k̄ə ji'i ci d̄ə taa mi pat̄ə dav̄ə ətsa. ²¹ Ha'ə n̄ə yi n̄ga Əntan̄f̄ə əs̄ə. Taa wu pat̄ə ji'i d̄ə ci, k̄ə ji'i ənd̄əkii d̄ə ci d̄ə d̄ə Əntan̄f̄ə ət̄ə as̄əkəkii. ^{††22} Taa wu pat̄ə ji'i d̄ə 'wa l̄əm̄ə n̄ga dadagȳə, k̄ə ji'i ci d̄ə d̄əḡələ n̄wan̄juun̄ə n̄ga Əntan̄f̄ə da d̄ə ci ət̄ə das̄ə as̄əkəkii.

²³ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, un̄ə malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii ma un̄ə, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə. Agi viin̄ə nuun̄ə zaka n̄ga n̄juni banyin̄ə kama kama, amma un̄a bwasee ka n̄ə'ut̄ə t̄ə tantanyit̄ə dz̄əgun̄ən̄ə n̄ga *bariya, waatoo, sl̄ən̄ə uushi d̄ə r̄əgwakii, da n̄əh̄ə t̄əgunuun̄ə n̄ga ənja, da goongaan̄ə. Wiit̄s̄ə s̄ənd̄ə d̄əbee danuun̄ə, amma ga ca zaan̄ə koon̄ə əs̄ə n̄ə vii zaka. ^{††24} Un̄ə ənji k̄ərə ənja, muur̄əfin̄ə nuun̄ə! Wanuun̄ə ka d̄əm̄əgi kanshagin̄ə agi s̄ə n̄ga san̄ə goon̄ə, acii ga ca gi aas̄əkuun̄ə. Amma un̄a ndaḡərə n̄gyalooba. ^{†††}

²⁵ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, un̄ə malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii ma un̄ə, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə. Agi b̄əəz̄əgin̄ə nuun̄ə ba'ə n̄ga k̄ərə da n̄ga

kwalaka, amma, ma das̄əkətii, pas̄ə acii uushi'in̄ə n̄ga əmban̄ə da suunanyin̄ə. ^{†††26} Muur̄əf̄ə n̄ga Farisa! B̄əəz̄əgi s̄ək̄ə n̄ga k̄ərə da kwalak̄ə z̄əku'i. Mad̄a k̄ə dii h̄ə ha'ə, ka ndzaan̄ə n̄ə ba'əkii cam̄ə əs̄ə. [§]

²⁷ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, un̄ə malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii ma un̄ə, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə. Mak̄ə gu'u ənd̄ə nuun̄ə. Ma da makii, dagwakii n̄ga'ə. Amma, ma da s̄əkəkii, pas̄ə acii il̄ənyin̄ə da mab̄əsl̄ə wunyin̄ə. ²⁸ Ha'ə nuun̄ə mak̄ə ətsa. Ma d̄aba'ə un̄ə, n̄ga'ə nuun̄ə ak̄ənjwacii ənja. Amma, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə, ma'waslyak̄ə ənj̄ə nuun̄ə.” ^{§†}

Ban̄ə n̄ga Yeesu t̄ə mak̄ə s̄ət̄ə n̄ə ənj̄ə a dzal̄ə

t̄ə malimin̄ə da *Farisanyin̄ə

(Luka 11.47-51)

²⁹ “T̄ə'i n̄ḡərə'w̄ə ashuun̄ə, un̄ə malimin̄ə da Farisanyin̄ə! Acii ma un̄ə, d̄ə b̄ərə'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ərə ka Əntan̄f̄ə. Agi gh̄ən̄ət̄ən̄ə nuun̄ə n̄ə n̄ga gu'u n̄ga anabinyin̄ə n̄ga'ə, un̄a hadat̄əgi n̄ga'ə t̄ə gu'unyin̄ə n̄ga ənjit̄ə ndzaa yad̄ə id̄əpaa uushi ashitii, ³⁰ un̄a ba: ‘Maci ma saa'i n̄ga i d̄əs̄ənaam̄ə, da i am̄ə saa'ikii, kad̄a əntaa da i am̄ə biil̄ə anabinyin̄ə.’ ^{§††31} Ha'ə vii un̄ə seeda agyan̄ə noon̄ə n̄ə oo'i, man̄jeev̄ən̄ə n̄ga ənjit̄ə b̄əəlagi t̄ə anabinyin̄ə nuun̄ə. ³² Mak̄ə ha'ə m̄wayi un̄ə d̄əya, d̄əm̄ə aak̄ənjwa d̄ə daada s̄ət̄ə n̄ji d̄əs̄ənuun̄ə a daada! ³³ Ya un̄ə r̄əhun̄yin̄ə, man̄jeev̄ən̄ə n̄ga r̄əhun̄yin̄ə, iit̄ə taa m̄beenuun̄ə ka m̄b̄ərəd̄ən̄ə acii kan̄ə tuun̄ə aagi guna? ^{§†}

³⁴ “Acii ha'ə, fat̄əm̄ə: ka sl̄əkeen̄ə n̄ə nyi koon̄ə ka anabinyin̄ə da macicir̄ə ənja da hara malimin̄ə. Ka b̄əəlagin̄ə nuun̄ə harakii agitii, un̄a gwa'av̄ə harakii aashi ənfwa, un̄a f̄əsl̄ə harakii as̄ək̄ə *kuv̄ə d̄ə'wanyin̄ə goon̄ə, un̄a laak̄əgi t̄ə tii ka v̄ərə ka v̄ərə. ^{§††35} Acii ha'ə, agyanuun̄ə n̄ə ḡənjwan̄ə n̄ga b̄əəl̄ə t̄ə ənji goonḡa pat̄ə, n̄jan̄an̄ə ka b̄əl̄ən̄ə t̄ə ənd̄ə goonḡa Habiila, ca'ə ka b̄əl̄ən̄ə t̄ə Zakariya uuz̄ən̄ə n̄ga Barakiya. Ma ca, ahada mad̄uun̄ə kuv̄ə n̄ga Əntan̄f̄ə da ha n̄ga d̄a sataka b̄əəgyuun̄ə t̄ə ci. ^{§††36} Tantanyin̄ə cii kya ba koon̄ə: əts̄ə pat̄ə, ka kulaan̄ən̄ə n̄ə dzal̄ən̄əkii ka ənji n̄ga zamanana.”

Uud̄ən̄ə n̄ga Yeesu t̄ə ənji Urusaliima

(Luka 13.34-35)

³⁷ “Ya'ə un̄ə ənji Urusaliima, un̄ə ənji Urusaliima, k̄ə b̄əələgyuun̄ə anabinyin̄ə, k̄ə kaalatuun̄ə d̄ə faariin̄ə t̄ə ənjit̄ə sl̄əkee Əntan̄f̄ə koon̄ə! Taa guci pat̄ə n̄ə nyi agi al̄ə r̄əgwa n̄ga dzat̄əgin̄ə duun̄ə aabiiki, mak̄ə s̄ət̄ə ci gyaagya a dzat̄əgi d̄ə man̄jeev̄ən̄ət̄ə aatsat̄ə. Amma k̄ə naanagyuun̄ə fur̄əshi. ³⁸ Acii, ka ndzaan̄ə n̄ə yi n̄ga Əntan̄f̄ə gb̄ənj̄ə yad̄ə ənd̄ə dav̄ə. ^{§††39} Wanyin̄ə ca ba koon̄ə əs̄ə, pooshi un̄ə na nee ka nyi ma'ə sh̄anj̄ə, ha'ə m̄bu'yan̄ə uuserat̄ə nuuna ba oo'i: ‘T̄ə'i bar̄əkaan̄ə ash̄i ənd̄ət̄ə ca shi d̄ə l̄əm̄ə n̄ga Slandana!’” ^{§§†}

† 23.16-22 5.34-37. †† 23.16 15.14. ‡ 23.18 Shig. 29.37.

†† 23.21 1 Meem. 8.13. †† 23.23 Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12.

††† 23.24 15.14.

††† 23.25 Mar. 7.4. § 23.26 Yooh. 9.40. §† 23.28 Luka 16.15.

§†† 23.30 5.12; Sl̄ən̄ə 7.52. §† 23.33 3.7. §†† 23.34 1 Tees. 2.15.

Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanfə
(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)

24 Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi nga Əntanfə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiikii ka baarii ka ci makə sətə ghənyi ənji mađuunə yikii.
² Amma Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə nee unə ka uushi'iitsə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəŋwə, pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə." †

Cibənyiitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə nga Zayi-tunə, wata lyawarənaakii a shi aabiikii, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a da. Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i nga ənyanaaku da uudənə nga duuniya uugi mbu'yanə?"
⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə.
⁵ Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa. †⁶ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka danə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. †⁷ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Ŋwanjuunə a pa da əndə'i ŋwanjuunə. Kadə nə madəfənə a kula, gəgədzənə nga hanyinə a daada taa dama patə. †⁸ Ma ətsə patə, makə 'watəginə nga bərakənə ətsa.
⁹ "Ma ka saa'ikii, kadə nə ənjə a kəəsə tuunə, təya kavə tuunə aacii hara ənji kaa təya cibə duunə, ənjə a bəələgi tuunə. Ənji shiŋkinə patə, kadə nə təya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. ††¹⁰ Laŋə nə ənjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii. Kadə nə təya ŋusləgi, təya taŋəgi magəŋjuura nga hara ənji, təya kaaree ka hara ənji. †††¹¹ Laŋə nə majirakinə nga anabinyinə na shigi, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə. †††¹² Putə nga tsakənə nga slənə bwaya bwayaanə, tə'i ənji laŋə ətə nə uudənə a əpigə a ədzəmətii. †¹³ Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka uraananə nə ci luupaananə. ††¹⁴ Ma ŋunyi habara agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə əsə, ka waazanə nə ənji asəkə patənə nga duuniya, ka seedanə ka patənə nga ənji shiŋkinə. Ma daba'əkii, ka mbu'yanə nə muudinə nga duuniya ha'ə." ††

Cibətə palee də ajjijənənə
(Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ "Ka neenə nuunə ka ma'ajjijənə uushi ətə palee. Ci wabi *anabi Daniyalə anəkii. Kadə na kəŋaanə anə malaaba ha. (Ma əndətə ca jaŋga, wa ca paaratəgi ŋga'ə.) ††¹⁶ Madə kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə

hanyinə nga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aana giŋunyinə. †¹⁷ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərənə uushi. ††¹⁸ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kə-jeerənaakii. †¹⁹ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. †²⁰ Kədiimə acii Əntanfə, acii ga huyinəkii a dii agi vyanə taa uusərə əpisəka. †²¹ Acii ma cibətə na kula ka saa'ikii, ci na palee patə də bwaya bwayaanə, pooshi tsarəkii sha dii shaŋə makə tagii Əntanfə duuniya ca'ə ka əndə'i. Pooshi tsarəkii na da shaŋə ma'ə əsə. ††²² Maci pooshi ətə galee Əntanfə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiŋkinə ca mbədə. Amma, acii putə nga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²³ "Maa kə bii əndə koonə: 'Waanə Aləmasiihu ganə' taa 'Waatə Aləmasiihu gatə', goona luuvə. ††²⁴ Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə nga jirakənə a shigi, təya daada sə nga hurəshishinə ka shaŋə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeənə nə tii maa, da i matadə ənji nga Əntanfə. †††²⁵ Buurətəmə ŋga'ə! Acii kə bagə nyi koonə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. †²⁶ Acii ha'ə, madə kə bii ənji koonə oo'i: 'Waatə də bilə!' goona dzə aa dəvə. Taa madə bii ənji koonə oo'i: 'Waanə a kumu', goona luuvə. †²⁷ Acii ma shinə nga *Uuzənə nga ənda, paŋgəraŋə a babara makə sətə ci vənə a pyapidə, ca bərəgi səkəntanfə taa dama patə, ndzaŋənə da tsaarŋwə ca'ə aa də waka, ha'ə nii kəya shi. †††²⁸ Ka hatə dii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na." †††

Ənyanə nga Uuzənə nga ənda
(Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ "Ma pii daba'ə cibənyiitsa, ka əndəginə nə uusərə, pooshi ləgidə ka bərənə, tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gaŋgəzənə nə taa mi patə asəkəntanfə. †³⁰ Ka saa'ikii nə ənjə a nee agintanfə ka sətə ca baarii oo'i, Uuzənə nga əndə ca shi. Ənji *duuniya patə a tuu, təya tsaamə tə Uuzənə nga əndə ca jima agyanə kurabiinə dadagyə, də baawəda da məghərvənə laŋə, †³¹ ca sləkəe ka malaa'ikanyinaakii, təya ədə uutəma ətə ca wazə də ŋgeerənə, təya dzaadzətə də patənə nga matadə ənjaakii, ndzaŋənə ka əndə'i taŋgala nga duuniya ka ca'ə ka əndə'i." †²⁰

Misaali də ənfwə uudəva
(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² "Wa ənfwə uudəva a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka danə. †³³ Ha'ə əsə, madə kə nee unə uushi'iitsə patə a daada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nga ənda, matasəkakii kaa ca shi.

† 23.35 'Wat. 4.8-10. †† 23.38 Əzaki. 10.18-19; 1 Meem. 9.7-8. ††† 23.39 Jab. 118.26. ††† 24.2 Luka 19.44. ††† 24.5 24.24; 2 Tees. 2.9-10; 1 Yooh. 2.18. †† 24.7 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. †† 24.9-14 10.17-22; Yooh. 16.1-4. ††† 24.9 5.11. †††† 24.10 10.35; Luka 12.52-53. †††† 24.11 7.15. † 24.12 2 Tim. 3.1-5. †† 24.13 Səniinə 13.10. ††† 24.14 28.19. †† 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11.

††† 24.17-18 Luka 17.31. †† 24.21 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. ††† 24.23-25 Luka 17.23-24. †††† 24.24 24.5; 7.15; Səniinə 13.13-14. †††† 24.27 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. †††† 24.28 Ayb. 39.30; Səniinə 19.17-18. 18 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Səniinə 6.12-14. 19 24.30 Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Səniinə 1.7. 20 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16.

³⁴ Tantanyinā cii kya ba koonə: ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadamə patə. ^{†35} Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shəjə."

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ "Ma uusəra taa saa'i nga danə nga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nga dadagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ^{††37} Makə sətə sha dii tə ənji agi zamana nga Nuuhu, ha'ə na da saa'i nga ənyanə nga Uzənə nga ənda. ^{‡38} Ma agi zamana nga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaanə, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji nguyirənə da makinə a ngəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. ³⁹ Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaanə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na da əsə saa'itə nə Uzənə nga əndə a shi.

⁴⁰ "Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka ngəərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ⁴¹ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təjwə rəjwə. Ka ngəərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. ⁴² Acii ha'ə, kantsaamə ginə, makə dii ci mashiimuunə taa ngutə uusəra nə Slan-danuunə a shi. ^{††43} Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davədə, kada ka ba'əginə nə ci də məgigi, acii ga ca gi ka ci aasii. ^{‡‡44} Acii ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gərə shinə nga Uzənə nga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə nga shinaakii."

Əndə goonja nga mava

(Luka 12.41-48)

⁴⁵ "Ma əndə goonja nga mava, əndə hanjala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dībə. ^{‡‡46} Mada shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁷ Tantanyinā cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə nga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁸ Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.' ^{‡‡‡49} Wata ca ndzanə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa. ⁵⁰ Amma ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə nga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. ⁵¹ Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ngwaaŋg-wa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da nga ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinatii." ^{§†}

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

25 "Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə nwanjuunə nga dagyə makə sətə sha dii tə uuji kadəmiinə pu'u.

Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa madanə ka gəjunə də ci. ^{§††2} Tufə agitii, madi-ikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. ³ Ma madiikəki-inyiita, kə ngəərənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. ⁴ Amma, ma macicirəkiinyiita, kə ngəərənə tii maarənyinatii. ⁵ Makə səkəpaa dagwa madanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa nunyi.

⁶ "Ma ətsə ahada vəda, ənjə a wazha də banə:

'Waanə dagwa madanə! Shigimə ka luuginə tə cil!' ⁷ Wata uuji kadəmiitə a madə patə ka hadatəgi də garəkuwanyinatii. ⁸ Wata madiikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkii: 'Ndiimə keenə maarə gi'u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.'

⁹ Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əŋki tii:

'Yaci pooshi na mbu'u kaamə pata? Ma danuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.' ¹⁰ Wata kə pyalə madi-ikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha'ə, wata dagwa madanə a mbu'ya. Ma uuji kadəmiitə matasəkakii, kə dəməgərə tii atsaa dagwa madanə ka zəmə əndzanə nga rəya. Ənjə a pa'əgi makuva. ^{§†11} Ma daba'əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: 'Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!'

^{§†12} Amma dagwa madanə a ba ka tii, əŋki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.'" ^{§†}

¹³ Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, "Nəhəmə, acii mashiimuunə uusəra taa saa'i." ^{§†}

Misaali də lyawarənə makkə

(Luka 19.11-27)

¹⁴ "Ma nwanjuunə nga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha dii tə əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca madə kaa ca palə oogə, ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii. ^{§§†15} Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da ngeerənatii. Waatoo, ca vii ka əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bəra'i. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə rəjwə. Ma daba'əkii, ca madə, ca palə oogə. ^{§§†16} Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca dzə ka da də fiiriinə, ca upaa riiba nga pamə tufə aagyanə əta. ¹⁷ Ha'ə dii əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i əsə. Ca upaa riiba nga pamə bəra'i aagyanə əta. ¹⁸ Amma, ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəjwə, ca dzə, ca tələgi gu'u, ca umbee ka kwaba nga slandanəkii davə.

¹⁹ "Ma daba'ə baanə larə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi dii tii ka ci də gənaakii. ^{§§§20} Wata əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakəŋwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əŋki ci: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka da fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²¹ Əŋki slandanəkii ka ci: 'Nga'ə dii, kə kuyirii nyi tə hə. Nunyi əndə slənə nə hə, əndə goon-

† 24.34 16.28. †† 24.36 Slənə 1.7. ‡ 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6. †† 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36. ‡‡ 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. ‡‡† 24.45-47 25.21-23. ‡‡‡ 24.48 2 Piita 3.4. § 24.50 24.42. §† 24.51 8.12.

§†† 25.1 Luka 12.35-36. §† 25.10 9.15. §†† 25.11-12 Luka 13.25. §† 25.12 7.23. §† 25.13 24.42. §†† 25.14-15 Mar. 13.34. §§† 25.15 Rooma 12.6. §§§ 25.19 18.23.

ga. Kə dii hə goonjaanə agi da fiiriinə də magi'u kwaba. Aci ha'ə, ka ba'avənə nə ni malanjəki aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka da moodasəkə da ni.' †22 Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə vii hə ka ni pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa ni aagyanəkii.' †23 Ənji slandanəkii ka ci: 'Nga'ə dii, kə kuyirii ni tə hə. Nyni əndə slənə nə hə, əndə goonja. Kə dii hə goonjaanə agi da fiiriinə də magi'u kwaba. Aci ha'ə, ka ba'avənə nə ni malanjəki aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka da moodasəkə da ni.' †24 Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəjwə, kə shi ci əsə, ənji ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə shii ni, ma ha, manjwa'ə njwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə. †25 Aci ha'ə, kə njwaləgi ni, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu'u. Wiinə kwabaaku.' †26 Wata slandanəkii a ba ka ci, ənji ci: 'Bwaya əndə slənə nə hə, manyada! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə ni cifanə ka hatə maləgamə ni davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə ni davə. †27 Mada ha'ə dii, paa hə dii njga'ə. Maci taa ma dii hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci ənjə a zhi'igyə də gəna, kada kə shi ni ka luunə saaki da i riibakii.' †28 Slandanəkii a ba ka hara ənji slənəkii: 'Luugimə pamətsə rəjwə aciiki, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciiki. †29 Aci, ma əndətə da i uushi aciiki, ka ci tsakənə ənji viinə, kaa ca shii danə lanjə aciiki. Amma, ma əndətə dii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciiki. †30 Ma mazabə əndə slənətsa, njgərəmə tə ci, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tu-unə ənji, təya tsəbə linyinətii.' † †

Da gəjwanə njga muudinə

†31 "Mada kə shi Uuzənə njga əndə da malaa'ikanyi-naakii patə agi məghərəvənə njga njwanjunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə agyanə dəgələ njwanjunaakii. † †32 Ənjə a dzatəgi tə patənə njga ənji a duuniya aakənjwaciiki. Ca təkəe ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magəra a njwadəgi bagiinə agi uuhinə. †33 Ca kapaa tə ənji goonja da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənəkii. †34 Wata njwanjwə a ba ka ənjitə da ciizəmakii, 'Shooma, unə ənə daanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koonə luu barəkaanə njga njwanjuna ətə dəkəpaa ci koonə daga 'watəginə njga duuniya. †35 Aci kə shi madəfənə a dii tə ni, kə ndii unə ka ni zəma. Kə dii meegiirənə tə ni, una ndii ka ni ma'inə. Kə dii ni mu'umuunə, una luu tə ni aa hoonə aasii. †36 Kə dii purəkənə tə ni, una ndii ka ni sə njga umbee də purəkənə. Kə gwakə ni ka bwaneə, una dzə ka nəhəpaanə tə ni. A furəshina ni ni, una dzə ka nəhəpaanə tə ni.' †37 Wata ənji goonja a ləgwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka hə ka madəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina? †38 Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina

† 25.21-23 24.45-47; Luka 16.10. †† 25.29 13.12; Mar. 4.25; Luka 8.18; 19.26. † 25.30 8.12. †† 25.31-46 16.27. †† 25.31 Dzak. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. ††† 25.35-36 Isaa. 58.7.

luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəkə, ina vii ka hə sə njga umbee də purəkina? †39 Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?' †40 Njwanjwə a ba ka tii, 'Tantanyinə cii kya ba koonə: tada guci patə dii unə ha'ə ka rəjwə agi ənjitə pooshi da məghərəvənə akənjwaci ənja, amma ndzəkənjushi'inəkə nə tii, ka ni dii unə ətsa.' †††

†41 "Ma daba'əkii, ca ba ka ənjitə da madzənəkii əsə: 'Dzəgimə abiiki, manaalya ənja, dəmə aagi gunə ətə dətə ənji ka *Seetanə da malaa'ikanyinaakii. †42 Aci kə kəshi madəfənə tə ni, amma pooshi unə ndii ka ni zəma. Kə kəshi meegiirənə tə ni, amma pooshi unə ndii ka ni ma'inə. †43 Kə dii ni mu'umuunə, amma kə kaaree unə ka luunə tə ni aa hoonə aasii. Kə dii purəkənə tə ni, amma kə təkuree unə ka ndii ka ni sə njga umbee də purəkənə. Gwakə ni ni da a furəshina, amma kə təkuree unə ka dzənə ka nəhəpaanə tə ni.' †44 Amma təya ləgwa ka ci, ənji tii: 'Slandana, guci sanjə nee inə ka hə də madəfənə taa meegiirənə kə kəshi tə hə, taa hə mu'uma, taa hə də purəkya, taa hə gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inə ka tsakənə tə ha?' †45 Wata njwanjwə a ənjəgi ka tii, ənji ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə pooshi unə dii ka ənjitə pooshi da məghərəvənə akənjwaci ənja, ka ni təkuree unə ka danə ətsa.' †46 Ma ənjitə, ka kərənə nə ənji tə tii aagi dzalənə njga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Amma, ma ənji goonja, ka kərənə nə ənji tə tii ka əpinə njga ha'ə ndənjwə ndənjwə." ††

Alə rəgwa njga kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

26 Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ənji patənə njga uushi'iitsa, ənji ci ka lyawarənaakii: ††2 "Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra njga *Pasəka. Ma ni, Uuzənə njga ənda, ka viinə nə ənji tə ni ka gwa'avə aashi ənfwa." ††

†3 Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə njga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə. †4 Təya anə uura njga kəsətənə tə Yeesu yadə shiinə njga ənja, ənjə a bələgi tə ci. ††5 Amma təya ba, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

†6 Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci, ††7 ma ca adə zəma, wata əndə'i minə a dzə aabiiki da i əbwə urədyə aciitə. Ma urədita, njga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya əjivə aanə Yeesu. †8 Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, ənji tii, "Ka mi saawee ki ətsa? †9 Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsə, kada kwaba lanjə ni ənjə a upaa anəkii, ənjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə." †10 Asee, kə shii Yeesu sətə ci

††† 25.40-45 Wab. 19.17; Mat. 10.40,42; 12.50; 28.10. § 25.41 Yahu. 7; Səniinə 20.10,15. §† 25.46 Dan. 12.2; Yooh. 5.29; Yak. 2.13. §†† 26.1 7.28. §† 26.2 16.21. §†† 26.4-5 21.46. §† 26.6-7 Luka 7.37-38.

təya ba, wata əŋki ci ka tii, "Ka mi cuuna kavə tə miitə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətə dīi ki ka nyi, ŋunyikii ka shaŋə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə abii unə. ¹² Ma əjivə ki urəditə aashiki ku'u, kə dīi ki ha'a ka tasəkətə shishinəki ka ŋgədənə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tada da nə əŋjə a waaza Ŋunyi Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətə dīi ki, ka wabənə nə əŋji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luuwənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii əŋja

(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'əkii, rəŋwə agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dīi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, "Mada vii nyi koonə tə Yeesu, iitə saŋə viinuunə ka nya?" Wata təya baanagi kwaba tibisə makkə pu'unə, ¹⁶ təya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka tii.

Zəmə əndzanə ŋga Pasəka

(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə, kə shi lyawarənə ŋga Yeesu aabiikii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?" ¹⁸ Əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə aa ha zana, una ba ka ci: 'Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki danə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə əndzanə ŋga Pasəka.'" ¹⁹ Wata lyawarənə ŋga Yeesu a datə makə sətə bii ci ka tii danə, təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

²⁰ Makə dīi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma təya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii əŋja." ²² Makə fii tii ha'a, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata tada wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, "Slan-dana, nyi kwa?" ²³ Əŋki ci ka tii, "Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tə nyi ka əŋja. ²⁴ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə nyaahə əŋji agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka əŋja. Ma əndətə, maci mapoomə əŋji tə ci, bidə ci ka ci." ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tə ci a ləgwa, əŋki ci, "Maləma, nyi kwa?" Wata Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'a."

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25)

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntəŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Ndamə, una zəmə. Ma ətsa, shishinəki." ²⁷ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inaba

† 26.11 Dzək. 15.11. †† Ma kwaba tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaba ŋga dərə də mava (Shig. 21.32). ‡ 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. ††† 26.17-29 Shig. 12.1-20. †††† 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30. ††††† 26.23 Jab. 41.10. †††††† 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. § 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9. §† 26.26-28 1 Koor. 10.16.

asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntəŋfə, ca vii ka tii, ca ba, "Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntəŋfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga əŋji laŋə ka tifyagi də 'waslyakəənyinə. ²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uusəratə nii kya sa kurakii doonə agi ŋwanjuunə ŋga Daadə." ³⁰ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə. ³¹

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki ci ka lyawarənaakii, "Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə davədə, una bwasee ka nyi. Ka danə makə sətə wabi Əntəŋfə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: 'Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə.'" ³² Wata ca tsakə banə, əŋki ci, "Amma, mada kə madəe əŋji ka nyi agi maməətə əŋja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə ŋga Galili." ³³ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, "Taa kə huyi hara əŋji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə." ³⁴ Əŋki Yeesu ka Piita, "Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ³⁵ Piita a ba ka ci, "Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə." Ha'a makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani

(Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46)

³⁶ Ma daba'əkii ha'a, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha ətə ci əŋjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, "Ndzaamə gadəvə, kaa nya əntsahə aakəŋwa ka da də'wa." ³⁷ Ca 'waanə tə Piita da manjeevənə ŋga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ Əŋki ci ka tii, "Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki." ³⁹ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kula-paa aanə səkəkii, ca da də'wa, "Daadə, mada ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma, dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha da sətə kadeesəkə ka nyi." ⁴⁰

⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, "Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa ŋga tibisə rəŋwə dyaŋa? ⁴¹ Ndzaamə də məgigi, una da də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntəŋfə saa'itə nə *See-tanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə da gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə." ⁴² Yeesu a ənə ka əntsahənə ŋga bəra'inə əsə ka da də'wa, əŋki ci: "Daada, mada pooshi rəgwa ŋga əntsahənə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca

§†† 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. §††† 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. §†††† 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. §††††† 26.32 28.7,16. §†††††† 26.34-35 Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. §§†† 26.34 26.75. §§††† 26.36-46 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. §§§ 26.39 6.10; 20.22; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. 18 26.41 Af. 6.18; Ibər. 2.18.

da." ⁴³ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka nɔnyinə nə tii, acii kə uugi nɔnyinə danə laŋə agitii.

⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahə, ca ənə ŋga makkənə ka da də'wa makə əta. ⁴⁵ Ma daba'əkii, ca ənya aabii lyawariita, ca ba ka tii, "Ma'ə unə a nɔnyinə ku-na, una əpi səka? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i danə ka ənjə a vii tə Uuzənə ŋga əndə aacii ma'waslyakə ənja.

⁴⁶ Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi.

Madətəmə kaamə dzə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə acitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkee ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya datə ka baarii də ci ka tii oo'i, "Ma əndətə nii kya nəhəpaə ŋga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci." ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Usa Maləma", ca nəhəpaə tə ci ŋga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, "Guvakya, dawə sətə kira tə hə." Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rəŋwə agi ənji ŋga Yeesu a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, "Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku. Taa wu pii də ŋgila purəŋanə, də ci bələnə ənji tə ci naakii. ⁵³ Mashiiimə hə oo'i, ka mbeenə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə ŋga mala'ikanyinə palee ka pu'u aji bəra'i kwa? ⁵⁴ Amma, mada kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci dii nə sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha'a?"

⁵⁵ Ma ka saa'ita, kə wabi Yeesu ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, əŋki ci ka tii, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə da maabə nə nyi kwa? Uusəra patə nji nya ndzaanə dasə asəkə *yi ŋga Əntəŋfə ka dzəgunənə ka ənja, patə da ha'ə, pooshi unə kəshi tə nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkətə ŋga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə." †

Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

Yeesu akəŋwacii *mətərkənə ŋga Yahudiinə

(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵⁷ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə ŋga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tə Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii aa ha gawə ŋga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ənji nəhə yi ŋga Əntəŋfə, kaa ca nee ka muudinə ŋga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga mətərkənə, kə ali tii wabənə ŋga jirakənə aashi Yeesu, kaa ən-

† 26.44 2 Koor. 12.8. †† 26.45 Yooh. 12.23; 13.1; 17.1. † 26.52 Wat. 9.6. †† 26.55 Luka 19.47. †† 26.56 Mat. 26.31; Luka 24.46.

jə a shii bələginə tə ci. ⁶⁰ Amma taa ŋgahi ənji laŋə kyaara wabənyinə ŋga jirakənə aashikii, patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata ənji bəra'i ahadatii a madətə ⁶¹ əŋki tii, "Ma bii əndətə, tə'i ci da baawədə ŋga uulagi yi ŋga Əntəŋfə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə." ⁶² Wata gawə ŋga limanyinə a madətə, əŋki ci ka Yeesu, "Pooshi wabənaaku ŋga jikəvənə aagyanə wabətsə wabi ənjitsə aashiku kwa?" ⁶³ Amma, ma Yeesu, madiigərə ci ka ci. Wata gawə ŋga limanyinə a ba ka ci, "Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntəŋfə Əndə vii əpinə: bawə keenə goonə, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə ŋga Əntəŋfə tanyi nii?" ⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə. Dəgyanəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntəŋfə Əndə baawədə, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə." ⁶⁵ Makə fii gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, "Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntəŋfə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə wabi ci. ⁶⁶ Iitə nee unə noona?" Wata əŋki tii, "Weewee, see bələginə tə ci."

⁶⁷ Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tə ci, hara ənjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, ⁶⁸ təya dzə də banə ka ci, "Aləmasiihu, makə dii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" †

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dəgyanəkii, əŋki ki ka ci, "Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji ŋga Yeesu əndə Galili." ⁷⁰ Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwacitii patə, əŋki ci, "Mashiiimə nyi sətə cii kwa ba." ⁷¹ Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka ənjitə davə, "Ma əndətə, tii da i Yeesu əndə Nazaratu nji tii." ⁷² Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jida, əŋki ci, "Mashiiimə nyi tə əndəkii." ⁷³ Makə ta'avə gi'u əsə, wata ənjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba ka Piita, "Weewee, agitii nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə." ⁷⁴ Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci, "Tantanyinə, mashiiimə nyi tə əndətə." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. ⁷⁵ Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə ŋga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə. ††

Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Piilaatu

(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

27 Ma ətsə tsədakə, wata patənə ŋga madiigərə limanyinə da *gayinə ŋga Yahudiinə a da

††† 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. ††† majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə ŋga Əntəŋfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. § 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. §† tsəərəgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntəŋfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. §†† 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. §† 26.68 21.11. §†† 26.75 26.34.

*mätäräkinä nga bäləginä tē Yeesu. ² Təya anəgi tē ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tē ci ka Pilaatu ngwaməna.

Əntənə nga Yahuda

(Slənə 1.18-19)

³ Makə nee Yahuda əndətə vii tē Yeesu aacii ənji oo'i, ka bäləginə nə ənji tē Yeesu, wata ca da wakadakinə, ca ənəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, ^{†4} əŋki ci ka tii, "Kə dii nyi 'waslyakəənə nga vii tē əndətə yadə bwaya uushi ashikii." Wata əŋki tii ka ci, "Mi dee nə neenə dava? Shoonaakwa." ⁵ Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi nga Əntəŋfə, ca palə saakii, ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.

⁶ Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, əŋki tii, "Ma kwabana, madəbəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuurə shiga nga yi nga Əntəŋfə, makə dii ci kwaba nga əpinə nga ənda." ^{††7} Wata təya da mätäräkinə agyanə kwabakii, təya ngərə, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ngəədə mu'uminə davə. ⁸ Ci 'wii ənji babarakii "babara nga idəna". Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə nga babarakii. ⁹ Də ha'ə dii wabənə nga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: "Wata ənjə a ngərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ənji *Isərayiila dərəginə də ci, ^{††10} təya ngərə kwabakii, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi danə."

Yeesu akəŋwacii Pilaatu ngwaməna

(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)

¹¹ Makə kirə ənji tē Yeesu aakəŋwacii ngwaməna, ngwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Hə nə ŋwaŋwə nga *Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə." ^{††12} Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaə sədəkii, majikəmə ci taa rəŋwə. ^{††13} Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Paa hə əgi fa uushi'iitsə ci təya baaba agyanəku kwa?" ¹⁴ Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəŋwə. Wata ca dāgi ka ngwaməna ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə.

La ka Yeesu gəŋwanə nga bələnə tē ci

(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

¹⁵ Taa əgi ngutə kumənə nga *Pasəka patə, kə sənaavə ka ngwaməna nə kapaa əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tē ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tē'i əndə furəshinə ətə dii ləməkii Yeesu Barabasə. Taa wu patə, kə shii ci tē ci. ¹⁷ Makə dzii ənji də na, wata əŋki Pilaatu ka tii, "Tə wu cuuna moo nya kapaa koona? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?" ¹⁸ Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə nga Yahudiinə tē Yeesu ka ci, acii putə nga sərəha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ nga la də gəŋwanaakii, minaakii a sləkəe ka ci ka wabənə də banə oo'i, "Ma əndə goongatsa, ga ha da taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniiinə agyanəkii ənshinə davədə." ^{†††}

²⁰ Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwanə ka tsəkutə ənji kaa təya kədii tē ci, kaa ca kyapaa ka tii tē Barabasə, ənjə a bələgi tē Yeesu. ^{†††21} Wata ngwaməna a ənə ka ləgwanə ama ənja, əŋki ci, "Tə wu əgi əjiniə bəra'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?" Wata əŋki tii, "Kyapaa keenə tē Barabasə!" ²² Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa mi dii cuuna moo nya da də Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?" Əŋki tii patə, "Wa ənjə a gwa'avə tē ci aashi ənfwa!" ²³ Amma əŋki Pilaatu, "Mi nə bwaya uushi dii ci kwa?" Wata təya tsakə ngərəe ka uuratii də ngəerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tē ci aashi ənfwa." ²⁴ Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka danə ma'ə, amma see panə ca moo madənə, wata ca ngərə ma'inə, ca yibəgi ciinəkii akəŋwacii ənji patə, əŋki ci, "Pooshi wabənaaki əgi əntənə nga əndətsa, shoonə goonə ma'ə." ^{§25} Wata əŋki ənji patə, "Wa hakya nga əntənəakii a ndzaanə ooreenə da manjeevənə geenə." ^{§†26} Wata Pilaatu a kapaa ka tii tē Barabasə. Ca kavə kaa ənjə a fəslə tē Yeesu, ca vii tē ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tē ci aashi ənfwa. ^{§††}

Ha'unə nga soojiinə də Yeesu

(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)

²⁷ Ma daba'əkii, wata soojiinə nga Pilaatu a ngərə tē Yeesu, təya kərəgərə tē ci aasəkə yi nga ngwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci də na, ²⁸ təya sədəgi tē ci, təya əgəvə ka ci əndə'i madizə gwada, ^{§†29} təya ngərə dəha, təya fuudə makə madiŋəna, təya ngavə ka ci aanəkii, təya kavə ka ci zala aa ciizəmakii, təya gərə'waanə ka ha'unə də ci, əŋki tii, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwaŋwə nga Yahudiina!" ^{§††30} Təya tiifə giirənə aagikii, təya luugi zalatə aciikii, təya dəgə də ci anəkii. ^{§†31} Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ngərəgi gwadata, təya ngavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tē ci ka gwa'avənə tē ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tē Yeesu aashi ənfwa

(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

³² Ma təya palə a rəgwa, wata təya lapaa əndə'i əndə Sirina ətə dii ləməkii Simoonə. Soojiinə a ngərəvə ka ci ənfwə nga gwa'avə tē Yeesu aashikii. ³³ Təya mbu'u ka əndə'i ha'ə tē ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana "Kəŋwə na." ³⁴ Təya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da manjərəkiki kuzəka, kaa ca sa. Makə təbətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Təya gwa'avə tē ci aashi ənfwa, təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaaranə. ^{§†36} Wata təya ndzaa davə ka nəhənə tē ci, ³⁷ təya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakətə lii ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, "Ma əndəna, ci nə Yeesu,

† 27.3 26.15. †† 27.6 Dzak. 23.19. ‡ 27.9-10 Zak. 11.12-13; Irim. 32.8-9. †† 27.11 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21. †† 27.12-14 Yooh. 19.9; Mat. 26.63.

††† 27.19 Luka 23.47. ††† 27.20-23 Slənə 3.13-14. § 27.24 Dzak. 21.6-9; Jab. 26.6. † 27.25 Slənə 5.28. ††† 27.26-31 20.19. † 27.28 Luka 23.11. ††† 27.29 27.11. † 27.30 26.67. † 27.35 Jab. 22.19.

ηwanηwə nga Yahudiinē." ^{†38} Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəngalakii, rəηwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənakii. ^{††}

³⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, ^{‡40} təya ba, "Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi nga Əntənfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, madə *Uuzənə nga Əntənfə nə hə, luupaa naaku na, ha jimagərə əshi ənfutsa!" ^{††41} Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, əηki tii: ^{‡42} "Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. Əntaa kə bii ci, ηwanηwə nga *Isərayiilla nə ca? Wa ca jimagərə gadəvə əshi ənfutsa, kaama vii ka ci goonηa!" ^{††43} Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nə Əntənfə tə ci. Əηki ci əsə, Uuzənə nga Əntənfə nə ci. Taku kaama nee madə kə uu'i Əntənfə tə ci, ca luupaa tə ci əndzə'i!" ^{††44} Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii atəngalakii maa, ha'ə dzanii tii tə ci əsə.

Əntənə nga Yeesu

(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

⁴⁵ Ma ətsə uusəra takərə, kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə dəηə ka tibisə makkə nga kədəwanə. ^{††46} Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a ηgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, əηki ci, "Eeli, Eeli, lyama sabakətani?" makə bana, "'Ya'ə Əntənfwaakya, 'ya'ə Əntənfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ^{§47} Wata hara ənjitə kəηə kəηə davə ca fa tə ci, əηki tii, "Waatsə əndətsə ka 'wanə tə *Iliya." ^{‡48} Əndə'i əndə agi-tii a huyipaa pii pii, ca dzə ka ηgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə. ^{§†49} Amma hara ənjə a ba, "Taku zəku'i kaama nee madə ka shinə nə Iliya ka luupaanə tə ci." ^{§0} Yeesu a ənə ka ηgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi nga Əntənfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwa-datə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə. ^{§††52} Gu'u ənji a wuunəgi əsə, ənji nga Əntənfə lanə ətə sha məətəgi, kə ma'i tii da i əpinə. ^{§3} Daba'ə makə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, təya shiishigi asəkə gu'unyatii, təya dəməgərə aasəkə malaaba vərənə. Ma dava, kə nee lanəηə nga ənji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə nga soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka ganəgəzənə nga hanyinə da sətə slənyi, kə ηgwələgi tii ka shaηə, təya ba: "Tantanyinə, ma əndətsa, Uuzənə nga Əntənfə nə ci." ^{§†}

⁵⁵ Tə'i makinə lanə davə ca tsaama dzadə. Ma təya, atsaa Yeesu shi tii daga anə hanyinə nga Galili, təya tsakə tə ci. ^{§6} Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da

Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə nga Zabadiya.

Ngədənə tə Yeesu

(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁵⁷ Makə dii kədəwanə, kə shi əndə'i əndə gəna ətə dii ləməkii Yusufu, əndə Aramatiya. Ci maa, lawarə nga Yeesu nə ci. ^{§††58} Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ηgiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ənjə a vii ka ci. ^{§9} Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə nga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ^{§0} ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ka ci ka naakii na əshi pasla, ca dəlavə maduunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii. ^{§1} Ma Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə dasə akəηwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u nga Yeesu

⁶² Pukyatə hakii, waatoo, *uusəra nga əpisəka, wata madiigərə limanyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəηwə, ^{§3} təya ba ka ci, "'Ya'ə maduunə ənda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə majirakətə ma'ə da i əpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka ənənə nə ci ka madənə agi maməətə ənja. ^{§†64} Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii ηga'ə, see madə dzəgi baatsə makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ənja, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Maa kə dii ha'ə, ma jirakəətsa, ka danə lanə palee ka nga ηukə." ^{§†65} Əηki Pilaatu ka tii, "Fədəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya nəhətə ηga'ə makə sətə kadeesəkə koonə." ^{§6} Wata təya palə, təya dzə ka dāvə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a wunəgi, təya kavə ənji nəhə gu'ukii.

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja

(Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

28 Ma daba'ə *uusəra nga əpisəka, ətsə tsədfakə də uusəra alatə, kə gi Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama ka tsaamə nə nga gu'u nga Yeesu.

² Pii wata hanyinə a ganəgəzə ka shaηə, acii kə jima malaa'ika nga Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nə ci makə pyapidənə nga vəna. Makə əmputə kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə. ⁴ Makə nee ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ηgwələnə, təya kwaaləgi aa panə makə maməətə ənja.

⁵ Wata malaa'ikakii a wabə ka makiita, əηki ci, "Goona ηgwələ. Kə shii nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətə ənji makə sətə bii ci. Shoomə, nda neemə ka hatə nji ci pərəbə davə. ^{§†7} Ma danuunə, dəmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nga Galili. Davə nuuna nee ka ci. Buurətəmə sətə bii nyi koonə." ^{§††}

† 27.37 27.11. †† 27.38 Isaa. 53.12. ‡ 27.39 Jab. 22.8; 109.25.
 †† 27.40 26.61,63. ‡† 27.42 27.11. ††† 27.43 Jab. 22.9; Mat. 26.63.
 ††† 27.45 Am. 8.9. § 27.46 Jab. 22.1. §† 27.48 Jab. 69.22.
 §†† 27.51 Shig. 26.3; Ibər. 10.19-20. §† 27.54 14.33; 26.63; Mar. 15.39.

§†† 27.57-58 Dzək. 21.22-23. §† 27.63 12.40. §† 27.64 28.13.
 §†† 28.6 16.21. §†† 28.7 26.32.

⁸ Makə fii tii ha'ə, wata təya madə pii davə, təya palə də ɲɠwalənə ləbə da moodasəkə ka shaŋə, təya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə ɲga Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa tə tii, əŋki ci, "Usamə!" Wata makiitə a əntsahətə aabiikii, təya gərə'waanə, təya kəsətə sədəkii ka paslə tə ci. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Goona ɲg-walə, dəmə ka banə ka ndzəkəŋushi'inəki kaa təya dza aanə hanyinə ɲga Galili. Davə nə təya nee ka nyi." †

Banə ɲga ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

¹¹ Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a madə, təya palə aasəkə vəranə, təya dza ka banə ka madiigərə limanyinə tə patənə ɲga sətə slənyi. ¹² Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka da *mətərəkina, təya ɲgərə kwaba laŋə, təya vii ka soojiita, ¹³ təya ba ka tii, "Ma banuuna: 'Lyawarənaakii shi davədə, təya shi ka hərəma waakii, inə ka ɲunyinə.' ††¹⁴ Mada kə mbu'i habarakii aa limə ɲgwaməna, ka zə'utənə niinə də haŋkalaakii də banə, pooshi sə ɲga idəpaanə ashuunə, ina luupaa tuunə." ¹⁵ Wata soojiitə a luu kwabata, təya datə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshine.

† 28.10 12.50; Yooh. 20.17. †† 28.13 27.64.

Wabənə ɲga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntaŋə

(Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁶ Yoo, lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aməntaŋə a palə aanə hanyinə ɲga Galili, aanə giŋutə bii Yeesu ka tii dzənə. ¹⁷ Makə nee tii ka ci, təya paslə tə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə shakii tii tə ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsahə aabiitii, əŋki ci ka tii, "Kə vii Əntaŋfə ka nyi patənə ɲga baawədə dadagyə da ganə a duuniya. ¹⁹ Acii ha'ə, dəmə aabii patənə ɲga ənji ɲga *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawarənaaki, una da ka tii bapətisəma aagi ləmə ɲga Dəna, da ləmə ɲga Uzənə, da ləmə ɲga Malaaba Ma'yanə, ²⁰ una dzə-gunə ka tii kaa təya nə'utə patənə ɲga sətə bii nyi koonə. Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə ɲga duuniya."

‡ 28.16 5.1; 26.32; 28.10. †† 28.17 14.31. †† 28.18 Dan. 7.14; Mat. 11.27. ††† patənə ɲga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uzənə, Malaaba Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Marəkusə

Waazanə n̄ga Yoohana əndə d̄a bapətisəma (Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)

1 Wiinə 'watəginə n̄ga N̄unyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu, *Uuzənə n̄ga Əntar̄fə. ¹² Kə d̄ii makə sətə bii Əntar̄fə ka Uuzənaakii asəkə ləkaləkatə n̄ga *anabi Isaaya oo'i; ^{††}
 "Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki kaa ca ta ka hə kəŋwanə, ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə. ³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba, [‡] Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana, Kəŋeemə ka ci ka rəgwa."
⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə d̄a bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka ənja, ca ba, "Uneemə ka d̄a 'waslyakəənə, una baanə ka Əntar̄fə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntar̄fə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə." ^{††5} Wata ənji asəkə vəranə n̄ga Urusaliima, da hara hanyinə n̄ga Yahudiya patə a shi ka fa wabənə ama Yoohana. Təya baabagi 'waslyakəənə n̄ti, ca d̄a ka tii bapətisəma asəkə gəərə n̄ga Urədunə. ⁶ Ma Yoohana, shiŋkinə n̄ga n̄gyalooba n̄ji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi n̄kii də gyara n̄ga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa n̄ji zəmaakii. ^{††7} Ca ba ka ənja, "Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, d̄uunuunaakii palee ka naaki. Taa zə'u n̄ga bibinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwaŋaanənə, nya pərəgi. ⁸ Də ma'inə d̄ii nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, d̄ə Malaaba Ma'yanə nii kəya d̄a koonə bapətisəma."

Da bapətisəma ka Yeesu (Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə n̄ga Galili, ca palə aabii Yoohana. Yoohana a d̄a ka ci bapətisəma asəkə gəərə n̄ga Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntar̄fə mawunəkii, Ma'yanə n̄ga Əntar̄fə a jima aanəkii makə kurəkuta. ¹¹ Wata uura n̄ga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, "Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uudagi səkəki." ^{†††}

Təbənə n̄ga *Seetanə tə Yeesu (Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə n̄ga Əntar̄fə a kərəgi tə Yeesu aagi bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci

† 1.1 15.39; Ibər. 2.3. †† 1.2 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mat. 11.10; Luka 1.76; 7.27. ‡ 1.3 Isaa. 40.3. †† 1.4 Luka 3.3. †† 1.6 2 Meem. 1.8. ††† 1.11 Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Mar. 9.7; 12.6.

agi bilinə. Seetanə a təbə tə ci. Tə'i dabanyinə agi bilinə. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

'Wanə n̄ga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə (Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeesu a madə, ca palə aanə hanyinə n̄ga Galili. Ca dzə də waaza N̄unyi Habara n̄ga Əntar̄fə. ¹⁵ Əŋki ci, "Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntar̄fə ka d̄a n̄wanənaakii. Uneemə ka d̄a 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii gooŋga ka N̄unyi Habara."

¹⁶ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə n̄ga Galili, wata ca lapaa ndzəkəŋushi'inə bəra'i, təya təəmənə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə. ¹⁷ Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a d̄a slənə n̄ga təəmənə ənja." ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii. ^{†††}

¹⁹ Ma ca əntsahee gi'u, wata ca nee ka manjeevənə n̄ga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka hada də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də əndə ginaaja (Luka 4.31-37)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vəranə n̄ga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra n̄ga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzəŋə dzəgunənə ka ənja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə d̄ii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə n̄ga bariya a dzəgunə ka tii. [§]

²³ Pii wata waatsə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əŋki ci, "Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zaməginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkee Əntar̄fə nə hə." ^{§†25} Wata Yeesu a la n̄guruunə ka ginaajita, əŋki ci, "Ndzaawə kədə'ə! Dzəgi aashi əndətsa!" ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tə əndətə, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə d̄ii ka ənji patə ka sə n̄ga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəda, təya fa tə ci." ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə n̄ga Galili.

††† 1.18-20 Mat. 8.21-22. § 1.22 Mat. 7.28-29. §† 1.24 3.11.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea laŋə

(Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca madde ka ki. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Ka ha'ə, kə dii ki ka tii zəma. †

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə nga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwanea da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vəraatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaanə də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə laŋə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə laŋə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci. ††

Dzənə nga Yeesu ka waaza aanə hanyinə nga Galili

(Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsədakə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca da də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci. ³⁷ Makə lapaa tii tə ci, əŋki tii ka ci, "Agi alənə nə ənji patə tə hə." ³⁸ Əŋki ci ka tii, "Ma danaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə nyi." ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashii ənja. ††

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzənə

(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, "Mada ka luuvənə nə hə, ka mbeənə nə hə ka mbədəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndəta, wata ca tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, "Duu saaku." Amma ca da ka ci bariya də ngeerənə ⁴⁴ də banə, "Fatə nga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə dii shaŋə. Amma ma danəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha da sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi." ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabəətsə taa dama patə yadə mbədeenə taa gi'u. Putə nga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vəranə ka rəgwa ginə nga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə. †††

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda

(Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

² Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji laŋə a dzə aabiikii, pooshi ha nga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii laŋənə nga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza wabənə nga Əntaŋfə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii laŋənə nga ənja, wata təya ndəragi aanə kuvətə dii Yeesu davə, təya tələgi danə da ci. Makə tələgi tii, təya kagərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə: "Uzənəaki, kə upaa hə ti-fyaginə nga 'waslyakəənaaku." †††

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, "Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə Əntaŋfə. Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga əndə madaamə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə?" ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, "Ka mi də tsarə nga hiimatsə ha'ə a nuunə kwa? ⁹ Ngutə palee də ngufənə saŋə? Gədə banə ka mahurəməsə əndətsə oo'ya, kə upaa hə ti-fyaginə nga 'waslyakəənaaku nii, anii gədə banə ka ci, Madətə, ngəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəda nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, ¹¹ "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ngəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku aasii." ¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a madətə, ca ngərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə dii ka tii patə ka sə nga hurəshishinə. Wata təya duunətə tə Əntaŋfə, əŋki tii, "Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa."

'Wanə nga Yeesu tə Leewi

(Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32)

¹³ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danəkana a dzə ka dzatə də nə abiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca madə, ca palə də wiigi'inə, wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dii ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Leewi a madətə, ca nə'u tə ci. ††

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *ənji luu tsəkə laŋə da i hara ma'waslyakə ənji laŋə ətə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kurəgə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, "Mi saŋə dii cii kəya zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənja?" ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə

† 1.31 5.41. †† 1.34 3.12. ‡ 1.35 Luka 5.16. †† 1.39 Mat. 4.23. †† 1.44 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. ††† 1.45 7.36.

††† 2.5 Mat. 9.2. § 2.10 Yooh. 5.36. §† 2.14 Mat. 8.21-22. §†† 2.15 Mat. 9.10.

ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii." †

Ləgwanə agyanə suumaya (Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, lyawarənə nğa Yoohana da i Farisanyinə, təya da suumaya. Hara ənjə a shi aabii Yeesu, əŋki tii, "Mi sanjə dii ci lyawarənə nğa Yoohana tii da Farisanyinə a da suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi dana?" ††¹⁹ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nğa dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gi tii ka luu madanəkəya, ka danə nə tii suumaya abiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa madanə, pooshi tii ka mbeenə ka da suumaya. ††²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a nğərəgi dagwa madanə abiti, saa'ikii nə təya da suumaya.

²¹ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Aci ka tsəmətənə nə kurakii. Ca tsakə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.

²² "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Mada kə dii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nğa ma'i inaba. Ənjə a ətee ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə."

Ləgwanə agyanə *uusəra nğa əpisəka (Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5)

²³ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nğa əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nğa aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də biiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ††²⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, əŋki tii ka Yeesu, "Ka mi ci lyawarənaaku a da sətə maviimə *bariya rəgwa nğa danə uusəra nğa əpisəkə?" ††²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Mashimə una janğii sətə dii *Dawuda kuna? Ma agi wanyitə nji Abiyata ka gawə nğa limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbee ca upaa, kə dii madəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nğa Əntanğə, ca nğiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanğə. Ma ətsa, kə tanğəgi ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə." ††²⁷ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Ma kii Əntanğə uusəra nğa əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə. Əntaa tə əndə kii ci kaa uusəra nğa əpisəka a nafagi də ci. †††²⁸ Aci ha'a, ma nyi *Uuzənə nğa ənda, taa uusəra nğa əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii."

Əndə mantə ciinə (Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11)

3 Ma ka əndə'i *uusəra nğa əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə.

† 2.17 Luka 19.10. †† 2.18 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34.
‡ 2.19 Mat. 9.15. †† 2.23 Dzək. 23.25-26. †† 2.24 Shig. 20.8-10.
††† 2.25-26 1 Sam. 21.2-7; 22.20; Leew. 24.5-9. ††† 2.27 Dzək. 5.14.
§ 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24;
9.1-16.

^{†2} Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə nğa idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra nğa əpisəka.
³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, "Madətə, kəŋaanə."
⁴ Wata əŋki ci ka tii, "Iitə sanjə vii bariya gaamə kaamə rəgwa nğa dana? Nğa da nğa'əənə uusəra nğa əpisəkə saanii, anii nğa da bwaya bwayaana? Nğa mbədəpaanə də əndə saanii, anii nğa bələginə tə ca?" Amma kə zavə tii kədə'ə, pooshi tii shii sə nğa jikənə ka ci.
⁵ Kə bəzhi səkə nğa Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaamə tə tii, əŋki ci ka əndə mantə ciita, "Tədəpaa ciinəku." Wata ca tədəpaa ciinəkii, ca ənəgərə makə nğa nğukə. † Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji nğa *Hirudusə, təya dzə ka da mətərəkinə nğa bələginə tə Yeesu. ††

Danğkana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə nğa Galili. Ənji lanğə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə nğa Yahudiya, ⁸ i asəkə vərənə nğa Urusaliima, i anə hanyinə nğa Idumaya, i atanğəgi gəərə nğa Urə-dunə, i asəkə vəranyinə nğa Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara nğa uushi'iitə cii kəya daada.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitsə ənji lanğə ka bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alyə ka ci kumbawala. ¹⁰ Aci kə fii ənji kə mbədəpaa ci də ənji lanğə, ci dii əncahə ənji bwaneə lanğə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Mada nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akəŋwacii, təya ka vurənə, əŋki tii, "Hə nə *Uuzənə nğa Əntanğə." ††¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də nğeerənə, əŋki ci, "Goona bagi taa wu nə nyi." †††

Tadə *lyawarənə nğa Yeesu pu'u aji bəra'i (Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca ndərə aanə giŋwa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, əŋki ci ka tii, "Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkəe koonə ka da waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawədə nğa mbədəpaanə də ənji ginaajinyinə." ¹⁶ Wiinə ləmə nğa ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ††¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjeevənə nğa Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə "Buwənərəgəsə," waatoo makə bana, "Ənjitə pii pii bəzənə səkətii, makə dzənə nğa vənə", ¹⁸ i Andərəwəsə, i Filibusə, i Barətalamawusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə nğa Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

§† 3.1-6 2.27-28. ††† 3.6 Yooh. 5.16,18. §† 3.11 1.24; 5.7; Mat. 8.29; Luka 4.34,41; 8.28. ††† 3.12 1.34; Luka 4.41. †† 3.16-19 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44.

Bərapaanə ngə ənji tə slənə ngə Malaaba Ma'yanə (Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a madə, ca palə saakii aasii. Wata danjkana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə abiiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i ngə zəmənə, acii lanə nə ənji ka şanə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pədənə tə ci, əŋki tii, "Ma əndətsa, pooshi ma'ə hanjkalaakii ka hakii." Makə fii ndzəkəŋushi'inəkii ha'ə, wata təya da aniya ngə dzənə ka kəshaginə tə ci ahada danjkana. †

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, "Ma ca, Byaləzabulə ngəŋəŋi hanjkalaakii, waatoo ŋwanjwə ngə ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda ngə lyaakagi ginaajinyinə." †²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiikii, ca wabə ka tii də misaali, əŋki ci, "Titiitə mbeenə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə sanja? ²⁴ Mada kə təkəgi ŋwanju-unə rəŋwə bəra'i putə ngə mabizhinə, pooshi ŋwanju-unəkii ka ta'avənə. ²⁵ Mada kə təkəgi yi rəŋwə bəra'i putə ngə mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, mada kə təkəgi ŋwanju-unə ngə Seetanə bəra'i, pooshi ŋwanju-unəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə. ‡

²⁸ "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ŋgutə tsarə ngə 'waslyakəənə patə dii ənda, taa bərapaanə bərapaa ci tə Əntanfə əsə, ka tifyaginə nə Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanfə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, "Tə'i ginaaji ashikii." ††

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii (Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaanə a uura mayi, təya sləkəe ka 'wanə tə ci. †³² Lanə dərəva nə ənji dasə dasə abiiikii. Wata əŋki tii ka ci, "Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə." ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, "I wu sanə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?" ³⁴ Ca tsaamə tə ənjitə abiiikii, əŋki ci, "Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ³⁵ Tada wu patə ca slənətə sətə ci Əntanfə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi." †††

Misaali də əndə giirə slikerənə (Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8)

4 Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə ka ənji ama uunəvə ngə Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə lanə abiiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma danjkana natii, təya kəŋaanə anə ndərə. †² Kə slənəyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə lanə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ "Fatəmə kaa

† 3.21 3.31; Yooh. 7.5. †† 3.22 Mat. 9.34; 10.25. ‡ 3.27 Isaa. 49.24. †† 3.30 Yooh. 7.20. ††† 3.31 3.21. †††† 3.35 Mat. 6.10. †††† 4.1 3.9.

nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəg-wa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dii hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəkəkii a pə'əənə ka ci, pooshi rəgwa ngə gərənə. Də ha'ə dii, paa ci əji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii ŋunyi cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə." ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ngə fanə, wa ca fa." §

Ka mi də misaali? (Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)

¹⁰ Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aabiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma una, koonə vii Əntanfə rəgwa ngə shii ma'umbee uushi ngə ŋwanjuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa dii ənji ka tii misaalinyinə, ¹² kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci madamətii ha'ə, kada kə zhi'wa-gi tii aabii Əntanfə, ca tifyagi ka tii 'waslyakəənətii." §†

Dzəgunətənə ngə Yeesu tə misaali ngə əndə giirə slikerənə

¹³ Wata ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Pooshi unə paaratəgi də misaalitə kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina? ¹⁴ Ma əndə giirə slikerətsa, wabənə ngə Əntanfə cii kəya giirə. ¹⁵ Ma slikerəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ngə Əntanfə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ¹⁶ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii tii wabənə ngə Əntanfə, pii pii luuvə tii də moodasəka. ¹⁷ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə ngə uundzə saa'i. Acii ha'ə, mada kə lii ŋgərə'wə da cibə tə tii putə ngə wabənə ngə Əntanfə, pii wata təya bwasee. ¹⁸ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə ənjitə ca fa wabənə ngə Əntanfə, ¹⁹ amma putə ngə buurə uushi'inə ngə *duuniya, da uudə gəna, da hara suuna kama kama, kə saawagi wabənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii. §†²⁰ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii anə ŋunyi hanyinə nə tii. Təya fa wabənə ngə Əntanfə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikerəətə ca vii ŋunyi cifanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə."

§ 4.9 Mat. 11.15. §† 4.12 Isaa. 6.9-10; Mat. 13.14-15. §†† 4.19 1 Tim. 6.9-10.

Misaali n̄ga garəkuwa

(Luka 8.16-18)

²¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ya san̄a, ka kiranə nə əŋji garəkuwa ka dəsələginə də kəŋwə taa ka kagərənə aat-sa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha dzakəpaanə əŋja? ^{†22} Taa mi patə dii ma'umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə mashiimə əŋja, kadə na shigi aa babara əsə. ^{††23} Ma əndətə da liminə n̄ga fanə, wa ca fa.” †

²⁴ Əŋki ci ka tii əsə, “Kavəmə nuunə n̄ga'ə ka paaratə-gi də sətə cuuna fa. Acii taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha'ə nə Əntan̄fə a tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də lan̄ənə. ^{††25} Acii ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə əŋji viinə. Amma ma əndətə dii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə əŋji aciikii.” ††

Misaali də dāvənə n̄ga slikərənə

²⁶ Əŋki Yeesu əsə, “Ma *ŋwan̄uunə n̄ga Əntan̄fə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikərənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gərənə, acii paa ci da baawəda n̄ga dāvətənə taa gərətə slikərənəkii. Ha'ə gi-vaginə slikərənəkii, ca gərəgi. Mashiimə ci taa iitiitə girə ci. ^{††28} Hanyinə tii da slikərənə dii slənati, slikərənə a givagi, ca da ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa. ²⁹ Mada mbu'ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə.”

Misaali də manshidəfə slikərənə

(Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)

³⁰ Əŋki Yeesu əsə, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə n̄ga n̄wan̄uunə n̄ga Əntan̄fə, nya da koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma n̄wan̄uunə n̄ga Əntan̄fə, kə ndzaa ci makə hi'u iza. ^{†††} Hi'ukii palee də ənshidəfənə agi ənfuginə patə asəkə duuniya. ³² Mada ləgii əŋji, ca dāvə, ca gərə, ca dāgi ka dandza ka shaŋə, ca kaala ci-inə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya da kuvə davə.” †

³³ Də hara misaalininə lan̄ə makə ətsə jigunyi Yeesu ka əŋji wabənə n̄ga Əntan̄fə. Kə jigunyi ci ka tii bahə makə sətə dəbee təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə n̄ga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii n̄ga'ə tə misaaliniiitə daadii ci.

Dədəkənə n̄ga mandalə mədə

(Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tan̄əgyaamə aatan̄əgi uunəva.” ³⁶ Wata təya bwasee ka dan̄kana davə, təya ndərəvə aabiikii aasəkə

† 4.21 Mat. 5.15; Luka 11.33. †† 4.22 Mat. 10.26; Luka 12.2.

‡ 4.23 Mat. 11.15. †† 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38. †† 4.25 Mat. 25.29.

††† 4.27-29 Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15. ††† Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə n̄ga Gude. Amma ma wabənə n̄ga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə n̄ga Isərayiila wabi ci.

§ 4.32 Əzaki. 17.23.

kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə mədə a ndzan̄ə kyanə anə uunəva də n̄geerənə, ma'inə a ndzan̄ə dəgənə ashikii kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii ka n̄junyinə asəkə gazha-gazhanə n̄ga kumbawalə, ca dəkəvə nəkii agyanə ha n̄ga ka na. Wata lyawarənaakii a madəe ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məkəyaamə, pooshi haalaaku kwa?” ³⁹ Wata Yeesu a vədəhə, ca la n̄guruunə ka mədə, ca wabə ka ma'inə, əŋki ci, “Ndzaawə kədə'ə.” Pii wata mədətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kədə'ə əsə. ^{††40} Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Acii mi n̄gwalyuunə ha'ə kwa? Dəŋə əndə'i kunə pooshi unə vii ka nyi goon̄ga?” ⁴¹ Wata n̄gwələnə a kəsəgi tə tii ka shaŋə, təya wabə ahadatii, əŋki tii, “Wu san̄ə nə əndənə? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci.”

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

5 Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə n̄ga Gyarə-gasinə atan̄əgi uunəva. ² Jimagərənə n̄ga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu'u əŋja, ca shi aabiikii. ³ Ma əndətsa, ahada gu'u əŋji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwələpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a. ⁴ Taa guci anyi əŋji tə ci ka ciinəkii da i ka sədəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka n̄gəəsləginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. ⁵ Vədə da uusəra, ahada gu'u əŋji da i anə giŋjunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka n̄gəəndzə shishinəkii də faariinə.

⁶ Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzadə, ca huyipaa, ca gərə'upaa akəŋwaciikii. ⁷ Ca n̄gəree ka uuraakii də n̄geerənə, əŋki ci, “Yeesu, Uuzənə n̄ga Əntan̄fə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki n̄ga? Kə kədii nyi aciiku akəŋwacii Əntan̄fə, unee ka nyi. Ga ha cibə də nyi.” ^{†††8} Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, “Shigi ashikii əndətsa, ginaajina.”

⁹ Wata Yeesu a ləgwa amakii, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki əndə ginaajita “Ma ləməkya, Bəzəkii, acii lan̄ə niinə.”

¹⁰ Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əŋki ci, “Tuutətə'ə, ga ha səbagi tə ginaajinyinə ashiki anə hanyiina.”

¹¹ Ma dava, tə'i gərənə n̄ga dagəliinə ca alə zəmatii ashikii dāŋgəra. ¹² Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əŋki tii, “Kapaa tiinə keena dzəgərə aashi dagəliitsa.”

¹³ Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashikii əndətsa, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka danə nə lan̄ənati dəbu'u bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.

¹⁴ Wata magəriinə a huyi, təya kərə makii aasəkə vərənə da anə hanyinəkii patə. Wata əŋjə a shi ka tsaamə sətə dii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aabii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha n̄ji da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashikii. Kə ənya han̄kalaakii. Makə nee əŋjitə shi ha'a, wata təya n̄gwələgi. ¹⁶ Ma əŋjitə nee də ginətii ka sətə dii Yeesu, wata təya ba ka əŋjitə shi daba'ə tə sətə dii tə əndə ginaajita, da i sətə dii

§† 4.39 Jab. 89.11; Mar. 6.51. ††† 5.7.3.11.

tə dagəliinə. ¹⁷ Wata təya gwanə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii.

¹⁸ Ma ətsə Yeesu a ndərvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha nji da i ginaajinyitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii. ¹⁹ Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əŋki ci ka ci, “Ənuu saaku aasii, ha ba ka ənji goonə tə patənə ŋga sətə dii Slandanəku ka putaaku, da makə sətə nee ci ka təgunuunaaku.” ²⁰ Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə ŋga Dikapooli † tə sətə dii Yeesu ka putaakii. Patənə ŋga ənjitə fii əsə, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)

²¹ Makə ənyi Yeesu ka tanəginə aatanəgi asəkə kumbawala, kə shi danəkana aabiikii gatə aama uunəva.

²² Tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca gərə'waanə akəŋwaciikii. ²³ Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, “Tə'i uuzənaaki, gwakə nə ki, də ma də ma nə ki. Tuutətə'a, nda duu ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbədə.” ²⁴ Wata Yeesu a madətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə lanə atsatii də dzaadzashinə.

²⁵ Tə'i əndə'i minə cibee bwaneə ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə. ^{†26} Kə cibə ki lanə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənətə patə əsə kaa kya mbədə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə bərəhənə aakəŋwa aakəŋwa. ²⁷ Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə daba'əkii ahada danəkana, kya təbətə kəjeerənaakii. ^{‡28} Kya dzə də hiimanə tuu'inə, “Mada kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbədənə nə nyi.” ²⁹ Ureenətə ka kəjeerənaakii, wata uushi'iitə a ifəgi mbya'ə ashitə. Kə fii ki ashitə oo'ya, kə mbə'i ki acii bərəhətə nja da tə ki.

³⁰ Pii kə shii Yeesu oo'i, tə'i baawədə shigi ashikii, wata ca zə'ugi agi ənja. Əŋki ci, “Wu daa uree ka kəjeerənaakya?” ³¹ Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Kə nee hə lanə dzii ənji də nə anəku. Ka mi cii kwa ləgwa əndətə uree ka ha?” ³² Amma wata Yeesu a zə'ugi ka tsaamə əndətə dii ha'ə. ³³ Ma miitə, kə shii ki sətə dii tə ki. Wata kya shi aabii Yeesu də ŋgwalənə. Shishinətə a dzə də udzənə. Kya gərə'waanə akəŋwaciikii. Kya ba ka ci goonə ŋga sətə dii. ³⁴ Əŋki ci ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə. Ka ndzaanə nə hə jamə.” †

³⁵ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə, wata hara ənjə a shi asii a ha Jayirusə, əŋki tii ka ci, “Kə uudee uuzətə ka na. Ka mi cii kwa ənvutə tə maləmə ma'a?” ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavə nəkii ka sətə bii tii. Wata əŋki ci ka Jayirusə, “Ga ha ŋgwalə, vii goonə ka Əntəŋfə kə uugi.” ³⁷ Ma təya dzə də palənə, paa ci luuvə kaa hara ənjə a nə'u tə ci madaamə i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzəkəŋuci Yakubu. ³⁸ Makə mbu'i tii aasii aa ha Jayirusə, ma Yeesu a nee, wiitsə ənji ka kaala vurənə,

† Ma Dikapooli, makə bana, Vəraninə pu'u. †† 5.25 Leew. 15.25-27. ‡ 5.27 Mat. 9.20. †† 5.34 Mat. 9.22.

təya tuu, təya ŋgəərə ma. ³⁹ Wata ca dzəgərə aasii, əŋki ci, “Ka mi cuuna wazə ha'ə kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzətəsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki.” ^{‡40} Wata təya ŋusəgi tə ci. Yeesu a səbagi tə tii patə aa uura mayi, ca 'wa tə i dii da məci uuzətə ba'a ənjitə gi atsakii, təya dəməgərə aabii mantə uuzətə. ⁴¹ Ca kəsətə tə uuzətə ka ciinə, əŋki ci ka ki də uuratii, “Tali-ta kumi,” makə banə, “Uncitə mina, madətə bii nyi ka hə.” ^{‡†42} Wata hatsə kya madətə, kya wiigi'i gatə. Ma uuzətəsa, pu'u aji bəra'i nə fəzətə. Makə dii sətə ha'a, wata kə dii ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. ⁴³ Yeesu a da ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba habarakii shaŋə ka ənda.” Ca ba ka tii, wa təya vii ka ki zəma. ‡

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu

(Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30)

6 Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca palə aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə. Lyawarənaakii a dzə atsakii. ² Makə mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa ka dzəgunənə ka ənja. Makə fii ənji dzəgunənaakii, kə dii ka ənji lanə ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, “Da saŋə upaa əndətə shiinə ha'a? Wu dzəgunətə ka ca? Iitiitə mbee ci ka da sə ŋga hurəshishinə ha'ə kwa? ³³ Əntaa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonə nə ndzəkəŋushi'inəkəya? Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkəya?” Wata təya kaaree ka ci. ^{†44} Yeesu a ba ka tii, “Ma *anabi, taa ka ŋgutə vərənə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakii də vərə, da ahada duu-raakii da ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə.” ^{††5} Ci dii ma dava, pooshi Yeesu upaa rəgwa ŋga da sə ŋga hurəshishinə lanə. Wata ənji bərəhənə gi'u tanə kaalavə ci ciinə aanətii, ca mbədəpaa də tii. ⁶ Kə dii ka Yeesu ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə ghatə vii goonəgatii ka ci.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə

(Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6)

Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə ka vərənyitə kədəhə kədəhə. Ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ⁷ Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i aabiikii kaa ca sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawədə ŋga lyaakagi də ginaajinyinə. ⁸ Ca da ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zəma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonə. Ŋgərəmə zala kə uugi. ⁹ Ŋgamə bibinə, amma goona ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə.” ¹⁰ Əŋki ci əsə, “Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vərənə, ndzaamə ga ənjitə liwu tuunə aahatii aasii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ¹¹ Mada kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa wabənə goonə, gwa'agimə bərəbərə ŋga vərəatsə asəduunə, una dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'ə.” ¹² Wata lyawarənaakii a madə, təya palə, təya dzə də waazanə, əŋki tii: wa ənjə a baanə ka Əntəŋfə. ¹³ Təya dzə də lyaakagi ginaajinyinə lanə ashi

‡† 5.39 Yooh. 11.11-13. ‡†† 5.41 1.31; 9.27. ‡††† 5.43 7.36. † 6.2 Yooh. 7.15. †† 6.3 Yooh. 6.42. ††† 6.4 Yooh. 4.44.

ənja. Təya naahəvə maarə anə ənji bərəhənə laŋə, ənjə a upaa mbədənə. †

Əntənə ŋga Yoohana əndə da bapətişəma

(Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9)

¹⁴ Kə fii ŋwanŋwə *Hirudusə habara ŋga Yeesu, makə dii ci kə uugi ənji fa ləmə ŋga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, "Ma Yeesu, ci nə Yoohana əndə da bapətişəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda ŋga daada sə ŋga hurəshishinə ha'a." ^{†15} Hara ənjə a ba, "Ci nə anabi *Iliya." Uu'i hara ənji əsa, "Anabi nə ci makə anabinyiitə nji ŋga ŋukə." ^{‡16} Makə fii ŋwanŋwə Hirudusə ha'a, əŋki ci, "Ma əndət-sa, ci nə Yoohana əndə da bapətişəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatsə kə ənyagi."

¹⁷ Ma bii ci ha'a, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dii ci ha'a, putə ŋga Hiroodiya, minə ŋga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minəakii. ^{‡18} Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ŋgərə minə ŋga ndzəkəŋu ci ma'a ka əpinə shaŋə." ¹⁹ Acii ha'a pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Ŋga'a də ki nə sətə ca bələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa. ²⁰ Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə gooŋga nə Yoohana, malaabakii nə ci. Ci dii cii kəya ŋgwalə, paa ci ka moo sətə ca təbətə tə Yoohana. Taa guci patə cii kəya fa wabənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a lədə ka shaŋə. Patə da ha'a, ŋga'a ka ci nə fa wabənaakii.

²¹ Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa ŋga bələnə tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə ŋga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, ca da əndzanə ŋga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakii, da gayi soojiinaakii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə ŋga Galili patə. ²² Makə ndzaa tii, uuzənə ŋga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə, kya udzə. Kə dii ŋga'a ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki Hirudusə ka ki, "Mi cii kwa uudə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka hə sətə cii kwa uudə patə." ²³ Ca jidə ka ki, əŋki ci, "Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii hə patə, taa reeta ŋga ŋwanjuunaaki." ^{‡24} Wata uncitə miitə a dzə aabii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, "Mi kədiinəkya?" Məci a ba ka ki, "Nə ŋga Yoohana əndə da bapətişəma kədiinəku." ²⁵ Pii wata kya ənətə aabii ŋwanŋwa, kya ba ka ci, "Ŋga'a ka nyi ha vii ka nyi nə ŋga Yoohana əndə da bapətişəma əndzə'i asəkə kəŋwa." ²⁶ Makə fii Hirudusə ha'a, kə zhimə tə ci asəkəkii ka shaŋə. Amma makə dii ci kə ji'i ci akəŋwacii ənjitə davə patə, paa ci mwayi əbi-paa jidəkii. ²⁷ Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəshina ka lyagi nə ŋga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi, ²⁸ ca kavə asəkə kəŋwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə ka məci. ²⁹ Makə fii lyawarənə ŋga Yoohana haalakii, wata təya shi, təya ŋgərə waakii, təya ŋgədəgi.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

³⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci patənə ŋga sətə dii tii da sətə jigunyi tii ka ənja. ^{‡31} Əŋki ci ka tii, "Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə pooshi əndə davə, koona əpisəka." Ma bii ci ka tii ha'a, acii ma hatə dii tii davə, agi shiishinə nə ənji laŋə aabiikii, taa rəgwa ŋga adə zəma, paa tii ka upaanə. ³² Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə. ^{‡33} Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə shii ənji tə tii əsə. Wata ənjə a ma'ya asəkə vərənyinə patə. Təya huyi də səda. Ma taabu'u mbu'i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kə mbu'i ŋukə. ³⁴ Yeesu a jiməgərə asəkə kumbawala. Makə nee ci ka dabaala laŋə, kə nyihə ci təgunuunatii, acii makə bagiinə yadə magərə ndzaa tii. Wata ca ndzaŋə dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə. ⁵

³⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənə ŋga Yeesu a əntsahə aabiikii, əŋki tii ka ci, "Kə dii kədəwanə, wiinə agi bilinə naamə ganə. ³⁶ Bawə ka ənjitsa, wa təya dzə ka dərə zəmə ka natii nə ga ənjitsə kədəhə taa asəkə vərənə." ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ci: "Madamə inə kə gi ka ira buroodi ŋga kwaba gya'a bəra'i, pooshi ka mbu'unə ka tii." ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Moonə nə buroodi acii una? Dəmə ka tsaamətənə." Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, "Tə'i buroodi tufə da hərəfinə bəra'i." ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanə tsəbukə tsəbukə agyanə kuzəna. ⁴⁰ Wata ənjə a ndzaanə tsəbukə tsəbukə. Hara ənji gya'a gya'a, hara ənji tufə pu'unə tufə pu'unə. ⁴¹ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanŋə. Ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitə bəra'i əsə. ⁴² Ənji patə a zəmə, təya əburə. ⁴³ Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə burooditə da hərəfiitə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ^{§44} Ma ənjitə agi buroodita, dəbu'u tufə nə ŋguyirənə agitii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə

(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)

⁴⁵ Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi uunəva aasəkə vərənə ŋga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ⁴⁶ Ma ənji agi palənə satii, ca ndərə aa giŋwə ka da də'wa. ^{§47} Ma ətsə ha pətəpətə, dzadə ahada uunəvə nə kumbawalətə dii lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci naakii, ma'a ci anə ndərə ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə danə dzawə ka lyawarənaakii, acii ka rəg-watə ci təya dzə aa dəvə nə mədə kə əgyanə də ŋgeerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a shi aabiitii də wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi abii-tii, ^{§49-50} wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə ca shi. Makə nee tii ka ci, kə

† 6.13 Yak. 5.14. †† 6.14-15 8.28. ‡ 6.15 Luka 7.16. †† 6.17-18 Leew. 18.16; 20.21; Luka 3.19-20. ‡‡ 6.23 Ees. 5.3,6; 7.2.

‡‡ 6.30 Luka 6.13; 10.17. ‡‡‡ 6.32-44 8.1-10. § 6.34 Irim. 10.21; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 9.36; 14.14; 15.32; Mar. 8.2.

ngwali tii ka shaṅə, təya kaala vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona ngwalə." ^{†51} Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aabiitii. Wata mədətə a dədəkə ha'ə. Kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaṅə. ^{†52} Ma adəvə-naakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə haŋkalatii. ‡

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə

(Mat. 14.34-36)

⁵³ Makə taŋəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagərənatii asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vərəaatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa. ⁵⁵ Təya gwanə ka huyinə ka kyaara mabərəhə ənjatii taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vərənə, taa aasəkə maduunə vərənə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə ŋga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii. ††

Alə'aada ŋga dzədzəshi'inə

(Mat. 15.1-9)

7 Ma *Farisanyinə da hara maliminə ŋga *Yahudi-inə etə shi də Urusaliima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitsə hara *lyawarənə ŋga Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada ŋga dzədzəshi'inətii. ^{††3} Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada ŋga dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see madə yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə laŋə etə lii tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə ŋga sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu ŋga əndzənə, da ha ŋga baanə makə etə baarii alə'aadatii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, əŋki tii, "Acii mi saŋə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada ŋga dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?" ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Asee gooŋga wabi anabi Isaaya agyanu-unə, unə ənə ca nə'u tə Əntaŋfə də moodəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntaŋfə oo'i: †††

Ma ənjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi, amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaṅə.

⁷ Zabə nə paslənatii tə nyi, acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə ŋga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Agi uneenə nuunə ka bariya ŋga Əntaŋfə, una nə'u alə'aadanyinə ŋga ənja.

⁹ "Ha'ə dii kə upaa unə dabara ŋga kaareenə ka bariya ŋga Əntaŋfə, koonə nə'u alə'aadanyinə goonə.

§† 6.43 2 Meem. 4.43-44. §†† 6.46 Luka 5.16. §‡ 6.48 Ayb. 9.8; Luka 24.28. † 6.49 Luka 24.37. †† 6.51 4.39. ‡ 6.52 8.16-18; Mat. 16.7-9. †† 6.56 Mat. 9.20; Slənə 5.15. †† 7.2-4 Mat. 23.25; Luka 11.38-39; Kwal. 2.21-22. ††† 7.6-7 Isaa. 29.13.

¹⁰ Kə bii Muusa: 'Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci. ^{†††11} Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, mada bii ci ka tii, ma sənə, 'Koorəbanə', makə banə: ŋga Əntaŋfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da məci. ¹³ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə ŋga Əntaŋfə, koonə dzəgunə alə'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə laŋə makə et-sə əsə cuuna da."

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda

(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: "Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajjinətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci. [§] [¹⁶ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."]

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tada mi ci misaalitsə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənenə, ca gimagi." (Wabənə ŋga Yeesu ha'ə, ca baarii oo'i, taa ŋgutə zəma, ŋga'ə ka adənə.) ²⁰ Uu'i Yeesu əsa, "Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka da bwaya hiima, ca da badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ^{§†22} ca aləhi-inə, ca da bwaya suuna, ca da bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca da ajjinəənə, ca sərəhə, ca pədə ənda, ca da usha'ushaanə, ca da dəkənə. ²³ Ma uushi'iitsə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda."

Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu

(Mat. 15.21-28)

²⁴ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə, ca dzə aənə hanyinə ŋga Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uudənə ənjə a shii oo'ya, gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi. ²⁵ Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənətə uncitə minəkii. Makə fii ki habara ŋga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akəŋwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə ŋga Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənətə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi ŋga'ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə." ²⁸ Əŋki miita, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaanəgi acii manjeevənə." ²⁹ Yeesu a ba ka ki, "Putə ŋga wabəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashii uuzənaaku." ³⁰ Wata miitə a ənə sətə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənətə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

††† 7.10 Shig. 20.12; 21.17. § 7.15 Mat. 15.11. §† 7.21-22 Gal. 5.19-21.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə nga Tiira, ca dzə danə hanyinə nga Sidoonə, da nga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə nga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə nga'ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləməta, kaa ca mbədə. ³³ Yeesu a kəshagi tə ci aatanjala, ca ngavə moojiciinəkii aa limə kadəguləməta, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana nga əndəta, ^{†34} ca tsaamə aa dəgyə, ca ngi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, "Eefata," makə bana, "Wunəgi." ³⁵ Pii wata liminə nga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə nga'ə. ³⁶ Yeesu a da bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dii. Amma ma ca tsakə da bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii. ^{††37} Ma ənjitə fii patə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shanə, əŋki tii, "Yawaa, ma sətə dii ci patə, nga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə." ‡

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə

(Mat. 15.32-39)

8 Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi dabaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə nga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ^{‡12} "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə nga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii ənshinə abiiki, pooshi tii da sə nga kavənə aa matii. ^{‡‡3} Madə kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də madəfənə, ka mbeenə nə madəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzadə shi hara ənji." ⁴ Əŋki lyawarənaakii, "Iitə sanə dānaamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?" ⁵ Yeesu a ləgwa amatii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" Əŋki tii ka ci, "Buroodi mədəfə." ⁶ Wata Yeesu a ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ngərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntanfa, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷ Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ngərə, ca kuyirii tə Əntanfa, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸ Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ⁹ Ma ənjitə zhimə, ka danə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰ Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aanə hanyinə nga Daləmanuta.

Alənə nga *Farisanyinə ka da ka tii sə nga hurəshishinə

(Mat. 16.1-4)

¹¹ Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə da ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca da ka tii sə nga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda nga Əntanfa. Ma ləgyuyi tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ^{‡‡‡}

† 7.33 8.23. †† 7.36 Mat. 8.4; 9.30-31; 12.16; Mar. 1.44-45; 5.43; 9.9; Luka 5.14-15; 8.56. ‡ 7.37 'Wat. 1.31; Isaa. 35.5-6. †† 8.1-10 6.32-44. †† 8.2 Mat. 9.36. ††† 8.11-12 Mat. 12.38-40; Luka 11.16,29-30.

^{‡‡‡12} Kə ngi'i Yeesu də ngeerənə, əŋki ci, "Ka mi sanə ci ənji nga zamanana a alə sə nga hurəshishinə kaa ənjə a da ka təya? Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii." ¹³ Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca tanəgi aatanəgi uunəva.

Burəjanə nga Farisanyinə da nga *Hirudusə

(Mat. 16.5-12)

¹⁴ Asee, kə zaanə ka *lyawarənə nga Yeesu nə ngərənə buroodi. Wata rənwə dyanə nəndə aciitii asəkə kumbawala. ¹⁵ Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə nga Farisanyinə da nga Hirudusə." ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, "Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ngiraanə buroodi." ¹⁷ Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, "Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə maparatəgimə kuna? Kə ndaləgi hanjala goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa? ¹⁹ Saa'itə ngirə nyi buroodi tufə, nya baatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəkətiinə." ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, "Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i mədəfə." ²¹ Əŋki ci ka tii, "Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə maparatəgimə nii?"

Mbədəpaanə nga Yeesu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vərənə nga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeesu muurəfa. Ənjə a kədii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfəta, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeesu a kəsətə tə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vərə. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfəta, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, "Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?" ²⁴ Əndətə a tsaamə, əŋki ci, "Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i." ²⁵ Yeesu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə nga'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha panğəranə. ²⁶ See Yeesu a da bariya ka əndətə oo'ya, "Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vərənə."

Banə nga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanfa

(Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)

²⁷ Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a madə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə nga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?" ²⁸ Əŋki lyawarənaakii, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə da bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi nga ŋukə nə hə." ²⁹ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" Piita a

‡‡‡ 8.11 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. § 8.15 Luka 12.1. §† 8.16-18 6.52. §†† 8.18-19 Irim. 5.21; 6.43. §‡ 8.20 8.8-9. §†† 8.23 7.33; Yooh. 9.6. §† 8.28 6.14-15; 9.11-13; Luka 7.16.

jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Matadəkii ŋga Əntaŋfə.”^{†30} Wata Yeesu a da ka tii bariya oo'i, “Goona ba wabəətsə agyanəki taa ka wu.”^{††}

Wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii (Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

³¹ Wata Yeesu a ndzanə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Tyasə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, əŋjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusərə, ka madənə nə ci agi maməətə əŋja.”^{‡32} Furəŋə bagi Yeesu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci aataŋgala, ca wazə ka ci.³³ Amma Yeesu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, əŋki ci, “Dzəgi abiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə, əntaa ŋga Əntaŋfə.”

³⁴ Wata Yeesu a 'wa tə dabaala da lyawarənaakii aabiikii. Əŋki ci ka tii, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə əŋfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi.”^{‡‡35} Tada wu patə ca da gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi da putə ŋga Njuni Habara, ci na luupaa əpinaakii.³⁶ Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii.³⁷ Mada kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii.³⁸ Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci əŋjə a kaaree ka Əntaŋfə, ma əndətə dii ayinə tə ci ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a da tə nyi ka wabənə agyanə əndətə uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə ŋga Daadə da ŋga malaaba malaa'ikanyinə.”^{‡‡‡}

9 Əŋki Yeesu ka tii əsa, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara əŋji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə da baawədaakii.”^{‡‡‡}

Məghərəvənə ŋga Yeesu (Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36)

² Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii,³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyaslyə. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kubəgi kəjeerənə nduuda ha'a makə əta.⁴ Wata ma təya nee, watiitsə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeesu.⁵ Wata Piita a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, ŋga'ə dii makə ganə ninə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.”⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə ŋgwələgi tii ka shaŋə, paa ci shii sə ŋga banə.⁷ Wata məzhidəkwyatyaaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya dagi məzhidəkwyatyaaminəkii, ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə

ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci.”^{§8} Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a da ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba taa ka wu tə sətsə nee unə, see daba'ə madənaaki agi maməətə əŋja, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”^{§†10} Kə luuvə tii bariyatə dii ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi tii, əŋki tii, “Mi da nə madənə agi maməətə əŋja?”^{†11} Təya ba ka Yeesu, “Aa mi dii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”^{§††12} Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə oo'i, ka sanə nə Uuzənə ŋga əndə cibənyinə kama kama, əŋjə a kaaree ka ci kwa?”¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə dii əŋji ka ci sətə kadeesəkə ka tii patə, makə sətə dii manaahekii agyanəkii asəkə ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə.”^{§‡}

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci

(Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)

¹⁴ Mbu'unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə danjana ka tii də na, maliminə a da ka tii mabizhinə.¹⁵ Makə nee əŋji patə ka Yeesu, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya hwaya aabiikii, təya nəhəpaa tə ci.¹⁶ Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka da mabizhina?”¹⁷ Wata əndə'i əndə ahada danjana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə.”¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma'i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. Ca tsəbə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”¹⁹ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “Ya'əmə, unə əŋji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə. Ca'ə guci saŋə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dii.”²⁰ Wata əŋjə a kira uuzəətə ka ci.

Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ŋgeerənə. Uuzəətə a kula. Fuudənə nə ci a panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii.²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dii uuzəətə, əŋki ci, “Guci saŋə ndzanətə ka ca?” Əŋki dii, “Ndzanə ka saa'itə ci ma'ə uundzəkii.

²² Laŋə jikə ginaajitsə ka uudə bələginə tə ci də kaalagərənə tə ci aagi gunə da i aagi ma'inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, mada ka mbeenə nə ha.”²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Mada ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo'i, ma əndətə gi'i tə Əntaŋfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka datənə kwa?”²⁴ Pii wata dii uuzəətə a jikəvə də ŋgeerənə, əŋki ci, “Kə gi'i nyi tə Əntaŋfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi'inə tə ci.”

²⁵ Makə nee Yeesu, wiitsə əŋji ka ja də nə anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməənə, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashii uuzəənə. Ga ha ənya aashikii ma'a.”

²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ŋgeerənə, ca dəgə

† 8.29 Mat. 16.16. †† 8.30 9.9. ‡ 8.31 9.30-32; 10.32-34.

†† 8.34-35 Mat. 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25. ‡‡ 8.34 1 Piita 2.21. ‡‡† 8.38 Mat. 10.33; Luka 12.9. ‡‡‡ 9.1 Mat. 16.28.

§ 1.11; famə: Dzək. 18.15. §† 9.9 7.36; 8.30. §†† 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. §‡ 9.13 Mat. 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21.

tə uuzəətə də ngwaanḡwa'ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə ənji patə ka banə, "Mantəkii nə uuzəətsa." ²⁷ Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca madee ka ci. †

²⁸ Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nee lyawarə-naakii pooshi əndə abitii, təya ləḡwa amakii, əḡki tii, "Mi sanə dii təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?"

²⁹ Yeesu a ba ka tii, "Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə ḡga ginaajitsa, see də də'wa kə uugi."

Ənənə ḡga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii (Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

³⁰ Makə ma'i tii gatə, təya palə danə hanyinə ḡga Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi əḡjə a shii taa da nə ci, ^{††31} acii agi dzəgunənə nə ci uushi'inə ka lyawarənaakii. Ca dzə də wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, "Ka vəḡinə nə ənji tə Uuzənə ḡga əndə aacii əḡja, təya bələḡi tə ci. Maa kə bələḡi əḡji tə ci, ma ka makkənə ḡga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə əḡja." ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəḡi də sətə cii kəya ba ka tii. Kə ḡḡwaləḡi tii əsə ka ləḡwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də ḡawuuna? (Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu'i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləḡwa ama lyawarənaakii, əḡki ci, "Agyanə mi sanə njuuna də mabizhinə una shi a rəḡ-wa?" ³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəḡwa, kə dii tii mabizhinə ahadatii oo'i, "Wu sanə palee də duunuunə ahadaama?" ³⁵ Wata Yeesu a ndza-anə, ca 'wa tə tii patə pu'u aji bəra'i, əḡki ci ka tii, "Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəḡwanə, wa ca ndzaa ka moodəba'a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka əḡji patə əsə." ^{††36} Wata ca ḡḡərə uuzənə, ca kəḡjee ahadatii. Ca ḡapətə tə uuzəətə, əḡki ci ka lyawarə-naakii, ³⁷ "Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə Əndətə sləkəe ka nyi liwə ci." ††

Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci (Luka 9.49-50)

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əḡki ci, "Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguḡuura deenə, kə təḡapaa inə tə ci." ³⁹ Əḡki Yeesu ka ci, "Goona təḡapaa tə ci. Acii ma əndətə ca da sə ḡga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii agyanəki kwak-watə." ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ^{†††41} Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka sanə putə ḡga ətə dii unə ḡga Alə-masiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii."

Uushi'iitə na də tə ənda putə ḡga slənə 'waslyakəənə (Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)

⁴² "Taa wu patə kavə tə taa rəḡwə agi manjeeviitə vii ka nyi ḡoḡḡa kaa ca pu'u, ḡəfdə anəvə təḡwə aa uu-rakii ka ci də ḡga'əənə, əḡjə a kəḡərə tə ci aagi uunə-va, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ "Mada ciinəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, la-gi. ḡəfdə gi hə ka upaa əḡpinə ḡga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə yadə ciinə acii dzənə da ciinəku bəra'i aagi ḡunə ətə pooshi ka əntənə. ^{†††} [44 Acii ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əḡji ka əntənə, pooshi ḡunə ka əntənə əsə.] ⁴⁵ Mada sədəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, la-gi. ḡəfdə gi hə ka upaa əḡpinə ḡga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə yadə sədə acii ndzaanə da i sədəku bəra'i, əḡjə a ka tə hə aagi ḡunə. [46 Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əḡji ka əntənə, pooshi ḡunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Mada ḡinəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, hurə'yagi. ḡəfdə gi hə aagi *ḡḡwanjuunə ḡga Əntanḡə də ḡinə rəḡwə acii ndzaanə da i ḡinəku kyakya'ə bəra'i, amma əḡjə a ka tə hə aagi ḡunə. ^{§48} Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əḡji ka əntənə, pooshi ḡunə ka əntənə əsə. ^{§†}

⁴⁹ "Də ḡunə nə Əntanḡə a hadatə də taa wu patə, makə ətə ci əḡjə a hadatə zəmə də zhatana. ^{§††50} Njun-yikii nə zhatana. Amma mada kə ləvəḡi zhatanə saakii, pooshi əḡji ka mbeenə ka ənatəḡinə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka əḡji makə zhatanə agi dzəḡudə. Ndzaashimə agi jamənə." ^{§†}

Dzəgunənə ḡga Yeesu agyanə lakəḡi minə (Mat. 19.1-12; Luka 16.18)

10 Ma daba'əkii, Yeesu a madə gatə, ca palə aənə hanyinə ḡga Yahudiya, ca tənəḡi ḡəərə ḡga Urə-dunə. Əḡjə a ənə ka dza də nə abiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii wabənə ḡga Əntanḡə makə ətə sənəaavə ci. ^{§††2} Wata hara *Farisanyinə a shi aabiikii, təya alə rəḡwa ḡga təkənə tə ci də ləḡwanə amakii, əḡki tii, "Ya ənə, kə vii bariya ḡaamə rəḡwa ka əndə a lakəḡi mi-naakii kwa?" ³ Əḡki Yeesu ka tii, "Mi nə bariya ḡga Muusa ka banə koonə?" ^{§†4} Əḡki tii, "Kə kapaa Muusa rəḡwa ka ḡḡurə a naahə ləkələkətə ḡga lakəḡi mi-naakii, ca lakəḡi tə ki." ⁵ Əḡki Yeesu, "Ma nyaahə Muusa bariyatsə ha'a, acii ndalənə ḡga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntanḡə duuniya, ḡḡurə da minə ḡhənyi ci tə əḡja. ^{§†7} Ca ba: Putakii ha'ə, wa ḡḡurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minəakii, ^{§††8} təya ndzaa shishinə rəḡwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəḡwə, əntaa əḡji bəra'i ma'ə. ⁹ Aciikii, ma sətə ḡḡutə-gi Əntanḡə, ḡa əndə a təkəe."

¹⁰ Makə ənəḡərə tii aasii, wata *lyawarənə ḡga Yeesu a ləḡwa amakii agyanə wabəətsa. ¹¹ Əḡki Yeesu ka tii, "Taa wu patə lakəḡi minəakii, ca ḡḡərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca də 'waslyakəənə ka təkəḡwatə mi-

† 9.27 5.41. †† 9.30-32 8.31. ‡ 9.33-34 Luka 22.24. †† 9.35 10.43-44; Mat. 20.26-27; Luka 22.26. †† 9.37 Mat. 10.40; Luka 10.16; Yooh. 13.20. ††† 9.40 Mat. 12.30; Luka 11.23.

††† 9.43 Mat. 5.30. § 9.47 Mat. 5.29. §† 9.48 Isaa. 66.24. §†† 9.49 Leew. 2.13. §† jamənə: Luka 2.14; 1 Tees. 5.13; Rooma 12.18. §†† 10.1 Luka 9.51. §† 10.3-4 Mat. 5.31. §† 10.6 'Wat. 1.27. §†† 10.7 'Wat. 2.24.

naakii. ^{†12} Mada minə əsə dzəgi satə atsa ngurii, kya dzə ka ngərə əndə'i ngura, aləhiinə nə ki ka danə."

Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)

¹³ Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca daanə ciinə nga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii nguruunə ka ənja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təja tə tii, acii ka tsarə nga ənji makə tii də *ŋwanjuunə nga Əntanfa. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanfa a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanfa shanə." ^{††16} Wata Yeesu a fədə manjeevənə aashikii, ca ngərə ciinəkii, ca daanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna
(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

¹⁷ Ma ətsə Yeesu a madə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi dəbee danəki kaa nya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi əndə madaamə Əntanfa ci rəŋwə dyanə. ¹⁹ Kə shii hə bariya nga Əntanfa, waatoo, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi nga ənda, gadəe ka i duu da muu." †

²⁰ Əŋki əndətə, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²¹ Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadeesəkə əndəkii ka ci, əŋki ci ka ci, "Uushi rəŋwə mbədəanə ka hə nga danə. Ma danəkwa, duu ka dərə-maginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shi-gaaku dagyə abii Əntanfa. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ^{††22} Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təku təku, ca palə saakii də mabətəsəka, acii laŋə dərəva nə gəna aciikii. ††

²³ Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Dzawə dərəva nə dəmənə nga ənji gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanfa." ²⁴ Kə dii ka lyawarənaakii ka sə nga hurəshishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci "Manjeevənəakya, dzawə nə dzənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanfa. ²⁵ Gəfdə dəməginə nga ŋgyalooba ka rəgwa shine nga libərə də ŋgufənə, acii dəmənə nga əndə gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanfa." ²⁶ Kə dzəgəpaa tii lyawarənaakii ka shanə, təya laagwa ahadatii, əŋki tii, "Mada ha'ə əna, aa wu dii nə upaa lu-upaana?" ²⁷ Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, "Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka datənə ci saakii ka upaa də luupaana. Amma, ma Əntanfa, ka datənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəda patə." †††

† 10.11-12 Mat. 5.32; Luka 16.18; 1 Koor. 7.10-11. †† 10.15 Mat. 18.3. †† 10.19 Shig. 20.12-16; Dzək. 24.14. †† 10.21 Mat. 19.21. ††† 10.22 Jab. 62.11. ††† 10.27 Mat. 19.26.

²⁸ Wata Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, "Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə."

²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa məci, taa dii, taa manjeevənəakii, taa raakii, mada ka putaaki bwasee ci da ka putə nga ŋunyi Habara, ^{†††30} ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəŋushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə agi saa'ina, paləe ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeenə nə ənji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agi zamanatə na shi. ³¹ Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə." †

Makkənə nga wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

³² Ma daba'əkii, Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəŋwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabanee ma'yanə. Ma ənjitə ca shi daba'ə əsa, kə ŋg-wali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bərə'i. Ca ndzanə banə ka tii agyanə sətə na da tə ci. ^{†††33} Əŋki ci, "Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə nga bələnə, təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntanfa. ³⁴ Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusərə, ka madətənə nə ci agi maməətə ənja." †††

Kədiinə nga Yakubu tii da Yoohana
(Mat. 20.20-28)

³⁵ Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əŋki tii ka ci, "Maləma, tə'i uushi ciina uudə kaa ha da keenə." ³⁶ Əŋki Yeesu, "Mi cuuna uudə nya da koonə?" ³⁷ Əŋki tii, "Vii keenə rəg-wa nga ndzaanə atanjalaku agi duunuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku." ³⁸ Amma əŋki Yeesu, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə ənjə a da ka nyi kwa?" ^{†††39} Əŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə." Yeesu a ba ka tii, "Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə ənjə a da ka nyi əsə, ka danə nə ənji koonə. ^{†††40} Amma, ma ndzaanə atanjalaki, əntaa nyi nəndə da baawəda nga viinə. Ma hatsa, nga ənjitə tadəpaa Əntanfa tə tii."

⁴¹ Fanə nga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, əŋki ci, "Kə shii unə oo'i, ma ənjitə ŋgirə ənjitə mashiimə tə Əntanfa kaa təya da ŋwanjuunə agyanətii, tii ca hanətə natii na. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də

††† 10.29-30 Mat. 10.37. † 10.31 Mat. 19.30. †† 10.32-34 8.31. ††† 10.34 15.15-20. †† 10.38 Mat. 26.39; Mar. 14.36; Luka 12.50; 22.42; Yooh. 18.11. ††† 10.39 Slənə 12.2.

baawəda. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka danə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka ənji patə. ⁴⁵ Aci ma shi nyi *Uuzənə nga ənda, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji lanə." ††

Mbədəpaanə nga Yeesu də Barətimawə muurəfa

(Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43)

⁴⁶ Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vərənə nga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji lanə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atəŋgala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə nga Timawə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madəe ka uuraakii ka banə, əŋki ci, "Yeesu, *jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki." ⁴⁸ Ənji lanə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ngəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki." ⁴⁹ Yeesu a kəŋaanə, əŋki ci, "Wamə tə ci." Təya 'wa tə muurəfəta, əŋki tii ka ci, "Dawə moodasəkə, madətə, agi 'wanə nə ci tə hə." ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeesu. ⁵¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Mi cii kwa moo nya da ka ha?" Əŋki muurəfətə, "Maləma, ngə'a ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁵² Əŋki Yeesu, "Duu saaku, kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi." Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsa Yeesu a rəgwa. ††

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vərənə nga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19)

11 Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vərənə nga Urusaliima, kə lapaa tii vərənyinə nga Bayitifaaji da Bayitaniya, ashii giŋwə nga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkəe ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vərəatsə akəŋwacii unə. Mada kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə, pooshi ənji sha ngirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Mada kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna da ha'ə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii.'" ⁴ Wata təya madə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atəŋgala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, "Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndat-sa?" ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ngirə Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji lanə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba nga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakəŋwacii da daba'əkii patə, kə ngəree tii ka u-ratii, təya ba, "Dələnə də Əntəŋfə. Tə'i barəkaanə ashii

əndətə shi də ləmə nga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə agi nwanjuunə nga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya da. Dəlaamə də Əntəŋfə." †††

¹¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vərənə nga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntəŋfə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə dii ci kə uugi kədəwanə danə, wata ca madə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva

(Mat. 21.18-19)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata madəfənə a da tə Yeesu. ¹³ Ca nee ka ənfwə uudəva dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii, ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i nga poonə nga uudəva. ¹⁴ Wata Yeesu a naalagi tə ənfuta, əŋki ci, "Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaku ma'ə." Kə fii lyawarənaakii əsə.

Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntəŋfə

(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vərənə nga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi nga Əntəŋfə. Wata ca ndzaŋə shaabagi tə ənji da fiiriinə davə, ca dzaadzəpaa ha nga pərə kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi nga Əntəŋfə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, əŋki ci, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ma bii Əntəŋfə, 'Yi nga da də'wa nga patənə nga slikərənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə." ††

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə nga bariya, wata təya alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu. Aci kə ngwalee ci ka tii, makə nee tii, kə dii ka ənji ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Danə nga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vərənə.

Huurəginə nga ənfwə uudəvətə

(Mat. 21.20-22)

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vərənə, wata ma təya tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənə ka slərəginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə dii. Wata əŋki ci ka Yeesu, "Maləma, tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə."

²² Yeesu a ba ka tii, "Viimə goongə ka Əntəŋfə. ²³ Tanta-nyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntəŋfə, ka mbeənə nə ci ka banə ka giŋunə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva. Mada kii ci nəkii də ədzəmə rəŋwə oo'i, ka danə nə Əntəŋfə ka ci sətə kədii ci, ka danə ka ci. ²⁴ Aciikii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə. ²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka da də'wa, mada tə'i əndə kəsəpaa unə a

† 10.43-44 9.35; Mat. 23.11; Luka 9.48. †† 10.45 Mat. 20.28.

‡ 10.47-48 Mat. 20.30-31. †† 10.52 Mat. 9.22. †† 11.8 2 Meem. 9.13.

††† 11.9 Jab. 118.26. ††† 11.10 Jab. 148.1; Mat. 20.30-31.

§ 11.13 Luka 13.6. §† 11.17 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. §†† 11.18 12.12;

moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. † [26 Amma mada pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.]

Wu vii baawəda ka Yeesu

(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

²⁷ Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wii-gi'inə asəkə *yi nga Əntanjə, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aabiikii. ²⁸ Wata təya gwanə ka ləgwanə amakii, əjki tii, "Də ngutə baawəda sanə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawədatsa?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, əjki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Mada kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tada də ngutə baawəda cii kya daada uushi'iina. ³⁰ Bamə ka nyi, wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca da bapətisəma ka ənja, Əntanjə nii, anii ənda?" ³¹ See təya ndzanə daada mabizhinə ahadatii, əjki tii, "Mi banaamə əna? Mada bii amə oo'i, Əntanjə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ³² Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkee ka ci." Ma təkuree tii ka banə ha'a, ngwalii tii acii dabaala, acii ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi nji Yoohana tanyi. ^{†33} Wata əjki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əjki Yeesu ka tii naakii, "Ha'a nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tada də ngutə baawəda cii kya da uushi'iina."

Misaali də bwaya aginə nga mooziinə

(Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

12 Wata Yeesu a 'watəgi wabənə ka tii də misaali, əjki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dii rə nga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'a də inabi, ca ghənəgi magərə ha nga nəhə uushi'inə, ca ngərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə nga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ⁴² Makə dii cifanə nga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³ Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ⁴ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. ⁵ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'a makə ətsə dii tii də hara ənji lanə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bələgi harakii. ⁶ Wata moodə uuzənaakii rəjwə dyanə mbədaanə. Daba'əkii, ca sləkee ka uuzəətə aabiitii. Əjki dii, 'Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə nga uuzənaaki.' ^{††7} Mbu'unə nga uuzəətə aabiitii, wata əjki tii ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoome, kaama bələgi tə ci, kaama zəmə ya.' ⁸ Wata təya kəsətə tə uuzəətə, təya bələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'a tsanə.

⁹ "Ya ətsa, mi nə sətə danə slanda rətə? Ka shinə nə ci, ca bələgi tə mooziita, ca vii rətə ka hara ənja.

¹⁰ Mashimuunə a janjii sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə kuna? Ma bii ci, ^{††} 'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

¹¹ Ma ətsa, slənə nga Slandana.

Ma amə əsə, sə nga hurəshishinə kaamə.' "

¹² Makə fii gayinə ha'a, wata təya da gazhi'waanə nga kəsətənə tə Yeesu, acii kə shii tii oo'i agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ngwaləgi tii acii dabaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii. ^{†††}

Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka nwanjwə *Kayisarə

(Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Farisanyinə da ənji nga *Hirudusə kaa təya shii upaa sə nga idəpaanə ashi Yeesu agi wabənaakii, təya kəsə tə ci.

¹⁴ Təya shi aabiikii, əjki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i əndə goongə nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa ngutə tsarə nga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka duunuunə nga ənda. Də goongə nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa nga Əntanjə. Ya sanə, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nga vii tsəkə ka nwanjwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?" Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əjki ci ka tii, "Mi sanə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." ¹⁶ Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əjki ci, "Ya əna, kəjwaciinə da ləmə nga wu ənə anə kwabana?" Təya ba ka ci, "Ma ətsa, kəjwaciinə nga nwanjwə Kayisarə." ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, "Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanjə sətə ndzaa ka nga Əntanjə." Fanatii ha'a, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shanjə. ^{†††}

Ləgwanə agyanə madənə nga maməətə ənja

(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)

¹⁸ Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanjə. ^{††9} Əjki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi ci pwayi ashi miita, see a ngərə ndzəkəjuci tə miita, kaa ca poo manjəevənə ka ndzəkəjuci ətə əjki. ^{††20} Yoo, tə'i hara ndzəkəjushi'inə mədəfə sha dii. Gawatii a ngərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə nyi'u tə ci a ngərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə dii ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə dii ka hara ənjitə mbədaanə. Ndzəkəjushi'iit-sə patə mədəfə məkəki, pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita. Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra nga madənə nga maməətə ənja, makə watiitsə tii patə mədəfə ngirə tə kya, minə nga wu sanə ndzaanətə?"

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əjki ci, "Kə kulii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashiimuunə ngeerənə nga Əntanjə. ²⁵ Acii mada kə ma'i

14.1-2. †† 11.23 Mat. 17.20; Luka 17.6. ††† 11.24 Mat. 7.7; Luka 11.9. † 11.25 Mat. 7.1; Luka 6.37. †† 11.32 Mat. 14.5. † 12.1 Isaa. 5.1-2. †† 12.6 1.11.

†† 12.10-11 Jab. 118.22-23. ††† 12.12 11.18. ††† 12.17 Rooma 13.7. † 12.18 Luka 20.27. †† 12.19 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8.

maməətə ənja, pooshi tii na ɲgəərəshi. Amma makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə ɲga maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha janɲatə asəkə ləkələkətə ɲga Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saa'itə bii Əntanɲfə ka ci: Nyi nə Əntanɲfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci. ¹²⁷ Ma Əntanɲfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kullii unə ka shaɲə."

***Bariyatə palee də duunuuna**
(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, təya da mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə ɲga'a, wata ca ləgwa ka Yeesu, əɲki ci, "Nɲgutə bariya sanɲ palee də duunuuna agi bariyanyinə pata?" ²⁹ Əɲki Yeesu ka tii, "Ma ətə palee də duunuuna, ətə bii: Fatəmə, ənji *Isərayiila, ma Əntanɲfə Slandanaamə, ci nə Əntanɲfə rəɲwə dyanɲə. ¹³⁰ Uuduu tə Əntanɲfə Slandanəku də ədzəmə rəɲwə, də patənə ɲga əpinaaku, də patənə ɲga hanɲkalaaku, də patənə ɲga ɲgeerənaaku. ³¹ Wiinə bəra'inə ɲga bariyatə palee əsə: Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'a." ³² Əɲki maləmətə ka Yeesu, "Yawa maləma, ma sətə bii hə, ha'a tanyi. Waatoo rəɲwə dyanɲə nə Əntanɲfə. Pooshi əndə'i əntanɲfə madaamə ci. ³³ Nɲga'a nə uudənə tə Əntanɲfə də ədzəmə rəɲwə, da də patənə ɲga hanɲkala, da də patənə ɲga ɲgeerənə. Nɲga'a əsə nə uudənə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gədə kəsətənə tənɲə tənɲə tə bariyanyitə bəra'i acii daada patənə ɲga sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntanɲfə, taa lagi ka ci uura ɲga daba." ³⁴ Makə fii Yeesu ɲun-yikii wabi ci, wata əɲki ci ka ci, "Pooshi hə dzadə da ɲwanɲuunə ɲga Əntanɲfə." Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'a, acii ɲgwələnə. ³⁵

Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu
(Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44)

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ɲga Əntanɲfə, ca ləgwa amatii, əɲki ci, "Iitə sanɲ mbee *maliminə ɲga bariya ka banə oo'i, jijinə ɲga *Dawuda nə Aləmasiihu? ³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə ɲga Əntanɲfə tə ci ka banə oo'i, ⁵ 'Əɲki Əntanɲfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki. Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.' ³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə dii ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?' Də moodasəkə fii dabaala wabənəakii.

Dzalənə ɲga Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ma ca dzə aakəɲwa də dzəgunənə ka tii, wata əɲki ci, "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə ɲga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəhəpaanə tə tii ɲga'a a luuma. ³⁹ Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə ɲga mooryafinyinə, təya gərətagi də də'wa ka dəla də natii nə akəɲwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəɲwanə ətə palee patə."

Viinə ɲga mooryafinə
(Luka 21.1-4)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagərə kwaba asəkə yi ɲga Əntanɲfə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna lanɲ əji kwaba lanɲə. ⁴² Wata maagha ɲga mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waa-too kwaba rəɲwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əɲki ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha ɲga mooryafiitsa, kə palee ka ɲga hara ənjitsə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ɲgiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə ɲgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə." ⁴⁵

Wabənə ɲga Yeesu agyanə uulagi *yi ɲga Əntanɲfə
(Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6)

13 Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi ɲga Əntanɲfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əɲki ci, "Maləma, tsaamuu dagwaanə ɲga ghənənə na da i faariinəkii." ² Yeesu a jikəvə, əɲki ci, "Kə nee hə ka madiigərə ghənənətsə patə nii? Taa rəɲwə pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə." ³

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə ɲga duuniya
(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giɲwə ɲga Zayitunə, a purəɲa yi ɲga Əntanɲfə. I Pi-ita da Yakubu da Yoohana ba'a Andərawəsə a shi aabi-ikii tii daanətii, əɲki tii: ⁴ "Bawə keenə guci sanɲ nə ətsə ha'a a da. Mi sanɲ na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i ɲga daadanə ɲga uushi'iitsə pata?"

⁵ Wata əɲki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i ənji lanɲə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ɲusləgi də hara ənji lanɲə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara ɲga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka danə ha'a, amma əntaa ci nə muudinə ɲga duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nɲwanɲuunə a pa da əndə'i ɲwanɲuunə. Kadə nə gəgədzənə ɲga hanyinə a daada taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə ɲga bərakənə ətsa. ⁹

† 12.26 Shig. 3.2.6. †† 12.29-30 Dzək. 6.4-5. † 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39. †† 12.32 Luka 20.39. †† 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. ††† 12.34 Mat. 22.46; Luka 20.40. ††† 12.35-37 Mat. 20.30-31. § 12.36 Mat. 22.44.

§† 12.38-39 Luka 11.43. §†† 12.41 2 Meem. 12.10. §† 12.44 2 Koor. 8.12. §†† 13.2 Luka 19.44. §† 13.8 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2.

⁹“Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakərwacii gərwənə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakərwacii ngwamənyinə da meeminə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Ka danə nə ətsə ha'ə, koonə shii mbee ka bagi ka tii Njunyi Habara. ¹⁰ Acii tyasə see a waaza ənji Njunyi Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə nga duuniya. ¹¹ Mada kə kirə tii tuunə aakərwacii gərwənə, goonə ənvutə noonə nə ka buurə sə nga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akərwaciitii. Acii ma wabəətə nuunə ba, əntaa noonə amma nga Malaaba Ma'yanə. ††

¹² “Kadə nə ndzəkəjunə a ngərə tə ndzəkəjuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka danə nə tii ha'ə. Ha'ə danə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.” ††

Cibətə palee də ajjijənənə

(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'ajjijənə uushi ətə palee ca kəŋaanə ka hatə pooshi dəbee ka ci nə kəŋaanənə davə.” (Ma əndətə ca janğa, wa ca paaratəgi nga'ə.) “Mada kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə nga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aənə giŋjuny-inə. ¹⁵ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ngərəənə uushi. ¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ngira kəjeerə-naakii. ¹⁷ Tə'i ngərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da ngugiginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii Əntanjə, acii ga saa'itsə a dii deevyanə. ¹⁹ Acii ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha dii, njanjanə ka saa'itə tagii Əntanjə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka danə ha'ə ma'ə makə ci əsə. ²⁰ Maci pooshi ətə galee Əntanjə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiŋk-inə ca mbədə. Amma acii putə nga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ “Maa kə bii əndə koonə, Tsaməmə, waanə Alə-masiihu ganə, taa, waatəta gatə, goonə luuvə. ²² Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə nga jirakənə a shigi, kadə nə təya daada sə nga hurəshishinə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji nga Əntanjə. ²³ Kə bagi nyi koonə patənə nga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Acii ha'ə, nəhəmə noonə na.”

Ənyanə nga *Uuzənə nga ənda

(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ “Amma ma daba'ə cibənyiitsə ha'ə, ka əndəginə nə uusərə, pooshi ləgida ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gangəzənə nə taa mi patə asəkən-

tanjə. ²⁶ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə nga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəda ka shanjə da məghərəvənə nə shinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsə, ca slə-kee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzanənə ka əndə'i tanjala nga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.”

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Mada kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka danə. ²⁹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitsə a daada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka məətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadamə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanjə.”

Pooshi əndə na shii uusərə taa saa'i

(Mat. 24.36-44)

³² “Ma uusərə taa saa'i nga danə nga uushi'iitsə, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³³ Acii ha'a, nəhəmə noonə na, kantsamə ginə makə dii ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka danə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka danə makə nga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magəra maya, wa ca kantsaa ginə nga'ə. ³⁵ Acii ha'ə, ma unə əsə, kantsamə ginə makə ətsə, makə dii ci pooshi unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəda, taa dakədəha, taa deerənə. Acii ha'a, ndzaamə də məgigi ka gərənə, ³⁶ acii ga ca shi wata habəsə, ca lapaa tuunə ka ŋunyinə. ³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsamə ginə, una ndzaanə də məgigi.”

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

14 Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə nga *Pasəka da kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya a alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə nga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Əŋki tii, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə.”

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə da i əbwə ⁴ urədyə aciitə. Ma urədita, nga mandalə kwaba acii də

§† 13.26 Mat. 24.30. §†† 13.30 Mat. 16.28. §† 13.32 Slənə 1.7. §† 13.33-35 Mat. 24.42. §†† 13.34 Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13. §§† 14.1-2 11.18. §§§ Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dii ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hudəkəgi.

† 13.9-13 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. †† 13.11 Luka 12.11-12. ‡ 13.12 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. ††† 13.13 Yooh. 15.21; Səniinə 13.10. †††† 13.14 Dan. 9.27. ††††† 13.15-16 Luka 17.31. †††††† 13.19 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. § 13.21-23 Luka 17.23-24. §† 13.22 Mat. 24.24. §†† 13.24-25 Mat. 24.29.

ba nga 'narədi' dii ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urədītə aanə Yeesu. ¹⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'a, wata ca zhimagi tē tii asəkətii, əŋki tii ahadatii, "Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'a kwa? ⁵ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadə ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'a makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." Wata ənjitə a wazə ka ki. ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tē ki ka buurə uushi'ina? Acii ma sətə dii ki ka nyi, ŋunyikii ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeenə nuunə ka da ŋga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dii ki sətə mbee ki ka danə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u ŋgədənə tē nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tada da nə ənjə a waaza ŋunyi Habara asəkə duuniya patə, ma sətə dii ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luuvnə ŋga Yahuda kaa ca vii tē Yeesu aacii ənja

(Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi tē Yeesu ka tii. ¹¹ Makə fii tii ha'a, wata kə uudii səkətii. Təya da aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tē Yeesu ka tii.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka

(Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30)

¹² Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə, waatoo uusəra ŋga laala uura ŋga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa amakii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?" ¹³ Wata ca sləkee ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə, ka gəŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tē ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii ŋga'a, matasəkəkii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dii kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tē nyi aacii ənja, waatoo agyuunə ənə əbaamə adə doonə." ¹⁹ Lyawarənaakii a ndzaŋə da mabətə səka. Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tē əntənə makə sətə nyaahə ənji

agyanəki. Amma kə dii anə əndətə na vii tē nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tē ci, bidə ci ka ci."

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26)

²² Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tē Əntəŋfə. Ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, "Ndamə. Ma ətsa, shishinəki." ²³ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tē Əntəŋfə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii. ²⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntəŋfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji lanə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'a əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii agi ŋwarŋuunə ŋga Əntəŋfə." ²⁶ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə. ⁵

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

²⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka danə makə sətə wabi Əntəŋfə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i: 'Ka bələginə nə nyi tē magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə.'" ²⁸ Wata ca tsəkə banə, əŋki ci, "Amma mada kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə ŋga Galili." ²⁹ Əŋki Piita ka Yeesu, "Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə." ³⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya ŋga bəra'inə ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tē nyi." ³¹ Amma Piita a ba də ŋgeerənə, əŋki ci, "Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tē hə." Ha'a makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani

(Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46)

³² Ma daba'əkii ha'a, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, "Ndzaamə gadəvə, kaa nya dzə ka da də'wa." ³³ Ca 'waanə tē i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁴ Əŋki ci ka tii, "Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, goona tsəfə ŋunyinə, ndzaamə də məgigi." ³⁵ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca da də'wa oo'i, mada ka danə, ga ca dzə aagi saa'i ŋga ciba. ³⁶ Əŋki ci, "Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha da sətə kadeesəkə ka nyi." ³⁷

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, "Simoonə, ka ŋun-

† 14.3 Luka 7.37-38. †† 14.12-26 Shig. 12.1-14. ‡ 14.12 Shig. 12.15-20. †† 14.17-21 Yooh. 13.2,21-30. †† 14.18 Jab. 41.10.

††† 14.23-24 1 Koor. 10.16. ††† 14.24 Mat. 26.28. § 14.26 Luka 22.39; Yooh. 18.1. §† 14.27 Zak. 13.7; Mar. 14.50-52; Yooh. 16.32. §†† 14.28 16.7. §† 14.30 14.72. §†† 14.32-42 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. §† 14.35 Yooh. 12.27. §† 14.36 10.38; Mat. 6.10; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9.

yiñə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də mægigi taa nga tibisə rəñwə dyañə nii? ³⁸ Ndzaamə də mægigi, una da də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nga Əntañfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə da gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə." †

³⁹ Yeesu a ənə ka palənə ka da də'wa əsə, ca ənə ka da də'wa makə ətə dii ci təkəñwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ñunyinə nə tii, acii kə uugi ñunyinə danə lanə agitii ka shañə. Pooshi tii shii sə nga banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci nga makkənə, əñki ci ka tii, "Ma'ə unə a ñunyi kuna, una əpi səka? Kə uugi ha'ə dii. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə uugi əñji vəginə tə Uuzənə nga əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaama dzə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴³ Ma ətsə Yeesu ma'ə agi wabənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da əñji daba'əkii, tii patə da i ñgila purəñanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya datə ka baarii də ci ka tii oo'i: "Ma əndətə nii kya nəhəpaa nga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci nga'ə." ⁴⁵ Mbu'unaakii, ca dzə parañə aabii Yeesu, əñki ci, "Maləma." Ca nəhəpaa tə ci nga'ə. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəñwə agi əñji nga Yeesu ətə kəñaanə davə a əlyagi ñgila purəñanaakii, ca patsəgi liminə nga mava nga gawə nga limanyinə. ⁴⁸ Əñki Yeesu ka tii, "Mi shu-unə ka kəsənə tə nyi ka ñgila purəñanə ka ñgila purəñanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə da maabə nə nyi kwa? ⁴⁹ Uusərə patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka əñji asəkə *yi nga Əntañfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dii ənə ha'ə əna, kaa sətə nyaahə əñji asəkə malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə." †⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii. ‡

⁵¹ Kəsənətii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya da gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, ⁵² wata ca sədəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

Yeesu akəñwacii *mətərəkinə nga Yahudiinə

(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵³ Ma əñjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə nga limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə nga limanyinə. Ca ndzaanə ahada əñji nəhə yi nga Əntañfə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə nga *mətərəkinə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa əñjə a shii bələginə

† 14.38 Af. 6.18; Ibər. 2.18. †† 14.49 Luka 19.47; 24.46.

‡ 14.50-52 14.27.

tə ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Lanə nə əñjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara əñjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əñki tii, "Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi nga Əntañfə ətə ghənyi əñji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə nga ənda." ⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə nga limanyinə a madə akəñwacii əñji patə, ca ləgwa ama Yeesu, əñki ci, "Pooshi wabənaaku nga jikəvənə aagyanə wabətsə wabi əñjitsə aashiku kwa?" ⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə nga limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, "Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə nga Əntañfə kwa?" ⁶² Yeesu a ba, "Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə nga əndə dasə da ci-izəma Əntañfə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə." ⁶³ Fanə nga gawə nga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, "Gaama alə hara uushi'inə ma'ə. ⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntañfə. Iitə nee unə noonə?" Tii patə a lagi gəñwanə ka Yeesu, əñki tii, "Weewee, see a əntə ci." ⁶⁵ Hara əñji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əñki tii, "Kuragi keenə taa wu digə tə hə." Əñji nəhə yi nga Əntañfə a ñgərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeci-inə. †

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi nga gawə nga limanyinə, wata rəñwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əñki ki, "Hə maa, rəñwə nə hə agi əñji nga Yeesu əndə Nazaratu." ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əñki ci, "Mashiimə nyi sətsə cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə." Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka əñjitə davə oo'i, "Əndənə maa, əndə nga Yeesu nə ci." ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata əñjitə a ba ka ci: "Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə." ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əñki ci: "Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba." ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa nga bəra'inə. Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə. ††

Kərənə tə Yeesu aakəñwacii *Pilaatu ñgwaməna

(Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)

15 Pukəpaanə nga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə nga *mətərəkinə a dza də nə ka da mətərəkinə. Təya ñgərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci

†† 14.56 Jab. 35.11. †† 14.58 15.29; Mat. 26.61. ††† majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə nga Əntañfə: 15.39. †††† 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. § 14.63-64 Mat. 26.65. §† 14.65 Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16. §†† 14.72 14.30.

ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, "Hə nə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə." ^{†3} Madiigərə limanyinə a gwanjə ka ra tsaə sədəkii də baaba bwayi wabənyinə laŋə ashikii. ^{††4} Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, "Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabəətsə ci təya baaba aashiku." ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca daŋi ka Pilaatu ka sə ŋga hurəshishinə.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci
(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

⁶ Zhi'wanə ŋga kumənə ŋga *Pasəka patə, aŋi ka-paanə nə Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo kaa ənjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə haŋkala ŋga əndə asəkə furəshina tii da hara ənja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya madee ka nə ŋga ənji ka panə asəkə vəranə, təya bəələgi ənja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca da ka tii sətə sənəavə ci ka danə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amətii, əŋki ci, "Ka uudənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə kwa?" ^{†10} Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci, acii putə ŋga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ^{††12} Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa mi dii cuuna moo nya da də əndənə cuuna 'wa ŋwanjwə ŋga Yahudiina?" ¹³ Təya jikəvə ka ci də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ¹⁴ Əŋki Pilaatu, "Mi nə bwaya uushi dii ci kwa?" Wata təya tsəkə ŋgəree ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ¹⁵ Makə dii ci ŋga'ə ka Pilaatu nə uudəgi səkə ŋga ənja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. †

Ha'unə ŋga soojiinə də Yeesu
(Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3)

¹⁶ Wata soojiinə a ŋgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ŋga ŋgwamənə, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ŋgərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə ŋga ŋwanjwə. Təya ŋgərə dəha, təya fuudə makə madiŋənə, təya ŋgavə ka ci aanəkii. ^{††18} Təya gwanjə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, "Wa ərinaaku a gərə aakəŋjwə, ŋwanjwə ŋga Yahudiinə!" ^{††19} Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akəŋwaciikii makə ka haŋətənə tə ci. ^{§20} Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ŋgərəgi madizə gwadata, təya ŋgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya gəŋgərə də əndə'i əndə dii ləməkii Simoonə, əndə Sirina, dii i

† 15.2 Mat. 27.11. †† 15.3-5 Yooh. 19.9; Mar. 14.61. ‡ 15.9-12 Mat. 27.11. †† 15.11-14 Slənə 3.13-14. †† 15.15-20 10.34. ††† 15.17 Luka 23.11. ††† 15.18 Mat. 27.11. § 15.19 14.65.

Aləkəsəndərə da Rufusə, ca ənya də bilə. Gəŋgərə-natii, wata soojiinə a ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ^{§†22} Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, "Kəŋwə na." ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da maŋgərəkiki kuzəka. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təkəpaa kəjeerənəkii ahadatii də kwaanə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa. ^{§†25} Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əliŋə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə dii bəli ənji tə ci, waatoo: 'Ŋwanjwə ŋga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ^{§†27} Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəŋgala Yeesu, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənəkii. ^{§††} [28 Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə dii ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, "Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi ŋga Əntəŋfə, ha ənə ka ghənətənə aŋi baanə makkə, ^{§†} ^{§†30} jimagərə aashi ənfutsa, ha luupaa naaku na." ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə də ci ahadatii, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, ŋwanjwə ŋga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə aashi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci goŋga." Əŋjitə gwa'avə ənji atəŋgalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə. ^{§††}

Əntənə ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

³³ Ma ətsə uusəra ahada na, kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, dəŋə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə. ^{§†34} Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a ŋgəree ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, "Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?" makə bana, "'Ya'ə Əntəŋfwaakya, 'ya'ə Əntəŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ^{§§§35} Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, "Waatsə ka 'wanə tə *Iliya." ³⁶ Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca ŋgərə soosa, ca shimwatə aŋi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama Yeesu kaa ca shibə, əŋki ci, "Gəraamə, kaama nee mada ka shinə nə Iliya ka jimagərənə də ci aashi ənfutsa." ¹⁸³⁷ Amma də ŋgeerənə kii Yeesu vurənə, ca əntəgi.

³⁸ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ŋga Əntəŋfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwa-datə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. ¹⁹

³⁹ Ma gawə ŋga soojiinə, kəŋə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee ci ka əntənaakii, wata əŋki ci, "Tanta-nyinə, ma əndətsa, uuzənə ŋga Əntəŋfə nə ci." ²⁰

⁴⁰ Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzadə. Ahadatii nə i Mariyaama Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaa-

§† 15.21 Rooma 16.13. §†† 15.24 Jab. 22.19. §† 15.26 Mat. 27.11. §†† 15.27 Isaa. 53.12. §† 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. §† 15.29 14.58. §†† 15.32 Mat. 27.11. §§† 15.33 Am. 8.9. §§§ 15.34 Jab. 22.1. 18 15.36 Jab. 69.22. 19 15.38 Shig. 26.31; Ibər. 10.19-20. 20 15.39 1.1; 3.11; 14.61; Mat. 27.54.

ma məci i Yakubu uundzəkii tii da Yoosi. ^{†41} Tii nja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara makinə lanə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusalima.

Ngədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁴² Danə nga kədəwanə, makə dii ci, ma pukətə hakii, *uusəra nga əpisəka, ⁴³ wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada *mətərəkina. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntarjə a da njaruunaakii əsə. Makə shi ci, ca satə uudəfa, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. ⁴⁴ Fanə nga Pilaatu ha'ə, kə dii ka ci ka sə nga hurəshishinə nə fanə oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə nga soojiinə, kaa ca ləgwa amakii mada ha'ə tanyi. ⁴⁵ Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə nga soojiinə oo'i, kə uugi ci əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu, ca hadətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa ənji ashii pasla, ca dəlavə faara aama gu'ukii. ⁴⁷ Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja

(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

16 Dzəginə nga *uusəra nga əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da Mariyaama məci Yakubu ba'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə njunyikii, kaa təya dzə ka bəzəpaa də wə nga Yeesu. ² Ma ətsə pədeerənə tsədəkə uusəra alatə, təya madə, təya palə aama gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya. ³ Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, "Wu na dalagi kaamə faara ama gu'u kwa?" ⁴ Ma faarakii, maduunəkii dərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee, kə dzəgi faaratə ama gu'wa. ⁵ Dəməgərənətii aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa dasə da ciizəma da i mambwadada kəjeerənə ashikii. Neenətii ka ci, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə. ⁶ Əŋki ci ka tii, "Ga ca da koonə ka sə nga hurəshishinə. Kə shii nyi, tə Yeesu əndə Nazaratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi ənfwə. Ma ca, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitsə hatsə shi ənjə a banee ka ci davə. ^{††7} Amma ma danuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i, waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nga Galili. Davə nuunə nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə." ^{††8} Fanətii ha'ə, wata təya gimagi də shirəna asəkə gu'ukii. Shishinətii a dzə də udzənə acii ngwalənə ka shaŋə. Pooshi tii bii taa ka wu.

† 15.40-41 Luka 8.1-3. †† 16.6 8.31. ‡ 16.7 14.28; Luka 24.34.

Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama

(Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18)

[⁹ Ma daba'ə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja, ətsə tsədəkə uusəra alatə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca lyaakagi ginaajinyinə mədəfə ashitə. ¹⁰ Neenətə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka ngəərə ma, təya dzə də tuunə. ¹¹ Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shaŋə.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i

(Luka 24.13-35)

¹² Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəŋwaciinə pəmə da ətə sənəavə tii ka neenə ka ci. ¹³ Wata təya ənə ka banə ka hara ənjətii, amma pooshi tii luuvə ka tii shaŋə.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə

(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii goonjatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, əŋki ci, "Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Njunyi Habara ka patənə nga ənji shirkinə. ^{††16} Ma əndətə na vii goonja, ca luu yibə bəpətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii goonja, ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci. ^{††17} Ma ənjitə na vii goonja, ka upaanə nə tii baawəda nga da sə nga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranynə kama kama. ^{††18} Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii nguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka danə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinetii aashi ənji bwanea, təya upaa mbədənə əsə." ^{†††}

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)

¹⁹ Ma daba'ə wabənə nga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma Əntarjə. ^{§20} Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca da sə nga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanətii.]

†† 16.15-16 Mat. 28.19. †† 16.16 Slənə 2.38. ††† Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranynə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. ††† rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbədənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. § 16.19 Mat. 22.44.

Luka

1 Wiinē wabənē cii kya naahē ka hē dīi Tawəfilasē maduunəkii. Ənji lanə dīi gazhi'waanə n̄ga naahə uushi'iitə daadīi ahadeenə. ² Kə nyaahə tii makə sətə fii inə a ma ənjitə nee də ginətii təkəwanə, ətə ndzaanə ka ənji waaza wabənə n̄ga Əntan̄fə. ³ Ma nyi əsə, kə caamə nyi də han̄kala agyanə sətə daadīi daga n̄ukə. Acii ha'ə kə nee nyi, mada naahətə nyi ka hē sətə daadīi kada'ə kada'ə, ka danə n̄ga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətə jigunyī ənji ka ha, goon̄ga tanyi.

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə da bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatə dīi *Hirudusə n̄wan̄juunə agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya, tə'i əndə'i *limanə dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgə n̄ga limanyinə n̄ga Abiya n̄ga n̄ukə nə ci. Ilizabeetə nə ləmə n̄ga minaaakii. Ma kya, agi slikərənə n̄ga *Haruna, maduunə limanə, shigi ki. ⁶ Ma tii da minaaakii, ənji goon̄ga nə tii akənwacii Əntan̄fə kyakya'ə. Agi nə'utənə nə tii sətə bii Slandanə patə də rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənə, acii ma minaaakii Ilizabeetə, əntaa mitə poo nə ki. Tii kyakya'ə əsə, kə uugi tii sasarənə.

⁸ Ma ka əndə'i uusəra, makə zhi'wa saa'i n̄ga slənə n̄ga kurəgətə dīi Zakariya agikii, kə gi Zakariya ka da slənə asəkə *yi n̄ga Əntan̄fə makə sətə izee limanyinə ka danə. ⁹ Ma sətə ci limanyinə a da, ka kuratənə nə tii ahadatii taa wu nə dzənə ka dəzə urədyā a kumu ga Əntan̄fə. Ma saa'ikii, tə Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca dəzə urədyā a kumu, ma ənjitə agyə patənətii, təya da də'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi dəzə urədyā, wata kə jigagi malaa'ika n̄ga Əntan̄fə ka ci. Ca kənjaanə da ciizəma hatə ci limanyinə a dəzə urədyā.

¹² Makə nee Zakariya ka ci, wata kə kəsəgi n̄gwalənə tə ci, mashiimə ci sə n̄ga danə. ¹³ Wata ən̄ki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha n̄gwalə, acii kə fii Əntan̄fə də'waaku. Ma minaaaku Ilizabeetə, ka poonə nə ki ka hē uundzə n̄gura, kadə nii kwa dəkə ka ci ləmə Yoohana. ¹⁴ Kadə danə nə hē man̄jushinə da moodasəka putaakii. Kadə na ndzaanə ka sə n̄ga man̄jushinə ka ənji patə əsə. ¹⁵ Acii kadə nii kəya ndzaanə ka gawə əndə akənwacii Əntan̄fə. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndə'i sə n̄ga sanə ətə ca ka əndə agyanə, paa ci na sa. Kadə ndzaanə nə Malaaba Ma'yanə da ci daga asəkə məci əsə. ¹⁶ Kadə ənyatəginə nə ci də ənji bəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa təya nə'u tə Əntan̄fə

Slandana. ¹⁷ Kadə nii kəya upaa n̄geerənə n̄ga Ma'yaatə slən̄yi ashi anabi *Iliya. Kadə nii kəya takəwanə ka Slandana, ca hadatəgi də man̄jeevənə da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa də ənjitə naanagi ka nə'unə tə Əntan̄fə, kaa təya ndzaanə da han̄kala, təya nə'u tə Əntan̄fə. Kadə nii kəya tasəkətə tə ənji kaa təya gəra shinə n̄ga Slandana." ¹⁸ Wata ən̄ki Zakariya ka malaa'ikata, "Də mi san̄ə shi-inəki oo'i, goon̄ga nə sətə bii hē ka nya? Acii ma nya, kə uugi nyi iirənə; minaaiki əsa, kə paləgi fəzə n̄ga pawatə." ¹⁹ Ən̄ki malaa'ikatə ka ci, "Nyi nə Jibərila, akənwacii Əntan̄fə nə nyi ka da slənə. Ci sləkee ka nyi kaa nya wabə ka hē, nya ba ka hē n̄juni habaratsa.

²⁰ Amma maluuwəmə hē oo'i, goon̄ga nə sənə bii nyi ka hē. Amma shiiwə oo'i, mada kə mbu'ya uusərakii, kadə na da ha'ə. Aciikii ka dāginə nə hē ka masə gana; pa ha mbee ka wabənə madaamə səndə bii nyi ka hē kə dīi."

²¹ Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranə nə ənji tə ci agyə. Ka ha'ə kə dīi ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə nə təkurənə n̄ga Zakariya a kumu ga Əntan̄fə. ²² Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka wabənə da ənji ma'ə. Davə shii tii oo'i, tə'i uushi n̄ga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntan̄fə. Də ciinə wabi ci ka tii.

²³ Makə uugi saa'i n̄ga slənə n̄ga Zakariya asəkə yi n̄ga Əntan̄fə, ca palə saakii aasii. ²⁴ Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə dasəkii minaaakii Ilizabeetə. Kə dīi ki ləgidə tufə asii ka hakii, man̄jimə ta dzə ka ha, ən̄ki ki: ²⁵ "Wiinə səndə dīi Əntan̄fə ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki." ²⁶ St

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makə dīi Ilizabeetə ləgidə kuwa də dāsəka, wata Əntan̄fə a ənə ka sləkeenə ka malaa'ikatə dīi ləməkii Jibərila aasəkə vəranə n̄ga Nazaratu, anə hanyinə n̄ga Galili. ²⁷ Ma sləkee Əntan̄fə ka ci, aabii əndə'i kadəma ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, madanə n̄ga əndə'i əndə nə ki ətə dīi ləməkii Yusufu. Agi slikərənə n̄ga n̄wan̄jwə *Dawuda shigi ci. ²⁸ Shinə n̄ga malaa'ika aabii Mariyaama, wata ən̄ki ci ka ki, "Dawə man̄jushinə. Acii kə dīi Əntan̄fə ka hē pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə da hē." ²⁹ Makə fii Mariyaama wabənə n̄ga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kədəpaa tə ki. Kya gwan̄ə ka buurənə oo'i, uushi mi san̄ə bii wabəətsa? ³⁰ Wata ən̄ki

† 1.3 Slənə 1.1. †† Abiya: 1 Haba. 24.7-19. ‡ 1.9 Shig. 30.7-8. †† 1.13 1.60,63. †† 1.15 Baan. 6.3; M.Gərw. 13.4-5; Luka 7.33.

††† 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21.

††† 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. § 1.19 Dan. 8.16. §† 1.25 'Wat. 30.23.

§†† 1.27 Mat. 1.16.

malaa'ikatē ka ki, "Mariyaama, ga ha ngwalē. Acii kē dii Əntañfə ka hē pwapoonē. ³¹ Fatə ngg'a': ka dasəkanə nē hē, ka poonə nē hē uundzə nggura, ha dəkə ka ci ləmə Yeesu. ³² Ka ndzaanə nē ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nē əñji tē ci *Uuzənə nggə Əntañfə, Əndə məghərəvənə ka shañə. Ka viinə nē Əntañfə ka ci ngwanjuunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci. ³³ Acii kii ka danə nē ci ngwanjuunə agyanə əñji Isərayi-ila ka ca'ə ndəñwə ndəñwə. Pooshi ngwanjuunaakii ka uudənə shañə." †

³⁴ Əñki Mariyaama ka malaa'ika, "Iitə danə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə nyi kadəma." ³⁵ Əñki malaa'ika ka ki, "Ka shinə nē Malaaba Ma'yanə aagyanəku, ka zadətənə nē Əntañfə Əndə baawəda tē hē, ci Əndə məghərəvənə ka shañə. Acii kii ma uuzətətə nii kwa pawa, malaabakii nē ci; ka 'wanə nē əñji tē ci: Uuzənə nggə Əntañfə. ³⁶ Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa nggahi kē uugi ki iirənə, kē bii əñji masaawa nē ki əsə, amma kuwanə nggə ləgidatə əna dē dasəka. Ka poonə nē ki uundzə nggura. ³⁷ Acii pooshi sətə palee ka nggeerənə nggə Əntañfə." †

³⁸ Əñki Mariyaama, "Ma nya, nggə Əntañfə nē nyi da nəki. Wa Əntañfə a da ka nyi makə səndə bii hē." Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə nggə Mariyaama aa ha Ilizabeetə

³⁹ Ma daba'əkii, kē ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vərənə agi giñunyinə, anə hanyinə nggə Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatə aa dəvə, kya dəməgərə aasii aa ha Zakariya, kya nəhəpaa tē Ilizabeetə. ⁴¹ Makə fii Ilizabeetə nəhəpaanə nggə Mariyaama tē ki, wata gugudənə nē uuzənə asəkətə. Dəməgərənə nē Malaaba Ma'yanə aasəkə ədzəmətə. ⁴² Wata kya nggəree ka uuratə, əñki ki, "Kə dii Əntañfə ka hē barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə ashii uuzətətə nii kwa poo əsə." ⁴³ Kya tsakə, əñki ki, "Wu sañə nē nyi bahə məci Slandanəki a shi aabiikya? ⁴⁴ Acii kē nee hē, makə fii nyi nəhəpaanaaku tē nyi, wata gugudənə nē uuzənə asəkəki, gugudənə nggə moodasəka. ⁴⁵ Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hē ka danə, kē luuvə hē."

Wanyanə nggə Mariyaama

⁴⁶ Wata əñki Mariyaama: †††
 "Wanyinə ca dəla dē Slandana,
⁴⁷ Kə dii nyi mañushinə dē Əntañfə Maluwaaki.
⁴⁸ Acii kē tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.
 Weewee daga ənshinə ka banə nē əñji patə ka jiji ka jiji oo'i, əndə barəkaanə nē nyi.
⁴⁹ Acii kē dii Əntañfə ka nyi mađuunə uushi,
 ci Əndə baawəda, Malaaba Ənda.
⁵⁰ Agi danə nē ci nggə'əənə ka jiji ka jiji ka əñjitə ca ngwalə tē ci. †††
⁵¹ Kə dii ci mañgwaarə sləna, †

† 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. †† 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. † 1.33 Dan. 7.14. †† 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. †† 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.

kə taakee ci ka əñjitə ca duunətə natii nē rəñwə rəñwə.

⁵² Kə jimagərə ci dē meeminə anə dəgələ nggə ngwanju-unatii, ca vigi madzəgamə ha nggə ndzaanə ka talakiinə. ††

⁵³ Əñji madəfəna, kē əburətəgi ci dē tii dē ngunyi uushi'inə. Ma əñji gəna, kē laakəənə ci tē tii dē madəfəna. †††

⁵⁴⁻⁵⁵ Kə shi ci ka tsakənə tē əñji Isərayiila, əñji slənənaakii, acii mazaanəmə ka ci nē sətə shi ca bii ka dzədzəshii'inaamə oo'i, ka danə nē ci nggə'əənə ka Ibərəhiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəñwə ndəñwə." ††

⁵⁶ Kə dii Mariyaama bahə ləgidə makkə ga Ilizabeetə. Ma daba'əkii, kya madə, kya palə sətə aasii.

Poonə tē Yoohana, əndə dā bapətisəma

⁵⁷ Makə mbu'i saa'i nggə poonə nggə Ilizabeetə, wata kya poo uundzə nggura. ⁵⁸ Fanə nggə guvayinyinə da duurənyinatə oo'i, kē dii Əntañfə ka ki nggə'əənaakii, wata təya dā moodasəkə ka hakii da ki.

⁵⁹ Makə dii uuzənə luuma rəñwə, əñjə a shi ka *ryaminiyagi tē ci. Kə mwayi tii dəkə ka ci ləmə Zakariya, makə nggə dii. †††⁶⁰ Əñki məci, "Aa'a, wa əñjə a dəkə ka ci ləmə: Yoohana." †††⁶¹ Əñki hara əñji ka ki, "Amma pooshi əndə agi duurənyinə goonə ətə dii ləməkii ha'ə." ⁶² Makə nee əñji ha'ə, wata əñjə a ləgwa ka dii dē ciinə kaa təya shii taa iitə cii kəya moo dəkə ləmə ka uuzənaakii. ⁶³ Wata Zakariya a ləgwa sə nggə naahənə anəkii, ca naahətə, "Yoohana nē ləməkii." Neenə nggə əñji ha'ə, kē kəñjə ka tii patə ka shañə.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudəpaa naahəginə ha'ə, wata ca ənəgərə ka wabənə makə nggə ñukə. Ca ndzəñə dələnə dē Əntañfə. ⁶⁵ Amma, ma ətsə ha'ə, kē nggwalee ka guvayinaakii patə. Ka ha'ə kē dələgi haalakii asəkə patənə nggə vəranyitə agi giñunyinə agyanə hanyinə nggə Yahudiya. ⁶⁶ Ma əñjitə fii sətə dāadii patə, wata təya ndzəñə buurənə agyanəkii. Əñki tii, "Ya uuzətətə, iitə nii kəya ndzaana?" Ma bii tii ha'ə, acii kē nee tii, ma uuzətətə kamə, weewee kē ndzə Əntañfə Slandanə da ci.

Dələnə nggə Zakariya dē slənə nggə Əntañfə

⁶⁷ Ma Zakariya dii Yoohana, kē dəməgərə Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfəkii. Wata ca dā anabaak-waanə, əñki ci:

⁶⁸ "Wa əñjə a duunətə tē Slandana, Əntañfə nggə əñji Isərayiila, acii kē shi ci ka tsakənə tē əñjaakii, kē luupaa ci tē tii. ††

⁶⁹ Kē kəñjə ci kaamə ka Maluu əndə baawəda agi slikerənə nggə Dawuda, lawaraakii. †††

⁷⁰ Ci nē sətə shi Əntañfə a bii da ma malaaba anabiinaakii daga ñukə, oo'i: †††

††† 1.46-55 1 Sam. 2.1-10. ††† 1.50 Jab. 103.13,17. † 1.51 Dzək. 5.15; 26.8. †† 1.52 Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. ††† 1.53 Jab. 107.9; 34.11. †† 1.54-55 Mika 7.20; Jab. 98.3; 'Wat. 17.7; 22.17. ††† 1.59 'Wat. 17.12-13. †† 1.60-63 1.13. †† 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. ††† 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. ††† 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3.

⁷¹ Ka luupaanə nə ci taamə acii ənji mbiinə gaamə i acii ənjitə ca usha taamə patə. †

⁷² Ha'ə dii Əntarjə ŋga'aənaakii ka dzədzəshi'inaamə, kə buurətə ci malaaba aləkawalətə anyi ci da tii, ††

⁷³ waatoo jidətə ji'i ci ka Ibərəhiima dzədzəshi'inaamə oo'i, ‡

⁷⁴ Kadə nii kəya luupaa taamə acii ənji mbiinə gaamə, kaama mbee ka slənənə ka ci yadə ŋgwalənə, ††

⁷⁵ ama ndzaanə malaabakii, ənji goonja akəŋwaciikii, ha'ə muudinə ŋga baanə gaamə patə.

⁷⁶ Ma hə əsə, uuzənaakya, kadə nə ənjə a 'wa tə hə anabi ŋga Əntarjə Əndə məghərəvənə ka shaŋə. Acii kadə nii kwa takəŋwanə ka Slandanə kaa ha hadatəgi ka ci də rəgwa. ††

⁷⁷ Waatoo ka baariinə nə hə ka ənjaakii oo'i, agi luupaanə nə Əntarjə tə tii də tifyagi ka tii 'waslyakəənətii. †††

⁷⁸ Ma Əntarjə gaamə, laŋə nə ci ka nəhə təgunuunə gaamə dərəva, agi da kaamə ŋga'aənə nə ci.

Ka kavənə nə ci kaa bərətə na luupaa taamə a lə'ya. †††

⁷⁹ Ma bərətətsa, kaa ca bərə ka ənjitə agi ŋgərə'wə ca ŋgwalə acii wa; ca kərə taamə ka rəgwa jamənə." §

⁸⁰ Ma Yoohana, gərənə nə ci, dzənə nə haŋkalaakii də tsakənə. Ca ndzaanə ahada bilinə, ha'ə mbu'i uusəra ŋga jigaginaakii ka ənji *Isərayiila.

Poonə tə Yeesu

(Mat. 1.18-25)

2 Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i maduunə ŋwanjə ŋga ha də Rooma ətə dii ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə ŋga ənji patə agyanə hanyinaakii. ² Ci nə təkəŋwatə naahənə, ətə dii agi ŋwanjuunə ŋga Kiriniyusə, ŋg-waməna ŋga hanyinə ŋga Siriya. ³ Aciikii patənə ŋga ənja, kə ma'i tii, kə pyalə tii aa vərə aa hatii, kaa ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.

⁴ Wata Yusufu a madə də Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili, ca palə aa Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya, hatə pwayi ənji tə ŋwanjə *Dawuda. Acii, ma ca, agi slikərənə ŋga Dawuda shigi ci. ⁵ Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də dasəka.

⁶⁻⁷ Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra ŋga poonə ŋga Mariyaama. Ma'upaamə tii ha ŋga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Aciikii kə gi tii aasəkə kuvətə nji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a poo uundzə ŋgura, təkəŋwatə pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula, kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

Jigaginə ŋga malaa'ika ka magəriinə

⁸ Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyinatii davədə. ⁹ Wata ma təya nee, wiit-sə malaa'ika ŋga Əntarjə Slandanə kə jigagi ka tii, du-unuunə ŋga Əntarjə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə doosərə. Wata dzabala a dzagi tə tii. ¹⁰ Əŋki malaa'ika ka tii, "Goonə ŋgwalə. Acii ma shinaakii, ka ba koonə ŋnyyi habara ətə na da maŋushinə ka patənə ŋga ənja. ¹¹ Waatoo, ma ənshinə davədə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə vərənə ŋga Dawuda; ci nə *Aləmasiihu Slandana. ¹² Wiinə sətə na baarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə maləkutəkii də kadəmbula, pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii."

¹³ Pii wata wiit-sə dabaala ŋga malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya dəla də Əntarjə, əŋki tii:

¹⁴ "Ŋga Əntarjə nə duunuunə dagyə; ¹⁵ ka ənjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə."

Dzənə ŋga magəriinə aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata əŋki magəriinə ahadatii, "Ma danaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaa-ma dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntarjə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə." ¹⁶ Wata təya madə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

¹⁷ Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzaŋə baaba sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzətə. ¹⁸ Kə dii ka ənji patə ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabətsə patə agi haŋkalatə, kya kaala hi-imatə agyanəkii. ²⁰ Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də duunətənə tə Əntarjə, təya dəla də ci. Acii ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

²¹ Makə dii luuma rəŋwə, kə mbu'ya uusəra ŋga *ryaminiyagi uuzənə. Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a dəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə madasəkamə. ²²

Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntarjə

²² Yoo, kə mbu'i uusəra ŋga da sətə bii bariya ŋga Muusa kaa ŋugiginə a da kaa təya ənə ka ndzaanə malaabakii. Wata təya ŋgərə uuzənə, təya kərə tə ci aasəkə vərənə ŋga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəŋwacii Əntarjə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii. ²³ Acii tə'i manaahəkii asəkə bariya ŋga Slandanə, oo'i, "Taa ŋgutə təkəŋwatə pawa, mada uundzə ŋgura, wa ənjə a kapaa akəŋwacii Əntarjə kaa ca ndzaanə ka naakii." ²⁴ Ma gi tii əsa, i ka vii sə ŋga da də sataka,

† 1.71 *Jab. 106.10*. †† 1.72 *Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42.*

‡ 1.73 *Wat. 22.16-18*. †† 1.74-75 *Tit. 2.12,14*. †† 1.76 *Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27*. ††† 1.77 *Irim. 31.34*. ††† 1.78 *Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20*. § 1.79 *Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16.*

§† 2.4-7 *Mat. 2.1; Yooh. 7.42.*

§†† 2.11 *Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slənə 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11.* §† 2.14 *Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17*. §†† 2.19 *2.51*. §† 2.21 *1.31*. §† 2.22-24 *Leew. 12; Baan. 18.15-16*. §†† 2.23 *Shig. 13.2.*

makə sətə bii bariya nga Əntañfə, waatoo kurəkutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.

²⁵ Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima dii ləməkii Simiyoonə. Əndə goonğa nə ci. Agi ngwalənə nə ci tə Əntañfə. Ma ca, agi gəra shinə nga əndə luupaanə tə ənji *İsərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaba Ma'yanə da ci əsə. ²⁶ Kə bii Malaaba Ma'yanə ka ci, "Paa ha əntə madaamə hə kə nee ka Aləmasiihu, waatoo *Matadəkii nga Əntañfə."

²⁷ Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaba Ma'yanə tə Simiyoonə aasəkə yi nga Əntañfə. Makə kira i dii Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka daada ka ci uushi'iitə baabii Əntañfə asəkə ləkaləkətə, ²⁸ wata Simiyoonə a nee ka ci, ca ngərətə tə ci də bəra'itə cii. Ca kuyirii tə Əntañfə, əŋki ci:

²⁹ "Ya'ə Slandana, ma ənə dii əna, ma sətə shi ha bii, kə dətə hə tanyi. Aciikii agi jamənə nə nyi. Ka mbeənə nə hə ka kapaa ka nyi rəgwa, kaa nya dzə aa vəra.

³⁰ Aci kə nee nyi də ginəki saaki ka əndənə sləkee hə kaa ca shi ka luupaa ənja. †

³¹ Taa wu patə əsa, ka shiinə nə ci oo'i, agi luupaanə nə hə ənja.

³² Ci nə mabərə hatə na baarii tə hə ka patənə nga ənji agi duuniya; ci əsə na duunətə tə ənjaaku İsərayiila." ††

³³ Fanə nga i dii da məci tə sətə ndzaa Simiyoonə ka baabanə agyanə uuzənətii, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə dərəva. ³⁴ Wata Simiyoonə a kəgya ka tii barəkaanə acii Əntañfə. Ma daba'əkii, əŋki ci ka Mariyaama məci Yeesu, "Kə nee hə ka uuzəəna, Əntañfə ta'i tə ci. Bəzəkii nə ənji İsərayiila a puu'u putaakii, bəzəkii nə ənjə a mbədə əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na baarii oo'i, ma Əntañfə, agi da slənə nə ci. Amma ka kaareənə nə ənji ka ci. ³⁵ Də ha'ə makə ət-sa, ka kuzhi'yaginə nə ci marğədə uushə a ədzəmə bəzə ənja. Ma hə naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə, makə də ngila jibə ənji tə hə."

*Anabi Hanatu

³⁶ Tə'i əndə'i minə dii ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə nga Fanuyilə agi slikerənə nga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə mədəfə tanə dəpaa tii da ngurii, ca əntəgi.

³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi nga Əntañfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntañfə taa guci patə. Waatoo, kya da də'wa, kya da suumaya əsə. ³⁸ Ma saa'itə kira ənji tə Yeesu, kə dzəənə ki dəŋə, wata ki maa, kya ndzanə kuyiriinə tə Əntañfə. Kya wabə haala nga uuzətə ka patənə nga ənjitə ca gəra luupaanə nga Əntañfə tə Urusaliima. ††

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama daadagi sətə bii bariya nga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vəra, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə nga

Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ngeerənə da hiima. Kə daanə Əntañfə ka ci barəkaanə əsə.

Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntañfə, ci fəzə pu'u aji bəra'i

⁴¹ Taa ngutə fəzə patə, mada zhi'wa kumənə nga *Pasəka, agi dzənə nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima. ⁴² Makə dii Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee ənji ka dənə. ⁴³ Uudənə nga kumənəkii, təya madə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci. ⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara ənjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra pa'ə ka wiinə. Makə dii ci, maneemə tii ka ci, təya gwanə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada ənjitə shii tə tii. ⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkəwə aa Urusaliima də aalənə tə ci. ⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə nga uusəra asəkə yi nga Əntañfə, ci dasə abii maliminə nga *Yahudiinə. Ca fa sətə nji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə. ⁴⁷ Ənjitə nja fa wabənaakii patə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də hanjala nji Yeesu a jiikə ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ngaanğa'ə. Wata əŋki məci ka ci, "Uuzənaakya, ka mi dii hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi hanjala geenə da duu dii ka ha nga aalənə tə hə." ⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, əŋki ci, "Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbee nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?" ⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə nga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akəŋwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitə daadii patə agi hanjalatə.

⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadeesəkə ci ka Əntañfə da i ka ənji əsə. ††

Waazanə nga Yoohana əndə da bapətisəma

(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)

3 Ma agi pu'u aji tufənə nga fəzə nga nwanjuunə nga Tibeeriyasə, maduunə nwanjwə nga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə ngwaməna agyanə hanyinə nga Yahudiya; *Hirudusə nə nwanjwə anə hanyinə nga Galili. Ma anə hanyinə nga Ituriya da anə hanyinə nga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkəŋuci Hirudusə nə nwanjwa. Ma anə hanyinə nga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə nwanjwa. ² *Anasə da Kayafasə nə gayinə nga li-manyinə ka saa'ikii.

Agi saa'ikii əsə bagərə Əntañfə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə nga Zakariya, ci agi bilinə. ³ Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka ənja, əŋki ci, "Uneemə ka da 'waslyakəənə, una baanə ka Əntañfə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntañfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə." ⁴ Waatoo kə dii makə sətə nyaahə anabi İsaaya asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci: ††

† 2.30-31 Isaa. 52.10. †† 2.32 Isaa. 42.6; 49.6; 46.13. ‡ 2.34 Isaa. 8.14; 1 Piita 2.8. †† 2.37 1 Tim. 5.5; Mat. 6.16-17. †† 2.38 Isaa. 52.9.

††† 2.41 Shig. 12.1-27; 23.14-17. ††† 2.49 Yooh. 2.16. § 2.51 2.19. †† 2.52 1 Sam. 2.26. ††† 3.3 Slənə 13.24; 19.4; Luka 24.37.

“Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci:
Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,
kəŋeemə ka ci ka rəgwa.

⁵ Nğəədətəmə magudaŋə ha;
ga giŋwə da təpura a ndzaanə.
Kəŋeemə ka madaada rəgwanyinə,
ŋgəəragimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə əŋji patə makə sətə luupaa Əntaŋfə ən-
ja.” †

⁷ Makə nee Yoohana ka əŋjitə shiishi aabiikii kaa ca
daada ka tii bapətisəma, wata əŋki ci ka tii, “Unə
rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka
mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə ətə
na shi. †⁸ Amma ma danuuna, slənəmə sətə ca baarii
oo'i, kə baa unə ka Əntaŋfə. Goona səkəpaanə ka
banə əsə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dii Ibərahiima
ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Ən-
taŋfə, ka mbeənə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina,
təya ndzaa ka jijiinyinə ŋga Ibərahiima! †⁹ Ma əsə, tə'i
raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa
ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋga'a, ka cis-
ləginə nə ənja, əŋjə a kagərə aagi gunə.” †

¹⁰ Wata dabaala a ndzaŋə laagwanə a ma Yoohana,
əŋki tii, “Mi daniinə əna?” †¹¹ Əŋki ci ka tii, “Ma əndətə
dii kəjeerənaakii bəra'i, wa ca ŋgərə əndə'i, ca vii ka
əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca
ndii ka əndətə ka madəfənə.” †¹² *Əŋji luu tsəka a shi
aabiikii əsə, kaa ca daada ka tii bapətisəma. Təya ləg-
wa ka ci, əŋki tii, “Ya inə əna, mi daniinə daa Maləma?”
¹³ Əŋki Yoohana ka tii, “Goona laagwa tsəka acii əŋji
palee ka sətə bii bariya.” †¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a
makii əsə, “Ya inə neena, maci ka dəbənə, mi daniina?”
Əŋki ci ka tii, “Ma danuuna, goona guutsətə uushi'inə
acii əŋji də ŋgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma
luumə shikwa ŋga slənə goonə tanə.”

¹⁵ Fanə ŋga əŋji ha'a, wata təya ndzaŋə kaala hiima
agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. †¹⁶ Wata əŋki
Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də ma'inə cii kya da
koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də
duunuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u
ŋga bibinaakii. Ma ca, kadə nii kəya da koonə
bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə. †¹⁷ Tə'i
dəvə bə'unaakii ŋga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fədənə nə
ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa,
ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi
ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəəzə wabənə kama kama ha'a waazii
Yoohana Njuni Habara ka ənja.

¹⁹ Ma ŋwarŋwə *Hirudusə, kə ŋgərəma ci tə Hiroodiya
minə ŋga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana
ka ci acii danə ha'a da hara bwaya uushi'iitə daadii ci,
†²⁰ wata ca tsəkə da bwaya bwayaanə, ca kagərə tə
Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə ŋga əŋjitə bapətisəma, kə upaa
Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha ŋga da də'wa, wata
wunəginə nə səkəntaŋfə. †²² Malaaba Ma'yanə a jima
aanəkii; əŋjə a nee ka ci makə kurəkuta. Wata uura
ŋga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki.
Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uudagi səkəki.” †⁵

Dzədzəshi'inə ŋga Yeesu

(Mat. 1.1-17)

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə
makkə pu'unə. Patənə ŋga ənja, ma nji təya nəhə,
uuzənə ŋga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə ŋga
Heeli; †²⁴ ma Heeli, uuzənə ŋga Matatə; ma Matatə,
uuzənə ŋga Leewi; ma Leewi, uuzənə ŋga Meeləki; ma
Meeləki, uuzənə ŋga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə ŋga
Yusufu; †²⁵ ma Yusufu, uuzənə ŋga Matatiya; ma
Matatiya, uuzənə ŋga Amwasə; ma Amwasə, uuzənə
ŋga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə ŋga Heesli; ma
Heesli, uuzənə ŋga Nagayə; †²⁶ ma Nagayə, uuzənə ŋga
Maata; ma Maata, uuzənə ŋga Matatiya; ma Matatiya,
uuzənə ŋga Səmeənə; ma Səmeənə, uuzənə ŋga
Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə ŋga Yooda; †²⁷ ma Yooda,
uuzənə ŋga Yoowanan; ma Yoowanan, uuzənə ŋga
Reesa; ma Reesa, uuzənə ŋga Jərubaabila; ma Jəruba-
bila, uuzənə ŋga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə
ŋga Neeri; †²⁸ ma Neeri, uuzənə ŋga Meeləki; ma
Meeləki, uuzənə ŋga Adi; ma Adi, uuzənə ŋga
Koosamə; ma Koosamə, uuzənə ŋga Iləmadamə; ma
Iləmadamə, uuzənə ŋga Eeri; †²⁹ ma Eeri, uuzənə ŋga
Yeesu; ma Yeesu, uuzənə ŋga Iliyazara; ma Iliyazara,
uuzənə ŋga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə ŋga Mata-
ta; ma Matata, uuzənə ŋga Leewi; †³⁰ ma Leewi, uuzənə
ŋga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə ŋga Yahuda; ma
Yahuda, uuzənə ŋga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə ŋga
Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə ŋga Iliyakimə; †³¹ ma
Iliyakimə, uuzənə ŋga Məliya; ma Məliya, uuzənə ŋga
Meena; ma Meena, uuzənə ŋga Matata; ma Matata,
uuzənə ŋga Natanə; ma Natanə, uuzənə ŋga *Dawu-
da; †³² ma Dawuda, uuzənə ŋga Jasii; ma Jasii, uuzənə
ŋga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə ŋga Boowazə; ma
Boowazə, uuzənə ŋga Saləmoonə; ma Saləmoonə,
uuzənə ŋga Naasunu; †³³ ma Naasunu, uuzənə ŋga Am-
inadaba; ma Aminadaba, uuzənə ŋga Adəminə; ma
Adəminə, uuzənə ŋga Arəni; ma Arəni, uuzənə ŋga
Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə ŋga Fareesə; ma
Fareesə, uuzənə ŋga Yahuda; †³⁴ ma Yahuda, uuzənə
ŋga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə ŋga Isiyaaku; ma
Isiyaaku, uuzənə ŋga Ibərahiima; ma Ibərahiima,
uuzənə ŋga Tara; ma Tara, uuzənə ŋga Nakoora; †³⁵ ma
Nakoora, uuzənə ŋga Saruku; ma Saruku, uuzənə ŋga
Ragawə; ma Ragawə, uuzənə ŋga Falikə; ma Falikə,

† 3.4-6 Isaa. 40.3-5. † 3.6 2.30-31; Slənə 28.28. †† 3.7 Mat. 3.7;
Luka 21.5-36. † 3.8 1.54-55; Mat. 3.9. †† 3.9 Mat. 7.19. †† 3.16
Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. ††† 3.19-20 Mat. 14.3-4;
Mar. 6.17-18.

††† 3.21 5.16. § 4.18; Uuzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35;
20.13. §† Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. §†† 3.30-33 Ruuta
4.18-22; 1 Haba. 2.1-14. §† Natan: 2 Sam. 5.14. §†† 3.33-38 'Wat.
29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32.

uuzənə nga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə nga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə nga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə nga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə nga Seemə; ma Seemə, uuzənə nga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə nga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə nga Matusala; ma Matusala, uuzənə nga Anuuhu; ma Anuuhu, uuzənə nga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə nga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə nga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə nga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə nga Seetu; ma Seetu, uuzənə nga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə nga Əntañfə nə ci.

Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu

(Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13)

4 Ənyaginə nga Yeesu asəkə gəərə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə. ¹² Baanə ənfwadə pu'unə dii Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə shanjə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata əŋki Seetanə ka ci, "Makə dii ci *Uuzənə nga Əntañfə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda." ^{††}

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madənjə ha. Ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə makə dədə dəha. ⁶ Əŋki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawədə da wahəkii patə, acii kə vii ənji ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeenə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Acii kii ma ha, mada ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitsə patə." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntañfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə." ^{††}

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kənjee ka ci ka makidakidanənjə nga maduunə kuvə nga Əntañfə, əŋki ci ka ci: "Makə dii ci Uuzənə nga Əntañfə nə hə tanyi, lədgərə aa panə.

¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntañfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ^{†††} Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa sədəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkətə, Ga ha təkə tə Əntañfə Slandanəku." ^{††}

¹³ Makə uugi Seetanə təbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra. ^{‡‡}

'Watəginə nga Yeesu də slənə anə hanyinə nga Galili

(Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə nga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə nga Galili patə. ^{§15} Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. Ənji patə a dəla də ci.

Kaareenə ka Yeesu də Nazratu

(Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazratu, vərəatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra nga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka danə. Ca madətə kaa ca jaŋga ləkaləkətə nga Əntañfə. ¹⁷ Ənjə a vii ka ci ləkaləkətətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə ənji oo'i: ¹⁸ "Tə'i Ma'yanə nga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18 Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Njunyi Habara ka matəgunyinə.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka ənjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii;

nyə ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii; ənjitə ca sa cibə əsə, ka mbədənə nə tii.

^{§†} ^{§††} ^{§†††} Kə sləkee Əntañfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya da pwapoonaakii ka ənja." ^{§††}

²⁰ Makə uudəpaə ci jaŋganə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə nga ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. ²¹ Wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii, əŋki ci, "Ma wabətsə jaŋgii nyi, ənshinə dii ka tanyi makə sətə fii unə jaŋgii nyi." ²² Patənə nga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə, əŋki tii, "Əntaa uuzənə nga Yusufu ətsa?" ^{§†}

²³ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Kə shii nyi ŋgufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədəpaə də ənja, mbədəpaə də naaku na. Ma uushi'iitə daadii hə də Kafarənahumə fii ina, dəwə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə."

²⁴ Ca tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə nga *anabi ka gadeenə ka ci. ^{§†25} Buurətəmə sətə shi a dii agi zamana nga anabi *Iliya: kə dii fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vənə, kə dii məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ŋgaŋga'ə nə mooryafinə anə hanyinə nga *Isərayiila. ^{§†26} Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntañfə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə nga Sidoonə tanə sləkee Əntañfə ka ci. ²⁷ Ma agi zamana nga anabi Iliya əsa, ŋgaŋga'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə nga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i." ^{§§†}

²⁸ Fanə nga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. ²⁹ Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə giŋutə dii vəranətii ashikii, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa nga manjirəŋəkii. ³⁰ Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadatii, kə gi ci ka ha nga dzənaakii.

^{§†} 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16;

4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8;

2.4,17,18. ^{§††} 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. ^{§†} 4.18-21

1.68. ^{§††} 4.19 Leew. 25.10. ^{§†} 4.22 Yooh. 6.42. ^{§†} 4.24 Yooh. 4.44.

^{§§†} 4.25 1 Meem. 17.1,8-16. ^{§§†} 4.27 2 Meem. 5.1-14.

[†] 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15. ^{††} 4.4 Dzək. 8.3.

[‡] 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31. ^{††} 4.8 Dzək. 6.13; 5.9. ^{†††} 4.10-11 Jab. 91.11-12. ^{†††} 4.12 Dzək. 6.16. ^{†††} 4.13 22.3,31. [§] 4.14 4.18.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja (Mar. 1.21-28)

³¹ Ma daba'əkii, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə hanyinə ŋga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə ŋga əpisəka. ³² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii. †

³³ Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanə ka wazənə də ŋgeerənə, əŋki ci, ³⁴ "Kwaawu! Yeesu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntarjə nə hə." †³⁵ Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita, əŋki ci, "Ndzaawə kədə'a! Dzəgi ashii əndətsa." Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə dadalə akəŋwacii ənji patə, ca shigi saakii, madamə ci taa mi də əndətə ma'a. ³⁶ Ənjitə nəhee pata, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'a makə ətsa? Ma əndənə, agi wabənə nə ci ka ginaajinə də ŋgeerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi." ³⁷ Də ha'a waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea laŋə (Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

³⁸ Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shaŋə. Wata ənjə a kədii tə ci kaa ca mbədəpaanə də ki. ³⁹ Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanənaanə dagyanətə, ca la ŋguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a madətə, kya gwanə ka da ka tii zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagərənə ŋga uusərə, ənjitə dii ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a dəkəvə ciinəkii agyanətii də rəŋwə rəŋwə. Ca mbədəpaanə də tii patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajinə ashii ənji ŋgaarjə'a əsə də wazənə, əŋki tii ka Yeesu, "*Uuzənə ŋga Əntarjə nə hə!" Amma Yeesu a la ka tii ŋguruunə, ca təŋagi wabənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu. ‡

Dzənə ŋga Yeesu aənə hanyinə ŋga Yahudiya (Mar. 1.35-39)

⁴² Pukənə ŋga ha, Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Dabaala a ndzaŋə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shaŋə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tii, əŋki ci, "Ma kamə, ŋga'a ka nyi nə dzənə ka harii vəranə, acii tyasə kə dəbee nya waaza Ŋunyi Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntarjə davə əsə. Acii ka ətsə ha'a sləkee Əntarjə ka nyi." ††

⁴⁴ Də ha'a gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə ŋga Yahudiya.

† 4.32 Mat. 7.28-29. †† 4.34 Mar. 3.11. ‡ 4.41 Mar. 3.11-12. ††† 4.43 11.2.

Tadənə ŋga Yeesu tə təkəŋwatə lyawarənaakii (Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

⁵ Ma ka əndə'i uusərə, kə gi Yeesu, ca kəŋaanə ama uunəvə ŋga Ginazarətə. †† Ənjə a shi laŋə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə ŋga Əntarjə. ² Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra'i ama ndzaŋə. Kə jaamagərə slanjinəkii aa panə, təya caakubə slaadənyinatii. ³ Wata Yeesu a ndərə aasəkə əndə'i kumbawalə ŋga əndə'i əndə ahadatii dii ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, "Əntsahəgərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə." Makə əntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzaŋə dzəgunə wabənə ŋga Əntarjə ka dabaala.

⁴ Makə uudəpaanə Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, "Ma danəkwa, ŋgəruu kumbawalə, kəruu ka hatə dii ma'inə kurəŋə. Kaalavəmə slaadənyinə goonə da ənjaaku, koonə upaa hərəfinə." ††⁵ Əŋki Simoonə ka ci, "Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təəmənə ta'a, amma taa gazha ŋga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə dii ci hə bii keenə a deenə ha'a, takwa, kaa nya kaalagərə slaadənyinə."

⁶ Makə kaalagərə tii slaadənyinə, kə upaa tii hərəfinə ŋgaarjə'a ha'a makə a tsaatsagi slaadənyinatii. ⁷ Təya 'waa'wa tə hara ənjinyiitə asəkə əndə'i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tə tii. Shinə nə ənjita, təya naanatə kumbawalənyinatii kyakya'a də hərəfinə. Wata danə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəzəkəənə ŋga hərəfinə.

⁸ Makə nee Simoonə Piita ha'a, wata ca kulagi atsa sədə Yeesu, ca ba ka ci, "Əntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə əndə nə nyi." ⁹ Ma bii Simoonə ha'a, acii kə ŋgwalee ka tii da ənjaakii nə bəzəənə ŋga hərəfiitə upaa tii ha'a. ¹⁰ Kə ŋgwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya, waatoo ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əŋki Yeesu ka Simoonə: "Ga ha ŋgwale. Əntaa təəmə hərəfinə nə slənəaku ma'a; amma daga ənshinə, təəmə ənji nə slənəaku." ¹¹ Wata i Simoonə da ənjitə ci təya slənə da ci a maanyapaagi də kumbawalənyinə aənə ndərə, təya bwasee ka uushi'iitə patə, təya nə'u tə Yeesu. †††

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzənə (Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)

¹² Ma ətə Yeesu asəkə əndə'i vəranə, wata əndə uyikuzənə a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwacii, ca kədii tə ci, əŋki ci: "Tuutə'tə Slandanəkya, mada ka luuvənə nə hə, ka mbeənə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ¹³ Wata Yeesu a tədəpaanə ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashii əndətə. ¹⁴ Yeesu a da ka ci bariya, əŋki ci, "Ga ha bapaa ka əndə sətə dii shaŋə. Amma, ma danəku, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci

†† Ma Ginazarətə, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. ††† 5.4-9 Yooh. 21.2-11. †††† 5.11 Mat. 8.21-22.

naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha da sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi." ^{†15} Amma, patə da ha'ə, agi dzənə nə ləmə n̄ga Yeesu də waazanə aakəŋwə aakəŋwa. Wata dzaadzadənə nə dabaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbədəpaə də ənji bwaneatə agitii. ^{††16} Amma, ma Yeesu, taa guci patə agi dzənə nə ci ka da də'wa ka hatə pooshi əndə davə. ‡

Mbədəpaənə n̄ga Yeesu də mahurəməsə ənda

(Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12)

¹⁷ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə wabənə n̄ga Əntəŋfə ka ənja. Tə'i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə abiiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə n̄ga vəranyinə agyanə hanyinə n̄ga Galili da agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə'i baawəda n̄ga Əntəŋfə ashikii n̄ga mbədəpaə də ənji bwaneə.

¹⁸ Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa n̄ga dəməgərəginə də ci aasii ka yitə dii Yeesu davə, ka baneənə ka ci akəŋwaciikii.

¹⁹ Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii bəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aanə kuva, təya tələgi nə n̄ga kuvətə, təya n̄gərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jimagərəgi də ci dadavə, dənə dahada-hadanə n̄ga dən̄kana akəŋwacii Yeesu. ²⁰ Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyiitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: "Əndəna, kə upaa hə tifyaginə n̄ga 'waslyakənaaku." †

²¹ Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzaŋə kaala hiima də banə oo'i, "Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntəŋfə? Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə n̄ga ənda, madaamə Əntəŋfə rəŋwə dyaŋa?" ²² Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: "Ka mi də tsarə n̄ga hi-imatsə a nuunə ha'ə kwa?" ²³ N̄gutə palee də n̄gufənə saŋə? Gədfə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə tifyaginə n̄ga 'waslyakənaaku nii, anii gədfə banə ka ci, Maduu, wii-wa? ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə n̄ga ənda, tə'i nyi da baawəda n̄ga tifyagi 'waslyakəənə n̄ga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, n̄gəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii." ^{††25} Wata hatsə əndətə a madətə akəŋwacii ənji patə. Ca n̄gərə ədza-akii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntəŋfə. ²⁶ Ma patənə n̄ga ənjitə dava, kə dzəgəpaə tə tii ka shaŋə. Wata təya duunətə tə Əntəŋfə. Kə n̄gwali tii n̄gaan̄gə'ə, təya ba, "Kə nee amə ka sə n̄ga hurəshishinə ənshine."

'Wanə n̄ga Yeesu tə Leewi

(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə dii ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha n̄ga da slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsa-

ki." ²⁸ Wata Leewi a madətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci. ^{†††}

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakii asii. Bəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəmətə. ^{†††30} Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya n̄gun̄gunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə n̄ga Yeesu, "Mi saŋə dii cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?" ³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandənə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwaneə. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakənatii, təya baanə ka Əntəŋfə." [§]

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, "Ma *lyawarənə n̄ga Yoohana, kə izee tii ka da suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə n̄ga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka dənə ha'ə." ^{§†34} Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə n̄ga dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gi tii ka luu madanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka da suumaya kwa? Pooshi. ^{§††35} Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənjə a n̄gərəgi dagwa madanə abitii; saa'ikii nə təya da suumaya."

³⁶ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Pooshi əndə ca tsərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Mada kə dii ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzaŋənə da iirəkii əsə shaŋə.

³⁷ "Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Mada kə dii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə n̄ga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə.

³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Mada kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də n̄ga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə."

Ləgwanə agyanə *uusəra n̄ga əpisəka

(Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28)

6 Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra n̄ga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə n̄ga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takədfə, təya tsəbə.

^{§†2} Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: "Ka mi cuuna da sətə maviimə *bariya rəgwa n̄ga dənə uusəra n̄ga əpisəka?" ^{§††3} Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi unə jan̄gii sətə dii *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a da tə tii kuna? ^{§†4} Kə dəməgərə ci aasəkə *yi n̄ga Əntəŋfə, ca n̄giragi burooditə dəkəpaə ənji ka Əntəŋfə, təya adə da ən-

† 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. †† 5.15 Mar. 7.36.

‡ 5.16 Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12;

§ 9.18, 28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5. †† 5.20 7.48; Mat. 9.2.

†† 5.24 Yooh. 5.36.

††† 5.28 Mat. 8.21-22. ††† 5.29 Mat. 9.10. § 5.32 19.10. §† 5.33 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. §†† 5.34 Mat. 9.15. §† 6.1 Dzak. 23.25. §†† 6.2 Shig. 20.8-10. §† 6.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9.

jaakii, taa ngahi ma buroodita, pooshi bariya vii rægwa nga adəne ka taa wu, madaamə ka limanyinə daanətii.”⁵ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma nyi *Uuzənə nga ənda, Slanda uusəra nga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə
(Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra nga əpisəkə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzarə dzəgunə wabənə nga Əntarŋə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə dii ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə nga idəpaanə aşi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra nga əpisəkə. ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə agi haŋkalatii patə. Wata əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Madətə, kəŋaanə.” Madənə nə əndətə, ca kəŋaanə. ⁹ Əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, “Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə saŋə vii bariya gaamə kaamə rægwa nga dana? Nğa da nğa'əənə uusəra nga əpisəkə saanii, anii nğa da bwaya bwayaana? Nğa mbədəpaanə də əndə saanii, anii nğa zamaginə də ca?” ¹⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagitii patə, əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Tədəpaə ciinəku.” Ca tədəpaə ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə nga əndətə makə nğa nğəkə. ¹¹ Makə dii ha'ə, wata səkətii a bəzəzəgi ka shaŋə. Təya ndzarə wabənə agyanə makə sətə mbeenətii ka danə də Yeesu. ¹²

Tadə *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i
(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)

¹² Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə ngirə ci aənə giŋwə ka da də'wa. Ca ba'agi həmə ka da də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkee ənja. ¹⁴ Ma nə təya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətaləmwusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə nga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzənə nga Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyoote. Ma uudəpaə ba'a, ci vii tə Yeesu aacii bwaya ənja.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea da waazanaakii ka ənja
(Mat. 4.23-25)

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a jiməgərə da lyawarənaakii anə giŋuta, ca kəŋaanə a babara ka hatə dii lyawarənaakii bəzəkii. Ma davə əsa, tə'i danjana. Kə shi tii da-ga də Urusaliiima da i asəkə hara vəranyinə anə hanyinə nga Yahudiya patə, da hara vəranyinə ama madu-unə uunəva, waatoo vəranə nga Tiira da nga Sidoonə. ¹⁸ Ma shi ənjitsə ha'a, ka fa sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə nga shishinətii. Kə mbədəpaə Yeesu də tii patə da i ənji ginaaji. ¹⁹ Makə dii ci agi shiginə nə

† 6.6-11 Mar. 2.27-28. †† 6.11 Yooh. 5.16,18. ‡ 6.12 5.16. ††† 6.14-16 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44.

baawədə dashikii ka mbədəpaaginə də tii patə, patənə nga ənja, kə aali tii rægwa nga dəba'ətənə tə ci. ¹⁶

Barəkaanə da nğəra'wa
(Mat. 5.1-12)

²⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, əŋki ci: ††† ††

“Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, acii ma unə, koonə də nğaŋuunə nga Əntarŋə.

²¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka madəfənə ənshinə, acii kadə nuuna əburə gyadə. ⁵

Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, acii kadə nuuna da maŋushinə.

²² Tə'i barəkaanə ashuunə mada əbuyi ənji koonə, ənjə a laakə tuunə, ənjə a dzaana tuunə, ənjə a əbipaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə Uuzənə nga ənda. ^{5†}

²³ Damə maŋushinə mada kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ətsa, kamə kyalaliinə nga moodasəkə, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə; acii ha'ə makə ətsə nji dzədəzəshi'inə nga ənjitsə a əbwa ka anabiinə nğa nğəkə. ^{5††}

²⁴ “Amma, agi nğəra'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə nğaŋuunə goonə kə uugi. ^{5†}

²⁵ Agi nğəra'wə nuunə, unə ənə maburəkii gyadə ənshinə, acii kadə nə madəfənə a kutsa tuunə. ^{5††}

Agi nğəra'wə nuunə, unə ənə ka maŋushinə ənshinə, acii kadə nuuna ndzaanə makə ənji nğa wa, ka ndzaanə nuunə da kiinə a gyuunə.

²⁶ Agi nğəra'wə nuunə, mada kə kuyirii ənji patə tu-unə, acii ha'ə makə ətsə nji dzədəzəshi'inə nga ənjitsə a kuyirii tə anabiitə nja jaarakə.” ^{5†}

Uudənə tə ənji daawaanə
(Mat. 5.38-48; 7.12a)

²⁷ “Ma unə ənə ca fa tə nyi, wanyinə ka ba koonə, uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una da nğa'əənə ka ənji ushanə tuunə. ²⁸ Kədiimə barəkaanə acii Əntarŋə ka ənjitə ca mburəzə tuunə; una da də'wa ka putə nga ənjitə ca cibee koonə. ²⁹ Mada kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku, zhi'wee ka ci ka əndə'i hwahwaamə əsə. Mada kə gutsətə əndə baləwaaku, unee ka ci kaa ca nğərə kəjeerənaaku əsə. ³⁰ Taa wu kədii uushi aciiku, vii ka ci səkii. Mada kə gutsətə əndə uushaaku, ga ha ənə ka ləgwa ka ci səkii ma'ə. ³¹ Danəkii ha'ə əsə, damə ka ənji ndilə ndilə makə sətə mwayi unə ənjə a da koonə.

³² “Mada wata tə ənjitə ca uudə tuunə uudənuunə, paa unə ka upaa nğunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi danə nə tii ha'ə makə ətsa. ³³ Mada wata ka ənjitə ca da koonə nğa'əənə danuunə nğa'əənə, paa unə ka upaa nğunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi danə nə tii ha'ə makə ətsa. ³⁴ Mada ma nuunə ka

‡† 6.19 Mat. 9.20. ††† 6.20-49 Mat. 5-7. †††† 6.20 Yak. 2.5. § 6.21 Səniinə 7.16-17; Irim. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3. †††† 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. ††††† 6.23 Mat. 5.12. †††††† 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1. ††††††† 6.25 1 Koor. 4.8. †††††††† 6.26 Yak. 4.4; Irim. 5.31. ††††††††† 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7.

vii dāmənə, wata ka ənjitə shii unə oo'i, kadə ənəvəginə nə tii koonə əsə, paa unə ka upaa n̄nyu shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi danə nə tii dāmənə ka ma'waslyakə ənji makə tii, kaa təya ənəvəgi ka tii makə ətəkii. ³⁵ Aciikii bii nyi koonə, uudəmə tə ənji daawaanə goonə. Damə ka tii n̄ga'əənə. Mada kə vii unə dāmənə ka ənja, goona ka nuunə davə ma'ə. Mada kə dii unə ha'ə, ka upaanə nuunə maduunə shikwa. Ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə n̄ga Əntar̄fə Əndə məghərəvənə ka shaṅə. Aci ma ca, n̄ga'ə nə ci ka ənjitə pooshi ka da yawa da ka ma'waslyakə ənja. ^{†36} Nəhəmə təgunuunə n̄ga ənji makə sətə ci Dəsənu-unə a nəhə təgunuunə goonə."

Dzəgunənə agyanə lagi gəṅwanə agyanə hara ənja
(Mat. 7.1-5)

³⁷ "Goonə lagi gəṅwanə agyanə hara ənja. Ma Əntar̄fə əsa, paa ci na lagi gəṅwanə agyanuunə. Goonə vii ka ənji ma'inə. Ma Əntar̄fə əsa, paa ci na vii koonə ma'inə. Tifyagimə tə ənjitə ca da koonə bwaya bwayaanə. Ma Əntar̄fə əsa, ka tifyaginə nə ci tuunə. ^{††38} Ndiimə uushi ka hara ənja. Ka ndiinə nə Əntar̄fə koonə noonə əsə. Də n̄nyu kəṅwə nə Əntar̄fə a gəla koonə aasəkə mbuurənyinə goonə. Ma kəṅukəya, ka natənə nə ci, ca gəṅgəzətə, ca zhizhivətə n̄ga'ə, ca haaja aa panə. Aci də kəṅutə gəlliyyuunə ka ənji nə Əntar̄fə a gəlagi koonə noonə əsə." †

³⁹ Yeesu a da ka tii misaali əsə, əṅki ci, "Pooshi muurəfə ka mbee ka baarii rəgwa ka əndə'i muurəfə makə ci. Maa kə dii ha'ə, ka kwaalagərənə nə tii aasəkə gu'wə kyakya'ə. ^{††40} Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Amma taa n̄gutə əndə uugi dzəgunə uushi'inə, ka ndzaanə nə ci makə n̄ga maləmaakii. †

⁴¹ "Ka mi san̄ə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəṅu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴² Iitə san̄ə mbeenəku ka banə ka ndzəkəṅu oo'i, 'Taku, kaa nya n̄gərəgi ka hə kada agiku', yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə kərənə ka Əntar̄fə də bəra'! Ma danəkwa, n̄gərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu bahə ha n̄giragi uundzə kada agi ndzəkəṅu."

Ənfwə da pawaakii
(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ "Pooshi poo n̄ga mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə n̄gərəkiki. Pooshi poo n̄ga man̄gərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə. ⁴⁴ Aci taa n̄gutə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi ənji ka slirəba pawə n̄ga uudəvə a ənfwə dəhə uuda. Pooshi ənji ka slirəba pawə n̄ga papawə a ənfwə məkaalənə əsə. ⁴⁵ Ma n̄nyu əndə, n̄nyukii ndzaanə slənaakii, acii n̄nyukii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Aci sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi."

† vii dāmənə yadə kanə nə davə: Leew. 25.35-36. †† 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. † 6.38 Mar. 4.24. †† 6.39 Mat. 15.14. †† 6.40 Mat. 10.24-25.

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ "Ka mi san̄ə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə agi da sətə cii kya ba koonə? ^{††} ^{†††47} Takumə, a baarii nyi koonə ndzaanə n̄ga əndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə əndətə ghənyu yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəṅə, ca mbukə bəṅgwə anə pasla. Kə n̄gyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə dii ci dərə dərə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma əndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ghənyu yaakii, wata ca ndzəṅə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə n̄gyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə."

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də mava n̄ga gawə n̄ga sooji-inə
(Mat. 8.5-13)

7 Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə patə ka ənja, ca madə, ca palə aasəkə vərənə n̄ga Kafarə-nahumə. ^{§2} Ma dava, tə'i əndə'i gawə n̄ga soojiinə n̄ga ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fii gawə n̄ga soojiinə slənə n̄ga Yeesu, wata ca sləkee ka hara *gayinə n̄ga Yahudiinə aabiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii. ⁴ Madənə nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əṅki tii ka ci, "Tuutəta'ə! Kə mbu'i əndətsə bahə ha tsəkə tə ci. ⁵ Aci kə uu'i ci tə slikerənə gaamə n̄ga n̄ga'ə. Ci ghənyu keenə *kuvə də'wa əsə." ⁶ Wata Yeesu a madə, ca dzə da tii.

Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata gawə n̄ga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aabiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, "Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. ⁷ Ci dii paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabənə rəṅwə, kə shii nyi, ka mbədənə nə mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəṅwaciiki, tə'i sooji-itə cii kya da ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: 'Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə əsə: 'Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə."

⁹ Makə fii Yeesu wabəətsə, kə dii ka ci ka sə n̄ga hurəshishinə nə haala n̄ga gawə n̄ga soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabalatə abiikii, əṅki ci ka tii, "Wanyinə ca ba koonə: taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə n̄ga əndətsə."

¹⁰ Makə ənya ənjitə sləkee gawə n̄ga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə n̄ga Yeesu də əpinə ama uuzənə n̄ga mooryafinə

¹¹ Pii ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə aasəkə vərəatə dii ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da bəzə

††† 6.46-49 Mat. 7.21. ††† 6.46 Mal. 1.6. § 7.1 Mat. 7.28.

dabaala atsakii əsə. ¹² Mbu'unaakii kədəhə da mayi ŋga vəranə, wata təya guŋugərə da ənji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi ŋguri. Ənji vəraatə laŋə dzatə də nə abii miita. ¹³ Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunətə. Əŋki ci ka ki, "Ga ha tuu." ¹⁴ Wata ca əntsahətə, ca təbətə kararaata. Ənji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, "Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: madətə!" ¹⁵ Wata bərukətə wutə a madətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzaŋə wabənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, "Wiinə uuzənaaku." ^{††}

¹⁶ Makə dii ha'a, wata ŋgwələnə a kəsəgi tə ənjitə patə ka shaŋə. Təya duunətə tə Əntaŋfə, təya ba, "Kə shigi maduunə *anabi agyaamə. Kə shi Əntaŋfə ka tsakə tə ənjaakii." ^{†††} ¹⁷ Ma wabətsə bii ənji agyanə Yeesu, kə dəlagi agyanə hanyinə ŋga Yahudiya patə, dəŋə aagyanə hanyinə ətə dii tii naahə ribə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana (Mat. 11.2-19)

¹⁸ Kə dzəgunəgi lyawarənə ŋga Yoohana ka ci uushi'iitsə daadii patə. Wata ca 'wa ənji bəra'i ahadatii, ¹⁹ ca sləkee ka tii aabii Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, "Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ²⁰ Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Yoohana əndə da bapətisəma sləkee keenə aabiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?"

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kə mbədəpaa Yeesu də ənji bwanea bəzəkii. Kə luupaa ci ənji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə ŋga muurəfinə laŋə əsə. ²² Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aabiikii, əŋki ci, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; ənji uyikuzənə əsə, agi mbədənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ŋga kadəguləminə, agi madeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Njunyi Habara ka maaghiinə əsə. ^{†††} Tə'i bərkəaanə ashī əndətə pooshi na nee ka nə'unə tə nyi."

²⁴ Makə pyalə lyawarənə ŋga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədə kwa? ²⁵ Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ŋgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənji waha ətə ca kaala ŋunyi kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. ²⁶ Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'a tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ²⁷ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntaŋfə: ^{††} 'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki, kaa ca ta ka hə kəŋwanə, ca hadatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.' "

† 7.12 1 Meem. 17.17. †† 7.15 1 Meem. 17.22-23. ‡ 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17. ††† 7.22 4.18-19; Mat. 11.5. ††† 7.27 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76.

²⁸ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duunəniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, kə palee ci ka Yoohana."

²⁹ Makə fii dabaala da *ənji luu tsakə tə wabətsə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntaŋfə makə dii ci kə liwə tii yibə bapətisəma acii Yoohana. ^{†††} ^{††††} ³⁰ Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima ŋga Əntaŋfə. Ci dii pooshi tii liwə yibə bapətisəma acii Yoohana.

³¹ Əŋki Yeesu əsə, "Də mi saŋə mbərə mbərətəginəki də ənji ŋga zamanana? Tə wu saŋə pusha təya? ³² Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə əsəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, 'Kə əgiinə koonə uudaləma, pooshi unə uja. Kə kii inə koonə wanyanə ŋga wa, amma, matuumuunə.' ³³ Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə da bapətisəma, kə dii ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'a, əŋkyuunə, 'Əndə gu'wə nə ci'. [§] ^{§†} ³⁴ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, 'Tsaaməmə tə əndətsa, bwanəka nə ci, masa ma'i inabi, guva ŋga ənji luu tsəkə da hara ma'waslyakə ənji nə ci!' ^{§††} ³⁵ Patə da ha'a, ma ənjitə liwə hiima ŋga Əntaŋfə, agi baariinə nə tii tantanyinəkii."

Dzənə ŋga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

³⁶ Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndətə, ca ndzaanə ka zəma. ^{§†} ³⁷ Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vərə. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka zəma, kya ŋgərə əbwə ^{§††} urədyə, ^{§†} ³⁸ kya kira, kya gwanəaanə atsa sədə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a sədə Yeesu. Kya ŋgərə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə, kya paatə sədəkii, kya buləvə urədyə aa dəvə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'a, əŋki ci də səkəkii, "Maci anabi nə əndətsə tanyi, kada kə shii ci taa wu nə miitsə ca dəba'a tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki." ^{§††} ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisatə, "Simoonə, tə'i nyi da sə ŋga banə ka hə." Əŋki Simoonə ka ci, "Wabuu dii, Maləma." ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i əndə nyi'u tə ənji bəra'i dəməənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'a tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə.

⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməətə. Ya ətsa, ŋgutə agi ənjitsə bəra'i palee də uudənə tə ca?" ^{§††}

⁴³ Əŋki Simoonə, "Ma nee nyi naaki, əndətə dii dəməənə ŋgaŋga'a atsakii palee də uudənə tə ci." Əŋki Yeesu ka ci, "Goŋgaaku." ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, "Kə nee hə ka miitsətsə nii? Kə giməgərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i,

††† 7.29-30 Mat. 21.32. †††† 7.29 3.7,12. § 7.33-34 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. §† 7.33 1.15. §†† 7.34 Mat. 9.10. §† 7.36 11.37. §††† Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dii ləməkii 'aləbasətə' ci ənja a hudəkəgi. §† 7.37-38 Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. §† 7.39 7.16. §†† 7.42 Mat. 18.27.

wa ənjə a əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də sədəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi sədəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə. ^{†45} Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi ŋga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə sədəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyə aaba'a sədəki. ^{†47} Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma mađuunə uudəətsə ŋgiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki ti-fyaginə ŋga 'waslyakəətə daadii ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uudənaakii əsə." ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku." †
⁴⁹ Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, "Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəəna əsa?" ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə luupaana putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə." †

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

8 Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza Njuni Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bərə'i tə ci. ² Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbədəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajiinə mədəfə ashitə, ^{††3} Yawana, minə ŋga Kuza. Ma ŋgurii, ci nə kadala ŋga yi ŋga ŋwanjwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənətii.

Misaali də əndə giirə slikərənə

(Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka tii də da misaali, əŋki ci: ⁵ "Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya dəmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ŋgutə patə, kə vii ci ŋunyi cifanə gya'a gya'a." Makə uudəpaa Yeesu wabəətsa, wata ca wazəgi də ŋgeerənə, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa." ††

Ka mi də misaali?

(Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12)

⁹ Ma daba'əkii *lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi mwayi misaalitsə baariina?" ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə kamə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwanjuunaakii. Amma, ma

† 7.44 Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. †† 7.46 Jab. 23.5. † 7.48 5.20; Mat. 9.2; Mar. 2.5. †† 7.50 Mat. 9.22. †† 8.2-3 23.49,55-56; 24.1-10; Mat. 27.55-56,61; 28.1,8-10; Mar. 15.40-41,47; 16.1,8. ††† 8.8 Mat. 11.15.

hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə." †††

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə

(Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20)

¹¹ "Wiinə səndə mwayi misaalitsə baariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə wabənə ŋga Əntaŋfə. ¹² Ma slikərəətsə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətsə a ədzəmətii, acii ga təya vii goongga ka Əntaŋfə kaa təya upaa luupaana. ¹³ Ma slikərəətsə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya luu də moodasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dii paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Madə kə upaa ŋgərə'wə tə tii, təya bwasee. ¹⁴ Ma slikərəətsə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə. Amma ma agi ndzaanətii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya alə sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi ŋunyi uushi ci təya mbee ka datənə. ¹⁵ Ma slikərəətsə kwaalii anə ŋunyi hanyinə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya kəsəpaa təŋə təŋə də ədzəmə rəŋwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya da ŋunyi uushi ətə ca nafa."

Misaali ŋga garəkuwa

(Mar. 4.21-25)

¹⁶ "Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də dəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəməmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dii ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə. ¹⁸†

¹⁸ "Dəmə haŋkala agyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kudəpəshinə ŋga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə ənji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji." ††

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, "Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə." ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, "Ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki." †††

††† 8.10 Mat. 13.14-15. § 8.14 1 Tim. 6.9-10. §† 8.16 11.33; Mat. 5.15. §†† 8.17 12.2; Mat. 10.26. §† 8.18 Mat. 25.29. §†† 8.21 11.28.

Dədəkənə ŋga mandalə mədə

(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarə-naakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, "Tanəgyaamə aa tanəgi uunəva." Təya madə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də tanənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə ŋunyi-naakii. Wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za. ²⁴ Wata təya əntsahətə aabii Yeesu, təya madəe ka ci, əŋki tii ka ci: "Daada, Daada, wanaamə ka zanə." Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka mədə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'a. †

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Pooshi ma'a vii gooŋga goonə kuna?" Amma, ma təya, kə ŋgwələgi tii. Kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, "Wu sanə nə əndəna? Taa mədə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, təya fa tə ci."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə tanəgi Yeesu da lyawarənaakii aa tanəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga əŋji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya guŋəgərə də əndə'i əndə vərənakii da ginaajinə ashikii. Kə uugi baanə lanə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u əŋji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu Uuzənə ŋga Əntəŋfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi." ††²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə ŋji kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaŋga'a. Acii ha'a, mapə'əkii ŋji əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'a aciikii da asədəkii. Amma, patə da ha'a ca dzə də bwaatəginə. Ginaajikii a ka-gi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Titə nə ləmək-wa?" Əŋki ci, "Ma ləməkya, Bəzəkii." Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashii dāŋgəra. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Təya shigi ashii əndətə, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə ŋga dagəliitə ka sətə dii, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vərənə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii ənjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə dii. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya hanjakaakii. Wata təya ŋgwələgi. ³⁶ Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə

† 8.24 Jab. 89.11. †† 8.28 Mar. 3.11.

mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ənjinyiitə anə hanyinə ŋga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ŋgwali tii ka shanə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca, ³⁹ "Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka əŋji sətə dii Əntəŋfə ka putaaku." Palənə nə əndətə, ca dzə də baaba ka əŋji patə asəkə vərənə sətə dii Yeesu ka putaakii.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)

⁴⁰ Ənyanə ŋga Yeesu, kə liwə əŋji tə ci ŋgaŋga'a, acii agi gəranə tə ci ŋji tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vərə. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə at-saa sədəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəŋwə, uncitə minəkii. Kə dii fəzətə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labadatə, də ma də ma ha'a nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndətə, kə tsəkuyi əŋji ŋgaŋga'a anəkii. Pooshi rəgwa ŋga zə'uginaakii acii əŋja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja da tə ki. Kə zamagi ki də gənətə patə ka əŋji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbədəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əŋki Yeesu, "Wu daa uree ka nya?" Əŋki patənə ŋga əŋji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, "Daadə, lanə nə əŋji abiiku, pooshi ha ŋga zə'uginə." ⁴⁶ Əŋki Yeesu, "Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawədə shigi ashiki." ⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ŋgwələnə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə ka ci akəŋwacii əŋji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbədənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə." ††

⁴⁹ Daga Yeesu ma'a ma'uudəpaamə wabənə ha'a, kə mbu'ya əndə yi ŋga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, "Kə uudee uuzətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'a." ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'a, wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ŋgwələ. Vii gooŋga ka Əntəŋfə, ka mbədənə nə uuzənaaku." ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madaamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzətə da məci. ⁵² Əŋji patə davə asii, ka tuunə, təya ŋgərə ma. Wata əŋki Yeesu ka əŋji, "Goonə tuu. Ma uuzətəsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki." †††⁵³ Wata təya ŋusəgi tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzətə ka ciinə, ca ba ka ki də ŋgeerənə, "Əndzəgəna, madətə!" †††⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzətə. Kya madətə pii. Wata əŋki Yeesu,

† 8.43 Leew. 15.25-27. †† 8.44 Mat. 9.20. ††† 8.48 Mat. 9.22.

††† 8.52 Yooh. 11.11-13. †††† 8.54 Mar. 5.41.

wa ənǰə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sət̄sa, kə dii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzəətə ka shaŋə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sət̄ə dii taa ka wu. †

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

9 Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda da rəgwa ŋga lyaakag-inə də ginaajiiinə patə, təya mbədəpaa də ənji bwanea. ^{††2} Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, təya mbədəpaa də ənja. ^{‡3} Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə da kə-jeerənyinə bəra'i. ^{††4} Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vərənə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dəŋə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vərəatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə ŋga vərəatə asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'a." ^{††6} Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəəmə aasəkə vərənyinə kama kama, təya waaza Ŋunyi Habara, təya mbədəpaa də ənji bwanea taa da patə.

Gwazəginə ŋga haŋkala ŋga *Hirudusə
(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)

⁷ Makə fii Hirudusə, ŋwanjwə anə hanyinə ŋga Galili, sət̄ə daadii patə, wata kə gwazəgi haŋkalaakii. Aci agi banə nə hara ənji, "Kə ma'i Yoohana agi maməətə ənja." ^{††8} Hara ənjə a ba, "Anabi *Iliya jigagi." Ma hara ənji əsa, təya ba, "Əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi maməətə ənja." ⁹ Amma kə bii Hirudusə, "Ya makə kə shi nya lagi nə ŋga Yoohana, wu da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə mada uushi'inaakii ha'a?" Wata Hirudusə a ndzaŋə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci. ^{††}

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sət̄ə daadii tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi dzadə da ənja, aadəbii vərənə ŋga Batəsayida. [§] ^{††11} Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzaŋə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. Ma ənjitə ca moo mbədəpaanə də tii əsə, kə mbədəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusərə kədəhə ka kulənə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsahətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Bawə ka ənjitsə, wa təya palə aasəkə vərənyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitə a makwak-wa, kaa təya upaa zəmə da ha ŋga baanə davə. Aci ma gana, agi bilinə naamə." ¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ca: "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə

† 8.56 Mar. 7.36 †† 9.1-6 10.1-12. ‡ 9.2 11.2. †† 9.3 22.35. †† 9.5 Slənə 13.51. ††† 9.7-9 9.19. ††† 9.9 23.8. § 9.10-17 Mat. 15.32-39. §† 9.10 6.13; 10.17.

bəra'i nəndə acii inə. Madaamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənətii." ¹⁴ Ma bii tii ha'a, acii ŋguyirənə daanətii maa, ka danə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Kaalamə kurəgənyinə. Ndzanemə ka ənja. Taa ka ŋgutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə." ¹⁵ Wata təya ndzanee ka ənjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ^{†††}

Banə ŋga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu

Wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)

¹⁸ Ma kə əndə'i uusərə, Yeesu a da də'wa daanəkii. Abiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?" ^{††19} Əŋki tii ka ci, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə da bapətisəma. Ma hara ənji əsə, agi banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, agi banə nə tii, əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi maməətə ənja." ^{††20} Əŋki Yeesu, "Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii daci Əntaŋfə." ^{††21} Wata Yeesu a da ka tii bariya, əŋki ci, "Goona bapaa sət̄sə taa ka wu shaŋə." ^{††}

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, "Tyasə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusərə, ka madənə nə ci agi maməətə ənja." ^{†††}

Nə'unə tə Yeesu
(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)

²³ Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusərə patə. ^{††24} Tada wu patə ca da gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Aci mada kə dii ayinə tə əndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a da tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da ŋga malaaba malaa'ikanyinə. ^{††27} Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'a maməətəmə, ka ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə." ¹⁸

††† 9.17 2 Meem. 4.43-44. §† 9.18 5.16. §†† 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. §† 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. §† 9.21 9.36. §†† 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. §†† 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. §§† 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. 18 9.27 Mat. 16.28.

Məghərəvənə nğa Yeosu

(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

²⁸ Makə bii Yeosu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ngirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə girwə kaa ca da də'wa. ^{†29} Ma ca da də'wa, wata kə zə'ugi kərwaciinəkii, kə uudagi kəjeerənaakii talə talə, aji bərənə əsə. ^{††30} Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitə ənji bəra'i, təya wabəshi da Yeosu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə agyanə aniya nğa mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima.

^{‡32} Asee, kə kwaalagi i Piita da ənjitə abiikii ca'ə ca'ə ka nğuniyə. Makə vədfəhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə nğa Yeosu da ənjitə bəra'i abiikii. ^{††}

³³ Makə nji ənjitə bəra'i a da rəgwa nğa təkəginə da Yeosu, əŋki Piita ka ci, "Daada, nğa'ə dii makə ganə ni-inə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəjwə, nğa Muusa rəjwə, nğa Iliya rəjwə." Asee, mashiimə Piita ginə nğa sətə bii ci ka Yeosu.

³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwyatəminə, kə zadəgi tə tii. Kə nğwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwyatəmiitə tə tii. ³⁵ Wata əndə a wabya dāgi məzhidəkwyatəminə, əŋki ci, "Waatsə matadə Uzənaaki. Famə tə ci." ^{‡‡36} Uudənə nğa wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə madaamə tə Yeosu daanəkii. ^{‡‡†}

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbədəpaanə nğa Yeosu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci

(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeosu da lyawarənaakii a girwə, bəzə ənjə a shi ka guunənə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi aji dabaala, ca mādē ka uuraakii, əŋki ci: "Maləma, tuutətə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəjwa. ³⁹ Aji kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, aji ghərəvənə nə ginaajikii tə ci də nğwaanğwa'ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii."

⁴¹ Wata Yeosu a ba, "Ya'əmə, unə ənji nğa zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntənfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii dii!" ⁴² Ma uuzətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də nğwaanğwa'ənə. Wata Yeosu a la nğuruunə ka ginaajita. Ca mbədəpaa də uuzətə, ca ənəpaagi də ci ka dii.

⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə dii ka tii ka sə nğa hurəshishinə nə duunuunə nğa Əntənfə. ^{‡‡†}

Ənənə nğa Yeosu ka wabənə agyanə əntənaakii

(Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32)

Ma patənə nğa ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə nğa sətə slənyi Yeosu patə, Yeosu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ "Kapaamə liminuunə nğa'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uzənə nğa əndə aacii ənja." ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabəətsə. Kə ndzaanə ka tii ma'um-beekii, acii ga təya fii. Kə nğwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii. [§]

Wu sanjə palee də gawuuna?

(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə nğa Yeosu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ^{§†47} Amma, ma Yeosu, makə shii ci hiima nğa nətii ha'ə, wata ca nğərə uuzənə, ca kəŋee ka ci abiikii, ⁴⁸ əŋki ci ka tii, "Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə." ^{§††}

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci

(Mar. 9.38-40)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeosu, əŋki ci, "Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka magurūura deenə, kə təŋapaa inə tə ci." ⁵⁰ Wata əŋki Yeosu ka ci, "Goonə təŋapaa tə ci. Acii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci." ^{§†}

Kaareenə nğa ənji *Samarīya ka Yeosu

⁵¹ Makə uugi uusəra nğa ndərənə nğa Yeosu aadəgyə mbishanə, kə datə ci aniya saakii nğa dzənə aa Urusaliima. ^{§††52} Wata ca sləkee ka ənji zəku'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə'i vərənə anə hanyinə nğa Samariya ka hada ka ci də ha nğa ndzaanə davə. ^{§†53} Amma, maluuvəmə ənji vərənəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, "Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?" ^{§†55} Amma wata Yeosu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya palə ka əndə'i vərənə.

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeosu

(Mat. 8.19-22)

⁵⁷ Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeosu, əŋki ci, "Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə." ⁵⁸ Yeosu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyatii. Ha'ə nə əginəyə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma,

§ 9.45 18.34. §† 9.46-48 22.24-26. §†† 9.48 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. §‡ 9.50 11.23; Mat. 12.30. §†† 9.51 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9. §† 9.52 10.33. §‡ 9.54 2 Meem. 1.10,12.

† 9.28-29 5.16. †† 9.29-36 2 Piita 1.16-18. ‡ 9.31 9.22; 13.33.

†† 9.32 Yooh. 1.14. ‡‡ 9.35 3.22; Dzək. 18.15. ‡‡† 9.36 9.21.

‡‡‡ 9.43-45 9.21-22.

ma nyi, Uuzənə nga ənda, pooshi haaki bahə nga ka-paa tanjalaki davə.”

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, “Nə'uu tə nyi.” Amma əŋki əndətə, “Slandana, taku kaa nya dzə ka ngədəgi tə daadə zəku'i.” ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, “Wa maməətə ənjə a ngədə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə nwanjuunə nga Əntanjə.”

⁶¹ Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, “Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii.” ⁶² Əŋki Yeesu ka ci naakii, “Taa ngutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka nwanjuunə nga Əntanjə əsə, madə kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya dapaa.” ^{††}

Sləkeenə nga Yeesu ka ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i

10 Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə nga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ^{‡2} Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, “Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Aci ma ha'ə, damə də'wa ka Slandana, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji slənə, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləm! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. ⁴ Goona ngərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ngərəənə əndə'i bibinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəhəshinə a rəgwa. ^{‡‡5} Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanjə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.' ^{‡‡6} Madə tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Madə pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə. ⁷ Madə kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Aci ma əndə slənə, kə dəbee ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəəmə ka yi ka ya. ^{‡‡8} Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madə kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə. ⁹ Mbəədəpaamə də ənji bwanea. Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə Əntanjə ka da nwanjuunaakii ahadoonə.' ^{‡‡10} Amma, vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madə maluumə ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzubə, una ba ka ənja: ¹¹ 'Taa bərəbərə nga vərənə goonə ənə ndərəvə aa sədiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Əntanjə ka da nwanjuunaakii ahadoonə.' ^{‡‡12} Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Wanyinə ca ba koonə: ma uusərə nga da gəŋwana, kadə nə gəŋwanə nga ənji vərənəkii a palee ka nga ənji *Sadooma də iza'unə.” ^{‡†}

Wazənə nga Yeesu ka vəranyitə maviimə goonə ka ci (Mat. 11.20-24)

¹³ “Kə dii anuunə, ənji Koorazinə! Kə dii anuunə, ənji Batəsayida! Aci ma maci ma sə nga hurəshishiitə daadii asəkə vəranyitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dii, kadə kə ngaŋgii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə aji əntədaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanjə. ^{‡‡14} Ci dii, ma uusərə nga da gəŋwana, kadə paleenə nə gəŋwanə goonə ka nga ənji Tiira da nga ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kəgərə nə ənji tuunə!” ^{‡†}

¹⁶ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma əndətə kaaree koonə əsə, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya, ka Əntanjə ətə sləkee ka nyi kaaree ci.” ^{‡††}

Ənyanə nga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə nga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i ka ha nga da waaza, kə ənya tii də moodasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeesu, “Slandaniina, taa ginaajinyinə maa, madə kə wabiinə ka tii də ləməku, kə fii tii tiinə.” ^{‡†18} Wata əŋki ci ka tii, “Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadəgyə makə pyapidənə nga vənə. ^{‡†19} Wiitsa, kə vii nyi koonə baawədə nga wiigi'inə agyanə rəhunə da məganŋaŋa i baawədə agyanə dabaranyinə nga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə. ^{‡†20} Amma goona da moodasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gədə kə dii unə moodasəkə acii makə dii ləmuunə manaahəkii dagyə.” ^{‡‡†}

Da maŋushinə nga Yeesu

(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uudəgi səkə nga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaŋə. Wata əŋki ci, “'Ya'ə Daada, Slandanə nga dadəgya da nga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə dii, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadəesəkə ka hə.” ^{‡‡‡}

²² Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə nga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə nyi madaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə Daadə əsə madəamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci.” ¹⁸

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugə aadəbii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii aji neenə nuunə ka sətə ca daada. ²⁴ Aci wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.” ¹⁹

† 9.61 1 Meem. 19.20. †† 9.62 11.2; Fil. 3.13. ‡ 10.1-12 9.1-6. ‡† 10.4 22.35; 2 Meem. 4.29. ‡‡ 10.5-6 2.14. ‡‡† 10.7 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. ‡‡‡ 10.9-11 11.2. § 10.11 Slənə 13.51; 18.6. §† 10.12 Mat. 10.15.

‡†† 10.13-14 Isaa. 23.1-16. §† 10.15 Isaa. 14.13,15. §†† 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. §† 10.17 9.10; Mar. 6.30. §† 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. §†† 10.19 Jab. 91.13. §‡† 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. §‡‡ 10.21 4.18; Mat. 11.25. 18 10.22 Mat. 11.27. 19 10.24 1 Piita 1.10-12.

Misaali dā ḡunyi aginē ḡga əndə *Samarīya

²⁵ Wata əndə'i maləmə a madətə, ca ḡwanḡ ka laag-wa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tē ci agi wabənaakii, əḡki ci ka ci, "Ya ənə Maləma, mi dəbee dānəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?"
^{†26} Əḡki Yeesu ka ci, "Mi sanḡ bii bariya ḡga Əntanḡfwa? Mi cii kəya moo bana?"
²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, "Uudu tē Əntanḡfə Slandanəku dā ədzəmə rəḡwə, dā patənə ḡga əpinaaku, dā patənə ḡga ḡgeerənaaku, dā patənə ḡga haḡkalaaku. Uudu tē əndətə əbiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na."
^{†28} Wata əḡki Yeesu ka ci, "Awa! ḡoḡḡaaku. Maa agi dānə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə." ‡

²⁹ Amma, ma maləmətə, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə ḡoḡḡa nə ci. Wata ca ləḡwa ka Yeesu, əḡki ci, "I wu sanḡ nə əḡjitə əbiikya?"

³⁰ Əḡki Yeesu ka ci, "Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i dā Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ḡḡwaafəḡi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləḡi tē ci, dara əpinə mbidee tii a makii. Wata təya palə satii. ³¹ Asee, tə'i əndə'i *liimanə ca dzə-naakii. Makə lapaa ci tē əndətə ḡujabə, wata ca wusləḡi aadə tanḡgala rəḡwa, ca pitəḡi saakii. ³² Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikerənə ḡga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tē əndətə əsə, wata ca wusləḡi aa tanḡgala rəḡwa, ca pitəḡi saakii. ³³ Amma tə'i əndə'i əndə Samarīya ca dzə naakii oḡḡə dā gatə dā rəḡwa. Wata ca lapaa tē ci. Makə nee ci ka əndətə ḡujabə, kə nyihə ci təḡunuunaakii. ^{†34} Ca əntsahətə aabiikii. Ca ḡḡərə maare dā ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fu-udətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə dā ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəḡi tē ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəḡi dā ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ḡḡiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvətə, ca ba ka ci: 'A nəhətə hə ka nyi əndəna. Mada kə ziigi hə dā uushi palee ka əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.' "

³⁶ Wata əḡki Yeesu ka maləmətə, "Ya ha, ya agi əḡ-jinyiitsə makka, wu nə əndə ḡga əndətə kullii əḡji maabətə aagyanəkəya?"
³⁷ Wata əḡki maləmətə ka Yeesu, "Əndətə dii ka ci ḡga'əənə." Əḡki Yeesu ka ci, "Yoo, kə fii hə. Duu dā dānə ha'ə makə ətsa."

Luunə ḡga i Marəta dā Mariyaama tē Yeesu

³⁸ Ma Yeesu dā lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə dii ləmətə Marəta. Kə liwə ki tē ci aa hatə aasii. ^{†39} Tə'i cikəḡuci əsə ətə dii ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə ḡi ki, kya ndzaanə dasə a panə atsa sədə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya dzəḡunə ka əḡja. ⁴⁰ Ma Marəta natə əsa, wata kə ḡḡərəḡi slənə ḡga makinə haḡkalatə dā ḡḡwaḡḡwə'ənə. Wata kya shi aabii Yeesu, əḡki ki ka ci, "Ya ənə Slandana, ḡga'ə ka hə makə bwasee cikəḡunəki ka nyi, nyi daanəki, ka paka'anə dā slənə

† 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. †† 10.27 Mat. 22.37,39.
‡ 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17.
†† Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31. †† 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3.

nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tē nyi dii." ⁴¹ Wata əḡki Yeesu Slandanə ka ki, "Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə dā uushi'inə laḡə. ⁴² Amma uushi rəḡwə saakii nəndə madəbəkii. Mariyaama tagi ḡunyi uushə ətə pooshi əḡji ka mbeenə ka gutsəḡinə aciitə shaḡə."

Dzəḡunənə ḡga Yeesu ka lyawarənaakii agyanə dā də'wa

(Mat. 6.9-13; 7.7-11)

11 Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dā də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləḡwa ka ci, "Slandaniina, dzəḡunətə keenə dā də'wa makə sətə ḡḡunyi Yoohana ka lyawarənaakii." ^{††2} Wata əḡki Yeesu ka tii, "Ma una dā də'wa, ma banuuna: ^{†††}

"Ya'ə Dəsəniina, dāwə ka taa wu patə a dəla dā ləməku.

Dawə ḡwanḡuunaaku taa da patə.

³ Duu dā ndii keenə zəmə ḡga adənə uusəra patə. [§]

⁴ Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ciina tyaafagi ka əḡji patə ətə ca daada keenə 'waslyakəənə. Ga ha kapaa tiinə ka rəḡwa pu'unə.' "

⁵ Ca tsakə banə ka tii, əḡki ci, "Yaci tə'i əndə'i əndə agyuunə dā guvakii. Kə ma'i ci, kə ḡi ci aa hakii ahada vədə, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi zəma. ⁶ Acii tə'i əndə'i guvaki wuslyagərə aa haki əndzə'i. Oḡḡə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki ḡga viinə ka ci əsə.' ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əḡki ci, 'Hərəpaa tē nyi kədə'ə! Kə uugi nyi pa'əḡi makuva, kə uugiinə baanə dā manjeevənaaki. Paa nyi ka mbeenə ka madətənə kaa nya vii ka hə zəma.' ^{††8} Iitə na dā? Wiinə səndə cii kya ba koonə: Ma əndətə, paa ci madətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciiki putə ḡga guvanatii, amma putə ḡga yiirə ḡnyinə agikii ma'i ci ka viinə ka ci sətə dəbee ka ci patə.

⁹ "Ma nya, wanyinə ca ba koonə əsə: ma dānuuna, kədiimə, ka viinə nə əḡji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəḡinə nə əḡji koonə makuva. ^{††10} Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntanḡfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəḡinə nə əḡji ka əndətə dzii makuvə əsə. ¹¹ Ngutə dənə sanḡ ahadoonə ca ḡḡərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii mada ləḡuyi ci hərəfina? ¹² Anii ka ḡḡərənə nə ci məḡanḡanḡ, ca vii ka ci mada ləḡuyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unə məḡḡərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ḡunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dii, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma'yanə ka əḡjitə ca kədii aciiki əsə!"

Bərəpaanə ḡga əḡji tē slənə ḡga Malaaba Ma'yanə

(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

¹⁴ Ma ka əndə'i uusəra, kə lyaakagi Yeesu ḡinaaja ashi ənda. Ma ḡinaajikəya, agi kəsəḡinə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəḡi ḡinaajita, wata masəḡanatə a ndzanḡ wabənə. Əḡjitə nji da-

††† 11.1 5.16. ††† Nwanḡuunə ḡga Əntanḡfə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31. § 11.3 12.22-32. †† 11.7-8 18.5. ††† 11.9 Mat. 7.7.

va, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə. ^{†15} Amma əŋki hara ənja, "Də baawəda nga *Byaləzabulə, ŋwanjwə nga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə." ^{†16} Ma hara ənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a da ci ka tii sə nga hurəshishinə kaa təya shii oo'i, də baawəda nga Əntanjə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə. ^{††}

^{†7} Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata əŋki ci ka tii, "Taa ŋgutə ŋwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə ŋwanjuunəkii. Yikii əsa, ka dəginə ka uufinə. ^{†8} Wanuunə ka banə oo'i, də baawəda nga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeenə ŋwanjuunaakii ka kəŋaanənə diya?

^{†9} Yoo, mada də baawəda nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nga danə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ^{†20} Amma makə dii ci, də baawəda nga Əntanjə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə Əntanjə da ŋwanjuunə ahadoonə. [‡]

^{†21} "Ma mandalə ənda, mada ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ^{††22} Amma, mada kə shi əndətə palee ka ci də ŋgeerənə ka ənslənə tə ci, ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gutsətə patənə nga uushi'inə nga pagiitə cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.

^{†23} "Tada wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tada wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci." [‡]

Wabənə nga Yeesu agyanə ənyanə nga ginaaja

(Mat. 12.43-45)

^{†24} "Mada kə dzəgi ginaaji ashii ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha nga əpisəka. Mada malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, 'A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.' ^{†25} Wata ca ənə aa dəvə, ca dəməgərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahadəkii ŋga'ə. ^{†26} Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də mazaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndətə, təya ndzaanə. Ma ndzaanə nga əndətə, ka danə təgugunə palee ka nga ŋukə." ^{†††}

Tantanyinə nga waha

^{†27} Baginə nga Yeesu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi dabaala a wabə da ci, kya ba ka ci, "Tə'i barəkaanə ashii miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a matə." ^{†28} Wata əŋki Yeesu ka ki, "Amma, ənjitə ca fa wabənə nga Əntanjə, təya nə'utə, palee də barəkaanə." ^{†††}

Ləgwa sə nga hurəshishinə a ma Yeesu

(Mat. 12.38-42)

^{†29} Ma ətsə dabaala a tsakə danə lanə abii Yeesu, wata ca ndzanə banə ka tii, əŋki ci, "Ma ənji nga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə tii kaa ənjə a da ka tii sə nga hurəshishinə. Amma pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii, madaamə ətə dii Əntanjə də anabi Yunana. ^{†30} Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə nga hurəshishinə ka ənji vəranə nga Niniva, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a ndzaanə ka sə nga hurəshishinə ka ənji nga zamananə əsə. ^{††31} Ma uusəra nga da gəŋwana, kadə nə miitə dii ŋwanjuunə agyanə hanyinə nga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ŋwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə; amma pooshi unə agi fa wabənaakii. ^{††32} Ma uusəra nga da gəŋwana, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii makə fii tii waazanə nga Yunana, kə baa tii ka Əntanjə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci." ^{††}

Ndzaanə nga ginə makə garəkuwa

(Mat. 5.15; 6.22-23)

^{†33} "Pooshi əndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə də kəŋwə əsə. Amma ka madzakə ha dzəkəpaanəkii, kaa ənjitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə. ^{†††}

^{†34} "Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mada jamə nə ginəku, agi mabərəha nə hə ətsa. Amma, mada pooshi ginəku ndanjə ndanjə, agi təkunə nə hə ətsa. ^{†35} Aciikii diya, aa ha nəhə acii ga bərənəaku a ndzaanə ka təkunə. ^{†36} Mada ma bərətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka bərənə ka shanjə makə sətə ci garəkuwa a bərə."

Dzalənə nga Yeesu tə *Farisanyinə da *maliminə nga bariya

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

^{†37} Uudəpaanə nga Yeesu wabənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə nga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma.

^{††38} Neenə nga əndə Farisatə ha'ə, kə kəŋee ka ci acii pooshi Yeesu yibəgi ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aa-da nga *Yahudiinə. ^{††39} Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Ma unə diya, unə Farisanyinə, agi bəzəginə nuunə ba'a nga kwalaka da nga doosa. Amma, ma dasəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə əmbanə, məŋgərəkikinyinə nuunə əsə. ^{†40} Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntanjə ətə dapa rəgwa ba'a, madapaamə ci rəgwa səkə əsə kwa?

^{†41} Gədə ma danuunə diya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətsə diya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə. ^{†††}

† 11.14-15 Mat. 9.32-34. †† 11.16 Mar. 8.11; Mat. 16.1. ‡ 11.20 17.21. †† 11.21 Isaa. 49.24. ††† 11.23 9.50; Mar. 9.40. †††† 11.26 2 Piita 2.20. †††† 11.28 8.21.

§ 11.29-30 Mat. 16.2-4; Mar. 8.12; Yooh. 6.30. †† 11.30 Yun. 2.1. ††† 11.31 1 Meem. 10.1-10. ††† 11.32 Yun. 3.5. †††† 11.33 8.16;

⁴² “Amma, tæ'i ngæra'wæ ashuunæ, unæ Farisanyinæ, acii agi viinæ nuunæ zaka nga njunyi banyinæ kama kama. Amma, paa unæ ka slænæ uushi dæ rægwakii, paa unæ ka uudænæ tæ Æntanfæ æsæ. Wiitsæ sændæ dæbee danuunæ, amma, ga ca zaanæ koonæ æsæ næ vii zaka. †

⁴³ “Tæ'i ngæra'wæ ashuunæ, unæ Farisanyinæ, acii ma una, ka hatæ da ginæ davæ moonuunæ ndzaanæ asækæ *kuvæ dæ'wa. Ma moonuunæ æsa, a næhæpaa ænji tuunæ ngæ'a a luuma. ††⁴⁴ Tæ'i ngæra'wæ ashuunæ, acii makæ gu'u ænji ætæ pooshi ænji nee nuunæ, ænjæ a wiigi anækii yadæ shiinæ.”

⁴⁵ Wata ændæ'i ændæ agi maliminæ nga bariya a madætæ, ca ba ka Yeosu, ænji ci, “Malæma, ma ha wabæ ha'æ diya, agi dzaananæ næ hæ tiinæ da i inæ æsæ.” ⁴⁶ Wata ænji Yeosu, “Tæ'i ngæra'wæ ashuunæ æsæ, unæ maliminæ, acii agi ngæravænæ nuunæ ka ænji mazæzækæ kærænæ 'wa'æ. Taa dæ mashiku ciinuunæ pooshi unæ ka tsakænæ tæ tii.

⁴⁷ “Tæ'i ngæra'wæ ashuunæ, acii agi ghænætænæ nuunæ næ nga gu'u nga anabinyinæ ngæ'a. Yoo, dzædzæshi'inuunæ bælægii tæ tii. ††⁴⁸ Ma ætsæ diya, kæ baarii oo'i, kæ kadeesækæ koonæ næ slænæ nga dzædzæshi'inuunæ; acii ma tæya, kæ bælægii tii anabinyinæ; ma unæ æsa, agi hadaginæ nuunæ dæ næ nga gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'æ baarii Æntanfæ shiinaakii, ætæ bii ci oo'i: 'Kadæ nii kya kaala ka tii anabinyinæ da maslækee ænja. Kadæ næ tæya bælægii hara ænji agitii, tæya cibee ka hara ænji æsæ.' ††⁵⁰ Acii ha'æ, patænæ nga anabinyiitæ bælægii ænji njanænæ ka taganæ nga duuniya ca'æ ka ændæ'i, anæ ænji nga zamananæ næ gæjwanækii. ⁵¹ Waatoo njanænæ ka bælænæ tæ Habiila, ca mbu'ya ka nga Zakariya. Ma ca, ahada maduunæ kuvæ nga Æntanfæ da ha nga da sataka bælægii ænji tæ ci. Weewee wanyinæ ca ba koonæ: aanæ ænji nga zamananæ næ gæjwanæ nga bælæhiitsæ a kulaanæ. ††

⁵² “Tæ'i ngæra'wæ ashuunæ, unæ maliminæ, acii kæ pa'ægyuunæ rægwa nga shiinæ dæ Æntanfæ agyanæ ænja. Unækii æsa, mapitægimuunæ davæ. Ma ænjitæ ca moo pitægine davæ æsa, agi tæjaginæ nuunæ tæ tii.” †††

⁵³ Ma ætsæ Yeosu a palæ saakii, wata maliminæ da Farisanyinæ a ænjæ ka ci dæ mabu ædzæma, acii kæ bæzægii sækætii aashikii ka shaŋæ. Tæya ndzanæ laagwa ka ci wabænæ lanæ, †††⁵⁴ kaa tæya shii kæsænæ tæ ci agi wabænæakii.

Næhæ na acii daginæ ka ænjitæ ca kæræ ka Æntanfæ dæ bæra'i asækætii

(Mat. 10.26-27)

12 Tæ'i ændæ'i saa'i, kæ dzii ænji dæ næ lanæ dæræva. Ha'æ maa wiinæ næ ænjæ a ba'a sædæ nga ænja. Wata Yeosu a wabæ da lyawarænækii zæku'i, ænji ci ka tii, “Næhæmæ noonæ na acii goona dægi ka ænjitæ ca kæræ ka Æntanfæ dæ bæra'i asækætii makæ nga Farisanyinæ. Acii kæ ndzaa tii makæ burænænæ ætæ ca æbutæ mah-

Mar. 4.21. † 11.37 7.36. †† 11.38-39 Mar. 7.2-4; Mat. 15.2. ††† 11.41 12.33. ††† 11.42 Mat. 23.23; Luka 18.12. ††† 11.43 20.46; Mar. 12.38-39. ††† 11.47-48 Slænæ 7.52. ††† 11.49 6.13. ††† 11.51 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22. †††† 11.52 Mat. 16.19. †††† 11.53-54 20.20.

wadæ æmpunæ patæ. ⁵² Taa mi patæ nændæ ma'umbeekii, kadæ na shigi agyæ. Taa mi patæ nændæ mashiimæ ænji æsæ, kadæ næ ænjæ a shii. ⁵³ Acii ma sætæ cuuna wabæ ka tæku tækunæ, ka fanæ næ ænji ka macama ha. Ma sætæ cuuna bavæ ka ændæ a liminækii dæ matatahinæ æsæ, unæ ka mapa'æ makuva, kadæ wazægine næ ænji a babara.”

Ngwalænæ tæ Æntanfæ

(Mat. 10.28-31)

⁴ “Wanyinæ ca ba koonæ, unæ guviinæki: goona ngwalæ acii ænja. Acii wata tæ ba shishinæ mbeenæ næ tii ka bælægine, amma, ma daba'ækii, pooshi uushi ci tæya mbee ka danæ ma'æ palee ka ætsa. ⁵ Wanyinæ ca ba koonæ ændætæ dæbee una ngwalæ: ngwalæmæ tæ Æntanfæ. Acii ma ca, makæ ngæravægi ci æpinæ a ma ænda, ka mbeenæ næ ci ka kægærænæ tæ ci aagi gutæ surjwa. Awa, wanyinæ ca ba koonæ: tæ cikii dæbee una ngwalæ. †††

⁶ “Æntaa tufæ ci ænjæ a vii æginyinæ ka kwaba bæra'i kwa? Amma patæ da ha'æ, pooshi taa ræjwæ ahadatii ætæ ca zaanæ ka Æntanfæ. ⁷ Taa shiŋkinæ nga nuunæ maa, mabaanakii patæ acii Æntanfæ. Makæ ha'æ diya, goona ngwalæ: kæ palee unæ ka æginyinæ patæ dæ mæghærævænæ.” †††

Seedanæ tæ Yeosu

(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ “Wanyinæ ca ba koonæ æsæ, madæ kæ bagi ændæ panjæranæ akæjwacii ænji oo'i naaki næ ci, nyi maa, *Uuzænæ nga ænda, ka banæ næ nyi panjæranæ akæjwacii malaa'ikanyinæ oo'i naaki næ ci uusæratæ næ Æntanfæ a da gæjwanæ. ⁹ Amma, ma ændætæ kaaree ka nyi akæjwacii ænja, nyi maa, Uuzænæ nga Ænda, ka kaareenæ næ nyi ka ci akæjwacii malaa'ikanyinæ uusæratæ næ Æntanfæ a da gæjwanæ. †††

¹⁰ “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzænæ nga ænda, ka tifyaginæ næ Æntanfæ tæ ci. Amma, ma ændætæ bærapaa tæ Malaaba Ma'yanæ, pooshi Æntanfæ ka tifyaginæ tæ ci.

¹¹ “Madæ kæ kiræ ænji tuunæ aakæjwacii gæjwanæ aasækæ kuvæ dæ'wa, taa aakæjwacii harii gayinæ, goona ænvutæ noonæ næ ka buuræ sætæ nuuna jikævæ ka tii ka luupaa dæ noonæ na. ¹² Acii Malaaba Ma'yanæ na dzægünætæ koonæ sætæ nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali dæ madikæ ændæ gæna

¹³ Wata ændæ'i ændæ agi dabaala a jikævæ aagi wabænæ nga Yeosu, ænji ci, “Malæma, bawæ ka nyi ka gawaaki, wa ca tækæpaa keenæ sæ nga zæmæ dæ yitæ bwæsee dæsæniinæ keenæ.” ¹⁴ Wata ænji Yeosu ka ci, “Wu sanæ kapaa tæ nyi ka da koonæ gæjwanæ, taa ka tækæpaa koonæ sæ nga zæmæ dæ ya?” ¹⁵ Wata ænji Yeosu ka patænæ nga ænja, “Damæ hanjæla, goona ndzaanæ ka ænji moo gæna. Acii ma gæna, æntaa ci nændæ ka kæsæ-

§ 12.1 Mat. 16.6; Mar. 8.15. † 12.2 8.17; Mar. 4.22. †† 12.5 Ibær. 10.31. †† 12.7 21.18. ††† 12.9 9.26; Mar. 8.38. †† 12.11-12 21.14-15; Mat. 10.19-20; Mar. 13.11.

paa əpinə a ma ənda, taa iitə nə bəəzənə nga gənəkii.”
†

¹⁶ Ca da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha nga uzanaakii sha dii. Kə upaa ci sə nga ma davə ngaanğa'a. ¹⁷ Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: 'Iitə sanə danəkya? Aci pooshi nyi da ha nga əji sə nga matsa.' ¹⁸ Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: 'Awa, wiinə səndə danəki: a waalagi nyi dəbunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa, nya fədəgərə sə nga maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma da-ba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə nga ma aciiki laŋə! Ka mbu'unə ka nyi ka adənə agi fəzənyinə laŋə. Aci ha'a, ka əpinə nə nyi səkə nga əna, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya da maŋushinə.' ^{††20} Amma wata əŋki Əntaŋfə ka ci, 'Mabana! Ka vədənə ca shi nə nyi ka ngərəgi əpinə a maku. Wu sanə na fədə uushi'inaaku ətsə dza-təgi ha?' ” ²¹ Yeesu a uudəpaa də banə, əŋki ci, “Ha'a nə ndzaanə nga əndətə ca dzaadza də uushi'inə wata ka naakii na, amma paa ci əndə uushi'inə akəŋwacii Əntaŋfə.”

Gi'inə tə Əntaŋfə

(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Aciikii cii kya ba koonə: goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə. ^{†23} Aci əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka kəjeerənə də məghərəvənə əsə. ²⁴ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə shigatii, pooshi dəbwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntaŋfə ka tii. Laŋə dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə! ^{†25} Wu sanə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə nga əpinaakii taa gi'u putə nga buurə uushi'inaakəya? ²⁶ Ya makə pooshi unə ka mbeənə ka datə tsarə nga uuji uushi'inə makə ətsa, ka mi dii cuuna ənvutə noonə nə də buurə hara uushi'ina? ²⁷ Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka datə kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə ca ba koonə: taa ŋwarŋwə Sulayimaanu da patənə nga məghərəvənəakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ^{††28} Kə kavə Əntaŋfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntaŋfə! ^{††29} Goona ənvutə noonə nə də aalə sə nga adənə da sə nga saasanə shaŋə. ³⁰ Aci ma uushi'iitə pata, ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə ca ka haŋkalatii davə. Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, nga'a koonə. ³¹ Aci ha'a, ma danuuna, kavəmə nuunə tanə ka ŋwarjuunə nga Əntaŋfə. Ma hara uushi'iitə ma'a, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³² Goona ŋgwələ, unə ənə ənjaaki, acii kə kadeesəkə ka Əntaŋfə Dəsənuunə nə vii koonə ŋwarjuunə.” ^{†††}

Tsəkə gəna asii dagyə

(Mat. 6.19-21)

³³ “Dərəmagimə də uushi'inə goonə, təkəpaamə kwabakii ka maaghiinə. Təsləmə mbuurə ətə pooshi ka iirənə shaŋə ka əji kwaba davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə ka hatə pooshi ka zanə shaŋə. Ma dava, pooshi mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə əsə. ^{§34} Aci ma hatə dii gəna goonə, davə ndzaanə nuunə sliŋə.”

Misaali də ənjitə ca nəhə ya

³⁵ “Ma danuunə diya, aanəmə ka da slənə. Wa garəkuwa goonə a ndzaanə da i gunə asəkəkii. ^{§†36} Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gərə tə slanda yatii, ci kə pyalə ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii. ^{§†37} Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashitii, acii kə lapaa slanda yatii tə tii də məgigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca təkə ka tii zəma. ³⁸ Mada kə ənya ci təkənə nga vədə taa palee ka ha'a, mada kə lii ci tə tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashitii! ³⁹ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa. ^{§40} Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkəkii ka gərə shinə nga Uzənə nga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə nga shinaakii.” ^{§††}

Misaali də əndə goonğa nga əndə slənə

(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata əŋki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitsə sanə, wata keenə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?” ⁴² Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Ma əndə goonğa nga əndə slənə, əndə haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dibə. ^{§†43} Mada shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə nga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə'. Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara ənji slənə, ŋguyirənə da makinə patə, ca adə ngaanğa'a, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə nga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ŋgwaanğa'a'nə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da nga ənjitə pooshi gi'i tə Əntaŋfə.

⁴⁷ “Ma əndə slənə ətə shii sətə kadeesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tə ci də ŋgwaanğa'a'nə. ^{§†48} Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kadeesəkə ka slandanəkii, ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənjə a dəgə tə ci ka putakii, gi'u fəsləciinə ənji tə ci. Taa ka wu vii Əntaŋfə ngaanğa'a, ngaanğa'a ləg-

† 12.15 1 Tim. 6.9-10. †† 12.19-20 Jab. 49.21. ‡ 12.22-32 11.3. †† 12.24 Jab. 147.9. †† 12.27 1 Meem. 10. ††† 12.28 Mat. 14.31. ††† 12.32 Isaa. 41.14; Luka 22.29.

§ 12.33 Mat. 6.19; 6.20; Luka 11.41; 18.22; Slənə 2.45; 4.34-37; Kwal. 3.1-2. §† 12.35-36 Mat. 25.1. §†† 12.36 Səniinə 3.20. §† 12.39 Mat. 24.43. §†† 12.40 Mat. 24.42. §† 12.42-44 19.17-19. §† 12.47 Yak. 4.17.

wanækii a makii. Taa ka wu ba'avæ ci ngaannga'a, palee ka ætæ lægwanækii æsæ."

Kira tækæshinë nga Yeesu aagi duuniya

(Mat. 10.34-36)

⁴⁹ "Ma shinaaki, ka kaanæ gunæ aanæ duuniya. Ma mwayi nyi, kada kæ uugi gunækii kanæ. ⁵⁰ Tæ'i ændæ'i bapætisæma cii kya ænæ ka upaanæ. Ka manvu ma'yanæ næ nyi, see mada pitægi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunæ ka banæ noonæ sanja, jamænæ kira nyi aasækæ duuniya kwa? Pooshi! Æntaa jamænæ kira nyi. Amma wanyinæ ca ba koonæ: ma shi nya, ka taakeenæ ka ænja. ⁵² Daga ænshinë, kæ ndzaa tækæshinë ahada ænji asii. Waatoo, mada tæ'i ænji tufæ asii, ma ænjinë makka, paa tii ka ndzaanæ ka maguñuura da ænjinë bæra'i; ænjinë bæra'i æsæ, paa tii ka ndzaanæ ka maguñuura da ænjinë makkæ. ⁵³ Pooshi dænæ da uuzænækii ka ndzaanæ ka maguñuura. Ha'æ næ mænæ æsæ, paa ki ka ndzaanæ ka maguñuura da uuzænætæ. Pooshi særæhwæ ka ndzaanæ ka maguñuura da madanætæ æsæ." †

Paaratæ ndzaanæ nga zamanana

(Mat. 16.2-3; 5.25-26)

⁵⁴ Wata ænji Yeesu ka dabaala æsæ, "Mada kæ nee unæ kurabiinë a ma'ya da dagæræ, ægi banæ nuunæ oo'i, ka danæ næ vænæ. Ka danæ næ vænækii æsæ. ⁵⁵ Mada kæ fii unæ mædæ a ægya da hwaræma, ægi banæ nuunæ, ka tsæfænæ næ ha ænshinë. Ka tsæfænæ ha'ækii æsæ. ⁵⁶ Una! Dæ bæra'i asækuunæ cuuna kæræ ka Æntanfa! Agi mbeenæ nuunæ ka tækeenæ ka sændæ ca daada anæ hanyinæ da i dagyæ. Aa! iitæ sanjæ dii tækuree unæ ka paaratæginæ dæ ndzaanæ nga zamanana?

⁵⁷ "Mi sanjæ dii pooshi unæ ka mbeenæ ka tækeenæ ka sætæ dæbee una dæ? ⁵⁸ Ma una dzæ ka gærwanæ, unæ da ændæ mbiinaaku, aluu rægwa nga hadatæginæ da ci, unæ ma'æ ka dzænæ a rægwa; acii ga ca kiræ tæ hæ aasækæ gærwanæ, mala gærwanæ a ngæræ tæ hæ, ca vii acii soojiinë. Soojiinë, tæya kæræ tæ hæ ka pa'æginæ a furæshina. ⁵⁹ Wanyinæ ca ba ka hæ: davæ ndzaanæku, paa hæ ka gimaginæ, see mada ki'igi hæ patænæ nga kwabatæ lii ænji ka hæ."

Taa zanæ taa baanæ ka Æntanfa

13 Ma ka saa'ikii ha'æ, tæ'i hara ænji jigunyi ka Yeesu sætæ upaa tæ hara ænji Galili. Waatoo, kæ kavæ *Pilaatu ka ænjæ a bæælægi tæ tii saa'itæ tæya da sataka. ² Fanæ nga Yeesu ha'æ, wata ænji ci ka tii, "Ma nuunæ ka næhænæ noonæ, 'waslyakæænæ nga ænjitæ palee ka nga hara ænji Galili bahæ cibæ tii ha'æ kwa? ³ Wanyinæ ca ba koonæ: pooshi, æntaa ha'æ. Amma, mada pooshi unæ baanæ ka Æntanfa, ka zaginæ nuunæ unæ patæ makæ natii. ⁴ Ya ænjitæ pu'u aji tighæsæ uulaanæ maduunæ kuvæ ka tii dæ Siiloomæ, ma nuunæ ka næhænæ noonæ, 'waslyakæænatii palee ka nga hara ænji Urusaliima patæ kwa? ⁵ Wanyinæ ca ba koonæ: pooshi, æntaa ha'æ. Am-

† 12.50 Mar. 10.38. †† 12.51 2.14. ‡ 12.52-53 14.26; 21.16; Mat. 24.10; Mar. 13.12. †† 12.53 Mika 7.6. †† 13.3 Jab. 7.13.

ma, mada pooshi unæ baanæ ka Æntanfa, ka zaginæ nuunæ unæ patæ makæ natii."

Misaali dæ uudævæ ætæ pooshi ka poonæ

⁶ Wata Yeesu a dæ ka tii misaali, ænji ci, "Tæ'i uudævæ sha dii asækæ tsanæ nga ænda. Ma ka ændæ'i uusæra, kæ gi ændætæ ka sliræba pookii, amma malapaamæ ci. ⁷ Wata ænji ci ka ændæ næhæ tsaata: 'Kæ nee ha, makkænæ nga fæzæ ænæ næ nyi ka shinæ ka sliræbæ poo nga uudævænæ, amma paa nyi ka dzænæ dæ lapaanæ. Ma danækwa, burægi! Agi saaweenæ næ ci ka nyi ka ha zabæ.' ⁸ Amma ænji ændæ næhæ tsaatæ ka ca: 'Slandana, æntaa ha'æ. Ma wana, unee zæku'i. Ka anseenæ næ nyi ka hanyinæ atsakii, kaa nya davæ kuba. ⁹ Mbu'u ka poonæ inusæra. Mada pooshi pwayi, anjwa burægi.'"

Mbædæpaanæ nga Yeesu dæ magwanjæ minæ

¹⁰ Ma ka ændæ'i uusæra, kæ jigunyi Yeesu ka ænji asækæ kuvæ dæ'wa. Waatoo, *uusæra nga æpisæka. ¹¹ Ma dava, tæ'i minæ da ginaaji ashitæ. Kæ uugi ki dæ fæzæ pu'u aji tighæsæ da i ginaajikii. Acii kii paa ki nja mbee ka madætænæ, kya kærjaanæ da'i. Wata dæ magwanjæ njii ta wii. ¹² Makæ nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tæ ki. Ænji ci ka ki, "Yaaya, kæ mbæ'i hæ acii bwaneaku." ¹³ Ca dækævæ ciinækii agyanætæ. Wata kya madætæ pii ha'æ, kya kærjaanæ da'i, kya ndzanjæ dælanæ dæ Æntanfa.

¹⁴ Neenæ nga gawæ nga kuvæ dæ'watæ ha'æ, wata sækækii a bæzægi makæ dii ci uusæra nga æpisækæ mbædæpaa Yeesu dæ miita. Wata gawætæ a ba ka ænjitæ davæ, "Tæ'i uusæranjinæ kuwa ka dæ slænæ. Acii kii ha'æ, ægi uusæranjiitæ dæbee shinuunæ ka ænjæ a mbædæpaa duunæ, æntaa *uusæra nga æpisækæ." ¹⁵ Wata ænji Yeesu Slandanæ ka ci, "Una! Dæ bæra'i asækuunæ cuuna kæræ ka Æntanfa! Taa uusæra nga æpisækæ, ægi pæræpaanæ nuunæ liinë goonæ taa vamændiinæ goonæ, una kæræ tæ tii ka sa ma'inæ. Æntaa ha'æ kwa? ¹⁶ Aa! Ya minæ shigi ægi slikerænæ nga Ibærahiima æsa, ænæ gwalægi *Seetanæ tæ ki fæzæ pu'u aji tighæsæ, madæbeemæ ænjæ a pæræpaa tæ ki uusæra nga æpisækæ kwa?" ¹⁷ Makæ bii Yeesu ha'æ, wata ayinæ a kæsægi tæ ænji mbiinaakii patæ. Amma, ma hara ænji pata, kæ dii ka tii ka moodasækæ næ manjgæmæ uushi'iitæ daadii ci.

Misaali dæ manshidædæ slikerænæ

(Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

¹⁸ Ænji Yeesu ka ænja, "Takwa a dzægünætæ nyi koonæ ndzaanæ nga *ngwanjuunæ nga Æntanfa, nya ba koonæ sætæ pushashi tii. ¹⁹ Ma ngwanjuunæ nga Æntanfa, kæ pushashi tii da hi'u iza, ²⁰ ændæ a ngæræ, ca lægapaa asækæ tsanaakii. Makæ givæ ci, ca gæræ, ca dægi ka danza. Wata shinæ næ æginyinæ, tæya daada kuvatii davæ." †

†† 13.6 Mat. 21.19; Mar. 11.13. ††† 13.8 2 Piita 3.9,15. § 13.10-17 Mar. 2.27-28. §† 13.14 Shig. 20.9-10. §†† 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12. §† slikerænæ nga Ibærahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. §†† Hi'ukii palee dæ ænshidædænæ anæ hanyinæ nga Gude. Amma ma wabænæ nga Yeesu, agyanæ ændæ'i slikerænæ pamæ anæ hanyinæ nga Isarayiila wabi ci. §† 13.19 Æzaki. 17.23; Mat. 13.31.

Misaali dɛ burɛŋanɛ

(Mat. 13.33)

²⁰ Yeesu a tsakɛ banɛ, ɛŋki ci, "Ma ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanɔfɛ, takwa a dzɛgunɛtɛ nyi koonɛ ndzaanaakii. ²¹ Kɛ ndzaa ci makɛ burɛŋanɛ, minɛ a gwazɛtɛgi dɛ kɛŋwɛ ɛjima makɛ ŋga ɛmpunɛ. Wata ɛmpunɛkii patɛ a aslɛgi divɛ." †

Da gazhi'waanɛ ŋga dɛmɛgɛrɛnɛ aagi *ŋwanjuunɛ
ŋga ɛntanɔfɛ

(Mat. 7.13-14,21-23)

²² Ma Yeesu a dzɛ dɛ palɛnɛ aa Urusaliima, kɛ gi ci dasɛkɛ vɛranyinɛ da giwanyinɛ kama kama, ca dzɛ dɛ dzɛgunɛnɛ ka ɛnɔja. ²³ Wata ɛndɛ'i ɛndɛ a lɛgwa ka ci, ɛŋki ci, "Slandana, ya sarɔ, ɛnɔji gi'u na upaa mbɛdɛnɛ nii?" Wata ɛŋki Yeesu ka ɛnɔjitɛ davɛ: ²⁴ "Damɛ gazhi'waanɛ ŋga dɛmɛgɛrɛnɛ ka matya'u makuvɛ. Aci wanyinɛ ca ba koonɛ: bɛzɛ ɛnɔji ca alɛ rɛgwa ŋga dɛmɛgɛrɛnɛ, amma paa tii na mbee ka dɛmɛgɛrɛnɛ aa dɛvɛ.

²⁵ "Mada kɛ madɛtɛ slanda yi, kɛ pa'ɛgi ci makuvɛ, unɛ noonɛ ɛsɛ, agyɛ nuunɛ, ka ndzɛŋɛnɛ nuunɛ dza makuvɛ agyanɛkii, unɛ ba ka ci: 'Slandaniina, wunɛgi keenɛ makuvɛ.' Ka jikɛvɛnɛ nɛ ci koonɛ dɛ banɛ: 'Ma unɛ, mashiimɛ nyi taa ɛnɔji mi nuunɛ.' †²⁶ Ma unɛ ɛsa, ka ɛnɛnɛ nuunɛ ka banɛ ka ci: 'Kɛ zhimaamɛ, kɛ sii amɛ ka ha rɛŋwɛ da hɛ. Asɛkɛ vɛranɛ geenɛ ɛsɛ ji-gunyi hɛ ka ɛnɔja.' ²⁷ Ma ci ɛsa, ka banɛ nɛ ci koonɛ, 'Kɛ bii nyi koonɛ, mashiimɛ nyi taa ɛnɔji mi nuunɛ. Dzɛgimɛ abiiki, unɛ patɛ ɛnɔji daada bwaya uushi'inɛ! †²⁸ Kadɛ nuuna tuu, unɛ tsɛbɛ linyinɛ, unɛ kɛ nee ka dzɛdzɛsh'i'nuunɛ Ibɛrahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinɛ patɛ agi ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanɔfɛ. Amma, ma unɛ, kɛ sɛbagi ɛnɔji tuunɛ aagyɛ. ²⁹ Kadɛ nɛ ɛnɔjɛ a ma'ya taa dama patɛ agi duuniya ka shinɛ ka zɛmɛ ɛndzanɛ agi ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanɔfɛ. ³⁰ Ma ka uusɛrɛkii, tɛ'i hara ɛnɔji agi moodɛba'ɛnyinɛ na ndzaanɛ ka kɛŋwanɛ. Tɛ'i agi ɛnɔjitɛ ka kɛŋwanɛ ɛsɛ na ndzaanɛ ka moodɛba'ɛnyinɛ." †

Wabɛnɛ ŋga Yeesu agyanɛ uudɛpaa slɛnaakii dɛ
Urusaliima

³¹ Ma ka saa'ikii ha'ɛ ɛsɛ, kɛ ɛnɛahatɛ harii *Farisanyinɛ aabii Yeesu, wata tɛya ba ka ci, "Dzɛgi saaku ganɛ, duu ka ɛndɛ'i ha, acii ŋga'ɛ ka *Hirudusɛ nɛ bɛlɛginɛ tɛ hɛ." ³² ɛŋki Yeesu ka tii, "Dɛmɛ, bamɛ ka ɛda mitibɛtibɛnɛkii oo'i, agi lyaakagi ginaajiinɛ nɛ nyi, agi mbɛdɛpaanɛ nɛ nyi dɛ mabɛrɛhɛ ɛnɔji ɛnshinɛ da doorɛ; ma cifɛdoora, ka uudɛpaanɛ nɛ nyi slɛnaaki. ³³ Amma tyasɛ see a dzɛ nyi dɛ dzɛnaaki aakɛŋwa ɛnshinɛ, doorɛ da cifɛdoora. Aci madɛbeemɛ *anabi a ɛntɛ ka ɛndɛ'i ha madaamɛ dɛ Urusaliima."

Uudɛnɛ ŋga Yeesu tɛ ɛnɔji Urusaliima

(Mat. 23.37-39)

³⁴ "Ya'ɛ unɛ ɛnɔji Urusaliima, unɛ ɛnɔji Urusaliima, kɛ bɛɛlɛgyuunɛ anabiinɛ, kɛ kaalatuunɛ dɛ faariinɛ tɛ ɛnɔjitɛ slɛkɛ ɛntanɔfɛ koonɛ! Taa guci patɛ nɛ nyi agi alɛ rɛgwa ŋga dzatɛginɛ duunɛ aabiiki, makɛ sɛtɛ ci gyaagya a dzatɛgi dɛ manjeevɛnatɛ aatsatɛ. Amma kɛ naanagyuunɛ furɛshi. ³⁵ Aciikii ka ndzaanɛ nɛ *yi ŋga ɛntanɔfɛ gbɛŋɛ yadɛ ɛndɛ davɛ. Wanyinɛ ca ba koonɛ ɛsɛ, pooshi unɛ na nee ka nyi ma'ɛ shanɛ, ha'ɛ mbu'yanɛ uusɛratɛ nuuna ba oo'i: 'Tɛ'i barɛkaanɛ ashi ɛndɛtɛ shi dɛ lɛmɛ ŋga Slandana!' " †

Mbɛdɛpaanɛ ŋga Yeesu dɛ mabɛrɛhɛ ɛndɛ *uusɛra
ŋga ɛpisɛka

14 Tɛ'i ɛndɛ'i uusɛra ŋga ɛpisɛka gi Yeesu ka zɛma aa ha ɛndɛ'i gawa agi kurɛgɛ ŋga *Farisanyinɛ. Asee, ma ɛnɔjitɛ dava, kɛ kantsaa tii ginɛ ka Yeesu. †¹² Ma dava, tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ gatɛ akɛŋwaciikii dɛ shishinɛkii ma'aslɛkii. ³ Wata ɛŋki Yeesu ka maliminɛ da Farisanyinɛ, "Kɛ kapaa bariya gaamɛ kaamɛ rɛgwa ŋga mbɛdɛpaaginɛ dɛ ɛndɛ uusɛra ŋga ɛpisɛkɛ saanii, anii poosha?" ⁴ Amma kɛ busɛgi tii. Wata Yeesu a ŋgɛrɛ tɛ mabɛrɛhɛ ɛndɛtɛ, ca mbɛdɛpaa dɛ ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku." ⁵ Wata ɛŋki Yeesu ka tii ɛsɛ, "Yaci tɛ'i ɛndɛ agyuunɛ, kɛ kulagɛrɛ uuzɛnaakii taa laakii aasɛkɛ gu'u ma'inɛ uusɛra ŋga ɛpisɛkɛ sarɔ, paa ci ka dzɛnɛ ka ŋgiraginɛ pii kwa?" †⁶ Mambeemɛ tii ka jikɛnɛ ka ci agyanɛ ɛtsa.

Tadɛ ha ŋga ndzaanɛ ɛtɛ pooshi mɛghɛrɛvɛnɛkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadɛ ŋunyi ha ŋga ndzaanɛ nɛ ɛnɔjinɛ 'waa'wii ɛnɔji ka zɛma. Aciikii dɛ Yeesu ka tii misaali dɛ banɛ: ⁸ "Mada kɛ bii ɛnɔji ka hɛ rɛya, mada gi hɛ, ga ha dzɛ ka aalɛtɛ ŋunyi ha ŋga ndzaanɛ davɛ. Aci paa hɛ shii, mbu'u tɛ'i ɛndɛtɛ palee ka hɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ ɛtɛ bii ɛnɔji ka ci rɛyɛtɛ. ⁹ ɛndɛtɛ bii koonɛ rɛyɛ kyakya'ɛ ɛsɛ a ba ka hɛ: 'Madɛgi gaduu, vii ha ŋga ndzaanɛ ka ɛndɛtsa! Mada kɛ dɛ ha'ɛ, ka danɛ nɛ ayinɛ tɛ hɛ ŋga dzɛnɛ ka ndzaanɛ ka ha ŋga ndzaanɛ ŋga moodɛba'ɛnyinɛ. ¹⁰ Amma, mada kɛ bii ɛnɔji ka hɛ rɛya, mada kɛ gi hɛ, ndzaanɛ ka ha ŋga ndzaanɛ ŋga moodɛba'ɛnyinɛ. Aci mada kɛ shi ɛndɛtɛ bii ka hɛ rɛya, ka banɛ nɛ ci ka hɛ: 'Guvakya, shiwa, ŋgiravɛ aahanɛ.' Ma ɛtsɛ diya, ka ndzaanɛ nɛ hɛ da mɛghɛrɛvɛnaaku akɛŋwacii ɛnɔjitɛ cuuna zɛmɛ da tii patɛ. ¹¹ Aci taa wu patɛ hanɔtɛ naakii na, ka bɛra-paanɛ nɛ ɛnɔji tɛ ci. Taa wu patɛ hɛɛtɛpaa naakii nɛ ɛsɛ, ka hanɔtɛnɛ nɛ ɛnɔji tɛ ci." ††

Tsarɛ ŋga ɛnɔjitɛ dɛbɛɛ 'wanɛ ɛnɔji ka zɛmɛ ɛndzanɛ

¹² Wata ɛŋki Yeesu ka ɛndɛtɛ 'wii tɛ ci ka zɛmɛtɛ, "Mada kɛ dɛ hɛ zɛmɛ ka ɛnɔja, ga ha 'waa'wa tɛ guvi-

† 13.21 Mat. 13.33. †† 13.25 Mat. 25.11-12. ‡ 13.27 2 Tim. 2.19. †† 13.30 Mat. 19.30.

‡ 13.35 Jab. 118.26; ɛzakii. 10.18-19. ††† 14.1-6 Mar. 2.27-28. ††† 14.5 13.15-16; Mat. 12.11. § 14.7 20.46. §† 14.8-10 Wab. 25.7. §†† 14.11 Mat. 23.12.

inæku, taa tæ ndzækəŋushi'inæku, taa tæ duurənyinaaku, taa tæ ənji gəna ətə ka guvayiinə da hə. Aci madə kə dii hə ha'ə, ka mbeenə nə tii ka 'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii. ¹³ Amma, madə kə dii hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyinə da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku. ¹⁴ Madə kə dii hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeenə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntənfə də naakii nə nə ənəvəgi ka hə uusərə madətənə ŋga ənji goonŋa agi mamətə ənja."

Misaali ŋga Yeesu də zəmə əndzanə

(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əŋki ci ka ci, "Tə'i barəkaanə aši əndətə na zəmə əndzanə agi *ŋwanjuunə ŋga Əntənfə dii!" ¹⁶ Wata Yeesu a da ka tii misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shine ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə danə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shine ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əŋki ci: 'Shoomə, acii ma ənə dii ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!' ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə ŋga əsə də ma. Əŋki əndə'i əndə ka lawarətə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha ŋga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ¹⁹ Əŋki əndə'i əsə, 'Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ²⁰ Əŋki əndə'i əsə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə ŋgirə nyi minə. Aciikii paa nyi ka mbeenə ka dzənə.'

²¹ "Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata mabətə səkə a ŋgərəgi tə ci, əŋki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə rəg-wanyinə patə ka aalə ənja. Matəgunyinə da mahurəməsə ənji da muurəfinə da midirinə patə, ha ba ka tii, təya shi.' ²² Makə dii lawarətə ha'ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkyə, kə datə nyi sətə bii hə, amma kə mbədaanə ha ŋga ndzaanə.' ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: 'Duu aa ba'a vəranə, nə'uu rəgwa bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa ha-ki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyinə ca ba koonə, ma agi ənjitə 'watəgi nyi ba ka tii shine ka zəmə, taa əndə rəŋwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki asii.' " †

Makə sətə dəbee əndə a nə'u tə Yeesu

(Mat. 10.37-38)

²⁵ Ma ka əndə'i uusərə, kə gi Yeesu də wiigi'inə. Nə'unə nə dabaala tə ci. Wata ca zə'ugi aadəbitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ "Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dii, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi'inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Madə pooshi ha'ə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nə

† 14.13 Dzək. 14.29. †† 14.15 13.29. ‡ 14.24 22.30.

əndətə manŋgərəmə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki. ‡

²⁸ "Madə tə'i əndə'i əndə agyuunə mwayi ghənə maduunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəku'i, ca da lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee madə kə mbu'i kwabaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Madə paa ci dii ha'ə, madə kə mbukəpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə dii ha'ə makə ətsa, taa wu nēe ka ci patə, ka ŋusənə nə ci tə ci, ³⁰ ca ba: 'Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!'

³¹ "Ha'ə əsə madə tə'i ŋwanjwə da ənji dəbu'u pu'u, ca dzə ka panə da əndə'i ŋwanjwa, ka ənəginə nə ci zəku'i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii madə ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji dəbu'u pupusərə. ³² Madə, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə'i ŋwanjutə, tii ma'ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadatəginə ahadatii. ³³ Ha'ə dii əsə, taa wu agyuunə, madə paa ci bwasee ka uushi'inaakii patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki."

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə

(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ "Kə shii unə oo'i, ŋunyi uushi nə zhatanə. Amma, madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuba davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa." ‡†

Misaali də baga ətə zagi

(Mat. 18.12-14)

15 Yoo, kə əncəhə *ənji luu tsəka da ma'waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə cii kəya ba. ‡† Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ŋgunŋunənə, təya ba, "Əndətsə uura, ka mi saŋə cii kəya luu ma'waslyakə ənji, ca adə ka ha rəŋwə da təya?" ³ Wata Yeesu a da ka tii misaali, əŋki ci, ⁴ "Yaci tə'i əndə agyuunə da bagiinaakii gya'ə, wata rəŋwə ag-itii a zagi, iitə danəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əliŋə pu'unə aji əliŋə ka zəməənə, ca dzə ka aalə tə ətə rəŋwə see maa nēe ci. ⁵ Madə kə lapaa ci bagata, ka danə nə ci moodasəka, ka ŋgiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Madə kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tə guviinəkii da guvayinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: 'Daamə ka nyi moodasəka, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nēe nyi!' ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə Əntənfə da malaa'ikanyinə dadagyə. Madə kə baa ma'waslyakə əndə rəŋwə ka Əntənfə, ka danə nə tii moodasəkə putaakii, palee ka putə ŋga ənji əliŋə pu'unə aji əliŋə ətə ca 'wa natii nə də ənji goonŋa; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka Əntənfə ka putakii."

†† 14.26 12.51-53; 18.29; Mat. 10.37. ‡† 14.27 9.23; Mat. 16.24; Mar. 8.34. ‡†† 14.35 Mat. 11.15. ‡††† 15.1-2 Mat. 9.10. § 15.3-7 Yooh. 10.11-15. §† 15.4 Əzaki. 34.11,16.

Misaali dā kwaba ətə zagi

⁸“Yaci tē'i minā da kwabatə *hwaslə pu'wa, kə ngirə hwaslə rəŋwə agikii, kə zagi, iitə danəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya taasəgi kuva, kya aalə dā samə, kaa kya nəhee kwa? ⁹ Mada kə lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da guvayinātə, ka banə nə ki ka tii oo'i: “Daamə ka nyi moodasəka, acii ma kwabaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!” ¹⁰ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətsə əsə nə malaa'ikanyinə ŋga ɛntaŋfə. Mada kə baa ma'waslyakə əndə rəŋwə ka ɛntaŋfə, ka danə nə tii moodasəkə ka shaŋə.”

Misaali dā uuzənə ətə zii

¹¹ Ɖŋki Yeesu əsə, “Tə'i əndə'i əndə sha dii da uuji ŋguyirənaakii bəra'i. ¹² Ɖŋki daranə ka dii: ‘Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sə ŋga zəmə dā yaaku.’ Wata dəsənətii a ŋgərə uushi'inaakii, ca təkē bəra'i, ca ŋgərə rəŋwə, ca vii ka darata.

¹³ “Ma baanə moonə, daratə a tsəkətə uushi'inaakii patə, ca dərəmagi, ca paləənəgi da i kwabakii ka madzadə hanyinə. Ma dava, kə ndzaa ci ka dā uura saawanə, kə zagi kwabata. ¹⁴ Ma ətsə uudəpaa ci zamagi dā kwabatə patə ha'ə, wata kə kulii maza madəfənə gatə dā vərə. Wata kə ənəpaa ci ka ghəəlinə. ¹⁵ Ca madə, ca dzə, ca gi'i əndə'i əndə davə gatə dā vərə ka alə slənə. Əndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə dagəliinə. ¹⁶ Kə mwayi ci zəmə ŋga dagəlinə kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi ɛnji nja vii ka ci.

¹⁷ “Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tə ci. Ɖŋki ci ka naakii na: ‘Yoo, ŋgaŋga'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ɖnji slənə ŋga daadə patə, agi zəmənə nə tii, ha'ə ca mbədaanə aciitii. Amma wanyinə ka ɛntənə ganə acii madəfənə. ¹⁸ A ənə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə dii nyi 'waslyakəənə ka ɛntaŋfə da i ka hə patə. ¹⁹ Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi dā uuzənaaku ma'ə. Ma danəkwa, əsuu tə nyi makə sətə cii kwa əsə tə ɛnji slənaaku.’ ²⁰ Makə uudəpaa ci datə hiimatsə ha'ə, wata ca madə, ca ŋgərə rəgwa aa ha dii.

“Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kə nee dii ka ci. Dii a nəhə tə ci təgugunə. Ca huyipaa ka guryanə da ci a rəgwa. Ca luu tə ci, ca fuudəgi tə ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii. ²¹ Ɖŋki uuzəətə ka dii: ‘Daada, kə dii nyi 'waslyakəənə ka ɛntaŋfə da i ka hə patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi dā uuzənaaku ma'ə.’ ²² Amma ɛŋki dii ka lyawarənaakii: ‘Huyipaamə aasii, ŋgiramə kəjeerənə ətə palee dā dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. Ŋgiramə sə ŋga ciinə, una ŋgavə ka ci. Ŋgiramə bibinə əsə, una ŋgaŋgavə ka ci. ²³ Əshamə masəbərə la, lagimə uurakii kaa ɛnjə a dzəgə əndzanə, ama zəmə, ama dā moodasəkə. ²⁴ Acii kə nee nyi, ma uuzənaaki ətsa, makə kə shi ca ɛŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.’ Wata təya gwanə ka dā moodasəkə. †

† 15.11 Mat. 21.28. †† 15.13 Wab. 29.3. ‡ 15.24 Af. 2.5.

²⁵ “Ma saa'ikii, dā bilə ama uuzənə nə gawə uuzənə ŋga əndətə. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə dā ya, ma ca fa, dzaadzanə nə ɛnji uushi'inə, udzənə nə ɛnja. ²⁶ Wata ca 'watə əndə'i lawara, kaa ca ləgwa a makii taa mi ci ɛnjə a dā ha'ə. ²⁷ Ɖŋki lawarətə ka ci: ‘Ndzəkəŋu ənya, kə bilə duu masəbərə la, acii kə nee ci, jamə ənya uuzənaakii.’ ²⁸ Wata gawə uuzəətə a bəzəgi səkə. Ca naanagi ka dəmənə aasii. Shiginə nə dii, ca puutə tə ci kaa ca dəməgərə aasii. ²⁹ Amma ɛŋki gawə uuzəətə ka dii: ‘Tsaamuu, kə fəzhi nyi ŋgaŋga'ə ka slənənə ka hə, mashimə nya naanii ka dā ka hə sətə mwayi hə. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya dā keenə dā əndzanə da guviinəkii. ³⁰ Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi dā gənaaku ka tii da badawiinə ŋga makinə, la gbavə bilə hə ka ci.’ ³¹ Wata ɛŋki dii ka ci: ‘Uuzənaakya, taa guci patə abiiki nə hə. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nə ci. ³² Kə dəbee ama dzəgə əndzanə, ama dā moodasəkə. Acii ma ndzəkəŋu ətsa, kə nee nyi, makə kə shi ca ɛŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.’ †

Misaali dā masəkurə lawara

16 Ɖŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Tə'i əndə'i əndə gəna sha dii da lawaraakii. Kə ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarətə. Ma ka əndə'i uusera, shinə nə ɛnji ka banə ka ci oo'i: ‘Agi saaweenə nə lawaraaku ka gənaaku.’ ² Wata 'wanə nə slandanəkii tə lawarətə, ɛŋki ci ka ci: ‘Mi tuu cii kya fa ɛnjə a ba ashikwa? Datə ka nyi lisaafə ŋga slənaaku dii, acii ma ha, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.’ ³ Wata lawarətə a kaala hiima: ‘Ya makə waanə slandanəki ka ŋgərəgi slənə aciiki əna, iitə danəkya? Wiina, uuzənə, paa nya mbee. Kədiinə əsə, ka danə nə ayinə tə nyi. ⁴ Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya dā, kaa ɛnjə a luu tə nyi aa hatii aasii mada kə ŋgərəgi slandanəki slənə aciiki.’

⁵ “Wata ca 'waa'watə tə ɛnjitə ci slandanəkii a nə'u tə tii dəmənə dā rəŋwə rəŋwə. Ɖŋki ci ka əndətə 'watəgi mbu'yanə: ‘Iitə ci slandanəki a nə'u tə hə dəmənə?’ ⁶ Ɖŋki əndətə: ‘Garəwa ŋga maarə gya'a cii kəya nə'u tə nyi.’ Ɖŋki lawarətə ka ci: ‘Wiinə ləkaləkətə ŋga dəməətə atsaku. Ndzaanə, naahətə garəwa tufə pu'unə tsakə tsakə.’ ⁷ Ma daba'əkii əsa, ɛŋki ci ka əndə'i əndətə: ‘Ya hə əsa, iitə cii kəya nə'u tə hə dəmənə?’ Ɖŋki əndətə: ‘Buhə ŋga aləkamaara gya'a tufə cii kəya nə'u tə nyi.’ Ɖŋki lawarətə ka ci: ‘Wiinə ləkaləkətə ŋga dəməətə atsaku. Naahətə buhə gya'a ənfwadə.’

⁸ “Kə kuyirii slandanəkii tə lawarətə pooshi nja slənə dā rəgwakii, makə kə slənyi ci dā səkura. Ha'ə nə ɛnjitə ŋgərəgi slənə uushi'inə ŋga *duuniya tə tii. Ma təya, agi səkurənə nə tii agi dā uushi'inatii. Amma ma ɛnjitə agi bərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəŋwa dā səkurə ha'ə. †

⁹ “Ma nyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ŋgərəmə gəna goonə, zamagimə koona upaa dā guviinə. Maa kə dii ha'ə, mada kə uudəgi gəna, ka luunə nə ɛnji tuunə asii ga ɛntaŋfə. ¹⁰ Taa wu baarii goongaənə agi uundzə

†† 16.8 Af. 5.8.

slæna, ka mbeenə nə ənji ka ba'avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi baarii goonḡaanə agi uundzə slæna, taa madiigərə slənənyinə ba'avə ənji aaciikii əsə, paa ci ka mbeenə ka da goonḡaanə agikii. ¹¹ Yaci ha'ə makə ətsə əsə, madə maslənəgimuunə də goonḡaanə də gənanə upaa unə agi *duuniya, iitə mbeenə ənji ka ba'avə koonə tə tantanyitə uushi'inə diya? ¹² Yaci maslənəgimuunə də goonḡaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na mbee ka vii koonə noonə sə-goonə diya?

¹³ "Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjii-inə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa ḡga paslənə tə Əntanjə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna."

Hara wabənə ḡga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanə ḡga *Farisanyinə ha'ə, makə dii ci ḡga'ə ka tii nə gəna, wata təya ḡsəgi tə Yeesu. ¹⁵ Əḡki Yeesu ka tii, "Ma unə dəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca deegi ka natii nə makə ənji goonḡa akəḡwacii ənja. Amma kə shii Əntanjə sətə a ədzəmuunə. Ajjiinə ka Əntanjə nə sətə ci ənjə a nee makə maduunə uushi. ^{††}

¹⁶ "Ma bariya ḡga Muusa da wabənə ḡga anabiinə, kə slənyi dənə ka saa'itə shigi Yoohana əndə da bapətisəma. Agi zamanaakii 'watəgi ənji waaza ḡnyuni Habara agyanə ḡwanḡuunə ḡga Əntanjə. Taa wu patə əsə, kə ciḡə ci də ḡgeerənə kaa ca upaa dəmənə aagi ḡwanḡu-unəkii. ¹⁷ Gədə uudənə ḡga duuniya də ḡgufənə acii piriḡginə ḡga uushi gi'u agi bariya.

¹⁸ "Mada kə lakəgi əndə minaakii, ca ḡgərə əndə'i, kə dii ci aləhiinə ətsa. Mada kə ḡgirə əndə tə miitə lakəgi ḡguri əsə, aləhiinə nə ci ka danə." [‡]

Misaali də əndə gəna da Lazarusə

¹⁹ "Tə'i əndə'i əndə gəna sha dii. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə dii dərəkii ndalə. Taa guci patə agi wahə ḡji ci. ²⁰ Tə'i maagha əsə dii ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənatə ḡjii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci dəmə murəmurinə ḡga dəfəətə ca kwaala aanə ha ḡga adənə ḡga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigitə ashikii.

²² "Makə əḡki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ḡgərətə tə ci, təya kərəgi tə ci aadəgyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntanjə. Əntənə ḡga əndə gənatə naakii, wata ənjə a ḡgədəgi tə ci. ²³ Aagi gutə sunḡwə gi ci, ca sa cibə ka shanjə. Ma madeenəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəḡakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ḡgərəe ka uurakii, əḡki ci: 'Daadə Ibərahiima, nəhuu təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca shi ka dəvənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Acii agi cibənə nə nyi ganə agi guuna.' ²⁵ Amma əḡki Ibərahiima ka ci: 'Uuzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi ha upaa shiwunə hə ma'ə agi duu-

† 16.10 19.17-19; Mat. 25.21-23. †† 16.15 Mat. 23.28. ‡ 16.18 Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11.

niya. Ma Lazarusə əsa, agi ḡgərə'wə ḡji ci. Amma, ma ənə dii ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə, agi cibənə nə hə. ²⁶ Danəkii ha'ə maa, tə'i madu-unə ḡgurənyinə ahadaamə. Acii, taa ənjitə ca moo madənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeenə. Pooshi ənji ka mbeenə əsə ka ma'yanə ka hatsə dii hə davə ka shinə aadə heenə.' ²⁷ Wata əḡki əndə gənatə ka Ibərahiima: 'Tuutəta'ə, Daadə, makə ha'ə dii əna, sləkəe ka Lazarusə aa ha daadə aasii.

²⁸ Tə'i ndzəkəḡushi'inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə natii əsə, ka ha ḡga cibənə.' ²⁹ Əḡki Ibərahiima ka ci: 'Ma ndzəkəḡushi'inəku, agi fanə nə tii bariya ḡga Muusa da wabənə ḡga anabiinə. Wa təya nə'utə sətə bii tii.' ^{†††} Əḡki əndə gənatə əsə: 'Daadə Ibərahiima, pooshi dii; amma, madə əndətə sha əḡki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntanjə.' ³¹ Amma əḡki Ibərahiima: 'Mada pooshi tii nə'utə bariya ḡga Muusa da wabənə ḡga anabiinə, taa əndətə madətə agi maməətə ənji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntanjə.'"

Wabənə ḡga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntanjə

(Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

17 Əḡki Yeesu ka lyawarənaakii, "Taa guci patə, tə'i uushi'inə ətə ca dəməgərə də ənji aagi daada 'waslyakəənə. Amma agi ḡgərə'wə nə əndətə ca kavə əndə ka pu'unə. ² Mada kə kavə ci tə əndə rəḡwə agi ənjinə ushapaa *duuniya tə tii ka da 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədə anəvə təḡwə aa uurakii ka ci də ḡga'əənə, ənjə a kəgərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ³ Nəhəmə noonə na!

"Mada kə dii əndə nə'unə makə hə 'waslyakəənə, wabuu ka ci. Mada kə baa ci, tifyagi ka ci. ⁴ Taa kə kyawəri ci ka danə də hə bwayakii mədəfə agi uusəra, mada ca dzə də shinə ka banə ka hə oo'i: 'Kə baa nyi ka hə', ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku."

⁵ Fanə ḡga masləkəe ənji ha'ə, əḡki tii ka Slandana, "Tsakuu keenə ḡgeerənə ḡga gi'inə tə hə." ^{†††} Əḡki ci ka tii, "Maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza, ^{†††} kadə ka mbeenə nuunə ka banə ka baratsa: 'Mbudu, duu ḡgubəpaa naaku nə agi uunəva', ca luuvə koonə əsə." ^{†††}

Slənə ḡga lawara

⁷ "Yaci tə'i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uzanə taa ka gəranə, ya mada nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo'i: 'Palyəgi tsakə tsakə, ndzaḡuu adənə' nii? ⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: 'Tasəkəpaa ka nyi adənə zəku'i, zə'wee ka kəjeerənaaku, kaa ha da ka nyi slənə saa'itə cii kya adə, nya sa. Ma daba'əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.' ⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii? ¹⁰ Ha'ə nuunə noonə əsə. Mada kə datu-

†† 16.29 2 Tim. 3.16. †† 17.5 6.13. ††† Hi'ukii palee də ənshidədənə anə hanyinə ḡga Gude. Amma ma wabənə ḡga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ḡga Isərayiila wabi ci. ††† 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23.

una patənə nga sətə bii Əntanfə koonə, shiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dii una, sətə dəbee una da." †

Mbədfəpaanə nga Yeesu də ənji uyikuzənə pu'u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə nga hanyinə nga *Samarिया da hanyinə nga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətsə kaa ca mbu'u aasəkə əndə'i vəranə ha'ə, wata ənji uyikuzənə pu'u a shi ka guŋunə da ci. Təya kəŋaanə dzadə gi'u da ci, ^{†13} təya ngərəe ka uuratii, əŋki tii, "Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!" ¹⁴ Neenə nga Yeesu ka tii, əŋki ci, "Ma dānuuna, dəmə ka baarii noonə nə ka limanyinə." Ma tii ka ha nga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii. ‡

¹⁵ Neenətii kə mbə'i tii, wata əndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə də dələnə də Əntanfə də ngeerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaə sədə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndətə, əndə Samariya nə ci. ^{†17} Wata Yeesu a ləgwə, əŋki ci, "Əntaa ənjitə pu'u patə mbə'ya? Aa maatiinə hara ənjinə əliŋə diya? ¹⁸ Iitə dii da pooshi əndə shi ka dələnə də Əntanfə madaamə mu'umətsa?" ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Madətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi." ‡

Da nwanjuunə nga Əntanfə

(Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanfə a da nwanjuunaakii agyanə ənja. Əŋki Yeesu ka tii, "Ma da nwanjuunə nga Əntanfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə. ²¹ Pooshi ənji ka mbeenə ka banə oo'i: 'Tsaamuu, wiinə ganə', taa: 'Wiitə gatə ha'ə.' Aci ma nə dii ca, kə uugi nwanjuunə nga Əntanfə ndzaanə ahadoonə." ‡

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Kadə nə saa'i a da. Mada kə dii saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə nga ənda, taa wata uusəra rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci. ^{‡23} Ka banə nə ənji koonə: 'Ganə nə ci', taa: 'Gatə ha'ə nə ci.' Ma dānuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shəŋə. ^{§24} Aci makə sətə ci pyapidənə nga vənə a bərəgi səkəntanfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a ndzaanə ka uusəraakii paŋgəraŋə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shəŋə dərəva zək'u'i, ənji nga zamanənə a kaaree ka ci əsə. ^{§†}

²⁶ "Makə sətə sha dii tə ənji agi zamana nga Nuuhu, ha'ə na da uusəratə nə Uuzənə nga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana nga Nuuhu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji nguyirənə da makinə a ngəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə ma'i tuufaanə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na da əsə makə agi zamana nga *Luudu. Ma agi zamana nga Luudu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ənjə a da fiiriinə, kə nji ənjə a laaga uushi'inə, kə nji ənjə a ghəənə yinyinə. ^{§†29} Amma, ma uusəratə shigi Luudu də *Sadooma, kə bujikaanə gənə dadagyə da baruuda

† 17.10 1 Koor. 9.16-17. †† 17.12 Leew. 13.46. ‡ 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. †† 17.16 10.33. ‡† 17.19 Mat. 9.22. ‡†† 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. ‡†† 17.22-24 21.7-24.

aagyanə ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata dza'ə kə zagi ənji davə. ³⁰ Ha'ə makə ətsə əsə na da uusəratə nə Uuzənə nga əndə a jiga.

³¹ "Ma uusərakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jiməgərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fədfəənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii. ^{§†32} Buurətəmə haala nga minə nga Luudu! ^{§†33} Taa wu patə ca da gazhi'waanə nga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii. ^{§†34} Wanyinə ca ba koonə: ma ka uusərakii davədə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəŋwə, ka ngəərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ³⁵ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təŋwə rəŋwə; ka ngəərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. ^{[36} Ka dzənə nə nguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ngəərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə.] ³⁷ Wata əŋki lyawarənaakii ka Yeesu, "Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a da?" Əŋki Yeesu ka tii, "Ka hatə dii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na." ^{§†}

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəŋwanə

18 Wata Yeesu a da ka lyawarənaakii misaali ka baariiginə ka tii oo'i, kə dəbee təya da də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shəŋə. ^{§†2} Əŋki ci, "Tə'i mala gəŋwanə sha dii asəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ngwalənə tə Əntanfə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shinə aa hakii ka banə ka ci: 'Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.' ⁴ Amma dzənə nə mala gəŋwaatə də naanəginə, kə ta'avə ci dərəva ka danə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əŋki ci də səkəkii: 'Taa ngahi paa nyi ka ngwalənə tə Əntanfə shəŋə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə aaci haalatə, ka danə nə nyi ka ki gəŋwaatsa. Mada madamə nyi ka ki gəŋwaatsa, kadə nə ta ənvutə tə nyi.' " ^{§†}

⁶ Slandanə a tsakə banə, əŋki ci, "Famə dii sətə bii bwaya mala gəŋwaatsa. ⁷ Ya Əntanfə, paa ci ka tsakənə tə matadə ənjaakii kwa? Aci ma təya, agi tunə nə tii ka ci vədə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tə tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə da ha'ə, mada kə shi *Uuzənə nga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tə Əntanfə ma'ə nii?"

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheenə nə hara ənji ka natiə nə makə ənji goongə, təya bərapaa tə patənə nga ənja. Ka tsaratii dii Yeesu misaalina, əŋki ci: ¹⁰ "Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi nga Əntanfə ka da də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci,

§ 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. §† 17.25 9.21-22. §†† 17.28-29 'Wat. 19.24-25. §† 17.31 Mat. 24.17-18; Mar. 13.15-16. §†† 17.32 'Wat. 19.26. §† 17.33 9.24; Mat. 16.25; Mar. 8.35. §† 17.37 Ayb. 39.30. §†† 18.1 11.2; Rooma 12.12; Fil. 4.6; Kwal. 4.2; 1 Tees. 5.17. §†† 18.5 11.7-8.

ca kəŋaana, ca da də'wa dasəkə ədzəməkii, əŋki ci: 'Əntaŋfə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə ŋga hara əŋji, waatoo mahiirənə, məza əŋja, əŋji da aləhiinə. Kə kuyirii nyi tə hə əsə makə dii ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi da suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka ŋga sətə cii kya upaa patə əsə. ¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara əŋji kəŋaana ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka madee taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, "Ya'ə Əntaŋfə, nəhuu təgugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda." ††

¹⁴ "Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntaŋfə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntaŋfə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə əŋji tə ci. Amma taa wu patə həətəpaa naakii na, ka haŋətənə nə əŋji tə ci." ‡

Daana barəkaana ŋga Yeesu ka uuji manjeevəna

(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

¹⁵ Yoo, kə kyaara əŋji ka Yeesu i idənə manjeevəna kaa ca daana ciinə ŋga barəkaana aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzaŋə laala ŋguruunə ka əŋjita. ¹⁶ Amma Yeesu a 'watə tə əŋjita, əŋki ci, "Un-eemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga əŋji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a ndzaanə ka ŋwanjwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə." ††

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi saŋə danəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ††¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi ənda, madaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə. ²⁰ Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo: 'Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, gadee ka i duu da muu.'" †††

²¹ Əŋki gawə əndətə, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi da-ga nyi ma'ə uuzənə." ²² Makə fii Yeesu ha'ə, əŋki ci ka ci, "Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəŋwə mbədəana kə hə ŋga danə. Ma danəkwa, uushi'iitə aciiku patə, duu, fəduu, ha dəramagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madə kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shi-gaaku dagyə abii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." †††²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki ci: "Una! Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga əŋji gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ²⁵ Gədə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra

də ŋgufənə acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwanju-unə ŋga Əntaŋfə."

²⁶ Fanə ŋga əŋji ha'a, wata əŋki tii, "Madə ha'ə əna, wu dii nə upaa luupaana?" ²⁷ Əŋki ci, "Ma sətə təkuree əŋji ka datənə, ka mbeenə nə Əntaŋfə ka datənə." †

²⁸ Əŋki Piita, "Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə hə." ²⁹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa du-urənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə a shii dzənə aakəŋwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsanə aatəŋgala. Əŋki ci ka tii, "Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə ŋga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə ŋga ənda, davə nə əŋjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə əŋji tə ci aacii əŋjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii gi-irənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madətənə nə ci agi maməətə əŋja." ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi nji Yeesu a wabə. ††

Mbədəpaana ŋga Yeesu də muurəfə də Yarikoo

(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atəŋgala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci əŋjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka əŋjitə abiikii taa mi ci əŋjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki əŋji ka ci, "Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə." ³⁸ Wata ŋgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu, jijinə ŋga *Dawu-da, nəhuu təgunuunaaki!" †††³⁹ Əŋjitə nja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kədə'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ⁴⁰ Wata Yeesu a kəŋaana, ca ba ka əŋja, "Əncəhatəgimə ka nyi də ci." Makə əncəha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ "Mi cii kwa moo nya da ka ha?" Əŋki ci, "Slandanəkya, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, "Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi." †††⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dəlanə də Əntaŋfə. Makə nee patənə ŋga əŋjitə ha'ə, wata təya ndzaŋə dəlanə də Əntaŋfə natii.

Yeesu tii da Zakayusə

19 Mbu'unə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vərə, tə'i

† 18.12 11.42; Mat. 6.16-17; 23.23. †† 18.13 5.8; Jab. 51.3,5.

‡ 18.14 Jab. 51.19; Mat. 23.12. ††† 18.17 Mat. 18.3. ††† 18.18 10.25.

††† 18.20 Shig. 20.12-16. ††† 18.22 12.33; Mat. 8.21-22.

§ 18.27 Zak. 8.6; Luka 1.37. §† 18.29 14.26; Mat. 10.37.

§†† 18.31-34 9.21-22. §† 18.34 9.45. §†† 18.38-39 Mat. 20.30-31.

§† 18.42 Mat. 9.22.

əndə'i əndə dii ləmækii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa n̄ga neenə taa wu n̄ga Yeesu. Amma, makə dii ci gusə n̄ga ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə dii ha'ə, wata ca huyipaa aakəŋwa, ca ndərəgi aa ənfwə bara kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə dii Zakayusə davə, wata ca madəe ka ginəkii aadəgyə, əŋki ci ka ci, "Zakayusə, tsəgwayi, jimagərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbee ndzaanəki." ⁶ Jimagərənə n̄ga Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata n̄gun̄gunənə n̄ga tii, təya ba, "Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci." ^{†8} Madətənə n̄ga Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, "Slandana, a təkəe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə n̄ga nyi ka tii ənfwadə agyanə sətə gəpətə nyi aciitii." ^{††9} Əŋki Yeesu, "Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, agi slikerənə n̄ga Ibərahiima shigi ci. ^{††0} Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə n̄ga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii." ^{††}

Misaali də pamə pu'u

(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə n̄ji ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəŋwa də da ka tii misaali. Acii kədəhə n̄ga ci da vərənə n̄ga Urusaliima, ma n̄ga ənji ka nəhənə, kədəhə n̄ga Əntarjə ka da n̄wanjuunaakii. ^{††12} Wata əŋki ci ka tii, "Tə'i maduunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa n̄wanjuunə, ma daba'əkii ca ənya. ^{††13} Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə n̄girə ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see madə ənya nyi.' ^{††14} Amma pooshi ənji n̄ga n̄ga hanyinaakii ka uudənə tə ci. Kə sləkəe tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca dəkə n̄wanjwə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca da keenə n̄wanjuunə.' ^{†††}

^{††15} "Yoo, makə upaa ci n̄wanjuunə, wata ca ənya. Ca sləkəe ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə n̄ji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ^{††16} Təkəŋwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dii ka pamə pu'u.' ^{††17} Əŋki ci ka ci: 'Yawa, n̄ga'ə, n̄gunyī əndə slənə n̄ga hə. Kə slənyī hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Acii, dawə n̄wanjuunə agyanə vərənyinə pu'u.' ^{††18} Shinə n̄ga bərə'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dii ka pamə tufə.' ^{††19} Əŋki n̄wanjwə ka əndətsa: 'Ma hə əsa, dawə n̄wanjuunə agyanə vərənyinə tufə.'

^{††20} "Shinə n̄ga əndə'i dagwa. Əŋki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəŋwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə n̄gagi nyi. ^{††21} Acii kə n̄gwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə n̄ga hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca

n̄gərə sətə madəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə n̄ga sətə maləgamə ci.' ^{††22} Əŋki n̄wanjwə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə n̄ga hə. Wabəətsə a maku n̄ga n̄wanjanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə n̄ga nyi, agi n̄gərənə n̄ga nyi sətə madəkəpaamə nyi, agi slənənə n̄ga nyi cifanə n̄ga sətə maləgamə nyi. ^{††23} Aa ya mada ha'a, mi unee hə ka dəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə dii hə, kə n̄ji nya n̄gərə pamə maaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.'

^{††24} "Wata əŋki ci ka ənjitə abiikii: 'Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.' ^{††25} Əŋki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?' ^{††26} Əŋki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə dii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə n̄ga ənji aciikii. ^{††27} Ma maza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya da ka tii n̄wanjuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akəŋwaciiki.'"

^{††28} Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca n̄gərə rəgwa, ca takəŋwa ka ənji aa Urusaliima.

Dəmənə n̄ga Yeesu aasəkə vərənə n̄ga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)

^{††29} Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vərənyinə n̄ga Bayiti-faaji da Bayitaniya ashi n̄wanjwə n̄ga Zayitunə, wata ca sləkəe ka hara lyawarənaakii bərə'i ^{††30} də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vərəətsə aakəŋwa. Madə kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwələ. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha n̄girə aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una kira. ^{††31} Madə kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandana mwayi.'"

^{††32} Wata lyawariitə sləkəe Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ^{††33} Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, "Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?" ^{††34} Əŋki tii, "Slandana mwayi." ^{††35} Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ^{††36} Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa n̄ga ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka gəfəeginə ka ci. ^{†††}

^{††37} Mbu'unə n̄ga Yeesu kədəhə da vərənə n̄ga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashi n̄wanjwə n̄ga Zayitunə, wata dabaala ənji n̄gunə tə ci a ndzaŋə da moodasəka, təya n̄gərəe ka uuratii ka dələnə də əntarjə putə n̄ga bəzə uushi'inə n̄ga hurəshishiitə nee tii Yeesu a daada.

^{††38} Əŋki tii, "Tə'i barəkaanə ashi n̄wanjutə shi də ləmə n̄ga Slandana! Acii əntarjə n̄ga jamənə dagyə, naakii n̄ga duunuunə əsə, ci əndə məghərəvənə ka shaŋə." ^{†††}

^{††39} Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: "Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəda'ə." ^{††40} Əŋki Yeesu, "Wanyinə ca ba koonə: mada kə ndzaa tii kəda'ə, ka ndzaŋənə n̄ga faariinə natii." ^{†††}

† 19.7 Mat. 9.10. †† 19.8 Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16. †† 19.9 13.16; Slənə 16.31. ††† 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. ††† 19.11 11.2; Slənə 1.6. †††† 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. †††† 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. † 19.17-19 12.42-44; 16.10.

†† 19.26 Mat. 25.29. ††† 19.36 2 Meem. 9.13. †† 19.38 Jab. 118.26; Luka 2.14. ††† 19.40 Hab. 2.11.

Tuunə ɳga Yeosu agyanə ənji Urusaliima

⁴¹ Makə əncəhatə Yeosu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii. ^{†42} Əŋki ci, "Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ^{††43} Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsagərə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zamaginə nə tii duunə, təya waalagi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a da ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntanəfə ka tsəkənə tuunə." †

Dzənə ɳga Yeosu aasəkə *yi ɳga Əntanəfə

(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeosu aasəkə yi ɳga Əntanəfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji da fiiriinə davə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, ma bii Əntanəfə: 'Ka ndzaanə nə yaaki ka yi ɳga da də'wa.' Amma, ma una, kə geegyuuənə ka yikii ka ha ɳga umbənə ɳga mahi-irənə!" ††

⁴⁷ Ma Yeosu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yi ɳga Əntanəfə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa ɳga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə. ^{††48} Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənə ɳga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii. †††

Wu vii baawəda ka Yeosu

(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)

20 Ma ka əndə'i uusəra, Yeosu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ɳga Əntanəfə, ca waaza Njunyi Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² Əŋki tii ka ci, "Bawə keenə də ɳgutə baawəda saŋə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawədatəsa?" ³ Əŋki Yeosu ka tii, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə ka nyi dii: ⁴ Wu saŋə slə-kee ka Yoohana kaa ca da bəpətişəma ka ənja, Əntanəfə nii, anii ənda?"

⁵ Wata təya gwanə ka da wabənə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Mada bii amə oo'i, Əntanəfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ⁶ Amma mada kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə dabaala taamə, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci." ^{†††7} Wata əŋki tii, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." ⁸ Əŋki Yeosu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tadə də ɳgutə baawəda cii kya da uushi'iina."

Misaali də bwaya aginə ɳga mooziinə

(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)

⁹ Wata Yeosu a gwanə ka wabənə ka ənji də da misaalina, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dii rə ɳga inabi. Ca ɳgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa təya təkə cifanə ɳga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ci davə. ^{§10} Makə dii cifanə ɳga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyaɗalaakii aciitii. Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ^{§†11} Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Ma ci əsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rətə a ənə ka sləkeenə ka əndə'i əndə ka makkənə əsə. Ma ci əsa, kə davə tii ka ci uya, təya lyakaanə tə ci. ¹³ Əŋki slanda rətə ka naakii nə: 'Iitə saŋə danəki də ənjitsa? Takwa a sləkee nyi ka uuzənaaki ətə uu'i nyi. Mbu'u ka gadeenə nə tii ka ci.' ^{§††14} Amma, makə nee mooziitə ka uuzəətə, wata əŋki tii ahadatii: 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Bələ-gyaamə tə ci kaama zəmə ya.' ¹⁵ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci. "Ya ətsa, mi nə sətə danə slanda rətə də təya? ¹⁶ Ka shinə nə ci, ca bələgi tə tii, ca vəgi rətə ka hara mooziinə." ^{§†}

Makə fii ənji wabəətsə ha'ə, əŋki tii, "Aa'a, wa Əntanəfə a dzagya!" ¹⁷ Wata Yeosu a tsaamətə tə tii, əŋki ci, "Aa mada ha'ə əna, ka mi dii nyaahə ənji aasəkə malaaba ləkələkata, tuu'inə, ^{§††} 'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.' ¹⁸ Taa wu patə kullii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Mada kə kullii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə." ^{§†}

Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ɳwanəwə *Kayisarə

(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

¹⁹ Kə ali maliminə da madiigərə limanyinə rəgwa ɳga kəsənə tə Yeosu ka tsaakii, acii kə shii tii oo'i, agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ɳgwali tii acii ənja. ^{§†20} Wata təya ndzanə nəhənə tə Yeosu. Təya sləkee ka madəkənyinə aabiikii ətə ca deegi ka natii nə makə ənji goonə. Ma dii tii ha'a, kaa təya mbee ka pwaakya wabənə ətə madzəmə ama Yeosu; waatoo, ka kavənə tə ci aasəkə cii ɳgwaməna. ^{§††21} Əŋki madəkənyitə ka Yeosu, "Maləma, kə shii inə oo'i, ma sənə cii kwa wabə da sənə cii kwa dzəgunə patə, kə ndzaanə də rəgwakii; paa hə ka tsaamənə ka duunuunə ɳga ənda. Də goonə-ga nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ɳga Əntanəfə. ²² Ya saŋə, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ɳga vii tsəkə ka ɳwanəwə Kayisarə nii, anii poosha?"

²³ Asee, kə shii Yeosu jarəwiinatii. Əŋki ci ka tii: ²⁴ "Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." Makə caamə ci, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə ɳga wu

† 19.41-44 21.20-24. †† 19.42 Dzək. 32.29; Luka 2.14. ‡ 19.44 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2. †† 19.46 Isaa. 56.7; Irin. 7.11. †† 19.47 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. ††† 19.48 20.19; 22.2. ††† 20.6 Mat. 14.5.

§ 20.9 Isaa. 5.1-2. §† 20.10 2 Haba. 36.15-16. §†† 20.13 3.22. §† 20.16 21.20-24. §†† 20.17 Jab. 118.22. §† 20.18 1 Piita 2.8. §† 20.19 19.48. §†† 20.20 11.53-54.

əna anə kwabana?" Təya ba, "Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwanŋwə Kayisarə." ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, "Makə ha'ə diya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanŋfə sətə ndzaa ka ŋga Əntanŋfə." ^{†26} Kə təkuree tii ka upaa sə ŋga kəsənə tə ci də ma'inə agi səndə wabi ci akəŋwacii patənə ŋga ənja. Kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə jikəvənaakii, wata təya ənəgi kədə'ə.

Ləgwanə agyanə madənə ŋga maməətə ənja

(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

²⁷ Kə shi hara *Sadukiinə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaŋə. ^{††28} Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi tii pwayi manjeevənə, see a ŋgərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ^{†29} Ma sha dii, tə'i ndzəkəŋushi'inə mədəfə. Kə ŋgirə gawatii minə. Kə əntəgi ci. Pooshi uuzənə. ³⁰ Bəra'inə a ŋgərə mooryafiita. Ca əntəgi. Pooshi uuzənə. ³¹ Makə ətsə əsə dii ka makkənə. Ha'ə dii ka tii patə mədəfə: kə məətəgi tii. Pooshi əndə upaa uuzənə ashitə. ³² Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ³³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ŋga madənə ŋga maməətə ənja, makə watiitsə tii patə mədəfə ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə ndzaanəta?"

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Agi duuniya ci ənjə a ŋgərəshi. ³⁵ Amma, ma ənjitə mbu'i bahə upaa rəgwa ŋga madənə da i əpinə, da ŋga ndzaanə agi zamanatə na shi, paa tii na ŋgəərəshi. ³⁶ Acii paa tii ka məətənə ma'ə. Makə malaa'ikanyinə nə təya ndzaanə. Manjeevənə ŋga Əntanŋfə nə tii; acii kə madəe ci ka tii da i əpinə. ^{††37} Ma agyanə madənə ŋga maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə wabi ci agyanə guutə agi ba, kə baarii ci oo'i, ka madənə nə tii. Ma saa'ikii, kə 'wii ci tə Əntanŋfə Slandanə də Əntanŋfə ətə ci Ibərəhi-ima da Isiyaaku da Yakubu a paslə. ^{††38} Ma Əntanŋfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Acii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii."

³⁹ Wata əŋki hara maliminə, "Ma dii Maləma, ŋga'ə wabi hə." ^{††40} Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋgwalənə. ^{††}

Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu

(Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37)

⁴¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Iitə saŋə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu? ^{§42} Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkaləkətə ŋga Jabuurə oo'i: ^{§†}

'Əŋki Əntanŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

⁴³ Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.'

† 20.25 Rooma 13.7. †† 20.27 Slənə 4.1-2; 23.6-8. ‡ 20.28 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. †† 20.36 1 Yoo. 3.1-2. †† 20.37 Shig. 3.2,6. ††† 20.39 Mar. 12.32. ††† 20.40 Mat. 22.46; Mar. 12.34. § 20.41-44 Mat. 20.30-31. §† 20.42-43 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35.

⁴⁴ Wiinə dii, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə dii ndzaa ci ka jijinaakəya?"

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

⁴⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə ŋga ənja, ⁴⁶ "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ^{§††47} Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərəətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə."

Viinə ŋga mooryafinə

(Mar. 12.41-44)

21 Madeenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaba asəkə *yi ŋga Əntanŋfə. ^{§†2} Wata maagha ŋga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki pyanya bəra'i. ³ Wata əŋki ci, "Tanta-nyinə cii kya ba koonə: ma sətə əjigərə maagha ŋga mooryafiitsa, kə palee ka ŋga hara ənjitsə patə. ⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgirəgi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ŋgərətə ki patənə ŋga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjigərə." ^{§††}

Wabənə ŋga Yeesu agyanə uulagi yi ŋga Əntanŋfə

(Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə ŋga yi ŋga Əntanŋfə, acii kə dii ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii ənji ka Əntanŋfə. Əŋki Yeesu: ⁶ "Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusəra a mbu'ya. Mada kə mbu'ya uusərakii, taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə." ^{§†}

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya

(Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, "Maləma, guci saŋə nə ətsə ha'ə a dā? Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka daadana?" ^{§†}

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi du-unə. Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusəra mbəshanə. Ma dānuunə, goona nə'u tsaə sədətə. ⁹ Mada kə fii unə habara ŋga paa-panə da purətə harəkalaanə, goona ŋgwalə shaŋə. Kə dəbee ətsə ha'ə a dā zəku'i. Amma, əntaa uudənə ŋga duuniya nəndə ka dānə pii ha'ə makə ətsa." ¹⁰ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i ŋwanjuunə. ^{§§†11} Kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga hanyinə a daada. Kadə nə mədəfənə da muuva a daada taa

§†† 20.46 11.43; 14.7. §† 21.1 2 Meem. 12.10. §†† 21.4 2 Koor. 8.12. §† 21.6 19.44. §† 21.7-24 17.22-24. §§† 21.10 Mar. 13.8.

dama patə. Kadə nə sə ŋga ŋgwalənə a daada da madiigərə sagidanyinə agintan̄fə.

¹² “Amma daga uushi'iitsə ha'ə ma'ə madamə, tə'i ən-ji na kəəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gayinə ŋga *kuvə də'wa ka da koonə gəŋwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə da ŋg-wamənanəyinə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. [†] ^{††13} Ma nə uushi'iitsə patə a daada ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa ŋga bagi ka tii Njunyi Habaraaki. ¹⁴ Aciikii, ma danuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koonə mbədə. ¹⁵ Acii nyi na vii koonə jarəwiinə ŋga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəŋwə agi ənji mbiinə goonə na mbee ka da koonə mabizhinə taa ka uurənə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋushi'inuunə da duurənyinə goonə da guvi-inuunə maa, ka dyarə'unə nə tii tuunə. Ma hara ənji agyuunə, ka bələginə nə ənji tə tii. ^{††17} Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁸ Amma taa shiŋkinə goonə rəŋwə, pooshi na za. ^{††19} Acii ha'ə kəŋaanəmə ndihə ndihə koonə luupaa də noonə na.” ^{†††}

Wabənə ŋga Yeesu agyanə dāginə ŋga Urusaliima ka uufinə

(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ “Mada kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tə vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka dāginə ka uufinə. ^{††21} Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋjuni-nə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ən-jitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nə uusərakii ka uusəratə nə Əntan̄fə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaba ləkaləkətə. ^{§23} Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dāsəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya cibə a da anə hanyinə, acii tə'i mabətə səkə ŋga Əntan̄fə agyanə ənja. ²⁴ Ka bələginə nə ənji tə hara ənji də ŋgila purəŋanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə tə vəranə ŋga Urusaliima see mada dzəgi zamanatii.”

Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda

(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

²⁵ “Kadə nə sə ŋga hurəshishinə a daada agi uusəra, agi ləgidə da agi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sə ŋga danə acii dzaadzanə ŋga uunəvə da madənə ŋga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ^{§†26} Kadə nə ma'yanə ŋga ənjə a ləfdə acii ŋgwalənə putə ŋga sətə na kulaanə ka tii

agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntan̄fə ka gəŋgəzənə. ²⁷ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawədə da məghərəvənə lan̄ə nə shinaakii. ^{§††28} Mada kə nee unə uushi'iitsə a 'watəgi daadanə, kəŋaanəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə.”

Misaali də ənfwə uudəva

(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

²⁹ Yeesu a da ka tii misaali, əŋki ci, “Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə. ³⁰ Mada kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka danə. ³¹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitsə a daada, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə Əntan̄fə ka da ŋwaŋuunə. ³² Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadamə patə. ³³ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma wabənəaki, pooshi ka uudənə shan̄ə.”

Nəhətənə agyanə wabənə ŋga Əntan̄fə

³⁴ “Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə agi buurə uushi'inə ŋga *duuniya, acii ga uusəra ŋga shinə ŋga Uuzənə ŋga əndə a lapaa tuunə pəmə, ^{§†35} makə sətə ci zaan̄wanə a umbəənə ka luwa. Acii ma uusərakəya, pəmə nii kəya lapaa tə patənə ŋga ənji agi duuniya. ³⁶ Ndzaamə də məgigi, dāmə də'wa taa hayi patə, koonə shii upaa ŋgeerənə ŋga mbərədənə acii uushi'iitsə na daada patə, una mbee ka kəŋaanənə akəŋwacii Uuzənə ŋga əndə yadə ŋg-walənə.” ^{§††}

³⁷ Uusəra patə nji Yeesu a dzəgunə doosəra ka ənji asəkə yi ŋga Əntan̄fə. Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashii giŋjutə ci ənjə a 'wa giŋwə ŋga Zayitunə. ^{§†38} Pukənə ŋga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi ŋga Əntan̄fə ka fa sətə cii kəya baaba.

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53)

22 Yoo, kə mbisha *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə, waatoo kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka. ^{§†2} Makə dīi ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə ŋga bariya, ŋgwali tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinə ŋga bələginə tə Yeesu. ^{§§†}

³ Wata kə ŋgirə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i. ^{§†4} Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinə i da meeminə ŋga soojiitə ca nəhə yi ŋga Əntan̄fə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeənəkii ka viinə tə Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya da aləkawalə ŋga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka tii yadə shiinə ŋga ənja.

† 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. †† Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəŋanə 24-26. † 21.14-15 12.11-12. †† 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. †† 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. ††† 21.19 Səniinə 13.10. ††† 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. § 21.22 Dzək. 32.35; Hoos. 9.7. §† 21.25 Jab. 46.3-4; Mat. 24.29.

§†† 21.27 Mat. 24.30. §† 21.34-35 Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3. §†† 21.36 Mat. 24.42; Səniinə 6.17. §† 21.37 19.47; 22.39. §† 22.1 Shig. 12.1-20. §§† 22.2 19.48. §§† 22.3 4.2, 13; 10.18; 22.31, 53.

Dzəgə əndzanə nğa Pasəka

(Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30)

⁷ Mbu'yanə nğa kumənə nğa adə buroodi yadə burəjanə agikii, waatoo uusəratə nə ənji ka laala uura nğa uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, ¹⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka dzəgə kaamə əndzanə nğa Pasəka." ⁹ Əŋki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəgə?" ¹⁰ Əŋki ci ka tii, "Mada kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tə ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii əsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nğa Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?' ¹² Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadakii nğa'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nğa Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i nğa zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəmə. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, "Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə nğa Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə nğa Pasəka ma'ə shaŋə, madaamə uusəra nğa da tantanyitə əndzanə nğa Pasəka agi *ŋwanjuunə nğa Əntaŋfə kə mbu'ya."

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntaŋfə. Ma daba'əkii, əŋki ci, "Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntaŋfə a da ŋwanjuunəki paŋgəraŋə."

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, "Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də danə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəmə. Əŋki ci, "Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a da də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.] [‡]

²¹ "Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəmə nə da nyi. ^{‡‡} Ma nyi *Uuzənə nğa ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dii anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!" ^{‡‡‡} Wata gwanjənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka danə ha'ə.

Wu saŋə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu saŋə nə gawə ahadatəya? ^{‡‡‡‡‡} Fanə nğa Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, "Ma meeminə nğa hara

† 22.7 Shig. 12.6. †† 22.14 6.13. ‡ 22.20 Shig. 24.8; Irin. 31.31; Zak. 9.11; Rooma 11.27; 2 Koor. 3.6; Gal. 4.24; Ibər. 8.6; 9.12. †† 22.21-23 Yooh. 13.2,21-30. †† 22.24-26 9.46-48. ††† 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34.

slikərənə, agi haŋətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tə tii ənji da nğa'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka danə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə nğa əndə slənə. ^{‡‡‡‡‡} Ya saŋə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi diya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə slənə. [§]

²⁸ "Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəmə nə naamə, ka sanə naamə agi ŋwanjuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ nğa ŋwanjuunə, una da gəŋwanə ka makuvə nğa ənji *Isərayiila pu'u aji bəra'i." ^{§†}

Wabənə nğa Yeesu agyanə hiweenə nğa Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki Yeesu, "Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa nğa kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa. ^{§†‡‡} Amma, ma nya, kə dii nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Mada kə ənyatə hə aabiiki, tsakuu ŋgeerənə ka ndzəkəŋushi'in-əku." ^{§†‡‡‡} Əŋki Piita ka ci, "Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taarŋwə əsə." ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ^{§††}

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ya makə sləkee nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa əndə'i bibina, tə'i uushi ətee unə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi ətee inə." ^{§†‡‡‡} Wata əŋki Yeesu ka tii, "Amma, ma ənə dii ca, əntaa ha'ə. Mada tə'i kwaba nğa ənda, wa ca ŋgərəənə. Ha'ə əsə, mada tə'i mbuurə nğa ənda, wa ca ŋgərəənə. Mada pooshi ŋgila purəjanə nğa ənda, wa ca dərəmagi də kəjeerənaakii kaa ca dərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkələkatə, 'Kə dii ənji də ci makə sətə ci ənjə a da də məza ənja.' Ma ətsa, agyanəki na da ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka danə." ^{§†‡‡‡‡} Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, wiinə ŋgila purəjanə ganə bəra'i." Əŋki ci ka tii, "Bwaseemə ha'ə."

Da də'wa nğa Yeesu aashi giŋwə nğa Zayitunə

(Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42)

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə nğa Zayitunə makə sətə izee ci ka danə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ^{§§†} ^{§§†‡‡‡‡} Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, "Dəmə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa nğa Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə."

‡‡‡ 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. § 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. §† 22.30 Mat. 19.28. §†† 22.31 22.3. §‡ 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17. §†† 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. §† 22.35 9.2-3; 10.4. §‡ 22.37 Isaa. 53.12. §§† 22.39-46 5.16. §§‡ 22.39 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1.

41 Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzanə da də'wa, 42 əŋki ci: "Daadə, mada ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciikii. Amma, dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha da sətə kadeesəkə ka nyi." † [43 Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ngeerənə. 44 Kə əjigi ma'yanə nŋa Yeesu, wata ca ənə ka da gazhi'waanə nŋa da də'wa palee ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.] 45 Makə uudəpaa ci da də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka nŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa nŋərə'wə tə tii. 46 Əŋki ci ka tii, "Iitə dii səkii cuuna tsəfə nŋunyina? Madətəmə, damə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nŋa Əntarŋfə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11)

47 Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaa wabənə, wata kə jiyagi ənji dzubə. Yahuda, ətə agi lyawarənə nŋa Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci nŋa'ə. 48 Əŋki Yeesu ka ci, "Yahuda, dagi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə nŋa əndə ka ənji nii?"

49 Makə nee ənjitə abii Yeesu ka sətə ca moo danə, əŋki tii ka ci: "Slandaniina, a buuriinə tə tii də nŋila purəjanə kwa?" 50 Wata əndə'i əndə agitii a burəgi liminə nŋa mava nŋa gawə nŋa limanyinə də nŋila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. 51 Amma əŋki Yeesu, "Bwaseemə. Goona da ha'ə!" Wata ca nŋərə liminə nŋa əndətə, ca nyibutə.

52 Ma daba'əkii, Yeesu a wabə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə nŋa soojiitə ca nəhə yi nŋa Əntarŋfə, da ka masariinə; əŋki ci, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka nŋila purəjanə ka nŋila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sarə əndə da maabə nə nyi kwa?" 53 Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi nŋa Əntarŋfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə dii ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəda nŋa nŋarŋuutə agi təkunə." ††

Hiweenə nŋa Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27)

54 Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə nŋa limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. 55 Kə hənəpaa ənji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə nŋa Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. 56 Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, "Əndənə maa, rəŋwə nə ci agi ənji nŋa Yeesu." 57 Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, "Mina, mashiimə nyi tə əndətəsa."

58 Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, "Hə maa, əndə nŋa Yeesu nə hə!" Əŋki Piita ka əndətə, "Əntaa əndaakii nə nyi."

59 Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəŋaanə agyanə wabənə nŋa əndətə, ca ba, "Goonŋa tanyi, ma əndət-

sa, əndə nŋa Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci." 60 Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, "Paa nyi shii sətə cii kwa ba." Daga ci ma'ə ma'uudəpaa banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. 61 Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." 62 Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

Dəgənə tə Yeesu

(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

63 Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, 64 təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: "Makə dii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" ††65 Kə baabii tii hara uushi'inə nŋa nŋa'ə nŋa dzaananə də ci.

Yeesu akəŋwacii *mətərinə nŋa Yahudiinə

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24)

66 Pukənə nŋa ha, wata *gayinə nŋa Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka da mətərinə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tə Yeesu aa kuvə gəŋwanə. 67 Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə mada hə nə *Aləmasiihu." Əŋki Yeesu ka tii, "Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə. ††68 Mada kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. 69 Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə nŋa ənda, a ciizəmə Əntarŋfə əndə baawəda." ††70 Wata əŋki tii patə, "Hə nə *Uuzənə nŋa Əntarŋfə ənə nii?" Əŋki ci ka tii, "Unəkii maa, ha'ə bii unə." ††71 Wata əŋki tii ahadatii, "Tə'i uushi dəbee ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii."

Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii nŋwaməna *Pilaatu

(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38)

23 Wata gayiitə patə a madətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu. 2 Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: "Kə lapaa inə əndənə ka da rəgwa nŋa nŋusləginə də slikərənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka madaunə nŋarŋwə nŋa ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo nŋarŋwa." 3 Əŋki Pilaatu ka Yeesu, "Hə nə nŋarŋwə nŋa Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə."

4 Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da dabaala, "Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashi əndənə." 5 Amma kə cakə ənjitə da macavadaanə də baaba uushi'inə ashi Yeesu, "Agi deeginə nə ci ka ənji ka purətə hanŋkaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə nŋa Galili 'watəgi ci danə ha'ə, ca shi aanə hanyinə nŋa Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə."

† 22.42 Mat. 6.10; 20.22; Mar. 10.38; Yooh. 12.27-28. †† 22.53 19.47; 22.3.

‡ 22.61 22.34; Mat. 26.34; Mar. 14.30. †† 22.64 7.16. ††† 22.67 9.20; Yooh. 10.24-25. †††† 22.69 Dan. 7.13; Jab. 110.1; Slənə 7.56.

†††† 22.70 Mat. 26.63; Luka 1.32-35. § 23.2 20.20-26.

Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ɣwanɣwə *Hirudusə

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, "Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?" ⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə ɣga ɣwanɣwə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii ɣwanɣwə Hirudusə. Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə. ¹⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə dīi ci moodasəkə laŋə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga ɣukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka da sə ɣga hurəshishinaakii. ¹⁹ Wata ca gwanɣə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ɣguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ɣnyūi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii njanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma ɣga ɣukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu ɣəŋwanə ɣga bələnə tə ci

(Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16)

¹³ Wata ɣgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə li-manyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, "Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dīi, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənya-paagi ci də ci kaamə, ci baarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dīi ci bahə bələnə tə ci. ¹⁶ Ma dīya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci."

[¹⁷ Yoo, taa agi ɣgutə kumənə ɣga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwanɣə ka waazənə, əŋki tii, "Kyapaa keenə tə Barabasə, ənjə a bələgi əndətsa!" ¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ɣga madde ka nə ɣga ənji asəkə vəranə da bələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazəənə tii, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" ²² Amma əŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, "Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi ashī əndətsə bahə bələnə tə ci. Wa ənjə a fəsləcii tə ci, ənjə a kapaa tə ca." ²³ Amma, ma təya, kə wazəənə tii də ɣgeerənə, təya dzə də banə, wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tə Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci ɣəŋwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tə əndətə mwayi tii, waatoo tə əndətə gimə furəshinə putə ɣga madde ka nə ɣga ənji asəkə vəranə da bələ ənda. Ca ɣgərə tə Yeesu, ca vii ka tii kaa təya da də ci də sətə mwayi tii.

Kərənə tə Yeesu ka bələginə

(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

²⁶ Ma ənjə a kərə tə Yeesu ka bələginə, kə lapaa tii əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə. Ma ca, əndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tə ci, ci ka ha ɣga shinə də bilə. Təya kəsə tə ci, təya ɣgərəvə ka ci ənfwə ɣga gwa'avənə tə Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tə Yeesu. Tə'i makinə əsə nja kaala vurənə, təya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nə Yeesu aadəbitii, əŋki ci ka tii, "Ma unə, maki Urusali-ima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi dānuunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə man-jeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nə ənjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə.

³⁰ Uusərakii nə ənjə a ndzanə banə ka ɣiɣnyinə: 'Waalyaanəmə keenə! Ka banə nə ənji ka dangəŋnyinə əsə: 'Nɣəədəgimə tiinə! ³¹ Ya mada kə dīi ənji də kantə'wa ənfwə ha'a, iitə na uudəənə ka mahurəkəya?" ³²

³² Tə'i hara ənji bəra'i; ma təya, ənji maabə nə tii. Kə kirə ənji tə tii ka dzənə ka bələginə tə tii ka ciinə rəŋwə da Yeesu.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatii ka hatə ci ənjə a gwa'avə ənji aashi ənfwa, waatoo hatə ci ənjə a 'wa "Kəŋwə na", wata soojiinə a gwa'avə tə Yeesu aashi ənfwa. Təya gwa'avə tə ənji maabətə bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmə Yeesu, rəŋwə da madzənəkii. ³⁴ Wata əŋki Yeesu, "Daada, ti-fyagi tə tii, acii mashiimə tii sətə ci təya da." Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə. ³⁵

³⁵ Ənji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca daada. Ma ɣayinə ɣga Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeesu, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa tə hara ənja. Mada ci nə Aləmasiihu əndətə tə'i Əntəŋfə, wa ca luupaa naakii na!" ³⁶ Soojiinə maa, kə ha'u tii də ci. Təya əntsahətə aabikii kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, "Mada ɣwanɣwə ɣga Yahudiinə nə hə tanyi, luupaa naaku na!" ³⁸ Tə'i manaahəkii əsə aashi ənfutə gwa'avə ənji tə Yeesu aashikii oo'i, "Ma əndəna, ci nə ɣwanɣwə ɣga Yahudiinə."

³⁹ Wata əndə'i əndə agi ənjitə gwa'avə ənji tə tii a dzaana tə Yeesu. Əŋki ci, "Əntaa kə bii hə oo'i, hə nə Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nə, ha luupaa tiina!"

⁴⁰ Amma, makə fii əndə'i əndətə ha'ə, kə lii ci ka ci ɣgu-ruunə, əŋki ci, "Ya ha, əntaa ɣəŋwanə rəŋwə lagi ənji kaama? Paa hə ka ɣgwalənə acii Əntəŋfə kwa?" ⁴¹ Ma kaanwə, madəbəkii nə ɣəŋwaana, acii ma sətə dīi aŋwə, anəkii lii ənji kaanwə ɣəŋwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa mi dīi ci ətə madzəmə." ⁴² Wata əŋki ci ka Yeesu, "Yeesu, aa ha buurətə tə nyi uusəratə nii

‡ 23.29 21.23. †† 23.30 Hoos. 10.8; Səniinə 6.16. ††† 23.31 1 Pii 4.17. § 23.33 Isaa. 53.12. §† 23.34 Jab. 22.19; Mat. 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60. §†† 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35. §† 23.36 Jab. 69.22. §†† 23.37-38 Mat. 27.11.

† 23.7 3.1. †† 23.8 9.9. ‡ 23.11 Mat. 27.28; Mar. 15.17; Yooh. 19.2. †† 23.18-25 Slənə 3.13-14.

kwa da nwanjunaaku." ⁴³ Əŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinə cii kya ba ka hə: ənshinə ndzaanaŋwə agi Aləjana. ^{††}

Əntənə nğa Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ətsə uusəra ahada na, wata kə bwasee uusəra ka bəranə. Kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, ha'ə dii tibisə makkə nğa kədəwanə. Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə *yi nğa Əntanfə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i.

⁴⁶ Kanə nə Yeesu vurənə də ngeerənə, əŋki ci, "Ya'ə Daada, aasəkə ciiku nə nyi ka ba'avə ma'yanaaki." Bag-inaakii ha'ə, wata ca əntəgi. ^{††}

⁴⁷ Neenə nğa nwanjwə nğa soojiitə nji davə ka sətə daadii patə, wata ca dəla də Əntanfə, əŋki ci, "Asee goonğa tanyi, ma əndənə, pooshi sə nğa idəpaanə ashikii." ^{†††} Patənə nğa dabaala ətə shi ka tsaamə sətə ca da, makə nee tii, kə ənyi tii satii də dəəgə ədzəmətii acii təgunuunə. ⁴⁹ Patənə nğa guviinə nğa Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə nğa Galili, kə kəŋaanə tii dzadə gi'u ka tsaamə sətə ca da. ^{†††}

Nğədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42)

⁵⁰ Tə'i əndə'i əndə dii ləməkii Yusufu, əndə Arimatiya anə hanyinə nğa Yahudiita. Ma ca, nğunyi əndə nə ci, əndə goonğa əsə. Rəŋwə nə ci agi *mətərəkina nğa Yahudiinə. ⁵¹ Amma, madzəmə ka ci nə sətə dii hara gayinə, waatoo aniyatii da slənətsatii. Acii ma ci, bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntanfə a da nwanjunaakii.

⁵² Wata ca madə, ca palə aa ha nğwaməna Pilaatu kaa ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka nğiragərə wə nğa Yeesu.

⁵³ Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə nğa Yeesu ashii ənfwa. Ca hadətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ashii pasla. ⁵⁴ Ma dii ətsə patə, uusəra nğa ndzanə *uusəra nğa əpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə nğa Galili, kə gi tii atsa Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci ka Yeesu. ^{†††} Ma da-ba'əkii, təya ənəgərə aasəkə vəranə. Təya da maarə ətə dii zənəkii nğa'a da urədyə ka bəzəpaanə də wə nğa Yeesu. [§]

Ma uusəra asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

Madətənə nğa Yeesu agi maməətə ənja

(Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10)

24 Ma tsədəkə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya nğərəənə maarətə dii tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi ənji faaratə pya'ə ənji də ma nğa gu'ukii. ³ Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə nğa Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə nğa banə. Ma təya nee, kə jigagi nğuyirənə

† Əndə'i ləmə nğa ha dagyə. †† 23.43 2 Koor. 12.3. † 23.44-45 Am. 8.9. †† 23.46 Jab. 31.6; Slənə 7.59. †† pooshi sə nğa idəpaanə ashikii: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14. ††† 23.49 8.2-3; Jab. 38.12. ††† 23.55-56 8.2-3. § 23.56 Shig. 20.10.

bəra'i da i kəjeerənə ca bəra' ashitii. ⁵ Wata nğwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwanjəe ka nətii aa panə aa panə. Əŋki nğuyiriitə ka tii, "Mi cuuna aalə Əndə vii əpinə agi maməətə ənji kwa? ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə nğa Galili. ^{†††} Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə nğa ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənji ka makkənə nğa uusəra."

⁸ Wata pii makiitə a buurətə wabəətə nğa Yeesu, ⁹ təya madə gatə a ma gu'u, təya dzə ka dzəgunəgi ətsə patə ka *lyawarənə nğa Yeesu pu'u aməntanə da i ka hara ənjitə nja nə'u tə ci. ^{†††} Ma makiitsə dii ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da Mariyaama məci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətsə ha'ə ka masləkəe ənja. ¹¹ Amma, ma masləkəe ənja, kə nğirə tii wabənə nğa makiitsə ka uushi zabə, pooshi tii luuvə. ¹² Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aana gu'wa. Ca gwanjəanə ka ringədənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbədəanə. Kə dii ka ci ka sə nğa hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rəgwa Imawusə

(Mar. 16.12-13)

¹³ Uusərakii ha'ə, *lyawarənə nğa Yeesu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i vəranə dii ləməkii Imawusə. Kiloomeeta pu'u aməntanə nəndə ahada vəranəkii da vəranə nğa Urusaliima. ¹⁴ Təya dzə də wabə haala nğa sətə daadii patə.

¹⁵ Asee, ma saa'itə təya wabə ha'ə, kə lapaa Yeesu də naakii nə tə tii. Nə'ushinə nə tii da ci. ¹⁶ Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzə də wabənə ahadoonə, una dzə də wiina?" Wata təya kəŋaanə. Kə dzəgəpaa mabətəsəkə tə tii. ¹⁸ Tə'i əndə'i əndə agitii ətə dii ləməkii Kəliya-pasə. Əŋki ci ka Yeesu, "Patənə nğa ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə daadii davə kwakwatə. Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Nğutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə dii tə Yeesu əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəda ka rəgwa slənə da rəgwa wabənə akəŋwacii Əntanfə da akəŋwacii ənji patə. ^{†††} Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja, kaa təya da gəŋwanə nğa bələnə tə ci. Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. ²¹ Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nə əndətə nja dzə ka luupaanə tə ənji *Isərayiila. Amma wiinə dii, makkənə nğa uusəra ənshinə makə daadii uushi'iitsa. ^{†††} Ha'ə maa, tə'i hara makinə ahadeenə kədəpaa tiinə. Acii ma ənshinə pədeerənə tsədəka, kə wuuri tii aana gu'u. ²³ Ma dzənətii, malapaamə tii wə nğa Yeesu davə. Wata təya shi ka banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; təya ba ka tii oo'i, da i əpinə nə ci. ²⁴ Tə'i hara ənji əsə ahadeenə gi aana gu'u, təya lapaa ha'ə tanyi makə sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci." ^{††}

§† 24.6-7 9.21-22. §†† 24.9-11 Mar. 16.10-11; Luka 8.2-3. §† 24.19 7.16. §†† 24.21 1.68; 2.38. §† 24.24 24.12; Yooh. 20.3-10.

²⁵ Wata ɛŋki Yeosu ka tii, "Una, pooshi nuunɛ! Malyabatanyinɛ nuunɛ ka rɛgwa nɛga luuvɛ sɛtɛ wabi anabiinɛ patɛ. ^{†26} Madɛbeemɛ *Alɛmasiihu a cibɛ makɛ ɛtsɛ, kaa ɛntanɛfɛ a vii ka ci duunuunɛ kwa?" ²⁷ Wata ca ndzanɛ dzɛgunɛtɛ ka tii sɛtɛ bii malaaba lɛkalɛkatɛ agyanɛ naakii na. Waatoo, ndzanɛnɛ asɛkɛ lɛkalɛkatɛnyinɛ nɛga Muusa, ca uudɛpaa dɛ nɛga anabiinɛ patɛ. ^{††}

²⁸ Makɛ mbu'i tii kɛdɛhɛ da vɛraatɛ ci lyawariitɛ bɛra'i a dzɛ aa dɛvɛ, danɛ nɛ Yeosu makɛ pitɛginɛ aakɛŋwa. ²⁹ Amma tɛya kɛsɛpaa tɛ ci, ɛŋki tii, "Baa amɛ ganɛ, acii kɛ uugi kɛdɛwanɛ danɛ, wiinɛ vɛdɛ ka danɛ." Wata Yeosu a dɛmɛgɛrɛ atsatii.

³⁰ Tɛya ndzaanɛ ka zɛma. Ca nɛgɛrɛ buroodi, ca kuyirii tɛ ɛntanɛfɛ, ca baatsɛpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kɛ dzɛgi sɛtɛ sɛmɛdɛgi ginɛtii, tɛya pulɛgi dɛ ci. Amma kɛ rarɛ'igi ci akɛŋwaciitii. ³² ɛŋki tii ahadatii, "Ya makɛ nɛjii kɛya wabɛ kaanɛwɛ a rɛgwa, ca dzɛgunɛtɛ kaanɛwɛ agyanɛ sɛtɛ bii malaaba lɛkalɛkatɛ, ɛntaa kɛ nɛjaanɛwɛ fa shiiwɛ asɛkɛ ɛdzɛmaanɛwɛ kwa?" [‡]

³³ Wata tɛya madɛtɛ ka tsaakii ha'ɛ, tɛya ɛnɛgɛrɛ aa Urusaliima. Mbu'unatii, tɛya lapaa tɛ lyawarɛnɛ nɛga Yeosu pu'u amɛntanɛ da hara ɛnɛjitɛ abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitɛ bɛra'i, wata ɛŋki tii ka tii, "Goonɛga tanyil! Kɛ ma'i Yeosu Slandanɛ agi mamɛtɛ ɛnɛja. Kɛ shigi ci ka Simoonɛ." ^{‡‡35} Fanatii ha'ɛ, wata tɛya ndzanɛ dzɛgunɛ ka tii sɛtɛ daadii a rɛgwa, i makɛ sɛtɛ pulɛgi tii dɛ Yeosu, ci ka ha nɛga baatsɛpaa buroodi.

Jigaginɛ nɛga Yeosu ka lyawarɛnaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slɛnɛ 1.6-8)

³⁶ Tii ma'ɛ ka wabɛnɛ ha'ɛ, ma nee tii, kɛŋɛ nɛ Yeosu dɛ naakii nɛ ahadatii. ɛŋki ci ka tii, "Wa jamɛnɛ a ndzaanɛ ahadoonɛ!" ^{‡‡37} Kɛ nɛgwali tii, kɛ li'i ma'yanatii. Acii ma nɛ tii ka nɛhɛnɛ, bɛrɛhinɛ shigɛrɛ aagitii. ^{‡‡38} Wata ɛŋki Yeosu ka tii, "Mi li'i ma'yanɛ goona? Ka mi dɛ hiimatsɛ ha'ɛ a nuuna?" ³⁹ Tsaamɛtɛmɛ ciinɛki da sɛdɛki. Dɛ ha'ɛ shiiinuunɛ oo'i, nyi ɛnɛ weewee. Ma danuuna, ndaabɛtɛmɛ tɛ nyi, tsaamɛtɛmɛ tɛ nyi koonaa shii. Ma bɛrɛhinɛ kamɛ, pooshi luwɛ ashikii, pooshi ilɛ ɛsɛ makɛ sɛndɛ cuuna nee ashiki. ⁴⁰ Ma ca

[†] 24.25-27 24.45. ^{††} 24.27 24.44. [‡] 24.32 24.45. ^{‡‡} 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5. ^{‡‡} 1 Koor. 15.5; jamɛnɛ: Luka 2.14. ^{‡‡‡} 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49.

dzɛ dɛ wabɛnɛ ha'ɛ, ca baarii ka tii ciinɛkii da sɛdɛkii. ⁴¹ Kɛ dii lyawarɛnɛ moodasɛkɛ lanɛ. Kɛ dii ka tii ka sɛ nɛga hurɛshishinɛ ka shanɛ. Ha'ɛ maa, ma'ɛ tii mambeemɛ ka luuvɛnɛ. ɛŋki Yeosu ka tii, "Tɛ'i unɛ da zɛmɛ kwa?" ^{‡‡‡42} Wata tɛya nɛgɛrɛ masɛrɛ hɛrɛfinɛ, tɛya vii ka ci. ⁴³ Ca nɛgɛrɛ hɛrɛfiitɛ, ca adɛ, ginɛtii a nee.

⁴⁴ Ma daba'ɛkii, ɛŋki Yeosu ka tii, "Wiinɛ sɛtɛ nɛjii kya baaba koonɛ, nyi ma'ɛ ahadoonɛ: kɛ dɛbee sɛtɛ nyaahɛ ɛnɛji agyanɛki patɛ a da, waatoo, sɛtɛ asɛkɛ bariya nɛga Muusa, da asɛkɛ lɛkalɛkatɛnyinɛ nɛga anabiinɛ da asɛkɛ Jabuura ɛsɛ." ^{‡‡45} Wata Yeosu a wunɛgi nɛtii kaa tɛya mbee ka paaratɛ sɛtɛ asɛkɛ lɛkalɛkatɛkii. ^{‡‡46} ɛŋki ci ka tii, "Wiinɛ sɛtɛ nyaahɛ ɛnɛji agyanɛki: tyasɛ see a cibɛ Alɛmasiihu, ca ɛntɛ. Ma ka makkɛnɛ nɛga uusɛra, ca madɛtɛ agi mamɛtɛ ɛnɛja. ^{‡‡47} Ma daba'ɛkii, ɛnɛjɛ a waaza ka ɛnɛji agyanɛ baanɛ ka ɛntanɛfɛ da upaa tifyaginɛ nɛga 'waslyakɛnɛ. Ma waazaatsa, dɛ Urusaliima ca ndzanɛ, ca mbu'u ka patɛnɛ nɛga ɛnɛji agi duuniya. ^{‡‡48} Unɛ nɛ seedawiinɛ nɛga uushi'iitsa. ^{‡‡‡} ^{‡‡49} Ma sɛtɛ bii Daadɛ viinɛ koonɛ, ka slɛkeenɛ nɛ nyi koonɛ. Amma ndzaamɛ ganɛ asɛkɛ vɛranɛ zɛku'i see mada jima baawɛda koonɛ dadagya." ^{‡‡}

Ndɛrɛnɛ nɛga Yeosu aadɛgyɛ

(Mar. 16.19-20; Slɛnɛ 1.9-11)

⁵⁰ Ma daba'ɛkii, wata ca fɛdɛ tɛ lyawarɛnaakii, tɛya palɛ aaba'ɛ vɛranɛ kɛdɛhɛ da vɛranɛ nɛga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madɛe ka ciinɛkii kaa ca daanɛ ka tii barɛkaanɛ. ^{‡‡‡51} Ma ca dzɛ dɛ da ka tii barɛkaanɛ, wata kɛ tɛkɛgi ci da tii ha'ɛ, ca ndɛrɛgi aadɛgyɛ. ⁵² Ma tɛya, kɛ gɛrɛ'waanɛ tii ka duunɛtɛnɛ tɛ ci. Ma daba'ɛkii, wata tɛya madɛ, tɛya ɛnɛgɛrɛ aa Urusaliima dɛ manushinɛ. ^{‡‡‡53} Uusɛrɛ patɛ nɛji tɛya dɛla dɛ ɛntanɛfɛ asɛkɛ yaakii.

^{‡‡‡} 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slɛnɛ 10.41. [§] 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slɛnɛ 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinɛ: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69. ^{§†} 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. ^{§††} 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slɛnɛ 17.2-3; 28.23. ^{§‡} 24.47 3.3; Slɛnɛ 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. ^{§††} 24.48-49 Slɛnɛ 5.32; Yooh. 15.26-27. ^{§†} 24.48 Slɛnɛ 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. ^{§‡} 24.49 4.18. ^{§§†} 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slɛnɛ 1.9; 3.21. ^{§§‡} 24.52 Slɛnɛ 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Yoohana

Wabæætə ca vii əpinə

1 'Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntarjə nji ka hakii. Əntarjə nə ci. ^{†2} Ndzaŋənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntarjə. ³ Daciikii tagii Əntarjə patənə ŋga uushi'inə, taa rəŋwə pooshi uushi tagii Əntarjə yadə ciinəkii agikii. ^{††4} Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bəŋənə ka ənji shiŋkinə. ⁵ Ma bəŋənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bəŋənə, pooshi təkunə da baawəda ŋga bələgi bəŋənəkii. ‡

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntarjə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dii ləməkii Yoohana. ^{††7} Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bəŋənəkii kaa patənə ŋga ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bəŋənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bəŋənəkii. ‡

⁹ Ma bəŋənəkii, ci nə tantanyitə bəŋənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bəŋənə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. ^{††10} Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntarjə duuniya, amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci. ¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci. ¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii gooŋga ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda ŋga ndzaanə ka manjeevənə ŋga Əntarjə. ^{†††13} Ma təya, Əntarjə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dagi shishinə ŋga əndə shiŋkinə saakii, taa dagi aniya ŋga əndə shiŋkinə əsə. §

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka duunuunaakii, waa-too, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə. Tə'i ci da pwapoonə da gooŋga ka shaŋə. ^{§†15} Ma Yoohana, kə wabi ci agyanəkii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə njii kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci." ^{§††16} Anəkii anəkii nə wabənəkii ka da kaamə pwapoonə. Agi malaŋə ŋga'ənaakii ənə cii kəya da kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntarjə bariya, daci Muusa. Amma ma pwapoonə da gooŋgaanə, daci Yeesu *Aləmasi-ihu. ^{§†18} Ma Əntarjə, pooshi əndə sha nee ka ci shaŋə. Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə ci ka nəkii, Əntarjə nə ci. Ka

† 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. †† 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. ‡ 1.5 'Wat. 1.3-4. †† 1.6 Mat. 3.1. ‡† 1.8 1.20. ††† 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. ††† 1.12 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. § 1.13 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yooh. 3.9. §† Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh. 4.2; kə nee inə ka duunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. §†† 1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36. §† 1.17 7.19; Shig. 31.18.

hakii nə tii da Dii, ci baarəgi kaamə furəŋənə tə ndzaanə ŋga Əntarjə. ^{§††}

Waazanə ŋga Yoohana

(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18)

¹⁹ Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusalima a sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikəŋənə ŋga *Leewi aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu saŋə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii, ^{§†20} pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii paŋgəraŋə paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi." ^{§†21} Əŋki tii ka ci, "Aa wu dii nə ha? Hə nə *Iliya kwa?" Əŋki ci: "Pooshi." "Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?" Əŋki ci, "Pooshi." ^{§†22} Əŋki tii ka ci, "Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii ŋga'ə keenə nə ənəpa a də wabənəkii ka ənjitə sləkee keenə. Wu nə ha kwa?" ²³ Yoohana a ənəpaagi ka tii də wabənə asəkə ləkaləkətə ŋga anabi Isaaya, əŋki ci, "Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəŋeemə ka rəgwa ŋga Slandana, hadatəgimə." ^{§†}

²⁴ Ma ənjitsa, *Farisanyinə sləkee ka tii. ²⁵ Təya ba ka Yoohana, "Mada əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə hə saŋə, ka mi cii kwa da ka ənji bapətisəma?" ^{§§26} Əŋki Yoohana ka tii, "Də ma'inə cii kya da bapətisəma, amma ahadoonə kəŋə nə əndətə mashiimuunə. ²⁷ Ma ca, ci na uugya ba'ə ka shinə. Taa zə'u ŋga bibinaakii mambu'umə nyi bahə pəŋəginə." ¹⁸

²⁸ Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, atanəgi gəəŋə ŋga Urədunə, hatə nji Yoohana a yii bə bapətisəma ka ənja. ¹⁹

*Uundzə Baga ŋga Əntarjə

²⁹ Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, əŋki ci, "Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntarjə. Ci nə əndə ŋgəŋəgi 'waslyakəənə ŋga *duuniya. ²⁰³⁰ Waatsə əndətsə njii kya wabə koonə agyanəkii, ətə njii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci. ²¹³¹ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya da ka ənji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii baariinə tə ci ka ənji *Isərayiila."

³² Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, "Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadəgyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii. ²²³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, am-

§†† 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12. §† 1.19-27 5.33. §† 1.20 3.28. §†† 1.21 Mat. 2.14; Yooh. 6.14. §§† 1.23 Isaa. 40.3. §§§ 1.25-26 1.33; Mat. 21.25. 18 1.27 1.15; Slənə 13.25. 19 1.28 10.40; Mat. 3.13. 20 1.29 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. 21 1.30 1.15. 22 1.32 Mat. 3.16.

ma ma Əndətə sləkee ka nyi kaa nya da bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na da bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə nga Əntaŋfə." †

Təkəŋwatə *lyawarənə nga Yeesu

³⁵ Pukyətə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, "Waatsə Uundzə Baga nga Əntaŋfə." ††

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsa Yeesu. ³⁸ Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, "Mi cuuna ala?" Əŋki tii ka ci, "Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?" ³⁹ Əŋki ci ka tii, "Shoomə ka neenə." Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə dii ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə nga kədəwanə. Wata təya uudəpaa ka uusərakii da ci.

⁴⁰ Ma əŋjitə bəra'i fii wabənə nga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Andərawəsə nə ləmə nga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba ka ci, "Kə lapaa inə tə Aləmasiihu" (makə bana, Matadəkii). ⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, əŋki ci, "Simoonə nə ləməku, uuzənə nga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə ləməku." Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla. ††

'Wanə nga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

⁴³ Ma pukyətə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aənə hanyinə nga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi." ⁴⁴ Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəŋwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, əŋki ci ka ci, "Ma əndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkətə nga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə nga Yusufu əndə Nazaratu." ⁴⁶ Əŋki Nataniyalə ka ci, "Bahə tə'i uushi ŋunyikii ca shigi asəkə vəranə nga Nazaratu nii?" Əŋki Filibusə, "Shiwa nda nee ka ci."

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, əŋki ci, "Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i gooŋgaanə ashikii." ⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Dama saŋə shii hə tə nya?" Əŋki Yeesu ka ci, "Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva." ⁴⁹ Əŋki Nataniyalə, "Maləma, hə nə Uuzənə nga Əntaŋfə tanyi, ŋwanəŋwa nga əŋji Isərayiila." ⁵⁰ Əŋki Yeesu, "Kə vii hə gooŋga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ətsa."

† Uuzənə nga Əntaŋfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. †† 1.36 1.29. ‡ 1.40-42 Mat. 4.18-20. †† 1.41 4.25. †† 1.42 Mat. 10.2; 16.18. ††† 1.45 Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3. ††† 1.49 1.34; 12.13; Mat. 27.42.

⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə nga Əntaŋfə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə nga ənda."

Zəmə əndzanə nga da məhura də Kana

2 Ma ka makkənə nga uusəra, kə dii əŋji əndzanə nga da məhura asəkə vəranə nga Kana anə hanyinə nga Galili. Kə gi məci Yeesu ka əndzanəkii. ⁵² Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii əŋji ka tii zəmə əndzanəkii.

³ Ma ətsə əŋji agi zəmə əndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, "Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanjii əndzanə." ⁴ Əŋki Yeesu ka ki, "Yaayi, əntaa wabənaaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə." ⁵ Məci Yeesu a ba ka əŋji slənə, "Damə sətə nii kəya ba koonə patə."

⁶ Ma dava, tə'i gəranəŋinə kuwa. Taa ŋgutə rəŋwə agi-tii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə dii alə'aada nga *Yahudiinə ka paslə də Əntaŋfə. ⁵††

⁷ Wata əŋki Yeesu ka əŋji slənə, "Naanatəmə gəriitsə də ma'inə." Təya naanatə pyaslyə'a aa matii. ⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Əgəciimə ma'iitsə asəkə gəriitsə, una kərə ka kadala." Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci.

⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci tada dama shi ma'i inabikii. Ma əŋji slənətə əgya ma'inəkii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa madanə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, "Taa wu patə, ŋunyi ma'i inaba viinəkii ka əŋji zəku'i. Madə kə sii əŋji, kə əburi əŋji, əŋjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, madamə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii ŋunyikii daaba'ə."

¹¹ Ətsə nə 'watəginə nga slənə sə nga hurəshishiitə dii Yeesu. Ma sə nga hurəshishiitsa, də Kana anə hanyinə nga Galili dii ci. Də ha'ə baarii ci duunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci gooŋga. ⁵†

¹² Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkəŋushi'inəkii da lyawarənaakii a madə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə. ⁵††

Shaabaginə nga Yeesu tə əŋji da fiiriinə asəkə *yi nga Əntaŋfə

(Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ Makə uugi kumənə nga *Yahudiinə ətə ci əŋjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a madə, ca palə aa Urusaliima, ⁵†† ca dzə aasəkə yi nga Əntaŋfə. Makə gi ci, kə lapaa ci əŋji dərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da əŋji pəra kwaba dasə anə ha nga ndzaanatii.

¹⁵ Wata ca ŋgərə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi nga Əntaŋfə, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba, ca waa'agi kwabanyinatii, ¹⁶ ca ba ka əŋjitə ca dərə də bilyamasariinə, "Fədəgimə uushi'iitsə patə! Goona

§ 2.1-11 4.46. §† 2.4 7.6,30; 8.20; 12.23; 13.1; 17.1; Luka 22.53. §†† 2.6 Mar. 7.3-4. §† sə nga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19. §†† 2.12 Mat. 4.13. §† 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14.

zhi'wee ka yi nga Daadā ka luuma!" ^{†17} Makē nee lyawarēnaakii ha'a, wata tēya buurētā oo'i, ma bii malaaba lēkalēkatā, "Ya'a ēntanḡfā, hənənā makē gunā a ēdzēmāki nā uudētā cii kya uudā tē yaaku." ^{††}

¹⁸ Ma daba'ākii ha'a, wata *gayinā nḡga Yahudiinā a shi, tēya lēgwa ka ci, ēḡki tii, "Nḡgutē sē nḡga hurēshishinā cii kwa dā ka baarēginā keenā oo'i, ēntanḡfā vii ka hē baawēdā nḡga dānā ha'a?" ^{†19} ēḡki Yeesu ka tii, "Mada uulagyuunā yinā nḡga ēntanḡfā, aḡi baanā makkē nā nyi ka ēnənā ka ḡhənētənā." ^{††20} ēḡki tii ka ci, "Aḡi baanā makkē ēnənuku ka ḡhənētənā nii? Fēzē ēnfwadē pu'unā aḡi kuwa dii ēnḡi ka ḡhənā yinā nḡga ēntanḡfā dee." ^{††21} Amma, ma Yeesu, ma yitē cii kēya wabē agyanākii, ci nā shishinākii. ^{††22} Makē madēē ēntanḡfā ka ci aḡi mamētētē ēnḡa, wata lyawarēnaakii a buurētā oo'i, kē shi ca bii ha'a. Davē nḡgirē tii sētē bii malaaba lēkalēkatā da sētē bii Yeesu ka goonḡa. ^{†††}

Shiinā nḡga Yeesu tē ēdzēmā nḡga patənā nḡga ēnḡa

²³ Ma saa'itē Yeesu dē Urusaliima aḡi kumənā nḡga Pasēka, lanḡ nā ēnḡitē vii ka ci goonḡa, acii kē nee tii ka sē nḡga hurēshishiitē cii kēya daada. ^{†††24} Amma pooshi Yeesu kii nākii agyanētii, acii kē shii ci tē ēnḡi patē. ²⁵ Pooshi nafa nḡga banā nḡga ēndā ka ci agyanē ēnḡi, acii ci dē naakii nā, kē shii ci patənā nḡga sētē a moodāfētii.

Yeesu tii da Nikoodamēsā

3 Tē'i ēndā'i ēndā dii lēmākii Nikoodamēsā. Ma ca, ēndā'i ḡawē nḡga Yahudiinā nā ci, aḡi kurēḡ nḡga *Farisanyinā. ⁵² Ma ka ēndā'i vēdā, kē ḡi ci aabii Yeesu, ēḡki ci ka ci, "Malēma, kē shii inā, ma hē, malēmā nā hē. ēntanḡfā slēkee ka hē ēsā. Acii pooshi ēndē ca dātē tsarē sē nḡga hurēshishiitē cii kwa daada, madaamā lēbā nā ēndākii da ēntanḡfā." ^{††3} Yeesu a jikē ka ci, ēḡki ci. "Tantanyinā cii kya ba ka hē: Pooshi ēndē ca nee ka *ḡwanḡuunā nḡga ēntanḡfā madaamā ēnḡi kē ēnyi ka poonā tē ci." ^{†††4} ēḡki Nikoodamēsā, "Iitē dā ēnē nā ēnḡi ka poo iirē ēnda? Aasākē māci ēnēḡarēnākii, kya ēnē ka poonā tē ci nii?"

⁵ ēḡki Yeesu, "Tantanyinā cii kya ba ka hē, madaamā ēndē kē upaa poonā dāḡi mā'inā da Malaaba Ma'yanā, pooshi ci ka dēmənā aḡi ḡwanḡuunā nḡga ēntanḡfā. ^{††6} Ma ēndētē pwayi ēndē shiḡkinā tē ci, nḡga ēndē shiḡkinā nā ci. Ma ēndētē ēnyi ēnḡi ka poonā tē ci dāḡi Malaaba Ma'yanā ēsā, nḡga Malaaba Ma'yanā nā ci. ^{†††7} ḡa ca dā ka hē ka sē nḡga hurēshishinā makē fii hē bii nyi ka hē, tyasē see mada ēnyi ēnḡi ka poonā tuunā. ⁸ Ma mādā, ka ēḡənā nā ci taa dāma patē mwayi ci. Ka fanā nā hē ca hēwē, amma paa hē shii taa dāma nḡjanḡ ci, taa dā cii kēya dzē ka kēḡənā ēsā, mashiimā hē. Ha'a ēsā nā taa wu patē ētē pwayi ēnḡi tē ci dāḡi Malaaba Ma'yanā." ^{††}

⁹ ēḡki Nikoodamēsā ka ci, "Iitē dā dānākii ha'a?" ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, "Maduunā malēmā nā hē dē *Isērayiila. Yoo, mashiimā hē ētsē nii? ^{††} Tantanyinā cii kya ba ka hē: sētē shii inā ciina wabē koonā agyanākii. Sētē nee inā, ciina seeda agyanākii ēsā. Amma ma seeda geenā, pooshi unā ka moo luuvənā. ^{††12} Makē wabi nyi koonā agyanā uushi'inā nḡga *duuniya, pooshi unā nḡgirē ka goonḡa, iitē dii nḡḡarē nuunā ka goonḡa, mada kē wabi nyi koonā agyanā sētē dēbēshi tii da ēntanḡfā? ^{†††13} Acii pooshi ēndē sha nḡgirē aadēḡyā, madaamā ēndētē jima dadavā, waatoo, *Uuzənā nḡga ēnda. ^{†††}

¹⁴ "Makē sētē nḡgirē Muusa tibisā, ca nḡgabētē uushi pusha tē rēhunā, ca madēē aadēḡyā aḡi bilinā, tyasē ha'a nā ēnḡjē a madēē ka Uuzənā nḡga ēndē aadēḡyā, ^{†††15} kaa taa wu patē ētē vii ka ci goonḡa a upaa ēpinē nḡga ca'a ndēḡwā ndēḡwā." ^{††}

¹⁶ Acii kē uu'i ēntanḡfā tē *duuniya ka shanḡ, ca vii Uuzēnaakii rēḡwā dyanḡ. Ma dii ci ha'a, kaa patənā nḡga ēnḡitē vii ka ci goonḡa a upaa ēpinē nḡga ca'a ndēḡwā ndēḡwā, paa tii ka zanā. ^{††17} Pooshi ēntanḡfā slēkee ka Uuzēnaakii aasākē duuniya kaa ca la ḡēḡwanā ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaana daciikii. ^{††18} Taa wu patē vii ka ci goonḡa, ka mbēdēnā nā ci acii ḡēḡwanā. Amma taa wu patē naanāḡi ka vii ka ci goonḡa, kē uugī ḡēḡwanā kēsənē tē ci, acii paa ci vii goonḡa ka *Uuzənā nḡga ēntanḡfā rēḡwā dyanḡ. ^{††19} Wiinā makē sētē ci ḡēḡwanā a slēnā: kē shi bērənā aasākē duuniya, amma kē kadēesākē tēkunā ka ēnḡi palee ka bērənā, acii bwayakii nā slēnātii. ^{††20} Taa wu patē ca dā bwaya slēna, kē biipaa sākē ka ci nā bērənā, paa ci ka shinā aḡi bērənā ēsā, acii paa ci ka moonā bwaya slēnaakii a shigi a babara. ^{††21} Amma taa wu ca dā slēnā nḡga goonḡa, ka shinā nā ci aḡi bērənā, kaa bērənā a shii baarēginā oo'i, aḡi fanā nā ci tē ēntanḡfā. ^{††}

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'ākii, Yeesu tii da lyawarēnaakii a madē, tēya palē aanā hanyinā nḡga Yahudiya, tēya ndzaanē davē ḡi'u, tēya dā bapētisēma ka ēnḡa. ^{††23} Ma Yoohana naakii, dē Ayinoonā nā ci ka dā bapētisēma ka ēnḡa. Acii ma dāva, tē'i mā'inā lanḡ. Pooshi dzadā da Salimā nā hakii. Aḡi madēnā nā ēnḡi, ēnḡjē a la tē ci davē, ca dā ka tii bapētisēma. ^{††} Ma saa'ikii, ēnḡi mā'a mapā'amā tē Yoohana a furēshina. ^{††}

²⁵ Ma ka ēndā'i uusēra, kē mā'i mabizhinā ahada hara *lyawarēnā nḡga Yoohana da ēndā'i ēndē Yahuda. Ma mabizhinātii, agyanā dā bapētisēma. ^{††} Wata tēya madē, tēya dzē aabii Yoohana, ēḡki tii ka ci, "Malēma, kē buurētā hē tē ēndētē nḡi abiilku a tanḡḡi ḡēḡarē nḡga Urādunā nii? Waatoo ēndētē seedii hē agyanākēya?"

Mat. 22.16; Yooh. 2.11. ††† 3.3 1.13. †† 3.5 Tit. 3.5 ††† 3.6 6.63. †† 3.8 ē.Waaz. 11.5. †† 3.11 3.32; 8.26. ††† 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5. †††† 3.13 Wab. 30.4; Rooma 10.6. †††† 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. 18 3.15 20.31. 19 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. 20 3.17 12.47. 21 3.18 5.22. 22 3.19 8.12. 23 3.20 Af. 5.11-13. 24 3.21 1 Yooh. 2.4. 25 3.22 4.1-2. 26 3.24 Mat. 4.12; 14.3.

† 2.16 Luka 2.49. †† 2.17 Jab. 69.10. † 2.18 2.11. †† 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slēnā 6.14. †† 2.21 1 Koor. 6.19. ††† 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. †††† 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9. † Nikoodamēsā: 7.50; 19.39. †† 3.2

Waatsə agi da bapətisəma; taa wu patə agi dzənə aabiikii!" ^{†27} Əŋki Yoohana, "Pooshi əndə ca upaa taa mi, madaamə Əntarjə vii ka ci səkii. ^{††28} Unə də noonə nə nə ənji seedaaki, makə sətə bii nyi, əntaa *Aləmasi-ihu nə nyi, amma kə sləkee ənji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ^{‡29} Ma dagwa madanə, naakii nə madanə, amma ma guva, kəŋə nə ci abii dagwa madanə. Mada fii ci uura ŋga dagwa madanə, ka danə nə ci moodasəka laŋə. Də ha'ə mbu'i moodasəkaaki ka shaŋə. ^{‡‡30} Tyasə see a tsakə ci da məghərəvənə, naaki a ənya aaba'ə."

Əndətə jima dadagyə

³¹ Ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma əndətə ghənyi ənji də hanyinə, ŋga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə ŋga hanyinə wabənəkii əsə. Amma ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. ^{‡‡32} Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi əndə luuvə seedaakii. ^{‡‡‡33} Taa wu luuvə seedaakii, də ətsə ha'ə baarii ci oo'i, əndə gooŋga nə Əntarjə. ³⁴ Ma əndətə sləkee Əntarjə, wabənə ŋga Əntarjə cii kəya wabə, acii kə vii Əntarjə ka ci Ma'yanaakii laŋə ka shaŋə. ³⁵ Ma Əntarjə Dənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə ŋga uushi'inə aaciikii. ^{‡‡‡36} Taa wu vii gooŋga ka Uuzənəkii, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Taa wu təkuree ka fanə tə Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma agi mabətəsəkə ŋga Əntarjə ndzaanəkii. ⁵

Yeesu da mitə *Samarिया

4 Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tə Yeesu, ca da ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə ŋga Yoohana. ^{§12} Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dii ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii daadii ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə ŋga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə ŋga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə ŋga Galili, see a dzə ci danə hanyinə ŋga Samariya. ^{§††}

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Samariya, ca dzə aasəkə vərənə ŋga Sikarə. Ma vərənəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu. ^{§‡6} Tə'i gu'u ma'inə ŋga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusəra takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, "Ndii ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vərənə ka ira zəma. ⁹ Əŋki miitə ka ci, "Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə, acii ma *Yahudiinə, pooshi tii ka adə zəmə ka ha rəŋwə da ənji Samariya. ^{§††10} Wata Yeesu a ba ka ki, "Mada kə shii hə viinə ŋga Əntarjə, ha shii taa wu

† 3.26 1.29-34. †† 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; Ibər. 5.4. ‡ 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10. ††† 3.29 Mat. 9.15. ‡‡ 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. ‡‡‡ 3.32 3.11. ‡‡‡‡ 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18. § 3.36 3.16. §† 4.1-2 3.22. §†† 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. §‡ 4.5 'Wat. 33.19; 48.22. §†† 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53.

nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kada hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə." ^{§††11} Əŋki miita, "Maləma, pooshi sə ŋga əlya də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da saŋə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevə-naakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?" ^{§††13} Yeesu a ba ka ki, "Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka danə tə ci.

^{§††14} Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka danə tə ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə ŋga ma'inə, ca vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ¹⁵ Əŋki miita ka ci, "Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a dii tə nyi ma'ə, nya mbədə acii shinə ka əgə ma'inə aahanə." ^{§§†}

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Duu ka 'wanə tə ŋgurəku, una shi da ci." ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, "Pooshi ŋgurəki." Əŋki Yeesu ka ki, "Tə'i gooŋga ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku. ¹⁸ Tufə dii hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətsə dii hə hətsakii ŋga əna, əntaa ŋgurəku ŋga tantanyinə. Kə bii hə gooŋga." ¹⁹ Əŋki miita, "Maləma, asee *anabi nə hə. ^{§§§20} Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə ginjuut-sə njii təya paslə tə Əntarjə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusaliima paslə nə ənji tə ci."

¹⁸²¹ Yeesu a ba ka ki, "Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə ginjuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslənə tə Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tə əndətə cuuna paslə tə ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tə əndətə ciina paslə, acii daciai Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja.

¹⁹²³ Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslənə tə Daadə də gooŋga, ka paslənə nə tii tə ci də ŋgeerənə ŋga Ma'yanaakii, təya paslə tə ci də gooŋga makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə ŋga ənjitsə ci Daadə a moo təya paslə tə ci.

²⁰²⁴ Ma Əntarjə, Ma'yanə nə ci. See də ŋgeerənə ŋga Ma'yanaakii paslənə ənji tə ci, təya paslə tə ci də gooŋga." ²⁵ Əŋki miitə ka ci, "Kə shii nyi ka shinə nə Matadəkii ətə ci ənja a 'wa Aləmasiihu. Mada kə shi ci, kadə nii kəya baarii keenə patənə ŋga uushi'inə."

²¹²⁶ Yeesu a ba ka ki, "Wanyinə ca wabə da hə." ²²

²⁷ Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa tii tə ci ka wabənə da miita, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi əndə agitii ləguyi ka mitə tada mi cii ta uudə, taa ləgwanə ka Yeesu, tada ka mi cii kəya wabə da ki.

²⁸ Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vərənə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki, ²⁹ "Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə ŋga sətə shi nya daadii. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?" ²³³⁰ Makə fii ənji ha'ə, wata təya madə, təya palə ka lanə tə Yeesu.

§† 4.10 4.26; 7.37. §‡ 4.12 8.53. §§† 4.13-14 6.35; 7.37. §§‡ 4.15 6.34. §§§ 4.19 9.17; Mat. 21.46. 18 4.20 Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. 19 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. 20 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3. 21 4.25 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. 22 4.26 9.37. 23 4.29 Mat. 12.23.

³¹ Ka saa'ikii ha'a, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, "Maləma, wiinə zəmə, zəmuu." ³² Amma ca ba ka tii, "Ma nya, tə'i zəmaaki nga zəməənə ətə pooshi unə shii tsarəkii." ³³ Wata lyawarənaakii a wabə ahadatii, əŋki tii, "Tə'i əndə kira ka ci zəmə kwa?" ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma zəmaaki, ci nə da sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo nya da, nya mbu'utəgi də slənaakii. ³⁵ Pooshi unə agi banə, mbədaanə ləgidə ənfwadə kaa ənjə a slənə cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaaməmə nga'a asəkə rə, kə uugi cifanə danə. ³⁶ Ma əndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya nga slənaakii. Agi kiranə nə ci ənji kaa təya upaa əpinə nga ca'a ndəŋwə ndəŋwə. Acii ha'a, ma əndətə sha ləgii da əndətə ca slənə cifanə, ka danə nə tii maŋushinə kyakya'a. ³⁷ Goonja nə sətə ci ənjə a ba, 'tsarə nə əndə ləganə, tsarə nə əndə slənə cifanə.' ³⁸ Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koonə slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə sha slənyi davə; hara ənji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya nga slənətii."

³⁹ Ma asəkə vərəata, ənji Samariya laŋə vii goonja ka ci putə nga wabənə nga miita ətə bii kya, "Kə baabagi ci ka nyi patənə nga uushi'iitə shi nya daadii." ⁴⁰ Makə shi tii aabii Yeesu, təya kədii tə ci kaa ca banee da tii. Wata təya banee bəra'i. ⁴¹ Laŋə əsə nə hara ənji vii goonja putə nga wabənaakii. ⁴² Əŋki tii ka miita, "Ən-taa putə nga wabənaaku ciina vii goonja ma'a. Acii inə də neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə əsə, ci weewe nə Maluu nga *duuniya." †

Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə nga əndə'i gawa

⁴³ Ma daba'a baneenaakii bəra'i davə, ca madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. ⁴⁴ Acii ci saakii kə bii ci, pooshi ənji ka duunətənə tə *anabi gakii də vərə. ⁴⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə nga Galili, kə liwə ənji Galili tə ci, acii kə shi təya nee ka slənaakii də Urusali-ima agi kumənə nga Pasəka. Acii tii maa, kə gi tii ka kumənəkii. ⁴⁶ Wata ca ənə aa Kana anə hanyinə nga Galili, hatə shi ca zhi'wee ka ma'inə ka ma'i inaba. Ma ka saa'ikii, tə'i əndə'i maduunə əndə nga ŋg-waməna, ətə dii uuzənaakii gwakə də Kafarənahumə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə nga Yahudiya aanə hanyinə nga Galili, wata ca dzə aabiikii ka kədiiinə tə ci kaa ca dzə ka mbədəpaanə ka ci də uuzənaakii, acii ama wu nə uuzənəkii. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "See madə nee unə ka sə nga hurəshishinə zəku'i, taabu'u vii nuunə goonja dii əna." ⁴⁹ Əŋki gawətə ka ci, "Maduuna, shiwa taabu'u əntənə uuzənaaki." ⁵⁰ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Duu saaku. Kə mbə'i uuzənaaku." Kə luuvə əndətə oo'i, goonja nə sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.

⁵¹ Ma ci ma'a ka dzənə a rəgwa, wata kə lapaa mavi-inaakii tə ci, əŋki tii ka ci, "Kə mbə'i uuzənaaku." ⁵² Ca ləgwa ka tii, tada ŋgutə saa'i 'watəgi ci upaa mbədənə. Əŋki tii ka ci, nga mbədə gwanjaanə nga uusəra əpigii

tsəfənə nga shishinəkii. ⁵³ Wata dii uuzətə a buurətə oo'i, weewe agi saa'ikii bii Yeesu ka ci, "Kə mbə'i uuzənaaku." Wata tii da yaakii patə, kə vii tii goonja ka Yeesu. ⁵⁴ Ətsə nə bəra'inə nga slənə sə nga hurəshishiitə dii Yeesu anə hanyinə nga Galili ənyanaakii danə hanyinə nga Yahudiya. ††

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda

5 Ma daba'a ətsa, tə'i kumənə nga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a madə, ca palə aadəvə. ² Ma davə asəkə vərəna, tə'i ma'inə kədəhə da uura mayi nga vərənə ətə ci ənjə a 'wa uura mayi nga baginə. Ma ma'iitsa, Beetasəda ci ənjə a 'wa də uura *Ibərəaniya. Tə'i ədzəwanyinə tufə davə. ³ Ma atsakii, tə'i mabərahə ənji laŋə pərəbə pərəbə, muurəfinə da mahurəməsə ənja, da mabiiyi ənja. [Waato, ka gəra gwazənə nga ma'inəkii nə tii. ⁴ Acii anəkii anəkii nə malaa'ika nga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma'inəkii ca gwazee. Mada kə gwazee ci, ma mabərahə əndətə 'watəgi dzəgərənə aagi ma'inəkii, ka mbədənə nə ci acii taa ŋgutə tsarə nga bwaneə ca da tə ci.] ⁵ Tə'i əndə'i əndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nə ci gwakə ka bwaneə. ⁶ Wata Yeesu a lapaa tə ci davə pərəbə, kə shii Yeesu laŋənə nga fəzətə dii ci makə gwakə ci ka bwaneə. Wata ca ləgwa ka ci, "Nga'a ka hə kaa ha mbədə kwa?" ⁷ Əŋki əndə bwaneatə ka ci, "Daa-da, mada kə gwazee ənji ka ma'inə, pooshi əndə ŋgərəgərənə tə nyi aagikii. Ma nya da gazhi'waanə nga dzəgərənə aagikii, wata əndə'i əndə a takəŋwagərə ka nyi." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Madətə, ŋgəruu ədzaaku, ha wii." †

⁹ Pii wata əndətə a mbədəgi; ca fuudətə ədzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uusərakii, *uusəra nga əpisəka. ¹⁰ Wata əŋki Yahudiinə ka əndətə, "Uusəra nga əpisəkə ənshinə, pooshi *bariya kapaa ka hə rəgwa nga wiinə da i ədzaaku." ¹¹ Əŋki əndətə ka tii, "Əndətə mbədəpaanə də nyi bii ka nyi, fuudətə ədzaaku, ha wii." ¹² Əŋki tii ka ci, "Wu sarə nə əndətə bii ka hə, fuudətə ədzaaku, ha wiya?" ¹³ Amma ma əndətə mbədəpaagi Yeesu tə ci, pooshi ci shii tə Yeesu, acii kə itəgi Yeesu saakii, makə dii ci laŋə dərəva nə ənji davə. ††

¹⁴ Ma daba'a ha'a, wata Yeesu a lapaa tə əndətə asəkə yi nga Əntarəfə, əŋki ci ka ci, "Fatə nga'a, wiitsə kə mbə'i hə. Ga ha slənə 'waslyakəənə ma'a, acii ga sətə palee ka ətsə a dii tə hə." ¹⁵ Wata əndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbədəpaanə də ci. ¹⁶ Makə fii tii ha'a, wata təya ndzarə da rəgwa nga cibənə də Yeesu. Acii agi uusəra nga əpisəkə mbədəpaanə ci də əndətə. ¹⁷ Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadə, ca'a əndzə'i nə ci agi slənə. Nyi maa, agi slənə nə nyi." ¹⁸ Ma wabəətsa, ci uudee ka madee ka hanjala nga Yahudiinə, təya alə rəgwa nga bələginə tə ci. Acii əntaa wata uusəra nga əpisəkə tanəgi ci tanə. Amma

† 4.34 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4. †† 4.35 Mat. 9.37; Səniinə 14.14-20. ‡ 4.37 Mika 6.15. †† 4.42 1 Yooh. 4.14. †† 4.44 Mat. 13.57. ††† 4.46-53 Mat. 8.5-13. ††† 4.46 2.1-11. § 4.48 Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22.

§† 4.53 2.23. §†† 4.54 2.11. §† 5.8-9 Mat. 9.6-7. §†† 5.9 5.16,18; 7.21-22; 9.14; Mar. 2.27-28. §† 5.10 Shig. 20.8-10; Irim. 17.21-22. §† 5.13 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36. §†† 5.14 Mat. 9.2; Yak. 5.16. §†† 5.15 9.11.

kə deegi ci ka naakii nə mbərə mbərə da Əntanjə, acii kə bii ci Dii nə Əntanjə. †

Baawəda n̄ga *Uuzənə n̄ga Əntanjə

¹⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, ənjki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi Uuzənə n̄ga Əntanjə ka da uushi agi hiimaakii tanə, see sətə nee ci Dii a slənə, ci slənənəkii naakii. †²⁰ Acii ma Dənə, kə uu'i ci tə Uuzənaakii, ca baarii ka ci patənə n̄ga sətə cii kəya slənə ci saakii. Slənətə palee ka ətsə maa nii kəya baarii ka ci, ka danə koonə ka sə n̄ga hurəshishinə əsə. †²¹ Makə sətə ci Dənə a madəe ka maməətə ənji, ca vii ka tii əpinə, ha'ə viinə Uuzənaakii əpinə ka ənjitə cii kəya moo təya upaa əsə. †²² Pooshi Dii ka la gəjwanə taa ka wu ci saakii. Amma kə vii ci ka Uuzənaakii baawəda ka shaŋə n̄ga da gəjwanə. †²³ Ma dii ci ha'ə, kaa taa wu patə a duunətə tə Uuzənaakii makə sətə ci təya duunətə tə ci. Taa wu patə təkuree ka duunətə tə Uuzənaakii, pooshi ci duunətə tə Dii ətə sləkee ka ci ətsa. ††

²⁴ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə fii wabənaaki, ca vii goon̄ga ka Əndətə sləkee ka nyi, ka upaanə nə ci əpinə n̄ga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Pooshi ənji na la ka ci gəjwanə, amma kə pitəgi ci dāgi wa, ca shi ka upaa əpinə. ††²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə'i saa'i na shi, kə uugi mbu'yanə maa, waatoo saa'itə nə maməətə ənjə a fa wabənə n̄ga Uuzənə n̄ga Əntanjə. Ma ənjitə fii, təya luuvə, ka upaanə nə tii əpinə. †²⁶ Makə sətə dii Daadə, ci nə rəgwa n̄ga əpinə, ha'ə kavə ci tə Uuzənaakii kaa ca ndzaanə ka rəgwa n̄ga əpinə əsə. †²⁷ Ca vii ka ci baawəda n̄ga la gəjwanə əsə, acii Uuzənə n̄ga ənda nə ci. †²⁸ Ga ca ndzaa koonə ka sə n̄ga hurəshishinə. Acii agi shinə nə saa'i ətə nə patənə n̄ga maməətə ənjə a fa uurakii, †²⁹ təya madə asəkə gu'unyinatii. Ma ənjitə slənyi n̄ga'ə, ka shiginə nə tii, təya upaa əpinə. Ma ənjitə slənyi bwayakii əsə, ka shiginə nə tii, ənjə a vii ka tii ma'inə.” ††

Seedanə agyanə Yeesu

³⁰ “Ma nyi, pooshi nyi da baawəda n̄ga da taa mi nyi saaki. Makə sətə bii Əntanjə ka nyi, ha'ə cii kya la gəjwanə. Də goon̄ga nə la gəjwanaaki, acii əntaa sətə kadəesəkə ka nyi cii kya da, amma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo. †

³¹ “Maci nyi ca wabə agyanə naaki na, kadā pooshi unə ka n̄gərənə ka goon̄ga. ††³² Tə'i əndə'i əndə ca wabə ka madəba maki. Kə shii nyi əsə, ma wabəətə cii kəya wabə agyanəki, tantanyinə. †³³ Unə də nuunə maa, kə sləkee unə ka ənji aabiikii, waatoo aabii Yoohana. Kə bagi ci koonə goon̄ga agyanəki. †

† bələginə: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da purəjanə 17. †† 5.19 1.34. † 5.20 3.35. †† 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25. †† 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slənə 10.42; 1 Yooh. 2.28. ††† 5.23 Fil. 2.10-11. ††† 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yooh. 2.25; 3.14. § 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. †† 5.26 1.4. ††† 5.29 11.24. †† 5.30 4.34. ††† 5.31-32 5.36. †† 5.33-34 1.15,19,34.

³⁴ “Ma nyi, mandzaamə tyasə see a wabə əndə shiŋkinə ka madəba maki. Ma wabi nyi agyanə Yoohana, koonə shii upaa luupaanə. †³⁵ Ma Yoohana, makə garəkuwa n̄ji ci, ca hənə, ca dzə də bərənə. Kə kadəesəkə koonə nə bərənəakii n̄ga uundzə saa'i.

³⁶ Amma tə'i əndə'i seedaaki ətə palee ka seedanə n̄ga Yoohana agyanəki. Sənə cii kya slənə nə seedaaki, waatoo slənənə vii Daadə ka nyi kaa nya mbu'utəgi, ci ca wabə agyanəki, ca baarii oo'i, Daadə sləkee ka nyi. ††³⁷ Ma Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki ci saakii. Amma pooshi unə sha nee ka ci taa fa uurakii shaŋə. ††³⁸ Pooshi unə agi dəkəpaa wabənaakii a ədzəmuunə, acii pooshi unə vii goon̄ga ka əndətə sləkee ci. ††³⁹ Taa guci patə nuunə agi jan̄ga malaaba ləkələkətə, acii kə luuvuunə oo'i, ka upaanə nuunə əpinə n̄ga ca'ə ndəjwə ndəjwə agikii. Ma malaaba ləkələkətətsa, agyanəki cii kəya wabə. ††⁴⁰ Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aabii-ki, koonə shii upaa əpinəkii.

⁴¹ “Ma nyi, əntaa duunətənə n̄ga əndə shiŋkinə tə nyi cii kya alə. †⁴² Kə shii nyi taa n̄gutə tsarə n̄ga ənji nuunə, pooshi uufənə tə Əntanjə a ədzəmuunə. †⁴³ Ma nya, də baawəda n̄ga Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, mada shi əndə'i əndə də baawədaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. †⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə n̄ga Əntanjə duunə, pooshi unə agi da gazhi'waanə n̄ga alənə. Makə ha'ə dii əna, iitə dii mbee nuunə ka vii ka nyi goon̄ga? †¹⁹

⁴⁵ “Goonə n̄gərə oo'i, nyi na kərə gəjwanə goonə aakəjwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gəjwanə goonə. †⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə goon̄ga ka Muusa, kadā kə vii unə ka nyi goon̄ga, acii agyanəki nyaahə ci. †⁴⁷ Makə dii ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə dii mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?” †²²

Adəvənə n̄ga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17)

6 Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tan̄əgi uunəvə n̄ga Galili, waatoo uunəvə n̄ga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii. †² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə n̄ga hurəshishiitə cii kəya daada, waatoo mbəədəpaa də ənji bwanea. †³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərgi aanə dāŋgəra, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. †⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra n̄ga *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə n̄ga *Yahudiinə. †⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiikii, ca ləgwa ama Filibusə, “Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə n̄ga ənjitsa?” †⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə shii ci sətə nii

§† 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. ††† 5.37 1.34; Shig. 20.19; Dzək. 4.12. ††† 5.38 16.9. ††† 5.39 Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. 18 5.41 7.18. 19 5.44 5.41. 20 5.45 Dzək. 31.24-29. 21 5.46 Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. 22 5.47 Luka 16.29-31. 23 6.2 Mat. 6.25; Yooh. 2.23. 24 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39. 25 6.4 2.13.

käya da. ⁷ Əŋki Filibusə ka ci, "Ma sətə ca əhətə tə ənjitsə patə taa gi'u gi'u, ka danə nə kwaba ŋga zəməkii palee ka *hwaslə gya'a bəra'i." ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: ⁹ "Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi ^{††} tufə ba'a hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitsə patə." ¹⁰ Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə laŋə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: "Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə." Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə ŋguyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a ŋgərə burooditə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'a dii ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, "Tsəkətəmə ətsə mbaadaanə patə, acii gaama saawee ka zəma." ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi dəvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja. ¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə ŋga hurəshishiitə dii Yeesu, əŋki tii: "Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya." ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, ŋga'a ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka ŋwanəwa. Wata ca madə, ca tsakə ndərənə saakii aanə dāŋgəra ci daanəkii. ^{‡‡}

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə

(Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52)

¹⁶ Makə dii kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahəgərə aama uunəva, ¹⁷ təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya taŋə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha danə təkə təkə, amma ma'a Yeesu mashimə aabiitii. ¹⁸ Ma saa'ikii, mandalə mədə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. ¹⁹ Tii kə uugi dzənə bahə kiloomeeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə. ²⁰ Əŋki ci ka tii, "Goona ŋgwalə, nyi əna." ²¹ Makə fii tii ha'a, kə liwə tii tə ci də moodasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzaŋa ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

Alənə ŋga ənji tə Yeesu

²² Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə ataŋəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii. ²³ Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tiberiya, waatoo hatə shi Slandanə a kuyirii tə Əntaŋfə agyanə zəma, kaa ənjə a adə. ²⁴ Ma nee dabaala pooshi Yeesu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii davə, təya ndərə kumbawalənyii, təya palə aa Kafarənahumə ka alənə tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeesu

²⁵ Makə lapaa ənji tə Yeesu a taŋəgi uunəva, əŋki tii ka ci, "Maləma, guci daa shi hə aahana?" ²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi, acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də da sə ŋga hurəshishinaaki. ²⁷ Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa də zəmətə ca mbu'u ca'a ka əpinə ŋga ca'a ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə nə zəmətə nə nyi *Uuzənə ŋga ənda a vii koonə, acii ma nya, Əntaŋfə Daadə baarəgi paŋgəraŋə oo'i Uuzənaakii nə nyi." [§]

²⁸ Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi daniinə, keena shii slənə sətə ci Əntaŋfə a moo ina slənə?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, "Ma sətə mwayi Əntaŋfə una da, viimə goongga ka əndətə sləkee ci." ³⁰ Əŋki tii, "Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə danəku, keena nee, ina vii ka hə goongga? Tə'i kwa? ³¹ Ma dzədzəshi'iniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaba ləkaləkətə: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə." ³² Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə. ³³ Acii ma zəmətə vii Əntaŋfə ka ənja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii əpinə ka *duuniya." ³⁴ Wata təya kədii aciikii, əŋki tii, "Maduuna, vii keənə zəmətə taa guci patə." ^{§†}

³⁵ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka ənja. Ma əndətə shi aabiiki, pooshi madəfənə ka danə tə ci shaŋə. Ma əndətə vii ka nyi goongga, pooshi meegi-irənə ka danə tə ci shaŋə. ³⁶ Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi goongga. ³⁷ Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shinə nə ci aabiiki. Ma əndətə shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shaŋə. ³⁸ Acii, ma shinaaki dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma ka slənə sətə mwayi ma ŋga Əndətə sləkee ka nyi. ³⁹ Ma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo, wa nya kəsətə təŋə təŋə ka ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka madee nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə. ⁴⁰ Ma sətə ci Daadə a moo, patənə ŋga ənjitə nee ka nyi Uuzənaakii, təya vii ka nyi goongga, ka upaanə nə tii əpinə ŋga ca'a ndəŋwə ndəŋwə. Ka madeenə nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə." ¹⁸

⁴¹ Makə fii *gayinə ŋga Yahudiinə bii ci oo'i, ci nə zəmətə jima dadagyə, wata təya 'watəgi ŋgəərə ma. ⁴² Əŋki tii, "Əntaa Yeesu uuzənə ŋga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kə shii amə tə dii da məci. Aa iitə dii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyə jima ca?" ¹⁹

⁴³ Əŋki Yeesu ka tii, "Bwaseemə ka ŋgəərə ma ahadoonə. ⁴⁴ Ma nyi, Daadə sləkee ka nyi. Pooshi əndə ca shi aabiiki madaamə ci kə kavə tə ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra ŋga

† Andərawəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. †† Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi dii ənji ətə ci ənjə a uuzə anə hanyinə ŋga Isərayiila. ‡ 6.11 21.9,13. ‡† 6.14 Dzək. 18.15,18; Yooh. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. ‡‡ 6.15 5.13; 18.36. ††† 6.23 6.11.

‡‡‡ 6.26 2.11. § 6.27 6.35. §† 6.29 2.23. §†† 6.31 Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. §‡ 6.33 6.41,51. §†† 6.34 4.15; Mat. 6.11. §† 6.35 4.13-14; 6.48-58; 7.37. §‡ 6.36 16.9; 20.29. §§† 6.37 17.2,24. §§‡ 6.38 4.34; Mat. 26.39. §§§ 6.39 10.28; 17.12; 18.9. 18 6.40 5.24; 6.44,54; 11.24. 19 6.42 Mat. 13.55.

muudinæ. ⁴⁵ Kæ nyaahæ anabinyinæ oo'i: 'Taa wu patæ, ka dzægunætænæ næ Æntanfæ ka ci.' Ci dii cii kya ba koonæ, taa wu patæ fii sètæ jigunyî Daadæ ka ci, ca luu-væ, ci shi aabiiki ætsa. ⁴⁶ Ma sètæ cii kya moo banæ, pooshi ændæ sha nee ka Daadæ. See ændætæ shi daciikii tanæ nee ka ci. ⁴⁷ Tantanyinæ cii kya ba koonæ, ma ændætæ vii goongga ka nyi, tæ'i ci da æpinæ ngga ca'æ ndærgwæ ndærgwæ. ⁴⁸ Nyi næ zæmætæ ca vii æpinæ. ⁴⁹ Ma dzædzæshi'inuunæ ætæ agi *mana agi bilinæ, kæ mæætægi tii. ⁵⁰ Amma, ma zæmætæ jima dadagyæ, tsanæ næ ci. Taa wu patæ agi, paa ci ka æntænæ. ⁵¹ Nyi næ zæmætæ ca vii æpinæ ætæ jima dadagyæ. Tada wu patæ agi zæmænæ, ka ndzaanæ næ ci da i æpinæ ka ca'æ ndærgwæ ndærgwæ. Ma zæmætæsa, luu ngga shishinæki ætæ nii kya vii kaa *duuniya a upaa æpinæ ngga ca'æ ndærgwæ ndærgwæ."

⁵² Ma sètæ bii Yeesu, kæ zhima tæ *gayinæ ngga Yahudiinæ asækætiî ka shanæ, wata tæya ndzanæ mædeæ ka mabizhinæ ahadatii, ænki tii, "Iitiitæ daa viinæ ændætæsa kaamæ luu ngga shishinæki, kaama tsæba?" ⁵³ Yeesu a ba ka tii, "Tantanyinæ cii kya ba koonæ, mada pooshi unæ cibæ luu ngga shishinæ ngga *Uuzænæ ngga ænda, una sa idænaakii, pooshi unæ ka ndzaanæ da i æpinæ. ⁵⁴ Tada wu cibæ luu ngga shishinæki, ca sa idænaaki, tæ'i ci da æpinæ ngga ca'æ ndærgwæ ndærgwæ. Ka mædeenæ næ nyi ka ci da i æpinæ uusæra ngga muudinæ. ⁵⁵ Aciî ma luu ngga shishinæki, tantanyitæ zæma næ ci. Tantanyitæ sæ ngga sanæ næ idænaaki æsæ. ⁵⁶ Tada wu cibæ luu ngga shishinæki, ca sa idænaaki, læbæ næ ci da nyi, ha'æ næ nyi æsæ, læbæ næ nyi da ci. ⁵⁷ Aciî Daadæ slækeæ ka nyi. Ma ca, ændæ vii æpinæ næ ci. Daciikii dii nyi da i æpinæ amaki æsæ. Ha'æ æsæ, ma ændætæ cibæ luu ngga shishinæki, ka upaanæ næ ci æpinæ daciiki. ⁵⁸ ætsæ dii næ zæmætæ jima dadagyæ. æntaa makæ zæmætæ shi dzædzæshi'inuunæ a agi. Aciî ma tæya, kæ mæætægi tii. Ma ændætæ agi zæmænæ, ka ndzaanæ næ ci da i æpinæ ka ca'æ ndærgwæ ndærgwæ."

⁵⁹ Ma wabætsæ bii Yeesu, ci agi dzægunænæ ka ænji asækæ kuvæ dæ'wa dæ Kafarænahumæ bii ci ha'æ.

Wabætsæ ca vii æpinæ ka ca'æ ndærgwæ ndærgwæ

⁶⁰ Makæ fii ænji næ'unæ tæ Yeesu sètæ baabii ci, lanæ agitiî bii, "Ma dzægunæætsa, ndalæ ka shanæ, ndalæ ka liminæ ngga ænda." ⁶¹ Taa nggahi pooshi ænji bagi ka Yeesu aamakii, amma kæ shii ci oo'i agi nggæræ ma næ tii agyanæ ætsa. Wata ænki ci ka tii, "Iitæ daa, kæ biipaa koonæ sækæ næ ætsæ kwa?" ⁶² Iitæ dii ba nuunæ mada nee unæ Uuzænæ ngga ændæ a ndæræ aadægyæ ka hatæ shi ca nji dava? ⁶³ Ma'yanæ ngga æntanfæ ca vii æpinæ, pooshi nafalæ ngga baawæda ngga ændæ shinjkinæ taa gi'u. Dagi wabætsæ wabi nyi koonæ ci ænjæ a upaa æpiinæ da Malaaba Ma'yanæ. ⁶⁴ Amma tæ'i hara ænji ahadoonæ ætæ pooshi vii ka nyi goongga." Ma bii ci ha'æ, aciî daga ka 'watæginæ shii ci tæ ænjitæ pooshi na luuvæ wabænaakii. Kæ shii ci ændætæ na vii tæ ci ka kæsænæ æsæ. ⁶⁵ Ca tsækæ banæ, ænki ci, "Putæ ngga ætsæ ha'æ bii nyi

koonæ oo'i, pooshi ændæ ca shi aabiiki, madaamæ Daadæ kæ kavæ tæ ci, kaa ca shi."

⁶⁶ Putæ ngga ætsæ ha'æ, lanæ agi ænji næ'unæ tæ Yeesu bwæsee ka næ'unæ tæ ci, tæya palæ satii. ⁶⁷ Wata ca lægwa ama lyawarænaakii, ænki ci, "Ya unæ æsa, ngga'æ koonæ næ palænæ sægoonæ kwa?" ⁶⁸ Simoonæ Piita a ba ka ci, "Slandana, aabii wu dzæniina? Amaku næ wabænæ ætæ ca vii æpinæ ngga ca'æ ndærgwæ ndærgwæ. ⁶⁹ Ma inæ, kæ vii inæ ka hæ goongga, kæ shii inæ æsæ oo'i, hæ næ malaaba ændætæ shi daciî æntanfæ."

⁷⁰ ænki Yeesu ka tii, "Nyi ta'i tuunæ unæ pu'u aji bæra'i, amma ma ændæ rærgwæ ahadoonæ, *Seetanæ næ ci."

⁷¹ Agyanæ Yahuda uuzænæ ngga Simoonæ Isækariyootæ cii kæya wabæ ha'æ. Aciî ma Yahuda, taa nggahi rærgwæ næ ci agi lyawarænæ pu'u aji bæra'i, patæ da ha'æ, ma uudæ-paa ba'a, ci vii tæ Yeesu ka kæsænæ. ⁷²

I Yeesu tii da ndzækærgushi'inækii

7 Ma daaba'æ ætsa, kæ wiigi'i Yeesu anæ hanyinæ ngga Galili, paa ci mwayi wiigi'inæ anæ hanyinæ ngga Yahudiya, aciî ma Yahudiitæ davæ, kæ aali tii rærgwa ngga bælaginæ tæ ci. ¹ Ma saa'ikii, kæ uugi kumænatiî mbæshanæ, waatoo kumænæ ngga kuvæ bælinæ. ² Wata ænki ndzækærgushi'inæ ngga Yeesu ka ci, "Maduu, dzuu aanæ hanyinæ ngga Yahudiya, kaa ænji næ'unæ tæ hæ ætæ davæ a nee ka uushi'iitæ cii kwa daada. ³ Mada ngga'æ ka ænda, kaa ænjæ a shii tæ ci ngga'æ, paa ci ka umbee ka sètæ cii kæya daada. Makæ agi daadænæ næ hæ uushi'iitæsa, wa patænæ ngga *duuniya a shii tæ hæ!" ⁴ Ma bii ndzækærgushi'inækii ka ci ha'æ, aciî pooshi tii vii ka ci goongga. ⁵ Wata ænki Yeesu ka tii, "Ma saa'yaaki, ma'æ mambu'yamæ. Ma unæ, taa nggutæ saa'i patæ matahukii koonæ. ⁶ Aciî pooshi ænji duuniya ka bærapaanæ tuunæ. Amma ma nyi, kæ biipaa nyi ka tii sækæ, aciî agi dzænæ næ nyi dæ seedanæ agyanætiî oo'i, bwayakii næ slænatiî. ⁷ Ma unæ, dzæmæ ka kumæætsa. Ma nyi, paa nyi ka dzænæ aciî ma'æ matahu saa'ikii mashimæ ka nyi." ⁸ Makæ bagi ci ka tii ha'æ, ca banæ dæ Galili zæku'i.

Dzænæ ngga Yeesu ka kumænæ ngga kuvæ bælinæ

¹⁰ Makæ pyalæ ndzækærgushi'inæ ngga Yeesu ka kumænækii, ca madæ, ca palæ naakii ha'æ. Dæ itæ itæ gi ci, paa ci gi pangæranæ pangæranæ. ¹¹ *Gayinæ ngga Yahudiinæ a næhæ tæ ci ka ha ngga kumænækii, tæya lægwa, "Maanæ ændætæ kwa?" ¹² Kæ daadii ænji matatahinæ lanæ agyanækii ahada dabaala. Hara ænjæ a ba, "Man-ga'æ ændæ næ ci." ænki hara ænji, "Pooshi, agi ngslæginæ næ ci dæ hara ænji a rærgwa." ¹³ Amma pooshi ændæ ca nggæree ka uurakii ka wabænæ agyanækii, aciî kæ ngwali tii aciî gayinatiî. ¹⁴

¹⁴ Ma ætsæ ænji agi hadahadanæ ngga kumænækii, wata Yeesu a madæ, ca dzægæræ aasækæ *yi ngga æntanfæ, ca dzægunæ ka ænja. ¹⁵ Kæ dii ka *gayinæ ngga Yahudiinæ ka

††† 6.56 15.4-5. ††† 6.62 Slænæ 1.9-11. § 6.63 3.5-8; 2 Koor. 3.6. §† 6.64 13.11; 16.9. §†† 6.67-69 Mat. 16.15-20; Mar. 1.24. §‡ 6.71 12.4. §†† 7.1 5.18. §† 7.2 Leew. 23.33-34; Dzæk. 16.13-15. §‡ 7.5 16.9. §†† 7.6 2.4. §§‡ 7.7 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yoo. 3.13. §§§ 7.11 11.56. 18 7.13 9.22.

† 6.45 Isaa. 54.13. †† 6.46 1.18. ‡ 6.48-50 6.35; Sæniinæ 2.17. §† 6.49 6.31. †† 6.53-58 Mat. 26.26-28; 1 Koor. 10.16; 11.23-26.

sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii, əŋki tii, "Itə daa mbee əndənə ka uushi'inə ha'a yoo, paa ci gi kurəŋə agi jigunyana?" ^{†16} Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma sənə cii kya dzəgunə ka əŋja, əntaa dzəgunənaaki saaki, amma daci əndətə sləkee ka nyi ca shi. ^{††17} Taa wu patə ca moo slənə sətə ci Əntarŋə a moo, ka taara-paaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka əŋja, ka shiinə nə ci taa daci Əntarŋə ca sha, taa nga naaki nə cii kya wabə. ¹⁸ Ma əndətə ca wabə nga naakii na, alə duunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma əndətə ca moo duunuunə ka əndətə sləkee ka ca, ci nə əndə goonŋa, pooshi sə nga idəpaanə ashikii. [‡]

¹⁹ "Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci dii cuuna alə rəgwa nga bələginə tə nyi." ^{††20} Əŋki danŋkana ka ci, "Ma hə diya, tə'i uushi ca ndəərə aənəku! ^{††21} Wu sanə ca alə rəgwa nga bələginə tə ha?" Yeesu a ba ka tii, "Kə dii nyi əndə'i sə nga hurəshishinə *uusəra nga əpisəka, kə dāgi koonə patə ka sə nga hurəshishinə. ^{††22} Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa agi uusəra nga əpisəka maa, agi danə nuunə ha'a. Shiimə əsə, əntaa Muusa 'watəgi danə ha'a, amma dzədzəshi'inuunə. ^{††23} Yoo, mada kə ryaminii əŋji uuzənə agi uusəra nga əpisəka acii ga əŋjə a tarŋəgi bariya nga Muusa, ka mi dii cuuna bəzə səkə aashiki acii mbədəpaanə nyi də əndə uusəra nga əpisəka? ^{§24} Bwaseemə ka lagi gəŋwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə gəŋwanə də rəgwakii." ^{§†}

Ləgwanə agyanə Matadəkii nga Əntarŋə

²⁵ Wata əŋki hara əŋji Urusaliima, "Əntaa tə əndətə cii gayinə a moo bələginə nii? ^{§††26} Tsaaməmə, waatə sə wabənə ahada əŋji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Matadəkii nga Əntarŋə. ^{§†27} Amma ma əndətə, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Matadəkii, pooshi əndə na shii taa da nii kəya shi." ^{§††}

²⁸ Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka əŋji asəkə *yi nga Əntarŋə, ca ngəree ka uurakii ka ləgwanə, əŋki ci, "Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? Əntaa də nga naaki nə shi nyi, Əndə sləkee ka nyi. Ma ca, əndə goonŋa nə ci, pooshi unə shii tə ci. ^{§†29} Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi əsə." ³⁰ Wata təya da gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii, acii ma'a saa'yaakii mam-bu'yamə. ^{§†31} Amma lanə agi dabaala vii ka ci goonŋa, əŋki tii, "Mada kə shi Matadəkii, kadə nii kəya daada sə nga hurəshishinə palee ka ətsə nga əndətə sə nii?" ^{§††}

Sləkeenə nga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

³² Kə fii *Farisanyinə dabaala a daada matatahinə agyanə Yeesu, wata təya madə, tii da matakəŋwanyinə nga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci.

† 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. †† 7.16 12.49; 14.10. ‡ 7.18 5.41; 8.50; 12.43. ††† 7.19 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. ††† 7.20 8.48. †††† 7.21-23 5.9. ††††† 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. § 7.23 5.9. §† 7.24 8.15. §†† 7.25 5.18. §††† 7.26 4.25; 18.20. §†††† 7.27 9.29. §††††† 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. §††††† 7.30 2.4; 7.44. §†††††† 7.31 2.23.

³³ Wata əŋki Yeesu, "Ma'a nyi ka ta'veenə doonə gi'u. Ma daba'əkii, ka palənə nə nyi aabii Əndətə sləkee ka nyi. ^{§§†} ^{§§§34} Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə." ¹⁸³⁵ Wata əŋki *gayinə nga Yahudiinə aha-datii satii, "Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vərənyinə nga Gərikə hatə dii əŋji gaamə cii kəya dzə kwa? kaa ca dzə ka dzəgunənə ka əŋji Gərika? ³⁶ Acii kə bii ci, ka alənə naamə tə ci, pooshi amə na nee ka ci, pooshi amə ka mbu'unə ka hatə nii kəya ndzaanə. Mi cii kəya moo banə sanə?"

Gəərənyinə nga ma'iitə ca vii əpinə

³⁷ Ma ka muudinə nga uusəra nga kuməta, waatoo maduunə uusəra nga kumənəkii, kə madətə Yeesu ahada danŋkana, ca ngəree ka uurakii, əŋki ci, "Taa wu patə ci meegiirənə a da tə ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inə. ¹⁹³⁸ Makə sətə bii malaaba ləkaləkatə, ma əndətə vii ka nyi goonŋa, ka shiginə nə gəərə nga ma'iitə ca vii əpinə a ədzəməkii." ³⁹ Ma wabi Yeesu ətsə, agyanə Ma'yanə nga Əntarŋə wabi ci. Ci nə əŋji nə'unə a upaa. Ma ka saa'ita, ma'a tii ma'upaamə zəku'i, acii ma'a Yeesu ma'upaamə duunuunə dagyə. ²⁰

Təkəginə nga ma nga əŋja

⁴⁰ Makə fii hara əŋji ahada danŋkana ca ba ha'a, əŋki tii, "Ma əndətə, tanyi ci nə *anabi ətə bii əŋji na shi." ²¹⁴¹ Hara əŋji əsə, əŋki tii, "Matadəkii nə ci!" Amma ma hara əŋji, kə bii tii, "Pooshi Aləmasiihu ka shinə da Galili! ⁴² Ma bii malaaba ləkaləkatə, jijinə nga ŋwanə *Dawuda na ndzaa ka Matadəkii. Də Bayitilaama nə əŋjə a poo tə ci əsə, waatoo vəraatə nji Dawuda davə." ²²⁴³ Acii ha'a tə'i təkəshinə ahada danŋkana putaakii. ⁴⁴ Nga'a ka hara əŋji kaa təya kəsə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii.

Ghatə vii goonŋa nga *gayinə nga Yahudiinə

⁴⁵ Wata kə ənyi soojiinə satii. Makə mbu'i tii, ləguyi li-manyinə da Farisanyinə ka tii, əŋki tii, "Mi pooshi unə kira tə ci kwa?" ⁴⁶ Əŋki soojiinə ka tii, "Pooshi əndə sha wabə makə nga əndətə!" ⁴⁷ Wata əŋki Farisanyinə ka tii, "Kə ŋusləgi ci duunə noonə əsə kwa? ⁴⁸ Kə shuuna fii rəŋwə agi gayinə taa rəŋwə agi Farisanyinə a vii ka ci goonŋa nii? ⁴⁹ Ma danŋkanata, ma vii tii goonŋa, acii pooshi tii shii bariya nga Muusa. Acii ha'a tə'i naalanə agyanətii."

⁵⁰ Yoo, ahadatii nə Nikoodaməsə, waatoo əndətə sha gi aabii Yeesu. Wata əŋki ci ka tii, ²³⁵¹ "Mada nə'utə sətə bii bariya gaamə, pooshi amə ka lagi gəŋwanə ka əndə, amə ma'a mafatəmə nga'a tə sətə dii ci." ²⁴⁵² Əŋki tii ka ci, "Əndə Galili nə hə əsə kwa? Buurətə nga'a tə sətə bii malaaba ləkaləkatə. Davə shiinəku, ma də

§§† 7.33-36 8.14. §§§ 7.33 13.33; 16.5. 18 7.34 8.21; 13.36. 19 7.37 Leew. 23.36; Yoo. 4.10,14; Səniinə 22.17. 20 7.39 14.16; 17.1. 21 7.40 6.14. 22 7.42 Isaa. 11.1; Mika 5.1-2; Mat. 20.30-31. 23 7.50 3.1-2. 24 7.51 Dzək. 1.16-17; 17.6.

Galili, pooshi *anabi ka shiginē." [53 Wata ənjə a tækə-gi satii aasii.

8 Yeesu a ndərə saakii aanə giŋwə ŋga Zayitunə.

Miitə kəshi ənji tē ki ka aləhiinə

² Ma pukyatə hakii tsədakə, kə ənyi Yeesu asəkə *yi ŋga Əntaŋfə. Ca dzə ka ndzaanə dasə ka dzəgunənə ka ənja. Patənə ŋga ənjə a dzə aabiikii. †

³ Wata *maliminə ŋga bariya da *Farisanyinə a kira ka ci əndə'i minə ətə kəshi ənji tē ki ka aləhiinə, təya kəŋee ka ki akəŋwacitii patə. ⁴ Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, ma miina, kə kəshi ənji tē ki, kya aləhiinə. ⁵ Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə ŋga miitsa, see bələginə tē ki də kaalanə də faariinə. Ya əna, ya ha, iitə bii hə naaku agyanəkəya?" ^{†6} Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tē ci, təya shii upaa sə ŋga kəsənə də ci. Amma Yeesu a gwanəanə, ca naahətə uushi də ciinəkii a panə. ^{†7} Təya dzə aakəŋwə də laagwa ka ci uushi'inə, wata ca madətə, əŋki ci ka tii, "Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanə tē ki."

^{†8} Wata ca ənə ka gwanəanənə ka naahənə a panə.

⁹ Makə fii tii ha'ə, təya palə satii patə də rəŋwə rəŋwə. Iirə ənji 'watəgi palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeesu ci daanəkii tii da miita. ^{††10} Wata ca madətə, ca ba ka ki, "Mina, maatiinə da? Pooshi əndə mbədaanə bahə vii ka hə ma'inə kwa?" ^{††11} Əŋki ki, "Pooshi əndə dii Slan-dana." Əŋki Yeesu ka ki, "Nyi maa, paa nyi ka vii ka hə ma'inə. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə." ^{†††}

Bərənə ka *duuniya nə Yeesu

¹² Yeesu a ənə ka wabənə ka ənji, əŋki ci, "Nyi nə bərənə ka duuniya. Ma əndətə ca nə'u tē nyi, paa ci ka wiinə agi təkunə, amma ka upaanə nə ci bərənə ətə ca vii əpinə ka ənja." ^{†††13} Wata əŋki Farisanyinə ka ci, "Hə saaku ca seeda agyanə naaku na. Pooshi gooŋga agi wabənaaku." ^{††14} Əŋki Yeesu ka tii, "Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma gooŋga nə wabənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə. ^{††15} Agi lanə nuunə gəŋwanə makə sətə kadeesəkə koonə, amma ma nyi, pooshi əndətə cii kya la ka ci. ^{†††16} Taa ka lanə nə nyi maa, gooŋga nə la gəŋwanaaki, acii əntaa nyi daanəki ca la gəŋwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, mada kə shigi seedawanyinə bəra'i, mada uushi rəŋwə nə wabənətii, ma sətə bii tii, gooŋga. ^{††18} Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki." ^{†††19} Əŋ-

ki tii ka ci, "Maanə Dəwa?" Əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi unə shii tē nyi taa tē Daadə. Maci kə shii unə tē nyi, kada ka shiinə nuunə tē Daadə əsə." ^{††}

²⁰ Ma wabəətsə baabii Yeesu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənjə a da viinə. Amma pooshi ənji kəshi tē ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə. ^{††}

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

²¹ Yeesu a ənə ka wabənə ka tii, əŋki ci, "Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tē nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna mətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə." ^{†††22} Wata əŋki *gay-inə ŋga Yahudiinə, "Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya saŋə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bələginə nə ci naakii nə nii?" ²³ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi. ^{†††24} Ci fii unə bii nyi koonə ka mətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Mada pooshi unə vii gooŋga oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka mətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə." ^{†††}

²⁵ Wata əŋki tii ka ci, "Wu daa nə ha?" Yeesu a ba ka tii, "Nyi nə əndətə njii kya ba koonə daga ka 'watəginə. ²⁶ Tə'i uushi'inə laŋə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma Əndətə sləkee ka nyi, əndə gooŋga nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya." ²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabənə ka tii. ²⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Mada kə madee unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi uushi cii kya da də baawədaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka ənja. ¹⁸²⁹ Ləbə niinə da Əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kadeesəkə ka ci."

³⁰ Makə fii ənji uushi'iitə baabii Yeesu, laŋə nə ənjitə vii ka ci gooŋga. ¹⁹

Dimuyinə da maviinə

³¹ Wata əŋki Yeesu ka ənjitə vii ka ci gooŋga, "Mada kə nə'utə unə dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə. ²⁰³² Ka shiinə nuunə gooŋga. Gooŋgakii əsə na kavə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə." ³³ Əŋki tii ka ci, "Ma inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha dii mavaanə ka əndə shaŋə. Mi saŋə dii cii kwa moo banə oo'i, ka upaanə niinə ndzaanə ka dimuyina?" ²¹

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi 'waslyakəənə, mava ŋga 'waslyakəənə nə ci ətsa. ²²³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanə ka ŋga ənji yikii ha'ə uudənə əpinaakii. Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci ŋga yikii ha'ə uudənə əpinaakii. ²³³⁶ Mada kə

† 8.2 Mat. 26.55. †† 8.5 Dzək. 22.22-24. † 8.6 Mat. 22.15.

†† 8.7 Dzək. 17.7; 13.10. †† 8.9 Mat. 22.22. ††† 8.11 5.14.

††† 8.12 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14.

§ 8.13 5.31-32. §† 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33;

16.5,10,28; 17.8; 20.17. §†† 8.15 7.24. §† 8.17 Dzək. 19.15.

§†† 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9.

§† 8.19 5.18; 16.3. §† 8.20 2.4. §†† 8.21 8.14. §†† 8.23 3.31.

§§§ 8.24 13.19. 18 8.28 3.14; 4.34; 5.18. 19 8.30 2.23. 20 8.31

14.15; 15.8. 21 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. 22 8.34 Rooma 6.16,20;

2 Piita 2.19. 23 8.35 Shig. 21.2.

kavə *Uuzənə nga Əntarjə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə, ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi. ¹³⁷ Kə shii nyi jijinyinə nga Ibərahiima nuunə. Amma wanu-unə ka moo bələginə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki. ^{†138} Ma nyi, agyanə sətə baarii Daadə ka nyi cii kya wabə. Amma ma unə, sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə.” ³⁹ Əŋki tii ka ci, “Ibərahiima nə dəsəniinə.”

Əŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevənə nga Ibərahiima nuunə tanyi, kada sətə njii kəya slənə cuuna slənə. ^{‡40} Ma nyi, goonjətə fii nyi acii Əntarjə cii kya ba koonə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha dii ha'ə makə ətsa! ⁴¹ Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə.” Wata əŋki tii ka ci, “Ma ina, Əntarjə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyanjə. Əntaa mazaguyinə niinə.” ^{‡42} Əŋki Yeesu ka tii, “Maci Əntarjə nə Dəsənuunə tanyi, kada ka uudənə nuunə tə nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də baawədaaki saaki, amma ci sləkee ka nyi. ^{‡43} Mi pooshi unə agi paaratəginə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma dii ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə wabənaaki. ⁴⁴ Ma unə, manjeevənə nga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u sətə ci dəsənuunə a moo kadeesəkə koonə əsə. Mabəələhiinə nə ci daga ka 'watəginə, paa ci sha slənyi goonjaanə, acii pooshi goonja ashikii. Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə nga jirakənaakii, acii majirakə nə ci, mapoo tə patənə nga jirakənə. ^{‡45} Amma ma nyi, goonja cii kya ba, ci dii pooshi unə vii ka nyi goonja. ⁴⁶ Wu sanjə agyuunə ca baarii oo'i, kə dii nyi 'waslyakəna? Makə goonja wabi nyi koonə, mi dii pooshi unə agi vii ka nyi goonja? ^{‡47} Ma əndə nga Əntarjə, wabənə nga Əntarjə cii kəya luuvə. Ma unə, əntaa ənji nga Əntarjə nuunə, ci dii pooshi unə agi luuvənə əsə.” [§]

Yeesu tii da Ibərahiima

⁴⁸ Wata *gayinə nga Yahudiinə a jikə ka Yeesu, əŋki tii, “Makə bii inə, ma hə, əndə *Samariya nə hə, əndə ginaaja, əntaa goonja bii inə kwa?” ^{§†49} Əŋki Yeesu ka tii, “Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi duunətənə nə nyi tə Daadə, amma ma unə, pooshi unə agi duunətənə tə nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alə duunətənə goonə tə nyi, amma tə'i əndə ca alə ka nyi. Aashiki aashiki cii kəya la gəŋwanə əsə. ^{§†51} Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə nə'utə dzəgunənaaki, paa ci ka əntənə shanjə.” ^{§†}

⁵² Əŋki tii ka ci, “Ma ənə dii əna, kə shii inə tanyi, tə'i ginaaji ashiku. Kə əntəgi Ibərahiima, kə mətəgi anabiinə əsə, amma wahənə ka banə, taa wu patə nə'utə dzəgunənaaku, paa ci ka əntənə shanjə. ⁵³ Ma dəsəniinə Ibərahiima, kə əntəgi ci. Ma nə hə ka banə, kə palee hə ka Ibərahiima kwa? Kə mətəgi anabiinə əsə. Wu sanjə nə hə naakwa?” ^{§††}

† 8.36 Gal. 5.1. †† 8.37 5.18. ‡ 8.39 8.33. †† 8.41 Dzək. 32.6; Isaa. 63.16. ‡‡ 8.42 1 Yoo. 5.1. ††† 8.44 'Wat. 3.1-5; 1 Yoo. 2.4; 3.8. ‡‡‡ 8.46 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yoo. 3.5. § 8.47 10.27; 18.37. §† 8.48 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22. §†† 8.50 7.18. §‡ 8.51 5.24. §†† 8.53 4.12.

⁵⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Maci duunətənə cii kya duunətə naaki na, kada ka ndzaanə ka uushi zabə. Ma əndətə ca duunətə tə nyi, ci nə Daadə, əndətə bii unə ci nə Əntarjə goonə. ⁵⁵ Pooshi unə shii tə ci, amma ma nyi, kə shii nyi tə ci. Maci ma bii nyi mashiimə nyi tə ci, kada majirakə nə nyi makə noonə. Amma kə shii nyi tə ci, agi nə'utənə nə nyi wabənaakii əsə. ^{§†56} Ma dəsənuunə Ibərahiima, kə dii ci moodasəkə oo'i, ka neenə nə ci ka shinaaki. Kə nee ci boo, kə dii ci moodasəkə əsə.” ⁵⁷ Wata əŋki tii ka ci, “Wiitsə paa hə mbu'i taa fəzə tufə pu'unə! Iitiitə sanjə mbee hə ka neenə ka Ibərahiima?” ⁵⁸ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i nyi taabu'u pwayi ənji tə Ibərahiima.” ^{§†59} Makə fii tii ha'ə, wata təya dəmə faariinə kaa təya kaala tə ci, amma wata Yeesu a rarə'igi ahada ənja, ca dəməgi saakii əsəkə yi nga Əntarjə. ^{§§†}

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndətə pwayi ənji tə ci moorəfəkii

9 Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə, wata ca lapaa muurəfa. Ma ca, daga poonə tə ci nə ci moorəfəkii. ² Wata lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maləma, ya əndətsə pwayi ənji tə ci moorəfəkəya, wu sanjə dii 'waslyakəna? Ci sanjə nii, anii ənjitə pwayi tə ca?” ^{§§†3} Yeesu a ba ka tii, “Ma uurəfənaakii, əntaa putə nga 'waslyakənaakii taa nga ənjitə pwayi tə ci. Ma dii ci moorəfəkii, kaa ənjə a shii neenə ka ngeerənə nga Əntarjə ca slənə ashikii. ^{§§§4} Ma amə, makə dii ci doosərə, tyasə see a daamə slənə nga Əndətə sləkee ka nyi. Madə kə shi vəda, pooshi əndə ca slənə. ¹⁸⁵ Ma nyi ma'ə a duuniya, bəranə ka duuniya nə nyi.” ¹⁹

⁶ Makə bagi Yeesu ha'ə, wata ca gwanəanə, ca tifəvə giirənə aa panə, ca hwadətə də hanyinə, ca nğərə, ca lərəbəvə aagi muurəfəta, ²⁰⁷ ca ba ka muurəfəta, “Duu aama ma'inə nga Siiloomə, ha yibəgi ginəku davə.” (Ma Siiloomə, makə bana, 'Sləkeenə'). Wata əndətə a palə, ca dzə ka yibəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzə də nee ka ha.

⁸ Ma guvayinaakii da patənə nga ənjitə sha nee ka ci ca kədii, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, “Əntaa əndətsə izee ka ndzaanə ka kədiinə ətsə nii?” ²¹⁹ Əŋki hara ənji, “Ci ətsa.” Amma əŋki hara ənji, “Pooshi, əntaa ci ətsa, pushashinə pushashi tii.” Wata əŋki əndəkii ci saakii, “Nyi əna.” ¹⁰ Wata təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Iitə dii daa cii kwa nee ka ha əndzə'ya?” ¹¹ Əŋki ci ka tii, “Əndətə dii ləməkii Yeesu hwadətə hanyinə; ca lərəbəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzə ka yibəgi ginəki agi ma'inə nga Siiloomə. Wata nya palə, pii makə yibəgi nyi, wata nya nee ka ha.” ¹² Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maana?” Ca ba ka tii, “Mashiimə nyi.”

§† 8.55 4.34; 7.28-29. §‡ 8.58 1.1; 17.5. §§† 8.59 10.31. §§‡ 9.2 Shig. 20.5; Əzaki. 18.20; Luka 13.2,4. §§§ 9.3 11.4. 18 9.4 5.17. 19 9.5 8.12. 20 9.6 Mar. 8.23. 21 9.8 Slənə 3.10.

Ləgwanə nga *Farisanyinə ama əndətə

taa iitə dii upaa ci neenə ka ha

¹³ Wata təya ngərə tə əndətə nji moorəfəkii, təya kərə tə ci aabii Farisanyinə. ¹⁴ Ma uuseratə hwadətə Yeesu hanyinə, ca wunəgi də ginə nga muurəfəta, *uusəra nga əpisəka. ¹⁵ Wata Farisanyinə a ənə ka ləgwanə ka əndətə taa iitə dii upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, "Hanyinə hwadətə ci, ca lərəbəvə aagiki, nya yibəgi ginəki, wanyinə ka neenə ka ha əndzə'i əna." ¹⁶ Wata əŋki hara Farisanyinə, "Ma əndətsa, əntaa dacii Əntanəfə shi ci, acii paa ci agi nə'utə bariya nga uusəra nga əpisəka." Amma əŋki hara ənji natii, "Iitiitə daa mbeenə ma'waslyakə əndə ka slənə tsarə nga hurəshishiitsa?" Kə dii təkənə nga ma ahadatii. ††

¹⁷ Wata təya ənə ka ləgwanə ka əndətə nji moorəfəkii, əŋki tii, "Makə kə bii hə, kə wunəgi ci ka hə ginəku, wu nə ci banəkwa?" Ca ba ka tii, "Ma ca, *anabi nə ci." ‡

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinə luuvə oo'i, moorəfəkii shi ca nji, see də makə 'wii tii tə ənjitə pwayi tə ci. ¹⁹ Təya ləgwa ka tii, əŋki tii, "Ya əndətsa, uuzənə goonə nii? Ma bii unə, moorəfəkii pwayi unə tə ci. Iitə dii cii kəya nee ka ha?" ²⁰ Wata təya ba ka tii, "Kə shii inə uuzənə geenə ətsa, moorəfəkii pwayi inə tə ci əsə. ²¹ Amma taa iitə dii cii kəya nee ka ha nga ənəna, pooshi inə shii. Pooshi inə shii əndətə wunəgi ka ci ginəkii əsə. Ləgwamə amakii. Amə matanə nə ca, ka mbeenə nə ci ka batənə koonə ci saakii." ²² Ma wabi tii ha'ə, ngwalii tii acii *gayinə nga Yahudiinə, acii ma Yahudiinə, kə bii tii oo'i, taa wu patə bii, Matadəkii nga Əntanəfə nə Yeesu, ka laakəginə nə ənji tə ci asəkə *kuvə də'wa. †††²³ Ci dii bii tii, matanə nə ci, ləgwamə amakii.

²⁴ Wata Farisanyinə a ənə ka 'wanə ka bəra'inə tə əndətə nji moorəfəkii, təya ba ka ci, əŋki tii, "Wabuu keenə ahadoonə da Əntanəfə tə sətə dii. Ma inə, kə shii inə, ma əndətsa, ma'waslyakə əndə nə ci." ²⁵ Ca ba ka tii, "Tada ma'waslyakə əndə nə ci, paa nyi shii. Uushi rəŋwə shii nyi, ma nga ŋukə, moorəfəkii nji nyi, amma wanyinə ka neenə ka ha nga əna." ²⁶ Wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Iitə saŋə dii ca? Iitə dii ci wunəgi ci ka hə ginəkwa?" ²⁷ Əŋki ci ka tii, "Kə bagi nyi koonə kə dzəgi, amma kə təkuree unə ka luuvənə. Ka mi dii cuuna ənə ka ləgwanə? Mbu'u nga'ə koonə noonə nə ndzaanə ka lyawarənaakii kwa?" ²⁸ Wata təya wazə agyanəkii, əŋki tii ka ci, "Hə nə *lawarə nga əndətsa, amma ma inə, lyawarənə nga Muusa niinə. ²⁹ Ma Muusa, kə shii inə kə wabi Əntanəfə ka ci, amma ma əndətsa, taa hatə shi ci davə mashiimiinə!" †††³⁰ Əŋki əndətə, "Una! kə dii sənə ka sə nga hurəshishinə! Iitə dii daa mashiimuunə hatə shi ci dava? Yoo, waanə kə wunəgi ginəkya?" ³¹ Kə shii amə oo'i, ma Əntanəfə, paa ci ka fanə tə ma'waslyakə ənda, see tə ənjitə ca fa tə ci, təya slənə sətə cii kəya moo. †††³² Makə tagii Əntanəfə duuniya dənə ka əndzə'i,

† 9.14 5.9. †† 9.16 7.43; 9.33; 10.19. ‡ 9.17 4.19. †† 9.22 7.13; 12.42; 19.38; 20.19. †† 9.29 7.27; 8.14. ††† 9.31 Jab. 66.18; Wab. 15.29; Isaa. 1.15.

pooshi əndə sha fii kə wunəgi ənji ginə nga muurəfa. ³³ Maci ma əndətsa, əntaa dacii Əntanəfə shi ca, kada pooshi uushi cii kəya mbee ka danə." †††³⁴ Əŋki tii ka ci, "Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə, amma wahənə ka moo dzəgunənə keenə nii?" Wata təya laakəgi tə ci asəkə kuvə də'wa. ⁵

Tantanyitə ginə

³⁵ Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə tə əndətə, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, "Kə vii hə goonəga ka Uuzənə nga əndə kwa?" ³⁶ Əŋki əndətə, "Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka nyi, kaa nya shii vii ka ci goonəga." ³⁷ Yeesu a ba ka ci, "Kə nee hə ka ci. Ci ca wabə da hə əndzə'i." †††³⁸ Əŋki əndətə ka Yeesu, "Ya'ə Slandana, kə vii nyi ka hə goonəga." Wata ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu.

³⁹ Əŋki Yeesu, "Ma shi nyi aasəkə duuniyana, ka da gəŋwanə, kaa muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi." †††

⁴⁰ Tə'i hara Farisanyinə abiiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, "Kə ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?" †††⁴¹ Yeesu a ba ka tii, "Maci muurəfinə nuunə, kada pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə." †††

Misaali də magərə

10 Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə, ¹ mada əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə da maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magərə nga bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii. †††⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciiikii, acii pooshi tii shii uura nga hara ənja."

⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə. †††

Njunyi magərə nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma nyi, makə makuvə nga bagiinə nə nyi. ⁸ Patənə nga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji da maabə nə tii, pooshi bagiinə fii tə tii. †††⁹ Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaanə. Ka gimagerənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə. †††¹⁰ Ma shinə nga mahərə, kaa ca shii hərənə, ca bələgi slanda uushi, ca saawee ka səkii. Ma

††† 9.33 3.2. § 9.34 9.2. §† 9.37 4.26. §†† 9.39 5.22. §† 9.40 Mat. 15.14; 23.26. §†† 9.41 15.22. §† Ma kuvə bagiinə nga ənji Isərayiila, aba'ə vərənə ci təya da makə gwamə nga liinə. §† 10.4 10.27; Səniinə 14.4. §†† 10.6 16.25. §†† 10.8 Irin. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. §†† 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14.

shi nyi, kaa ən̄jə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə nga əpiitə dəbee təya upaa ka shaŋə.

¹¹ “Ma nyi, ŋunyi magəra nə nyi. Ma ŋunyi magəra, matasəkakii nə ci ka əntəginə ka putə nga bagiinə.

¹² Ma magəra zala, əntaa naakii nə bagiinə. Madə kə nee ci ka furətsoofa ca shi aagi bagiinə, ka bwaseenə nə ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furətsoofa a kəəsə bagiinə, ca taakee ka tii. ¹³ Ma huyipaa magəratə saakii, acii əntaa naakii nə bagiinə. Pa ca ka nəkii ka tii shaŋə. ¹⁴⁻¹⁵ Nyi nə ŋunyi magəra. Makə sətə shii Daadə tə nyi, nya shii tə ci, ha'ə əsə shii nyi tə bagiinaaki, təya shii tə nyi. Matasəkakii nə nyi ka əntənə ka putatii.

¹⁶ Tə'i hara bagiinaaki ətə pooshi asəkə kuva. Ma təya, tyasə see a aalyatə nyi tə tii aasəkə kuva əsə. Ka fatənə nə tii uuraki, təya ndzaa ahada harakii, magəra rəŋwə a gəra tə tii. ^{††}

¹⁷ “Putə nga ətsə ha'ə uu'i Daadə tə nyi, acii matasəkakii nə nyi ka vigi əpinaaki, aa nya shii ənənə ka luunə saaki. ¹⁸ Pooshi əndə ŋgərəgi əpinaaki, nyi saaki mwayi viginə. Tə'i nyi da baawədə nga viginə, tə'i nyi da baawədə nga ənənə ka ŋgərətənə əsə. Ətsə nə sətə kavə Daadə tə nyi ka danə!” ^{†††}

¹⁹ Putə nga wabəətsə əsə, kə shigi təkəshinə ahada Yahudiinə. ²⁰ Lanə ahadatii bii, “Əndə ginaaji nə əndətsa, maba nə ci. Ka mi cuuna fa sətə cii kəya ba koonə?” ²¹ Amma kə bii hara ən̄ji, “Ma əndətə da i ginaaji ashikii, paa ci ka wabənə makə ətsa. Iitiitə san̄jə mbeenə ginaaji ka wunəgi ginə nga muurəfa?”

Kaareenə nga ən̄ji ka Yeesu

²² Ma ətsə də məgəviinə, kə mbu'ya kumənə nga bu-urətənə də uusəratə ənyi ən̄ji ka hadatəginə də *yi nga Əntəŋfə də Urusaliima əsə. ²³ Yeesu a wiigi'i atsa malaba nga Sulayimaanu asəkə yi nga Əntəŋfə.

²⁴ Wata ən̄jə a dzatə də nə abiikii, təya ləgwa amakii, ən̄ki tii, “Ca'ə guci ndzaaniinə ka gəranə a maku, kaa ha ba keenə taa wu nə hə kwa? Bagi keenə paŋgəranə, hə nə *Matađəkii nga Əntəŋfə nii?” ²⁵ Yeesu a ba ka tii, “Kə bagi nyi koonə daga ŋukə, amma pooshi unə luuvə. Ma uushi'iinə cii kya slənə də baawədə nga Daadə, ci ca wabə ka madəba maki. ²⁶ Amma ma unə, pooshi unə vii ka nyi gooŋga, acii əntaa bagiinaaki nu-unə. ²⁷ Ma bagiinaaki, agi fanə nə tii uuraki, kə shii nyi tə tii, təya nə'u tə nyi əsə. ²⁸ Ka viinə nə nyi ka tii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə shaŋə, pooshi əndə luutənə tə tii aciiki. ²⁹ Ma Daadə ətə vii tə tii ka nyi, kə palee ci ka patənə nga uushi'inə. Pooshi əndə luutənə tə tii acii Daadə. ³⁰ Ma inə da Daadə, uushi rəŋwə niinə.” ^{†††}

³¹ Makə fii ən̄ji wabi Yeesu ha'ə, wata təya fədə faariinə kaa təya kaala tə ci. ³² Əŋki ci ka tii, “Nunyi

† magəra: Jab. 23.1; Əzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibər. 13.20; Səniinə 7.17; əntəginə ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yoo. 3.16. †† 10.12 Slənə 20.29. ‡ 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. ††† 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Əzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. †† 10.17 3.35; 5.18. ††† 10.18 4.34. †††† 10.19 9.16. § 10.20 8.48. §† 10.23 Slənə 3.11. §†† 10.24 Luka 22.67. §† 10.25 5.36. §†† 10.26 16.9. §† 10.27 8.47; 10.3.14. §† 10.28 5.24; 6.39. §†† 10.30 5.18; 17.21. §††† 10.31 11.8.

uushi'inə lanə slənyii akəŋwacii unə. Ma uushi'iitsa, Daadə vii ka nyi baawədə nga danə. Putə nga ŋgutə rəŋwə agi uushi'iitsə dii cuuna moo kaalanə tə nya?” ³³ Əŋki tii ka ci, “Əntaa putə nga ŋunyi slənənyinaaku ciina moo kaalanə tə hə, amma putə nga bəra-paanaaku tə Əntəŋfə. Əndə shiŋkinə nə hə tanə, amma wahənə ka moo geeginə ka naaku nə makə Əntəŋfə!” ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nga bariya goonə oo'i, ma bii Əntəŋfə, ma unə, əntəŋfənyinə nuunə. ³⁵ Yoo, kə shii amə oo'i, ma sətə bii malaaba ləkaləkətə, gooŋga ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntəŋfə ka ən̄jitə luuvə wabə-naakii oo'i əntəŋfənyinə nə təya, ³⁶ iitə dii ba nuunə, agi wabənə nə nyi bwayakii aashi Əntəŋfə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə nga Əntəŋfə nə nya? Acii ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkəe ka nyi aasəkə duuniya.

³⁷ Mada pooshi nyi agi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi gooŋga. ³⁸ Amma makə agi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa ŋgahi pooshi unə vii ka nyi gooŋga, kə dəbee una vii gooŋga ka slənənyinaaki, koonə shii mbee ka paaratəginə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi.” ²⁰

³⁹ Makə fii tii wabi ci ha'ə, wata təya ənə ka da gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma wata ca itəgi saakii ahada ən̄ja. ⁴⁰ Ca ənə ka tan̄əginə aatan̄əgi gəərə nga Urədunə, hatə n̄ji Yoohana a da bapətisəma ka ən̄ja. Ca ndzaa davə. ⁴¹ Əŋji lanə gi aabiikii. Əŋki tii ahadatii, “Ma Yoohana, pooshi ci dii sə nga hurəshishinə, amma patənə nga sətə baabii ci agyanə əndətsa, gooŋga.” ⁴² Əŋji lanə əsə vii ka ci gooŋga gatə. ²⁴

Əntənə nga Lazarusə

11 Tə'i əndə'i əndə dii ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vəranə nga Bayi-taniya nə ci. Davə də vəra nə ci tii da cikəŋushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marəta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədyə nga malanə kwaba aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. Ndəkəŋjuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəŋushi'iitə bəra'i a sləkəe ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, “Slandana, gwakə nə kadashinaaku.” ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata ən̄ki ci, “Ma muudinə nga gwakənə nga Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakəətsa, ka vii də duunuunə ka Əntəŋfə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə nga Əntəŋfə a upaa duunuunə.” ²⁷

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəŋjuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara nga gwakə-naakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata ən̄ki ci ka lyawarənaakii, “Ənaamə aa Yahudiya.” ⁸ Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi ən̄jitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?” ²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i agi ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulanə, acii agi bəranə

§§§ 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65. 18 10.34 Jab. 82.6. 19 10.36 1.34. 20 10.38 10.25. 21 10.39 7.30; 8.20. 22 10.40 1.28. 23 10.41 1.29-34; 3.27-28. 24 10.42 2.23. 25 11.1-2 12.1-3; Luka 10.38-39. 26 11.3 11.36. 27 11.4 9.3; 17.1. 28 11.8 8.59; 10.31.

nə uusəra ka ci a rəgwa. ^{†10} Amma mada kə wii ci davədə, ka kulanə nə ci acii pooshi bəranə aciikii."

^{†11} Makə bagi Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, əŋki ci, "Ma guvaamə Lazarusə, kə kullii ci aa ŋunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka madeenə ka ci." ^{††12} Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, mada ka ŋunyinə nə ci, ka mbədənə nə ci." ^{†13} Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əŋki Lazarusə, amma ma nə tii ka nəhənə, ŋunyinə saakii cifə ci. ^{†14} Wata Yeesu a bagi ka tii paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma Lazarusə, kə əŋki ci. ^{†15} Amma kə dii nyi moodasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiiikii, koona shii vii goonja ka nyi. Dzaamə aahakii."

^{†16} Tooma ətə ci əŋjə a 'wa tə ci "Huyirənə" a ba ka hara *lyawarənə makə ci, "Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!" [†]

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka ənja

^{†17} Mbu'unə ŋga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ŋgədəgi əŋji tə ci. ^{†18} Ma vəranə ŋga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomēta makə ahadatii da Urusalima. ^{†19} Laŋə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marəta tii da Mariyaama putə ŋga əntənə ŋga ndzəkəŋushi'inətii. ^{†20} Makə fii Marəta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka guŋyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ^{†21} Gəŋunətə da ci, wata əŋki ki ka ci, "Slandana, maci ganə nji hə dii, kada pooshi ndzəkəŋunəki əŋki! ^{††22} Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka dānə nə Əntəŋfə ka hə taa mi patə kədii hə aciikii." ^{†23} Əŋki Yeesu ka ki, "Ka madənə nə ndzəkəŋu da i əpinə." ^{†24} Əŋki ki ka ci, "Kə shii nyi, ka madənə nə ci da i əpinə uusəra ŋga muudinə ŋga duuniya." ^{††25} Əŋki Yeesu ka ki, "Nyi nə əndə madeenə ka əŋjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi goonja, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əŋki ci. ^{††26} Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi goonja, paa ci ka əntənə shaŋə. Kə vii hə goonja oo'i, ka dānə ha'ə kwa?" ^{†27} Əŋki ki ka ci, "Awa Slandana. Kə vii nyi goonja oo'i, hə nə Matadəkii, Uuzənə ŋga Əntəŋfə ətə bii Əntəŋfə kadə na shi aa duuniya." ^{†††}

Tuunə ŋga Yeesu

^{†28} Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tə Mariyaama cikəŋuci aa taŋgala, əŋki ki ka ki, "Kə shi Maləma, agi ləgwanə nə ci tə hə." ^{†29} Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tə ci. ^{†30} Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka hatə lli Marəta tə ci. ^{†31} Əŋjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii madətə ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aanə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

^{†32} Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dii Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaa sədəkii, əŋki ki, "Slandana, maci ganə nji hə, kada pooshi

ndzəkəŋunəki əŋki." ^{†33} Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara əŋjitə abitə a tuu əsə, kə kullii aasəkəkii ka shaŋə. ^{†34} Ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da saŋə ŋgədəgyuunə tə ca?" Əŋki tii ka ci, "Shiwa nda nee Slandana." ^{†35} Kə kiwə Yeesu əsə. ^{†36} Wata əŋki əŋji, "Neemə makə sətə uu'i ci tə ci." ^{†37} Amma ma hara əŋji, kə bii tii, "Kə mbee ci ka wunəgi ginə ŋga muurəfinə. Aa mi dii paa ci təŋagi tə Lazarusə ka əntənə?" ^{††}

Ənənə ka madeenə ka Lazarusə da i əpinə

^{†38} Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə gu'ukii. Ma gu'ukəya, burəha da i faara amakii. ^{†39} Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgəragimə faarat-sə amakii." Əŋki Marəta cikəŋuci mantə əndətsa, "Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ŋgədəgi əŋji!" ^{†40} Əŋki Yeesu ka ki, "Paa nyi bii ka hə oo'i, mada vii hə goonja, ka neenə nə hə ka du-unuunə ŋga Əntəŋfə kwa?" ^{†41} Wata təya ŋgəragi faarakii. Yeesu a tsaamə aadəgyə, əŋki ci, "Daada, kə kuyirii nyi tə hə acii agi fanə nə hə tə nyi. ^{†42} Ma nyi, kə shii nyi, agi fanə nə hə tə nyi taa guci patə. Amma ma cii kya ba əna, ka putə ŋga əŋjinə ganə, kaa təya shii vii goonja oo'i, hə sləkee ka nyi." ^{††43} Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca madəe ka uurakii ka 'wanə, əŋki ci, "Lazarusə gimagi!" ^{†44} Wata ca gimagi. Mafuudəkii nə ciinəkii da sədəkii patə da i dara wa agikii. Əŋki Yeesu ka tii, "Pəragimə tə ci, kaa ca mbee ka wiinə." [†]

Da *mətərəkina agyanə Yeesu

(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

^{†45} Ma əŋjitə shi ka nəhəpaanə tə Mariyaama, kə nee tii ka sətə dii Yeesu, laŋə ahadatii vii ka ci goonja əsə. ^{†46} Amma ma hara əŋji, kə ənyi tii aabii *Farisanyinə, təya dzə ka ba ka tii sətə dii Yeesu. ^{†47} Wata Farisanyinə da madiigərə limanyinə a da mətərəkina, əŋki tii, "Iitə dānaama? Tsaaməmə ka sə ŋga hurəshishiitsə ci əndətsə a dāada! ^{††48} Mada kə bwasee amə ka ci ca dāada ha'ə, ka viinə nə patənə ŋga əŋji ka ci goonja. Mada kə fii gayinə ŋga əŋji Rooma əsə, ka shinə nə tii, təya waalagi yi ŋga Əntəŋfə gaamə, təya saawee ka hanyinə gaamə!"

^{†49} Tə'i əndə'i əndə agitii dii ləməkii Kayafasə, ci nə gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza. Əŋki ci ka tii, "Ya saŋə mabiinə nuunə kwa? ^{††50} Pooshi unə paaratəgi oo'i, gədə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga əŋji patə, acii zamaginə də patənə ŋga hanyinə kwa?" ^{†51} Weewee ma sətə cii kəya ba, əntaa ŋga ənfunkii, amma makə dii ci ka gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza, anabaakwaanə cii kəya da oo'i, ka əntənə nə Yeesu ka putə ŋga *Yahudiinə. ^{†52} Əntaa wata ŋga Yahudiinə tanə, amma ka putə ŋga əŋji ŋga Əntəŋfə taa da patə, kaa təya ndzaanə ka ədzəmə rəŋwə. ^{†††}

† 11.9-10 8.12; 12.35-36. †† 11.11 Mat. 9.24. † Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. †† 11.21 11.32. †† 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. ††† 11.25 5.21,24; 8.51. ††† 11.27 1.34; 4.25.

§ 11.32 11.21. †† 11.35 Luka 19.41. ††† 11.37 9.6. §† 11.38 20.1; Mat. 27.60. §†† 11.42 12.30. †† 11.44 20.6-7. §† 11.45 2.23. §†† 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5; Slənə 4.16. §†† 11.49-50 18.14. §†† 11.52 10.16.

⁵³ Uusərakii 'watəgi *gayinə nga Yahudiinə alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu. †

⁵⁴ Acii ha'ə, ma Yeesu, paa ci ənyi ka wiinə paŋgəraŋə ma'ə anə hanyinə nga Yahudiya, amma ca madə, ca palə saakii ka əndə'i ha kədəhə da bilinə, waatoo əndə'i vəranə ətə ci ənjə a 'wa Ifərami. Davə ndzaa tii da lyawarənaakii. ††

⁵⁵ Mbəshanə nga kumənə nga Pasəka, kə ma'i ənji laŋə anə hanyinatii, təya palə aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu'u mbu'yanə kumənəkii. ⁵⁶ Təya dzə də alənə tə Yeesu. Ma təya dza də nə asəkə yi nga Ən-taŋfə əsə, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, "Tītə nee unə noona? Weewee paa ci ka shinə ka kuməəna, anii ka shinə nə ca?" ⁵⁷ Ma ləguyi tii ha'ə, acii kə baabagi madiigərə limanyinə da Farisanyinə oo'i, taa wu patə shii hatə dii Yeesu davə, wa ca shi ka banə, kaa ənjə a shii dzənə ka kəsənə tə ci.

Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya

(Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9)

12 Ma ətsə mbədaanə baanə kuwa kaa ənjə a da kumənə nga *Pasəka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vəranə nga Lazarusə əndətə shi ca madee ka ci agi maməətə ənja. ¹² Makə mbu'i ci aadəvə, kə jigə ənji ka ci zəmə nga kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəŋwə nə ci agi ənjitə ndzaanə ka ha rəŋwə da Yeesu. †††

³ Wata Mariyaama a ŋgərə əbwə urədyə. Ma urədit-sa, nga maləŋə kwaba acii də ba nga "narədi" dii ənji. Kya əjivə aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. Wata mədədəranə nga urədyakii a nagi yikii də zənənə. †††

⁴ Tə'i əndə'i lawarə nga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ətə ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ "Maci dərəmagine ci ənjə a dərəmagi də urəditsa, kadə ka danə nə kwabakii *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghi-nə, amma acii dii ci ka mahəra, makə dii ci, ci ca nəhə mbuurə kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma əŋki Yeesu, "Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra nga ŋgədənə tə nyi. ⁸ Ma maaghiinə, taa guci patə nə tii abii unə, amma ma nyi, pooshi amə ka ndzaanə doonə taa guci." ††

Da mətərakinə agyanə Lazarusə

⁹ Makə fii danjəna oo'i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə. Əntaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə madee Yeesu agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata madiigərə limanyinə a da rəgwa nga bələginə tə Lazarusə əsə. ¹¹ Acii da tsa uurakii shigi kaareenə nga hara *Yahudiinə laŋə ka tii, təya vii gooŋga ka Yeesu. ††

† 11.53 5.18. †† 11.54 5.13; 7.1. † 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. †† 11.56 7.11. †† 12.1-3 11.1-2. ††† 12.2 Luka 10.40. ††† 12.3 Luka 7.37-38. § 12.4 Yoo. 6.71; 13.2,27; 18.2. †† 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. ††† 12.7 19.40. †† 12.8 Dzək. 15.11. ††† 12.9 11.43-44. †† 12.11 11.45.

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40)

¹² Pukyatə hakii, ma danjənatə shi ka kumənə nga Pasəka, kə fii tii oo'i, ka shinə nə Yeesu aa Urusaliima.

¹³ Wata təya fədə banyinə nga dibənuuja, təya palə aaba'ə vəranə ka guŋyanə də ci. Təya ka vurənə, təya ba, "Dələnə də Əntaŋfə! Wa Əntaŋfə a da barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə nga Slandana. Wa Əntaŋfə a da barəkaanə ka ŋwarəwə nga *Isərayiila!" ††

¹⁴ Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba'əkii, makə sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ¹⁵ "Vəranə nga *Sihiyoonə ga ha ŋgwalə! Waatsə ŋwarəwaaku ka shinə aba'ə uundzə vamənda." ¹⁶ Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də ətsə daga ka saa'ikii, amma makə madee Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci duunuunə, kə buurətə tii oo'i, kə wabi malaaba ləkaləkatə ətsə agyanəkii, ha'ə əsə dii tii ka ci. †††

¹⁷ Ma ənjitə nji da i Yeesu saa'itə 'wii ci tə Lazarusə asəkə gu'u, ca madee ka ci agi maməətə ənja, kə baabii tii ka ənji sətə slənyi. ¹⁸ Ci dii gi danjəna ka gəŋunə də ci, acii kə fii tii oo'i, ci sha dii sə nga hurəshishiitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyinə a ba ahadatii, əŋki tii, "Kə nee unə dii, pooshi amə agi jaalanə shaŋə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nə'u tə ci!" ¹⁸

Alənə nga hara ənji Gərikə tə Yeesu

²⁰ Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tə Əntaŋfə agi kuməətə, tə'i hara ənji Gərikə. ²¹ Wata təya shi aabii Fil-ibusə, əndə Batəsayida anə hanyinə nga Galili, əŋki tii ka ci, "Maləma, ŋga'ə keenə nə neenə ka Yeesu."

²² Filibusə a madə, ca dzə ka banə ka Andərawəsə, təya madə, təya dzə ka banə ka Yeesu. ²³ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uzənə nga əndə a up-aa duunətənə. ²⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, mada ləgagərə ənji slikərənə aagi hanyi, ka bəsləginə nə ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u laŋə. ²⁵ Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinaakii. Ma əndətə kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nə ci əpinəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Taa wu patə ca moo paslənə tə nyi, tyasə see a nə'u ci tə nyi. Ma əndətə ca paslə tə nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nə ci davə. Taa wu patə ca paslə tə nyi, ka du-unətənə nə Daadə tə ci." ²²

Wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii

²⁷ "Ma nyi, agi mabuurənə nə nyi, mashiimə nyi sə nga banə. Mada bii nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka danə, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa ciba. ²⁸ Daada, baarii duunuunə nga ləməku ka ənja!" Wata əndə'i uura nga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, "Kə uugi nyi baarii duunuunə nga ləməki. Ka ənənə nə

†† 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yoo. 1.49. ††† 12.15 Zak. 9.9. ††† 12.16 2.22; 17.1. ††† 12.17 11.42-45. 18 12.19 11.48. 19 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8. 20 12.23 2.4; 12.16. 21 12.24-25. 22 12.27 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. 22 12.26 14.3; 17.24. 23 12.27 12.23; Mat. 26.38.

nyi ka baariinā əsə." ¹²⁹ Ma danĵanatə davə, kə fii tii uura nĵa ənda, wata əŋki hara ənji ahadatii, "Dzanə nĵa vənə dīi ha'ə." Əŋki hara ənji natii, "Malaa'ika wabi da ci!"

³⁰ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Əntaa ka putaaki də uura nĵa əndətsə fii unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə. ³¹ Kə uugi saa'i mbu'yanə ka da ğəŋwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə nə ənji nĵaŋu-unə acii nĵaŋwə nĵa duuniya. ^{††32} Ma nyi, mada kə madēe ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nə nyi patənə nĵa ənji aabiiki." ^{‡‡33} Kə bii ci ha'ə kaa ca baarii tsarə nĵa əntətə nii kəya əntə. ^{‡‡}

³⁴ Əŋki danĵana, "Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Iitə dīi banəku oo'i, tyasə ka madēenə nə ənji ka Uuzənə nĵa əndə aadəgya? Wu saŋə nə *Uuzənə nĵa ənda?" ^{‡‡35} Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ka ta'veenə nə bəranə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəŋwə də wiigi'inə goonə agi bəranəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a rəgwa. Acii ma əndətə ca wii agi təkunə, paa ci ka shii hatə cii kəya dzə aadəvə. ^{‡‡‡36} Makə wiitsə bəranəkii ahadoonə, viimə ka ci goonə ga koonə shii ndzaanə ka ənji nĵa bəranə." ^{‡‡‡}

Makə baĵi Yeesu wabəətsa, wata ca madə, ca dzə ka umbəĵinə saakii aciitii.

Ghatə vii goonĵa nĵa Yahudiinə

³⁷ Taa nĵahi ka ğinətii daadii Yeesu patənə nĵa sə nĵa hurəshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goonĵa.

^{§38} Ma təkuree tii ka vii goonĵa, kaa sətə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goonĵa, ətə bii cii, ^{§†}

"Slandana, wu saŋə vii goonĵa ka wabəətsə bii ina? Tə'i əndə nee ka nĵeerənaaku kwa?"

³⁹ Acii ha'ə kə təkuree tii ka vii goonĵa, acii kə bii Isaaya əsə, əŋki ci,

⁴⁰ "Kə uurəfəĵi Əntaŋfə tə tii, acii ga təya nee ka uushi'inə. ^{§††}

Ca pa'əgi hiimatii

acii ga təya paaratəgi də uushi'inə əsə.

Əŋki Əntaŋfə, ma dīi nyi ha'ə, acii ga təya zhi'wagi aabiiki, nya mbədəpaa də tii."

⁴¹ Ma bii Isaaya ətsa, acii kə nee ci ka duunuunə nĵa Yeesu, ca wabə aĵyanəkii əsə. ^{§†}

⁴² Taa nĵahi ha'ə, laŋə agi *ĵayinə nĵa Yahudiinə vii goonĵa ka Yeesu, amma putə nĵa nĵwalənə acii *Farisanyinə, pooshi tii nĵa wabəgi paŋĵəraŋə aĵyanə Yeesu, acii ga əŋjə a lyaakagi tə tii asəkə kuvə də'wa. ^{§††43} Ma təya, ğədə dələnə nĵa ənji shiŋkinə kadeesəkə ka tii acii dələnə nĵa Əntaŋfə. ^{§†}

La ğəŋwanə də wabənə nĵa Yeesu

⁴⁴ Kə madēe Yeesu ka uurakii ka banə, əŋki ci, "Taa wu patə vii ka nyi goonĵa, əntaa wata ka nyi vii ci

goonĵa, amma da i ka Əndətə sləkēe ka nyi. ^{§†45} Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Əndətə sləkēe ka nyi ətsa. ^{§§†46} Ma nya, makə bəranə shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu patə ətə vii ka nyi goonĵa, a ndzaanə agi təkunə. ^{§§†47} Mada kə fii əndə wabənaaki, amma paa ci nə'utə wabənəkii, paa nyi ka da ka ci ğəŋwanə də nəkii. Ka luupaa ənji shi nyi aa duuniya, əntaa ka da ğəŋwanə ka tii. ^{§§§48} Ma əndətə kaaree ka nyi, ca təkuree ka fa wabənaaki, tə'i əndətə na da ka ci ğəŋwanə. Wabəənə wabi nyi na ndzaa ka mala ğəŋwanaakii uusəra nĵa muudinə! ⁴⁹ Ma ətsa, goonĵa. Acii əntaa də baawədaaki cii kya wabə, amma Daadə ətə sləkēe ka nyi bii ka nyi sətə banəki tyasə. ¹⁸⁵⁰ Kə shii nyi əsə, ma wabənaakii, ci ca vii əpinə nĵa ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka əŋja. Ma sənə bii nyi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka nyi kaa nya ba." ¹⁹

Yiibəĵinə nĵa Yeesu tə sədə nĵa lyawarənaakii

13 Ma ətsə mbədəaanə baanə rəŋwə ka kumənə nĵa *Pasəka, kə shii Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aabii Dii. Taa guci patə nə ci agi uudənə tə əŋjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i ci tə tii ca'ə ka muudinə. ²⁰

² Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *Seetanə kavənə aa ədzəmə Yahuda Isəkariyoota uuzənə nĵa Simoonə tə viinə tə ci aacii əŋja. ²¹³ Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntaŋfə patənə nĵa uushi'inə, kə shii ci oo'i, daciĵi Əntaŋfə shi ci, aabiikii cii kəya ənə əsə. ²²⁴ Wata ca madətə ka ha nĵa ndzaanə, ca sədəgi əndə'i kəjeerənə ashikii, ca nĵərə ĵyara, ca ənəpaa də nĵukii. ²³⁵ Ca nĵərə ma'inə, ca əjivə aasəkə kələra, ca ndzaŋə yiibə sədə nĵa lyawarənaakii, ca dzə də taadəĵinə də ĵyaratə a nĵukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonə Piita. Əŋki Piita ka ci, "Slandana, hə nə yibə ka nyi sədə nii?" ⁷ Əŋki Yeesu ka ci, "Pooshi hə paaratəgi də sənə cii kya da əndzə'i, amma kadə nii kwa paaratəgi aakəŋwa." ⁸ Əŋki Piita, "Paa hə ka yibə sədəki shaŋə!" Əŋki Yeesu ka ci, "Mada paa nyi yibə ka hə sədəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə." ⁹ Əŋki Simoonə Piita ka ci, "Slandana, mada ha'ə dīya, əntaa wata sədəki tanə yiibəĵinəku, amma yibəgi patə da i ciinəki da nəkii!" ¹⁰ Əŋki Yeesu, "Taa wu yibəgi shishinəkii, malaabakii nə ci ətsa, pooshi nafa nĵa ənənə ka yibənə, madaamə sədəkii. Ma unə, patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə əndə rəŋwə." ²⁴¹¹ Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tə əndətə na vii tə ci aacii əŋja. Ci dīi bii ci, "Patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə əndə rəŋwə." ²⁵

¹² Ma daaba'ə, makə uugi ci yiibəgi sədətii, ca ənə ka nĵavə kəjeerənaakii, ca ənə ka ndzaanə dasə ka ha nĵa ndzaanaakii, ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Kə paaratəgyuunə də sətə dīi nyi əndzə'i kwa? ²⁶¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nĵa'ə əsə makə 'wii

† 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. †† 12.31 5.22; 14.30; 16.11.

‡ 12.32-34 3.14. †† 12.33 18.32. ‡‡ 12.34 Jab. 89.37; 110.4; Əzakii. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14. ††† 12.35-36 7.33; 8.12. ‡‡‡ 12.36 5.13. § 12.37 16.9. §† 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16. §†† 12.40 Isaa. 6.10. §‡ 12.41 Isaa. 6.1-3. §†† 12.42 2.23; 9.22. §† 12.43 7.18.

§‡ 12.44 5.24. §§† 12.45 14.9; 5.18. §§‡ 12.46 12.35-36.

§§§ 12.47 3.17; 5.22. 18 12.49 7.16-17. 19 12.50 4.34. 20 13.1 2.4. 21 13.2 12.4; Luka 22.3. 22 13.3 3.35; 8.14. 23 13.4-5 Luka 12.37. 24 13.10 15.3. 25 13.11 6.64,70-71. 26 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10.

unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yilbəgi nyi koonə səduunə. Ma unə əsə, yilbəshimə sədə ahadoonə. ¹⁵ Kə baarii nyi koonə danə ha'ə, koonə shii danə makə ətsə dii nyi koonə. ¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə əsə, pooshi masləkee əndə ka paleenə ka əndətə sləkee ka ci. ¹⁷ Makə kə shii unə goongatsa, mada kə gyuunə aakəjwa də danə ha'ə makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə. †

¹⁸ "Əntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ənjitə ta'i nyi. Ka danə ka goongə nə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, 'Ma əndənə ciina zəmə ka kəjwə rəjwə, kə zə'uunə ci ka nyi.' ¹⁹ Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goongə, oo'i nyi nə əndə daga jukə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa." ††

Wabənə nga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ənja (Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

²¹ Makə bagi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca bagi paŋgəraŋə, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə ahadoonə ətə na vii tə nyi aacii ənja."

²² Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə gwazəgi haŋkalatii ka shaŋə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uudənə, atəŋgalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərikətə ka ci, əŋki ci, "Ləgwə watə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə." ²⁵ Wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Wu daa Slandana?" ²⁶ Əŋki Yeesu, "Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəgudə, nya vii ka ci, ci nə əndəkii." Wata ca əntəcii buroodi, ca daanə dzəgudə, ca vii ka Yahuda uuzənə nga Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ədzəməkii. Əŋki Yeesu ka ci, "Duu ka da sətə cii kwa da pii pii!" ²⁸ Asee, ma wabənə nga Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə dii ci Yahuda nə əndə kəsə kwaba, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə dibə ka da də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madə, ca dəməgi dəŋwa'ə. Davədə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, "Ma əndzə'i diya, kə uugi duunuunə nga Uuzənə nga əndə shiginə aa babara, kə uugi duunuunə nga Əntəŋfə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi duunuunə nga Əntəŋfə paŋgəraŋə aa babara daciikii, ka baariinə nə Əntəŋfə duunuunə nga Uuzənəakii ashikii saakii. Pii pii danəkii ha'ə əsə. ³³ Manjeevənaakya, ma aakəjwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə.

† 13.15 1 Yoo. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21. †† 13.16 15.20; Mat. 10.24. †† 13.17 Yak. 1.25. ††† 13.18 Jab. 41.10; Yoo. 17.12. ††† 13.19 8.24; 14.29; 16.4. †††† 13.20 Mat. 10.40. †††† 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20. § 13.27 13.2. §† 13.29 12.6. §†† 13.31-32 17.1.

Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə nga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə. ³⁴ Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uudəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uudəshuunə. ³⁵ Mada kə uudəshuunə, ka shiinə nə patənə nga ənji oo'i, lyawarənaaki nuunə." §†

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita (Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34)

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwə ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, aama daa cii kwa dza?" Əŋki Yeesu ka ci, "Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəjwa, ka nə'unə nə hə tə nyi." ³⁷ Əŋki Piita ka ci, "Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya əntə ka putaaku!" ³⁸ Əŋki Yeesu, "Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." §†

Rəgwa nga dzənə aasii aa ha Əntəŋfə

14 Əŋki Yeesu ka tii, "Goonə buurə taa mi. Viimə goongə ka Əntəŋfə, una gi'i tə nyi əsə. ¹ Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə laŋə. Wanyinə ka dzənə ka hadə koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kada pooshi nyi bii koonə ha'ə. ² Maa kə gi nyi, kə hadətəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fədənə tuunə aabiiki, koonə shii ndzaanə ka hatə dii nyi davə. ³ Kə shii unə rəgwa nga hatə cii kya dzə aadəvə."

⁴ Əŋki Tooma ka ci, "Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə dii shiiniinə rəgwa nga dzəginə aadəvə?" ⁵ Əŋki Yeesu ka ci "Nyi nə rəgwa, ashiki nə goongəanə, nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aabii Daadə madaamə daciiki. ⁶ Makə dii ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəjwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə." ⁷

⁸ Əŋki Filibusə ka ci, "Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu." ⁹ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Filibusə, kə ta'avə nyi ka shaŋə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə dii banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada? ¹⁰ Filibusə, paa hə vii goongə oo'i, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?" Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, "Ma wabəənə ca shigi da maki koonə, əntaa nga naaki na. Amma Daadə ca da slənəakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə goongə ka wabənəkii. Mada pooshi unə ka vii goongə ka wabənaaki, viimə goongə putə nga uushi'iitə cii kya slənə. ¹²

§ 13.33 8.14. §†† 13.34 15.12,17; 1 Yoo. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yoo. 5-6. §† 13.35 1 Yoo. 3.14. §† 13.36 8.14; 21.19. §†† 13.38 18.27. §††† 14.1 14.27. §†††† 14.3 12.26. 18 Tooma: 20.24. 19 14.6 Ibər. 10.20. 20 14.7 8.19. 21 14.9 12.45. 22 14.10 3.35. 23 14.11 5.18,36; 10.37-38.

¹² "Tantanyinā cii kya ba koonā, taa wu patē vii ka nyi goongga, ka slānānā nā ci slānātē cii kya slānā əsə palee ka ənə cii kya slānā, acii aabii Daadē cii kya dzə. ¹³ Taa mi patē kədii unə də ləmāki, ka danə nā nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa duunətənə dashiki Uzənaakii. ¹⁴ Mada kədii unə taa mi patē də ləmāki, ka danə nā nyi koonə."

Da aləkawalə nga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ "Mada kə uu'i unə tē nyi, ka n'utənə nuunə bariyaaki. ¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nā nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nā ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nā ci. Ci baarəgi paŋgəraŋə tē goongaanə agyanə Əntaŋfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tē ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tē ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tē ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə. ¹⁸ "Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nā nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəŋwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə dii ci da i əpinə nā nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uuserata, ka shiinə nuunə oo'i, ashi Daadə nā nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə dii nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patē liwə bariyanyinaaki, ca n'utə tē tii, ci nā əndətə uu'i tē nyi. Ma əndətə uu'i tē nyi, ka uudənə nā Daadə tē ci. Ma nyi naaki əsə, ka uudənə nā nyi tē ci, nya baarəgi ka ci naaki na." ²² Əŋki Yahuda (əntaa nga Isəkariyoota), "Slandana, iitiitə daa danəkii baarəginəku naaku nā keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?" ²³ Əŋki Yeesu, "Taa wu patē uu'i tē nyi, ka n'utənə nā ci dzəgunənaaki. Ka uudənə nā Daadə tē ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shinə niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka n'utə dzəgunənaaki, paa ci ka uudənə tē nyi ətsa. Ma dzəgunəənə fii unə da maki, əntaa nga ənfə nāki, amma daciai Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənəkii. ²⁵ "Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə. ²⁶ Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaba Ma'yanə ətə nā Daadə a sləkee koonə də ləmāki, ci na dzəgunə koonə patənə nga uushi'inə, ca buurətə koonə patənə nga uushi'iitə bii nyi koonə. ²⁷ "Ndzaanə agi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə nga jaməətə ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ŋgwələ əsə. ²⁸ Kə fii unə nya ba, ka palənə nā nyi, amma ka ənyanə nā nyi aabii unə. Mada kə uu'i unə tē nyi, ka danə nuunə moodasəkə nga dzənaaki aabii Daadə, acii kə palee ci ka nyi. ²⁹ Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koona shii vii goongga saa'itə nā səkii a slənə. ³⁰ Paa nyi na wabə laŋə doonə ma'ə, acii agi shinə nā ŋwanəwə nga duuniyana. Əntaa ŋgeerənə

† 14.13 15.16; 17.1. †† 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yoo. 5.3; 2 Yoo. 6. † 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yoo. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. †† 14.17 1 Koor. 2.10-16. †† 14.19 16.16; 8.14. ††† 14.20 5.18. ††† 14.21 14.15. § 14.23 Səniinə 3.20. §† 14.24 7.16. §†† 14.26 14.16. §† 14.27 16.33; 20.19,21. §†† 14.28 8.14. §† 14.29 13.19.

paleegi ci ka nyi, ³¹ amma ma na da ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tē Daadə. Ci dii cii kya slənə patənə nga uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadza-amə kaama bwasee ka hana." ³¹

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

¹⁵ "Nyi nā tantanyitə ənfwə inabi, Daadə əsə nā əndə hada də ənfukii. ³² Agi pwaatəginə nā ci ciinə nga ənfwə ətə pooshi ka poonə nga'ə. Ma ətə ca poo nga'ə, ca hadatəgi, kaa ca shii ndzaanə camə, ca poo laŋə. ³³ Ma unə, camə nuunə də dzəgunəətə jiguunyii koonə. ³⁴ Ndzaamə ləbə da nyi, nya ndzaa ləbə doonə naaki. Pooshi baladzanə nga ənfwə ka poonə ci saakii madaamə ci ma'ə ashi diikii. Ha'ə əsə, pooshi unə ka poonə, mada pooshi unə ləbə da nyi. ¹⁹

⁵ "Nyi nā ənfwa, unə nā baladzanə nga ənfwa. Ma əndətə ləbə da nyi, ashikii nā nyi əsə, ci ca poo laŋə, acii mada pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka dātənə. ⁶ Ma əndətə pooshi ləbə da nyi, ka kaginə nā ənji tē ci makə baladzanə nga ənfwa, ca huurəgi, ənjə a dzatəgi də baladzanəkii, ənjə a kaanə gunə, ca ətsa-gi. ²⁰⁷ Mada kə ndzaa unə ləbə da nyi, kə ndzaa wabənaaki ləbə doonə əsə, ka kədiinə nuunə patənə nga uushi'inə ətə cuuna moo, ka upaanə nuunə əsə. ²¹⁸ Mada kə ndzaa unə makə ənfutə ca poo laŋə, ka kiranə nuunə duunuunə ka Daadə. Ci na baarii oo'i, ənji n'utə tē nyi nuunə. ²²⁹ Kə uu'i nyi tuunə makə sətə uu'i Daadə tē nyi. Ndzaamə agi uudənaaki. ²³¹⁰ Mada kə n'utuunə sətə bii nyi koonə, ka ndzaanə nuunə agi uudənaaki, makə sətə n'utə nyi ndilə ndilə tē sətə bii Daadə ka nyi, nya ndzaanə agi uudənaakii əsə. ²⁴

¹¹ "Ma bii nyi koonə ətsa, kaa moodasəkaaki a ndzaanə ahadoonə, moodasəkə goonə a mbu'u əsə. ²⁵¹² Ma bariyaaki, uudəshimə, makə sətə uu'i nyi tuunə. ²⁶¹³ Ma madaunə uudənə ətə ci əndə a uudə tē guviinəkii, vigi əpinaakii ka putatii. ²⁷¹⁴ Ma unə, mada kə n'utuunə sətə bii nyi koonə, guviinəki nuunə. ¹⁵ Paa nyi ka 'wanə tuunə ənji slənəki ma'ə. Acii ma əndə slənə, paa ci ka shii sətə ci Slandanəkii a da. Guviinəki 'wanəki tuunə, acii kə bii nyi koonə patənə nga sətə fii nyi ama Daadə. ¹⁶ Əntaa unə ta'i tē nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koona dzə ka əji pawə laŋə, waatoo pawətə pooshi ka uudənə shaŋə. Mada kə dii unə ha'ə, ka viinə nā Daadə koonə taa mi kədii unə aciikii də ləmāki. ²⁸¹⁷ Ci dii cii kya ba koonə, uudəshimə." ²⁹

Ushapaanə nga ənji *duuniya tuunə

¹⁸ "Mada kə ushapa duuniya tuunə, buurətəmə oo'i, tē nyi 'watəgi tii ushapaanə. ³⁰¹⁹ Maci nga duuniya nuunə, kada ka uudənə nā duuniya tuunə. Amma kə ta'i

§† 14.30 12.31. §†† 14.31 15.10; Mat. 26.46. §§† 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. §§§ 15.2 Mat. 3.10. 18 15.3 13.10. 19 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yoo. 2.6,28; 3.6,24. 20 15.6 Mat. 7.19. 21 15.7 15.16. 22 15.8 14.13; 17.1. 23 15.9 13.1; 5.18. 24 15.10 14.15. 25 15.11 16.22,24; 17.13; 1 Yoo. 1.4. 26 15.12 13.34; 1 Yoo. 4.11. 27 15.13 10.11. 28 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yoo. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yoo. 6.70; 13.18. 29 15.17 13.34. 30 15.18 7.7.

nyi tuunə tsarə agi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci dii ushapaa tii tuunə. ²⁰ Buurətəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ca palee ka Slandanəkii. Ci dii, mada kə cibee tii ka nyi, ka cibeenə nə tii koonə noonə əsə. Mada kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə nə tii noonə əsə. ^{†21} Amma ka danə nə tii koonə patənə n̄ga uushi'iitsa acii dii unə ka naaki, acii pooshi tii shii tə Əndətə sləkee ka nyi. ^{††22} Maci pooshi nyi shi, nya wabə ka tii, kada pooshi 'waslyakəənati kəshi tə tii. Amma makə sətə dii ci ətsa, pooshi rəgwa mbərədənətii acii 'waslyakəənati. ^{‡23} Taa wu patə ushapaa tə nyi, tə Daadə ushii ci ətsa. ^{‡‡24} Maci pooshi nyi daadii uushi'inə ahadatii ətə pooshi əndə sha dii tsarəkii makə ətsa, kada pooshi 'waslyakəənati kəshi tə tii. Amma kə nee tii ka uushi'iitsə dii nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə. ^{‡‡‡25} Ma dii ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatii a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci: 'Əntaa uushi dii nyi ka tii kaaree tii ka nyi.' ^{‡‡‡}

²⁶ "Kadə nə Matsakə tuunə a shi daciai Daadə, waatoo Malaaba Ma'yanə. Ci na baarəgi paŋgəranə tə goonə n̄ga Əntarjə. Daciai Daadə nii kya sləkee koonə ka ci, ca wabə agyanəki əsə. ^{‡‡‡27} Ma unə, ka wabənə nuunə agyanəki, acii daga saa'itə 'watəgi nyi dzəgunənə ka ənji naamə doonə. [§]

16 "Ma bii nyi koonə ətsə patə, acii goona ənyi aaba'ə agi nə'unə tə nyi. ² Kadə nə ənjə a laakəgi tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. Tə'i saa'i na shi əsə, taa wu ca bələ tuunə, ka n̄gərənə nə ci makə paslənə nə ci ka paslənə ka Əntarjə də danə ha'ə. ^{§†3} Ma nə ənjə a da koonə ətsə patə, acii pooshi tii shii tə Daadə taa tə nyi. ^{§††4} Amma ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii buurətənə oo'i, kə shi nya bii koonə ha'ə saa'itə nə səkii a da." ^{§†}

Slənə n̄ga Malaaba Ma'yanə

"Ma dii pooshi nyi bii koonə uushi'iitsə daga n̄kə, acii ka hakii naamə. ⁵ Amma makə wanyinə ka palənə aabii Əndətə sləkee ka nyi, ci dii cii kya bagi koonə əndzə'i. Taa n̄gahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi, amma pooshi əndə ahadoonə ləguyi ka nyi taa aama cii kya dzə. ^{§††6} Wata una bəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə. ^{§††7} Tantanyinə cii kya ba koonə, gədə palənaaki koonə, acii mada pooshi nyi pyalə, pooshi Matsakə tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi, ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci. ^{§††8} Maa kə shi ci əsə, ka baarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə 'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakii. Ca baarii əsə oo'i, kadə nə Əntarjə a da ka tii gəŋwanə. ^{§††9} Ka baariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə dii ci pooshi tii vii ka nyi goonə. ^{§††10} Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənəki, makə dii ci aabii Daadə cii kya palə, pooshi unə ka

neenə ka nyi ma'ə. ¹¹ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, kadə nə Əntarjə a da ka tii gəŋwanə, acii ma n̄gərənə n̄ga duuniyana, kə uugi ci upaa naakii. ^{§§5}

¹² "Larjə nə uushi'inə amaki n̄ga banə koonə, amma ma əndzə'i, ka dāginə larjə ka nuunə ka əsətənə. ¹³ Yoo, maa kə shi Ma'yanə ətə na baarəgi goonə n̄ga agyanə Əntarjə, ka dzəgunətənə nə ci koonə rəgwa n̄ga goonə n̄ga patə. Əntaa də baawədaakii saakii nii kəya wabə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banə nə ci koonə uushi'iitə na shi. ^{18†14} Kadə nii kəya duunətə tə nyi, acii uushi'iitə wabi nyi nii kəya n̄gərə, ca ba koonə. ^{19†15} Patənə n̄ga sətə marii Daadə, naaki. Ci dii fii unə bii nyi, ma Ma'yanəkii, ka n̄gərənə nə ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonə." ²⁰

Mabətəsəkə da moodasəkə

¹⁶ "Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka neenə nuunə ka nyi." ^{21†17} Wata hara lyawarənaakii a ləgwa ahadatii, "Mi cii kəya moo banə kwa? Kə bii ci kaamə, ma aakəŋwa gi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka ənənə naamə ka neenə ka ci. Ca ba əsə, acii dii ci aabii Dii cii kəya dzə. ¹⁸ Mi sarjə ci 'aakəŋwa gi'u' a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya wabə agyanəkii."

¹⁹ Kə shii Yeesu oo'i, n̄ga'ə ka tii nə ləgwanə ka ci, wata əŋki ci ka tii, "Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əsə, ka neenə nuunə ka nyi. Ci nə sətə cuuna laagwa ahadoonə agyanəkii kwa? ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma unə, ka tuunə nuunə, una n̄gərənə ma, amma ma *duuniya, ka danə nə tii moodasəkə. Ka bəzənə nə səkūunə, amma ka zə'unə nə mabətəsəkə goonə ka moodasəkə. ²¹ Maa kə uugi saa'i n̄ga minə danə kaa kya pawə, ka bəzənə nə səkətə acii kə mbu'ya saa'itə n̄ga sa bwanea. Amma maa kə pwayi ki uuzənəkii, wata bwaneakii a zaanə ka ki, acii ka moodasəkə nə ki n̄ga pawə uuzənə aasəkə duuniya. ²² Ha'ə dii nuunə. Ma əndzə'i, ka mabətəsəkə nuunə, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə, ka danə nuunə moodasəkə ka sharjə, waatoo tsarə n̄ga moodasəkə ətə pooshi əndə gutsəginə acii unə. ²²

²³ "Maa kə mbu'ya uusərata, pooshi uushi cuuna kədii aciiki. Tantanyinə cii kya ba koonə, Daadə na vii koonə taa mi patə kədii unə aciikii də ləməki. ^{23†24} Ca'ə mbu'ya ka ənshinə, pooshi unə kədii taa mi də ləməki. Ma danuunə, kədiimə, ka upaanə nuunə, kaa moodasəkə goonə a shii ndzaanə sarai yadə uushi agikii."

Jaalanə agyanə *duuniya

²⁵ "Kə dii nyi koonə wabənə agi wabənə ka ba koonə də uushi'iitsa. Amma tə'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na da koonə wabənə agi wabənə ma'ə. Paŋgəranə paŋgəranə nii kya wabə koonə agyanə Daadə. ^{24†26} Maa kə mbu'ya uusərata, ka kədiinə nuunə aciikii də ləmə-

† 15.20 13.16. †† 15.21 16.3. ‡ 15.22 9.41. †† 15.23 Luka 10.16; Yoo. 5.23; 1 Yoo. 2.23. †† 15.24 5.36. ††† 15.25 Jab. 69.5; 35.19. ††† 15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yoo. 5.6-9. § 15.27 1.14; Slənə 1.8; 1 Yoo. 1.2; 4.14. §† 16.2 9.22. §†† 16.3 15.21. §† 16.4 13.19. §†† 16.5 8.14. §† 16.6 16.22. §† 16.7 14.16. §†† 16.8 Slənə 24.25. §§† 16.9 2.23; 5.38; 6.36,64; 7.5; 10.26; 12.37.

§§§ 16.11 12.31. 18 16.13 14.16; 15.26; Slənə 16.6-10; 1 Yoo. 2.27. 19 16.14 17.1. 20 16.15 17.10. 21 16.16 14.19. 22 16.22 15.11. 23 16.23 15.16. 24 16.25 Mat. 13.34.

ki. Mabamə nyi koonə əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonə. ²⁷ Acii Daadə də naakii nə maa, kə uu'i ci tuunə. Ma uu'i ci tuunə, acii unə maa, kə uu'i unə tə nyi, una vii goonja oo'i, daciikii shi nyi. ²⁸ Weewee daci Daadə shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aabii Daadə cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana." †

²⁹ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, "Wahətsə ka wabənə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ha'ə dii, yadə wabənə agi wabənə agikii. ³⁰ Kə shii inə ha'ə dii oo'i, kə shii hə patənə ŋga uushi'inə, kə shii hə sətə a ədzəmiinə taabu'u ləguuyi inə amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinə ka vii goonja oo'i, daci Əntaŋfə shi hə."

³¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Bahə kə vii unə goonja nii? ³² Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, abiiki nə ci. ^{†33} Ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbənə libuunə da nyi. Ka cibeenə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya." ‡

Da də'wa ŋga Yeesu ka putə ŋga lyawarənaakii

17 Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, "Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii dūunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə. ^{†12} Acii kə vii hə ka nyi baawəda agyanə patənə ŋga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. ^{‡3} Ma əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shi-inə tə hə Əntaŋfə rəŋwə dyanə Əndə goonja da shiine tə nyi Yeesu Aləmasiuhu ətə sləkee hə. ^{‡†4} Ma nya, kə baarii nyi dūunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya də. ^{‡†5} Daada, ma əndzə'i, duunətə tə nyi gatə ka hatə dii hə davə, makə sətə duunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə. §

⁶ "Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsəŋə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku. ^{§†7} Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə ŋga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. ⁸ Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii goonja oo'i, hə sləkee ka nyi.

⁹ "Wanyinə ka da də'wa ka putatii. Əntaa putə ŋga *duuniya patə cii kya da də'wa, amma ka putə ŋga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. ¹⁰ Patənə ŋga ənjaaki naaku. Patənə ŋga ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka dūunuunaaki. ^{§††11} Wanyitsə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawəda ŋga ləməku ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəŋwə. ^{§†12} Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawəda ŋga ləməku ətə vii hə ka

nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəŋwə pooshi əndə sha zii agitii, madaamə əndətə rəŋwə, waatoo, əndə ŋga gunə. Ma dii ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə.

¹³ "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitsə asəkə duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də moodasəkaaki, ca ndzaanə sarai a ədzəmətii. ^{§†14} Kə bii nyi ka tii wabənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii dii tii əntaa ŋga duuniya, makə sətə dii nyi əntaa ŋga duuniya əsə. ^{§†15} Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fədəgi tə tii ganə a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətsa. ^{§†16} Makə sənə dii nyi əntaa ŋga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa ŋga duuniya nə tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hə saaku, təya shii goonjaanə ŋga wabənaaku. ¹⁸ Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka nyi aasəkə duuniya naaku əsə. ^{§†19} Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee ka vii natii nə ka hə əsə də goonjaanə.

²⁰ "Əntaa wata ka putatii cii kya da də'wa, amma da i ka putə ŋga ənjitə na vii ka nyi goonja putə ŋga fa Njunyi Habara amatii. ²¹ Agi danə nə nyi də'wa kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə patə. Daadə! wa təya ləbə daŋwə, makə sənə dii aŋwə. Wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. ^{§†22} Ma dūunuutə vii hə ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə makə sənə dii aŋwə rəŋwə. ²³ Waatoo nya ndzaanə ashitii, hə əsə ha ndzaanə ashiki, təya ndzaanə rəŋwə ka shaŋə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. Ma hə əsə, kə uu'i hə tə tii makə sənə uu'i hə tə nyi.

²⁴ "Daada! ma ənjinə vii hə ka nyi, ŋga'ə ka nyi kaa təya ndzaanə ka hatə nii kya ndzaanə, kaa təya shii neenə ka dūunuunaaki ətə vii hə ka nyi. Ma vii hə ka nyi, acii kə uu'i hə tə nyi daga duuniya ma'ə matagamə. ^{§§25} Daadə Əndə goonja, pooshi duuniya shii tə hə, amma ma nya, kə shii nyi tə hə. Ma ənjinə əsə, kə shii tii oo'i, hə sləkee ka nyi. ¹⁸²⁶ Kə bii nyi tə hə ka tii, ka dzənə nə nyi aakəŋwə də banə ka tii ha'ə əsə, kaa uudəətə cii kwa uudə tə nyi a ndzaanə ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanə ashitii." ¹⁹

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)

18 Makə uudəpaa Yeesu də'watsa, təya madə tii da lyawarənaakii, təya taŋəgi təhwanə ŋga Kidəroonə. Ma dava, tə'i səkətsanə. Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a dəməgərə aasəkə tsanəkii. ²⁰² Ma Yahuda, əndə viinə tə Yeesu ka ənja, kə shii ci hakii, acii kə izee Yeesu tii da lyawarənaakii ka dzənə aadəvə. ²¹³ Wata Yahuda a palə aadəvə aasəkə tsanə tii da soojiinə ŋga Rooma da ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə. Ma təya, madiigərə limanyinə da *Farisanyinə sləkee ka tii. Təya

§†† 17.10 15.8. §† 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəŋwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. §†† 17.13 15.11. §† 17.14 7.7; 8.23. §† 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. §§† 17.18 20.21. §§† 17.21-23 5.18; 17.11. §§§ 17.24 12.26; 17.5. 18 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27. 19 17.26 17.6. 20 18.1 Mat. 26.36. 21 18.2 12.4; Luka 21.37; 22.39.

† 16.28 8.14. †† 16.32 Zak. 13.7; Mat. 26.31,56. ‡ 16.33 7.7; 14.27; 1 Yooh. 5.4. †† 17.1 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24. †† 17.2 3.35; 5.24; Mat. 28.18. ††† 17.3 1 Yooh. 5.20. ††† 17.4 4.34. § 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24. §† 17.6 17.26.

fəɖəəne uushi'inə nga paginatii da i tikisanyinə aciitii. †

⁴ Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə aakəŋwa, əŋki ci, "Tə wu daa cuuna ala?"

⁵ Əŋki tii, "Tə Yeesu əndə Nazaratu ciina alə." Əŋki ci ka tii, "Aa wanyina." Ma Yahuda əndə viinə tə ci aacii ənja, davə nə ci kəŋə abitii. ⁶ Makə bii Yeesu ka tii, "Aa wanyina", wata təya ənəgi aaba'ə, təya kwaalagi aa panə acii ngwalənə. ⁷ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, "Tə wu cuuna alə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Tə Yeesu əndə Nazaratu." ⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə bii nyi koonə, wanyina. Mada tə nyi cuuna alə, wa hara ənjina a palə satii." ⁹ Ma bii ci ha'ə, kaa sətə wabi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, "Daada, taa rəŋwə pooshi ətə ətee nyi agi ənjitə vii hə ka nyi." ††

¹⁰ Ma Piita, da i ngila purəŋanaakii nə ci. Wata ca də'yagi, ca patsəgi limə ciizəmanə nga mava nga gawa nga limanyinə. Maləcisə nə ləmə nga mavakii. ¹¹ Wata əŋki Yeesu ka Piita, "Ənəgərə də ngila purəŋanaaku! Ma nə hə ka nəhənə, pooshi nyi ka sagi cibəənə vii Daadə ka nyi kwa?" ††

Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Anasə

¹² Wata soojiinə nga Rooma da gawatii da i ənji nəhə yi nga Əntəŋfə, təya kəsə tə Yeesu, təya anəgi tə ci.

¹³ Aakəŋwacii Anasə 'watəgi tii kərənə tə ci. Ma Anasə, iirə gawə nga limanyinə nə ci. Ci nə sərəhu nga Kayafasə, gawə nga limanyinə agi ətə fəza. ¹⁴ Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə nga Yahudiinə oo'i, gəɖə əntənə nga əndə rəŋwə putə nga ənji patə. ††

Banə nga Piita oo'i, mashiimə ci tə Yeesu

(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)

¹⁵ Kəsənətii tə Yeesu, wata Piita tii da əndə'i *lawara a nə'u tə ci. Ma lawarətsa, kə shii gawə nga limanyinə tə ci ka shaŋə, wata ənjə a bwasee ka ci, ca dəməgərə atsa Yeesu aasii aahaakii. ¹⁶ Ma Piita, a uura mayi ənəgi ci. Wata lawarətə shii gawə nga limanyinə tə ci a ənya aaba'ə, ca ba ka əndə'i kadəma ətə ca nəhə uura maya, wa kya giməgərə də Piita aasəkə yi. ¹⁷ Əŋki kadəmətə ka Piita, "Əntaa rəŋwə nə hə agi *lyawarənə nga əndətsə nii?" Əŋki Piita, "Aa'a, pooshi, əntaa nyi." §

¹⁸ Ma ka saa'ikii, tə'i əra. Acii ha'ə kə hənətə maviinə da ənji nəhə yi nga Əntəŋfə gunə kaa təya 'utə. Wata Piita a əntsahə aabiitii ka 'utətə shishinəkii.

Laagwanə nga *Anasə ka Yeesu

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)

¹⁹ Ma Anasə gawə nga limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə agyanə lyawarənaakii da dzəgunənaakii. ²⁰ Əŋki Yeesu ka ci, "Paŋgəraŋə njii kya dzəgunə ka ənja. Patənə nga dzəgunənaaki əsə, asəkə *kuvə də'wanyinə da asəkə *yi nga Əntəŋfə njii kya dzəgunə. Ənjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii. ²¹ Ka mi dii cii kwa ləgwa amakya?

† 18.3 7.32,45. †† 18.9 6.39. ‡ 18.10 Luka 22.36,38. †† 18.11 Mat. 20.22; 26.39. †† 18.13 18.24; Luka 3.2. ††† 18.14 11.49-50. ††† 18.15-16 Mat. 26.28. § 18.17 18.25. §† 18.20 7.14,26; 6.59; Mat. 4.23; 26.55; Slənə 26.26.

Ləgwatə ama ənjitə nja fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi."

²² Makə wabi Yeesu ha'ə, wata əndə'i əndə nəhə yi nga Əntəŋfə a tsa ka ci meeciinə, əŋki ci ka ci, "Makə ətsə wabənəku ka gawə ku?" ²³ Əŋki Yeesu ka ci, "Mada tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma mada goonğa nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?" ²⁴ Wata Anasə a sləkəe ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəŋwacii Kayafasə gawə nga limanyinə. §†

Ənənə nga Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62)

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kəŋə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, "Əntaa rəŋwə nə hə agi lyawarənə nga əndətsə nii?" Amma kə hiwee ci, əŋki ci, "Pooshi, əntaa nyi." ²⁶ Tə'i əndə'i mava nga gawə nga limanyinə davə, waatoo duurə nga ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, "Pooshi nyi nee ka hə abiikii asəkə tsanə nii?" ²⁷ Wata Piita a tsakə hiweenə, əŋki ci, "Pooshi." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

Yeesu akəŋwacii *Pilaatu

(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5)

²⁸ Pukənə nga ha tsədakə, ənjə a ngərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, ənjə a kərə tə ci aaha ngwaməna. Ma *gayinə nga Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ngwaməna, acii nga'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə nga kumənə nga *Pasəka. ²⁹ Wata ngwaməna ətə dii ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwanə amatii, əŋki ci, "Ngutə 'waslyakəənə dii əndənə koonə kwa?" ³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, "Maci pooshi ci dii 'waslyakəənə, kada pooshi inə kira tə ci aakəŋwaciiku." ³¹ Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa ngərəmə tə ci, una dzə ka da ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya goona." Əŋki tii ka ci, "Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa nga bələgi ənda." ³² Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka madeenə nə ənji ka ci aadəgyə. §†

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, "Hə nə rəŋwə nga *Yahudiinə kwa?" ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Hə saaku buurətə wabəətsə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə agyanəkya?" ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, "Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə saŋa?" ³⁶ Əŋki Yeesu ka ci, "Ma rəŋwənaaki, əntaa nga duuniyana. Maci ma dii nga duuniyanə nə rəŋwənaaki, kada ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə nga viinə tə nyi ka gayinə nga Yahudiinə. Pooshi, əntaa nga hanə nə rəŋwənaaki." ³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, "Aa rəŋwə nə hə ənə kwa?" Əŋki Yeesu, "Hə bii oo'i rəŋwə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wabənə agyanə rəgwa nga goonğa. Taa wu patə ndzaanə ka əndə goonğa, agi fanə

§†† 18.22 19.3; Slənə 23.2. §† 18.24 18.13. §†† 18.26 18.1,10; Mat. 26.51. §† 18.31 19.6. §† 18.32 3.14; Mat. 20.19. §†† 18.35 1.11. §§† 18.36 6.15.

nə ci tē nyi." ^{†38} Əŋki Pilaatu ka ci, "Mi nə rəgwa ŋga gooŋga əsə dii?"

Lagi gəŋwanə ŋga bələnə tə Yeesu
(Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25)

Wata Pilaatu a ənə aabii ənji agyə, əŋki ci ka tii, "Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dii əndəna. ³⁹ Amma makə sətə dii alə'aada goonə, taa guci agi kapaanə nə nyi koonə əndə furəshina agi kumənə ŋga Pasəka. Ŋga'ə koonə nya kapaa koonə tə ŋwanə ŋga Yahudiinə kwa?" ⁴⁰ Wata təya madee ka uuratii ka banə, əŋki tii, "Poosha, kapaa keenə tə Barabasə." Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19 Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a ŋgərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madiŋəna, təya ŋgavə ka ci aanəkii. Təya ŋgərə madizə kəjeerənə, təya ŋgavə ka ci. ^{††3} Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanə ŋga Yahudiinə." Təya tsəərə ka ci meeciinə. [‡]

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, "Ka ŋgiraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci." ^{††5} Wata Yeesu a gimagi agyə da i madiŋənə ŋga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, "Tsaaməmə! Waanə əndəna!" ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da ənji nəhə yi ŋga Əntarŋə ka ci, wata təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avənə. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci." ^{††7} Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, "Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ ənji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə ŋga Əntarŋə nə ci." ^{†††}

⁸ Makə fii Pilaatu ha'ə, kə cakə ŋgwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci, "Da sanə shi ha?" Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ^{†††10} Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Pa ha wabə aciiki kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda ŋga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?" ^{††11} Əŋki Yeesu ka ci, "Ətə dii ci Əntarŋə vii ka hə, ci dii nə hə da baawəda anəki tanə. Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lanə ashikii, palee ka naaku." ^{††12} Makə fii Pilaatu ətsə ha'ə, kə dii ci gazhi'waanə ŋga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də ŋgeerənə, "Mada kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətsə, əntaa guva ŋga maduunə ŋwanə ŋga ha də Rooma nə hə. Acii taa wu bii ŋwanə nə ci, əndə daawaanə ŋga maduunə ŋwanə nə ci ətsa!" ^{††}

^{††13} Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca ŋgiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋga la gəŋwanə. Ma hakii, mapərə'ə faariinə ətə ci ənjə a 'wa də uura

† 18.37 3.32-33; 8.47; 1 Tim. 6.13; 1 Yoo. 4.6. †† 19.2 Luka 23.11. ‡ 19.3 18.22. †† 19.4 18.38; Luka 23.4. †† 19.6 18.31. ††† 19.7 Leew. 24.16; Mat. 26.63-65; Yoo. 1.34; 5.18. ††† 19.9 Mat. 26.62-63; 27.12,14. § 19.11 10.18. §† 19.12 18.37; Luka 23.2; Slənə 17.7.

*İbəraaniya "Gabata." ¹⁴ Ma saa'itə ci təya da ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha ŋga uusəra ŋga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka dabaala, "Wiitə ŋwanə goonə!"

¹⁵ Təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a bələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, "Ŋga'ə koonə kaa nya gwa'avə ŋwanə goonə aashi ənfwə kwa?" Əŋki madiigərə limanyinə, "Maduunə ŋwanə ŋga ha də Rooma tanə nə ŋwanə geenə!" ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata təya ŋgərə tə ci. ¹⁷ Təya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, təya palə, təya mbu'u ka hatə ci ənjə a 'wa "ha ŋga kəŋwə na." Ma də uura İbəraaniya, Gwaləgootə ci ənjə a 'wa hakii. ¹⁸ Makə mbu'i tii aadəvə, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya gwa'avə da i hara ənji bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənəkii. ¹⁹ Pilaatu a naahətə wabənə, ca vii ka ənjə a tsa'avə dagyanəkii ashikii ənfwa. Ma sətə nyaahə ca, "Yeesu əndə Nazaratu ŋwanə ŋga Yahudiinə." ²⁰ Ənji lanə a janŋa, acii ma hatə gwa'avə ənji tə ci aashi ənfwa, pooshi dzadə da vəranə. Də uuranyinə kama kama makkə nyaahə ci, waatoo uura İbəraaniya, uura Latinə, da uura Gərikə. ²¹ Wata əŋki madiigərə limanyinə ka Pilaatu, "Ga ha naahə 'Ŋwanə ŋga Yahudiinə.' Amma naahuu, 'Ma əndəna, ma bii ci, ci nə ŋwanə ŋga Yahudiinə.'" ²² Əŋki Pilaatu ka tii, "Ma sətə nyaahə nyi, ha'ə ndzaanəkii manaahəkii!"

²³ Makə gwa'avə soojiinə tə Yeesu, kə ŋgirə tii kəjeerənaakii, təya təkəpaa ahadatii ənfwadə. Amma tə'i əndə'i kəjeerənə. Ma kəjeerənəkii, pooshi ha ŋga gəŋuginə ashikii. ²⁴ Wata əŋki soojiinə ahadatii, "Gaa-ma tsapaa əna. Kurataamə, kaama nee ka əndətə ca ŋgərə ahadaamə." Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii malaba ləkaləkətə a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, "Kə təkəpaa tii kəjeerənaaki ahadatii, təya kuratə agyanə əndə'i." Ha'ə dii soojiitə əsə. ^{††}

²⁵ Ma atsa Yeesu ci tsa'a ashikii ənfwa, davə nə i məci da cikəŋuci məci da Mariyaama minə ŋga Kəloopa da Mariyaama Magədalina. ^{††26} Kə nee Yeesu ka məci tii da əndə nə'unə ətə palee ci də uudənə, tii kəŋə kəŋə davə. Əŋki Yeesu ka məci, "Yaayi, uuzənaaku nə ci." ^{††27} Wata əŋki Yeesu ka əndə nə'uuta, "Muu nə ki." Daga ka saa'itə əndə nə'uuta a ŋgərə tə ki kaa kya ndzaanə gakkii asii.

Əntənə ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Makə shii Yeesu oo'i, ma ətsə ndzaa ci ətsa, kə uugi slənaakii patə, pooshi uushi mbədaanə, wata əŋki ci, "Meegiiriiki." Ma bii ci ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaanə ka tantanyinə. ^{††29} Tə'i əbwə davə pasə da i mahwarəkinə asəkəkii. Ənjə a ŋgərə soosa, təya shimutə agikii, təya kavə aama magərə muha,

††† 19.24 Jab. 22.19. §† 19.25 Mat. 27.55-56; Luka 23.49. §†† 19.26 13.23. §† 19.28 Jab. 22.16.

təya ka ka ci aamakii. ¹³⁰ Wata Yeesu a shibə, əŋki ci, "Kə uugi ha'ə." Ca gwanjəe ka nəkii, ca əntəgi.

Dzəbə shishinə ŋga Yeesu

³¹ Wata gayinə ŋga Yahudiinə a dzə ka ləgwanə ama Pilaatu kaa ənjə a dzə ka biyiraa səfə ŋga ənjitə gwa'avə ənji, təya ŋgyaaragərə tə tii ashi ənfwa. Ma ləguyi tii ha'ə, acii ma pukətə ha ŋga uusərakii, *uusəra ŋga əpisəka, paa tii ka moonə kaa maməətə ənjitə a ndzaanə ashi ənfwa uusəra ŋga əpisəka. Malaabakii dərəva əsə nə uusəra ŋga əpisəkəkii. ^{††32} Wata soojiinə a dzə ka biyigii sədənyinə ŋga ənjitə atəŋgala Yeesu. ³³ Amma makə mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, kə uugi ci əntənə, wata təya bwasee ka biyigii sədəkii. ³⁴ Amma wata əndə'i sooja a dzəbəgərə uudəmaakii aashi Yeesu, wata pii idənə da ma'inə a əjagi ashikii. ^{††35} Ma əndətə nja tsaamə sətə a slənə ha'ə, ci bii ətsa, koonə shii mbee ka luuvənə noonə əsə. Ma sətə bii ci, gooŋga. Kə shii ci oo'i, gooŋga cii kəya wabə. ^{††36} Ma dii ətsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, "Taa ilaakii rəŋwə pooshi ka əbinə." ^{††37} Tə'i əndə'i ha əsə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii, "Ka tsaamənə nə ənji tə əndətə jibə ənji." ^{††}

Ŋgədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)

³⁸ Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vərənə ŋga Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka ŋgiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa rəŋgərəŋə. Ŋgwaliikii acii *gayinə ŋga Yahudiinə. ^{††39} Tə'i əndə'i əndə əsə dii ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davədə. Tii gi tii da Yusufu, ca ŋgərənə kuzhikinə ŋga bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii. ^{§40} Wata ənjitsə bəra'i a ŋgərə wə ŋga Yeesu, təya hadətə də marəma da i kuzəkətə, makə sətə dii alə'aada ŋga Yahudiinə ŋga ŋgəədə ənja. ^{§†}

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha ŋgə'i əndə davə. ⁴² Makə dii ci, ma pukətə hakii *uusəra ŋga əpisəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə ŋga Yeesu aadəvə.

Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii

(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)

20 Ma tsədakə uusəra alatə, ha ma'ə mapukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə ŋgərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uudənə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ŋgiragi ənji tə

Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci." ^{§††3} Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyiraa əndə nə'uutə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwanjaanə, ca nee ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi da-bə'əkii paraŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə, ^{§†7} da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə dəŋgərəŋgi ci rəŋgərəŋə saakii. ⁸ Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nee, ca vii gooŋga. ⁹ Ma təya, dəŋə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi maməətə ənja. ^{§††10} Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

Jigaginə ŋga Yeesu ka Mariyaama Magədalina

(Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11)

¹¹ Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya agi tuunə, kya gwanjaanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u. ¹² Wata kya nee ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uuda ashitii. Dasə dasə nə tii ka hatə nji Yeesu pərəbə, əndə'i rəŋwə ka hatə nji nəkii, əndə'i rəŋwə əsə, ka hatə nji sədəkii. ¹³ Təya ləgwa amatə, əŋki tii, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa?" Əŋki ki ka tii, "Kə ŋgərəmə ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!" ^{§†}

¹⁴ Wata kya zə'ugi, kya nee ka Yeesu kəŋə, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ətsa. ^{§†15} Əŋki ci ka ki, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa? Wu saŋə nə əndətə cii kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca wabə da ki, əŋki ki ka ci, "Maduuna, mada hə ŋgərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə ci, kaa nya dzə ka ŋgərəginə!" ¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura *Ibərəaniya, əŋki ki, "Rabbi!" makə banə, Maləma. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəku'i aabii Daadə. Amma duu aabii ndzəkəŋushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə nə nyi aabii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntəŋfwaaki, waatoo, Əntəŋfə goonə." ^{§††18} Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nee ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49)

¹⁹ Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pa'əənə makuvə aanətii, ŋg-waliitii tii acii gayinə ŋga Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ^{§††20} Makə bagi ci ka tii ha'ə, wata ca baarii ka tii səkəciinəkii da təŋgalakii. Wata kə dii lyawarənə moodasəkə ka shaŋə ŋga neenə ka Slandana. ^{§§†21} Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkəe

† 19.29 Jab. 69.22. †† 19.31 Dzək. 21.22-23. ‡ 19.34 1 Yooh. 5.6. †† 19.35 15.27; 21.24. ††† 19.36 Jab. 34.20-21; Shig. 12.46. ††† 19.37 Zak. 12.10; Səniinə 1.7. †††† 19.38 9.22. § 19.39 3.1-2. §† 19.40 12.7.

§†† 20.2 13.23. §† 20.6-7 11.44. §†† 20.9 Jab. 16.10-11; Luka 24.26-27; Slənə 2.25-31; 1 Koor. 15.4. §† 20.13 20.2. §† 20.14 21.4; Luka 24.16. §§† ndzəkəŋushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. §§† 20.19 9.22; 14.27; 20.1. §§§ 20.20 19.34; 20.25,27.

Daadä ka nyi, ha'ä cii kya släkee koonä äsə." ^{†22} Makə bagi ci ha'ä, wata ca ädävə ka tii äpinaakii, äŋki ci ka tii, "Luumə Malaaba Ma'yanə. ^{††23} Mada kə tifyagyuuənə ka äŋji 'waslyakəənätii, kə tifyagi Äntanġə ka tii. Mada pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi äŋji ka tifyaginə ka tii äsə." ‡

Yeesu tii da Tooma

²⁴ Ma rəŋwə ägi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u äji bəra'i, waatoo Tooma ätə ci äŋjə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. ^{††25} Wata hara lyawarənə a ba ka ci, äŋki tii, "Kə nee inə ka Slandana." Amma äŋki Tooma ka tii, "Madaamə nyi kə nee ka baavənyinə ŋga kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i tanġalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə."

²⁶ Ma daaba'ə luuma rəŋwə, kə änyi lyawarənə ŋga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mapa'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəŋaanə ahadatii, äŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ^{††27} Äŋki ci ka Tooma, "Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ŋgərə ciinəku, ha kavə aatanġalaki. Bwasee ka ghatə vii goonġaaku ka nyi, ha vii goonġa." ²⁸ Tooma a ba ka ci, "Slandanəki da Äntanġfwaakya!" ²⁹ Äŋki Yeesu ka ci, "Kə vii hə goonġa ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashii äŋjitə vii goonġa, tii ma'ə maneemə ka nyi." †††

³⁰ Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə lanġə ätə daadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi äŋji nyaahə aasəkə ləkaləkətəna. ^{†††31} Amma ma ənə naahəcii äŋji, koonə shii vii goonġa oo'i, Yeesu nə Matadəkii, ci nə *Uuzənə ŋga Äntanġə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa äpinə. §

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii mädəfə

21 Ma daaba'ə ätsa, kə änyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ätsa, ama uunəvə ŋga Tibeeriya. [†] Wiinə makə sətə slənyi. ² Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ätə ci äŋjə a wa 'Huyirənə', ba'ə Nataniyalə əndə Kana ŋga hanyinə ŋga Galili, ba'ə manjeevənə ŋga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. ³ Äŋki Simoonə Piita ka hara äŋji, "A palə nyi ka təəmənə." Äŋki tii ka ci, "Amə patə ca palə." Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'ägi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə. ^{††}

⁴ Ma ätsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndərə, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ätsa. ^{††5} Wata äŋki ci ka tii, "Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?" Äŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi." ⁶ Äŋki ci ka tii, "Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə hərəfinə." Wata təya ka slaadatii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka älyaginə ägi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə lanġə. ^{†††7} Wata lawarətə palee Yeesu də

† 20.21 17.18. †† 20.22 14.16. ‡ 20.23 Mat. 18.18. †† Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. †† 20.26 20.19. ††† 20.29 1 Piita 1.8. ††† 20.30 1.14; 2.11. § 20.31 3.15; 1 Yooh. 5.13. † Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. ††† 21.3 Luka 5.5. †† 21.4 20.14; Luka 24.16. ††† 21.6 Luka 5.5-7.

uudənə a ba ka Piita, äŋki ci, "Slandanə ätsa!" Makə fii Piita oo'i Slandanə ätsa, wata ca ägətə kəjeerənaakii, acii masədəkii ŋji ci, ca lədəgərə aagi ma'inə. ^{††8} Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlya slaadatii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndərə, wata tədanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndərə, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə agikii da i buroodi. ¹⁰ Äŋki Yeesu ka tii, "Kiramə hərəfiitsə kəshuunə." ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaada pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndərə. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə äji makkə. Taa ŋgahi lanġə nə hərəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ^{††12} Äŋki Yeesu ka tii, "Shoomə ka zəmənə." Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu "Wu nə ha?" acii kə shii tii oo'i, Slandanə ätsa. ¹³ Wata Yeesu a dzə, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hərəfinə, ca vii äsə. ^{†††}

¹⁴ Ätsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii ägi maməətə əŋja. ^{†††}

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, äŋki Yeesu ka Simoonə Piita, "Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara äŋjinə kwa?" Äŋki Piita, "Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə." Äŋki Yeesu ka ci, "Nəhuu uuji bagiinaaki." ^{†††16} Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci ŋga bəra'inə, äŋki ci, "Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?" Äŋki Piita, "Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə." Äŋki Yeesu ka ci, "Gərətə ka nyi bagiinaaki." ¹⁷ Yeesu a ləgwa ka ci ŋga makkənə, äŋki ci, "Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?" Kə bəzhi səkə ŋga Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii ŋga makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata äŋki ci ka ci, "Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə." Äŋki Yeesu ka ci "Nəhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə." ¹⁸¹⁹ Ma ägi wabəətsa, ägi baariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka baarii də duunuunə ŋga Äntanġə. Wata äŋki Yeesu ka ci, "Nə'uu tə nyi." ¹⁹

Yeesu tii da hara lyawarənə

²⁰ Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ätə palee Yeesu də uudənə, ätə sha ləguyi ama Yeesu də banə, 'Slandana, wu saŋə na vii tə hə ka əŋja?' Waatoo saa'itə ndzaa ci atanġalakii, təya zəmə əndzanə ŋga Slandana. ²⁰²¹ Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, äŋki ci, "Slandana, ya əndənə naakəya?" ²² Äŋki Yeesu ka ci, "Ma ca, madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i

† 21.7 13.23; Mat. 14.29. †† 21.11 Luka 5.6. ††† 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. ††† 21.14 20.19,26. †††† bagiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2. 18 21.18 2 Piita 1.14. 19 21.19 13.36. 20 21.20 13.23,25.

əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi." ²³ Wata wabənəkii a təkəgi ahada ənji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarətə, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, "Mada kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?" ²⁴ Ci nə lawarətə wabi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, gooŋga. †

Uudəpaanə

²⁵ Yoo, tə'i hara uushi'inə laŋə ətə daadii Yeesu. Maci kə naahəpaa ənji də rəŋwə rəŋwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ŋgərətə laŋənə ŋga ləkələkətənyinəkii.

† 21.24 15.27; 19.35.

Sləne

1 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkaləkataaki nga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi sətə daadii Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləne ^{†2} ha'ə mbu'ya ka saa'itə ŋgirə Əntarŋfə tə ci aadəgyə. Ma taabu'u ŋgirə Əntarŋfə tə ci aadəgyə, kə dii ci wabənə ka ənjitə shi ca ta'i dāgi baawədə nga Malaaba Ma'yanə, kaa təya ndzaa ka masləkee ənjaakii. ^{††3} Kə baarii ci ka tii naakii nə da i əpinə amakii nga baanə əfwadə pu'unə. Kə daadii ci uushi'inə laŋə ətə ca baarii oo'i, da i əpinə nə ci. Ca wabə ka tii agyanə *ŋwanuunə nga Əntarŋfə. Ma ətsə patə, kə slənyi da-ba'ə əntənaakii da madənaakii agi maməətə ənja. ⁴ Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatii, kə bii ci ka tii, "Goona dzəgi asəkə vəranə nga Urusaliima zəku'i, gəramə sətə bii nyi viinə koonə, waatoo, sətə bii Daadə oo'i, ka viinə nə ci koonə. ⁵ Acii də ma'inə dii Yoohana bapətisəma ka ənja. Amma, ma aakəŋwa gi'u, bapətisəma də Malaaba Ma'yanə nuuna upaa."

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

⁶ Makə libə Yeesu da masləkee ənja, kə ləgyuyi tii ka ci, əŋki tii: "Slandana, əndzə'i nə hə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila də ŋwanuunatii kwa?" ^{††7} Əŋki Yeesu ka tii, "Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii da zamanakii agi baawədəakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci daadanə uushi'iitsa. ^{††8} Amma shiimə oo'i, ka viinə nə Əntarŋfə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ci nuuna upaa baawədə, koonə ndzaanə ka ənji waaza wabənaaki asəkə vəranə nga Urusaliima da i hara hanyinə nga Yahudiya da i *Samariya, dəŋə ka hatə ənyagi hanyinə." ^{†††}

⁹ Udəpaanə nga Yeesu tə wabəətsa, təya tsaamə tə ci, Əntarŋfə a ŋgərətə tə ci aadəgyə, kurabiinə a rarə'igi də ci anə ginətii. ^{†††10} Ma təya tsaamə aadəgyə, ca dzə də ndərənə. Ma nee tii, wata wiitsə ənji bəra'i abitii da i mabwadafa kəjeerənə ashitii. ^{†††11} Təya ba ka masləkee ənji, "Unə ənji Galili, mi dii unə kəŋə kəŋə ka tsaamənə aadəgyə kwa? Yeesu ətsə ŋgərətə Əntarŋfə tə ci aadəgyə abii unə, ha'ə nii kəya ənya makə sətə nee unə pyalə ci aadəgyə." ^{††}

† 1.1 Luka 1.1-4. †† 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. † 1.4-5 Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. †† 1.6 Luka 24.21. †† 1.7 Mar. 13.32. ††† Luka 24.47-48; ənji waaza wabənaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. ††† 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. § 1.10 Luka 24.4. §† 1.11 Luka 21.27; Səniinə 1.7.

Tadə madəbama nga Yahuda

¹² Ma daba'əkii, wata masləkee ənjə a jimagərə anə giŋwə nga Zayitunə, təya ənya aa Urusaliima; ka danə nə dzadənəkii bahə kilomeeta rəŋwə. ^{†††13} Makə mbu'i tii, təya ndərəgi aanə maduunə kuvə anə əndə'i ətə izee tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii də nə dava, tii nə i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalawusə da Mata, əndə'i Yakubu uuzənə nga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə nga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə nga Yakubu. ^{†††14} Mariyaama məci Yeesu i ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu da i hara makinə patə, davə nə tii, təya ləbə də nə də moodəfə rəŋwə agi kədiinə acii Əntarŋfə taa ŋgutə saa'i. ^{†††}

¹⁵ Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laŋənatii bahə gya'ə da pupusərə. Piita a madətə aha-datii, ca wabə ka tii, əŋki ci: ^{†††16} "Ndzəkəŋushi'inəkya, kə wabi Malaaba Ma'yanə da ma *Dawuda agyanə Yahuda ətə baarii tə Yeesu ka ənja. Ma wabənaakii, kə ndzaa tyasə, see a da ki ka gooŋga, waatoo sətə dii tə Yahuda. ^{†††17} Acii ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama slənə ka ha rəŋwə ka Əntarŋfə. ^{†††18} Amma ma ci, kə dərəgi ci ra də kwabatə upaa ci agi bwaya slənaakii. Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəərəgi, aginaakii a əjagi patə. ^{†††19} Ənji Urusaliima patə, kə fii tii haalaakii. Ci dii kavə tii ləmə ka rəkii də uuratii Akalədama, makə bana, 'Rə nga idəna'. ^{†††20} Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkataə nga Jabuurə: ^{††††} 'Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zabə, ga əndə a ndzaanə davə.'

Kə nyaahə ənji əsə:

^{†††21} 'See a ŋgərə əndə'i əndə slənaakii.' ^{††††} Makə ha'ə dii əna, ma ənjinə nja dzədəzə deenə oogə da i Yeesu Slandanaamə taa guci patə, ^{†††22} 'watəginə ka yibə bapətisəma nga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə ŋgirə Əntarŋfə tə ci aadəgyə, ma əndə rəŋwə agi ənjit-sa, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba madənə nga Yeesu agi maməətə ənja."

^{†††23} Makə fii ənji ha'ə, təya tadə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə. ^{†††24} Wata təya kədii, əŋki tii, "'Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə ənji patə, baarii keenə ahada ənjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə, ^{†††††25} kaa ca ŋgərə slənə nga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbee ka ci." ^{†††26} Ma daba'əkii,

††† 1.12 Luka 24.52. §† 1.13 Luka 6.14-16. §†† 1.14 Luka 23.49. §† 1.16 Jab. 41.10. §† 1.18-19 Mat. 27.3-8. §†† 1.20 Jab. 69.26; 109.8. §†† 1.21-22 Luka 1.2; 3.21; 24.51. §†† 1.24 Yooh. 2.24-25.

təya kapaa haalakii akəŋwacii Əntaŋfə kaa ca baarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca baarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəra'inə nga masləkee ənja.
†

Jiganə nga Malaaba Ma'yanə

2 Makə mbu'ya uusərə nga kumənə nga *Peen-takoosa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rəŋwə. †2 Pii təya fa lyaamanə nga uushi dadagyə makə laamənə nga mandalə mədə. Wata laamənəkii a nagi kuvətə dzatə tii də nə davə. 3 Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana nga gunə. Ca taala, ca təkəgi agyanə taa wu patə davə. †4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzaŋə wabənə də uuranəyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə. †

5 Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ng-walə tə Əntaŋfə shiishi agyanə hanyinə nga duuniya patə. 6 Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə laŋə. Haŋkalatii a gwazəgi, acii kə fii tii təya wabə də uura nga taa ngutə əndə ahadatii. 7 Kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba, "Əntaa ənji Galili nə ənjitsə ca wabə pata? †8 Ya əna, iitə dii mbee tii ka wabənə də uura nga taa ngutə əndə ahadaama? 9 Wi-inə kə shaamə agyanə hanyinə nga Parətiya, Madiya, İlamiya, Misaputamiya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya, 10 Firigiya, Paməfiliya, Misəra, i da purəŋa Libiya ətə nga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəməgərə əgi diina nga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; 11 wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə patə ka fanə təya ba əgi uuranəyinə gaamə tə maŋgwaarə slənətə slənyi Əntaŋfə." 12 Makə gwazəgi haŋkalatii patə, təya ləgwa ahadatii tuu'ina, "Mi saŋə cii kəya moo baariinə kaama?" †13 Amma, ma hara ənja, təya gwaŋə ka ŋusənə, əŋki tii, "Kə sii ənjinə ənvwa."

Waazanə nga Piita

14 Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntaŋə. Ca madəe ka uurakii, ca wabə ka tii, əŋki ci, "Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə ŋga'ə, kaa nya ba koonə: 15 ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətə cuuna hiima, acii ma'ə uusərə magiramə zəku'i. 16 Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

17 'Ma bii Əntaŋfə, ma əgi muudinə nga zamana, † ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanə ənji patə, manjeevənə goonə ŋguyirənə da makinə, ka danə nə tii anabaakwaanə;

ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntaŋfə ka tii gooŋgaanaakii, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

18 Gooŋga boo, ma maviinaaki ŋguyirənə da makinə,

† 1.26 Wab. 16.33. †† 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. † 2.3-4 Luka 3.16. †† Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii wabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12. †† 2.7 1.11. ††† 2.12 1 Koor. 14.23. ††† 2.17-21 Yaw. 3.1-5.

ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanə aaniitii ka saa'ikii,

ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

19 Ka danə nə nyi sə ŋga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə;

ka jiganə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.

20 Ka zhi'iginə nə uusərə ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka danə taabu'u nə maduunə uusərə ŋga

Slandanaamə a mbu'ya.

21 Taa wu kədii luupaanə acii Slandana, ka mbədənə nə ci.' " §

22 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Unə ənji Isərayiila, fatəmə wabənaaki ŋga'ə. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə baarii Əntaŋfə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntaŋfə sə ŋga hurəshishinə də baawədə laŋə daciikii ahadoonə. §†23 Acii unə kavə Əntaŋfə tə ci makə sətə dii ci aniya ŋga danə. Kə kavuunə tə ci acii bwaya ənji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi. §††24 Amma kə ŋgiragi Əntaŋfə tə ci əgi zəmənə ŋga wa, ca madəe ka ci əgi maməətə ənja, acii pooshi wə da baawədə agyanəkii bahə ca gigisləpaa tə ci. §†25 Acii kə wabi Dawuda agyanəkii, oo'i: §††

'Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəŋwaciiki taa guci patə,

əgi tsakənə nə ci tə nyi acii ga nya gugu'i.

26 Ci nə ədzəməki ka da moodasəka əsə,

əgi wabənə nə nyi ŋga moodasəka.

Taa ŋgahi ka əntənə nə nyi, əgi kanə nə nyi na,

27 acii kə shii nyi: 'ya'ə Əntaŋfwaakya, paa hə ka

vugədəgi əpinaaki aagi ənjagu'u, §†

paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.

28 Kə baarii hə ka nyi rəgwanyinə ŋga upaa də əpinə.

Ka danə nə nyi moodasəka laŋə, acii əgi ndzaanə nə hə da nyi.' "

29 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "'Ya'ə ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya bagi koonə furəŋə. Ma dzədzəshi'inaamə Dawuda, kə əŋki ci, kə ŋgədəgi ənji tə ci, kədəhə daamə nə nə ŋga gu'waakii ka ha'ə dəŋə ənshinə. §†30 Amma, ma ci ma'ə da i əpinə, anabi nji ci, kə shii ci kə ji'i Əntaŋfə ka ci oo'i, kadə nə əndə rəŋwə əgi jijinaakii a ŋgərə dəgələ ŋwanuu-naakii. §†31 Agyanə madənə ŋga *Aləmasiihu əgi maməətə ənja wabi Dawuda ha'ə. Acii bii ci, pooshi Əntaŋfə ka bwaseenə ka ci a gu'u. Taa shishinəkii əsə, pooshi ka bəslənə. §†32 Ma Yeesutsa, kə madəe Əntaŋfə ka ci əgi maməətə ənja. Inə ənə ganə patə, seedawanyinə niinə. §†33 Kə duunətə Əntaŋfə tə ci, ca ndzane ka ci da ciizəmakii. Əntaŋfə Dii a vii ka ci Malaaba Ma'yanə, makə sətə shi ca bii daga ŋukə. Yeesu a pukyağərə keenə əsə, ci ətsə cuuna nee, una

§ 2.21 22.16; Rooma 10.13. §† 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Sləne 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; İbər. 2.4. §†† 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. §† 2.24 3.15; Luka 24.5. §†† 2.25-28 Jab. 16.8-11. §† 2.27 13.35. §† 2.29 1 Meem. 2.10; Sləne 13.36. §†† 2.30 2 Sam. 7.12-13,16. §†† 2.31 Jab. 16.10. §†† 2.32 1.8.

fa əsə. ¹³⁴ Acii əntaa Dawuda ŋgirə aadəgyə, amma ci maa, kə bii ci oo'i, ^{††}

'Əŋki Əntanfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

³⁵ Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.'

³⁶ Acii ha'ə, wa ənji Isərayiila patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə gwa'avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə Əntanfə ka ndzaanə ka Slandanə da Aləmasiihu." [‡]

³⁷ Makə fii ənji ha'ə, kə tabətə moodəfətii, təya ləgwa a ma Piita da a ma hara masləkee ənji, əŋki tii, "Ndzəkəŋushi'ina, iitə daniina?" ^{‡†}

³⁸ Əŋki Piita ka tii, "Baamə ka Əntanfə, bwaseemə ka 'waslyakəənə goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yibə bapətisəma agi ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kaa Əntanfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə, ca vii koonə Malaaba Ma'yanakii. ^{‡‡39} Acii koonə dii Əntanfə aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə da ka manjeevənə goonə da patənə ŋga ənjitə dzadə, taa moonə 'wii ci patə aabiikii." ^{‡‡†}

⁴⁰ Kə wabi Piita ka tii laŋə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, "Təkeemə ka noonə na da bwaya ənji ŋga zamanana koonə luupaa də noonə na, acii bwaya ŋgəra'utə nə təya sa."

⁴¹ Laŋənətii, kə liwə tii wabənaakii, ənjə a yibə ka tii bapətisəma. Kə mbu'i bahə dəbu'u makkə nə ənjitə vii goonŋa uusərkii. ^{‡‡‡42} Kə dii tii gazhi'waanə ŋga fa sətə ŋji masləkee ənjə a dzəgunə ka tii, təya ndzaanə də ədzəmə rəŋwə, təya zəmə ka hakii, təya də də'wa ka Əntanfə əsə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə

⁴³ Kə dii Əntanfə sə ŋga hurəshishinə ŋgaŋga'ə daci masləkee ənja, ka ha'ə kə əsəgi ŋgwalənə tə ənji patə. ⁴⁴ Ənji nə'unə patə, kə ndzaa tii rəŋwə, təya viishi patənə ŋga sətə ətee əndə'i əndə ahadatii, ⁵⁴⁵ təya dərəmagi də uushi'inatii, təya vii kwabakii ka taa wu ətə ətee ahadatii. ⁴⁶ Pukyanə ŋga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi ŋga Əntanfə də moodəfə rəŋwə, təya zəməshi asəkə yinyinatii də moodasəkə da mabaneə ma'yanə. ⁵⁴⁷ Təya dəla də Əntanfə, təya upaa dəlanə əsə acii ənji patə. Ma Slandana, uusərə patə nə ci ka tsakəvənə aashitii tə ənjitə upaa luupaanə. ^{†††}

Mbədəpaanə də mahurəməsə ənda

3 Ma ka əndə'i uusərə, i Piita da Yoohana a dza aasəkə yi ŋga Əntanfə ətsə tibisə makkə ŋga kədəwanə, waatoo saa'i ŋga da də'wa. ^{§†}

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi ŋga Əntanfə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəkii

† ca ndzaneə ka ci da ciizəmaki: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibər. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyağərə keenə Ma'yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26.

†† 2.34-35 Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. ‡ 2.36 3.15.

‡† 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. ‡‡ 2.38 3.19; Luka 3.3. ‡‡† 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. ‡‡‡ 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. § 2.44-45 4.32-35.

§† 2.46 Luka 24.53. §†† 2.47 2.41. §‡ 3.1 10.3,9,30.

daga poonə tə ci nə əndəkii. Pukyanə ŋga uusərə patə nə ənjaakii ka kiranə tə ci aa dəvə, təya kapaa tə ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi ŋga Əntanfə.

^{§††3} Makə nee ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi ŋga Əntanfə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, əŋki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tə tii də ŋga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaba shaŋə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawədə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazaratu, madətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca madəe ka ci. Pii kə upaa sədəkii da idəkii ŋgeerənə. ⁸ Həryatə əndətə a madətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca dəməgərə at-satii. Ca wii, ca dzə də ləədənə, ca dzə də dəlanə də Əntanfə. ^{§†}

⁹ Patənə ŋga ənjitə ŋji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dəla də Əntanfə. ¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izee ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə dii tə ci.

Waazanə ŋga Piita atsaə malaba ŋga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaə malabatə ci ənjə a 'wa malaba ŋga Sulayimaanu, ənji patə a kwəsə pii pii aabiitii, acii kə kəŋee ka tii ka shaŋə nə sətə dii. ^{§†}

¹² Makə nee Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi saŋə nuunə ka neenə ka hurəshishinə ŋga əndət-sa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, agi baawədə geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa? ¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntanfə ŋga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii duunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə kaaree unə. ^{§††14} Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndə-ta, əndə goonŋa, una kədii ka ənjə a kagi koonə tə mabələ ənja. ¹⁵ Də danə ha'ə kavuunə tə Əndə vii əpinə ka bələginə. Amma kə madəe Əntanfə ka ci agi mamətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə ŋga madənaakii. ^{§††16} Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tə ci. Də baawədə ŋga Yeesu upaa ci ŋgeerənə, acii kə vii inə goonŋa ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə ŋga vii goonŋa geenə ka Yeesu upaa ci jamənə ŋga shishinəkii akəŋwacii unə patə. ^{§§§}

¹⁷ "Ma ənə ha'ə dii ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, dagi ghatə shiinə goonə dii unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸¹⁸ Amma də ha'ə dii ka goonŋa nə sətə bii Əntanfə da ma anabiinaakii oo'i, ka cibənə nə Matadəkəyaakii. ¹⁹

¹⁹ "Acii ha'ə baamə ka Əntanfə, zhi'wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. ²⁰²⁰ Mada kə dii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də

§†† 3.2 14.8. §† 3.8 14.10; Yooh. 5.14. §‡ 3.11 5.12; Yooh. 10.23. §§† 3.13 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23. §§‡ 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. §§§ 3.16 Mat. 9.22. 18 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. 19 3.18 5.42; Luka 24.27,44-46. 20 3.19 2.38.

Matadəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə tə ci. ²¹ Ma Yeesu, kə dii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntanjə a daada uushi'iitə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii daga ŋukə. ²² Muusa maa, kə bii ci oo'i, 'Ka tadənə nə Əntanjə koonə *anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə. ¹²³ Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji ŋga Əntanjə, ka zamaginə nə ənji də tii.' ²⁴ Ha'ə əsə wabi hara anabinyinə patə, 'watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi daba'əkii. Kə wabi tii agyanə uushi'inə ətə ca daada əndzə'i. ¹²⁵ Ndzəkəŋushi'ina, koonə wabi Əntanjə da ma anabinyiita. Ha'ə əsə koonə da dzədzəshi'inuunə dii ci aləkawala, waatoo ətə bii ci ka Ibərahiima, 'Ka daanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikerənyinə ŋga duuniya patə, putə ŋga jijinyinaaku.' ¹²⁶ Ha'ə kə tadəgi Əntanjə lawaraakii, ca sləkee ka ci aahadoonə zəku'i koonə upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə." [†]

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

4 Ma i Piita da Yoohana a wabə ka ənja, wata limanyinə da ŋwarŋwə ŋga soojiinə ətə ca nəhə yi ŋga Əntanjə, da *Sadukiinə a shi aabiitii ^{††} də mabəzə səka. Ma bəzee ka səkətii, acii kə jigunyi i Piita da Yoohana ka ənja, kə bii tii ka ənji oo'i, kə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, acii kə ma maməətə ənji patə, kadə nə təya madətə da i əpinə. ^{†††} Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa'əgi tə tii aasəkə kuvə furəshina see pukənə ŋga ha, acii kə uugi uusərə dzənə ka da gəŋwanə. ⁵⁴ Amma, ma agi ənjitə fii wabənə ŋga masləkee ənja, bəzəkii nə ənjitə vii goonja. Kə mbu'i laŋənati bahe dəbu'u tufə. ^{5†}

⁵ Pukənə ŋga ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləbə də Urusaliima patə. ⁶ Təya dza də nə da gawə ŋga limanyinə ətə dii ləməkii *Anasə tii da i Kayafasə i Yoohana i Aləkəsandəra, da i hara slikerənə patə ŋga maduunə *limanə. ⁷ Təya sləkee ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kəŋee ka tii akəŋwacii, təya ləgwa ka tii, əŋki tii, "Da saŋə upaa unə baawədatsa? Wu vii koonə rəgwa ŋga mbədəpaanə də mahurəməsə əndətsa?" ^{5††}

⁸ Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə natənə ədzəmə ŋga Piita. Ca ba ka tii, əŋki ci, "Unə gayinə da masariinə, ^{5†9} mada putə ŋga ŋga'aanə dii inə ka mahurəməsə əndətsə dii inə mawulakii akəŋwacii unə ənshinə, una ləgwa keenə taa iitə mbə'i ci, ¹⁰ yoo, see a shii unə da i ənji Isərayiila patə oo'i, də ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu əndə Nazaratu nə əndətsə kəŋə akəŋwacii unə ndaŋə ndaŋə. Ma unə, kə gwa'avuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə madee Əntanjə ka ci. ^{5††11} Kə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii oo'i, ^{5†}

† 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Sləne 7.37. †† 3.24 3.18. † 3.25 'Wat. 12.3; Gal. 3.8,16. †† 3.26 13.46; 18.6; Rooma 1.16. †† Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. ††† 4.1 Luka 22.4,52. ††† madaŋə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. § 4.3 5.18. §† 4.4 2.41. §†† 4.7 Luka 20.2. §† 4.8 2.4. §†† 4.10 3.6; 3.15. §† 4.11 Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7.

'Ci nə faaratə kaaree unə, ənji ghənəna, amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.' ¹² Daciikii rəŋwə dyaŋə upaanə ənji mbədənə, acii pooshi əndə'i əndə agi duuniya shaŋə ətə vii Əntanjə ka ci baawədə bahə kaama upaa mbədənə daciikii." ^{5†} ¹³ Kə nee *mətərəkina ŋga Yahudiinə oo'i, ma i Piita da Yoohana, masoodəfənyinə nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyinə nə tii, əntaa majaŋga ənji əsə, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Wata təya puləgi oo'i, tii da Yeesu nja ndzaanə. ¹⁴ Amma, makə nee tii ka əndətə mbədəpaagi i Piita da Yoohana kəŋə abiti ndaŋə ndaŋə, kə ətee tii ka rəgwa ŋga da mabizhinə. ¹⁵ Aciikii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya da mətərəkina. ^{5†16} Əŋki tii, "Iitə danaamə də ənjitsa? Aci goonja, ma ahada ənji Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə dii tii sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Pooshi amə ka mbee ka da mabizhinə əsə. ^{5†17} Amma, acii ga wabənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə ka tii oo'i, ga təya ənə ka wabənə ka taa wu də ləmə ŋga Yeesu ma'ə." ^{5††}

¹⁸ Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya ba ka tii, əŋki tii, "Goonə ənə ka wabənə taa dzəgunənə ka ənji də ləmə ŋga Yeesu ma'ə daga ənshinə!" ¹⁹ Amma əŋki Piita da Yoohana ka tii, "Unə də noonə na, lagimə wabəətsa, mada ŋga'ə akəŋwacii Əntanjə keena fa noonə, ina bwasee ka fa naakii. ²⁰ Aci ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zarakə yadə ba ka ənji sətə nee inə da sətə fii inə." ²¹ Wata mətərəkina a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka danə ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa ŋga cibeənə ka tii, acii talakiinə patə, agi duunətənə nə tii tə Əntanjə putə ŋga sətə slənyi tii. ²² Ma əndətə mbədəpaagi tii də sə ŋga hurəshishinə, kə palee ci ka fəzə ənfwadə pu'unə.

Da də'wa ŋga ənji nə'unə kaa təya mbee ka waaza

wabənə ŋga Əntanjə yadə ŋgwalənə

²³ Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara ənji nə'unatii. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masariinə ka tii. ²⁴ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntanjə də ədzəmə rəŋwə, əŋki tii, "Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da sətə asəkətii patə. ¹⁸²⁵ Kə wabi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawədə ŋga Malaaba Ma'yanə, ca ba: ¹⁹

'Aci mi ci hara slikerənə a bəzə səka?
Aci mi saŋə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaba?

²⁶ Kə aanyi meeminə ŋga *duuniya.

Gayinə əsə, kə guŋutə tii də nə kaa təya pa da Əntanjə Slandanə da Matadəkəyaakii.'

²⁷ Ha'ə makə ətsə dii *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikerənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu matadəkəyaaku. ²⁰²⁸ Ma sətə dii tii patə, kə dii tii makə

§† 4.12 Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11. §†† 4.15 5.34-35. §†† 4.16 Yooh. 11.47. §††† 4.17-19 5.28-29,40. 18 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6.

sətə mwayi hæ agi baawədaaku daga njukə. ^{†29} Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitsə ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ngeerənə nga waaza wabənaaku yadə ngwalənə taa gi'u. ^{††30} Tsakuu tiinə, baarii baawədaaku, ina mbədəpaa də ənji bwanea, ina da uushi'inə nga hurəshishinə agi ləmə nga malaaba lawaraaku Yeesu." †

³¹ Makə uudəpaa tii da də'wa, hatə dii tii davə patə, ganğəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzanə waaza wabənə nga Əntarjə yadə ngwalənə. ††

Sətə ndzaanə nga əndə nə'unə, nga ənji nə'unə patə

³² Ənjitə vii goongə patə, kə ndzaa tii də moodəfə rəjwə, hanğalatii rəjwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dii ka naakii, kə ndzaa ka naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. ^{††33} Də baawəda lanğə baabii masləkee ənji tə madənə nga Yeesu Slandana agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə dii Əntarjə barəkaanə aagyanətii patə ka shanjə shanjə. ³⁴ Pooshi maagha agitii əsə. Aci patənə nga ənjitə da ratii taa yatii, kə dərəmagi tii, təya kira kwabakii, ³⁵ təya kapaa akəjwacii masləkee ənja, masləkee ənjə a təkə ka taa ngutə əndətə ətee ahada ənji nə'unə.

³⁶ Ha'ə tə'i əndə'i əndətə dii ləməkii Yusufu agi slikerənə nga *Leewi. Masləkee ənjə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii ngeerənə ka ənja'. Poonə tə ci, anə hanyinə nga Kipərusə. ³⁷ Tə'i raakii, ca dərəmagi, ca kira kwabakii, ca kapaa akəjwacii masləkee ənja.

Ananiya da Safiira

5 Amma tə'i əndə'i əndə dii ləməkii Ananiya tii da minaakii Safiira. Ca dərəmagi də əndə'i ratii. ² Də shiinə nga minaakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akəjwacii masləkee ənja, ca datə makə patə vii ci. ^{††3} Wata əjki Piita ka ci, "Ya hæ Ananiya, mi sanğə kapaa hæ rəgwa ka *Seetanə a dəməgərə aa moodəfəkwa? Wiinə kə jirakə hæ ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba nga rə goonə. ^{††4} Daga hæ ma'ə madəramagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmagi hæ əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hæ kaala hiima nga da bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hæ, amma ka Əntarjə." ⁵ Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə nga ənji fanə patə, kə lagi. ⁶ Wata daguyinə a shi, təya hadətə tə ci, təya ngiragi tə ci agyə, təya ngədəgi.

⁷ Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaakii a shi, ki mashiimə sətə dii tə ngurii. ⁸ Əjki Piita ka ki, "Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaba nga rətə goonə dərəmagyuunə kwa?" Kya ba, "Awa, ha'ə dərəmagiinə." ⁹ Wata əjki Piita ka ki, "Mi sanğə gūjunuunə də ma ka təbə Ma'yanə nga Slandana? Fawə ənyanə nga daguyi-

19 4.25-26 Jab. 2.1-2. 20 Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. † 4.28 2.23. †† 4.29 Af. 6.19. ‡ 4.30 2.22. †† 4.31 2.4. †† 4.32-35 2.44-45; 6.1; Luka 14.33; 18.22. ††† 5.2 4.35. ††† 5.3 Yooh. 13.2.

itə ngə'i tə ngurəku. Watiitsə kə mbu'ya a makuvə. Ka ngəraginə nə tii tə hæ agyə naaku əsə." ^{§10} Wata kya kulagi atsaə sədəkii, gudəraslə kya əntəgi. Daguyiitə a giməgərə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya ngəragi tə ki agyə, təya dzə ka ngədəginə tə ki atəngala ngurii. ¹¹ Wata ədzəmə nga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə daadii patə.

Slønə nga hurəshishiitə dii masləkee ənja

¹² Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə nga hurəshishinə lanğə ahada ənja. Patənə nga ənjitə vii goongə əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rəjwə atsaə malabata ci ənjə a 'wa Malaba nga Sulayimaanu. ^{§†13} Ma hara ənjitə pooshi vii goongə, kə ngwali tii ka gūjūtə də nə da tii, amma agi dələnə nə tii də tii. ¹⁴ Ma ənjitə vii goongə ka Slandana, nguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə lanğənatii, təya ləbə də nə da hara ənji nə'unə. ^{§†15} Putə nga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwanea aa rəgwa da i ədərətii da ədzətii, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaangū'inaakii agyanə hara ənji bwaneatii. ^{§†16} Kə shiishi hara ənji bəzəkii əsə daga ka giwanyiitə gūjūtə də Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneatii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə nga masləkee ənja

¹⁷ Ma gawə nga limanyinə da patənə nga ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo kurəgə nga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka shanjə. ^{§†18} Təya kəsə tə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii. ¹⁹ Amma, ma davədə, wata malaa'ika nga Əntarjə a shi, ca wunəgi makuvənyinə nga furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii: ^{§†20} "Dzəmə aasəkə *yi nga Əntarjə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə." ²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsədəkə, təya dəməgərə aasəkə yi nga Əntarjə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə nga ha, gawə nga limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərakinaakii da matakəjwanyinə nga *Isərayiila patə. Təya sləkee ka soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja. ²² Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata təya ənya ka banə ka mətərakinə, ^{§†23} əjki tii, "Kə lapaa inə makuvənyinə mapa'əkii dəjə dəjə, ənji nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi inə lii tə tii davə." ²⁴ Makə fii nğarjwə nga soojiinə da madiigərə limanyinə, kə dzəgəpaa tə tii ka shanjə nə sətə dii tə masləkee ənja. Mashiimə tii taa mi na uudə ba'a. ^{§†25} Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, əjki ci, "Ma ənjitə pa'əgyuunə nga mbədə asəkə furəshina, watiitə asəkə yi nga Əntarjə ka dzəgunənə ka ənja." ²⁶ Wata nğarjwə nga soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma əntaa də ngeerənə, acii kə ngwali soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də faariinə. ^{§†}

²⁷ Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kəjəe ka tii akəjwacii mətərakinə. Gawə nga limanyinə a ba ka tii,

§ 5.9 1 Koor. 10.9. §† 5.12 2.22; 3.11. §†† 5.14 2.41. §† 5.15-16 19.11-12; Luka 4.40. §†† 5.17 4.1-2. §† 5.19 12.7-10. §† 5.22-24 12.18-19. §†† 5.24 4.1. §†† 5.26 Luka 20.19; 22.2.

²⁸ “Kə shiina bii koonə də ngeerənə, goona dzəgunə də ləmə n̄ga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə guṇutəgyu-unə də Urusaliima də dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, n̄ga'ə koonə nə ləbeenə keenə da idənaakii.” ^{†29} Wata əṅki Piita da hara masləkee əṅji ka tii, “Tyasə ka Əntan̄fə gərə'uniinə palee ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma kə madēe Əntan̄fə n̄ga dzəd̄zəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja. ^{†31} Ka ci vii Əntan̄fə məghərəvənə əsə, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca baarii ka əṅji Isərayiila rəgwa n̄ga baanə ka ci, təya upaa tifyaginə n̄ga 'waslyakəənatii. ³² Ma inə, seedawanyinə niinə n̄ga uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntan̄fə ka əṅjitə ca muu aaya ka ci.” †

³³ Makə fii mətərəkīnə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tə tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dii ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akəṅwacii əṅji patə. Ca madətə, ca ba ka soojiinə wa təya fədəgi tə masləkee əṅji agyə zəku'i. ^{†35} Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkīnə, əṅki ci, “Ya'ə ndzəkəṅushi'inə, əṅji Isərayiila, hiimatəmə n̄ga'ə sətə cuuna moo danə də əṅjitsa. ³⁶ Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə bələgi əṅji tə ci. Əṅji nə'unə tə ci patə əsə, kə yiigədəgi tii. Sətə mwayi tii danə patə, kə ndzaanə ka uushi n̄ga zabə. ^{†37} Ma da-ba'akii, saa'i n̄ga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci əṅji ka nə'unə tə ci, amma kə bələgi əṅji tə ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yiigədəgi tii. ^{†38} Acii ha'ə, shigimə agi wabənə n̄ga əṅjitsə ca nə'u tə Yeesu, una bwasee ka tii. Acii mada əndə ca ba ka tii da tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, mada Əntan̄fə ca ba ka tii da tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona dii panə da Əntan̄fə.”

Wata mətərəkīnə a luu wabənə n̄ga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə tii, təya ba ka tii, “Goona ənə ka wabənə ka əṅji də ləmə n̄ga əndətsə ma'ə!” Ma da-ba'akii, wata təya kapaa tə tii. ^{††}

⁴¹ Masləkee əṅjə a gimagi satii ahada mətərəkīnə, təya palə də moodasəkə ka shaṅə, acii kə mbu'utə Əntan̄fə də tii kaa təya sa n̄gərə'wə da ciba ka putə n̄ga ləmə n̄ga Yeesu. ^{§42} Pukyanə n̄ga uusərə patə, taa asəkə *yi n̄ga Əntan̄fə, taa asəkə yinyinə, mab-waseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka əṅji oo'i, Yeesu nə *Matadəkii n̄ga Əntan̄fə. ^{§†}

Tadənə tə əṅji mədəfə

6 Ma ka saa'ita, makə ci laṅənə n̄ga əṅji nə'unə tə Yeesu a dzə də tsakənə, kə n̄giirə hara Yahudiinə əṅji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə əṅji nə'unə ətə ca wabə uura

† 5.28-29 4.17-19; Mat. 27.25. †† 5.30-31 3.15. † 5.32 1.8; Yooh. 15.26-27. †† Gamaliyalə: 22.3. †† 5.36 21.38. ††† 5.37 Luka 2.2; 13.1-2. ††† 5.40 4.18; 5.28. § 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. §† Yeesu nə Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27.

Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa sətə ci əṅjə a təkə taa ngutə uusərə. ^{§††2} Wata masləkee əṅji pu'u aji bəra'i a dzatə də əṅji nə'unə patə, təya ba ka tii, “Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə n̄ga Əntan̄fə, ina dzəgərə aagi təkə zəma. ³ Acii ha'ə, ndzəkəṅushi'inə, tagimə əṅji mədəfə ahadoonə ətə ci əṅjə a dəla də tii, ətə da Malaaba Ma'yanə a moodəfətii da hiima əsə. Tə tii kavənə əṅji aanə slənətsa. ^{§†4} Ma inə neenə, ina da gazhi'waanə n̄ga da də'wa da waaza wabənə n̄ga Əntan̄fə.”

⁵ Ma sətə bii masləkee ənja, kə kadeesəkə ka əṅji nə'unə patə. Wata təya tadə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii goon̄ga nə ci ka shaṅə, manakii də Malaaba Ma'yanə əsə. Təya tadə əsə tə Filibusə da Pərkwarə da Nikanoorə da Timoonə da Parəmina da Nikoolawusə əndə Antakiya, əndətə shi a dəməgərə aagi diina n̄ga Yahudiinə. ⁶ Təya kira tə tii aakəṅwacii masləkee əṅji. Masləkee əṅjə a daanə ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii. ^{§††}

⁷ Yoo, kə gi wabənə n̄ga Əntan̄fə aakəṅwa aakəṅwa. Agi tsakənə nə laṅənə n̄ga əṅji nə'unə də Urusaliima, bəzəkii agi limanyinə əsə vii goon̄ga ka Yeesu. ^{§†}

Kəsənə tə Sətəfanu

⁸ Ma Sətəfanu, kə dii Əntan̄fə ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawədə laṅə, kaa ca dā sə n̄ga hurəshishinə ka shaṅə ahada ənja. ^{§†9} Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa ətə ci əṅjə a 'wa “Kuvə n̄ga Dimwanyinə”. Kə shi tii daga də Sirina da i Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya. Kə dii tii mabizhinə da Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə wabi ci də hiimatə vii Malaaba Ma'yanə ka ci. ^{§†11} Wata təya n̄gaan̄gagi əṅji də kwaba, əṅjitə a ba oo'i, “Kə fii inə ca dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə Əntan̄fə əsə.” ^{§†12} Də ha'ə madēe tii ka ədzəmə n̄ga matakəṅwanyinə da maliminə da hara əṅji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə aakəṅwacii *mətərəkīnə. ¹³ Wata təya kira əṅji vii seedanə n̄ga jirakənə, əṅjitə a ba, “Ma əndətsa, paa ci ka təkənə da wabə bwaya uushi'inə aashi malaaba *yi n̄ga Əntan̄fə da i bariya n̄ga Muusa. ^{§§14} Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə ci maduunə kuvətsə n̄ga Əntan̄fə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiiitə vii Muusa kaamə.”

¹⁵ Tsaamənə nə mətərəkīnə tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma kəṅwaciinəkii, makə n̄ga malaa'ika.

Wabənə n̄ga Sətəfanu akəṅwacii *mətərəkīnə

7 Gawə n̄ga limanyinə a ləgwa ka Sətəfanu, əṅki ci, “Goon̄ga bii tii nii?” ² Əṅki Sətəfanu, “Ndzəkəṅushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba koonə. Ma Əntan̄fə Əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzəd̄zəshi'inaamə Ibərahiima daga ci ma'ə anə hany-

§†† 6.1 2.45; 4.35. §† 6.3 1 Tim. 3.7-13. §†† 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6. §† 6.7 2.41. §† 6.8 2.22. §†† 6.10 6.3; Luka 21.15. §§† 6.11 Mat. 26.59-61. §§§ 6.13 18.13; 21.28; Irin. 26.11.

inø n̄ga Misaputamiya, ci ma'ə madzəmə aa Haranə zəku'i. ¹³ Əntanfə a ba ka ci: 'Madəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyanə hanyiitə nii kya baarii ka hə.' ¹⁴ Wata ca bwasee ka hanyinə n̄ga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də Haranə. Makə əŋki dii, Əntanfə a n̄giratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə dii unə anəkii əndzə'i. ¹⁵ Ma saa'yakii, pooshi Əntanfə vii ka Ibərahiima taa ha n̄ga kapaa sədfəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa n̄gahi pooshi uuzənə n̄ga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii Əntanfə ka ci: ka viinə nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərə-naakii n̄ga ba'akii. ¹⁶ Əntanfə a tsakə banə ka ci: 'Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, ənjə a cibə də tii n̄ga fəzə gya'ə ənfwadə.' ¹⁷ Əŋki ci əsə: 'Kadə nii kya la gəŋwanə agyanə ənjitə nə manjeevənaaku a slønə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə tə nyi ganə.' ⁸ Wata Əntanfə a da aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima. Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryaminya tə ci ka tighəsənə n̄ga uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryaminya tə ci. Ha'ə dii Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i. ^{††}

⁹ 'Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i ndzəkəŋushi'inətii, waatoo Yusufu, təya dərəmagi də ci aanə hanyinə n̄ga Misəra. Amma kə ndzaa Əntanfə kədəhə da ci, ^{†††10} ca n̄giragi tə ci agi n̄gərə'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da hiima akəŋwacii *Fəriauna, n̄wanə n̄ga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci ka gawə agyanə taa mi patə anə hanyinə n̄ga Misəra da asii gakii. ¹¹ Ma saa'ikii, kə dii məza madəfənə anə hanyinə n̄ga Misəra da Kana'ana patə. Kə cibəe madəfənəkii ka ənji ka shaŋə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamə ka sə n̄ga adənə. ¹² Amma, makə fii Yakubu tə'i sə n̄ga adənə anə hanyinə n̄ga Misəra, ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə n̄ga təkəŋwanə. ¹³ Makə ənyi tii aa Misəra n̄ga bəra'inə, ma saa'ikii, kə baarii Yusufu naakii nə ka ndzəkəŋushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə ndzəkəŋushi'inə n̄ga Yusufu. ¹⁴ Wata Yusufu a sləkee ka 'wanə tə dii, waatoo Yakubu da i yaakii patə, ənji mədfə pu'unə aji tufə nə tii. ¹⁵ Yakubu a madə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara dzədzəshi'inaamə. ¹⁶ Makə mətəgi tii, ənjə a kira tə tii aa Sikamə. Davə n̄gədfəgi ənji tə tii a gu'əndə n̄ga Ibərahiima ətə shi ca dərəgi acii manjeevənə n̄ga Hamoorə də Sikamə. ^{††}

¹⁷ 'Makə uugi saa'i danə kədəhə, waatoo saa'itə shi Əntanfə a bii ka Ibərahiima oo'i, ka danə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ənji gaamə danə laŋə də Misəra. ¹⁸ Ha'ə kə n̄girə əndə'i kura n̄wanə aa dəgəla. Ma kura n̄wanətsa, paa ci sha fii habara n̄ga Yusufu. ¹⁹ Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə cibə ci də tii ka

shaŋə. Ha'ə kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənətii acii ga təya girə əpinə. ²⁰ Saa'ikii pwayi ənji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə akəŋwacii Əntanfə. Kə girə ənji tə ci n̄ga ləgidə makkə asii ga dii. ²¹ Makə nee tii, pooshi bahə kapaanə tə ci asii ma'ə, təya n̄gərə tə ci, təya kapaanə a babara. Wata uuzənə n̄ga Fəriauna minəkii a n̄gərə tə ci, kya gərətə makə uuzənətə n̄ga səkətə. ²² Kə dzəgunətə ənji tə ci də shiinə n̄ga Misəra patə. Ha'ə kə ndzaa ci ka n̄gərə wabənə da slønə patə.

²³ 'Makə mbu'i Muusa fəzə ənfwadə pu'unə, kə shi a ədzəməkii nə dzənə ka tsaamətənə tə ndzəkəŋushi'inəkii ənji *Isərayiila. ²⁴ Makə gi ci, wata ca lapaa tə əndə'i əndə Misəra ka cibənə də əndə Isərayiila, wata ca kəsətə tə əndə Misərata, ca dəgəgi tə ci rəŋənə. Də ha'ə ki'i Muusa ka əndə Isərayiilatə naakii. ²⁵ Kə hiimii Muusa ka shiinə nə ənji Isərayiila oo'i, daciikii nə Əntanfə a luupaa tə tii. Amma, maneemə tii anəkii taa gi'u. ²⁶ Pukətə hakii əsə, ca lapaa tə ənji Isərayiila bəra'i ka panə. Ca alə hadatənə də tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzəkəŋushi'inə nuunə. Mi saŋə cuuna pa?' ²⁷ Ma əndətə ali haliminə n̄ga ndzəkəŋuci, kə dzagi ci tə Muusa atəŋgala, ca ba: 'Wu saŋə kapaa tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?' ²⁸ N̄ga'ə ka hə nə bələ tə nyi makə ətə bələgi hə tə əndə Misəratə n̄ga mbədə kwa?' ²⁹ Makə fii Muusa ha'ə, ca huyipaa saakii aanə hanyinə n̄ga Madiyanə, ca ndzaa davə. Davə pwayi ci manjeevənə uuji n̄guyirənə bəra'i. ³⁰

³⁰ 'Ma daba'ə fəzə ənfwadə pu'unə, kə jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinə, ci atəŋgala giŋwə n̄ga Siina. Kə jigagi ci də gana n̄ga gunə dagi ba. ³¹ Makə nee Muusa, kə dii ka ci ka sə n̄ga hurəshishinə, ca əntsahə aabii guutə ca ətsa kaa ca tsaamətə n̄ga'ə. Wata ma ca fa, uura n̄ga Slandanə a wabə də ci, ³² uu' ci: 'Nyi nə Əntanfə ətə ci dzədzəshi'inəku a paslə tə ci, waatoo Əntanfə n̄ga Ibərahiima, da n̄ga Isiyaaku, da n̄ga Yakubu.' Makə fii Muusa ha'ə, wata shishinəkii a udzə. Ca n̄gwaləgi dəŋwa'ə ka tsaamənə. ³³ Wata Əntanfə a ba ka ci: 'Dədfəgi bibinaaku, acii ma hatsə kəŋaanə hə davə, malaaba ha. ³⁴ Neenə nee nyi ka cibənə n̄ga ənjaaki də Misəra. Kə fii nyi n̄gi'inatii, kə jimagərə nyi kaa nya luupaa tə tii. Shiwa kaa nya sləkee ka hə aa Misəra.'

³⁵ 'Ma Muusa, kə kaaree ənji Isərayiila ka ci, təya ba ka ci: 'Wu saŋə kavə tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?' Amma tə ci sləkee Əntanfə kaa ca ndzaa ka gawə da maluwatii əsə dagi tsakənə n̄ga malaa'ikatə jigagi ka ci dagi ba. ³⁶ Ci əsə fə'yagi tə tii də Misəra, ca ta ka tii kəŋwanə, ca da uushi'inə n̄ga hurəshishinə də Misəra, da a gərə ətə dii ləməkii Madizə Gəəra. Kə dii ci ha'ə agi bilinə n̄ga fəzə ənfwadə pu'unə əsə. ³⁷ Ci nə Muusatə bii ka ənji Isərayiila oo'i: 'Ka taginə nə Əntanfə koonə anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə.' ³⁸ Ci nə əndə agi ənjitə dza-

† 7.2.22.1. †† 7.3 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. ‡ 7.4 'Wat. 11.31; 12.4. †† 7.5 'Wat. 12.7. ††† 7.6-7 'Wat. 15.13-14. †††† 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. ††††† 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. § 7.10 'Wat. 41.37-44. §† 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5. §†† 7.13 'Wat. 45.1,3,16. §† 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27. §†† 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. §††† 7.17-18 Shig. 1.7-8.

§† 7.19 Shig. 1.10-22. §§† 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23. §§§† 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibər. 11.24-27. §§§ 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4. 18 7.30-34 Shig. 3.1-10. 19 7.35 Shig. 2.14; 3.2. 20 Shig. 7.3; 14.21-29; da purəŋanə 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. 21 7.37 3.22-23.

tə də nə agi bilinə, waatoo dzədzəshi'inaamə ənji Isərayiila. Kə ndzaa ci da malaa'ikatə wabi ka ci agyanə giŋwə ŋga Siina. Ci əsə liwa wabənə ŋga əpinə acii Əntaŋfə ka kiranə kaamə. †

³⁹ "Amma kə naanagi dzədzəshi'inaamə ka fanə tə Muusa. Təya kaaree ka ci. Moodəfətii a ənə ka ənə əa Misəra əsə. †⁴⁰ Əŋki tii ka *Haruna: "Dawə kaamə uuləmə kaa ca ta kaamə kəŋwanə. Acii ma Muusanə ŋgiragi taamə də Misəra, mashiimaamə sətə dii tə ci." ⁴¹ Təya datə uuləmə ka saa'ita, ətə ca pusha tə uundzə la. Təya paslə tə ci də laala uura ŋga uushi'inə, təya da moodasəkə ŋga sətə datə tii də ciinətii. ⁴² Amma kə zhi'igi Əntaŋfə ka tii də ba'a, ca bwasee ka tii kaa təya paslə tikisanyinə. Wiinə sətə naahətə anabiinə agyanətii: †

'Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura ŋga uushi'inə, una dzəkəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə kwa? Poosha.

⁴³ Kə ŋgiruunə kuvə sləmə goonə *Malookə da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa. Ma təya, uuləməniiitə daadii unə koonə paslə tə tii. Acii ha'a, ka paləgərənə nə nyi duunə aa taŋəgi Babilə."

⁴⁴ Sətəfanu a tsəkə banə, əŋki ci, "Ma dzədzəshi'in-aamə, kə kəsəpaa tii *kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca baarii oo'i, kədəhə nə Əntaŋfə da tii. Kə datə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntaŋfə ka Muusa, makə sətə nee ci əsə. †⁴⁵ Ha'a makə liwə dzədzəshi'inaamə kuvəkii, kə ŋgəəriinə tii ha'a ka saa'i ŋga Jasəwa. Makə lakəənə Əntaŋfə slanjii hanyinə akəŋwaciitii, hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uuta, ha'a mbu'ya ka zamana ŋga Dawuda əsə. †⁴⁶ Ma Dawuda, kə upaa ci pwapoonə ŋga Əntaŋfə, ca kədii barəkaanə kaa ca ghənə maduunə kuvə ka Əntaŋfə ətə pasli Yakubu tə ci. †⁴⁷ Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii. ⁴⁸ Patə da ha'a, ma maduunə Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyiitə ghənyi ənji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaaya oo'i: †

⁴⁹ 'Ma bii Əntaŋfə, †† ma ha dagyə, ci nə dəgələ ŋwanjuunaaki; ma hanyinə, ci nə ha ŋga dəkə səfəki. Kuvə mi ghənənuunə ka nya?

Ŋgutə ha nə ha ŋga əpisəkaakya? ⁵⁰ Əntaa də ciinəkii daadii nyi uushi'iitə patə kwa? " ⁵¹ Sətəfanu a dzə aakəŋwa də banə ka tii, əŋki ci, "Ma una, mandaləkii nə moodəfuunə, pooshi unə ka fa wabənə taa gi'u. Kə kaaree unə ka fa tə Malaaba Ma'yanə taa guci patə. Kə ŋgiruunə dərəpə ŋga dzədzəshi'inuunə. ⁵² Tə'i taa rəŋwə agi anabiinə ətə pooshi dzədzəshi'inuunə cibee kwa? Kə bələgi tii ənjitə sləkəe Əntaŋfə ka tii ka baaba shinə ŋga Əndə Goon-ga. Ma Əndə Goon-gatsa, kə kaaree unə ka ci əsə, una

bələgi tə ci. ⁵³ Unə liwə *bariya daciai malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii əsə." †

Kaalənə tə Sətəfanu də faariinə

⁵⁴ Makə fii *mətərəkənə ŋga Yahudiinə tə wabətə daadii Sətəfanu ka tii, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Əb-wyanə tə tii asəkətii nə məbətəsəkəkii. ⁵⁵ Amma, ma Sətəfanu, manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Ca tsaamə aadəgyə. Wata ca nee ka məghərəvənə ŋga Əntaŋfə, ca nee ka Yeesu kəŋə da ciizəma Əntaŋfə əsə. ⁵⁶ Ca ba, "Kə nee nyi ka səkəntaŋfə mawunəkii, nya nee ka Uuzənə ŋga əndə kəŋə da ciizəma Əntaŋfə." ⁵⁷ Makə uugi mbeenə ka tii nə sə'wa məbətəsəkəkii, wata təya kaala vurənə, təya ŋjiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə, ⁵⁸ təya ələgi tə ci aa ba'a vərənə kaa təya kaala tə ci də faariinə. Seedawanyiinə əsə, təya səədəgi kəjeerənati, təya pukəpaa abii əndə'i uundzə dagwa ətə dii ləməkii Sawulə. ⁵⁹ Ma təya kaala tə Sətəfanu də faariinə, ca dzə də da də'wa, "Ya'a Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki." ⁶⁰ Wata ca gərə'waanə, ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə, əŋki ci: "Ya'a Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii." Makə uugi ci baginə ha'a, wata ca əntəgi. ¹⁹

8 Ma Sawulə, kə luuvə ci bələnə tə Sətəfanu. ²⁰

Cibənə ŋga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərəkii, kə lii ŋgəra'wə tə ənji nə'unə tə Yeesu də Urusaliima ka shaŋə. Təya yigədəgi patə aənə hanyinə ŋga Yahudiya i *Samariya. See masləkee ənji tanə mbədaanə davə. ² Kə ŋgirə hara ənji nə'unə tə wə ŋga Sətəfanu, təya ŋgədəgi, təya tuu waakii ka shaŋə. ³ Ma Sawulə, kə cibə ci də ənji nə'unə tə Yeesu ka shaŋə. Ha'a kə giimə ci ka yi ka yi ka kəsənə tə tii, ŋguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tə tii aa furəshina. ²¹

Waazanə də *Samariya

⁴ Ma ənji nə'uutə yigədəgi, kə kirə tii wabənə ŋga Əntaŋfə taa aama patə gi tii. ²⁵ Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə maduunə vərənə ŋga Samariya, ca ba ka ənjitə davə wabənə agyanə Yeesu *Matadəkii ŋga Əntaŋfə. ⁶ Makə fii dabaala tə sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nee ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya daada əsə, təya kavə hiimatii ka sətə cii kəya ba ka tii patə də ədzəmə rəŋwə. ⁷ Acii kə gimagi ginaajinyinə ashi ənji bəzəkii də kaala vurənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji da mədərənyinə laŋə əsə. ²⁸ Kə dii ənji maŋushinə ka shaŋə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vərəatsə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Simoonə. Kə dii ci uushi'inə ŋga hiila laŋə. Ha'a

† 7.38 Shig. 19.1-20.17; Sləne 7.53; Gal. 3.19. †† 7.39 Baan. 14.3. † 7.40-41 Shig. 32.1-8. †† Am. 5.25-27; Malookə: Leew. 18.11. †† kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9,40. ††† 7.45 Jasə. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. ††† 7.46 Jab. 132.1-5. § 7.47 2 Sam. 7.5-7; 1 Meem. 6.1-38. †† 7.48 17.24-25. ††† 7.49-50 Isaa. 66.1-2. †† Shig. 32.9; 33.5; Ir-im. 4.4; Rooma 2.28-29; kə kaaree unə ka fa: Isaa. 63.10; Əzaki. 2.3-5.

§†† 7.52 Luka 11.47-48. †† 7.53 7.38; Ibər. 2.2. †† 7.54 Jab. 37.12; 112.10. ††† 7.55-56 Mat. 26.64; Sləne 2.33. ††† 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51. ††† 7.58 22.20. 18 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. 19 7.60 Luka 23.34. 20 8.1 8.4; 11.19. 21 8.3 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. 22 8.4 2.41. 23 8.7 Mar. 16.17; Luka 9.1.

kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka shaŋə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maduunə uushi. ¹⁰ Aciikii patənə nga ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə daadii ci, təya ba, "Wiitsə baawədə nga Əntarjə ka shaŋə ətə ci ənjə a ba." ¹¹ Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka da ka tii sə nga hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə nga Filibusə agyanə nwanjuunə nga Əntarjə da nunyi wabənə nga Yeosu, nguyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapətisəma. ¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapətisəma, ca nə'u tə Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə nga hurəshishiitə ci Filibusə a da, kə dzəgəpaa tə ci ka shaŋə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə nga Əntarjə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəvə, kə dii tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə. ¹⁶ Acii kə liwə tii yibə bapətisəma agi ləmə nga Yeosu Slandana, amma ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i Piita da Yoohana a da ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, wata təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁸ Makə nee Simoonə kə upaa ənji Malaaba Ma'yanə acii putə nga kavə ciinə nga masləkee ənji aanətii, wata ca da rəgwa nga vii kwaba ka masləkee ənja. ¹⁹ Əŋki ci ka tii, "Ndiimə ka nyi baawədətsa, kaa nya shii kavə ciinəki aanə ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanə əsə." ²⁰ Amma Piita a ba ka ci, "Wa Əntarjə a zamagi də hə da kwabaaku. Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə nga Əntarjə də kwaba kwa? ²¹ Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəmaku camə akəŋwacii Əntarjə. ²² Acii ha'ə, baawə ka Əntarjə putə nga bwaya uushi'iitə hiimii hə, ha kədii aciikii; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii hə asəkə moodəfəku. ²³ Acii kə nee nyi, məŋgərəkikinə nə hə. Kə ŋgərəma 'waslyakəənə tə hə." ²⁴ Wata əŋki Simoonə ka i Piita da Yoohana, "Kədiimə ka nyi acii Slandanə acii ga taa rəŋwə agi uushi'iitə bii unə a dii tə nyi." ²⁵ Makə uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənə nga Slandana, təya ənə aa Urusaliima də waaza nunyi habara nga Yeosu asəkə giwanyinə da vəranyinə nga Samariya laŋə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata malaa'ika nga Slandanə a ba ka Filibusə: "Madətə, duu aadə hwarəma, ka rəgwatə ca ma'ya də Urusaliima ka dzənə aa Gaza, waatoo rəgwa bilinə." ²⁷⁻²⁸ Filibusə a madə, ca palə. Ma ca dzə də dzənə, wata ca guŋəgərə da əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uudəpaa paslənəakii tə Əntarjə də Urusaliima. Ca dzə də jaŋga ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawə nə ci agi nwanjuunə nga Kandaka, waatoo ki nə nwanjwə nga Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə kwabatə. ²⁹ Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka Filibusə, "Əntsahuu aatsa moota təhutsa." ³⁰ Wata ca huyipaa

† 8.12 28.23. †† 8.16-17 19.1-6. ‡ 8.18 6.6. †† 8.21 Af. 5.5. †† 8.24 Shiq. 9.27-28. ††† 8.27-28 Isaa. 18.7; 56.3.

aabiikii. Ma ca fa, waanə ka jaŋga ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Agi paaratəginə nə hə də sətə cii kwa jaŋga nii?" ³¹ Əndətə a ba ka Filibusə, "Titə mbeenəki ka paaratəgina? See maa upaa nyi əndə tsakənə tə nyi." Wata ca 'wa tə Filibusə kaa ca ndərə aabiikii kaa təya ndzaa ka hakii. ³² Wiinə sətə nji əndə Iitoopiyatə a jaŋga asəkə malaaba ləkaləkətəkii: ³³

"Ma ca, taa makii mawunəmə ci.

Kə ndzaa ci makə baga ənjə a kərə ka la uurakii, makə sətə ci uundzə baga a ndzaa kədə'ə taa ənjə a laala shiŋkinaakii.

³³ Kə dəvə ənji ka ci ayinə,

ha'ə kə ənslə'watəgi ənji ka ci də gooŋgaanaakii.

Pooshi ənji ka mbee ka ba habara nga slikerənaakii, acii kə lagi ənji əpinaakii daga saa'i nga əntənaakii ma'ə mambu'umə."

³⁴ Wata əndə Iitoopiyatə a ba ka Filibusə, "Ya əna, agyanə wu saŋə nə *anabi ka wabənə? Agyanəkii saakii nii, anii anə əndə'i ənda?" ³⁵ Wata Filibusə a waaza ka ci Nynyi Habara nga Yeosu, 'watəginə ka sətə jaŋgii əndətə asəkə ləkaləkətə nga anabi Isaaya. ³⁶ Ma təya dzə də dzənə a rəgwa, təya lapaa gəəra.

Wata əŋki əndə Iitoopiyatə ka Filibusə, "Wiitsə ma'inə. Tə'i uushi ca tənəpaa tə nyi ka da ka nyi bapətisəma nii?" ³⁷ Filibusə a ba ka ci, "Mada kə vii hə gooŋga ka Yeosu *Aləmasiihu də ədzəmə rəŋwə, ka danə nə ənji ka hə." Əŋki ci, "Kə vii nyi gooŋga oo'i, *Uuzənə nga Əntarjə nə Yeosu Aləmasiihu." ³⁸ Wata ca ba ka ənjə a kəŋee ka moota təhwaakii. Təya jiməgərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yibə ka ci bapətisəma. ³⁹ Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yanə nga Slandanə a vagi tə Filibusə. Pooshi əndə Iitoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii də moodasəkə laŋə. ⁴⁰ Ma Filibusə əsə, də Azata ənyi ənji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci də waaza Nynyi Habara nga Yeosu ka vərə ka vərə. ⁴¹

Vii gooŋga nga Sawulə ka Yeosu

9 Ma Sawulə, kə gi ci aakəŋwə də cibənə də ənji nə'unə tə Slandana, ha'ə ca ba ka bəələginə nə ci tə tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə nga limanyinə, ² ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkaləkətə kaa ca kərə ka gayinə nga *kuvə də'wanyinə nga Damasəkusə, oo'i, mada kə lapaa ci ənji nə'u rəgwa nga Slandana, ka kaashatənə nə ci tə tii patə, nguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii. ³

³ Makə upaa ci ləkaləkətəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, bərənə makə pyapidənə nga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca bərəgi hatə dii ci dəvə patə. ⁴ Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura nga əndə a ba ka ci: "Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a?" ⁵ Ca ləgwa, "'Ya'ə Slandana, hə wu saŋə?" Əŋki ci

††† 8.32-33 Isaa. 53.7-8. § 8.35 Luka 24.27. †† 8.36 Mat. 28.19. ††† 8.39 1 Meem. 18.12. §† 8.40 21.8. §†† 9.1 8.3. †† 9.2 19.9,23; 22.4; 24.14,22; 28.22. §† 9.3 Hab. 3.3-4; 1 Tim. 6.16; 2 Koor. 4.4,6.

ka ci, "Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibə də ci. ¹⁶ Amma, ma danəkwa, madətə, dzəgərə aasəkə vəranə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə nii kwa də." ⁷ Ma guvii-wiinyinə ŋga Sawulə, kə kəŋee ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, acii kə fii tii uura ŋga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii. ⁸ Sawulə a madətə, ca kəŋaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. Ənjitə a kəsə tə ci ka ciinəkii, təya kərə tə ci aa Damasəkusə. ^{††9} Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə ci taa mi əsə.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə dii ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əŋki ci, "Ananiya!" Ca muu, "Ya'ə Slandana, wanyina." ¹¹ Əŋki Slandanə ka ci, "Madətə, duu ka rəgwatə ci ənjə a 'wa 'Makəŋə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vəranə ŋga Tarəsi ətə dii ləməkii Sawulə. Acii agi də də'wa nə ci. ^{††12} Kə baarii nyi ka ci əndə'i əndə dii ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə ŋga nukə." ^{††13} Amma Ananiya a ba, "Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma ənji lanə oo'i, ma əndətsa, kə cibee ci ka ənji nə'unə tə hə ka shaŋə də Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawədə ŋga gayinə ŋga limanyinə kaa ca anə taa tə wu patə ca da də'wa də ləməku ganə." ¹⁵ Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, "Duu, acii matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikəranə da meeminə da ənji *Isərayiila patə. ^{††16} Nyi na baarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə ŋga ləməki." ^{†††}

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə asii, ca banee ka ciinəkii aanə Sawulə, ca ba, "Ndəkəŋunəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi, waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə ŋga nukə, ha upaa natənə ŋga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə." ^{†††18} Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə ŋga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə ŋga nukə, ca madətə, ca luu yibə bəpətisəma. ¹⁹ Ma dabə'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ŋgeerənə.

Waazanə ŋga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da ənji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka ənji agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə ŋga Əntəŋfə nə ci. ^{††21} Ma ənjitə nja fa tə ci, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya ba, "Əntəta əndətsə cibə də ənji də də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə ŋga limanyinə ma'aanəkii." ^{††22} Amma, ma waazanə ŋga Sawulə, kə cakə da ŋgeerənə aakəŋwa aakəŋwa, ca baarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matadəkii ŋga Əntəŋfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə. ^{†††}

²³ Ma daba'ə baanə bəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka bələginə tə Sawulə. ^{†††24} Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii danə də ci. Vədə da uusərə patə nə tii ka nəhə uura mayi ŋga vəranə kaa təya bələgi tə ci.

²⁵ Asee, ma ka əndə'i vədə, kə ŋgirə *lyawarənə ŋga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə dəva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala ŋga vəranə.

Ənəgərənə ŋga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə anyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da ənji nə'unə davə. Amma kə ŋgwaləgi tii patə acii, acii maluuwəmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ^{††27} Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkee ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə ŋga Yeesu də Damasəkusə yadə ŋgwalənə əsə. ^{††28} Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə ŋga Slandanə yadə ŋgwalənə. ²⁹ Ca dzə də wabənə də daada mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa ŋga bələginə tə ci nə tii ka alənə. ³⁰ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, əŋki tii ka ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi. ^{†††}

³¹ Ma İkəliisiiyanyinə anə hanyinə ŋga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi ŋgərə'wə ma'ə. Kə cakə tii da ŋgeerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də ŋgwalənə tə Slandanə əsə agi taa mi ci təya da patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə danə lanə dagi tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə tə tii.

Mbədəpaanə ŋga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tə ənji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə dii ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbee ka madətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəbə asəkə ədzə baanə. ³⁴ Əŋki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbədəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha ŋga baanaaku." Wata həryatə ca madətə. ³⁵ Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə ŋga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

Madeenə ŋga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i əndə'i vəranə ətə dii ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə dii ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyada. Əndə nə'unə nə ki. Pukyanə ŋga ha patə nə ki ka slənə ŋyuni sləna, kya tsakə tə matəgunyina əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Ənjə a yibəgi tə ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ənji nə'uutə davə oo'i, də Lida nə Piita. Wata təya sləkee ka ənji bəra'i aabiikii, təya

† 9.5 1 Koor. 15.8. †† 9.8 13.11. ‡ 9.11 21.39; 22.3. †† 9.12 Mar. 8.23-25. ††† 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. †††† 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. †††† 9.17 19.6. § 9.20 17.2; Luka 22.70. §† 9.21 8.1; 9.13-14. §†† 9.22 5.42.

§† 9.23 23.12. §†† 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. §† 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. §†† Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13. §††† 9.30 11.25; Gal. 1.21.

kədii tē ci, əŋki tii, “Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə.”³⁹ Makə fii Piita ha'a, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, ənjə a kərə tē ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a guŋutə də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə nji Dookasə a təslə, ki ma'a da i əpinə.⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca da də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, “Tabita, madətə.” Kya wunə-paa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə.^{†41} Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca madee ka ki. Ma daba'əkii, ca 'wa tē mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca baarii tē ki ka tii da i əpinə.⁴² Kə huwugi habara ŋga sətə dii Piita asəkə vəranə ŋga Yoopa patə. Ənji laŋə vii goonŋa ka Slandanə əsə.⁴³ Kə baa Piita də Yoopa laŋə asii ga matakədə kuvə'unə ətə dii ləməkii Simoonə.^{††}

Dzənə ŋga Piita aa ha Koorəniliya

10 Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə dii ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə ŋga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyanyinə.^{‡ †2} Ma ci da yaakii patə, ənji ŋgwalənə tē Əntarŋfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntarŋfə. Ca vii sataka laŋə ka ənji əsə, ca da də'wa taa guci patə.³ Ma ka əndə'i uusəra, ətsə bahə tibisə makkə ŋga kədəwanə, kə shitə malaa'ika ŋga Əntarŋfə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, “Koorəniliya!”⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tē ci də ŋgwalənə, ca muu, “'Ya'ə Slandana, mi kwa?” Əŋki malaa'ika ka ci, “Kə fii Əntarŋfə kədi-inaaku. Kə dii satakaaku ŋga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci.⁵ Ma dānəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tē əndə'i əndə dii ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tē ci Piita.⁶ Mu'umə nə ci asii ga matakədə kuvə'unə ətə dii ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii.”⁷ Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rəŋwə agi soojiinə ŋga səkə ciinəkii ətə ca gərə'u ka Əntarŋfə əsə.⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka da də'wa ətsə uusəra ahadana.¹⁰ Ma ka saa'ikii, kə zhimə madəfənə tē ci, kə mwayi ci sə ŋga adənə. Ma ənji ma'a ka da ka ci zəma, kə baarii Əntarŋfə ka ci sə ŋga hurəshishinə.¹¹ Ca nee ka səkəntarŋfə mawunəkii. Uushi makə maduunə gwada a jima aa panə da tarŋgalakii ənfwadə masəkii.^{‡†12} Ma asəkəkii, tə'i taa ŋgutə tsarə ŋga daba da sədə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədə a səkəntarŋfə.^{‡†13} Ma ca fa, uura ŋga əndə a wabə ka ci, əŋki ci, “Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.”¹⁴ Əŋki Piita, “Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə təŋapaa *bariya ka adənə taa ma'ajjinə uushi.”¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka wabənə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Ma sətə datəgi Ən-

tarŋfə camə, ga ha tsaamə tē ci ajjijina.”^{‡†16} Makə jikətə ka ci sədə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

¹⁷ Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntarŋfə banə ka ci də uushi'iitə nee ci, wata watiitə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kəŋə kəŋə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi ŋga Simoonə.¹⁸ Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita.¹⁹ Ma Piita ma'a agi hiima sətə mwayi Əntarŋfə banə ka ci də uushi'iitə baarii ci ka ci, wata Malaaba Ma'yanə a ba ka ci, “Fatə, wiitə ənji makkə ca alə tē hə.^{§20} Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii.”

²¹ Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, “Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?”²² Təya ba ka ci, “Koorəniliya matakəŋwanə ŋga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goonŋa nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntarŋfə taa guci patə. Da ayi-naakii nə ci əsə anə hanyinə ŋga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika ŋga Əntarŋfə ka ci, kaa ca 'wa tē hə aa hakii asii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci.”²³ Wata Piita a 'wagərə tē tii, təya baanə davə.^{§†}

Pukənə ŋga ha ca madə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kəree hara ənji nə'unə ŋga Yoopa ka ci əsə.²⁴ Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə ŋga uusəra. Ma Koorəniliya, a gərə tē tii, kə 'waa'watə ci tē ndzəkəŋushi'inəkii da guviinəkii.²⁵ Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatsə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaə sədəkii, ca paslə tē ci.^{§†26} Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca madee ka ci, əŋki ci ka ci, “Madətə kəŋə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə.”

²⁷ Ma Piita a dzə də wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji laŋə ətə dzii də nə davə,²⁸ ca ba ka tii, “Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə təŋapaa diina ŋga Yahudiinə tē ndzaanə ka hakii taa dzənə asii aa ha əndə'i slikerənə pamə. Amma, ma nyi, kə baarii Əntarŋfə ka nyi oo'i, ga ənjə a nee ka ajjijinənə ŋga taa wu patə.^{§†29} Acii ha'a, makə alyə ənji tē nyi, kə shi nyi, madamə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə diya, ŋga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tē nyi ka ci.”

³⁰ Əŋki Koorəniliya ka ci, “Kə dii baanə ənfwadə əna, kənə ha'ə ətə acii arŋwə, saa'itə nya da də'wa ŋga tibisə makkə ŋga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapidə agi ənda.^{§† †31} Əŋki ci ka nyi: “Ya'ə Koorəniliya, kə fii Əntarŋfə kədiinaaku, kə dii satakaaku ŋga'ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə.

³² Acii ha'ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tē Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tē ci Piita. Mu'umə nə ci asii ga Simoonə matakədə kuvə'unə ətə dii yaakii ama uunəva.’^{§†33} Pii nya sləkee ka ənji ka hə. Hə əsə kə dii hə ŋga'əənə makə shi hə. Yoo, manə diya, waniinə patə akəŋwacii Əntarŋfə keena fa sətə bii Slandanə ka hə patə, kaa ha ba keenə.”

† 9.40 Mar. 5.40-41. †† 9.43 10.6,32. ‡ 10.1-8 10.30-33. †† 10.1-2 27.1,3; Luka 7.2,5. ‡† 10.11 7.56. ‡†† 10.12-14 Leew. 11.1-47; Əzaki. 4.14.

‡†† 10.15 Mar. 7.15,19. § 10.19 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11. §† 10.23 10.45; 11.12. §†† 10.25-26 14.13-15; Səniinə 19.10. §† 10.28 10.15; Gal. 2.12. §†† 10.30-33 10.1-8. §† 10.30 1.10; Luka 24.4. §† 10.32 9.43.

Waazanə nga Piita asii ga Koorəniliya

³⁴ Wata Piita a jikəvə, əŋki ci, "Tantanyinə ənə ha'ə shii nyi oo'i, uushi rəŋwə nə ənji akəŋwacii Əntaŋfə. ^{†35} Mada kə slənyi əndə ŋunyi sləna, ca ŋgwalə acii Əntaŋfə, ka uudənə nə Əntaŋfə tə əndəkii, taa ŋgutə slikerənə nə ci patə. ^{††36} Kə shii unə wabəətsə sləkee Əntaŋfə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza ŋunyi Habara ŋga jamənə daciai Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Slandanə ŋga taa wu patə. ^{††37} Kə shii unə habara ŋga sətə dii anə hanyinə ŋga Yahudiya patə, 'watəginə daga də Galili daba'a bapətisəma ətə waazii Yoohana. ³⁸ Waatoo, makə sətə vii Əntaŋfə ka Yeesu əndə Nazaratu Malaaba Ma'yanə da baawəda, makə sətə nji kəya wiigi'i, ca dzə də daada ŋunyi sləna, ca mbədəpaa də ənjitə cibee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə Əntaŋfə da ci. ††

³⁹ "Ma inə əsə, seedawanyinə ŋga sətə dii ci patə də Urusaliima da anə hara hanyinə ŋga Yahudiya. Tə ci əsə bələgi ənji də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. ^{††40} Amma Əntaŋfə a madəe ka ci ka makkənə ŋga uusəra, ca kavə tə ci ka baarii naakii nə da i əpinə. ⁴¹ Əntaa ka ənji patə baarii ci naakii na, amma keenə ətə ta'i Əntaŋfə keenə ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba'a madənaakii agi maməətə ənja. ^{††42} Kə bii ci keenə, keenə waaza ka ənji ŋunyi Habara, ina vii seeda oo'i, ci nə əndətə kavə Əntaŋfə tə ci ka la gəŋwanə anə ənji əpinə da maməətə ənja. ^{††43} Tə ci seedii patənə ŋga anabiinə oo'i, patənə ŋga ənjitə vii ka ci gooŋga, ka upaanə nə tii tifyaginə ŋga 'waslyakəənati dagi ləməkii." [‡]

Upaa Malaaba Ma'yanə nga hara slikerənə

⁴⁴ Ma Piita ma'ə agi wabənə, ənjə a fa, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii patə. ^{††45} Ma ənji nə'unə ŋga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə shinə ŋga Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfə ŋga ənjitə əntaa Yahudiinə. ⁴⁶ Acii kə fii tii təya wabə məshipətə uuranyinə, təya dəla də Əntaŋfə. Wata əŋki Piita, ⁴⁷ "Makə dii ci kə upaa ənjitsə Malaaba Ma'yanə makə ətə upaa inə neenə əsə, pooshi əndə ca təŋapaa da ka tii bapətisəma." ^{††48} Wata ca ba ka ənjə a yibə ka tii bapətisəma də ləmə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Ma daba'əkii, təya kədii tə ci kaa ca banee gi'u ahadatii. ^{‡†}

Wabənə nga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

11 Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə ŋga Yahudiya oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii wabənə ŋga Əntaŋfə. ² Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə ŋga Yahudiinə tə ci, ³ təya ba, "Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi sarə gi

† 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. †† 10.35 Yooh. 9.31. ‡ 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16. †† 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. ††† 10.39-40 3.15. †††† 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. †††† 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. § 10.43 13.38; Irin. 31.34. §† 10.44-46 2.4. §†† 10.47 8.36. §† 10.48 19.5.

hə ka danə aasii aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da təya?" ^{‡††}

⁴ Wata Piita a ndzaŋə ba ka tii sətə dii də rəŋwə rəŋwə, əŋki ci, ⁵ "Ma nyi asəkə vəranə ŋga Yoopa, nya da də'wa, kə baarii Əntaŋfə ka nyi sə ŋga hurəshishinə. Uushi makə maduunə gwada a jima dadagyə da təŋgalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ^{††6} Makə tsaamətə nyi ŋga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədə a səkəntaŋfə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura ŋga əndə a wabə da nyi, ca ba: 'Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.' ⁸ Amma nya ba: 'Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajjinə uushi sha dzəgərə aasəkə maki taa sətə təŋapaa *bariya ka adənə.' ⁹ Ma nya fa, ca ənə kə wabənə ka nyi ŋga bəra'inə dadagyə, əŋki ci: 'Ma sətə dətəgi Əntaŋfə camə, ga ha nəhə tə ci ma'ajjinəkii.' ¹⁰ Ca jikətə ka nyi ŋga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərginə aa dəgyə shakətə. ¹¹ Ma'ə nyi ma-ta'avəmə dəŋwa'ə, wata watiitə ənji makkə kəŋə kəŋə a mayi ka hatə dii inə davə. Kə sləkee ənji ka tii aabiiki daga də Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ənji nə'unə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kəŋə asii gakii, malaa'ika a ba ka ci: 'Sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hə wabəətə nii kwa upaa luupaənə da yaaku patə.' ^{††15} Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə ŋga təkəŋwanə əsə. ^{††16} Wata nya buurətə wabənə ŋga Slandanə ətə bii ci: 'Kə yibə Yoohana ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə.' ^{††17} Makə kə vii Əntaŋfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə gooŋga ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu sarə təŋapaənəki aniya ŋga Əntaŋfə?" ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə ŋga banə, təya dəla də Əntaŋfə, təya ba, "Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga baanə ka ci kaa təya upaa əpinə." ^{‡‡‡}

Ikəliisiya də Antakiya

¹⁹ Ma ənjitə yigədəgi putə ŋga cibəətə cibə tii daba'a bələginə tə Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aənə hanyinə ŋga Finikiya da i Kipərusə i aasəkə vəranə ŋga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu madaamə ka *Yahudiinə. ¹⁸²⁰ Amma, tə'i hara ənji Kipərusə da ŋga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, təya wabə ka hara slikerənə əsə, təya waaza ŋunyi Habara ŋga Slandanə Yeesu. ¹⁹²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji larə gooŋga ka ci, təya nə'u tə ci. ²⁰

‡†† 11.3 10.28; Gal. 2.12. §† 11.5-12 10.11-20. §†† 11.14 16.31. §††† 11.15 2.4. §††† 11.16 1.5. §†††† 11.18 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21. 18 11.19 8.1-4. 19 11.20 Yooh. 7.35. 20 11.21 2.41.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə nga Urusaliima, təya sləkee ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dii ci maŋushinə acii kə nee ci ka nga'aanə nga Əntaŋfə ətə dii ci ka tii. Wata əŋki ci ka tii, "See a ndzaa unə ka ənji gooŋga də ədzəmə rəŋwə akəŋwacii Slandana." ^{†24} Acii ma ca, maŋga'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii gooŋga nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shaŋə vii gooŋga ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ^{††26} Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu'. ‡

²⁷ Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya. ^{‡‡28} Mbu'unatii aadəvə, wata rəŋwə agitii ətə dii ləməkii Agabusə a madətə, ca ba də baawədə nga Malaaba Ma'yanə, əŋki ci, kadə nə məza madəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kulii madəfənəkii agi zamana nga ŋwanjuunə nga Kalawudiyu. ^{‡‡29} Wata ənji nə'unə a anə uura nga vii sətə mbee ŋgeerənə nga taa wu patə, kaa ənjə a kərə ka ənji nə'uutə də Yahudiya. ^{‡‡‡30} Kə datə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə nga Ikəliisiya dacia i Barənaba da Sawulə.

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

12 Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ŋwanjwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka ənjə a bələgi tə Yakubu ndzəkəŋuci Yoohana də ŋgila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadeesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa ənjə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka danə, agi kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə kəshi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə ənfwadə ənfwadə kurəgə ənfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii danjana daba'a kumənəkii, waatoo kumənə nga *Pasəka. ⁵⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka da də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə. ^{§†}

Luupaənə nga malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə nga uusəratə mwayi Hirudusə ŋgiraginə tə Piita ka la ka ci gəŋwanə, Piita a tsəfə ŋunyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davədəkii, kə jigagi malaa'ika nga Slandana. Bəranə a bəragi kuvəkii patə. Wata ca dəgeə ka Piita ka taŋgalakii, ca madəe ka ci, əŋki ci, "Madətə pii pii!" Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita. ^{§††8} Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, "Ŋgaəŋgavə uushi'inaaku, ha ŋgavə bibinaaku." Piita a datə ha'ə. Əŋki malaa'ika ka

† 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. †† 11.25 9.30. ‡ Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə da uura Gərikə. †† 11.27 13.1; 15.32. ‡‡ 11.28 21.10. ‡‡‡ Acii anə hanyinə nga Yahudiya palee madəfənəkii də danə ka saa'ikii. ‡‡‡ 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. § 12.4 4.3. §† 12.5 Yak. 5.16. §†† 12.7-10 5.19.

ci, "Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi." ⁹ Piita a nə'u tə ci agyə. Mashiiimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a da, tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə səni ci. ¹⁰ Makə paaləgi tii tə ənji nəhə kuvə nga təkəŋwanə da nga bəra'inə, təya mbu'u aa uura mayi nga tibisə ətə nga dəməginə aasəkə vəranə. Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.

¹¹ Makə ənya nə nga Piita aashikii, əŋki ci, "Manə diya, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, kə sləkee Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaənə tə nyi acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo danə də nyi."

¹² Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə dii əndə'i ləməkii Marəkusə. Kə dzii ənji nə'unə də nə laŋə davə, təya da də'wa.

^{§†13} Mbu'unaakii ca dəgətə uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə ətə dii ləmətə Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu. ¹⁴ Makə paaratəgi ki oo'i, uura nga Piita ətsa, mawunəgimə ki uura mayikii acii moodasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba: "Waatsə Piita kəŋə a uura mayi!" ¹⁵ Təya ba ka ki, "Maba nə hə saŋə kwa?" Amma kya tsakə banə oo'i, ci ətsa. Əŋki tii, "Malaa'ikaakii ətsa." ¹⁶ Amma, mabwaseemə Piita ka dəgə uura mayikii. Wata təya wunəgi, təya nee ka ci. Kə kəŋee ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madəe ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kədə'ə, ca dzəgunətə ka tii makə sətə ŋgiragi Slandanə tə ci asəkə furəshina. Makə uudəpaa ci, əŋki ci ka tii, "A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'unə." Daba'ə ha'ə, ca madə, ca palə ka əndə'i ha.

¹⁸ Pukənə nga ha, kə ma'i maduunə mabizhinə aha-da soojiinə putə nga sətə slənyi tə Piita. ^{§†19} Makə ali ənji tə ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənjə a bələgi tə soojiita. Ma daba'əkii, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'vee davə.

Əntənə nga Hirudusə

²⁰ Ma ŋwanjwə Hirudusə, ka mabətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji Sidoonə. Acii kii təya jagi də na, təya shi aabiikii ka sədə rəŋwə, təya wabə da Balasəta, waatoo gawə nga yi nga ŋwanjwa. Makə uugi tii anəgi wabənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə nga nə nga hanyinaakii nə tii. ²¹ Ma ka uusəratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə ŋwanjuunaakii, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋwanjuunaakii, ca wabə ka tii. ²² Ənjə a wazə, təya ba, "Ma ətsa, wabənə nga Əntaŋfə, əntaa nga ənda." ^{§†23} Pii wata malaa'ika nga Slandanə a dəgəgi tə ci, acii kə luuma ci duunuunə nga Əntaŋfə. Zozəniinə a tsəbə tə ci. Ha'ə əntəgi ci.

²⁴ Amma, ma wabənə nga Əntaŋfə, kə gi aakəŋwə aakəŋwa. ^{§†25} Makə uudəpaa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkee ənji ka tii aa Urusaliima, təya palə satii, təya ŋgərəənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə. ^{§§†}

§† 12.12 12.25; 13.13; 15.37; Kwal. 4.10. §†† 12.18-19 5.22-24. §† 12.22 Əzaki. 28.2. §† 12.24 2.41. §§† 12.25 11.29-30.

Sløkeenə nga Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə

13 Ma asəkə Ikəliisiya nga Antakiya, tə'i hara *an-abiinə da ənji dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoone ətə ci ənjə a 'wa əndə dəŋwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da nwanjwə *Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə. ^{†2} Ma ka əndə'i uusəra, təya gərə'u ka Slandanə da da suumaya. Əŋki Malaaba Ma'yanə ka tii, "Fə'yagimə ka nyi tə i Barənaba tii da Sawulə kaa təya slənə slənətə 'wii nyi tə tii." ^{††3} Daba'a suumaya da dā də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tə tii. ‡

Waazanə nga masləkee ənji anə hanyinə nga Kipərusə

⁴ Makə sləkee Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə nga dzəginə aanə hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə. ^{††5} Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vəranə nga Salamisa, təya ndzanə baaba wabənə nga Əntanjə asəkə *kuvə də'wanyinə nga Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə. ‡

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə nga Kipərusə patə kura'a aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila ətə dii ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə nga anabi nga Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva nga ngwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ngwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə nga Əntanjə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, ətə dii ləməkii Ilimasə də uura Gərikə, kə dii ci ka tii mabizhinə, ha'a kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə nga ngwaməna acii ga ca nyi'u goongga. ^{††9} Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa, ¹⁰ əŋki ci, "Ma hə, əndə nga *Seetanə nə hə, səsəŋwə nga goongga. See sətə dii bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyanə nga uusərə patə, ha'a nə hə ka zhi'wee ka goongga nga Əntanjə ka jirakənə. ¹¹ Acii ha'a ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka uusərə ma'a kwakwatə." Pii wata təkunə cii kəya nee ma'a, ca raramə, ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'a. ^{†††12} Makə nee ngwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci goongga ka Slandana, acii kə dii ka ci ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə nga Pisidiya

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə nga Paməfiliya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima. ^{†14} Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya ndzaanə da ənja, ^{††15} ənjə a janjga bariya nga Muusa da ləkaləkatə nga anabiinə. Wata

† 13.1 11.27. †† 13.2 9.15; 10.19; 22.19; Gal. 1.15-16. ‡ 13.3 6.6. †† 13.4 10.19; 15.39. ††† 13.5 17.2. †††† 13.8 2 Tim. 3.8. ††††† 13.11 9.8; 22.11. § 13.13 13.5; 15.38. §† 13.14 17.2.

gayinə nga kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkəŋushi'ina, usamə da shinə. Mbu'u tə'i wabənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə." ^{†††}

¹⁶ Bulusə a madətə, ca madee ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *Isərayiila da hara ənji gərə'unə ka Ən-tanjə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanjə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə nga Misəra. Də maduunə baawəda əsə ngiragi ci tə tii də Misəra. ^{††18} Kə sə'wii ci tə tii ha'a fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə əsə. ^{†††19} Ca zamagi də slikerənə mədəfə anə hanyinə nga Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nga zəmə ya. ^{††20} Ma ətsə patə, agi fəzə gya'a ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'a ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'a mbu'ya ka zamana nga anabi Samuyila. ^{††21} Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii nwanjwa. Wata Əntanjə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nga Kisə, agi duurə nga Beejaminə. Ca dā ka tii nwanjuunə nga fəzə ənfwadə pu'unə. ^{†††22} Makə ngərəgi Əntanjə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka nwanjuunə. Wiinə sətə wabi Əntanjə anəkii, əŋki ci: ^{†††}

'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nga Jasii,
Ci nə əndətə cii kya uudə,

Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uudə patə.'

²³ "Agi slikerənə nga əndətsə kira Əntanjə ka ənji *Isərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dii ci aləkawalə nga dānə. ^{†††24} Daga Yeesu ma'a mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakəənətii, təya luu yibə bapətisəma. ¹⁸²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləgyui ci ama ənja: 'Makə wu sanjə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gərə. Ma əndətə cuuna gərə, ma'a ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dəədəgi ka ci bibinaakii.' ¹⁹

²⁶ "Ndzəkəŋushi'ina, jijinyinə nga Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanjə ahadoonə, kaamə sləkee Ən-tanjə Njuni Habara nga luupaanə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə Yeesu. Ha'a əsə mafatəmə tii wabənə nga anabinyinə ətə ci ənjə a janjga ka tii taa ngutə uusərə nga əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəŋwanə, kə dii ka goongga nə wabənə nga anabinyinə. ²⁰²⁸ Taa ngahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²¹²⁹ Makə uudəpaa tii dānə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagerə də ci ashi ənfwa, təya ngədəgi tə ci. ²²³⁰ Amma kə madee Əntanjə ka ci agi maməətə ənja. ²³³¹ Kə baa ci bəzəkii ka baarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila. ²⁴

††† 13.15 15.21. §† 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. §†† 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzək. 29.4. §† 13.19 Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. §† 13.20 M.Gəŋw. 2.16; 1 Sam. 3.20. §†† 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. §†† 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. §†† 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. 18 13.24 Luka 3.3. 19 13.25 Luka 3.15-16. 20 13.27 3.17. 21 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. 22 13.29 Luka 23.50-56. 23 13.30 3.15. 24 13.31 1.3,8.

³² "Ma inə əsa, kə kireenə koonə n̄unyi wabənə ətə d̄ii Əntar̄fə aləkawaləkii ka dzədzəsh̄i'inaamə. ¹³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madeenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura n̄ga bəra'inə oo'i,

'Ma hə, uuzənaaki nə hə,
daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.'

³⁴ Kə wabi Əntar̄fə agyanə madeenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'a, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci: ††

'Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba barəkaanə
makə ətə vii nyi ka Dawuda.'

³⁵ Acii kii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i, †
'Paa hə ka bwasee ka shishinə n̄ga əndə slənaku kaa ca bəsləgi.'

³⁶ Bulusə a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Ma Dawu-
da, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Ən-
tar̄fə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə a kagərə tə ci
agyanə dzədzəsh̄i'inəkii, ca bəsləgi. ††³⁷ Amma, ma
əndətə madēe Əntar̄fə ka ci agi maməətə ənja,
mabəsləmə ci.

³⁸ "Aci ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, see a shii unə oo'i, daci
Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə n̄ga
'waslyakəənə. Aci ma bariya n̄ga Muusa, paa ci da
ŋgeerənə n̄ga luupaənə tuunə acii 'waslyakəənə.

††³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu goongə, daci kii up-
aanəkii luupaənə. ††⁴⁰ Ma d̄ii əna, nəhəmə noonə nə
acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

⁴¹ 'Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntar̄fə, ††
han̄kala goonə a gwazəgi, una zagi.

Aci kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə
ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.' "

⁴² Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə
də'wa, ənjə a kədii tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii
wabəətsə ka əndə'i uusərə n̄ga əpisəkətə ca shi.

⁴³ Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji laŋə nyi'u tə tii,
Yahudiinə da ənjitə gimə aagi diinə n̄ga Yahudiinə
patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya
ndzaa də ŋgeerənə agi ŋga'əətə d̄ii Əntar̄fə ka tii. §

⁴⁴ Zhi'wanə n̄ga uusərə n̄ga əpisəkə d̄ii dzawə, wata
ənjə a ənslyagi pəbə asəkə vəranə aasəkə kuvə də'wa
ka fa wabənə n̄ga Əntar̄fə. ††⁴⁵ Makə nee hara Yahudi-
inə kə dzii ənji də nə laŋə, kə shirəhə tii ka i Bulusə,
təya da ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaanənə tə ci.

⁴⁶ Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii
yadə ŋgwalənə, təya ba, "Kə ndzaa tyasə, a takəŋwa
ənji ba koonə wabənə n̄ga Əntar̄fə taabu'u ka hara
slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i,
madəbeemə koonə nə upaa əpinə n̄ga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə, yoo, a zhi'ugiinə səgeenə aabii hara
slikərənə. ††⁴⁷ Aci ha'ə bii Slandanə keenə, əŋki ci, ††
'Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa
ka bəranə n̄ga hara slikərənə,

ha ndzaa ka rəgwa n̄ga mbədənə
ha'ə mbu'unəkii ka muudinə n̄ga duuniya patə əsə.' "

⁴⁸ Makə fii ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə d̄ii tii
moodasəka, təya duunətə tə Slandanə putə n̄ga
wabənəkii. Ma ənjitə ta'i Əntar̄fə tə tii ka upaa əpinə
n̄ga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, kə vii tii goongə. ††⁴⁹ Kə
təkəgi wabənə n̄ga Slandanə taa dama patə anə
hanyinəkii əsə. ††⁵⁰ Amma Yahudiinə a tsəvutə tə
matakəŋwanyinə n̄ga vəranə da hara makinə ətə da
məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntar̄fə
nə tii əsə. Təya madēe ka wabənə agyanə i Bulusə da
Barənaba. Təya lakəənə tə tii anə hanyinatii. ⁵¹ Ma təya
dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə n̄ga bibi-
natii agyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi
haalatii ma'a. Wata təya palə aa Ikuniya. ††⁵² Ma ənji
nə'unə n̄ga Antakiya, kə d̄ii tii moodasəkə ka shaŋə. Kə
ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

14 Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barəna-
ba aasəkə kuvə də'wa n̄ga Yahudiinə, təya
waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə bəzəkii nə ənjitə vii
goongə ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə
patə. ††¹² Amma, ma Yahudiitə kaaree ka vii goongə ka
Slandana, kə madēe tii ka ədzəmə n̄ga hara slikərənə
kaa təya bərapaa tə ənji nə'unə. ††¹³ Kə ta'avə i Bulusə
da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji agyanə
Slandanə yadə ŋgwalənə taa gi'u. Təya waaza agyanə
pwapoonaakii. Slandanə a vii ka tii baawəda n̄ga da sə
n̄ga hurəshishinə kama kama ka baariinə oo'i, ma sətə
ci təya ba, goongə. ††¹⁴ Amma kə təkəgi ənji kurəgə
bəra'i asəkə vəranə. Hara ənji, a ba'a Yahudiinə nə tii.
Hara ənji əsə, a ba'a masləkee ənja. ⁵ Kə mwayi hara
slikərənə da Yahudiinə da gayinatii cibeənə ka maslə-
kee ənji də kaalanə tə tii də faariinə, ¹⁸⁶ asee, kə gi aa
limətii nə sətə mwayi ənji dānə də tii. Wata təya huyi
satii aanə hanyinə n̄ga Likaniya, waatoo aa Lisətira da
Dyarəba da hara vəraatə gūŋutə də hanyinəkii.
¹⁹⁷ Təya waaza N̄unyi Habara n̄ga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

⁸ Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi sədəkii ndalə
bahə wiigi'inə. Makə pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə
ci. Mashimə ca wii shaŋə. ²⁰⁹ Ma ka əndə'i uusərə, ca fa
waazanə n̄ga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci. Ma nee ci,
ma əndətsa, kə vii ci goongə, kə dəbee ca upaa
mbədəpaanə. ¹⁰ Bulusə a madēe ka uurakii, əŋki ci,
"Madətə kəŋə anə sədəku." Wata hatsə əndətə a
madətə, ca wii.

¹¹ Makə nee dan̄kana ka sətə d̄ii Bulusə, təya madēe
ka uratii, təya ba də uura n̄ga ənji Likaniya, "Kə
jimagərə əntar̄fənyinə aabii amə makə ənja." ²¹² Təya
d̄əkə ləmə ka Barənaba "Jawusə". Ma Bulusə əsə, təya
d̄əkə ka ci "Heerəməsə" puta d̄ii ci ka ŋwar̄ŋwə
wabənə. ¹³ Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa

† 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. †† 13.34 Isaa. 55.3. † 13.35
Jab. 16.10. †† 13.36 2.29. †† 13.38 10.43; 15.10. ††† 13.39 Rooma
4.25; 6.7; 10.4. ††† 13.41 Hab. 1.5. § 13.43 11.23. §† 13.44 17.2.
§†† 13.46 3.26; 18.6. §† 13.47 Isaa. 49.6.

§†† 13.48 11.18. §† 13.49 2.41. §† 13.51 18.6; Luka 9.5.
§§† 14.1 17.2. §§† 14.2 13.45. §§§ 14.3 2.22. 18 14.5 14.19; 2
Tim. 3.11. 19 14.6 Mat. 10.23. 20 14.8 3.2. 21 14.11 28.6.

Jawusə, a uura mayi nga vəranə. Wata limanə nga uuləməkii a ngərə bubuñənyinə, ca zadətə də gudəza, ca kira aa uura mayi nga vəranə kaa təya da sataka da ənja ka i Barənaba da Bulusə. ^{†14} Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashitii ka baariinə oo'i, kə bəzhi səkətii ka şanə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə də madəe ka uuratii, əŋki tii, ^{†15} "Una! ka mi cu-una da ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə Njunyi Habara koonə bwasee ka mazabə uushi'iitsa, una nə'u tə Əntanəfə Əndə vii əpinə. Ci tagii ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə. ^{††16} Ma nga ŋukə, kə bwasee ci ka slikerənyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii. ^{††17} Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, aagi danə nə ci koonə ŋga'əənə, ca ndzəmə koonə vəna, ca vii koonə ŋunyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə moodasəkə əsə." ^{††18} Taa ŋgahi kə wabi tii ka tii wabəətsə patə, ŋgahə tənəpaa tii tə tii ka da ka tii sataka.

¹⁹ Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danəkana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. ^{††20} Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə ŋga ha, təya madə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

²¹ Makə waazii tii Njunyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə lanə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə ŋga Pisidiya. ²² Ma asəkə vəranəyitsa, kə vii tii ŋgeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kəŋə anə vii goonəgatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi cibə lanə upaanaamə dəmənə aagi ŋwanuunə ŋga Əntanəfə.

^{††23} Daba'ə ha'ə, təya taadəcii ka tii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə Ikəliisiya, təya da də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goonəga. ^{†††}

Ənənə ŋga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

²⁴ I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə ŋga Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Paməfiliya, ²⁵ təya waaza wabənə ŋga Əntanəfə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya madə, təya palə aa Ataaliya. ²⁶ Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vəraatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntanəfə kaa ca da ka tii pwapoonə aagi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii. ⁵

²⁷ Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzatə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara ŋga sətə dii Əntanəfə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikerənə rəgwa ŋga vii goonəga. ^{5†28} Təya ta'vee tii da ənji nə'unə davə.

Dza də nə ŋga matakəŋwanyinə də Urusaliima

15 Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgunə ka ənji nə'unə, təya ba, "Mada *maryaminyamuunə makə ŋga alə'aada ŋga Muusa,

† 14.13-15 10.25-26; Dan. 2.46. †† 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. ‡ 14.16 17.30. †† 14.17 Jab. 147.8; Irim. 5.24. †† 14.19 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. ††† 14.22 11.23. ††† 14.23 6.6; Tit. 1.5. § 14.26 13.1-2. §† 14.27 11.18; 15.12.

pooshi unə ka upaa luupaənə." ^{5††2} Kə dii i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Wabənəkii a gwazəgi ka şanə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənjə a sləkəe ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aabii masləkəe ənja da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya agyanə wabəətsa. ^{5†3} Makə sləkəe ənji nə'unə ka tii, təya madə, təya paləgi dasəkə hanyinə ŋga Finikiya da ŋga *Samariya, təya dzə də baaba habara ŋga zhi'inə ŋga hara slikerənə ka ənji nə'unə. Fanə ŋga ənji nə'unə ha'ə, aagi danə nə tii moodasəka. ⁴ Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkəe ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya tə tii də moodasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntanəfə daciitii patə. ^{5†5} Amma hara ənji nə'unə kurəgə ŋga Farisanyinə a madətə, təya ba, "Ma ənjitsa, tyasə, see a ryaminy tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya ŋga Muusa."

⁶ Wata masləkəe ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə agyanə wabəətsa. ⁷ Makə ta'avə tii ka daada wabənə ahadatii, Piita a madətə, əŋki ci: "Ndzəkəŋushi'ina, makə sətə shii unə, daga ŋukə ta'i Əntanəfə tə nyi ahadoonə kaa hara slikerənə a fa Njunyi Habara da maki, təya luuvə. ^{5†8} Kə shii Əntanəfə ədzəmə ŋga taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə. ^{5†9} Matəkeemə ci ahadaamə da tii. Putə ŋga vii goonəgatii kubəgi ci ədzəmətii makə naamə. ^{5†10} Makə ha'ə dii əna, ka mi şanə cuuna alə haliminə ŋga Əntanəfə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya ŋga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii. ^{5†11} Amma kə vii amə goonəga oo'i, putə ŋga pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu upaa amə luupaənə makə sətə upaa tii natii əsə."

¹² Dabaala a ndzaa kəda'ə, təya ənə ka fanə a ma i Barənaba da Bulusə, təya ba ka tii sə ŋga hurəshishiitə dii Əntanəfə ka hara slikerənə daciitii. ^{5†13} Makə uudəpaa tii wabənə, Yakubu a madətə, ca jikəvə, əŋki ci: "Fatəmə, ndzəkəŋushi'inə. ¹⁴ Əndzə'i əna bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntanəfə nəhənə tə hara slikerənə kaa ca tadəgi hara ənji agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. ¹⁵ Kə dii wabəətsə mbərə mbərə da ŋga anabiinə makə sətə dii manaahəkii oo'i,

¹⁶ 'Əŋki Slandana: Ma aakəŋwa, ka şinə nə nyi ¹⁸ ka hadatəginə də yi ŋga *Dawuda ətə saawagi.

Ka ŋgərənə nə nyi sətə sasaawagi, nya ənə ka haadatəginə, nya kəŋee, ¹⁷ kaa hara ənjə a alə tə nyi Slandanətii, waatoo patənə ŋga hara slikerəətə 'wii nyi kaa təya ndzaa ka naaki.

¹⁸ Ha'ə bii Slandanə ətə bagi uushi'iitsə daga ŋukə.' "

¹⁹ Yakubu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma nee nyi naaki, ma hara slikerənə ənə ca zhi'wa aabii Əntanəfə, gaama irələ tə tii. ¹⁹²⁰ Amma, naahaamə ka tii ləkaləkətə də banə, ga təya adə zəmətə dii ənji ka uuləminə taa

§†† 15.1 Leew. 12.3; Gal. 5.2. §† 15.2 Gal. 2.1-10. §†† 15.4 15.12. §† 15.7 10.1-43. §† 15.8 2.4; 10.44. §†† 15.9 10.35. §§† 15.10-11 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. §§§ 15.12 2.22. 18 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21. 19 15.19 Gal. 5.3.

sləmānyinā, acii ma ətsa, ajjiinā. Ga təya aləhiinā, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya adə idəna. ¹²¹ Acii ma bariya n̄ga Muusa, daga n̄kə, taa ka n̄gutə vəranə patə, tə'i ənji waaza agyanəkii, ənjə a jan̄ga asəkə *kuvə də'wanyinā taa n̄gutə *uusərə n̄ga əpisəka." †

Ləkaləkātə ka hara slikerənə ənji nə'unə

²² Fanə n̄ga masləkee ənji da matakəṅwanyinā n̄ga Ikəliisiya ləbə da ənji Ikəliisiya patə tə wabəətsa, wata təya anə uura n̄ga tadə ənji ahadatii, kaa təya sləkee ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barənaba. Wata təya tadə tə Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəṅwanyinā nə tii ahada ənji nə'unə əsə. ²³ Wata təya sləkee ka tii də ləkaləkātəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə ləkaləkātəkii:

"Wiinə ləkaləkātə ca dzə ka hara slikerənə ənji nə'unə də Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma ləkaləkātəna, dacii inə ndzəkəṅushi'inuunə masləkee ənji da matakəṅwanyinā n̄ga Ikəliisiya də Urusaliima. Kə nəhəpaa inə tuunə patə.

²⁴ "Kə fii inə oo'i, kə gi hara ənji ahadeenə, təya dzə ka madee ka har̄kala goonə də wabənə, təya kədəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii ka tii dānə ha'ə. ²⁵ Ma caamiinə, makə kə gi wabənə geenə ka rəgwa rəṅwə, kə dəbee inə tadə ənji ahadeenə, inə sləkee ka tii koonə, təya dzə da i moodəkii gaamə Barənaba da Bulusə. ²⁶ Ma təya, kə vigi tii əpinatii ka putə n̄ga slənə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Ci nee unə ka i Yahuda da Silasə ahadoonə, tii na ba koonə də matii sətə nyaahiinə. ²⁸ Kə kadeesəkə ka Malaaba Ma'yanə da inə patə oo'i, geena tsakəənə koonə kərənə pamə palee ka uushi'iitə ndzaa tyasə, waatoo, ²⁹ goona adə sətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmānyinā, goona adə idəna, goona tsəbə luutə malamə ənji uurakii, goona aləhiinə. Madə kə təṅapaa unə noonə nə ka daada tsarə uushi'iitsa, ka ndzaanə nuunə jamə. Ta'avəmə jamə."

³⁰ Makə kapaa ənji tə i Bulusə, təya palə aa Antakiya, təya dzatə də ənji nə'unə, təya vii ka tii ləkaləkātəta. ³¹ Makə jan̄gatə tii, kə dīi tii man̄ushinə ka shaṅə acii kə vii wabəətsə ka tii n̄geerənə. ³² Ma i Yahuda da Silasə, *anabiinə nə tii, kə wabi tii n̄gaan̄ga'ə ka ənji nə'unə, təya tsakə ka tii n̄geerənə. ³³ Makə banee tii davə gi'u, ənji nə'unə a kəree ka tii də jamənə. Yahuda da Silasə a ənə aabii ənjitə sləkee ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasə, kə dəbee ca ənəgi davə.]

³⁵ Ma i Bulusə da Barənaba, kə ənəgi tii də Antakiya, təya dzəgunə ka ənja, təya dzə də waaza wabənə n̄ga Slandana, tii da hara ənji nə'unə lan̄ə əsə.

Təkənə n̄ga Bulusə da Barənaba

³⁶ Makə ta'avə tii davə, Bulusə a ba ka Barənaba, "Ənaṅwə ka caamatə ənji nə'uutə shi aṅwa waazii ka

† 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16. † 15.21 13.15. ‡ 15.22-29 11.18; 16.4. †† 15.24 Gal. 1.7; 5.10. ††† 15.28-29 10.19; 15.20; Luka 11.46. ††† 15.32 11.23,27.

tii wabənə n̄ga Slandanə taa ka n̄gutə vəranə, kaan̄wa tsaamətə taa iitə nə tii agi nə'unə." ³⁷ Ma Barənaba əsə, kə mwayi ci 'waanənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə. ³⁸ Amma kə caamə Bulusə, madəbeemə Yoohana a dzə da tii, acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamə ci slənəkii da tii. ³⁹ Wata təya daanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a n̄gərə tə Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə n̄ga Kipərusə. ⁴⁰ Amma, ma Bulusə, kə n̄girə ci tə Silasə. Makə dīi ənji ka tii də'wa, təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca dā ka tii pwapoonə agi wiigi'inatii, wata təya palə. ⁴¹ Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə n̄ga Siriya da n̄ga Silikiya, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də n̄geerənə agi vii goon̄gatii.

Nə'unə n̄ga Timooti tə i Bulusə da Silasə

16 I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə nə'unə davə ətə dīi ləməkii Timooti, uuzənə n̄ga əndə'i mitə Yahuda. Ma miita, əndə nə'unə nə ki əsə. Ma dīi, əndə Gərikə nə ci. ² Ma Timooti, agi dəlaginə nə ənji nə'unə n̄ga Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca n̄gərə tə ci, ca *ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dīi, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, təya ndzaṅə wiigi'inə ka vərə ka vərə, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji da matakəṅwanyinā n̄ga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə. ⁵ Də ha'ə kiṅə ənji nə'unə ndihə ndihə agi vii goon̄gatii. Taa n̄gutə uusərə patə nə lan̄ənatii ka tsakənə əsə. ⁶

Neenə n̄ga Bulusə ka əndə Makiduuniya dāgi səniinə

⁶ Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənə ka waaza wabənə n̄ga Slandanə aanə hanyinə n̄ga Asiya, amma kə təṅapaa Malaaba Ma'yanə tə tii. Wata təya paləgi aanə hanyinə n̄ga Firigiya da n̄ga Galatiya. ⁷ Makə mbu'i tii aagyanə ribinə n̄ga hanyinə n̄ga Misiya, təya alə dəməgərənə aanə hanyinə n̄ga Bitiniya. Amma maluu-vəmə Ma'yanə n̄ga Yeesu ka tii. ⁸ Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jiməgərə aa Tərawasə. ⁹ Ma uusərakii davədə, kə səniinə Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə Makiduuniya kəṅə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyan̄agi aanə hanyinə n̄ga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." ¹⁰ Daba'ə səniinaakii, pii inə tasəka dzənə aanə hanyinə n̄ga Makiduuniya. Acii kə shii inə oo'i, Əntan̄fə 'wii tiinə ka waaza ka tii Njuni Habara.

Vii goon̄ga n̄ga Lidiya

¹¹ Wata inə dəmə kumbawalə də Tərawasə, inə kəṅee da i aa Samutərasə. Pukənə n̄ga ha inə palə aa Niya-puli. ¹² Inə madə davə, inə palə aa Filipi, vəraatə palee də duunuunə agyanə əndə'i purəjanə n̄ga hanyinə

††† 15.37 12.12. § 15.38 13.13. §† 15.39 13.4. §†† 15.40 14.26. §† 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. §†† 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. §† 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. §† 16.4 15.22-29. §†† 16.5 2.41. §†† 16.6 10.19.

nga Makiduuniya, vəranə nga ənji Rooma əsə. Ina bane gi'u asəkə vəraatsa. ¹³ Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəməgiinə aa uura mayi nga vəranə, ina dzə aama gəəra. Mbu'u ka lapaanə niinə ha nga da də'wa nga Yahudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina wabə ka makiitə dzii də nə davə. ¹⁴ Tə'i əndə'i minə ətə dii ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira nə ki. Dərə də madizə kəjeerənyinə nga mandalə kwaba nə slənətə. Əndə ngwalənə tə Əntanfə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə. Ha'ə kya kavə haŋkalatə ka sətə ci Bulusə a ba. ¹⁵ Kə liwə ki yibə bapətisəma da ənji yatə patə, kya kədii tiinə, əŋki ki, "Makə kə shii unə ndilə ndilə oo'i, kə vii nyi goonğa ka Slandana, yoo, see a dzuunə ka nee ka yaaki." Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə. †

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

¹⁶ Ma ka əndə'i uusərə, ina dzə ka ha nga da də'wa, ina lapaa əndə'i uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, agi kuranə nə ki uushi'inə kama kama putə nga ginaajiitə ashitə. Agi dzanə nə ki də kwaba laŋə ka slanjiiinətə əsə də kwaarənə. ¹⁷ Wata nə'unə tiinə da i Bulusə nə ki, kya dzə də ka vurənə, kya ba, "Ma ənjitsa, ənji nga maduunə Əntanfə nə tii. Rəgwa nga luupaanə nə tii ka banə koonə." ¹⁸ Ha'ə kə ta'avə ki baanə laŋə ka danə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə asəkəkii ka shaŋə. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, "Wanyinə ca ba ka hə də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitə a bwasee ka ki ka saa'ita. ††

¹⁹ Makə nee slanjiiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa nga upaanatii, təya kəəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakəŋwacii ənji la gəŋwanə. ²⁰ Makə kirə tii tə tii aakəŋwacii, kə bii tii, əŋki tii, "Ma ənjina, agi gwazənə nə tii haŋkala nga vəraana, wiinə boo, *Yahudiinə nə tii. ††† Agi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəbeemə kaamə, kaama slənəgi, amə ənji Rooma." ²² Dəŋkana a gəŋuunə ka tii patə, mala gəŋwanyinə a səədəgi kəjeerənə ashitii, təya ba ka ənjə a fəəslə tə tii də kurəpa. ²³ Makə fəəsləgi ənji tə tii purə'i purə'i, təya fəədə tə tii, təya əjigərə tə tii aa furəshina, təya ba ka əndə nəhə furəshina kaa ca pa'əgi tə tii ngə'a. ²⁴ Fanə nga əndə nəhə furəshina naakii, wata ca ngərə tə tii, ca əjigərə ancakuvə nga furəshina, ca aanəgi sədətii ashi madiigərə rintənyinə.

²⁵ Ma ahada vəda, Bulusə da Silasə a da də'wa, təya ka wanyanə ka Əntanfə. Ənji furəshina a dzə də fanə tə tii. ²⁶ Mata'avəmə dəŋwa'ə, hanyinə a gəgədzə patə. Ha'ə mwavədə nga kuvə furəshina a udzəgi. Pii wata makuvənyinə a wunəgi patə. Mahyakahyaka'ə nga taa wu agi ənji furəshina əsə, kə piitəgi. ²⁷ Makə və'ihə əndə nəhə furəshina, ma ca nee, mawuunəkii nə makuvənyinə patə. Wata ca də'yagi ngila purəjanaakii kaa ca bələgi naakii na. Ma nə ci ka nəhənə, kə huyi-paa ənji furəshina satii. ²⁸ Amma Bulusə a madəe ka uurakii, ca ba ka ci, "Ga ha bələgi naaku na, ganə niinə

patə!" ²⁹ Əndətə a ba ka ənjə a kira ka ci gunə, wata ca huyi aabii i Bulusə da Silasə, ca gərə'waanə akəŋwacii. Shishinəkii a dzə də udzənə acii ngwalənə. ³⁰ Ca fə'yagi tə tii agyə, ca ba, "Ya əna, iitə danəki kaa nya upaa luupaana?" ³¹ I Bulusə da Silasə a ba ka ci, "Vii goonğa ka Yeesu Slandana: ka upaanə nə hə luupaanə da yaaku patə." ³² Wata təya wabə ka ci da ənji yaakii patə agyanə Slandana. ³³ Pii agi vədəkii ha'ə ca ngərə tə tii, ca cakubəgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibə ənji ka ci bapətisəma da yaakii patə əsə. ³⁴ Ca kərə tə tii aa hakii aasii, ca ngiragi ka tii zəma, ca da moodasəkə da yaakii patə putə nga vii goonğatii.

³⁵ Makə puki ha, mala gəŋwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: "Wa ənjitə a palə satii." ³⁶ Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, əŋki ci, "Kə sləkee mala gəŋwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Acii ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə."

³⁷ Amma əŋki Bulusə, "Akəŋwacii ənji fəəslə tii tiinə, wiinə malamə ənji keənə gəŋwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rəŋwə niinə da ənji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka danə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə." ³⁸ Soojiinə a ənəpaa də wabənəkii ka mala gəŋwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rəŋwə da ənji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə ngwaləgi tii. ³⁹ Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vəranəkii. ⁴⁰ I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa ənji nə'unə davə, təya wabə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də ngeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii. ††

Masləkee ənji də Teesaloonika

17 Kə gi tii dasəkə vəranə nga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə dii *kuvə də'wa nga Yahudiinə davə. ² Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənaavə ci ka danə taa da patə. Luuma makkə nə ci ka wabənə da ənja, ca dzə də janğanə asəkə malaaba ləkaləkatə. ³ Ca wabə ka tii, ca baarii ka tii tantanyinə nga sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci ngərə'wa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənja. Ca ba əsə, "Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu." ⁴ Hara ənjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə laŋə agi ənji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntanfə. Matakəŋwanyinə nga makinə laŋə ləbətəgi də nə da tii əsə. †††

⁵ Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə nga vəranə, təya jagi də ənji də kaala bwaya vurənə, təya dzə ka əbigi yi nga Yasoona, təya alə tə i Bulusə da Silasə davə kaa təya ngiragi tə tii ka ənja. ¹⁸⁶ Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoona da hara ənji nə'unə, təya kərə tə tii aakəŋwacii

††† 16.30-31 2.37; 11.14; Yooh. 6.28-29. †† 16.33 16.15.

††† 16.37 22.25-29; 23.27. †† 16.40 11.23. †† 17.1-9 1 Tees. 2.1-2. ††† 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. ††† 17.3 3.18. ††† 17.4 13.50; 16.14; 17.17. 18 Yasoona: Rooma 16.21.

† 16.13 17.2. †† 16.14 17.4. † 16.15 8.36. †† 16.16 19.24.

†† 16.17 19.15; Luka 4.34,41. ††† 16.18 3.6. ††† 16.20 17.6.

§ 16.22-23 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2. †† 16.27 12.18-19.

gayinə ŋga vəranə, təya madee ka uuratii, təya ba, “Ənjitə gwazətə nə ŋga ənji taa dama patə, watiinə kə shi aa hanə əsə. ¹⁷ Yasoonə a luu tə tii gakii asii. Wiinə patənati tii kə kaanə tii sədə ka bariya ŋga maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i ŋwanjwə ətə dii ləməkii Yeosu.” ¹⁸ Makə fii gayinə da ənji ŋga vəranə tə wabəətsa, haŋkalatii a madəgi patə. ⁹ See də makə ki'i Yasoonə da hara ənji kwaba taabu'u kapaa gayinə tə tii.

Masləkee ənji də Biriya

¹⁰ Pii ndzəkəŋushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davədə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *ku-və də'wa ŋga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka haŋkalatii ka fa wabənə ŋga Slandana. Kə dii tii gazhi'waanə ŋga tsaamətənə asəkə malaaba ləkaləkətə uusərə patə, kaa təya shii taa goongga nə sətə fii tii. ¹² Acii ha'ə laŋə agitii vii goongga. Laŋə əsə agi matakəŋwanyinə ŋga makinə ŋga Gərikə da ŋguyirənə vii goongga. ¹³ Amma, makə fii Yahudiinə ŋga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə ŋga Əntanjə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə daŋkana davə. ¹⁴ Pii wata ndzəkəŋushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a ənəgi davə. ¹⁵ Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə ŋga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gərə tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii. ¹⁷ Ci dii gi ci aakəŋwa də wabənə ka ənji uusərə patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ca wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ca wabə ka Yahudiinə da ənji gərə'unə ka Əntanjə. ¹⁸ Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə ŋga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, “Mi saŋə nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?” Hara ənjə a ba, “Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə ŋga paslənə ŋga məshipətə ənji pamə.” Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeosu da agyanə madənə agi maməətə ənji cii kəya wabə. ¹⁹ Wata təya ŋgərə tə ci, təya kərə tə ci aakəŋwacii mətərəkinə aanə dāngərə ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, “Ŋga'ə keenə nə fa sətə bii kura waazaatsə dii hə, ²⁰ acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə sətə cii kəya ba.” ²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi nji təya da, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madətə ahada mətərəkinə ŋga Ariyapaga, əŋki ci, “Unə ənji Ateena, kə nee nyi taa ka

† 17.6 16.20. †† 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12. ‡ 17.10 17.2. †† 17.11 Yooh. 5.39. ††† 17.12 11.18. †††† 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. †††† 17.17 17.2,4. § 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22.

ŋgutə rəgwa patə, ənji diina nuunə. ²³ Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vəranə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha ŋga da sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka Əntanjə ətə mashiimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə diya, tə ci cii kya ba koonə. ²⁴ Əntanjə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə ŋga ha dadagyə da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyə ənji də ciinə. ²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tə ci, makə dii ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə. ²⁶ Də əndə rəŋwə 'watəgi ci taga slikerənyinə ŋga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəŋee ka saa'i da i ribinə ŋga ndzaanati əsə. ²⁷ Ma dii ci ha'ə, kaa təya alə tə Əntanjə, təya da gazhi'waanə ŋga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tə ci, taa ŋgahi paa ci dzadə da taa rəŋwə agyaamə. ²⁸ Daciikii caama mbədə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə dii makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: goongga, slikerənaakii naamə. ²⁹ Yoo, makə dii ci, slikerənə ŋga Əntanjə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntanjə da matsahu burə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii. ³⁰ Ma ŋga ŋukə, pooshi Əntanjə nja ka nə ka ghatə shiinə ŋga ənda. Amma ma ŋga əna, agi banə nə ci ka patənə ŋga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci. ³¹ Acii kə kəŋee ci ka uusərə ŋga da gəŋwanə ka *duuniya patə. Də goongga nii kəya da daci əndətə ta'i ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də madeenə ka ci agi maməətə ənja.” ³² Makə fii ənji wabənə ŋga Bulusə agyanə madənə agi maməətə ənja, hara ənjə a ŋusə tə ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa wabəətsə a maku.” ³³ Wata Bulusə a madəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiikii, təya vii goongga ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə ŋga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə dii ləmətə Damarisə, da hara ənja.

Bulusə də Koorintiya

18 Daba'ə ha'ə, Bulusə a madə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə gəŋgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə dii ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vərə tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə ŋga Italiya acii kə bii ŋwanjwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madəgi asəkə vəranəkii. Ci dii gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. ³ Makə lapaa ci oo'i slənati rəŋwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi abitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə ŋga Əntanjə asəkə *kuvə də'wa taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u ŋnyii rəgwa.

§† 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. §†† 17.25 Jab. 50.10-13. §†† 17.26 Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. §††† 17.27 Isaa. 55.6. §† 17.28 'Wat. 1.27. §† 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. §†† 17.30 14.16; Rooma 2.4. §†† 17.31 3.15; 10.42. §††† Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. 18 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə nga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya da, ca dzə aakəŋwə də waazanə, ca baarii furəŋə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntaŋfə. †
^{††6} Makə dii tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi bərəbərə nga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; əŋki ci, "Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma agyanu-unə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikərənə dzənəki." †⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dii ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tə Əntaŋfə nə ci, ətə dii yaakii ataŋgala *kuvə də'wa.

⁸ Ma gawə nga kuvə də'wa ətə dii ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goonŋa da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya laŋə, makə fii tii waazanə nga Bulusə, kə vii tii goonŋa. Ha'ə təya luu yibə bapətisəma. †

⁹ Ma ka əndə'i vəfa, kə wabi Əntaŋfə ka Bulusə dagi səniinə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ngwalə, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəda'ə. †¹⁰ Aci kədəhə da hə nə nyi. Aciikii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Laŋə nə ənjaaki asəkə vərəana." †¹¹ Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəŋwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə nga Əntaŋfə.

¹² Amma, makə dii Galiya ngwaməna agyanə hanyinə nga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə, †¹³ əŋki tii, "Ma əndəna, agi isəkwənə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntaŋfə ka rəgwatə təŋapaa bariya." †^{††14} Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, "Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dii ci, kə njii kya fa tu-unə. †^{††15} Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə da bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəŋwanə nga tsarə uushi'iitsa." †¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəŋwanə. †¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinəsə, gawə nga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəŋwacii gəŋwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə nga Bulusə aa Antakiya

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneenə laŋə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vərənə nga Kəŋkəraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca dii. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə nga Sิริya. †¹⁹ Təya kəŋaanə də Afisa zəkū'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, †²⁰ təya kədii tə ci kaa ca tsakə ta'veenə da tii. Amma kə naanagi ci. †²¹ Makə bii ci ka tii madənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntaŋfə." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. †^{††22} Makə mbu'i ci aa Kay-

isariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. †²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca madə, ca wiigi'itə hanyinə nga Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ngeerənə ka ənji nə'unə patə. ††

Waazanə nga Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə dii ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkələkətə ka shaŋə əsə. †²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa nga Slandanə nga'ə. Taa ngahi see yibə bapətisəma nga Yoohana shii ci, amma kə dii ci gazhi'waanə nga dzəgunətənə ka ənji gəŋə gəŋə agyanə Yeesu. †²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə ngwalənə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya ngərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa nga Slandanə nga'ə. †^{††27} Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə nga Akaya. Makə mwayi ci danə ha'ə, ənji nə'uutə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji nə'uutə də Akaya, kaa təya luu tə ci də moodasəkə. Makə mbu'i ci aa dəvə, kə cakə ci tə ənjitə dii Slandanə ka tii pwapoonə nga vii goonŋa, †²⁸ acii kə uuri ci tə Yahudiinə akəŋwacii ənji də wabənə, ca baarii tantanyinəkii dasəkə malaaba ləkələkətə oo'i, Yeesu nə Matadəkii nga Əntaŋfə. †

Waazanə nga Bulusə də Afisa

19 Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giŋwə. Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə. †² Əŋki ci ka tii, "Makə vii unə goonŋa, kə upaa unə Malaaba Ma'yanə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaba Ma'yanə." †³ Bulusə a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Aa, tsarə ngutə bapətisəma daa yibə ənji koona?" Əŋki tii, "Tsarə ətə nga Yoohana." †^{††4} Ca ba ka tii, "Ma yibə bapətisəma nga Yoohana, ka ənjitə baanə ka Əntaŋfə putə nga 'waslyakəənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji *Isərayi-ila, see a vii tii goonŋa ka əndətə na uugya ba'ə ka shinə, waatoo Yeesu." †⁵ Makə fii tii ha'ə, təya luu yibə bapətisəma də ləmə nga Yeesu Slandana. †⁶ Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaba Ma'yanə a jima aagyanətii, təya wabə də məshipətə uuranyinə, təya baaba sətə bii Əntaŋfə ka tii. †^{††7} Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.

⁸ Ləgidə makkə dii Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca wabə yadə ngwalənə ka ənja, ca zhi'wa də haŋkalatii ka haala nga ŋwanjuunə nga Əntaŋfə. †^{†††9} Amma kə təkuree hara ənji ka vii goonŋa acii ndalənə nga ədzəma, təya wabə bwayakii aashi rəgwa nga Slandanə akəŋwacii dabaala. Makə nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca wabə ka tii taa ngutə uusəra patə asəkə kuvə jəŋganə nga əndətə dii ləməkii Tirana. †^{††10} Fəzə bəra'i nə tii ka danə ha'ə.

† 18.5-11 11.18. †† 18.5-6 3.26; 5.42. † 18.6 13.51; 20.26.
 †† 18.8 8.36. †† 18.9-10 Isaa. 41.10; Irim. 1.8; 1 Koor. 2.3-4.
 ††† 18.13 6.13. ††† 18.14-15 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31.
 § 18.19-20 17.2. §† 18.21 Yak. 4.15.

§†† 18.23 11.42. §† 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6.
 §†† 18.26 17.2. §† 18.28 5.42. §† 19.2 2.38; 8.16. §†† 19.3-4
 18.25; Luka 3.3-4, 16-17. §†† 19.6 2.4. §†† 19.8 17.2; 28.23. 18 19.9.2.

Ənji hanyinə nga Asiya patə, Yahudiinə da hara slikerənə, kə fii tii wabənə nga Slandana. †

Manjeevənə nga Sikəwa

¹¹ Kə slənyi Əntarjə sə nga hurəshishinə ka shanjə daci Bulusə. ^{††12} Ha'ə ənjə a ngərə kəjeerənə da aləbuta ka tabətə də shishinəkii, ənjə a kərə ka ənji bwanea, təya mbədfə. Ginaajinə əsə, təya shigi ashitii. ¹³ Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vərə ka vərə, kə dii tii gazhi'waanə nga əsətə ləmə nga Yeesu kaa təya mbədfəpaa də ənjitə da i ginaaji ashitii, təya ba ka ginaaji, "Agi banə nə nyi ka hə də ləmə nga Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!" ‡

¹⁴ Tə'i manjeevənə nguyirənəkii mədfəfə nga maduunə *limanə nga Yahudiinə ətə dii ləməkii Sikəwa; da i tii ca daada ha'ə. ¹⁵ Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, "Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii nyi tə Bulusə əsə. I wu sarjə nuunə noona?" ^{††16} Wata əndə ginaajitə a kullaanə ka tii palee ka ngeeritii patə, ca daadavə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii gakii, təya huyi. ¹⁷ Patənə nga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara slikerənə. Ha'ə kə lagi ədzəmətii, ənjə a dūunətə ləmə nga Slandanə Yeesu. ^{††18} Larjə agi ənjitə vii goongə əsə shi ka baanə ka Əntarjə akərwacii ənji patə, təya baabagi bwaya uushi'iitə nji təya daada. ¹⁹ Ənji larjə əsə agi ənji daada sə nga hiila kira ləkaləkətənyinatii, təya ətsagi akərwacii ənji patə, təya baanatə kwabakii, waatoo, *hwaslə dəbu'u tufə pu'unə. ²⁰ Ha'ə cakə wabənə nga Slandanə gərənə aakərwə aakərwə də ngeerənə dagi baawədaakii. ††

Kədfənə nga wabənə də Afisa

²¹ Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a da aniya nga dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya, ca mbu'ugərə aa Urusaliima. Ca ba, "Mada kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma." ^{†††22} Wata ca sləkee ka ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasəta. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə nga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kə ma'i maduunə haala də Afisa putə nga rəgwa nga Slandana. ^{§24} Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə bələnə nə ci, agi bələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə dii ləməkii *Arətimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaba larjə da ənji slənaakii. ^{§†25} Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca slənə tsarə slənəkii, əjki ci ka tii, "Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama upaa kwaba larjə. ²⁶ Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə nga ənji larjə də banə oo'i: ma əntarjənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə, əntaa sə nga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma agyanə hanyinə nga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ^{§††27} Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ət-

sa, ka saaweenə nə ənji ka slənə gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə nga maduunə Arətimi ka uushi zabə. Ki ka nətə maa, ka əteənə nə ki ka məghərəvənətə. Taa ngahi agi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə nga Asiya da patənə nga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki."

²⁸ Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shanjə, təya ka vurənə, təya ba, "Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shanjə." ²⁹ Wata vərənə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə nga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara nga buurənə. ^{§†30} Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakərwacii danjana, amma ənji nə'unə a tənəpaa tə ci. ³¹ Ha'ə əsə, hara madiigərənə nga hanyinə nga Asiya, waatoo guviinə nga Bulusə, a sləkee ka kədiinə aciiakii, ga ca dzə aasəkə babara nga buurənə. ³² Ma saa'ikii, danjana patə, makədfəkii nə tii ka shanjə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Larjənətii, mashiimə tii sətə dzatə tii də nə ka putakii. ³³ Tə'i əndə'i əndə davə, dii ləməkii Aləkəsəndərə. Hara ənjə a ba ka ci sətə dii. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakərwacii ənja. Ca madəe ka ciinəkii kaa ca ba ka dabaala dalila nga haalatsa. ³⁴ Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya madəe ka uurratii patə, ha'ə nga tibisə bəra'i, təya ba, "Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shanjə!"

³⁵ Ma ka muudinə, kə dəkəkəpaa əndə naahənə nga vərənə tə danjana, əjki ci, "Unə ənji Afisa, wu sarjə nə əndə mashiimə oo'i, vərənə nga Afisa ca hadagi də kuvə nga Arətimi maduunəkii da malaaba faaratə kulyagərə dadagya? ³⁶ Makə pooshi rəgwa nga ushapa uushi'iitsa, see a ndzaa unə kəda'ə, goona kwasə. ³⁷ Acii kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaba kuvə nga Arətimi, taa wabə bwaya uushi'inə aashitə. ³⁸ Mada ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gərwənə nga əndə'i ənda, furənjə nə kuvə gərwənə, watiitsə ənji la gərwənə əsə. Wa təya kərə gərwənətii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka hadatəginə nə ənji aakərwə agi mətərəkina. ⁴⁰ Acii mənəgwələkii niinə ka luu gərwənə nga wazəənə nga ənshinə, makə pooshi amə ka mbeenə ka dzəgunətə dalila nga wazənəkii." ⁴¹ Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka danjana, wa təya təkəgi.

Ənənə nga Bulusə aanə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya

20 Makə dəkəkə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ngeerənə də wabənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madə ci kaa ca dzə aanə hanyinə nga Makiduuniya. ^{§†12} Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ngeerənə də wabənə larjə, ca mbu'u aanə hanyinə nga Akaya. ³ Ca ndzaa davə ləgidə makkə. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə nga Sิริya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə bələnə tə ci.

† 19.10 20.18. †† 19.11-12 2.22. ‡ 19.13 3.6; Luka 9.49-50.
 †† 19.15 16.17. ††† 19.17 5.11. †††† 19.20 2.41. ††††† 19.21 23.11;
 Rooma 1.10,13. § 19.23 9.2; 2 Koor. 1.8. §† 19.24 16.16. §†† 19.26
 17.29.

§† Arisətarəka: 20.4; 27.2; Kwal. 4.10. §†† 20.1 11.23.

Wata ca da aniya nga ənəgərənə saakii da Makiduu-niya. ⁴I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə nga Pirusa a kəree ka ci, da Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da Tərafima. ¹⁵Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gəree keenə davə. ⁶Ma inə neenə, daba'a *kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina dapaa luuma rəjwə davə.

Tsaamətənə nga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə nga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vədə, acii kə mwayi ci madənə pukyatə hakii. ¹¹⁸Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i garəkuwanyinə lanə davə a kumu. ⁹Tə'i əndə'i uundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə nga banjwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəjwa də magəərə wabənaakii. Makə mbee njunyinə ka dagwata, ca kulagərə aa panə daga agyanə makkənə nga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka ngərənə tə ci. ¹⁰Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwanjgaanə tupə anəkii, əjki ci, "Goona tuu, da i əpinə nə ci." ¹¹Makə ənyi Bulusə ka ndəreginə aadəgyə, ca baatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca madə, ca palə. ¹²Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarəjə. Kə dīi tii moodasəkə ka shəjə.

Dzənə nga Bulusə aa Milita

¹³Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka ngərənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də sədə dzənəkii aa dāvə. ¹⁴Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina ngərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵Ina madə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə nga ha atanjgala hanyinə nga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə nga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə nga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶Gəjə kəjəe Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə nga Asiya. Ma dīi ci ha'ə, kwasiikii acii ngə'a ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə nga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə nga Bulusə ka matakəjwanyinə nga Ikəliisiya nga Afisa

¹⁷Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakəjwanyinə nga Ikəliisiya. ¹¹⁸Makə shi tii aabiikii, əjki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə nga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹¹⁹Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha duunətə naaki na. Kə slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə.

† 19.29Timooti: 16.1; Tikikusə: Af. 6.21; Tərafima: 21.29. †† 20.7 2.42,46. ‡ 20.10 1 Meem. 17.21. ††† 20.17 18.21. †††† 20.18 19.10.

²⁰Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca tsakə tuunə taa rəjwə. Amma kə jii-gunyii koonə akəjwacii ənji i ka yi ka ya. ²¹Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikerənə patə kaa təya baa ka Əntanjfə, təya vii goongga ka Slandanə Yeesu. ¹¹⁸

²²"Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashiiimə nyi sətə na da tə nyi davə. ^{118,23}Uushi rəjwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka ngutə vərənə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə mahyakahyaka'ə da ngərə'wə tə nyi. ²⁴Amma, manjgəramə nyi əpinaaki ka uushi. Tada kə əjki nyi, tada mantəmə nyi patə, mbərə mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Njunyi Habara nga pwapoonə nga Əntanjfə. ¹¹⁸

²⁵"Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *nwanjjuunə nga Əntanjfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ^{118,26}Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə nga patənə goonə agyanəki ma'ə. ²⁷Maneemə nyi ka ng-wa'əngwa'ənə nga ba koonə patənə nga hiima nga Əntanjfə. ²⁸Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə nga Ikəliisiya nga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii. ^{118,29}Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii. ³⁰Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na da gazhi'waanə nga zə'wee ka hanjgala nga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii. ^{118,31}Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə dīi nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə vədə da uusərə. ¹¹⁸

³²"Ma ənə diya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da wabənə nga pwapoonaaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabətsə nəndə da baawəda nga vii koonə njeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə. ³³⁻³⁴Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba nga taa wu, taa kəjeerənə nga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da nga ənjinə ndzaashiinə. ¹⁸³⁵Kə baarii nyi koonə taa ka ngutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsakənu-unə tə ənji matə njeerənə, una dzə də buurətə wabənə nga Slandanə Yeesu ətə bii ci: 'Gədə viinə də barəkaanə acii luunə.' " ¹⁹

³⁶Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca da də'wa da tii patə. ³⁷Təya jabətashi, təya ba, "Wa Əntanjfə a kərə tə hə jamə." Tii patə, təya tuu. ³⁸Ma sətə palee də bəzee ka səkətii, ətə fii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kəree ka ci aasəkə kumbawala. ²⁰

††† 20.21 11.18. †††† Malaaba Ma'yanə: 10.19. § 20.23 21.4,11; 9.16. §† 20.24 21.13; 2 Tim. 4.7. §†† 20.25 28.23. §† 20.26 18.6. §†† 20.28-31 11.23. §† 20.28 1 Piita 5.2. §† 20.29 Mat. 7.15; Yooh. 10.12. §†† 20.30 Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. §††† 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. §§§ 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. 18 20.33-34 18.3. 19 20.35 Mat. 10.8. 20 20.38 20.25.

Dzəne nga Bulusə aa Urusaliima

21 Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəŋee gəŋə, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsə. Ina madə də Roodəsə əsə, ina mbu'u aa Patara. 2 Davə lapaa inə kumbawalə nga dzəginə aənə hanyinə nga Finikiya, ina dəmə, ina palə. 3 Makə mbu'iiinə kədəhə da hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə, ina bwasee aa madzəna, ina palə aənə hanyinə nga Siriya, ina jimagerə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. 4 Ina alətə hatə dii əŋji nə'unə davə, ina baanə mədəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawədə nga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima. 5 Amma, makə mbu'ya saa'i nga madənə geenə, ina madə, ina palə. Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənətii patə. Makə mbu'iiinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə aənə mandzənə, ina da də'wa, 6 inə jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

7 Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina nəhəpaa əŋji nə'unə, ina baa rəŋwə da tii. 8 Pukətə hakii, ina madə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iiinə, ina dəməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rəŋwə nə ci əgi əŋji mədəfə ətə shi əŋjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakii asii. 9 Ma əndət-sa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə maŋgərəmə ŋguyirənə. Agi dənə nə tii anabaakwaanə. 10 Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə dii ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. 11 Ca shi aabii inə, ca ŋgərətə gyara nga ŋwə nga Bulusə, ca aənəgi də sədəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a aənə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii əŋjitə mashiimə tə Əntəŋfə.'" 12

12 Makə fii inə ha'ə da əŋjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. 13 Amma wata Bulusə a jikəvə, əŋki ci, "Mi saŋə cuuna ŋgwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə nga ləmə nga Slandanə Yeesu." 14 Makə təkuree inə ka təŋapaa tə ci, ina ndzaa kədə'ə, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci." 5

15 Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina madə, ina palə aa Urusaliima. 16 Hara əŋji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə nga ŋukə, əndə Kipərusə ətə dii ləməkii Manasanə. Gakii asii jimeenə.

Dzəne nga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

17 Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə əŋji nə'unə tiinə də moodasəka. 18 Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya patə əsə. 19 Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəŋwə rəŋwə tə

sətə dii Əntəŋfə ahada hara slikerənə putə nga slənəkii. 20 Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya duunətə tə Əntəŋfə, təya ba ka Bulusə, "Kə nee hə dii ndzəkəŋunə, dəbu'unyinə nga əŋji agi Yahudiinə vii goongə ka Yeesu. Tii patə əsə, əŋji nə'utə *bariya nə tii. 21 Kə bii əŋji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada hara slikerənə, wa təya bwasee ka bariya nga Muusa, ga təya *ryaminyə manjeevənətii taa nə'u alə'aadanyinatii. 22 Iitə nə danəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. 23 Acii ha'ə, ma dənəku, dawə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da əŋji ənfwadə ətə dii aləkawalə akəŋwacii Əntəŋfə. 24 Duu da əŋjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəŋwacii Əntəŋfə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə əŋji patə oo'i, taa ŋgutə uushi bii əŋji ka tii agyanəku, pooshi goongə agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. 25 Ma hara slikerətə vii goongə kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkələkətə oo'i, ga təya adə zəmətə dii əŋji ka uuləma, ga təya adə idənə, ga təya tsəbə luutə malamə əŋji uurakii, ga təya aləhiinə." 26 Wata Bulusə a ŋgərə tə əŋjitə ənfwadə. Pukətə hakii, ca laabagi naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi nga Əntəŋfə kaa ca ba ka *limanə uusərə nga uudəpaa laabanatii, waatoo uusərə nga vii satakətii patə. 27

Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi nga Əntəŋfə

27 Makə uugi uusərakii dənə kədəhə, waatoo mədəfənə nga uusərə, Yahudiinə nga hanyinə nga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi nga Əntəŋfə. Wata təya tsəvutə tə danjana patə, təya kəsətə tə ci. 28 Təya ka vurənə, təya ba, "Əŋji Isərayiila, shoome ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka əŋji kaa təya bərapaa tə əŋji gaamə da bariya nga Muusa da yi nga Əntəŋfə. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikerənə aasəkə yi nga Əntəŋfə, ca aji-jinətə malaaba hana." 29 Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi nga Əntəŋfə. 30

30 Wata vəranəkii a gwazəgi patə, əŋjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi nga Əntəŋfə. Pii əŋjə a pa'əgi makuvənyinə. 31 Təya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəŋwanə nga soojiinə nga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə nga Urusaliima patə. 32 Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, təya huyi aabii danjana. Makə nee əŋji ka matakəŋwanə nga soojiinə da soojiinə, təya bwasee ka fəslənə tə Bulusə. 33 Wata matakəŋwanə nga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a aənəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka danjana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci. 34 Hara əŋji agi danjana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara əŋji əsə, pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaamə matakəŋwanə nga soojiinə ŋunyi dalila acii wazənətii, ca ba ka soojiinə a

† 21.4 10.19; 21.11. †† 21.5 20.36. ‡ 21.8 6.5; 8.5,40. ††† 21.9 2.17. †††† 21.10 11.28. ††††† 21.11 20.23; 21.33; Rooma 15.31. †††††† 21.13 20.24. § 21.14 Luka 22.42. §† 21.18 15.13; Gal. 1.19.

§†† 21.19 11.18. §† ryaminyə: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. §††† 21.23-24 Baan. 6.13-21. §† 21.25 15.29. §† 21.26 1 Koor. 9.19-23. §†† 21.28 6.13; 24.6. §††† Tərafima: 20.4.

kərə tə Bulusə aasii aa hatii. ³⁵ Makə mbu'i Bulusə ka mægərəfinə nga ndəraginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadanə nga danjkana.

³⁶ Danjkana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, "Wa ənjə a bələgi tə ci!" †

Wabənə nga Bulusə akərwacii danjkana

³⁷ Ma kədəhə ka ənjə a dəmægərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakərwənə nga soojiinə, "Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?" Matakərwənə nga soojiinə a ba ka ci, "Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna? ³⁸ Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarəlagi kwakwatə kaa ca madəe ka hanjkala nga ənja? Ha'a ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?" ††³⁹ Ənki Bulusə ka ci, "Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, uuzətə mashii vərəatsə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja." ⁴⁰ Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəjaanə ka dzakənə, ca madəe ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kədə'a. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, ənki ci:

22 "Ndzəkərwəshii'nə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akərwacii unə."

² Makə fii tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kədə'a. Ca tsakə banə ka tii, ənki ci: ³ "Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, amma asəkə vərəanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya nga dzədzəshii'inaamə, nya nə'u tə Əntənjə də ngeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə.

⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa nga Yeesu, nya bələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, nguyirənə da makinə, nya kəgərə tə tii aa furəshina. ††⁵ Ka mbeenə nə gawə nga limanyinə da *mətərəkinə nga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkaləkətə aciitii kaa nya kərə ka ndzəkərwəshii'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkaləkətə nga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya ki-ra aa Urusaliima ma'aanəkii, ənjə a shi ka cibeenə ka tii."

Banə nga Bulusə tə habara nga vii goonjgakii ka Slandana

⁶ "Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a papi'ya dadəgyə, ca gūjutə də nyi dəgəji'u. †††⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: 'Sawulə, Sawulə, mi sanjə cii kwa cibə də nyi ha'a?' ⁸ Nyi əsə, nya muu, ənki nyi ka ci: "Ya'a Slandana, hə wu sanjə?" Ənki ci ka nyi: 'Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.' ⁹ Yoo, ma ənjitə abiiki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura nga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləgwa: "Ya'a Slandana, mi sanjə danəkya?" Slandanə a ba ka nyi: 'Maduu, dzəgərə aasəkə vərənə nga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi

† 21.36 22.22; Luka 23.18; Yooh. 19.15. †† 21.38 5.36. ‡ 22.3 5.34-39; 9.11. †† 22.4-5 8.3; 26.9-11. †† 22.4 9.2. ††† 22.6-16 9.1-22; 26.12-18. ††† 22.6-7 9.3.

Əntənjə kaa ha da patə.' ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərətə, ka ciinə kəshi ənjitə giinə da tii tə nyi, dənjə aa Damasəkusə.

¹² "Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka Əntənjə makə sətə bii *bariya. Agi dələnə nə Yahudiinə nga vərənəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəjaanə abiiki, ənki ci: 'Ndzəkərwənə Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.' Agi saa'yakii nūnyə ginəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Ənki ci ka nyi: 'Kə ta'i Əntənjə nga dzədzəshii'inaamə tə hə kaa ha shii moonakii, ha nee ka Əndə Goonja a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.' ¹⁶ Ənki ci ka nyi: 'Ya əna, mi cii kwa gərə? Ma danəkwa, madətə kaa ənjə a yibə ka hə bərətəsəma, ha da də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə nga 'waslyakəənaaku.' " §

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

¹⁷ "Ma daba'əkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya da də'wa asəkə *yi nga Əntənjə, kə dii ka nyi makə səniinə, ††¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: 'Madətə pii pii, ha shigi asəkə vərənə nga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.' ¹⁹ Ənki nyi: 'Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii oo'i, taa ka nğutə *kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə ənjitə vii goonja ka hə. ²⁰ Ma saa'yatə bələgi ənji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kənjə əsə. Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə nga ənjitə bələgi tə ci.' ††²¹ Amma ənki Slandanə ka nyi: 'Maduu, duu, kaa nya sləkəe ka hə dzadə aa ha hara slikərənə.' " §

Anənə nga matakərwənə nga soojiinə tə Bulusə

²² Ma danjkana a fa tə Bulusə, ha'a mbu'ya ka wabəətsə wabi ci agyanə hara slikərənə, wata təya kaala vurənə, təya ba, "Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a nğərəgi tsarə nga əndətsə asəkə duuniya. Madəbeemə ca ndzaanə da i əpinə!" ††²³ Ma təya dzə də ka vurənə, təya dzə də gəgərə kəjeerənətii, təya mbudə bərəbərə aadəgyə. ²⁴ Matakərwənə nga soojiinə a ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii, ca ba, "Wa ənjə a fəslə tə ci", kaa ənjə a shii taa putə nga mi ci təya kaala vurənə agyanəkii.

²⁵ Makə anəgi ənji tə Bulusə də zə'wa, ca ba ka soojatə kənjə davə: "Kə dəbee ha fəslə əndətə da dimwaanə nga Rooma ha'a yadə la gənjwanə kwa?" ††²⁶ Makə fii soojatə ha'a, ca dzə ka banə ka matakərwənətii oo'i, "Mi cii kwa da ha'a? Acii ma əndətsə, əndə Rooma nə ci." ²⁷ Wata matakərwənə nga soojiinə a shi ka ləgwanə ka Bulusə, ənki ci: "Bawə ka nyi, əndə Rooma nə hə nii?" Ənki Bulusə, "Awa, əndə Rooma nə nyi." ²⁸ Matakərwənə nga soojiitə a ba ka ci, "Də kwaba lanjə upaa nyi ndzaanə ka əndə Rooma." Ənki Bulusə ka ci, "Ma nyi, də poonə tə nyi upaa nyi naaki." ²⁹ Wata ənjitə kavə ənji ka fəslənə tə Bulusə a bwasee ka ci pii. Matakərwənə nga soojiinə a

§ 22.16 8.35-36; 9.14. † 22.17 Gal. 1.18. †† 22.20 7.58; 8.1. †† 22.21 9.15. ††† 22.22 21.36. †† 22.25 16.37.

ngwaləgi əsə makə paaratəgi ci oo'i, ma Bulusə, əndə Rooma nə ci. Waanə kə anəgi ci tə ci boo.

Wabənə nga Bulusə akəŋwacii *mətərəkina

³⁰ Pukənə nga ha əsə, makə mwayi matakəŋwanə nga soojiinə shii goonğa nga sətə wulii Yahudiinə tə Bulusə, wata ca pərəpaa tə ci, ca ba ka ənji a 'wa tə madiigərənə nga limanyinə da patənə nga *mətərəkina nga Yahudiinə, kaa təya dza də na. Ca kira tə Bulusə, ca kəŋee ka ci akəŋwacitii.

23 Wata Bulusə a madee ka ginəkii ka tsaamənə tə mətərəkina, əŋki ci: "Ndzəkəŋushi'ina, kə gərə'u nyi ka Əntarŋfə də ədzəmə rəŋwə 'watəginə daga ŋukə ha'ə mbu'ya ka ənshinə." ^{†2} Wata gawə nga limanyinə, waatoo Ananiya a ba ka ənjitə kədəhə abii Bulusə kaa təya dəgə tə ci də meeciinə a makii. ^{††3} Əŋki Bulusə ka ci, "Əntarŋfə na dəgə tə hə ha'ə naaku əsə, hə bwaya əndəna. Asee, dasə nə hə ka la ka nyi gəŋwanə makə sətə bii *bariya əna, amma wahənə ka təŋəgi bariyakii də banə ka ənjə a dəgə tə nyi." ⁴ Wata ənjitə kədəhə abiikii a ba ka ci, "Gawə *limanə nga Əntarŋfə dzaanii hə see?" ⁵ Əŋki Bulusə ka tii, "Mashiimə nyi dii, ndzəkəŋushi'inə, taa gawə nga limanə nə ci. Aci kə bii wabənə nga Əntarŋfə oo'i, ga ha wabə bwaya uushi agyanə gawə goonə." [‡]

⁶ Makə dii ci kə shii Bulusə oo'i, ma əndə'i kurəga, *Sadukiinə nə tii, əndə'i əsə, *Farisanyinə nə tii, wata ca madee ka uurakii akəŋwacii mətərəkina, əŋki ci, "Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, Farisa nə nyi, uuzənə nga əndə Farisa əsə. Aci putə nga kanətə kii nyi də goonğa oo'i, ka madənə nə maməətə ənji da i əpinə, ci dii nyi kəŋə akəŋwacii gəŋwanə." ^{††}

⁷ Uudə baginaakii ha'ə, wata mabizhinə a madəgi ahada Farisanyinə da Sadukiinə, ha'ə dzadənəkii a təkəgi bəra'i. ⁸ Taa sha dii, tə'i mabizhinə ahadatii, acii kə bii Sadukiinə, pooshi madənə nga maməətə ənja, pooshi malaa'ika taa ma'yanə. Əŋki Farisanyinə natii, tə'i uushi'iitsə patə. ^{††9} Wata bwaya mabizhinə a madəgi ahadatii. Hara maliminə nga kurəgə nga Farisanyinə a madətə kəŋə, əŋki tii, "Maneemiinə ka bwaya uushi ashii əndətsa. Yaci ma'yanə taa malaa'ika wabi ka ca?" ^{†††}

¹⁰ Makə gwazəgi haalakii, kə ngwali matakəŋwanə nga soojiinə naakii acii ga təya pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka ngiraginə tə ci də ŋgeerənə ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.

¹¹ Vədəkii, Slandanə a kəŋaanə abii Bulusə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ngwalə. Makə sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda tə nyi də Rooma əsə." ^{†††}

Anə uura nga bələnə tə Bulusə

¹² Pukənə nga ha, *Yahudiinə a anə uura, təya jidə oo'i, paa təya adə zəma, paa təya sa taa mi, see maa

† 23.1 24.16. †† 23.2-3 Leew. 19.15; Mat. 23.27-28; Yooh. 18.22-23. ‡ 23.5 Shig. 22.27. †† 23.6 26.5; 24.21; Fil. 3.5-6. †† 23.8 4.1-2. ††† 23.9 25.25; Luka 23.4. ††† 23.11 18.9; 19.21; 27.24; 28.16,23.

kə bələgi tii tə Bulusə. ^{§13} Kə pitəgi tii tə ənfwadə pu'unə nə ənjitə anyi uuratsa. ¹⁴ Wata təya dzə aabii madiigərənə nga limanyinə da gayiinə, əŋki tii, "Kə jii'inə bwaya jidə, ina anətə uureenə oo'i, pa ina adə zəma da sa taa mi, see maa bələgiinə tə Bulusə.

^{§†15} Aci ha'ə, ma unə da mətərəkina, sləkeemə ka ənji ka kədiinə acii matakəŋwanə nga soojiinə kaa ənjə a kira tə Bulusə koonə, makə koonə tsakə ləgwanə amakii tə sətə dii ŋga'ə. Ma inə əsə, matasəkakii niinə keena bələgi tə ci taabu'u mbu'yanakii aabii unə."

¹⁶ Asee, kə fii uuzənə nga cikəŋuci Bulusə sətə anyi tii, ca dzə, ca dəməgərə aasii aa ha soojiinə, ca bagi ka Bulusə. ¹⁷ Bulusə a 'wa tə əndə'i sooja, əŋki ci ka ci, "Kəruu tə uundzə dagwatsə aabii matakəŋwanə nga soojiinə. Tə'i uushi cii kəya ba ka ci." ¹⁸ Soojatə a ŋgərə tə ci, ca kərə aabii matakəŋwanatii, əŋki ci: "Bulusə ətə mapə'əkii 'wii tə nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tə uundzə dagwanə aabiiku. Mbu'u tə'i uushi cii kəya ba ka hə." ¹⁹ Matakəŋwanə nga soojiinə a kəsə tə ci ka cinə, təya dzəgi aatarŋgala, ca ləgwa ka ci, "Mi dee cii kwa moo banə ka nya?" ²⁰ Əŋki ci ka ci, "Kə anəgi Yahudiinə uura kaa təya sləkee aabiiku kaa ha kərə ka mətərəkina tə Bulusə doorə, makə kaa təya tsakə ləgwanə tə sətə dii ŋga'ə. ²¹ Amma ga ha luuvə ka tii, acii kə palee tii ka ənfwadə pu'unə ətə anyi uura, təya jidə oo'i, pa təya zəmə, pa təya sa taa mi əsə, see maa bələgi tii tə ci. Matasəkakii nə tii ka gərə kərənaaku tə ci." ²² Wata matakəŋwanə nga soojiinə a ba ka uundzə dagwata, "Ga ha ba taa ka wu oo'i, kə bii hə ka nyi wabəətsa." Ca ba ka ci, wa ca palə saakii.

Kərəginə tə Bulusə ka ngwaməna

²³ Wata matakəŋwanə nga soojiinə a 'wa gayi soojiinə bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka tasəka soojiinə gya'ə bəra'i, da ənji təhinə mədəfə pu'unə da ənji uudəminə gya'ə bəra'i, kaa təya dzə aa Kayisariya də tibisə əlŋə ənshinə davədə." ²⁴ Ca ba ka tii əsə, wa təya tasəka ka Bulusə naakii sə ŋga dzəginə, təya kərəgi tə ci də ŋga'ə ka Filikusə ngwaməna. ²⁵ Ca naahə ləkaləkatə ka ngwaməna, əŋki ci:

²⁶ "Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka Filikusə gawə ngwaməna, daciiki Kələwudiyasə Lisiya. Kə nəhəpaa nyi tə hə. ²⁷ Daba'ə nəhəpaanə, ma əndətsə sləkee nyi ka hə, kə kəsətə Yahudiinə tə ci. Gi'u ha'ə mbədaanə kaa təya bələgi tə ci. Makə fii nyi, tə'i dimwaanə nga Rooma ashikii, wata ina dzə da soojiinaaki ka luupaanə tə ci. ^{§††28} Makə mwayi nyi fa 'waslyakəətə slənyi ci, nya kərə tə ci aasəkə mətərəkinaatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii kəshi tii tə ci. Malapaamə nyi taa mi ashikii bahə bələnə tə ci, taa bahə kanə tə ci aa furəshina. ^{§†30} Amma makə bagi ənji ka nyi oo'i, kə anyi Yahudiinə uura nga bələginə tə ci, ci nee hə kərəgi nyi tə ci aabiiku pii pii, nya ba ka ənjinə wulii tə ci əsə, wa təya dzə ka wulanə tə ci akəŋwaciiku." ^{§††}

³¹ Wata soojiitə a ŋgərə tə Bulusə, makə sətə bii ənji ka tii, təya kərəgi tə ci aa Antipatəra davədə. ³² Pukətə

§ 23.12 9.23. §† 23.14-15 25.3. §†† 23.27 21.30-33; 22.25. §‡ 23.29 18.14-15; 26.31; 28.18. §†† 23.30 24.5-8.

hakii soojiinē a ənə satii aasii, ənji təhinē a palē tii da Bulusə. ³³ Makə mbu'i tii aa Kayisariya, təya vii ləkaləkātətə ka ngwaməna, təya vii tē Bulusə ka ci əsə. ³⁴ Makə janğatə ci ləkaləkātətə, ca ləgwa ka Bulusə, taa əndə hanyinē ngga mi nē ci. Makə fii ci, əndə Silikiya nē ci, ³⁵ əŋki ci, “Mada kə shi ənji wulaaku, kadə nii kya fa wabənaaku patə.” Wata ca ba ka ənjə a pa'əgi tē Bulusə asəkə yi nwanjuutə ghənyi *Hirudusə.

Wulanə tē Bulusə

24 Daba'ə baanə tufə, wata gawə ngga limanyinə, waatoo Ananiya a madə da hara gayinə da əndə'i əndə ətə dii ləməkii Tarətula. Ma Tarətula, kə shii ci bariya ngga ənji Rooma ngga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanə tē Bulusə akəŋwacii ngwaməna. [†] ² Makə 'wagərə ənji tē Bulusə, Tarətula a 'watəgi wabənə də wulanə tē ci, əŋki ci, “Ya'ə Filikusə gawa, putə ngga barəkaanə ngga nwanjuunaaku ndzaa inə jamə. Kə dii inə ka hə yawa putə ngga gazhi'waanə dii hə ka hadatəgi keenə də hanyinə geenə. ³ Ətsə patə, kə liwiinə də kuyiriinə ka shaŋə. ⁴ Amma, acii ga nya si- ipaa də wabənə akəŋwaciiku, kə kədii inə baawədaaku kaa ha fatə magusə haalanə geenə. ⁵ Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nē ci ka shaŋə. Agi madeenə nē ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəŋwə nē ci agi matakəŋwanyinə ngga kurəgə ngga ənji Nazaratu əsə. ^{††6} Ha'ə kə mwayi ci ajijinətə *yi ngga Əntaŋfə. Amma ina kəsətə tē ci. [Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya geenə. ^{††7} Amma Lisiya matakəŋwanə ngga soojiinə a shi ka gutsəginə tē ci acii inə də ngeerənə. ⁸ Ca ba ka ənji wulaakii, wa təya shi aakəŋwaciiku.] Mada kə ləgwatə hə ka ci, ka shiinə nē hə dalilatə wulii inə tē ci gooŋga.” ⁹ Makə uugi Tarətula wabənə, wata Yahudiinə patə a jikəvə, əŋki tii, “Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi.”

Wabənə ngga Bulusə akəŋwacii Filikusə

¹⁰ Wata ngwaməna a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca wabə, Bulusə a jikəvə, əŋki ci, “Makə kə shii nyi oo'i, mala gəŋwanə nē hə ngga hanyiinə fəzənyinə lanğə, də mabanee ma'yanə nē nyi ka pərəgi naaki nē akəŋwaciiku. ^{††11} Mada kə ləgwatə hə ngga'ə, mapaləmə tē baanə pu'u aji bəra'i, makə gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tē Əntaŋfə. ^{††12} Paa tii sha lapaa tē nyi ka da mabizhinə taa da wu, taa madəe ka haala ngga dzatə də ənji asəkə yi ngga Əntaŋfə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa asəkə vərənə əsə. ^{††13} Pooshi tii ka mbeenə ka baarii ka hə tantanyinəkii də wulaatsə wulii tii tē nyi. ^{††14} Amma wanyinə ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətə ci təya 'wa rəgwa ngga jirakənə, ha'ə nē nyi agi paslənə tē Əntaŋfə ngga dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariya da sətə nyaahə anabiinə. ^{††15} Agi kanə nē nyi nē də gooŋga, makə sətə ci təya ka natii oo'i, ka madənə nē maməətə ənji da i əpinə, nɣunyi ənji da bwaya ənji patə. ^{††16} Putakii cii kya ciŋə ka ndzaanə də malaaba ədzəmə

† 24.1 25.2. †† 24.5 17.6. ‡ 24.6 21.28,30. †† 24.14 9.2. †† 24.15 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29.

taa guci patə akəŋwacii Əntaŋfə da akəŋwacii ənja. ^{†††} ¹⁷ “Yoo, daba'a fəzənyinə lanğə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka ənji hanyinaaki uushi'inə da ka da sataka ka Əntaŋfə. ^{†††18} Ma nyi agi danə ha'ə, wata təya lapaa tē nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa nyi da sataka ngga laabagi naaki nē asəkə yi ngga Əntaŋfə. Pooshi ənji abiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tē'i hara Yahudiinə ətə shi daga agyanə hanyinə ngga Asiya. ¹⁹ Mada tē'i tii da wabənə agyanəkii, tii dəbee shinə aakəŋwaciiku ka kira wulaaki. ²⁰ Mada pooshi ha'ə əsə, wa ənjinə də natii nē a ba 'waslyakəətə lapaa tii ashiki, saa'itə nyi akəŋwacii *mətəəkənə, ²¹ madaamə wabəətə rəŋwə ətə ngərəe nyi ka uuraki ka banə akəŋwaciitii oo'i, 'putə ngga madənə ngga maməətə ənji ci ənjə a la ka nyi gəŋwanə akəŋwacii unə ənshinə.'” [§]

²² Amma, makə kə shii Filikusə haala ngga rəgwa ngga Slandanə ngga'ə, kə bii ci, “Mada kə mbu'ya matakəŋwanə ngga soojiinə, waatoo Lisiya, ka ləginə nē nyi gəŋwanə goonə.” Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təkəgi, see ka əndə'i uusərə. ^{§†23} Ca ba ka sooja, kaa ca pa'əgi tē Bulusə, amma ga ca irələ tē ci; wa ca bwasee kaa guviinəkii a nəhə tē ci. ^{§††}

Bulusə akəŋwacii Filikusə da Dərusila

²⁴ Daba'ə baanə gi'u, Filikusə a shi tii da minaakii Dərusila. Mitə Yahuda nē ki. Ca sləkee ka ngiranə tē Bulusə kaa ca fa amakii tē wabənə ngga vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu. ²⁵ Wata Bulusə a wabə ka tii agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga, ca ba ka tii makə sətə ət-sətənə əndə naakii na, da makə sətə nē gəŋwanə a da uusərə uudənə ngga duuniya. Makə fii Filikusə ha'ə, wata ca ngwaləgi, əŋki ci, “Ma əndzə'i diya, ənuu saaku. Mada upaa nyi saa'i, ka ənənə nē nyi ka 'wanə tē hə.” ²⁶ Acii ma nē ci ka nəhənə, ka viinə nē Bulusə ka ci kwaba. Ci dii cii kəya 'waa'wa tē ci atsakii atsakii kaa təya wabə. ²⁷ Amma daba'ə fəzə bəra'i, əndə'i əndə a ngərə dəgələ ngga Filikusə. Ma ləməkii, Purəkiyusə Fisətusə. Ma saa'itə Filikusə a bwasee ka nwanjuunə, makapaamə ci tē Bulusə, acii kə mwayi ci uudagi səkə ngga Yahudiinə. ^{§†}

Moonə ngga Bulusə ka maduunə nwanjuwə ngga ha də Rooma a lagi ka ci gəŋwanaakii

25 Makə mbu'i Fisətusə aagyanə hanyinaakii, daba'a baanə makkə, ca madə daga də Kayisariya, ca palə aa Urusaliima. ² Wata madiigərə limanyinə da *gayinə ngga Yahudiinə a dzə ka wulanə tē Bulusə, təya tsəfə tē Fisətusə ^{§††3} kaa ca tsakə tē tii kaa ənjə a ənə də Bulusə aa Urusaliima. Acii kə dii tii aniya ngga bələginə tē ci daga a rəgwa. ^{§†4} Amma Fisətusə a jikəvə ka tii, əŋki ci, “Mapa'əkii nē Bulusə də Kayisariya. Nyi maa, ka ənənə nē nyi aa dəvə kədəhə. ⁵ Wa ina dzə da gayinə ahadoonə, təya wula tē ci davə, mada tē'i sətə dii ci.”

††† 24.16 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3. ††† 24.17-19 11.29-30; 21.17-28. § 24.21 23.6; 24.15. §† 24.22 9.2. §†† 24.23 27.3; 28.16,30. §† 24.27 25.9. §†† 25.2 24.1. §† 25.3 23.14-15.

⁶ Mapaleemə ka baanə tighəsə taa baanə pu'u dii Fisətusə də Urusaliima, ca ənə aa Kayisariya. Pukənə n̄ga ha, ca dzə ka ndzaanə asəkə dægələ n̄ga la gəŋwanə, ca sləkee ka ənjə a kira tə Bulusə. ⁷ Makə mbu'i Bulusə, Yahudiitə shi daga də Urusaliima a guŋutə də ci. Taa n̄gahi pooshi tii mbee ka baarii tantanyinəkii, amma kə kira tii mandalə wulanyinatii bəzəkii aagyanəkii. ⁸ Wata Bulusə a wabə kaa ca pəre-gi naakii na, əŋki ci, "Makaanəmə nyi sədə ka bariya n̄ga Yahudiinə; ma'ajjinətəmə nyi *yi n̄ga Əntaŋfə, taa da 'waslyakəənə ka maduunə n̄wan̄wə n̄ga ha də Rooma, taa gi'u."

⁹ Makə mwayi Fisətusə pa'ətə ba'a ka Yahudiinə, ca ləgwa ka Bulusə, əŋki ci, "Kə luuvə hə, ənjə a ənə də hə aa Urusaliima, ənjə a dzə ka la ka hə gəŋwanə agyanə uushi'iitsə akəŋwaciiki davə kwa?" ^{††10} Amma əŋki Bulusə, "Kəŋə nə nyi asəkə kuvə gəŋwanə n̄ga ənji Rooma, hatə dəbee ənjə a la ka nyi gəŋwanə. Madamə nyi ka Yahudiinə 'waslyakəənə. Hə də naaku nə maa, kə shii hə ndilə ndilə. ¹¹ Madə ma'waslyakə əndə nə nyi, ha'ə kə slənyii sətə mbu'i bahə bələnə tə nyi, paa nyi ka huyinə acii bələnə tə nyi. Amma, madə pooshi nyi slənyi taa rəŋwə agi uushi'iitsə bii tii aashiki, pooshi əndə da baawəda n̄ga viinə tə nyi ka tii. Kə mwayi nyi kaa maduunə n̄wan̄wə n̄ga ha də Rooma a dzə ka lagi ka nyi gəŋwanə." ‡

¹² Fanə n̄ga Fisətusə ha'ə, wata ca da mətərekinə da ənji mətərekinəakii. Makə uugi tii, ca ba ka Bulusə, "Makə kə mwayi hə kaa maduunə n̄wan̄wə n̄ga ha də Rooma a dzə ka lagi ka hə gəŋwanə, ka ci kərənə ənji tə hə əsə."

Bulusə akəŋwacii Agaripa da Barənika

¹³ Makə banee gi'u, wata n̄wan̄wə Agaripa da cikəŋuci ətə dii ləmətə Barənika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shinə' ka Fisətusə. ¹⁴ Kə baa tii laŋə davə, wata Fisətusə a 'wapaa wabənə n̄ga Bulusə ka n̄wan̄wə, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina. ^{††15} Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə n̄ga Yahudiinə a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gəŋwanə, nya vii ka ci ma'inə. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi agi alə'aada n̄ga ənji Rooma nə lagi ka əndə gəŋwanə yadə ndzaanə n̄ga ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci akəŋwacii gəŋwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaakii. ¹⁷ Acii ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə n̄ga ha, nya ndzaanə asəkə dægəlaaki n̄ga la gəŋwanə, nya sləkee ka ənjə a kira ka nyi tə əndəkii. ¹⁸ Makə madətə ənjitə wulii tə ci ka wabənə, makiramə tii bwaya wula aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi, ^{††19} see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə dii ləməkii Yeesu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci. ²⁰ Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii n̄ga'ə, wata nya ləgwa ka Bulusə, madə kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə ka lagi ka ci gəŋwanə davə. ²¹ Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa maduunə

† 25.7 24.5-6,13. †† 25.9 24.27. ‡ 25.11-12 25.21,25; 28.19. †† 25.14 24.27. †† 25.18-20 18.14-15.

n̄wan̄wə n̄ga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəŋwanaakii. Ci dii kəsəpaa nyi tə ci taabu'u nii kya sləkee ka kərənə tə ci ka maduunə n̄wan̄wə."

²² Əŋki Agaripa ka Fisətusə, "N̄ga'ə ka nyi nə fatənə tə əndətsə də liminəki." Əŋki Fisətusə ka ci, "Ka fanə nə hə doorə." †††

²³ Pukətə hakii, Agaripa da cikəŋuci a shi də məghərəvənə n̄ga n̄wan̄juunə, təya dəməgərə aasəkə kuvə gəŋwanə da gayinə n̄ga soojiinə da madiigərənə n̄ga vəranə patə əsə. Fisətusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə. ²⁴ Makə kira ənji tə ci, wata Fisətusə a ba, "N̄wan̄wə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə n̄ga Urusaliima da ənə n̄ga vəraanə patə wulaakii, təya n̄gərəe ka uuratii ka banə ka nyi, madəbeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə. ²⁵ Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə bələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii maduunə n̄wan̄wə n̄ga ha də Rooma, kə dii nyi aniya n̄ga sləkeenə ka ənjə a kərə tə ci ka ci.

²⁶ Amma, mashiimə nyi sətə naahənəki ka slandanəki agyanə haalakii. Aciikii kira nyi tə ci aakəŋwacii unə patə, ma palee maa, aakəŋwaciiku, n̄wan̄wə Agaripa. Madə kə fataamə wabənəkii, mbu'u ka upaanə nə nyi sə n̄ga naahənə. ²⁷ Acii maluuwəmə han̄kalaaki sləkee ka əndə furəshina ka gəŋwanə yadə laabaginə taa aba'a mi wulii ənji tə ci."

Wabənə n̄ga Bulusə akəŋwacii Agaripa

26 Wata Agaripa a ba ka Bulusə, "Kə kapaa ənji ka hə rəgwa n̄ga wabənə." Bulusə a madəe ka ci-inəkii ka ənja, ca 'watəgi pəre-gi naakii nə, əŋki ci: ^{††2} "Ya'ə n̄wan̄wə Agaripa, kə kadeesəkə ka nyi ka shaŋə nə pəre-gi naaki nə akəŋwaciiku ənshinə agyanə uushi'iinə laalavə *Yahudiinə aashiki. ³ Acii kə shii hə patə tə alə'aada n̄ga Yahudiinə da wabənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatə wabənaaki də sə'watənə.

⁴ "Kə shii Yahudiinə patə tə ndzaanaaki daga nyi ma'ə uuzənə, 'watəginə ahada ənjaaki da də Urusaliima əsə. ⁵ Kə shii tii daga n̄gukə, maa ka luuvənə nə tii, təya seeda oo'i, ndilə ndilə rəŋwə n̄ji nyi agi ənji ma'iza'u kurəgə n̄ga diinə gaamə, waatoo Farisa. ^{††6} Ma əndzə'i, wanyinə kəŋə akəŋwacii gəŋwanə putə n̄ga gərə aləkawalətə dii Əntaŋfə ka dzədzəshii'inaamə. ^{††7} Makuvə gaamə pu'u aji bəra'i patə əsə, kə kii tii nə ka gərə mbu'utənə n̄ga Əntaŋfə də aləkawalətə. Aciikii ci təya gərə'u ka Əntaŋfə vədə da uusərə patə. 'Ya'ə n̄wan̄wə, putə n̄ga kanətsə wulii Yahudiinə tə nyi. ⁸ Mi saŋə dii pooshi unə luuvə oo'i, ka madeenə nə Əntaŋfə ka maməətə ənji da i əpina?

⁹ "Nyi ka nəki maa, ma n̄ga n̄gukə, kə nee nyi makə kə ndzaa ka nyi tyasə nə daada uushi'inə laŋə ka saawee də ləmə n̄ga Yeesu əndə Nazaratu. ^{††10} Kə dii nyi ha'ə də Urusaliima. Nya pa'əgi ənji nə'unə laŋə a furəshina də baawəda n̄ga madiigərə limanyinə. Ha'ə saa'itə ci ənjə a bələgi tə tii əsə, kə luuvə nyi. ¹¹ Kə cibee nyi ka tii asəkə kuvə də'wanyinə patə. Kə irəlīi nyi tə tii ka

††† 25.22-23 Luka 21.12; 23.8. ††† 26.1 9.15. § 26.4 Gal. 1.14. §† 26.5 23.6. §†† 26.6-8 23.6; 24.15; 28.20. §† 26.9-11 8.3.

bwasee ka vii goongatii. Kə dii nyi mabətəsəkə ka shaŋə. Ha'ə kə tanjii nyi ka hara hanyinə, nya dzə ka cibənə də tii."

Habara ŋga zhi'wanə ŋga Bulusə

¹² "Ka putakii ha'ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəda ŋga madiigərə limanyinə da i sləkeenatii. ^{†13} Ma uusərə ahadanə dii ŋwanjwa, ina dzə a rəgwa. Wata bərənə a papi'ya dadagya, ətə palee ka uusərə də bərənə. Ca shi, ca bərəgi hatə dii nyi davə patə da ənjitə ciina dzə a rəgwa. ¹⁴ Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə'i uura a wabə da nyi də uura *Ibəraaniya, əŋki ci: 'Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a? Zabə nə ləədənaaku akəŋwaciiki, naaku nə cii kwa cibəgi ha'ə.' ¹⁵ Əŋki nyi: "Ya'ə Slandana, hə wu saŋa? Slandanə a ba ka nyi: 'Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibəgi. ¹⁶ Amma, madətə kəŋə. Kə shigi nyi ka hə acii kə ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da makə sətə nii kya baarii ka hə aakəŋwa. ¹⁷ Ka luupaanə nə nyi tə hə acii Yahudiinə da hara slikərənə ətə cii kya sləkee ka hə aabiitii. ¹⁸ Ma cii kya sləkee ka hə aabiitii, kaa ha wunəgi ka tii ginətii, kaa təya shigi agi təkunə, təya shi ka bərənə, təya mbədə acii baawəda ŋga *Seetanə, təya shi aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə, kaa təya upaa ti-fyaginə ŋga 'waslyakəənətii, təya dəməgərə ka ha ŋga ndzaanətii ahada matadə ənjaaki, acii kə vii tii ka nyi goongya.' ^{††}

¹⁹ "Ya'ə ŋwanjwə Agaripa, mabwaseemə nyi ka nə'u sətə baarii Əntanjə ka nyi dadagya. ²⁰ Ka ənji Damasəkusə 'watəgi nyi waazanə. Ma daba'əkii, nya da də Urusaliima da patənə ŋga sətə guŋutə də hanyinə ŋga Yahudiya da ŋga hara slikərənə. Nya ba ka tii: wa təya baanə ka Əntanjə, təya zhi'wagi aabiikii, təya slənə slənətə ca baarii baanətii ka ci. ^{‡21} Aciikii kəshi Yahudiinə tə nyi asəkə yi ŋga Əntanjə, təya moo bələginə tə nyi. ²² Amma dəŋə ənshinə agi tsəkənə nə Əntanjə tə nyi. Aciikii wanyinə kəŋə ganə ka wabə goongya ka ənji patə, gayinə da talakiinə patə. Pooshi uushi cii kya ba madaamə sətə bii anabiinə da Muusa na slənə, ²³ waatoo kadə nə *Matadəkii ŋga Əntanjə a sa ŋgəra'wa, ci əsə na 'watəgi madənə agi maməətə ənja. Də ha'ə nii kəya baarii ka Yahudiinə da hara slikərənə tə rəgwa ŋga bərəətə na luupaa tə tii." ^{††}

Banə ŋga Bulusə ka Agaripa kaa ca vii goongya

²⁴ Ma Bulusə a dzə aakəŋwa də pərəgi naakii na makə ətsa, wata Fisətusə a ŋgəree ka uurakii də ŋgeerənə, əŋki ci, "Bulusə, maba nə hə! Maduunə shi-inaaku ca zə'wee ka hə ka maba!" ²⁵ Amma əŋki Bulusə ka Fisətusə, "Ya'ə slandana, əntaa maba nə nyi, da haŋkala nə nyi, goongya cii kya wabə. ²⁶ Aci kə shii ŋwanjwə uushi'iitsə patə. Ci dii cii kya wabə yadə ŋgwələnə akəŋwaciikii. Kə shii nyi, pooshi uushi zaanə ka ci, acii əntaa ka ma'umbu ha dii uushi'iitsa. ^{‡‡7} 'Ya'ə

† 26.12-18 9.1-22; 22.5-16. †† 26.18 Af. 2.2; 5.8-14; Kwal. 1.13. ‡ 26.20 9.20,28-29; Luka 3.8. †† 26.23 3.15; Isaa. 49.6; Luka 24.46-47; 1 Koor. 15.20. †† 26.26 Yooh. 18.20.

ŋwanjwə Agaripa, kə luuvə hə sətə bii anabiinə kwa? Kə shii nyi, kə luuvə hə."

²⁸ Wata əŋki Agaripa ka Bulusə, "Waatoo, ma nə hə ka nəhənə, ka zə'weenə nə hə ka nyi ka əndə nə'unə pii pii ha'ə koo?" ^{‡‡29} Əŋki Bulusə, "Taa pii pii, taa əntaa pii pii, agi kədiinə nə nyi acii Əntanjə, əntaa ka hə daanəku əsə, amma ka patənə ŋga ənjinə ca fa tə nyi ənshinə, kaa təya ndzaa makə naaki, madaamə mahyakahyaka'ənə nəndə paa nyi ka moonə koonə."

³⁰ Wata ŋwanjwə a madətə. Ŋgwaməna əsə da Barənika da ənjitə nji dasə dasə da tii patə a madətə natii. ³¹ Makə dəməgi tii, təya ba ahadatii, "Ma əndətsa, paa ci agi dā uushi'iitə ca mbu'u bahə bələnə tə ci taa pa'əginə tə ci asəkə furəshina əsə." ^{‡‡32} Wata Agaripa a ba ka Fisətusə, "Maci pooshi əndətsə kədii dzənə kaa maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəŋwanə, kadə kə njaanwa kapaa tə ci." [§]

Dəmə kumbawalə ŋga Bulusə aa Rooma

27 Makə dii ka tantanyinə oo'i, ka dzənə niinə aanə hanyinə ŋga Italiya, təya ba'acii tə Bulusə da hara ənji furəshina aacii gawə ŋga soojiinə ətə dii ləməkii Yuliyusə. Ma Yuliyusə, asəkə kurəgə ŋga ŋwanjwə ŋga ha də Rooma nə ci. ^{§12} Wata ina dəmə kumbawalətə shi daga də Adaramitiya, ətə ca dzə ka vərənyinə kama kama ama ndzaŋa ŋga hanyinə ŋga Asiya. Ina 'watəgi palənə, inə da i əndə hanyinə ŋga Makiduuniya asəkə vərənə ŋga Teesaloonika. Arisə-tarəkusə nə ləmə ŋga əndəkii. ^{§†13} Pukətə hakii, ina mbu'u aa Sidoonə. Makə ci Yuliyusə a kaka'ə tə Bulusə, kə kapaa ci tə ci kaa ca dzə aa ha guviinəkii, təya vii ka ci sətə cii kəya moo. ^{§14} Ma daba'əkii, ina madə davə, ina zaawa daba'a hanyinə ŋga Kipərusə ətə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ŋgeerənə ŋga məda. ⁵ Ina tanjəgi uunəvə ətə dii hanyinə ŋga Silikiya da Paməfiliya amakii, ina mbu'u aa Mira anə hanyinə ŋga Lisiya. ⁶ Davə upaa gawə ŋga soojiinə əndə'i kumbawalə ətə shi daga də Aləkəsandəriya, ətə ca dzə aagyənə hanyinə ŋga Italiya. Ina dəmə kumbawaləkii, ⁷ ina palə.

Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Ŋgahə mbu'iinə aa Kinidusə. Makə təŋapaa mədə tiinə ka dzənə gəŋə aakəŋwa, ina zaawa daba'a hanyinə ŋga Karita, ina ələgi abii vərənə ŋga Saləmoonə, waatoo gazha-gazhanə ŋga hanyinəkii. ⁸ Ŋgahə dzəgiinə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa, ha'ə mbu'iinə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa "Nyunyi ha ŋga jipanə", kədəhə da vərənə ŋga Lasaya.

⁹ Makə kə səkəpaa inə nə a rəgwa, kə dzəgi kumənə ŋga tifyagi ŋga 'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəgi saa'i ŋga wiinə yadə ŋgwələnə. Aci ha'ə, kə uugi wiinəkii danə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə, ^{§†10} wata əŋki ci, "Ŋguyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka danə dzawə. Tə'i asara laŋə əsə, əntaa wata ŋga uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma da i əpinə gaamə." ^{†11} Amma ma

‡‡† 26.28 11.26. ‡‡‡ 26.31 23.29. § 26.32 25.11-12. §† 27.1 25.12. §†† 27.2 19.29. §‡ 27.3 24.23; 28.2. §†† 27.9-10 2 Koor. 11.26.

gawə ŋga soojiita, maluuwəmə ci wabənə ŋga Bulusə, see ŋga əndə gwazə kumbawalə da ŋga slandakii.

¹² Makə, ma ha ŋga jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə ŋga kumbawalə davə, aciikii laŋənə ŋga ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya mbu'u aa Finika, waatoo əndə'i ha ŋga jipanə anə hanyiitə ŋga Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Mada kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə mədə anə uunəva

¹³ Wata mədə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Acii-ikii təya daa'yagi madiigərə tibisə ətə kəŋee ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa ŋga hanyinə ŋga Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə mədə a diga daciizəma tsarjwə dagyanə təpurəkii.

¹⁵ Makə digə mədəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsə-paanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii.

¹⁶ Ina dzə dashi əndə'i uundzə hanyinə ətə ahada ma'inə ətə dii ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə mədə dadavə. Ngahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə. ¹⁷ Makə ŋgirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzəkəvə asəkə mađuunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a da dabara ŋga aanəvə zə'unyinə ŋga'ə ashi mađuunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də ŋgeerənə. Kə ŋgwələgi tii acii zavənə ŋga kumbawalə agi mandzənə atarŋala hanyinə ŋga Libiya. Aciiikii təya jiməgərə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbədəkii a dəlii tə tii də ŋgeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa mədə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci mədətə a əgə də ŋgeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaaləgərə uushi'iitə ŋgirə kumbawaləkii aagi ma'inə.

¹⁹ Ka makkənə ŋga uusəra əsə, təya kyagərə uushi'inə ŋga kumbawaləkii də ciinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə laŋə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə mədə ŋga mədarŋkayata. Makamiinə nə ŋga mbədənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a mədətə ahadatii, əŋki ci, "Ŋguyirəna, maci kə luuvu-unə wabənəaaki, kadə mama'yamaamə anə hanyinə ŋga Karita kaama lə'yagərə aagi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dii əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Acii pooshi əndə ca ətee ka əpinaakii taa rəŋwə ahadoonə, see asara ŋga kumbawala. ²³ Ma Əntarŋə ətə dii nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkēe ci ka malaa'ikaakii aabiiki ŋga mbədə davədə.

²⁴ Əŋki ci ka nyi: 'Bulusə, ga ha ŋgwələ, tyasə ka kəŋaanə nə hə akəŋwacii mađuunə ŋwarjwə ŋga ha də Rooma. Wiitə kə luuvə Əntarŋə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə ŋga guvii-wiinyinaaku, ka mbədənə nə tii.' ^{††25} Acii ha'ə, ŋguyirənə, goona buurə uushi'inə! Acii kə vii nyi goonŋa ka Əntarŋə, ka danə nə ci ndilə ndilə makə sətə bii ci ka nyi. ²⁶ Amma ka kərənə nə mədə taamə aagyanə əndə'i hanyinə ətə ahada ma'inə." †

²⁷ Ma ka vədə ŋga pu'u aji ənfwadənə, ina dzə də dzənə agyanə uunəvə ŋga Madityaraniya, †† ətsə aha-

da vədə. Ma fatə ənji gwazə kumbawalə ashitii, kədəhə nə tii ka mbu'unə aanə əndə'i hanyinə. ²⁸ Wata təya təkətə kurəŋənə ŋga ma'inə. Ma təya fa, ma'ə mi-ita makkə pu'unə aji mədəfə. Ina dzə aakəŋwa gi'u, təya ənə ka təkənə. Ma təya fa, wata miita pupusərə aji tighəsə mbədəanə. ²⁹ Kə ŋgwələgi tii acii geena ndərəənə aagyanə faariinə. Wata təya jiməgərə də tibisənyinə ŋga tiŋgərə də kumbawalə ənfwadə daba'əkii. Təya ka nə də ŋgeerənə oo'i, ka pukənə nə ha. ³⁰ Ŋga'ə ka ənji gwazə kumbawalə nə jiməgərənə satii.

Wata təya da makə jiməgərə də hara tibisə ŋga tiŋgərəginə akəŋwacii kumbawala. Asee, uundzə kumbawalə jiməgərəgi tii. ³¹ Makə nee Bulusə ha'ə, ca ba ka gawə ŋga soojiinə da soojiinə, "Mada mandzaamə ənjitsə asəkə kumbawala, pooshi unə ka mbədənə."

³² Wata soojiinə a lagi zə'u ŋga uundzə kumbawala, ca palə.

³³ Ma ətsə ha kədəhə ka pukənə, Bulusə a ba ka tii patə kaa təya zəmə. Əŋki ci, "Baanə pu'u aji ənfwadə ənshinə cuuna gərə yadə zəmənə. ³⁴ Acii ha'ə agi kədi-inə nə nyi acii unə koonə zəmə ka ndarjə ndarjənə goonə, makə dii ci taa mavurahinə, pooshi na upaa tu-unə." ††35 Makə bagi ci ha'ə, ca ŋgərə buroodi, ca da yawa ka Əntarŋə akəŋwacii patə, ca baatsəpaa, ca ŋgərə, ca adə. ††36 Wata patənətii, təya ənya də ma'yanə, tii maa, təya adə zəma. ³⁷ Gya'ə bəra'i da mədəfə pu'unə aji kuwa niinə asəkə kumbawaləkii.

³⁸ Makə agi tii, əburə tii, təya əjigərə aləkamaara aagi ma'inə kaa təya galee ka zəkəkənə ŋga kumbawaləkii.

Tsəəraginə ŋga kumbawala

³⁹ Pukənə ŋga ha, mashiimə ənji gwazə kumbawalə hatə dii inə davə, amma təya nee ka hatə dii mədə daama davə, da i mandzənə əsə, təya da hiima ŋga mbu'unə aa dəvə, maa jamə. ⁴⁰ Wata təya laaləgi zə'u ŋga tiŋgərə də tibisənyinə, təya kaaləgərə tibisəkii aagi uunəva, təya pərəpaa zə'u ŋga aanə də ənfwə ŋga gwazəginə, təya madēe ka kəjeerənə aadəgyə kumbawalə kaa mədə a kərə tə ci aanə hanyinə. ⁴¹ Amma, makə mbu'iinə ka hatə dii məguywiinə ŋga ma'inə, wata kəŋwaciiinə ŋga kumbawalə a ikugərə aagi mandzənə, pooshi kumbawalə ənyi ka gugudənə ma'ə. Ba'akii a 'watəgi biyinə acii məjuvinə ŋga ma'inə. †††

⁴² Kə mwayi soojiinə bəələginə tə ənji furəshina, acii mbu'u ka dəgəginə nə hara ənji lalavwa, təya huyipaa satii. ⁴³ Amma, makə ŋga'ə ka gawə ŋga soojiinə nə luupaanə tə Bulusə, kə təŋapaa ci tə tii ka da aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tərjəgi zəku'i. ⁴⁴ Ma mbədəanənəkii, də parələwa tyarjə tii. Hara ənji əsə, də mabii ənfuyiginə ŋga kumbawalə tyarjə tii. Də ha'ə taarjəginə patə aa tərjəgi jamə.

† 27.18 Yun. 1.5. †† 27.24 9.15. † 27.26 28.1. †† Ma də uura Gərīka, Adəriya.

†† 27.34 Luka 12.7. ††† 27.35 Luka 22.19. ††† 27.41 27.22.

Bulusə anə hanyinə nğa Maləta

28 Daba'ə mbərədənə geenə nğahə bii ənji keenə oo'i, anə hanyinə nğa Maləta niinə ətə ahada ma'inə. ² Kə liwə ənjitə anə hanyinəkii tiinə də moodasəka, təya hənətə keenə gunə, acii agi ndzəmənə nə vənə saa'ikii, tə'i əra əsə. ³ Wata Bulusə a kwaasha uushiginə, ca pukəgərə aagi gunə. Iza'unə nğa gunəkii a lyakagi rəhunə, rəhunəkii a iidəgi tə ci, ca ənəgi təbuŋə aciikii. ⁴ Makə nee ənji hanyinəkii ma'ə rəhuutə təbuŋə aciikii, əŋki tii ahadatii, "Ma əndətsa, mabəələhiinə nə ci. Taa nğahi kə mbərə'i ci agi uunəva, dəŋə əndzə'i ma'ə hakya ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci." ⁵ Amma, wata Bulusə a məcigərə rəhuutə aagi gunə, pooshi dii tə ci. ^{††6} Təya gərə aslənə nğa hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makə gərii tii, maneemə tii ka sətə dii tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə, əŋki tii, "Ma əndətsa, sə nğa paslənə nə ci." †
⁷ Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə dii ləmə nğa slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nə gawə nğa hanyiita. Kə liwə ci tiinə də moodasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakii. ⁸ Asee, ma dii Pubəliyusə, pərəbə nə ci ka bərəhənə. Shishinəkii da tanə ca da tə ci. Wata Bulusə a dzə aabiikii, ca da ka ci də'wa, ca banee ka ciinəkii agyanəkii, ca mbədəpaa də ci. ⁹ Makə dii ha'ə, ənji bwanea nğa hanyinəkii patə, təya shiishi aabii Bulusə, ca mbədəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə laŋə. Ma ətsə keenə madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə nğa Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dii inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota nğa huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də Aləkəsəndəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə nğa Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vəranə nğa Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bərə'inə nğa uusəra. ¹⁴ Ma dava, kə lapaa inə ənji nə'unə, təya kədii tiinə keenə banee mədəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma. ¹⁵ Makə fii ənji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara ənji əsə, təya dzə ka hatə ci ənjə a 'wa "Ha nğa jipanə nğa makkə", kaa təya gunə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə Əntəŋfə, ədzəməkii əsə, kə cakə da ngeerənə. ¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, ənjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci. ††

Waazanə nğa Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə nğa Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əŋki ci ka tii, "Ndzəkəŋushi'ina, taa nğahi

† 28.2.2 Koor. 11.27. †† 28.5 Mar. 16.18; Luka 10.19. † 28.6 14.11. †† 28.16 24.23.

madamə nyi taa mi ka ənji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada nğa dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə nğa Urusaliiima tə nyi, təya vii tə nyi aacii ənji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə ənji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ^{††19} Amma, makə maluuvmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira ənji gəŋwanaaki aakəŋwacii maduunə nğawəŋwə nğa ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə dii nyi ha'ə, taa nğahi mamoomə nyi wulanə tə ənjaaki. ^{††20} Acii'ii 'wii nyi tuunə kaa nya wabə doonə. Ma dii nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə nğa kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii nğa Əntəŋfə."

²¹ Wata əŋki tii ka ci, "Ma'upaamiinə ləkaləkatə danə hanyinə nğa Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə agi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku taa ba bwaya wabənə agyanəku. ²² Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kurəgətsə dii hə agikii taa dama patə." †††

²³ Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka wabənə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə laŋə aabiikii əsə. Bulusə a wabə ka tii agyanə nğawəŋuunə nğa Əntəŋfə, ndzəŋənə tsədəkə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca da gazhi'waanə nğa zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara nğa Yeesu, makə sətə dii manaahəkii asəkə bariya nğa Muusa da asəkə ləkaləkatənyinə nğa anabiinə. ^{§24} Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii wabənəkii, hara ənji əsə, maluuvmə tii. ²⁵ Təya təkəgi də mabizhinə. Amma daga tii ma'ə matəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə wabənaakii, əŋki ci, "Asee, goonğa wabi Malaaba Ma'yanə ka dzədzəshi'inuunə da ma anabi Isaaya ²⁶ ətə bii ca: ^{§†}

'Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:
 Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
 amma pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.
 Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
 amma pooshi unə ka neenə shaŋə.

²⁷ Acii ma ədzəmə nğa ənjitsa, mapa'əkii,
 liminətii əsə, manjiikəkii,
 təya dzaa'agi ginətii.
 Maci madamə tii ha'ə,
 kada kə nee tii də ginətii,
 təya fatə də liminətii,
 təya paaratəgi də ədzəmətii,
 təya zhi'wagi aabiiki əsə,
 nya mbədəpaa də tii.' "

²⁸ Bulusə a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Makə ha'ə dii əna, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənə sləkee Əntəŋfə ka wabənə nğa luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!" ^{§††} [²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinə a madə, təya palə, təya dzə də da mabizhinə ahadatii.]

³⁰ Fəzə bərə'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaba nğa yitə dii ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə nğa ənjitə shi aabiikii. ³¹ Ca dzə də waazanə agyanə nğawəŋuunə nğa

†† 28.18 23.29. ††† 28.19 25.11. ††† 28.22 9.2. § 28.23 1.3; 8.12; 19.8; 28.31; Luka 17.21. §† 28.26-27 Isaa. 6.9-10. §†† 28.28 13.46; Luka 3.6.

Əntənfə yadə ngwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə
Slandanə Yeesu Matadəkii nga Əntənfə, matənjə-
paamə ənji tə ci əsə.

Rooma

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntarjə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ^{†2} Ma Njunyi Habaratsa, daga rjukə wabi Əntarjə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba ləkaləkātə. ^{††3} Agyanə Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə, aagi slikerənə nga *Dawuda pwayi ənji tə ci. ^{††4} Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntarjə də maduunə baawədaakii oo'i, Uzənaakii nə ci də madeenə ka ci agi maməətə ənja. ^{††5} Daciikii upaa inə pwapoonə nga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə nga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ^{††6} Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntarjə tuunə koonə ndzaanə ka ənji nga Yeesu Aləmasiihu.

^{††7} Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntarjə tuunə, kə 'wii ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii. ^{††}

Wa Əntarjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntarjə

^{††8} Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntarjə zəku'i də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara nga vii goongga goonə. ^{†††9} Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa, Əntarjə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəjwə ka rəgwa nga waaza Njunyi Habara agyanə Uzənaakii. ^{†††10} Taa guci patə nyi agi da də'wa, agi kədiinə nə nyi acii Əntarjə, madə kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə nga dzənə ka caamatənə tuunə nga əna. ^{††11} Acii nga'ə ka nyi ka shaŋə nə neenə koonə, koonə shii upaa barəkaanə nga Ma'yanə nga Əntarjə, koonə shii upaa də ngeerənə nga moodəfuunə əsə. ^{††12} Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsaakəshi agi vii goongga gaamə, nya tsakə tuunə, unə tsakə tə nyi noonə əsə.

^{††13} Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi unə shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə nyi ka da aniya nga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa nga dzənə zəku'i. Nga'ə ka nyi kaa slənaaki a shii ndzaanə ka magadə

† 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. †† 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. ††† 1.3-4 Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. †††† 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. ††††† ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. †††††† 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. ††††††† 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16.

uushi ahadoonə, unə shii dzənə aakəŋwa, makə sətə slənyii ahada hara slikerənə. ^{§14} Acii tə'i dəmənə atsaki nga waaza Njunyi Habara ka ənji patə. Taa ka ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majarŋga ənja da ənjitə pooshi jarŋgii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Njunyi Habara. ^{§†15} Acii putakii ha'ə dii nyi da kudəpəshinə nga waaza Njunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

Ngeerənə nga Njunyi Habara

^{††16} Pooshi ayinə ka danə tə nyi nga waaza Njunyi Habara shaŋə, acii ngeerənə nga Əntarjə nə ci, nga luupaa də ənjitə vii goongga patə. Ma nga təkəŋwanə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikerənə. ^{§††17} Acii Njunyi Habara ca baarii makə sətə ci Əntarjə a rəgərə ənji ka ənji goongga. Ma dii ci ha'ə, daga vii goonggatii daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkātə oo'i, "Ma əndətə rəgərə Əntarjə tə ci ka əndə goongga putə nga vii goonggaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." ^{§†}

Ma'waslyakəkii nə ənji shiŋkinə patə akəŋwacii Əntarjə

^{††18} Kə baaryagərə Əntarjə mabətəsəkaakii aagyanə ma'waslyakə ənji da bwaya ənji patə. Ma təya, bwaya ndzaanatii ca tsəŋagi ənji ka shii goonggaanə nga Əntarjə. ^{§††19} Ma mabətəsəkə nga Əntarjə, acii ma sətə ci ənjə a mbee ka neenə ashikii, ci saakii baarəgi ka tii paŋgəraŋə akəŋwaciiitii. ^{§†20} Taa rəgahi pooshi ənji ka neenə ka Əntarjə də ginə, patə da ha'ə, daga saal'itə tagii Əntarjə duuniya, agi baariinə nə ci paŋgəraŋə ka ənji oo'i, pooshi baawədaakii ka uudənə, waatoo Əntarjə nga tantanyinə nə ci. Də neenə ka uushi'iitə tagii ci, ci ənjə a nee ka baawədaakii. Acii ha'ə, pooshi tii da ma nga wabənə akəŋwaciiikii. ^{††21} Kə shii tii tə Əntarjə, amma pooshi tii agi haŋətənə tə ci makə sətə dibə, pooshi tii agi kuyiriinə tə ci əsə. Hiimatii patə, uushi za-bə. Mapa'əkii nə haŋkalatii əsə. ^{§†22} Agi dəlaginə nə tii oo'i, kə shii tii uushi'inə, amma pooshi uushi shii tii, mabiinə nə tii. ^{§†23} Təya bwasee ka paslənə tə Əntarjə ətə pooshi ka əntənə shaŋə, təya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə

§ 1.13 1 Koor. 9.19-22. §† 1.14 Kwal. 3.11. §†† 1.16 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. §††† 3.21-30; da purəŋanə 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibər. 10.38. §†††† 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. §††††† 1.19-20 Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Slənə 17.27-28; 1 Koor. 1.21. §†††††† 1.21 Af. 4.17-18. §††††††† 1.22 1 Koor. 1.19-20.

əndə shiŋkinə datə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səka. †

²⁴ Putə ŋga danatii ha'a kapaa Əntanfə tə tii kaa təya slənə sətə kadeesəkə ka moodəfətii, təya slənə sə ŋga ayinə ahadatii. ²⁵ Kə ŋgirə tii jirakənə, təya bwasee ka gooŋga ŋga Əntanfə, təya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, təya fa tə tii bwase ka Əndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dəbee ənjə a dəla də ci ka ca'a ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina. ††

²⁶ Putə ŋga ətsə ha'a kapaa Əntanfə tə tii kaa təya dzəgərə ka slənə sə ŋga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwase ka ŋguyirənə makə sətə dəbee. ²⁷ Ha'a əsə kə bwasee ŋguyirənə ka baanə də makinə, təya dzəgərə ka baanə də ŋguyirənə makə tii. Agi danə nə ŋguyirənə sə ŋga ayinə ahadatii satii. Də ha'a nə tii ka tə'ya gəŋwanə ŋga Əntanfə aanətii mbərə mbərə də slənatii. ††

²⁸ Pooshi tii nee ka Əntanfə makə uushi. Acii ha'a kə kapaa ci tə tii kaa təya hiima bwaya uushi'inatii, təya da. ²⁹ Taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə patə, tə'i ashitii. Təya moo uushi ŋga əndə'i ənda, təya da əbwanə ahadatii, təya sərəhəshi, təya bələhiinə, təya mbəəzə, təya da jarəwiinə, təya hiima da ŋgərəkikinə uusərə patə ka ənja, təya jaarakə aashi ənja, ³⁰ təya saawee ka ləmə ŋga ənja, təya bərapaa tə Əntanfə, təya dzaanashi natii na, təya haŋətə natii na, təya mbudətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəgwa ŋga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tə mapoo tə tii. ³¹ Bwayakii nə rəgwatii, paa tii ka mbu'utəgi də aləkawalatii, paa tii ka da ŋga'aanə, paa tii ka nəhə təgunuunə ŋga ənji əsə. ³² Kə shii tii weewe oo'i, ma bii bariya ŋga Əntanfə, ma ənjitə ca da tsarə ŋga ndzaatsa, kə dəbee wə ka tii. Patə da ha'a, agi dzəginə nə tii aakəŋwa. Əntaa wata ətsə ha'a ci təya da tanə, amma agi dəlanə nə tii də hara ənjitə ca da tsarə slənətsa.

Gəŋwanə ŋga Əntanfə

2 Hə ənda, taa wu nə hə, paa hə da rəgwa ŋga lagi gəŋwanə oo'i ma'waslyakə əndə nə zana. Acii maa kə dii hə ha'a, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, agyanə naaku nə cii kwa lagi gəŋwanə. ² Kə shii amə, ma la gəŋwanə ŋga Əntanfə agyanə ənji da tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la. ³ Ya hə ənda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitsə lagi hə gəŋwanə ŋga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərədənə nə hə acii gəŋwanə ŋga Əntanfə kwa? ⁴ Anii bərapaane cii kwa bərapaa maduunə pwapoonə ŋga Əntanfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee ŋga'a nə Əntanfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka da ka hə ŋga'aanə ha'a, kaa ha shii baanə ka ci. ⁵ Amma makə kə ndələgi hə ədzəmaku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də mabətəsəkə ŋga Əntanfə aagyanəku uusəratə nii kəya la gəŋwanə ka ənja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. ⁶ Acii ma Əntanfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da

† 1.23 Dzək. 4.16-18; Jab. 106.20. †† 1.25 9.5. ‡ 1.26-27 1 Koor. 6.9. †† 1.27 Leew. 18.22; 20.13. ‡‡ 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4.

slənəakii. ⁷ Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də da ŋga'aanə, kaa təya shii upaa də duunətənə ŋga Əntanfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da əpinə ŋga ca'a ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə Əntanfə a vii əpinəkii. ⁸ Hara ənji, ka natii nə ci təya uudə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u gooŋga, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə Əntanfə a əpi mabətəsəkəakii. ⁹ Ŋgərə'wə da cibə na kulaanə ka patənə ŋga ənjitə ca da bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula ŋga təkəŋwanə. Ma daa-ba'əkii, aagyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma duunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntanfə a vii ka patənə ŋga ənjitə ca slənə ŋga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə.

¹¹ Acii ma Əntanfə, paa ci ka da kama kamaanə ahada ənja. ††

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya ŋga Muusa. Acii ha'a, maa dii tii 'waslyakəənə, əntaa də bariyaakii nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə. ¹³ Acii əntaa də fa bariya ci ənjə a ndzaanə də gooŋgaanə akəŋwacii Əntanfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba.

¹⁴ Ma hara slikərənə, taa ŋgahi paa tii shii bariya, amma mada kə slənyi tii də hiima ŋga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ŋga natii na. ¹⁵ Slənətii ca baarii oo'i, ma sətə bii bariya danə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi baarənə nə haŋkalatii əsə oo'i, ma ətsa, gooŋga. Ma bii nyi ətsə ha'a, acii ma ka əndə'i saa'i, mada kə dii tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii dii tii. Ka əndə'i saa'i əsə, mada kə dii tii ŋga'aanə, ca ba ka tii ŋga'a dii tii. ¹⁶ Ha'a makə ətsə na da uusəratə nə Əntanfə a da gəŋwanə ka ənji dacii Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ŋga ma'umbee hiimatii. Ha'a bii Njuni Habaranə cii kya waaza ka ənja. †††

***Yahudiinə da bariya ŋga Muusa**

¹⁷ Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una dəba oo'i, ənji ŋga Əntanfə nuunə. ¹⁸ Kə shii unə sətə ci Əntanfə a moo una da, acii kə baarii bariya koonə sətə dəbee una slənə. ¹⁹ Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca baarə rəgwa ka muurəfinə, unə əsə nə bərənə ka ənjitə agi təkunə. ²⁰ Agi dzalə ənjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənjitə ma'a mazəjamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə gooŋgaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya. ²¹ Agi dzəgunənə nuunə ka hara ənji. Mi saŋə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga ənjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. ²² Agi banə nuunə, ga ənjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi

††† 2.1 Jab. 50.16; Mat. 7.2. ††† 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. § uusərə ŋga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. †† 2.6 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. ††† 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. †† 2.12 Mat. 7.21. ††† 2.16 2.6; 1 Koor. 4.5. †† 2.17 9.4; Isaa. 48.1. †† 2.19 Mat. 15.14. ††† 2.21 Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19.

banə nuunə, ga ənjə a paslə uuləminə, amma wanu-unə ka ɣgərə uushi a kuvə uuləma. ²³ Agi dəlaginə nu-unə də upaa bariya ɣga Əntaɣfə, amma agi dāvənə nuunə ayinə ka Əntaɣfə də taɣəgi bariyaakii. ²⁴ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkələkətə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikerənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə ɣga Əntaɣfə." †

²⁵ Mada kə nə'utə hə bariya, ka nafaənə nə *ryaminanaaku. Amma mada kə taɣəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da əndətə pooshi ryaminii. ^{†26} Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya saɣa, pooshi Əntaɣfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? ^{‡27} Ma əndətə pooshi ryaminii, mada kə nə'utə ci bariya, ka dāvənə nə ci ayinə ka hə maryamina ənda. Aci ma ha, da i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha taɣəgi. ²⁸ Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə də ciinə tanə əsə nə ryaminanə ɣga gooɣga. ^{‡29} Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə dii Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə ɣga Ma'yanə ɣga Əntaɣfə, əntaa ɣga bariya. Ma əndətsa, Əntaɣfə ca dəla də ci, əntaa əndə shiɣkinə.

3 Makə ha'ə dii əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikerənə də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda? ² Awa, tə'i laɣə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. ɣga təkəɣwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntaɣfə wabənaakii. ^{‡3} Yaci kə naanagi hara ənji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhənə ka əntəginə nə gooɣgaanə ɣga Əntaɣfə putakii kwa? ^{‡†4} Pooshi ka danə shaɣə! Taa ɣgahi majirakə nə ənda, amma əndə gooɣga nə Əntaɣfə, makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ^{‡‡}

"Ya'ə Əntaɣfə, ma ha wabə,
ka neenə nə ənji ka gooɣgaanaaku,
ka jaalanə nə hə agyanə ənjitə ca wabə tə hə."

⁵ Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi ɣgiraginə nə ci gooɣga ɣga Əntaɣfə saɣa, iitə banaama? Ka banə naamə kə dii Əntaɣfə bwaya bwayaanə mada dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.)

⁶ Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə gooɣga nə Əntaɣfə, kada iitiitə mbeenəkii ka la gəɣwanə ka ənji *duuniya? ⁷ Yaci ma jirakənaaki, agi ɣgiragi gooɣga ɣga Əntaɣfə nə ci da tsakə ka ci məghərəvənə saɣa, də iitiitə saɣə gwanə nə ənji ka la ka nyi gəɣwanə oo'i, ma'waslyakə əndə nə nya?

⁸ Mada ha'ə dii əna, əntaa a dzaamə aakəɣwa də slənə məzaanə kaa gooɣga a shii cakana? Tə'i hara ənji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'ə makə ətsa. Ma gəɣwaatə nə ənjə a la ka ənjitsa, mbərə mbərə da 'waslyakəənətii. ^{§†}

† 2.24 Əzaki. 36.20. †† 2.25 1 Koor. 7.19; Gal. 5.3. ‡ 2.26 Gal. 5.6. ‡† 2.28-29 9.6; Irim. 4.4; Fil. 3.2-3; Kwal. 2.11. ‡‡ 3.2 9.4; Jab. 147.19-20. ‡‡‡ 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13. ‡‡‡ 3.4 Jab. 51.6. § 3.5 9.14. §† 3.8 6.1.

Pooshi əndə da gooɣgaanə

⁹ Ya saɣə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikerənə kwa? Pooshi shaɣə. Kə baɣi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikerənə, 'waslyakəənə ca da ɣwanuunə agyanətii patə. ^{§††10} Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ^{§†}

"Pooshi əndə taa rəɣwə ətə da gooɣgaanə.

¹¹ Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntaɣfə.

¹² Patə kə ɣuusləgi tii agi nə'unə tə Əntaɣfə, kə saawagi tii patə.

Pooshi əndə slənə gooɣgaanə, pooshi taa rəɣwə.

¹³ Kə daɣi matii makə mawunə gu'u ənda. ^{§††}

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə ɣgumətə ama rəhunə nə wabənətii.

¹⁴ Dzaana hiinə nəndə amatii. ^{§†}

¹⁵ Pooshi ka ta'avənə aciitii nə bələ ənda. ^{§†}

¹⁶ Taa dama gi tii patə, see zanə da təguunə fanə ənji davə.

¹⁷ Pooshi tii shii rəgwa jamənə.

¹⁸ Pooshi ɣgwalənə tə Əntaɣfə a moodəfətii əsə." ^{§§†}

¹⁹ Yoo, kə shii amə, ma sətə wabi bariya patə, ka ənjitə atsa sədə bariya wabi ci. Ma ətsə patə, acii ga taa wu a upaa ha ɣga da mabizhinə, kaa patənə ɣga ənji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəɣwanə ɣga Əntaɣfə ashitii.

²⁰ Aci pooshi Əntaɣfə ka ɣgərə əndə ka əndə gooɣga putə ɣga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, baarənə cii kəya baarə tanə ka əndə oo'i, kə dii ci 'waslyakəənə. ^{§§†}

Rəgwatə ci Əntaɣfə a ɣgərə əndə ka əndə gooɣga

²¹ Ma ɣga ənə ha'ə, kə baarəgi rəgwatə ci Əntaɣfə a ɣgərə ənji ka ənji gooɣga. Ma rəgwatsə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəgwatsa. ^{§§§22} Dagi vii gooɣga ɣga ənji ka Yeesu Aləmasiihu ci Əntaɣfə a ɣgərə tə tii ka ənji gooɣga. Ka patənə ɣga ənjitə ca vii gooɣga ka Aləmasiihu ci Əntaɣfə a da ha'ə, pooshi kama kamaanə ɣga ənja. ¹⁸²³ Aci ənji patə dii 'waslyakəənə, dzadə dzadə nə tii da məghərəvənə ɣga Əntaɣfə. ¹⁹²⁴ Amma kə dii Əntaɣfə pwapoonaakii, ca ɣgərə tə tii ka ənji gooɣga də zabə. Ma ətsa, daci Yeesu Aləmasiihu əndə pərapaanə taamə. ²⁰²⁵ Kə vii Əntaɣfə tə ci ka əntənə kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənətii də idənaakii putə ɣga vii gooɣgatii ka ci. Ma dii Əntaɣfə ətsa, kaa ca shii baarii gooɣgaanaakii. Ma ɣga ɣjukə, kə nji Əntaɣfə a da makə paa ci nja nee ka 'waslyakəətə nji ənjə a daada. ²¹²⁶ Amma ma ɣga əna, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə ɣga ənja kaa ca baarii gooɣgaanaakii. Ka rəgwatsə ha'ə baarii ci oo'i, tə'i gooɣ-

§†† 3.9 1.18-2.24; 3.23. §† 3.10-12 Jab. 14.1-3. §†† 3.13 Jab. 5.10; 140.4. §† 3.14 Jab. 10.7. §† 3.15-17 Isaa. 59.7-8. §§† 3.18 Jab. 36.2. §§† 3.20 Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. §§§ 3.21-22 1.2,17.18 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. 19 3.23 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. 20 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. 21 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibər. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; gooɣgaanaakii: 1.17; 3.3-4.

gaanə ashikii saakii, ca ngərə tə ənjitə vii goongə ka Yeesu ka ənji goongə əsə.

²⁷ Ya makə dii ha'ə əna, aa putə nga mi dii hanjətənə əndə naakii na? Pooshi uushi cii kəya hanjətə naakii nə putakii. Acii əntaa putə nga slənaakii ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə, amma putə nga vii goongəakii. ^{†28} Kə shii amə pooshi Əntanfə ka ngərə əndə ka əndə goongə putə nga nə'u sətə bii bariya, see də vii goongə-gaanə tanə. ^{††29} Anii ma Əntanfə, nga Yahudiinə nə ci tana? Əntaa Əntanfə nga hara slikərənə nə ci əsə kwa? Weewee ha'ə makə ətsa, Əntanfə nga ənji patə nə ci. ^{‡30} Rəjwə nə Əntanfə. Putə nga vii goongə nga Yahudiinə ngərənə Əntanfə tə tii ka ənji goongə. Ha'ə nə hara slikərənə əsə. Dagi vii goongətii ngərənə Əntanfə tə tii ka ənji goongə. ³¹ Kə baarii ətsə oo'i, kə dəkəpaa amə bariya aatəngala də vii goongə gaamə kwa? Aa'a poosha, də danə ha'ə caama baarii oo'i, tə'i nafalə nga bariya. [‡]

Misaali nga Ibərahiima

4 Ya saŋa, ya dzədəshii'inaamə Ibərahiima, mi nee ca? ² Acii maci kə upaa ci ndzaanə ka əndə goongə akəŋwacii Əntanfə putə nga slənaakii, kada tə'i ci da sə nga dəlaginə. Amma əntaa ha'ə, pooshi ci da sə nga dəlaginə akəŋwacii Əntanfə. ^{‡3} Tə'i manaahəkii oo'i, "Kə vii Ibərahiima goongə ka Əntanfə. Putə nga vii goongəakii əsə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə." ^{‡†4} Ma əndə sləna, ka viinə nə ənji ka ci zaarə-naakii. Pooshi ənji ka banə, nga zabə vii ənji ka ci, amma putə nga slənaakii. ⁵ Ma əndətə paa ci ka kavə nəkii ka slənaakii, amma tə Əntanfə tanə cii kəya gi'i, tə ci ngərənə Əntanfə ka əndə goongə. Acii kə shii ci, agi ngərənə nə Əntanfə tə ma'waslyakə ənji kaa təya ndzaanə ka ənji goongə. ⁶ Ha'ə makə ətsə bii *Dawuda əsə saa'itə wabi ci agyanə moodasəkə nga əndətə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə tsanə da slənaakii. ^{‡‡7} Waatoo kə bii ci,

"Əndə barəkaanə nə əndətə tifyagi Əntanfə ka ci məzaanaakii,

waatoo, əndətə tifyagi Əntanfə ka ci 'waslyakə-naakii.

⁸ Əndə barəkaanə nə əndətə pooshi Slandanə ka tsəkə 'waslyakənaakii shanə!"

⁹ Ya moodasəkətsə wabi Dawuda anəkəya, wata ka ənjitə *ryaminii tanə kwa? Pooshi. Patə da i ka ənjitə pooshi ryaminii nə moodasəkəkii. Acii kə bii inə, tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goongə ka Əntanfə. Putə nga vii goongəakii əsə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə." ¹⁰ Guci saŋə slənyi ha'a? Ya saŋə taabu'u ryaminii Ibərahiima nii, anii daaba'ə ryaminanaakəya? Ci ma'ə maryaminamə slənyi ha'ə. ¹¹ Ma ryaminaatə upaa ci, sagida nə ci. Ci baarii oo'i, putə nga vii goongə nga Ibərahiima ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə. Ma ətsa, daga ci ma'ə maryaminamə. Acii ha'ə, ci nə dii patənə nga ənji vii

† 3.27 3.1,21,31; 8.2. †† 3.28 Gal. 2.16. ‡ 3.29-30 3.22; 4.11-12. †† 3.31 6.15; 8.2-4. ‡‡ 4.2 Yak. 2.21. ‡‡‡ 4.3 'Wat. 15.6; Gal. 3.6; Yak. 2.23. ‡‡‡ 4.6-8 Jab. 32.1-2.

goongə ka Əntanfə, taa ngahi paa tii ryaminii, təya ndzaanə ka ənji goongə akəŋwacii. ^{§12} Ci əsə nə dii ənjitə ryaminii. Əntaa wata putə nga ryaminanatii tanə, amma putə nga gi'inatii tə Əntanfə makə sətə gi'i dəsənaamə Ibərahiima ci ma'ə maryaminamə. ^{§†}

Upaa sətə dəkəpaa Əntanfə ka ənja

¹³ Kə dii Əntanfə aləkawalə ka Ibərahiima da jijinyi-naakii oo'i, ka ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə nga nə'u *bariya nga Ibərahiima, amma acii kə vii ci goongə, Əntanfə a ngərə tə ci ka əndə goongə. ^{§††14} Acii ma sətə dii Əntanfə aləkawaləkii nga viinə, maci ka viinə nə ci ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa nga vii goongə nga ənda. Ha'ə əsə, uushi zabə nə aləkawalə nga Əntanfə. ^{§†15} Acii ma bariya, mada tanjəgi ənji, mabətəsəkə nga Əntanfə cii kəya kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji agi tanjəgi bariya davə. ^{§††}

¹⁶ Ma wabəətsə patə, dagi vii goongə ci ənjə a upaa sətə dəkəpaa Əntanfə ka ənja. Makə ha'ə dii əna, putə nga pwapoonaakii nii kəya vii ka ənji də zabə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jijinyinə nga Ibərahiima patə. Əntaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da ənjitə vii goongə makə sətə vii Ibərahiima goongə. Acii Ibərahiima nə dəsənaamə patə. ^{§†17} Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə kavə nyi tə hə kaa ha ndzaa ka dii slikərənyinə lanjə." Acii ha'ə, kə ndzaa Ibərahiima ka dəsənaamə akəŋwacii Əntanfə. Ka ci vii Ibərahiima goongə, waatoo ka Əntanfə mamadee ka maməətə ənja kaa təya ndzaanə da i əpinə. Ma ca, ka wabənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a da tanyi əsə. ^{§†18} Ma Ibərahiima, kə vii ci goongə, kə kii ci nə nga upaa sətə nee ənji paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə nga ndzaanə ka dii slikərənə lanjə, makə sətə bii Əntanfə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə lanjənə nga slikərənaaku a ndzaanə."

¹⁹ Ma saa'ita, ci kə uugi danə kədəhə ka fəzə gya'ə, amma pooshi vii goongəakii ənya aaba'ə. Mada buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi saa'yaakii nga pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə əntaa mitə pawə nə ki. ^{§§†20} Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Əntanfə viinə ka ci, paa ci dii mabizhinə, amma kə cakə vii goongəakii ka ci ngəerənə, ca dəla də Əntanfə əsə. ²¹ Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Əntanfə da baawəda nga mbu'utəgi də patənə nga aləkawalaakii. ^{§§†22} Də putə nga vii goongə nga Ibərahiima ha'ə "ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə." ^{§§§23} Ma wabəətsə "kə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goongə", əntaa wata ka putə nga Ibərahiima daanəkii nyaahə ənji. ¹⁸²⁴ Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə ngirə ci ka ənji goongə putə nga vii goongə gaamə ka ci, waatoo, ci ətə madee ka Slandanaamə Yeesu agi maməətə

§ 4.11 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. §† 4.12 Mat. 3.9. §†† 4.13 'Wat. 12.7; 22.17. §‡ 4.14 Gal. 3.18. §†† 4.15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19. §† 4.16 Gal. 3.7. §‡ 4.17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Iber. 11.12,19. §§† 4.19-20 'Wat. 17.1-6; Iber. 11.11. §§‡ 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37. §§§ 4.22 4.3. 18 4.23-24 10.9; 15.4.

ənja. ²⁵ Kə vii Əntañfə tə ci kaa ca əntə putə n̄ga 'waslyakəənə gaamə. Ca madee ka ci agi maməətə ən-ja kaama shii ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii. †

Ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii Əntañfə

5 Yoo, makə dii ci kə ŋgirə Əntañfə taamə ka ənji goon̄ga putə n̄ga vii goon̄ga gaamə, tə'i jaməna ahadaamə da Əntañfə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{†2} Ci kəŋgərə taamə ka upaa pwapoonə n̄ga Əntañfə putə n̄ga vii goon̄ga gaamə. Agyanə pwapoonəkii kəŋgaamə ndihə əsə. Agi dā maŋushinə naamə acii kə kii amə naama n̄ga dzənə ka ndzaanə agi ŋwan̄juunə n̄ga Əntañfə. ^{‡3} Ha'ə əsə, agi dāna naamə maŋushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa cibə, ka kiranə nə ci sə'watənə. ^{‡4} Mada kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kəŋənə ndihə ndihə. Kəŋənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə n̄ga up-aa dagwa uushi. ⁵ Ma ka n̄etsa, pooshi ka ənəvə da ay-inə aagyaamə, acii kə nagərə Əntañfə uudənaakii aa ədzəmaamə daciai Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə n̄ga Əntañfə kaamə. ‡

⁶ Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əŋki ci ka saa'itə dəkəraa Əntañfə. Ma'waslyakə ənji njaamə ka saa'ikii. Pooshi ŋgeerii amə. ^{‡‡7} Dzawə shaŋə kaa əndə a əntə taa ka putə n̄ga əndə goon̄ga. Mbu'u ka luu-vənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə n̄ga əndə slənə n̄ga'aanə. ⁸ Amma ma Əntañfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əŋki Aləmasiihu ka putə gaamə. ^{‡‡9} Makə dii ci kə ŋgirə Əntañfə taamə ka ənji goon̄ga putə n̄ga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə lu-upaanə acii mabətəsəkə n̄ga Əntañfə daciai. ^{§10} Ma njaamə, ənji daawaanə n̄ga Əntañfə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii dāgi əntənə n̄ga Uuzənaakii. Makə dii ci guviinə n̄ga Əntañfə naamə n̄ga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də əpinə n̄ga Uuzənaakii. ^{§†11} Əntaa wata ətsə ha'ə, amma agi dā maŋushinə naamə də ləbənə gaamə da Əntañfə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə n̄ga Əntañfə. ^{§††}

Adamu da *Aləmasiihu

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəŋwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təkəkəgi ka patənə n̄ga slikerənyinə, acii patənə n̄ga ənji dii 'waslyakəənə. ^{§†13} Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə Əntañfə ma'ə maviimə bariya, tə'i 'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nə ka 'waslyakəənə. ^{§†14} Patə da ha'ə, ma ndzaŋənə ka saa'i n̄ga Adamu ka shinə ka saa'i n̄ga Muusa, kə dii wə

† 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. †† 3.21-30; jamənə: 3.25-26. ‡ pwapoonə n̄ga Əntañfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; ŋwan̄juunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. †† 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. ‡‡ 5.8.39; Jab. 22.6; Ibar. 6.19. ‡‡† 5.6-7 1 Piita 3.18. ‡‡‡ 5.8.39; 3.16. § 5.9.1.18; 1 Tees. 1.10. §† 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. §†† 5.11.8.31. §† 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. §†† 5.13.4.15.

ŋwan̄juunə agyanə ənja. Ma wa, kə dii ci ŋwan̄juunə taa agyanə ənjitə pooshi 'waslyakəənətii mbu'i makə n̄ga Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nə'u sətə bii Əntañfə ka ci. ^{§†}

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali n̄ga əndətə na shi. ¹⁵ Amma ma ənjitsə bəra'i, kama kama nə slənətii. Acii ənji laŋə məkəi putə n̄ga 'waslyakəənə n̄ga əndə rəŋwə, waatoo Adamu. Amma ma pwapoonə n̄ga Əntañfə, ənji laŋə upaa luupaanə daciai əndə rəŋwə, waatoo Aləmasiihu. ¹⁶ Ma pwapoonə n̄ga Əntañfə, tsan̄ə nə ci da shikwa n̄ga 'waslyakəənə n̄ga əndətsə rəŋwə. Acii 'waslyakəətə n̄ga əndə rəŋwə kira gəŋwanə n̄ga zanə ka ənja. Amma taa ŋgahi laŋə nə 'waslyakəənə n̄ga ənja, pwapoonə n̄ga Əntañfə kira ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii. ¹⁷ Makə kə shii amə, putə n̄ga 'waslyakəənə n̄ga əndə rəŋwə shi wa, ca dā ŋwan̄juunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nə slənə n̄ga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patənə n̄ga ənjitə liwə malan̄ə pwapoonə n̄ga Əntañfə, ca vii ka tii rəgwa n̄ga ndzaanə ka ənji goon̄ga, ka upaanə nə tii əpinə, təya dā ŋwan̄juunə daciai Aləmasiihu. ^{§†}

¹⁸ Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə n̄ga əndə rəŋwə a zamagi də ənji patə, ha'ə əsə nə goon̄gaanə n̄ga əndə rəŋwə a kira luupaanə ka ənji patə, ca vii ka tii əpinə. ¹⁹ Makə dii ci, ənji laŋə dii 'waslyakəənə putə n̄ga ghatə fanə n̄ga əndə rəŋwə, ha'ə əsə ənji laŋə na ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii Əntañfə putə n̄ga fanə n̄ga əndə rəŋwə.

²⁰ Ma ŋgiragi Əntañfə bariya, ka siipaa də dā məza-anə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoonə n̄ga Əntañfə ka tsakənə naakii palee. ^{§§†21} Makə sətə dii 'waslyakəənə da ŋgeerənə n̄ga kira wə ka ənja, ha'ə nə pwapoonə n̄ga Əntañfə əsə: tə'i ci da ŋgeerənə n̄ga kira goon̄gaanə kaamə, ca kərə taamə ka upaa əpinə n̄ga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{§§†}

Kura əpinə putə n̄ga *Aləmasiihu

6 Ya makə dii ha'ə əna, iitə banaama? A dzaamə aakəŋwa agi dā 'waslyakəənə, kaa pwapoonə n̄ga Əntañfə a shii cakanə nii? ^{§§§2} Aa'a, poosha! Ma ka rəg-wa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dii ndzaanaamə agi 'waslyakəənə əsə? ¹⁸³ Kə shii unə tantanyi, kə dii ənji kaamə bapətisəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbyaamə da ci agi əntə-naakii ətsa. ¹⁹⁴ Də dā kaamə bapətisəma məkəyaamə, ənjə a ŋgədəgi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura əpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ənja, də maduunə baawəda n̄ga Dii. ²⁰

⁵ Acii makə kə ləbyaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləbənə naamə da ci agi madeenə kaamə makə sətə madee Əntañfə ka ci. ²¹⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə

§† 5.14 1 Koor. 15.21-22,45-49. §† dā ŋwan̄juunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6. §§† 5.20 4.15. §§† 5.21 6.23. §§§ 6.1 3.5-8,31; 5.20. 18 6.2 6.6; 7.4. 19 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. 20 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. 21 6.5 Fil. 3.10-11.

ndzaanə gaamə, kə bələgi ənji tə ci da Aləmasiihu ashii ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbədfə acii ndzaanə ka maviinə n̄ga 'waslyakəənə. ^{†7} Acii mada kə əŋki ənda, kə mbə'i ci acii n̄geerənə n̄ga 'waslyakəənə. ⁸ Mada kə əŋkyaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goon̄ga oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci. ⁹ Acii kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə madee Əntar̄fə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə shaŋə. Pooshi wə ma'ə da n̄geerənə agyanəkii. ^{††10} Ma əntəətə əŋki ci, gahu rəŋwə ka ənja, putə n̄ga 'waslyakəənətii. Ma ndzaatsə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka duunətənə də Əntar̄fə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə əsə. N̄gərəmə noonə nə makə kə mək̄yuuənə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatsə cuuna ndzaanə əsə, ndzaatə ca duunətə tə Əntar̄fə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. [‡]

¹² Acii ha'ə, ma shishinuunə ətsə na bəsləgi, goona kapaa rəgwa kaa 'waslyakəənə a da n̄wan̄juunə agyanəkii ma'ə, acii goona fii ka ci sətə cii kəya moo. ^{††13} Goona kapaa rəgwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha n̄ga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka Əntar̄fə. Makə ənjitə madətə agi maməətə ənja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də goon̄gaanə. ¹⁴ Acii pooshi 'waslyakəənə na da n̄wan̄juunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoonə n̄ga Əntar̄fə nuunə. ^{‡‡}

Maviinə n̄ga goon̄gaanə

¹⁵ Ya makə dii agi pwapoonə n̄ga Əntar̄fə naamə əna, pooshi amə asəkə cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha! ^{††16} Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa unə ka mava n̄ga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Mada ka da 'waslyakəənə vii unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Mada ka Əntar̄fə vii unə nuunə əsə, ndzaanə ka ənji goon̄ga nə muudinəkii. ^{†††17} Ma n̄ga n̄kə, agi mavaanə n̄ga 'waslyakəənə n̄juunə. Amma kuyirii amə tə Əntar̄fə, acii kə shigi unə, una dzəgərə aagi goon̄gaanə n̄ga Əntar̄fə, una nə'utə sətə jigunyi ənji koonə də ədzəmə rəŋwə. ^{§18} Ma n̄ga əna, kə pərapaa Əntar̄fə tuunə acii 'waslyakəənə, una ənəpaa ka maviinə agi slənə goon̄ga. ^{§†19} Ma dii nyi misaali də mavaanə, koonə shii paaratəginə pii pii, acii unə maa, ənji shiŋkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakə-tsakə aa nuunə. Ma n̄ji n̄ga n̄kə, kə kapaa unə nuunə ka da məzaanə da bwaya bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə danuunə n̄ga əna, kapaamə nuunə ka slənə goon̄gaanə, ka da sətə malaabakii.

²⁰ Ma saa'itə unə ma'ə maviinə n̄ga 'waslyakəənə, pooshi dəmənə n̄ga slənə goon̄gaanə ashuunə. ²¹ Ya əna, mi upaa unə agi uushi'iitə n̄juuna slənə n̄ga n̄juka? Acii ma n̄ga əna, sə n̄ga ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə n̄ga uushi'iitsa, əntənə. ^{§††22} Amma ma

əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə n̄ga 'waslyakəənə. Maviinə n̄ga Əntar̄fə nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə malaabakii makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə n̄ga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²³ Acii ma shikwa n̄ga 'waslyakəənə, əntənə. Amma ma sətə ci Əntar̄fə a vii də zabə, əpinə n̄ga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dagi ləbənə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{§†}

Misaali də n̄gərəshinə

7 Ndzəkəŋushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya da n̄wan̄juunə anəkii. ² Ma minə, mada ma'ə n̄gurii ka əpinə, tə'i bariya n̄ga n̄gərəshinə anətə. Amma mada kə əŋki n̄gurii, kə ndzaa ci ətsə pooshi ma'ə bariya n̄ga n̄gərəshinə anətə. ^{§††3} Acii ha'ə, mada kə n̄girə ki əndə'i n̄gurə, n̄gurii ma'ə ka əpinə, ka 'wanə nə ənji tə ki ma'alə n̄guyirənə. Amma mada kə əŋki n̄gurii, pooshi bariya n̄ga n̄gərəshinə ma'ə anətə. Mada n̄girə ki əndə'i n̄gurə əsə, paa ki ali n̄guyirənə.

⁴ Ha'ə nuunə dii ndzəkəŋushi'inəki. Makə libuunə da *Aləmasiihu agi əntənəkii, ma ka rəgwa n̄ga bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii. Acii ha'ə, pooshi unə atsa sətə bariya ma'ə, amma atsa əndə'i əndə nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə madee Əntar̄fə ka ci agi maməətə ənja. Ətsə patə, kaama shii nafanə agi slənə ka Əntar̄fə. ^{§†5} Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, kə n̄gərəma bwaya mwamwa'inə han̄kala gaamə. Ətsə patə, bariya madee ka mwamwa'inə gaamə, ama dəməgərə ka slənə sətə dii muudinəkii ka wa. ^{§†6} Ma n̄ga əna, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə mətəgyaamə səgaamə acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə Əntar̄fə ka rəgwatə n̄ga n̄kə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma n̄ga əna, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ənə ci Ma'yanaakii a baarə kaamə. ^{§††}

*Bariya da 'waslyakəənə

⁷ Iitə ba naamə əna? Ya bariya saŋa, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi n̄ga ənda", kada pooshi nyi shii taa mi nə moo uushi n̄ga ənda. ^{§§† §§§} Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa n̄ga dəmənə aashiki, ca madee ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kada mantəkii nə 'waslyakəənə. ¹⁸⁹ Nyi ka nəki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da əpinə amaki n̄ji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a n̄giri-ragi ka nyi nəki ha'ə, ¹⁹¹⁰ nya əntəgi. Ma shi bariya, ka baarə rəgwa n̄ga əpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wə kira ci ka nyi. ²⁰¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tə nyi, ca bələgi tə

† 6.6 Gal. 5.24. †† 6.9-10 Slənə 2.27; Ibər. 9.25-28; 1 Piita 3.18. ‡ 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. †† 6.12 12.1. †† 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6. ††† 6.15 6.1. ††† 6.16 Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. § 6.17 Yooh. 8.32. §† 6.18 1 Piita 2.24. §†† 6.21 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15.

§† 6.23 5.21. §†† 7.2 1 Koor. 7.39. §† 7.4 6.4; Gal. 2.19. §† 7.5 6.21. §§† 7.6 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6. §§† 7.7-13 4.15. §§§ 7.7 Dzak. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. 18 7.8 1 Koor. 15.56. 19 7.9 5.13. 20 7.10 Leew. 18.5.

nyi. ^{†12} Makə ha'ə dīi əna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci əsə, malaabakii, ŋga'ə, dagwakii əsə. ^{††}

¹³ Mada ha'ə sanja, kə zhi'i dagwa uushi ka sə ŋga bələginə də nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə dīi ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka bələginə tə nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə ŋga 'waslyakəənə. Də putə ŋga bariya shigi 'waslyakəənə paŋgəraŋə aa babara oo'i, bwayakii nə ci shaŋə.

Təkəshinə ənə ashaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, dacia Əntaŋfə shi ci. Amma ma nyi, əndə shiŋkinə tanə nə nyi, mava ŋga 'waslyakəənə. ^{†15} Paa nyi ka paaratəgi də sətə cii kya da, acii paa nyi ka da sətə cii kya moo nya da, amma sətə pooshi maki ka moo danə cii kya da. ^{††16} Makə dīi ci əntaa də moonaki nə məzaanə cii kya da, ci ca baarii oo'i, ŋga'ə ka nyi nə bariya. ¹⁷ Makə ha'ə dīi ətsa, ma cii kya da məzaanə, əntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakəətə ashiki ca da. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi ŋga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka əndə shiŋkinə. Taa ŋga'ə ka nyi nə slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeenə. ^{††19} Paa nyi ka slənə ŋga'əətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Mada kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca baarii oo'i, əntaa nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə ŋga'aanə, wata məzaanə ca takəŋwa ka shiginə. ²² Ma asəkə moodəfəki, ka maŋushinə nə nyi putə ŋga bariya ŋga Əntaŋfə. ²³ Amma ma nya nee, wiitsə əndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nə tii da bariyatə nee nyi ci nə malaabakii akəŋwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava ŋga 'waslyakəətə ashiki. ^{††24} Ma nyi kamə, ka mabətəsəkə nə nyi! Mi sanja na luupaa tə nyi acii shishiinə ca kərə tə nyi ka əntəna? ^{††25} Yawa ŋga Əntaŋfə, ci luupaa tə nyi dacia Slan-danaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da haŋkalaaki, nə'u bariya ŋga Əntaŋfə cii kya moo. Amma ma shishinəki əna, tə 'waslyakəənə cii kəya moo paslənə naakii.

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

8 Makə ha'ə dīi əna, ma ənjitə libə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə ka kəsənə tə tii shaŋə. ⁵² Acii ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə, ca kira kaamə əpinə dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii ŋgeerənə ŋga 'waslyakəənə da wa. ^{†13} Ma sətə təkuree bariya ka da slənə ashī əndə shiŋkinə, acii putə ŋga ghatə ŋgeerənə ŋga nə'utə sətə bii ci. Ma Əntaŋfə nə ci, kə slənyi ci. Waatoo kə sləkəe ci ka Uuzənaakii aagi duuniya də shishinə makə ŋga ma'waslyakə ənja, ca əntəgi ka madəba matii. Də ha'ə zamagi ci də 'waslyakəənə

† 7.11 'Wat. 3.13. †† 7.12 1 Tim. 1.8. ‡ 7.14 Jab. 51.7. †† 7.15 Gal. 5.17. †† 7.18 'Wat. 8.21; Fil. 2.13. ††† 7.23 Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. ††† 7.24-25 1 Koor. 15.57. § 8.1 1.18; 5.1. §† 8.2 3.27; 7.7-11.

ashi əndə shiŋkinə. ^{†††4} Ma dīi Əntaŋfə ətsə ha'ə, kaa-ma shii nə'utənə hwatə makə sətə bii bariya, amə ənə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanakii a dzəgunə kaamə, əntaa makə sətə ci maamə a moo. ^{††5} Kə shii amə, ma ənjitə ca daada sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo ca ŋgərəgi haŋkalatii. Amma ma ənjitə ca daada sətə mwayi Malaaba Ma'yanə, sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo nə ŋgərəgi haŋkalatii əsə. ⁶ Ma əndətə kavə nəkii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə nə muudinaakii. Ma əndətə ca nə'u sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo əsə, ndzaanə da əpinə da ndzaanə jamə nə muudinaakii. ^{†††7} Mada sətə ci ma ŋga əndə a moo ŋgərəgi haŋkalaakii, əndə daawaanə ŋga Əntaŋfə nə ci ətsa, acii paa ci agi nə'u bariya ŋga Əntaŋfə. Weewee pooshi. ⁸ Ma ənjitsə ca ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinətii, paa tii ka kadeesəkənə ka Əntaŋfə shaŋə.

⁹ Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinuunə. Makə dīi ci weewee tə'i Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə, makə sətə kadeesəkə ka Ma'yanakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə əndə pooshi Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəməkii, əntaa ŋga Aləmasiihu nə ci ətsa. ^{††10} Amma mada a ədzəmuunə nə Aləmasiihu, taa ŋgahi ka əntənə nuunə putə ŋga 'waslyakəənə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaba Ma'yanə koonə əpinə acii kə ŋgirə Əntaŋfə tuunə ka ənji gooŋga. ^{††11} Ma Əntaŋfə, ci madee ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Mada tə'i Ma'yanakii a ədzəmuunə, ci weewee na madee koonə agi maməətə ənji əsə. Dacia Ma'yaatsə a ədzəmuunə nii kəya da ha'ə. ^{†††}

¹² Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inə, pooshi ma'ə dəmənə at-saa amə ŋga slənə sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i dəmənə at-saa amə ŋga slənə sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo. ^{†††13} Mada kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka məətənə nuunə. Amma mada ma ndzaanə goonə, də baawədə ŋga Malaaba Ma'yanə, una ŋgərəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakəənə, ka ndzaanə nuunə da i əpinə. ^{†††14} Acii ma ənjitə ci Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a baarə ka tii rəgwa, manjeevənə ŋga Əntaŋfə nə tii. ¹⁸¹⁵ Ma Ma'yaatsə vii Əntaŋfə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka maviinə bahə kavənə tuunə koonə ŋgwələ. Amma kə geegi Ma'yanəkii koonə ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə. Də baawədə ŋga Ma'yanəkii əsə caama tuu ka Əntaŋfə, "Daada! Daada!" ¹⁹¹⁶ Ma'yanə ŋga Əntaŋfə ca ləbə da naamə ka baarəginə oo'i, manjeevənə ŋga Əntaŋfə naamə tanyi. ¹⁷ Makə dīi ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkaatə dəkəpaa ci ka ənjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Acii mada kə libaamə da i Aləmasiihu agi sa cibaakii, ka ləbənə naamə da i ci agi məghərəvənaakii əsə. ²⁰

††† 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. §† 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. §†† 8.6 6.21; Gal. 6.8. §† 8.9 1 Koor. 3.16. §† 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. §†† 8.11 2 Koor. 4.14. §†† 8.12 6.18. §†† 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. 18 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1. 19 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. 20 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11.

Məghərəvətə naama upaa

¹⁸ Kə nee nyi, ma cibənə caamə cibə ŋga əna, pooshi mbu'i bahə kavə naamə davə palee ka məghərəvətə nə Əntaŋfə a ŋgiragi, ca vii kaamə. ^{†19} Ma bii nyi ha'ə, acii patənə ŋga uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə, agi gəranə nə tii də patənə ŋga haŋkalatii, kaa Əntaŋfə a baarəgi manjeevənaakii. ^{††20} Acii kə kullii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zabə. Ma dii ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə danəkii. Patə da ha'ə, ma'ə tii agi gəranə ^{‡21} oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə, pooshi tii ka bəslənə ma'ə, təya ləbə da manjeevənaakii agi dimwaanə, waatoo agi məghərəvənaakii. ^{‡‡} Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə, agi ŋgi'inə nə tii dənə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə ŋga bərakənə. ^{‡‡‡} Əntaa wata uushi'iitsə tanə ca ŋgi'i, amma patə da i amə agi ŋgi'inə naamə. Acii ma amə, kə upaa amə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə makə sə ŋga təbətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntaŋfə, kaa ca uudəpaa geeginə kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə. ^{‡‡‡‡} Acii agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu saŋə ca ka nə ka sətə uugi ci upana? ^{‡‡‡‡‡} Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə. ^{‡‡‡‡‡‡}

²⁶ Agi tsakənə nə Malaaba Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ŋgeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntaŋfə makə sətə dibə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəba maamə də ŋgi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntaŋfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima ŋga Ma'yanaakii acii makə sətə kadeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama ŋga ənjaakii. ^{‡‡‡}

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntaŋfə, patənə ŋga sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntaŋfə. Kə dii ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii. ^{§29} Acii ma ənjitə uugi Əntaŋfə tadənə tə tii, daga ŋukə dii ci aniya ŋga dəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə dii Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka ŋga təkəŋwanə ahada bəzə ndzəkəŋushi'inə əsə. ^{§†30} Makə dii ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə ŋgirə ci tə tii ka ənji gooŋga, ca vii ka tii məghərəvənə əsə. ^{§††}

Uudənə ŋga Əntaŋfə

³¹ Ya makə dii ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə dii ci aba'ə amə nə Əntaŋfə saŋa, wu nə mbee ka panə daama? ^{§†††32} Paa ci dəkəpaa Uuzənaakii abiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə dii? ^{§††††33} Wu saŋə mbu'i bahə wula ənji ŋga Əntaŋfə? Əntaŋfə ci saakii

† 8.18 2 Koor. 4.17. †† 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. ‡ 8.20 'Wat. 3.17-19. †† 8.23 2 Koor. 5.2-5. ‡‡ 8.24 2 Koor. 5.7; Ibər. 11.1. ‡‡† 8.25 2 Koor. 4.18. ‡‡‡ 8.27 Jab. 139.1. § 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. §† 8.29 Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. §†† 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14.

baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii. ³⁴ Wu saŋə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əŋki, ca madə agi maməətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntaŋfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntaŋfə. ^{§†35} Makə dii ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə ŋga Aləmasiihu? bwanea kwa, cibə kwa, anii ŋgəra'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ^{§†36} Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, oo'i, "Putaku niinə agi asara ŋga wa uusəra patə. Kə geegi ənji keənə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii." ^{§†37} Patə da ha'ə, agi patənə ŋga uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə! ^{§§38} Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uudənaakii, taa əntənə, taa əpina, taa malaa'ika, taa uushi'iitə dadagyə ca də ŋwanjuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəŋwa; ¹⁸³⁹ taa duuniya dadagyə, taa ŋga dadagərə, pooshi uushi agi uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə ca təkəe kaamə da uudənə ŋga Əntaŋfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁹

Əntaŋfə da matadə ənjaakii

9 Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, ŋga Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci Malaaba Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ² Lanə ka shaŋə nə tuunaaki anə ənjaaki. Pooshi zəmənəkii ka uudənə a ədzəməki ²⁰³ putə ŋga slikərənəaki. Maci ka tsakənə tə ənjaaki, kada ka luuvənə nə nyi naalanə ŋga Əntaŋfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə ənji ŋga Əntaŋfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə agi məghərəvənaakii da i ci. Kə dii ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii dii ci aləkawalə ŋga vii ka tii uushi'inə. ²¹⁵ Ma dzədzəshii'nətii əsə, madəlakii nə tii. Ma ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə əsə, agi slikərənətii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dəla də ci, Əntaŋfə əndə da ŋwanjuunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina. ²²

⁶ Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntaŋfə mbu'utəgi də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə ŋga ənji *Isərayiila nə matadə ənji ŋga Əntaŋfə. ²³⁷ Əntaa patənə ŋga jijinyinə ŋga Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii akəŋwacii Əntaŋfə. Kə bii Əntaŋfə ka Ibərahiima, "Jijinyinə ŋga Isiyaaku na ndzaanə ka naaku." ²⁴⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima. Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəŋwacii Əntaŋfə. Amma, ma manjeeviitə pwayi ənji putə ŋga aləkawala ŋga Əntaŋfə, tii nə tantanyitə jijinyinə. ²⁵⁹ Acii wiinə makə sətə dii Əntaŋfə aləkawalaakii, kə bii ci, "Ka saa'itə dəkəpaa nyi,

§† 8.31-34 Isaa. 50.8-9. §†† 8.31 Jab. 118.6. §† 8.32 5.8; Yooh. 3.16. §† 8.34 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. §†† 8.35 2 Koor. 5.14. §§† 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. §§§ 8.37 1 Yooh. 5.4-5. 18 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22. 19 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16. 20 9.2-3 Shig. 32.32. 21 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə ŋga viina: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. 22 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4.

ka änyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundzə ngura.”[†]

¹⁰ Ha'ə əsə nə manjeevənə nga Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə rəjwə nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku. ^{††11-12} Ma saa'itə manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa ngahi ma'ə ki mapoomə tē tii, ma'ə tii madamə uushi bwayakii taa nnyunikii əsə, patə da ha'ə kə bii Əntanfə ka ki, əŋki ci, “Gawə na paslə ka dara.” Ma bii Əntanfə ka ki ha'ə, kaa ca baarii oo'i, ci ca tadə əndə makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma cii kəya 'wa ənda, əntaa putə nga slənə nga ənda, amma ha'ə kadeesəkə ka ci. ¹³ Makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, “Kə uu'i nyi tə Yakubu, nya kaaree ka Isəwa.”[‡]

¹⁴ Iitə nee amə ətsa? Pooshi goonjaanə ashii Əntanfə kwa? Tə'i goonjaanə ashikii. ^{††15} Acii kə shi ca bii ka Muusa, əŋki ci, “Ka nəhənə nə nyi təgunuunə nga taa wu patə kadeesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kadeesəkə ka nyi əsə.” ^{††16} Acii ha'ə, ma tadənə nga Əntanfə tə ənda, əntaa putə nga moonə nga əndəkii, əntaa putə nga slənəkii əsə, amma putə nga nəhə təgunuunə nga Əntanfə. ^{††17} Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nə sətə shi Əntanfə a bii ka *Fəriauna, “Ma ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka nwanja, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki agyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya.”^{‡‡}

¹⁸ Acii ha'ə, panjəranjə oo'i, agi nəhənə nə Əntanfə təgunuunə nga taa wu patə kadeesəkə ka ci. Mada kadeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodəfə nga əndə'i ənda. [§]

Nəhə təgunuunə nga Əntanfə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, “Mada Əntanfə ca kavə ənji ka da taa mi pata, ka mi dii cii kəya ka nə ka 'waslyakəənə nga ənja?” ²⁰ Guvakya! hə wu sanjə bahə da mabizhinə ka Əntanfəwa? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, “Ka mi ghənyi hə tə nyi makə ənə ha'a?” ^{††21} Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda nga ghənə taa mi patə mwayi ci. Mada mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də manjabə ndzaba rəjwə; əndə'i nga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i saa'ikii slənəginə nə ənja. ^{†††}

²² Ha'ə nə Əntanfə əsə dii. Kə mwayi ci baarii mabətəsəkaakii, kaa ənjə a shii baawədaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə ca bəzee ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi. ^{§†23} Kə mwayi ci əsə baarəgi tə duunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunətii, ca dəkəpaa tē tii kaa təya ndzaanə agi duunuunaakii. ^{§†24} Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ^{§†25} Makə sətə bii ci asəkə ləkaləkətə nga Hoosaya oo'i, ^{§†}

“Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki, ka 'wanə nə nyi tē tii ənjaaki.

Ma hanyiitə paa nyi nja uudə tē tii əsə, ka 'wanə nə nyi tē tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii əntaa ənjaaki nuunə, ^{§†}

davə əsə nə ənjə a ba ka tii

manjeevənə nga Əntanfə Əndə vii əpinə nə tii.”

²⁷ Kə wabi Isaaya əsə agyanə ənji Isərayiila, əŋki ci, “Taa ngahi makə mandzənə ama gəərə nə lanjənə nga ənji Isərayiila, amma gi'u ahadatiə nə ənjitə na upaa luupaanə. ^{§†28} Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəjwanə ka ənja.” ²⁹ Ka dənə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, əŋki ci, “Maci pooshi Slandanə Əndə baawəda bwasee kaamə ka hara slikerənə gaamə, kada kə zagi amə dza'ə makə nga *Sadooma da *Gwamoora.” ^{§§§}

Da də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi sanjə ci ətsə a moo baarənə? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa nga ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanfə. Patə da ha'ə, ənji goonja nə tii akəjwacii Əntanfə nga əna, acii kə vii tii goonja ka Yeesu. ¹⁸³¹ Ma Yahudiinə, agi alə bariyatə ca kavə tē tii ka ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanfə nə tii, amma paa tii upaa. ¹⁹³² Mi sanjə dii paa tii upana? Ma dii ha'ə, acii də slənə nga njeeriitii dii tii gazhi'waanə nga ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanfə, əntaa də vii goonja ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashii faara pu'unə, təya kulagi. ²⁰³³ Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkaləkətə nga Əntanfə oo'i, ²¹

“Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara asəkə *Sihyoona.

Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə nga ənja,

ci na kulapaa də ənja.

Amma ma əndətə vii ka ci goonja, paa nyi na davə ka ci ayinə shanjə.”

10 Ndzəkəjushi'inəkya, nga'ə ka nyi ka shanjə kaa ənjaaki *Yahudiinə a upaa luupaanə. Agi dənə nə nyi də'wa, kaa təya upaa. ²²² Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tē Əntanfə ka shanjə, amma ma'ə tii agi təkunə. ²³³ Paa tii paaratəgi də rəgwatə ci Əntanfə a ngəərə tē ənji ka ənji goonja. Acii ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntanfə, kaa təya ndzaa ka ənji goonja akəjwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa nga ndzaanə ka ənji goonja akəjwaciikii. ²⁴⁴ Ma ətsa, pooshi ka dənə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə, Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə. Ma shi ci, kaa taa wu patə vii ka ci goonja a ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanfə. ²⁵

²³ 9.6 3.3-4; 2.28-29. ²⁴ 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. ²⁵ 9.8 Gal. 3.7; 4.23. [†] 9.9 'Wat. 18.10,14. ^{††} 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. [‡] 9.13 Mal. 1.2-3. ^{††} 9.14 3.5; Dzək. 32.4. ^{‡‡} 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15. ^{†††} 9.16 Af. 2.8. ^{†††} 9.17 Shig. 9.16. [§] 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. ^{§†} 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. ^{§††} 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. ^{§†} 9.22 2.4.8. ^{§††} 9.23 5.2. ^{§†} 9.24 1.16; 10.12. ^{§†} 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10.

^{§§†} 9.26 Hoos. 1.10. ^{§§†} 9.27-28 Isaa. 10.22-23. ^{§§§} 9.29 Isaa. 1.9.18 9.30 10.20.19 9.31 10.2-3.20 9.32 4.4-5.21 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8.22 10.1 9.1-3.23 10.2 Slənə 22.3. ²⁴ 10.3 1.17.25 10.4 Gal. 3.24-25.

Moonə ɳga Əntaŋfə kaa patəne ɳga ənjə a upaa luupaane

⁵ Wiinə sətə nyaahə Muusa agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də nə'u bariya, kə bii ci, "Ma əndətə ca nə'utə bariya, ci na mbədə." ¹⁶ Amma ma agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə daga vii gooŋga, kə nyaahə ənji oo'i, "Ga ha ba ka naaku na, wu saŋə nə ndərənə aadəgya?" Waatoo ka kiranə tə Aləmasiihu. ¹⁷ "Ga ha ba əsə, wu saŋə nə jimənə aagi ənjə a gu'a?" Waatoo ka ŋgiranə tə Aləmasiihu. ⁸ Aci kə bii ləkaləkətə, "Kədəhə abii unə nə wabənə ɳga Əntaŋfə. Agi wabənə nuunə agyanəkii, una ŋgərəvə aa moodəfuunə." Ci nə habaranə ciina waaza koonə agyanə vii gooŋgaanə. ⁹ Mada kə bagyuunə putsəkə də moonə oo'i Yeesu nə Slandanaamə, una vii gooŋga də moodəfə rəŋwə oo'i, weewee kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ka upaanə nuunə luupaane. ¹⁰ Aci də moodəfə rəŋwə vii amə gooŋga. Də ha'ə ndzaa amə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Də maamə bagyaamə putsəkə. Də ha'ə upaa amə luupaane əsə. ¹¹ Kə bii ləkaləkətə ɳga Əntaŋfə oo'i, "Ma əndətə vii ka ci gooŋga, paa nyi na davə ka ci ayinə shaŋə." ¹² Ma wabəətsa, taa ka wu patə. Aci pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da ənjitə əntaa Yahudiinə. Rəŋwə dyaŋə nə Slandanə ɳga patənə ɳga ənja. Ci ca da barəkaanə ka patənə ɳga ənjitə ca kədii luupaane aciikii. ¹³ Kə dii makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Taa wu patə kədii luupaane aaci Slandana, ka upaanə nə ci." ¹⁴

¹⁴ Amma, iitə saŋə mbeənə tii ka kədii luupaane aciikii mada pooshi tii vii ka ci gooŋga? Iitə mbeənə tii ka vii ka ci gooŋga mada pooshi tii fii habarakəya? Iitə mbeənə tii ka fanə mada pooshi ənji waazii ka tii habarakəya? ¹⁵ Iitə mbu'unə waazəkii ka tii, mada pooshi ənji sləkee ka ənji waazanə ka təya? Kə dii makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Dagwakii ka shaŋə nə shinə ɳga ənji waaza Ŋunyi Habara." ¹⁶ Amma gi'u ahadatii liwə Ŋunyi Habara. Isaaya ci saakii, kə bii ci, "Slandana, wu saŋə luuvə waazə geena?" ¹⁷ Aci ma vii gooŋgaanə, daga fa Ŋunyi Habara ca shigi. Ma fa Ŋunyi Habara əsə, daga waazanə tə Aləmasiihu ca shigi. ¹⁸

¹⁸ Amma kə ləguyi nyi, əŋki nyi: ya, tantanyinə pooshi tii fii Ŋunyi Habara nii? Weewee kə fii tii. Makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Kə fii ənji uura ɳga ənji waazanə asəkə duuniya patə. Taa dama patə kə mbu'i waazanatii asəkə duuniya." ¹⁹ Nya ənə ka ləgwanə: pooshi ənji Isərayiila paaratəgi kwa? Weewee kə paaratəgi tii, amma paa tii luuvə. Ma ɳga təkəŋwanə, kə bii Muusa, əŋki ci, ²⁰

"Ma bii Əntaŋfə, ka kavənə nə nyi tuunə koonə sərəhə tə ənjitə mambu'umə bahə hanyinə. Nya kavə tuunə ka bəzə səkə

aashi ənjitə pooshi shii taa mi."

²⁰ Ma Isaaya nə ci, paŋgəraŋə bagii ci, kə bii ci, ²¹ "Ma bii Əntaŋfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi, tii lapaa tə nyi.

Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi."

²¹ Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci, ²²

"Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə haŋkaliinə da ənji panə tə nyi."

Təgunuunə ɳga Əntaŋfə agyanə ənji Isərayiila

11 Takumə kaa nya ləgwa, ya saŋə, kə kaaree Əntaŋfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijinə ɳga Ibərahima agi slikerənə ɳga Beejaminə nə nyi əsə. ² Pooshi Əntaŋfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, aaci ci ta'i tə tii daga ŋukə. Kə shii unə sətə bii ləkaləkətə hatə kirə *Iliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, "Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha ɳga da ka hə sataka. Nyi rəŋwə dyaŋə mbədaane. Watiinə ka aalə rəgwa ɳga bələginə tə nyi." ⁴ Wiinə sətə jikəvə Əntaŋfə ka ci, əŋki ci, "Kə dəkəpaa nyi ka naaki nə ənji dəbu'u mədəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ." ⁵ Ha'ə əsə dii ka ənə saa'i, tə'i ənji gi'u ətə ta'i Əntaŋfə ahada ənji Isərayiila putə ɳga pwapoonaakii ka tii. ⁶ Ma tadənaakii tə tii, putə ɳga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə ɳga slənətii. Aci maci putə ɳga slənətə ci ənjə a da ta'i ci tə tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii. ¹⁸

⁷ Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See matadə ənjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə ɳga Əntaŋfə. ⁸ Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə Əntaŋfə tə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshinə pooshi uushi ci təya nee taa fanə." ¹⁹⁹

Kə bii Dawuda əsə,

"Wa ca da ənjə a kəsə tə tii agi kumənatii!

Wa təya kula. Wa ənjə a dzatə tə tii! ²⁰

¹⁰ Wa ca da ənjə a pa'əgi ginətii,

acii ga təya neegi də uushi.

Wa ca da təya sa cibə uusəra patə."

¹¹ Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya saŋə ya ənji Isərayiila, makə pu'i tii, kulii tii, paa tii ka madənə ma'ə kwa? Ka madənə nə tii. Amma putə ɳga 'waslyakəənatii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə luupaane, kaa Yahudiinə a shii sərəhənə ka tii. ²¹² Aciikii ha'ə, ma 'waslyakəənə ɳga Yahudiinə, barəkaanə laŋə kira ci aa duuniya. Də ghatə paaratəginətii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə ka barəkaanə laŋə. Makə dii ci, kə kira 'waslyakəənatii barəkaanə laŋə ətsa, mada kə ənya tii aakəŋwacii Əntaŋfə, ka ndzaanə nə barəkaanəkii laŋə dərəva.

† 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. †† 10.6-8 Džək. 30.12-14. ‡ 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. †† 10.11 9.33. †† 10.12 3.22. ††† 10.13 Yaw. 3.5. ††† 10.15 Isaa. 52.7. § 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. §† 10.17 Yooh. 17.20. §†† 10.18 Jab. 19.5. §‡ 10.19 Džək. 32.21; Rooma 11.11.

§†† 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30. §† 10.21 Isaa. 65.2. §‡ 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. §§† 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37. §§‡ 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. §§§ 11.5 9.27. 18 11.6 4.5; Gal. 3.18. 19 11.8 Isaa. 29.10; Džək. 29.3; Mat. 13.14-15. 20 11.9-10 Jab. 69.23-24; 35.8. 21 11.11 Slənə 13.46; Rooma 10.19.

Uppaa luupaanə nga ənjitə əntaa Yahudiinə

¹³ Takumə kaa nya wabə koonə dii ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma nyi, ma sləkee Əntarjə ka nyi, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma slənətsa, ka dəlaginə nə nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavənə tə Yahudiinə kaa təya sərəhə tuunə, mbu'u ka upaanə nə hara ənji luupaanə. ¹⁵ Madə ma kaareenə nga Əntarjə ka tii, də ci ndzaa ənji *duuniya patə ka guviinə nga Əntarjə, iitə danəkii madə kə luuvə Əntarjə tə təya? Ka ndzaanə nə ci makə ənjitə məkə, təya ənə ka madənə da i əpinə amatii.

¹⁶ Madə kə vii ənji ka Əntarjə təkərwənə nga buroodi gi'u, kə ndzaa ci ətsə, naakii patə nə buroodikii. Madə ma slərəginə nga ənfwa, nga Əntarjə, naakii əsə nə ciinə nga ənfukii. ¹⁷ Tə'i ənfwə zayitunə nga yaa. Kə biiyigi hara ciinəkii, ənjə a ngərə ciinə nga zayitunə nga bilinə, ənjə a gənjutəgi da ətə nga yaa. Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, makə zayitunə nga bilinə nuunə. Wanuunə agi upaa ngeerənə nga ndzaanə nga Yahudiinə. ¹⁸ Acii ha'ə, goona bərapaa tə tantanyitə ənfwa. Ma unə, ciinə nga ənfwə nuunə. Əntaa unə kəsəpaa slərəginə, amma slərəginə kəshi tuunə. Acii ha'ə, goona hanjətə noonə na. [†]

¹⁹ Mbu'u ka banə nə hə, "Awa, ma pwaatəgi ciinə nga ənfwa, kaa ənjə a shii gənjutəginə də nyi." ²⁰ Goonja, putə nga ghatə vii goonjatii ka Yeesu pwaatəgi ənji tə tii. Ma unə, putə nga vii goonja goonə gənjutəgi ənji duunə aashi ənfukii. Acii ha'ə, goona hanjətə noonə na, amma ngwaləmə. ²¹ Acii ma Əntarjə, paa ci nyihə təgunuunə nga tantanyitə ənfwa, waatoo Yahudiinə, makə kə kaaree tii ka ci. Ha'ə nuunə əsə. Madə kaaree unə ka ci, paa ci ka nəhə təgunuunə goonə. ²² Kə nee amə, ma Əntarjə, nga'ə nə ci, iza'u nə ci əsə. Iza'u nə ci ka ənjitə kulii. Ma koonə, madə kə gi unə aakəjwa də ndzaanə agi nga'ənaakii, manja'a əndə nə ci. Amma madə pooshi, ka pwaatəginə nə ənji tuunə. ²³ Ma Yahudiinə əsə, madə kə bwasee tii ka ghatə vii goonjatii, ka ənəgərənə nə Əntarjə də tii ka hatii nga njukə. Acii ka mbeenə nə ci ka danə ha'ə makə ətsə. ²⁴ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, ənfwə nga bilinə nuunə. Ka mbeenə nə ci ka ngərənə tuunə, ca gənjutəgi da ənfwə nga yaa. Sakwa Yahudiinə dii? Ka mbeenə nə ci ka ngərə tə tii, waatoo tantanyitə ənfwə yaa, ca ənə ka gənjutəginə.

Pwapoonə nga Əntarjə ka ənji patə

²⁵ Ndzəkənjushi'inəkya, nga'ə ka nyi koonə paaratəgi də uushi rəjwə, waatoo, sətə nji ma'umbeekii, acii goona səkəpaanə ka banə oo'i, kə shii unə patənə nga uushi'inə. Ma ndalənə nga moodəfə nga ənji Isərayiila, əntaa ka ca'ə ndəjwə ndəjwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə nə mambu'u lanənə nga ənjitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa sədə Əntarjə. ^{††26} Makə

† 11.13 1.5. †† 11.16 Baan. 15.19-21. ‡ 11.17 Af. 2.11-13.
†† 11.18 Yooh. 4.22. ‡‡ 11.20 1 Koor. 10.12. ‡‡‡ 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16.

ətsə ha'ə nə patənə nga ənji Isərayiila a upaa luupaanə, makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, ^{‡‡}

"Ka shinə nə Maluu də *Sihiyoonə, ca ngərəgi patənə nga ngərəkikinə ahada jijinyinə nga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya ngərəgi ka tii 'waslyakənatii, ci nə aləkawalətə nii kya da da tii."

²⁸ Ma Yahudiinə, ənji daawaanə nga Əntarjə nə tii ka rəgwa nga Njunyi Habara, kaa unə shii upaa luupaanə. Amma kə ndzaa tii ka moodəkəyaakii putə nga tadənaakii tə tii da dzədzəshi'inətii. ²⁹ Acii ma Əntarjə, paa ci ka zə'u də hiima agyanə əndətə ta'i ci da əndətə dii ci ka ci bərəkaanə. ³⁰ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, kə dii unə purətə hanjkalaanə ka Əntarjə njukə. Amma kə nyihə Əntarjə təgunuunə goonə putə nga ghatə fanə tə ci nga Yahudiinə. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinə a da purətə hanjkalaanə ka Əntarjə nga əna. Amma ka nəhənə nə Əntarjə təgunuunətii, putə nga təgunuunaakii ətə cii kəya nəhə agyanuunə. ³² Acii kə pa'əgi Əntarjə tə ənji patə makə ənji furəshina putə nga ghatə fanətii tə ci kaa ca shii nəhə təgunuunətii. ^{§†}

Dəlaamə də Əntarjə

³³ Ma Əntarjə, mawahə nə ci ka shanjə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi əndə mbee ka bagi hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə. ^{§††}

³⁴ "Wu sanjə shii hiima nga Slandana? ^{§†}

Wu sanjə mbu'i bahə ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dəmənə?" ^{§††}

³⁶ Acii uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii. Naakii nə duunuunə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə! *Aamiina. ^{§†}

Ndzaanə nga əndə slənə ka Əntarjə

12 Ndzəkənjushi'inəkya, putə nga nəhə təgunuunə gaamə nga Əntarjə cii kya wabə koonə. Ci dii cii kya kədii tuunə koonə vii noonə nə ka Əntarjə, koonə ndzaanə ka satakətə da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka ci, makə sətə kadeesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa nga paslənə ka ci. ^{§2} Goona da makə sətə ci ənji *duuniya a da. Amma, wa Əntarjə a zə'wee ka hiima goonə kurakii, koonə shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koonə shii njunyi uushi, sətə ca kadeesəkə ka ci, da koonə shii goonjaanə. ^{§§†}

³ Ma cii kya ba əna, putə nga pwapoonə nga Əntarjə ka nyi. Agi banə nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca ngərə naakii na palee ka sətə dibə. Amma, wa ca hətəpaa naakii nə makə sətə dibə. Taa wu patə, wa ca da slənə də vii goonjaakii makə sətə vii Əntarjə ka ci kaa ca slənəgi. ^{§§†4} Kə shii amə, rəjwə nə shishinə nga ənda, amma tə'i purənjanyinə kama kama ətə gənjutəgi də ci, taa ngutə purəjanə patə da slənaakii. ^{§§§5} Ha'ə

‡‡‡ 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34. § 11.29 3.3-4; 15.8. §† 11.32 3.22; Gal. 3.22. §†† 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17. §‡ 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. §†† 11.35 Ayb. 41.3. §† 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6. §‡ 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. §§† 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. §§‡ 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. §§§ 12.4-5 1 Koor. 12.27.

əsə, taa ngahi lanə naamə, shishinə rənjwə naamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Magənjukii naamə patə ka ha rənjwə, makə sətə dii purənjanyinə kama kama ashi shishinə rənjwə. ⁶ Kə dii Əntarjə kaamə pwapoone ngga da slənənyinə kama kama. Acii ha'ə, mada waaza Njunyi Habara nə pwapootə dii Əntarjə kaamə, tyasə see a waazaamə makə sətə dii vii goonja gaamə. ¹⁷ Mada pwapoone ngga tsakə ənja, tyasə see a tsakaamə tə tii. Mada ka dzəgunənə ka ənji əsə, tyasə see a dzəgunaamə ka ənja. ¹⁸ Mada ka tsakə ngeerənə ka hara ənja, tyasə see a daamə ha'ə. Mada pwapoone ngga ndzaanə ngga ciinə fitə əsə, vii amə də ədzəmə rənjwə. Mada pwapoone ngga ndzaanə ka matakənjwanə əsə, slənəamə də gazhi'waanə. Mada pwapoone ngga da ngga'aanə ka hara ənji əsə, daamə də moodasəka.

⁹ Wa uudənə goonə a ndzaanə ngga tantanyinə. Goona slənə bwaya bwayaanə shanjə. Kəsətəmə goonjaanə tənə tənə. ¹⁰ Makə dii ci ndzəkənjushi'inə nuunə putə ngga Aləmasiihu, uudəməshinə ahadoonə, damə gazhi'waanə ngga duunətəshinə ahadoonə. ¹¹ Damə slənə də gazhi'waanə, goona ənyadə. Damə slənə ka Slandanə də ədzəmə rənjwə. ¹² Ma kanətsə kii unə ka Əntarjə, wa ca kavə tuunə ka ndzaanə də moodasəka. Ndzaamə də sə'watənə agi sa cibənyinə goonə, una da də'wa uusəra patə. ¹³ Təkəpaamə uushi'inə da ndzəkənjushi'inə ənji nə'unə ətə pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminə aahoonə aasii. ¹⁴ Ma ənjitə ca cibee koonə, kədiimə acii Əntarjə, kaa ca da ka tii barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə.

¹⁵ Damə moodasəka də ənjitə ca da moodasəka. Tu-umə ka hakii da ənjitə ca tuu əsə. ¹⁶ Ndzaamə ka ma rənjwə. Goona harjətə noonə na. Amma, ma danuuna, hətəpaamə noonə nə ka da taa ngutə tsarə ngga slənə ka ənja. Goona ngərə noonə nə makə kə shii unə uushi palee ka tii. ¹⁷ Mada kə dii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwayakii. Amma damə gazhi'waanə ngga da sətə ci ənjə a nee oo'i, ngga'ə dii unə. ¹⁸ Damə gazhi'waanə ngga ndzaanə agi jamənə da patənə ngga ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, mada kə dii ənji koonə bwaya bwayaanə, goona ki'i noonə. Amma, ma danuuna, bwaseemə ka ci, aadə mabətəsəkə ngga Əntarjə a kula aanə əndəkii. Makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i man-ahəkii asəkə ləkələkətə əsə oo'i, "Ndii zəmə ka əndə daawaanaaku. Mada dii meegiirənə tə ci, ndii ka ci ma'inə. Acii də danə ha'ə makə ətsə davənəku ka ci ay-inə, ca ətsa tə ci makə gunə." ²¹ Goona kapaa rəgwa

† 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. †† 12.7-8 Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7. ‡ 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. †† 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. †† 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinə 3.15. ††† 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. ††† 12.13 Gal. 6.10; Ibər. 13.2. § 12.14 Mat. 5.44. §† 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29. §†† 12.16 Wab. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. §† 12.17 Wab. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. §†† 12.19 Dzək. 32.35; Mat. 5.39. §† 12.20 Wab. 25.21-22; Mat. 5.44.

kaa bwaya bwayaanə a jaala agyanuunə, amma jaalamə anəkii də da ngga'aanə.

Wa əndə nə'unə a nə'u sətə ci gayinə a ba

13 Taa wu patə, wa ca nə'u, ca fa tə gayinə ngga hanyinə. Acii pooshi əndə ca da nwanjuunə mada pooshi Əntarjə vii ka ci. Ma ənjitə ca da nwanju-unə, Əntarjə ta'i tə tii. ¹ Acii ha'ə, taa wu patə kaa-ree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətə dii Əntarjə ətsa. Ma əndətə ca da ha'ə, gənjwanə ngga Əntarjə cii kəya əlya aagyanəkii. ² Acii ma gayinə, pooshi ənji slənə ngga'aanə ka ngwalənə aciitii. Ənji da bwaya bwayaanə nə ngwalənə. Mada ngga'ə koonə koonə ndzaanə yadə ngwalənə acii gawa, see a doonə goonjaanə, kaa ca dəlāgi duunə. ³ Acii ma tsarə ngga əndətsa, əndə slənə ka Əntarjə nə ci, ka shii tsakənə duunə. Amma mada kə dii unə bwaya bwayaanə, ka ngwalənə nuunə aciikii. Acii ma baawədətə vii Əntarjə ka ci, əntaa ngga zabə, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalə ənjitə ca da bwaya bwayaanə. ⁴ Acii ha'ə, ngga'ə mada fii ənji gay-inə. Əntaa wata acii bəzee ka səkə ngga Əntarjə, amma putə ngga shiitə shii hə oo'i, dagwa uushi cii kwa da. ⁵ ⁶ Ci dii əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, mada kə dii tii slənəkii də rəgwakii, slənə ngga Əntarjə ci təya da. ⁷ Acii ha'ə, ki'imə ka tii sətə dəbee una ki'i ka tii. Taa ngutə tsarə ngga tsəkə patə dəbee una ki'i, ki'imə. Ha'ə əsə, famə tə ənjitə dəbee una fa tə tii, harjətəmə tə ənjitə dəbee una harjətə tə tii əsə. ⁸

Uudəshinə ahada ənji nə'unə

⁸ Goona luuvə kaa dəmənə a ndzaanə ashuunə. Uudəshimə aakənjwa aakənjwa, acii ci nə dəmənəətə ashuunə. Taa wu patə uu'i tə ənja, kə nə'utə ci bariya ətsa. ⁹ Ma bariya, kə bii ci kaamə, "Goona aləhiinə. Goona bələhiinə. Goona hərə. Goona sərəhə." Patənə ngga bariyanyitə da hara bariyanyinə, wiinə hatə njanə tii, waatoo, "Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁰ Ma əndətə da uudənə a ədzəməkii, paa ci ka da daawaanə ka əndətə abiikii. Acii ha'ə, ma uudənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakənjwa də danə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i ngga vədəhənə goonə ka njuninə mbu'yanə, waatoo saa'i ngga uudəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi aabə'ə saa'itə 'watəgi amə vii goonja. ¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vədə ma'ə. Bwasee amə ka da slənə ngga təkunə. Ngərəamə uushi'inə ngga paginə kaama da panə agi camənə. ¹³ Makə dii ci ənji ngga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbee ama wii. Gaama ka naamə ka da ajjinənə da saasa ənwwa. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha. ¹⁴ Ngərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə,

§† 13.1-7 Slənə 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinə 13; 20.4. §†† 13.1 Wab. 8.15-16. §†† 13.3 1 Piita 2.14; 3.13. §§§ 13.5 2.15. 18 13.7 Mat. 22.21. 19 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. 20 13.9 Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. 21 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. 22 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor.

una bwasee ka da sətə ca kadeesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima n̄ga shishinuunə. †

Goona lagi gəŋwanə agyanə əndə nə'unə makə unə

14 Ma əndə nə'unə ətə matəkii agi vii goon̄gaakii, luumə tə ci aahadoonə. Amma goona da ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii. ††^{#2} Ma vii goon̄ga n̄ga əndə'i ənda, kə kapaa ci ka ci rəgwa n̄ga zəmə taa mi patə. Amma ma əndətə matəkii agi vii goon̄ga, banyinə tanə cii kəya zəmə. ††^{#3} Ma əndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə əndətə pooshi ka zəmənə. Ha'ə əsə, ma əndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəŋwanə agyanə əndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, acii kə ngirə Əntaŋfə tə ci ka əndə goon̄ga. ⁴ Hə wu saŋə bahə lagi gəŋwanə agyanə əndə slənə n̄ga əndə'i ənda? Acii see Slandanəkii nə lagi ka ci gəŋwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə ma'inə boo, acii ka mbeenə nə Slandanə ka kavənə tə ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

⁵ Ma əndə'i ənda, ka banə nə ci, ma əndə'i uusəra, kə palee ka harakii. Əndə'i əndə naakii, ka banə nə ci, uusəryinə patə uushi rəŋwə nə tii. Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca datə ha'ə. ††^{#6} Taa wu patə ca ngərə əndə'i uusəra makə maduunə uusəra, agi danə nə ci ha'ə kaa ca shii haŋətənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə əsə, n̄ga'ə ka ci, kaa ca haŋətə tə Slandana makə dii ci agi kuyiriinə nə ci tə Əntaŋfə putə n̄ga zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə əsə, n̄ga'ə ka ci kaa ca haŋətə tə Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tə Əntaŋfə əsə. †††^{#7} Pooshi əndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi əndə ca əntə ka naakii nə əsə. †††^{#8} Mada kə ndzaa amə da i əpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Mada kə əŋkyaamə əsə, ka Slandanə əŋkyaamə. Taa da i əpinə naamə, taa kə məkyaamə, patə n̄ga Slandanə naamə. ⁹ Acii ma Aləmasiihu, kə əŋki ci, ca madətə agi maməətə ənja, kaa ca shii ndzaanə ka Slandanə n̄ga ənjitə da i əpinə da maməətə ənji patə.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəŋwanə agyanə ndzəkəŋwa? Ya ha əsa, ka mi cii kwa bərapaa tə ndzəkəŋwa? Amə patə na kəŋaanə akəŋwacii Əntaŋfə, ca da kaamə gəŋwanə. ¹¹ Acii tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi Əntaŋfə ca ba koonə, patənə n̄ga ənji na gərə'waanə akəŋwaciiki, patənə n̄ga ənji na ba-gi paŋgəraŋə oo'i, nyi nə Əntaŋfə." ¹² Acii ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baaba-gi slənaakii akəŋwacii Əntaŋfə. †††

Da sətə ca kulapaa də ndzəkəŋushi'inuunə

¹³ Makə ha'ə dii əna, gaama laalagishi gəŋwanə ahadaamə ma'ə. Ma danuunə, datəmə hiima acii goona dii sətə ca kavə tə ndzəkəŋushi'inuunə kaa ca

7.29-31. ²³ 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. ²⁴ 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. † 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15. †† 14.1-15.6 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibər. 13.9. † 14.1 15.7. †† 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28. †† 14.5 Gal. 4.10. ††† 14.6 1 Tim. 4.3-5. ††† 14.7-9 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. § 14.10 2.6. §† 14.11 Isaa. 45.23-24. §†† 14.12 Gal. 6.5.

n̄jisləgi a rəgwa Əntaŋfə. ¹⁴ Ma nyi, əndə n̄ga Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee pooshi tsarə n̄ga zəmə ətə ajjiinə akəŋwacii Əntaŋfə. Amma mada kə ngirə əndə'i əndə zəmə makə ajjiinə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii. ¹⁵ Acii mada kə gwazəgi hiima n̄ga ndzəkəŋu acii putə n̄ga zəmətə cii kwa zəmə, paa hə agi uudənə tə ci ma'ə ətsa. Ga ha luuvə kaa ha adə zəmətə ca kavə tə ndzəkəŋu ka zanə, acii ka putaakii əŋki Aləmasiihu. ¹⁶ Taa n̄ga'ə ka hə nə səkii, ga ha da, acii ga əŋjə a wabi bwaya uushi putə n̄ga səkii. ¹⁷ Acii ma *ŋwan̄juunə n̄ga Əntaŋfə, əntaa wabənə n̄ga zəma taa saasa uushi'inə. Amma see goon̄gaanə da ndzaanə agi jamənə da moodasəkə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. ¹⁸ Taa wu patə ca paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ətsa, ka luuvənə nə Əntaŋfə tə ci, ənji shiŋkinə a dəlāgi də ci əsə.

¹⁹ Acii ha'ə, see a kaamə nə ka da sətə ca kira ndzaanə jamə, ama da sətə ca tsakə n̄geerənə ka ənja. ²⁰ Putə n̄ga zəmə ga ha saawee ka slənətə dii Əntaŋfə. Zəmənyinə patə, ka zəmənə nə ənja, amma mada kə agi hə zəmətə ca kavə tə əndə'i əndə ka n̄jisləginə a rəgwa Əntaŋfə, bwayakii dii hə. ²¹ Acii ha'ə, bwasee ka adə taa ngutə tsarə n̄ga zəma, taa sa ənwva, ha bwasee ka da taa ngutə uushi ətə ca kavə tə ndzəkəŋu ka n̄jisləginə a rəgwa Əntaŋfə. Mada kə dii hə ha'ə, ka danə n̄ga'ə. ²² Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da Əntaŋfə. Ma əndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya da, də rəgwakii cii kəya da, ca da yadə shakanə, əndə moodasəkə nə ci. ²³ Amma mada agi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, mada kə agi ci, ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci, acii paa ci kəŋaanə agyanə sətə shii ci. Taa mi patə dii ənda, mada əntaa agyanə vii goon̄gaakii, 'waslyakəənə ətsa. †††

Danə makə sətə ca kadeesəkə ka hara ənja

15 Ma amə ənə uugi zəŋanə agi vii goon̄ga gaamə, tsakaamə tə matə n̄geerənyinə, gaama da wata sətə ca kadeesəkə kaamə. ¹ Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə əndətə abiikii kaa ca shii gərənə, ca zəŋa agi vii goon̄gaakii. ² Acii Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci dii sətə ca kadeesəkə ka ci. Amma kə dii ka ci makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə dii tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii." ³ Patənə n̄ga naahənə asəkə ləkələkətə, kaamə nyaahə ənji ka shii dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə dii Əntaŋfə ka ənjaakii. Ma ka nətsa, dagi sə'watənə ca shigi, da dagi kəŋənə ndihə ndihə makə sətə ci ləkələkətə a dzəgunə kaamə. ⁴ Ma Əntaŋfə, Əndə vii ndzaanə də sə'watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə n̄geerənə a ədzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə dagi nə'u dərəpə n̄ga Yeesu Aləmasiihu, ⁵ koonə shii dələnə də Əntaŋfə Dii

§† 14.13 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. §†† 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. §† 1 Koor. 8.1,11-13; da purəjanə 13; Gal. 6.10. §† 14.17 Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24. §†† 14.21 1 Koor. 8.13. §§† 14.23 14.14. §§§ 15.1-2 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24. 18 15.3 Jab. 69.10. 19 15.4 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. 20 15.5 12.16; Fil. 2.2-5.

Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka ciinə rəŋwə, də ma rəŋwə.

Dələnə də Əntarŋfə ahada ənjitə əntaa *Yahudiinə

⁷ Acii ha'ə, kə dəbee una ləwəshinə ahadoonə makə sətə liwə Aləmasiihu tuunə. Mada kə dii unə ha'ə, ka dələnə nə ənji də Əntarŋfə. ^{†8} Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ənəpaa ci ka əndə slənə ka putə ŋga ənji *Isərayiila, kaa ca shii baariinə oo'i, əndə goonŋa nə Əntarŋfə. Ətsə ha'ə mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntarŋfə ka dzədzəshii'nə. ^{††9} Ma dii ci ha'ə əsə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a shii dələginə də Əntarŋfə putə ŋga nəhə təgunuunatii. Makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, ‡

“Ka dələginə nə nyi də hə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə,

ka kanə nə nyi wanyanə də ləməku.”

¹⁰ Kə bii ci əsə, ‡†

“Unə ənjitə əntaa Yahudiina, damə moodasəkə da matadə ənji ŋga Əntarŋfə.”

¹¹ Tə'i əsə ətə bii, ‡†

“Ənjitə əntaa Yahudiina pata, dəlāmə də Slandana. Ənji pata, dəlāmə də ci.”

¹² Ha'ə əsə kə bii Isaaya, əŋki ci, ‡††

“Tə'i slikərənə ŋga Jasii na shi, ci na da ŋwaruunə agyanə ənjitə əntaa Yahudiinə. Ka ci nə təya ka nə əsə.”

¹³ Ma Əntarŋfə əndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə də moodasəkə da ndzaanə jamə dāgi vii goonŋa goonə ka ci, kaa ka nə goonə a tsakə gərənə aakəŋwa də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə. ‡††

Wabənə ŋga Bulusə agyanə slənətə sləkəe Əntarŋfə ka ci ka danə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, ŋga'ə nuunə taa ka ŋgutə rəgwa, kə shii unə patənə ŋga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə. ¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ətə nyaahə nyi koonə də ŋgeerənə. Ma dii nyi ha'ə, acii ga wabətsə a zaanə koonə. Pwapoonə ŋga Əntarŋfə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ətsa. ^{§16} Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara ŋga Yeesu Aləmasiihu ka ənjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara ŋga Əntarŋfə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakətə ca kadeesəkə ka Əntarŋfə; acii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə tii. ^{§†17} Acii ha'ə ka haŋətənə nə nyi slənəaki ka Əntarŋfə agi ləbənəaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii kya haŋətə naaki nə agyanəkii, madaamə agyanə sətə slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə ənjitə əntaa Yahudiinə ka nə'unə tə Əntarŋfə dāgi wabənəaki da slənəaki. ^{§††19} Kə dii ci ha'ə də sə ŋga hurəshishinə kama kama da də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Ci dii wiigi'i nyi daga

† 15.7 14.1. †† 15.8 Mat. 15.24; Slənə 3.25-26. ‡ 15.9 11.30; Jab. 18.50. ‡† 15.10 Dzək. 32.43. ‡†† 15.11 Jab. 117.1. ‡††† 15.12 Isaa. 11.10. ‡††† 15.13 5.1-2; 8.14-16,24-28; 12.12. § 15.15-16 1.5. §† 15.16 Fil. 2.17. §†† 15.18 2 Koor. 3.5.

də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka waaza patənə ŋga Njunyi Habara agyanə *Aləmasiihu. ^{§†20} Kə dii nyi gazhi'waanə ŋga waaza Njunyi Habara ka hatə pooshi ənji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə ŋga əndə'i ənda. ^{§††21} Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, “Ma ənjitə pooshi sha fii ləməkii, ka neenə nə tii ka ci də ginə. Ma ənjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə, ka paaratəginə nə tii də ci.” ^{§†}

Da aniya ŋga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dii, taa ŋgahi kə dii nyi aniya ŋga dzənə aahoone bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa ŋga dzənə zəku'i. ^{§†23} Amma ma ŋga əna, makə dii ci kə uugi nyi slənəaki ganə anə hanyiina, makə dii ci əsə fəzənyinə laŋə nə nyi ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi ŋga danə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə ŋga Səpeena, ŋga'ə ka nyi nə ŋusləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Mada ta'vee nyi doonə, ka danə nə nyi moodasəkə, una tsakə tə nyi ka dzənə aakəŋwa. ²⁵ Ma əndə'i diya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tə ənji ŋga Əntarŋfə ətə davə. ^{§††26} Acii tə'i kwaba cikə ənji nə'unə ŋga hanyinə ŋga Makiduuniya da ŋga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə ahada ənji ŋga Əntarŋfə də Urusaliima. Kwabakii cii kya kərə ka tii. ^{§††27} Ma slənət-sa, tii satii dii aniya ŋga danə ha'ə. Amma ma tanyi, kə dəbee təya da ha'ə makə ətsa. Acii putə ŋga Yahudiinə upaa ənjitə əntaa Yahudiinə barəkaanə ŋga Əntarŋfə a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbee ənjitə əntaa Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə. ^{§§§28} Mada kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwabanə cikə ənji ka tii, ka madənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə ŋga Səpeena dagoonə. ²⁹ Mada kə gi nyi aahoone, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə ŋga Aləmasiihu laŋə.

³⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə ŋga uudəətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, koonə tsakə tə nyi agi da də'wa də ŋgeerənə ka putaaki, ¹⁸³¹ kaa Əntarŋfə a kaka'agi tə nyi acii ənjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. Damə də'wa əsə, kaa ənji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'waanaaki ka tii də bəra'itə cii. ¹⁹³² Mada kə dii ha'ə, mada kə luuvə Əntarŋfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodasəkə. ²⁰³³ Wa Əntarŋfə Əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina. ²¹

Nəhəpaanə

16 ŋga'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə ənji nə'unə asəkə Ikəliisiya ŋga Kəŋkəraya. ²²² Mada kə mbu'i ki aa

§† 15.19 Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. §†† 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. §† 15.21 Isaa. 52.15. §† 15.22-24 1.9-13. §§† 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17. §§† 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. §§§ 15.27 1 Koor. 9.11. 18 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kw-al. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. 19 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. 20 15.32 1.7. 21 15.33 1 Tees. 5.23. 22 16.1 Slənə 18.18.

hoonə, luumə tə ki agi ləmə nga Slandanaamə, makə sətə dəbee ənji nga Əntarjə a da. Viimə ka ki sətə dəbee kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki ənji laŋə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə nga Yeesu Aləmasiihu nə tii. ^{†4} Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiiyanyinə nga ənjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji nə'utə ca dza də nə gatii asii. ^{††}

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kadashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə nga əndətə 'watəgi vii gooŋga ka Aləmasiihu anə hanyinə nga Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rəŋwə njiinə da tii. Kə shii masləkee ənji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka ənji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kadashinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanusə guva-slənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa gooŋgaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji yi nga Arisətoobulusə. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyanə; Yahuda nə ci makə naaki. Agi nəhəpaanə nə nyi tə ənji nə'unə agi ənji yi nga Narəsiisa. ¹² Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Təriifeena da Tərifoosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Peerəsisə. Ma kya, kə slənyi ki ka Slandanə ka shaŋə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufusə matadə əndə slənə ka Slandana da tə məci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə nga səkətə. ^{†14} Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Patərooba da Heerəma da patənə nga hara ənji nə'unə ətə dii tii ka hakii. ¹⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəloogusə da Juliya da tə i Neeriya da cikəŋuci da tə Oolimpa da patənə nga ənji nga Əntarjə ətə dii tii ka hakii. ¹⁶ Nəhəpaaməshinə də uudəna. Agi nəhəpaanə nə patənə nga Ikəliisiiyanyinə nga Aləmasiihu tuunə. ^{††}

Muudinə nga wabənə

¹⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəshinə aahada

† 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. †† 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2. ‡ 16.13 Mar. 15.21. †† 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14.

ənja, təya gwazee ka vii gooŋga nga ənja. Ma təya, agi danə nə tii daawaanə da dzəgunəətə shuuna liwə. Ma danuunə, ndzaamə səgoonə tsəŋə ahadatii. ^{††18} Ma tsarə nga ənjitsə ca da ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi danə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə nga Əntarjə. ^{††19} Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Njunyi Habara. Aciiikii cii kya da maŋushinə duunə. Nga'ə ka nyi koonə ndzaanə macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ^{††20} Ma Əntarjə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tə *Seetanə atsaə səduunə. Wa Slandanaamə Yeesu a da koonə pwapoonə. [§]

²¹ Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənəki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasoonə da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. ^{§†}

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkaləkətəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə nga Slandana.

²³ Ma əndənə dii nyi gakkii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə ci tuunə. Gakkii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəriya nga vəranə, da ndzəkəŋushi'inaamə Kwaratusə tuunə əsə. ^{§††}

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə Əntarjə! Ci nə əndə da baawədə nga kavənə tuunə ka kəŋənə ndihə ndihə agi vii gooŋga goonə, makə sətə bii Njunyi Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabəətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ^{§†26} Yoo, kə shigi wabənəkii paŋgəraŋə aa babara əndzə'i dagi naahənə nga anabiinə makə sətə mwayi Əntarjə Əndə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə; kaa patənə nga *duuniya a nee, təya vii gooŋga ka ci, təya nə'utə tə ci. ^{§†27} Ma Əntarjə, ci rəŋwə dyaŋə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakii nə duunuunə daciai Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

†† 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. ††† 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4. ††† 16.19 1.8. § 16.20 1.7. §† Timooti: Slənə 16.1. §†† Irasəta: 2 Tim. 4.20. §† 16.25 Af. 1.9; 3.4-5; Kwal. 1.26. §†† 16.26 1,2,5.

1 Koorintiya

1 Wiinē ləkələkātē ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntarḡfə tē nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkēe əndə ḡga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəḡushi'inaamə Sasətinəsə ^{†2} ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya ḡga Əntarḡfə də Koorintiya. Ma unə, malaaba ənji akəḡwacii Əntarḡfə nuunə, ləbə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntarḡfə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tē patənə ḡga ənjitə ca dā də'wa də ləmə ḡga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, ḡga Slandanə rəḡwə naamə da tii. ^{†3} Wa Əntarḡfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tē Əntarḡfə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tē Əntarḡfəwaaki ka puta goonə, putə ḡga da pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Acii dāgi ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii sləḡginə a ədzəmuunə. ⁷ Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntarḡfə a vii ka ənja, pooshi ətə ətee unə taa rəḡwə, makə dii ci agi ḡranə nuunə ənyanə ḡga Yeesu Aləmasiihu. ^{†8} Ci kavə tuunə ka kəḡnaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ^{†9} Ma Əntarḡfə, əndə goongga nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{††}

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəḡushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi accii unə də ləmə ḡga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəḡwə, accii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəḡwə, una wabə ka ma rəḡwə. ^{††11} Ndzəkəḡushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, accii kə shi hara ənji yi ḡga Kaləwi ka baginə ka nyi pəḡḡəraḡə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tē Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əḡki ci, tē Apoolasə cii kəya nə'u. Əḡki əndə'i əndə, tē Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əḡki ci, tē Aləmasiihu cii kəya nə'u. ^{§13} Ya sarḡ

† Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. †† 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. ‡ 1.5 2 Koor. 8.7. †† 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. †† 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. ††† 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. ††† 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. § 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7.

matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tē Bulusə sarḡ ḡwa'avə ənji ka putə goona? Ya saa'itə dii ənji koonə bapətisəma sarḡ, agi ləmə ḡga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyirii nyi tē Əntarḡfə, makə pooshi nyi dii koonə bapətisəma, madaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ^{§†15} Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki dii ənji koonə bapətisəma. ¹⁶ Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə dii nyi bapətisəma ka ənji yi ḡga Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoone mada kə dii nyi bapətisəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. ^{§†17} Ma bii nyi ətsə ha'ə, accii əntaa ka daada bapətisəma sləkēe Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkēe ci ka nyi, ka waaza Njunyi Habara. Pooshi nyi dii koonə dagwa ma, taa baarii koonə shiinə ḡga əndə shiḡkinə. Maci ha'ə dii nyi, ma wabənaaki agyanə əntənə ḡga Aləmasiihu ashii ənfwa, kada pooshi ḡgeerənə davə.

Baawəda ḡga Əntarḡfə da hiimaakii ashii *Aləmasiihu

¹⁸ Ma habara agyanə əntənə ḡga Aləmasiihu ashii ənfwa, ma ka ənjitə zii, madiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə, ḡgeerənə ḡga Əntarḡfə nə habarakii kaamə. ^{§†19} Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkātə oo'i, "Ka saaweenə nə nyi ka hiima ḡga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə ḡga ənjitə mbee ka uushi'inə." ^{§††} ^{§†20} Makə ha'ə dii əna, iitə danə ənji hiima? iitə danə malimina? iitə danə ənji daada mabizhinə ḡga zamanana? Kə baarii Əntarḡfə pəḡḡəraḡə oo'i, madiikə uushi nə shiinə ḡga əndə shiḡkinə akəḡwaciikii. ²¹ Acii ma Əntarḡfə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka ənji shiḡkinə a shii tē ci dāgi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii təya ba madiikə uushi, dadavə kadeesəkə ka ci luupaanəkii tē ənjitə vii ka ci goongga. ^{§†22} Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka sə ḡga hurəshishinə zəku'i taabu'u viinə tii goongga. Ma hara slikərənə əsə, kə mwayi tii upaa shiinə zəku'i. ^{§†23} Amma ma inə, ma habaranə ciina baaba, agyanə Aləmasiihu ətə shi təya ḡwa'avə aashi ənfwə ciina wabə. Kə biipaa səkə ka Yahudiinə nə habarakii. Ma hara slikərənə əsə, madiikə uushi ci təya nee ka habarakii. ^{§†24} Amma ma ənjitə 'wii Əntarḡfə tē tii, Yahudiinə da hara slikərənə patə, Aləmasiihu nə habarakii. Ci baarii baawəda ḡga Əntarḡfə da shiinə ḡga Əntarḡfə. ^{§§25} Acii ma slənə ḡga Əntarḡfə ənə

§† Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24. §†† Sətəfanu: 16.15. §† 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. §†† 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. §† 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. §† 1.21 Rooma 1.19-20. §§† 1.22 Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slənə 17.18,32. §§† 1.23 2.14; Gal. 3.1; 5.11. §§§ 1.24 1.18; 2.5; Kwal. 2.3.

ci ənjə a nee makə madiikə uushi, kə palee ka hiima nğa əndə shiŋkinə. Ma raara'anə nğa Əntañfə əsə, tə'i ci da ngeerənə palee ka ngeerənə nğa əndə shiŋkinə. †
 26 Ndzəkəŋushi'inəkya, buurətəmə makə sətə njuunə saa'itə 'wii Əntañfə tuunə. Ma ənjitə ci ənji shiŋkinə a nee ka tii mafyarakii, pooshi tii laŋə ahadoonə. Ha'ə nə madiigərə ənji, ənji məghərəvənə əsə, pooshi tii laŋə ahadoonə. ††27 Amma tə uushi'iitə ci ənji *duuniya a nee madiikəkii ta'i Əntañfə. Ma dii ci ha'ə, kaa ca davə də ayinə ka mafyara ənja. Kə ta'i ci sətə maraara'əkii əsə, kaa ca davə də ayinə ka ənji ngeerənə. †28 Ha'ə əsə kə ta'i ci tə sətə geegi ənji *duuniya mbəfə, təya bərapaa, ca ndzaanə mazabə uushi akəŋwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci təya nee makə matahu uushi. 29 Acii ha'ə, pooshi əndə da rəgwa nğa duunətə naakii nə akəŋwacii Əntañfə. 30 Əntañfə kavə tuunə koonə ndzaanə ləbə da Yeosu Aləmasiihu. Ci kavə tə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeosu Aləmasiihu deegi kaamə ka ənji goonğa akəŋwacii Əntañfə. Daciikii ndzaa amə ka ənji nğa Əntañfə, ci pərapaa taamə əsə. ††31 Makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə." ††

Habara agyanə əntənə nğa *Aləmasiihu ashi ənfwa

2 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi nğa Əntañfə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə, pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ††2 Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəŋwaciiki madaamə Yeosu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənəkii ashi ənfwa. ††3 Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki acii nğ-walənə. 54 Ma agi dzəgunənaaki da wabənaaki koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə nğa əndə shiŋkinə. Amma Ma'yanə nğa Əntañfə da ngeerənaakii baarəgi koonə oo'i, goonğa tanyi nə uushi'iitsə fii unə amaki. ††5 Acii ha'ə, əntaa shiinə nğa əndə shiŋkinə kavə tuunə ka vii goonğa, amma ngeerənə nğa Əntañfə kavə tuunə. †††

Wabənə agyanə shiinə nğa Əntañfə

6 Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ənjitə hadatəgi Ma'yanə nğa Əntañfə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa nğa duuniyana, əntaa nğa meeminə nğa duuniyana əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nə ngeerənətii pii pii. 7 Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə nğa Əntañfə nə ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiŋkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə dii ci aniya nğa baarii kaamə shiitsa, kaa-ma shii mbee ka ndzaanə agi duunuunaakii. ††8 Ma shiitsa, pooshi meeminə nğa duuniyanə paaratəgi. Maci

† 1.25 2 Koor. 13.4. †† 1.26 Yooh. 7.48. † 1.27-28 Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20. †† 1.30 2 Koor. 5.21. †† 1.31 1.29; 2.2; 4.7; Irim. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9. ††† 2.1 1.17. ††† 2.2 1.23; Gal. 6.14. § 2.3 Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. †† 2.4 4.20; 1 Tees. 1.5. ††† 2.5 1.18,24. §† 2.7 Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26.

kə paaratəgi tii, kada pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə məghərəvənə nə ci. ††9 Ma ətsə, kə dii ha'ə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ††

"Uushi'iitə ma'ə əndə shiŋkinə maneemə, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nə tantanyitə sətə dəkəpaa Əntañfə ka ənjitə uu'i tə ci."

10 Kaamə baarəgi Əntañfə ma'umbee səkii daci Ma'yanəakii. Acii ma Ma'yanə nğa Əntañfə, agi neenə nə ci ka patənə nğa uushi'iinə furəŋə. Hiima nğa Əntañfə maa, agi neenə nə ci. 11 Pooshi əndə ca shii hiima nğa əndə, madaamə ma'yanə nğa əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə dii nə Əntañfə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, madaamə Ma'yanəakii saakii. 12 Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa nğa *duuniya, amma Əntañfə sləkee kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə nğa uushi'iitə vii ci kaamə. ††

13 Ma uushi'iitsə ciina baaba ka ənja, əntaa shiinə nğa ənji shiŋkinə, amma Malaaba Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka ənja, waatoo, ka ənjitə da Ma'yanə nğa Əntañfə a ədzəmətii. ††14 Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə ci Ma'yanə nğa Əntañfə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitsa, madiikə uushi nə ci akəŋwaciikii, acii see Ma'yanə nğa Əntañfə tanə nə kavə əndə ka paaratəgi də uushi'iitsa. ††15 Ma əndətə da Ma'yanə nğa Əntañfə a ədzəməkii, ci nəndə paaratəginə də uushi'iitsə patə. Amma pooshi ənji duuniya ka paaratəgi də sətə cii kəya də. 16 Makə sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i, "Wu saŋə shii hiima nğa Slandanə bahə ka ka ci hiima?" Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə nğa Aləmasiihu. †††

Ənji slənə nğa Əntañfə

3 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənjitə da Ma'yanə nğa Əntañfə a ədzəmətii. Amma kə wabi nyi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənji nğa duuniya. Acii ma'ə unə makə mbərəzhinyinə agi nə'unə tə *Aləmasiihu. 182 'Wanə vii nyi koonə, əntaa dəfəna, acii ma'ə unə mambu'umə bahə adə dəfəna. Taa nğa ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə. 193 Acii ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə nğa ndzaanə goonə da nğa ənji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəəzənə ahadoonə əsə. Ətsə baarii paŋgəraŋə oo'i, ənji nğa duuniyanə nuunə, pooshi kama kamaanə nğa ndzaanə goonə da hara ənji saakii. 204 Ya saŋə mada bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya nə'wa, əndə'i əndə əsə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə da ənji duuniya ətsə kwa? 21

5 Wu saŋə nə Apoolasə? Wu saŋə nə Bulusa? Ma inə, ənji slənə nğa Əntañfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə

††† 2.8 Luka 23.34. †† 2.9 Isaa. 52.15. §† 2.12 Rooma 8.15. ††† 2.13 2.4; 12.10. ††† 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18. ††† 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34. 18 3.1 Yooh. 16.12. 19 3.2 Ibər. 5.12-13; 1 Piita 2.2. 20 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. 21 3.4-5 1.12.

goonja. Inə patə agi slənə niinə ahadoonə makə sətə bii Əntarjə keenə danə. ⁶ Ma nyi, slikərənə ləgii nyi. Apoolasə agi ma'inə aatsakii. Amma Əntarjə gərətə. ¹⁷ Ma əndə ləganə da əndə əgə ma'inə aatsakii, əntaa magadə uushi nə tii. Əntarjə nə magadə uushi, acii ci dəvətə, ci gərətə əsə. ⁸ Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləgii da əndətə agi ma'inə. Taa wu patə, ka lu-unə nə ci shikwakii. ¹¹⁹ Acii ma inə, guvii-slənənyinə nja Əntarjə niinə. Ma unə əsə, rə nja Əntarjə nuunə. †

Makə maghənə ha nja Əntarjə nuunə əsə. ¹⁰ Ma Əntarjə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawəda nja da də slənə. Kə ndzaa nyi makə nja əndətə mbee ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi kuvə nja'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca nja'ə hənə hənə nja'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa. ¹¹¹ Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi mbukə əndə'i ma'ə. ¹¹² See kanə aanəkii. Ma hara ənja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də hara tibisa, taa də faariinə ətə də məghərəvənə. Hara ənji əsə, ka kanə nə tii də ənfuginə, taa də ndzadə, taa də uunjinə. ¹³ Kadə nə slənə nja taa wu a baarəgi naakii na, uusəratə nə Əntarjə a da gərwanə. Uusərakii nə gunə a təbətə slənəkii, ca baarəgi pəngəranə tə slənə nja taa wu patə. ¹⁴ Mada ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i njeerənə davə, ka upaanə nə əndəkii shikwa. ¹⁵ Amma mada kə ətsagi slənə nja əndə agi gunə, ka əteenə nə ci ka shikwakii. Ma ci də naakii na, ka mbərədənə nə ci makə əndətə mbərə'ya nja'ə agi gunə. ††

¹⁶ Ya sarjə kə shii unə oo'i *yi nja Əntarjə nuunə nii? Ya sarjə kə shii unə oo'i, də naakii nə Ma'yanə nja Əntarjə a ədzəmuunə nii? ¹⁷ Taa wu patə saawee ka yi nja Əntarjə, ka saaweenə nə Əntarjə ka ci naakii əsə. Acii ma yi nja Əntarjə, malaabakii. Unə də noonə nə boo, nə yaakii.

¹⁸ Ga taa wu agyuunə a ha'u də naakii na. Mada tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i, tə'i ci da shiinə agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca həətəpaa naakii na, ca ndzaa ka əndətə pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanə ka əndətə shii uushi tanyi. ¹⁹ Acii ma sətə ci ənji duunyanə a nee makə shiinə, diikənə nə ci akənjwacii Əntarjə. Makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Də fyaranə nja mafyara ənji kəsənə Əntarjə tə tii." ²⁰ Tə'i manaahəkii əsə ətə bii, "Kə shii Slandanə oo'i, ma hiima nja mafyara ənja, uushi zabə." ²¹ Ci dii cii kya ba koonə, ga taa wu a harjətə naakii nə putə nja slənə nja əndə shinjənə. Acii noonə nə uushi'inə patə. ²² Taa Bulusə, taa Apoolasə, taa Keefasə, taa *duuniya, taa əpinə, taa əntənə, taa əndzə'ya, taa aakəjwa, patə noonə. ²³ Ma unə əsa, nja Aləmasiihu nuunə. Aləmasiihu naakii əsə, nja Əntarjə nə ci. †

† 3.6 Slənə 18.4,11,24-28. †† 3.8 4.5. † 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. †† 3.10 1 Koor. 15.10. †† 3.11 Isaa. 28.16; Slənə 4.11-12. ††† 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. ††† 3.15 Yahu. 23. § 3.16 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. †† 3.18 4.10. ††† 3.19 Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20. †§ 3.20 Jab. 94.11. ††† 3.22 Rooma 8.38. †† 3.23 15.28; Rooma 14.7-9.

Masləkee ənji nja *Aləmasiihu

⁴ Nja'ə ka nyi ka ənjə a shii oo'i, ma inə, ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Acii inə ba'avə Əntarjə ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka ənja. ² Ma tsarə nja əndə slənətsa, kə dəbee ca slənə slənəakii də goonjaanə. ³ Taa mi patə hiimii unə agyanəki, hara ənji ka bəzənə nə tii səkə də nyi, hara ənji əsə ka dələnə nə tii də nyi, amma ma nyi, paa nyi ka neenə makə uushi. Nyi ka naaki nə maa, paa nyi ka lagi gərwanə nja naaki nə taa kə slənə nyi nja'ə taa pooshi. ⁴ Taa nja'ə paa nyi shii hatə kullii nyi davə, patə da ha'ə əntaa nyi nə lagi gərwanə nja naaki nə oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntarjə na lagi ka nyi gərwanə. ⁵ Acii ha'ə, pooshi dibə una lagi gərwanə agyanə ənji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na nja'əgi tə uushi'iitə ma'umbeekii agi təkunə ka bərənə. Ca baarəgi pəngəranə tə hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dələnə nə Əntarjə də taa wu patə makə sətə dəbee ka ci. ††

⁶ Ndzəkənjushi'inəkya, ma wabi nyi uushi'iitə patə agyaninə da Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona piitəgi sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə, goona harjətə noonə na putə nja əndə rəjwə, una bərapaa əndə'i ənda. ⁷ Ya ha, wu sarjə duunətə tə ha? Ya sarjə əntaa Əntarjə vii ka hə patənə nja uushi'inə aciiku kwa? Mada viina, ka mi dii cii kwa harjətə naaku nə, ha datə makə də njeeriiku upaa ha? †††

⁸ Ya sarjə kə uugi unə upaa patənə nja sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unə dāginə ka mawahənyinə kwa? Taa nja'ə əntaa meeminə nuunə sarjə, kə dii unə nja'ənuunə kwa? Kə mwayi nyi una da nja'ənuunə, kaa ma shi zəmə nja'ənuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntarjə keenə mbəfə, inə masləkee ənja. Ma inə, makə nja ənjitə lagi ənji ka tii gərwanə nja bələnə tə tii niinə, inə kənjəanə akənjwacii patənə nja *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə nja ənji shinjənə a tsaamə tiinə, ina əntə. ¹⁰ Ma inə, makə madiikə ənji niinə putə nja Aləmasiihu. Ya sarjə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi njeerənə ashinə. Ya unə noonə, tə'i njeerənə ashu-unə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə. Ya unə noonə, kə du-unətə ənji tuunə kwa? ¹¹ Dənjə ənshinə agi madəfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Mada kə dzaanii ənji tiinə, agi danə niinə ka tii barəkaanə. Mada cibee ənji keenə, agi sə'watənə niinə. ¹³ Mada wabi əndə bwaya uushi aashinə, də njunyi wabənə jikə niinə ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə nja duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajjinəkii niinə akənjwacii duuniya. ²²

†§ 4.2 Luka 12.42. ††† 4.4 Jab. 143.2. ††† 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. ††† 4.7 Gal. 6.3. 18 4.9 Rooma 8.36; Ibar. 10.33. 19 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. 20 4.10 3.18. 21 Luka 6.28; Slənə

¹⁴ Ma nyaahə nyi koonə ətsa, əntaa ka davə də ayinə koonə, amma kaa nya shii paaratəginə koonə, makə moodə manjeevənaaki. ¹⁵ Taa kə upaa unə ənji dzəgunətə koonə wabənə n̄ga Aləmasiihu sabakə, rəjwə nə dəsənuunə. Nyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə nyi koonə N̄unyi Habara. ¹⁶ Acii kii wanyinə ka kədiinə acii unə koonə nə'u dərəpaaki. ¹⁷ Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kadashinaaki nə ci, uuzənaaki əndə goon̄ga putə n̄ga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləbənə ləbiinə da Aləmasiihu. Ca baarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə n̄gutə Ikəliisiya taa da patə. †

¹⁸ Ma hara ənji ahadoonə, kə han̄jətə tii natii na. Ma nə tii ka nəhənə, paa nyi ka ənənə ka tsaamətənə tu-unə ma'ə. ¹⁹ Amma mada kə luuvə Slandana, ka dzənə nə nyi aahoonə kədəhə. Mada kə gi nyi, ka neenə nə nyi ka baawədətə marii ənjitsə ca han̄jətə natii na, əntaa wata wabənətii. ²⁰ Acii ma n̄wan̄juunə n̄ga Əntan̄fə, paa ci ka baarə naakii nə də wabənə, amma də baawədə baarənəkii naakii na. ²¹ Gəḍə n̄gutə san̄jə koonə? A dzə nyi da i uu'yanə nii, anii a banee nyi ka ədzəmaki, nya dzə ka baariinə koonə makə sətə uu'i nyi tuuna? ††

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

5 Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə n̄ga aləhiitə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka danə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə n̄ga dii. ††† Makə ha'ə ətsa, ka mi cuuna han̄jətə noonə nə dii? Ma dəbee, mabətəsəkə da nuunə. Ma əndətsə slənyi sətə ahadoonə, kə dəbee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə. §

³⁻⁴ Taa n̄gahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə moodəfəki. Acii ha'ə, agi ləmə n̄ga Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi gəjwanə agyanə əndətsə dii tsarə slənətsa. Ma danuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanāki maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. N̄gərəmə əndətsə də baawədə n̄ga Slandanaamə Yeesu, ⁵† una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusərə n̄ga ənyanə n̄ga Slandanaamə Yeesu. †††

⁶ Pooshi dəbee una han̄jətə noonə nə makə sətə cu-una da. Kə shii unə wabənə ətə ci ənjə a ba, "Burəjanə gi'u ca aslətə mahwadə əmpunə." ⁷†† Fədəgimə lee tə iirə burəjaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koonə shii ndzaanə makə mahwadə əmpunə yadə burəjanə agikəya. Weewee ma unə, malaabakii nuunə, acii kə ən̄ki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə n̄girə ənji ka da də sataka ka Əntan̄fə agi kumənə n̄ga *Pasəka nə ci. ¹⁸†† Acii ha'ə, gaama da kumənə gaamə də burooditə dii ənji də iirə burəjanə

7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə: Slənə 18.3. 22 4.13 N̄gəər. 3.45. † 4.15 Gal. 4.19. †† 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. †† mada kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. †† 4.20 2.4; 15.24. ††† 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10. ††† 5.1 Leew. 18.8. § 5.2 6.12; 10.23. §† 5.3-4 Kwal. 2.5. §†† 5.5 1 Tim. 1.20. §† 5.6 Gal. 5.9. §†† 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19.

n̄ga 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma daamə kumənə gaamə agi laabanə da goon̄gaanə, makə sətə dii buroodi ətə yadə burəjanə agikii malaabakii.

⁹ Ma asəkə ləkaləkataaki n̄ga təkəjwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. ¹⁰†† Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi n̄ga hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə dii ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəgwa n̄ga təkəe ka noonə nə da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətsə ca ba oo'i, əndə nə'unə nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi n̄ga əndə'i ənda, taa paslə uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətsə n̄girə sa ənvwə tə ci, taa hərənə. Ma tsarə n̄ga əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kəjwə rəjwə da ci shan̄jə. ¹²†† Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawədə n̄ga lagi gəjwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə gəjwanə. ¹³††† Makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Lakəgimə məzə ənda ahadoonə." Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntan̄fə ci saakii na la ka tii gəjwanə.

Daada gəjwanə ahada ənji nə'unə

6 Mada tə'i əndə nə'unə da wula n̄ga əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə san̄jə bwaseenəkii ka ənji n̄ga Əntan̄fə, ca kərə wulakii aakəjwacii ənjitə pooshi shii tə Əntan̄fə? ² Ya san̄jə pooshi unə shii oo'i, ənji n̄ga Əntan̄fə na la gəjwanə ka ənji *duuniya kwa? Mada unə na la gəjwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə mbu'i bahə lagi gəjwanə n̄ga uuji uushi'inə kwa? ³††† Mashiimuunə san̄jə oo'i, amə na la gəjwanə ka malaa'ikanyinə kwa? Sakwa uushi'inə n̄ga duuniya dii? ⁴ Makə ha'ə na da san̄jə, mada shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna dzə ka kərə wulakii aakəjwacii ənjitə pooshi agi nə'unə? ⁵ Agi danə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa pooshi mashii əndə taa rəjwə ahadoonə bahə hadatəgi də mabizhinə ahadoonə ənji nə'unə? ⁶ Wata madanə nə əndə nə'unə, ca dzə ka kərə wula n̄ga əndə nə'unə makə ci aakəjwacii gəjwanə, ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə ca dzə ka la ka ci gəjwanəkii.

⁷ Makə kə kiiruunəshinə aakəjwacii gəjwanə, kə kulii unə ətsa. Ma dəbee, mada kə bəzee əndə ka səkuunə, sə'watəmə. Mada kə ali əndə rəgwa n̄ga əgənə tuunə, bwaseemə ka ci. Gəḍə ci acii kərə əndə aakəjwacii gəjwanə. ⁸††† Amma ma unə, pooshi unə agi danə ha'ə. Acii unə də noonə nə maa, agi baazee nuunə ka səkuunə ahadoonə səgoonə, una həərəshi əsə. Ahadoonə ndzəkəjushii'inə ənji nə'unə maa, agi danə nə tsarə n̄ga ətsa! ⁹ Ya san̄jə pooshi unə shii oo'i, pooshi bwaya ənji ka upaa dəmənə aagi *n̄wan̄juunə n̄ga Əntan̄fə kwa? Goona ha'u də noonə nə zabə. Ma ənji da bwaya ndzaanə, taa ənji paslə uuləminə, taa ma'aləhiinyinə, taa ənjitə ca baa da n̄guyirənə makə tii,

§† 5.9 Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14. §† 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. §†† 5.12-13 Dzək. 13.6. §†† 6.2-3 Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Səniinə 1.6. §††† 6.7 Mat. 5.39-40; Rooma 12.17.

¹⁰ taa mahiirənə, taa ənji moo uushi nga əndə'i ənda, taa ənjitə ci ənvwə a da tə tii anətii, taa ənji dzaana hara ənji, taa ənji luutə uushi nga hara ənji, patənə nga ənjitə ca da tsarə nga slənətsa, pooshi tii ka upaa rəgwa nga dəmənə aagi nwanuunə nga Əntarjə shanjə. ¹¹ Ma nga njukə, ha'ə makə ətsə nji hara ənji goonə. Amma kə tifyagi Əntarjə koonə 'waslyakəənə goonə, ca laabagi tuunə dagi ləbənə goonə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu, dagi baawədə nga Ma'yanə nga Əntarjə gaamə əsə. ^{††}

Duunətənə tə Əntarjə də shishinə

¹² Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i tii da rəgwa nga da taa ngutə uushi. Ha'ə makə ətsa, amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Ma nyi, ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa nga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakərya. ^{†13} Hara ənji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntarjə zəma, ka səka. Ka zəmə dii Əntarjə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntarjə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntarjə dii kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma dii ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə. ^{†14} Makə sətə madəe Əntarjə ka Slandana agi maməətə ənja, ha'ə nii kəya madəe kaamə də baawədəakii əsə. [‡]

¹⁵ Kə shii unə, ma shishinuunə, purəjanə nga shishinə nga *Aləmasiihu nə ci. Ya əna, kə dəbee əndə a ngərə purəjanə nga shishinə nga Aləmasiihu, ca gəjutəgi da nga badawa nga minə nii? Pooshi ka dənə shanjə! ^{††16} Ya sanjə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ngirə shishinəkii, ca gəjutəgi da nga badawa nga mina, kə ndzaa tii shishinə rəjwə kwa? Aci tə'i man-aahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rəjwə." ^{††17} Amma ma əndətə gəjutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaabakii də Ma'yanaakii. [§]

¹⁸ Makə dii ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə nga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə nga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə nga shishinə cii kəya da 'waslyakəənə. ¹⁹ Ya sanjə pooshi unə shii oo'i, yi nga Malaaba Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaba Ma'yaatsə ashuunə, Əntarjə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma nga Əntarjə. ^{§†20} Də uushi dzabanə pərii ci tuunə. Aci ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaabakii, koonə shii vii də duunuunə ka Əntarjə. ^{§††}

Wabənə agyanə ngərəshinə

7 Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə wabəənə nyaa-hoonə. Madə kə bii əndə, paa ci ka ngərə minə shanjə, ci palee də nga'əənə. ² Amma acii goona

† 6.9-10 15.50; Gal. 5.19-21. †† 6.11 Tit. 3.3-7; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. ‡ 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. †† 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. ‡† 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. ††† 6.15 12.27. ††† 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. § 6.17 Yooh. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. §† 6.19 3.16. §†† 6.20 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19.

dzəgərə aagi aləhiinə, wa ngurə a ngərə minə. Minə əsa, wa kya ngərə ngura. ^{§†3} Ga ngurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ngurii. ^{§††4} Aci ngurə nə slənə da shishinə nga minə. Ha'ə nə shishinə nga ngurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goona taarjashi də shishinuunə, madaamə unə kə luuvə ahadoonə nga saa'i gi'u agyanəkii, koonə shii kavə nuunə ka da də'wa. Ma daaba'əkii, una ənə ka gəjunə goonə makə nga njukə əsə koonə mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təbənə nga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma agi wabəətsə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a doonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə.

⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii viinə ətə vii Əntarjə ka ci pamə. Aci əndə'i ənda, ka mbeenə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeenə. ^{§†}

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ngirə minə taa ngərə ngura, da ka mooryafinə. Madə kə ndzaa tii yadə ngərəshinə makə naaki, ci palee. ⁹ Amma madə pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ngərəshi. Gəđə ci acii hənənə nga suuna nga shishinə a ədzəmətii. ^{§†}

¹⁰ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə ngirəshi. Əntaa ba-naaki, amma bariya nga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ngurii. ^{§††11} Amma madə kə tikə tii, ga kya ngərə əndə'i ngura. Mbu'u ka ənənə nə tii ka naranə da ngurii. Ha'ə əsə, ga ngura a lakəgi minaakii.

¹² Wiinə sənə cii kya ba ka hara ənji nyi saaki də maki, əntaa Slandana. Madə ma minə nga əndə nə'unə, madə əntaa əndə nə'unə nə ki, amma kə luuvə ki ndzaanə gakii, ga ca lakəgi təkə ki. ¹³ Ha'ə nə minə əsə, madə ma ngurii, əntaa əndə nə'unə nə ci, amma kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa nga təkənətii.

¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, acii taa ngahi pooshi ngurii agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntarjə tə ci putə nga minaakii. Ha'ə nə minə əsə. Taa ngahi paa ki agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntarjə təkə ki putə nga ngurii. Maci pooshi ha'ə, kada pooshi manjeevənətii ka ndzaanə ka ənji nga Əntarjə. Amma putə nga ətsə ha'ə, kə ngirə Əntarjə təkə tii ka manjeevənaakii.

^{§†15} Amma madə kə mwayi minə taa ngura ətə pooshi agi nə'unə təkənə da əndə nə'unə, wa təya təkə. Madə kə dii ha'ə, pooshi əndə nə'uutə tarjəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii Əntarjə taamə. ^{§§†16} Unə makinə ənji nə'unə, buurətəmə nga'ə. Mbu'u taa daciai unə nə nguyirənə goonə a upaa luupaanə. Unə nguyirənə ənji nə'unə əsə, buurətəmə nga'ə. Mbu'u taa daciai unə nə makinə goonə a upaa luupaanə. ¹⁸

Ndzaanə nga əndə makə sətə 'wii Əntarjə təkə ci

¹⁷ Ma sətə palee, wa əndə a slənə makə sətə vii Əntarjə ka ci baawədə nga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə nji ci saa'itə 'wii Əntarjə təkə ci. Ha'ə cii

§† 7.2 1 Tees. 4.3-4. §†† 7.3 Af. 5.21-29. §† 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11. §† 7.9 1 Tim. 5.14. §†† 7.10-11 Mat. 5.32; 19.9. §§† 7.14 Rooma 11.16. §§§ ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Ibər. 12.14. 18 7.16 1 Piita 3.1.

kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ngutə Ikəliisiya. ¹⁸ Mada tə'i əndə *ryaminii daga Əntarjə ma'a ma'wamə tə ci, mada kə 'wii Əntarjə tə ci, ga ca alə əndzəgi baavə n̄ga ryaminanə ashikii. Mada tə'i əndə əsə ətə 'wii Əntarjə paa ci ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'a, ga ca ryamina. ¹⁹ Aci pooshi kama kamaanə ahada maryamina ənda da əndətə pooshi ryaminii akənjwacii Əntarjə. Amma nə'u bariya n̄ga Əntarjə nə uushi. ²⁰ Taa wu patə, wa ca ndzaanə makə ətə n̄ji ci saa'itə 'wii Əntarjə tə ci. ²¹ Mada mava nə əndə saa'itə 'wii Əntarjə tə ci, ga ca buurə agyanəkii. Amma mada kə upaa ci rəgwa n̄ga ndzaanə ka dimwa, wa ca da ha'a. ²² Ma bii nyi ətsa, acii ma mavatə 'wii Əntarjə tə ci, kə ndzaa ci ka dimwa putə n̄ga ləbənaakii da Slandana. Ha'a nə dimwatə 'wii Əntarjə tə ci əsə, kə ndzaa ci ka mava n̄ga Slandana. ²³ Də uushi dzabanə pərii Əntarjə tuunə. Goona ənyagərə də noonə nə ka maviinə n̄ga ənja. ²⁴ Aci ha'a, ndzəkənjushi'inəkya, taa wu patə, wa ca ndzaanə akənjwacii Əntarjə makə sətə 'wii Əntarjə tə ci.

Wabənə agyanə ənjitə pooshi sha ngirəshə da mooryafinə

²⁵ Ma agyanə ənjitə ma'a matəkətəmə ngərəshinə əsə, wiinə sənə cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə nə nyi koonə naaki hiima, makə dii ci, pwapoonə n̄ga Slandanə kavə tə nyi ka ndzaanə ka əndə goon̄ga. ²⁶ Ma hiimaaki, mada ndzaa əndə daanəkii yadə ngərəshinə, ci palee. Ma bii nyi ətsə ha'a, acii tə'i cibənyinə lanə ci ənjə a sa n̄ga əna. ²⁷ Ma əndətə ngirə minə, ga ca kaaree ka miita. Ma əndətə pooshi sha təbətə ngərə minə, ga ca ngərə. ²⁸ Amma taa ngahi kə bii nyi ha'a, mada kə ngirə əndə minə, paa ci dii 'waslyakəənə. Mada ngirə kadəmə ngura əsə, paa ki dii 'waslyakəənə. Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə lanə ca la tə ənjitə ngirəshi. Ci bii nyi naaki gədə ndzaanə yadə ngərəshinə, acii ga tsarə n̄ga uushi'iitə a lii tə ənda. ²⁹

²⁹ Ndzəkənjushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə kədəhə. Aci ha'a, ma ənjitə da makinə, wa təya ndzaanə makə pooshi makinə atsatii. ³⁰ Ma ənji tuunə, wa təya da makə əntaa ka mabətə səkə nə tii. Ma ənji n̄jəsənə, wa təya da makə əntaa ka man̄jushinə nə tii. Ma ənji dərə də uushi'inə əsə, wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aacitii. ³¹ Ma ənji da slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə n̄ga danatii ganə a duuniya. Aci ma duuniyana, pooshi ma'a lanə kaa ca uudə. ³¹

³² N̄ga'a ka nyi koonə ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma əndətə pooshi sha ngirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii patə kaa ca uudagi səkə n̄ga Slandana. ³³ Amma ma əndətə ngirə

minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii na, kaa ca shii uudagi səkə n̄ga minaakii. ³⁴ Aci ha'a kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ngirə ngura taa kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə malaabakii camə akənjwacii Slandana. Amma ma miitə ngirə ngura, kə kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uudagi də səkə n̄ga ngurii.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətsa, n̄ga'a ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa tənjanə cii kya tən̄ja tuunə. Aci n̄ga'a ka nyi koonə slənə sətə dibə ka rəgwakii, una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəjwə.

³⁶ Mada tə'i əndə ghə'i madanə, amma təya nara da madanaakii oo'i, paa tii ka ngərəshinə ma'a, ka danə n̄ga'a. Amma mada kə tsaamətə ngurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ngərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci dii 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa əndə ci saakii dii aniyaakii n̄ga banə oo'i, paa ci ka ngərənə tə ki ma'a, mada kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, n̄ga'a nə sətə dii ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ngərəshinə. ³⁸ Makə ha'a əna, ma əndətə ngirə minə, kə dii ci n̄ga'a. Amma əndətə pooshi ngirə minə shanə palee.

³⁹ Ma miitə ma'a ngurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa n̄ga ngərə əndə'i. Amma mada kə əntəgi ngurii, tə'i ki da rəgwa n̄ga ngərə ngurətə kadeesəkə ka ki, mada əndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma agi hiimaaki naaki, mada kə ndzaa ki satə yadə ngərə ngurə ma'a, gədə ci na palee ka ki də n̄ga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatsə dii nyi, dagi Ma'yanə n̄ga Əntarjə shigi.

Wabənə agyanə zəmətə dii ənji ka uuləminə

8 Ma agyanə luutə ci ənjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka han̄jətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ənja, uudəna. ¹ Taa wu patə ngirə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'a əndzə'i ma'a ci mashiimə sətə dəbee ca shii. ² Amma ma əndətə uu'i tə Əntarjə, kə ndzaa ci ka uuzənə n̄ga Əntarjə ətsa. ³ Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəjwə dyanə nə Əntarjə. ⁴ Tə'i uushi'inə lanə agintarjə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa ngahi tə'i tii lanə, ⁵ patə da ha'a, ma kaamə, rəjwə dyanə nə Əntarjə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə n̄ga uushi'inə, naakii naamə. Rəjwə dyanə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə n̄ga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə. ⁶

⁷ Amma əntaa patənə n̄ga ənji shii ha'a. Ca'a əndzə'i tə'i hara ənji sənəavə ka tii nə haala n̄ga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nēe ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'a vii goon̄gatii madamə n̄geerənə. Ma ci təya

† 7.18 Gal. 5.1. †† 7.19 Rooma 2.25-29; Gal. 5.6. † 7.22 Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16. †† 7.23 6.20. †† 7.25 1 Tim. 1.12-14.

††† 7.26 Irim. 16.1-4; Slənə 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4. ††† 7.28 Luka 21.23. † 7.29-31 Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5. † 7.31 1 Yooh. 2.17.

‡†† 7.33 Luka 14.20. ‡† 7.39 Rooma 7.2-3. ‡†† 8.1-13 Rooma 14.1-15.6. † Slənə 15.29; Rooma 12.16; uudənə ca tsakə ənja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡† 8.3 13.12; Gal. 4.9. ‡†† 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. ‡†† 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16.

nee, makə kə ajjiinətə zəməkii tə tii. ^{†8} Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akənjwacii Əntanfə shaŋə. Tada kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, tada kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə. ^{††}

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntanfə kaamə rəgwa ŋga adə taa ŋgutə zəma, see a doonə haŋkala, acii goona ndzaa ka faara pu'unə ŋga ənjitə ma'ə vii goon-gatii madamə ŋgeerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə ŋga əndətsa, madə kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu ŋga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə ŋga əndətsə ma'ə vii goon-gaakii madamə ŋgeerənə, ka zanə nə ci putə ŋga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkəŋu nə ci, da i ka putaakii əŋki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulənə. ¹² Də madəe ka ma'yanə ŋga ndzəkəŋushi'inə ətə ma'ə madamə ŋgeerənə agi vii goon-gatii, cuuna dā 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna dā. ¹³ Acii ha'ə, madə luu ca kavə tə ndzəkəŋunəki kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shaŋə, acii ga nya kavə tə ci ka kulənə.

Sətə dəbee ka masləkee ənji ŋga Yeesu *Aləmasiihu

9 Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi. Kə nee nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənəaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ^{†2} Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə baarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə ŋga ləbənə goonə da Slandanaamə.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji wabə tə nyi. ⁴ Ya saŋə pooshi dəbə ənjə a vii keenə zəmə da sə ŋga sanə putə ŋga slənə geenə kwa? ^{†5} Ya saŋə pooshi nyi da rəgwa ŋga ŋgərə minə, nya palə ka wiigi'inə da i ki kwa? ina dā makə sətə ci i Piita ^{††} da hara masləkee ənji da ndzəkəŋushi'inə ŋga Slandanaamə a dā kwa?

⁶ Anii see inə da Barənaba saŋə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa də zəmə aameena? ^{†††7} Wu saŋə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu saŋə nə moozatə pooshi ka adə poo ŋga ənfwə gakii asəkə ra? Wu əsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə ŋga dabi-inaakəya?

⁸ Ma uushi'iitsə cii kya ba, əntaa də hiima ŋga əndə shiŋkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkələkətə ŋga Muusa, ⁹ ətə bii ca, "Goonə anəgi ma ŋga la ca slənə koonə asəkə rə." Ya əna, agyanə liinə nə Əntanfə ka wabənə kwa? ^{†††10} Ma ətsə patə, agyaninə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ətsə ha'ə. Acii ma əndə budənə da əndə slənə cifanə, kə dibə təya ka nə ŋga upaa uushi davə asəkə rə. ¹¹ Makə kə ləgaviinə

koonə slikerənə ŋga Malaaba Ma'yanə aa ədzəmuunə, əntaa madəbəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ci-ina kavə aameenə kwa? ^{§12} Makə dii ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəbee, weewee keenə dəbee una 'watəgi vii uushi'iitsa. ^{§†}

Taa ŋgahi ha'ə makə ətsə dəbee una dā keenə, amma pooshi inə kədii koonə tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watinə patənə ŋga mabuurəna kaa Njunyi Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. ¹³ Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi ŋga Əntanfə, agi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha ŋga dā sataka. Agi sətə dii ənji də sataka ci təya ŋgərəgi natii zəma. ^{§††14} Ha'ə əsə dii bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca dā slənə ŋga Njunyi Habara, dagikii upaanəki zəmaakii. ^{§†}

¹⁵ Taa ŋgahi ha'ə makə ətsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, əntaa koonə vii ka nyi sətə dibə. Gədfə əntənə əŋki nyi acii danə ha'ə makə ətsa, acii paa nyi ka uufənə kaa sətə cii kya dəlagi a ndzaanə ka uushi zabə. ^{§††16} Pooshi waaza Njunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlagi, acii ma ətsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kulii agyanəki madə paa nyi waazii Njunyi Habara! ^{§††17} Maci ma cii kya dā slənətsə də moonə ŋga moodəfəki saakii, kada ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə ŋga tyasə cii kya dā, acii Əntanfə ba'avə slənəkii aaciiki. ^{§††18} ŋgutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Njunyi Habara ka ənji ŋga zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə dibə ənjə a vii ka nyi acii ənja.

¹⁹ Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji laŋə. ^{§†† §††20} Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə dii nyi makə sətə ci təya dā, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə dii *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ŋgahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii. ^{§§§21} Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə baarii makə pooshi nyi agi nə'u bariya ŋga Əntanfə. Acii agi nə'u bariya ŋga Aləmasiihu nə nyi. ¹⁸²² Weewee geegi nyi ka vii goon-gaaki makə ma'ə madamə ŋgeerənə ahada ənjitə ma'ə vii goon-gatii madamə ŋgeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa ŋgutə tsarə ŋga ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji agitii taa də iitə patə. ¹⁹²³ Uushi'iitsə cii kya dā patə, putə ŋga Njunyi Habara cii kya dā ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənjə a upaa agikii da i nyi.

²⁴ Kə shii unə, ma agi laamə ŋga huyinə, ənji laŋə ca laamə, amma əndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Acii ha'ə damə gazhi'waanə ŋga huyinə, koonə shii upaa də shikwa. ²⁰²⁵ Taa wu patə bii ka danə nə ci laamə ŋga

† 8.7-12 10.23-33. †† 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13.

‡ 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. †† 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10. †† Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ənjə a 'wa də Piita. ††† Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciinə ka upaa də zəma: Slənə 18.3. ††† 9.9 Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18.

§ 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. §† 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. §†† 9.13 Baan. 18.8-19. §† 9.14 9.4. §†† 9.15 Slənə 18.3. §† 9.16 Irim. 20.9. §† 9.17 4.1. §†† 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. §§† 9.19 Mat. 20.26-27. §§§ 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. 18 9.21 Gal. 2.3-4. 19 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29.

huyinē, ka hadaginē nē ci dē shishinēkii ngā'a, kaa shishinēkii a ndzaanē ndalē. Ma cii kēya dā ha'a, kaa ca shii upaa dē shikwa. Ma tsarē ngā shikwatsē cii kēya alē, ka saawaginē. Amma ma ēnē caama alē, pooshi ka saawanē shanē ca'a ndənjwē ndənjwē. ²⁶ Ma nyi, gənjē cii kya huyi ca'a ka muudinē. Ha'a ēsē ma nyi, əntaa əndətē ca dā mavutē zabē agi mədē nē nyi. ²⁷ Kē luuvē nyi sa taa ngutē tsarē ngā ciba, kaa shishinēki a ndzaanē matasəkakii taa ka ngutē rəgwa. Ma nyi ēnē ca waaza Njunyi Habara ka hara ənja, ma cii kya dā ha'a, acii ga nya kulii a rəgwa. †

Wabənē agyanē uuləminē

10 Ndzəkənjushi'inəkya, ngā'a ka nyi una shii sətē slənyi dē dzədzəshi'inaamē saa'itē tēya palē agi bilinē. Kurabiinē nja kaka'a tē tii patē. Patənati tanəgi maduunē gəərə, pooshi taa mi uree ka tii. ^{†12} Patənati upaa bapətisəma ngā kurabiinē da ngā uunəva kaa tēya ndzaa ka ənji nē'unē tē Muusa. ³ Patənati ēsē, kē agi tii zəmētē shi dadagyē. ^{†4} Patənati ēsē, kē sii tii ma'iitē shi dadagyē. Acii kē sii tii ma'iitē əja ashī faaratē vii Əntanfē ka tii. Ma faaratē nja dzə atsati, ci nē Aləmasiihu. ^{†5} Patē da ha'a lanənati pooshi slənati kadeesəkē ka Əntanfē. Putakii ha'a lanənati, kē mətəgi tii agi bilinē. †

⁶ Ma ətsē patē, wabənē cii kēya wabē kaamē, acii ga bwaya uushi'inē a kadeesəkē kaamē makē natii. ^{†7} Goona ndzaa ka ənji paslē uuləminē makē ngā hara ənjatii. Tē'i manaahəkii asəkē malaaba ləkaləkātē oo'i, "Kē ndzaa ənji ka zəma, tēya saasa ənwva, tēya madē ka uudzənē ka uuləminē." ^{†8} Goona aləhiinē makē ngā hara ənjatii. Agi uusərə rəjwē ənji dəbu'u pupusərə əji makkē zamagi Əntanfē dē tii. ⁹ Gaama tēbē tē Slandanaamē makē sətē dii hara ənjatii. Wata rəhunē a zamagi dē tii dza'a. ^{†10} Gaama ngəərə ma makē sətē dii hara ənjatii. Wata malaa'ikatē ca bəəlē ənji a zamagi dē tii. ^{††}

¹¹ Ma uushi'iitē slənyi dē tii patē, wabənē cii kēya wabē ka ənja. Ma naahəpaə ənji əsē, ka wabəginē kaamē, acii amē nē ənji ngā muudinē ngā saa'i. ^{†12} Acii ha'a, taa wu patē nyihē makē ndihē nē ci, wa ca nəhē naakii na, acii ga ca kulii. ^{†13} Patənē ngā tēbətē ca la tuunē, mbərə mbərə nē ci dā ətē ca la taa tē ngutē ənda. Amma ma Əntanfē, əndē goonja nē ci, paa ci ka luuvənē kaa tēbənē ətē palee ka ngeerii unē a la tuunē. Mada kē lii tēbənē tuunē, ka viinē nē ci koonē ngeerənē koonā kəjanē ndihē, koonā shii upaa rəgwa ngā sə'watənē. [†]

¹⁴ Acii ha'a kadashinyinaakya, bwaseemē ka paaslē uuləminē. ^{†15} Ma unē, ənji paaratē dē uushi'inē nuunē,

²⁰ 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinē 2.10. † 9.27 Rooma 8.13; 13.14. †† 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29. ‡ 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. †† 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. †† 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. ††† 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. ††† 10.7 Shig. 32.6. § 10.8 Baan. 25.1-9. §† 10.9 Baan. 21.5-6. §†† 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. §† 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. §†† 10.12 Gal. 6.1. §† 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. §† 10.14 1 Yooh. 5.21.

ka mbeenē nuunē ka laginē unē dē noonē nē oo'i, ma sənē cii kya ba, goonja tanyi. ¹⁶ Ma kwalakətē caama slənəgi saa'itē ama zəmē əndzanē ngā Slandana, agi kuyiriinē naamē tē Əntanfē putakii. Ma amē sagi dē kwalakəkii əsē, ləbənē caama ləbē agi idənē ngā Aləmasiihu. Ha'a əsē nē burooditē caama baatsē, ama adē. Ləbənē caama ləbē agi shishinē ngā Aləmasiihu. ^{†17} Makē dii ci masləhē rəjwē nē buroodi, taa ngahi lanē naamē, amma rəjwē naamē, acii masləhətē rəjwē ha'a caama adē əsē. ^{††}

¹⁸ Buurətəmē alə'aada ngā *Yahudiinē əsē. Ma ənjitē ca adē luutē ci ənjē a dā dē satakātē ka Əntanfē, agi ndzaanē nē tii ləbē dā Əntanfē. ^{†19} Mi cii kya moo banē əna? Uuləmə nē əndə'i uushi nii, anii zəmētē ci ənjē a vii ka ca? Pooshi. ¹⁸²⁰ Ma sətē cii kya moo banē, ma sətē ci ənji faara a dā satakakii, ka ginaajinyinē ci tēya dā, əntaa ka Əntanfē. Ma nyi, paa nyi ka moonē una ndzaanē ka hakii dā ginaajinyinē. ¹⁹²¹ Ya sanē iitē mbee nuunē ka zəmē əndzanē ngā Slandana, una ənəgərə ka zəmē ngā ginaajinyinē əsa? Pooshi unē ka ndzaanē ka hakii dā ginaajinyinē əsē. ²⁰²² Ya sanē ngā'ē koonē nē kavənē tē Slandanē kaa ca sərəhē kwa? Anii ma naamē ka nəhənē, kē palee amē ka ci dē ngeerənē? ²¹

²³ Ka banē nē hara ənji ahadoonē oo'i, tē'i amē dā rəgwa ngā dā taa ngutē uushi. Ha'a makē ətsa. Amma əntaa uushi'inē patē ca tsakē ənda. Tē'i amē dā rəgwa ngā slənē patənē ngā uushi, amma əntaa patənē ngā uushi ca kərə ənji aakəjwa. ^{22 2324} Ga taa wu a slənē wata sətē ca tsakē tē ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənē sətē ca tsakē tē hara ənja. ²⁴

²⁵ Tē'i unē dā rəgwa ngā dərə taa ngutē tsarē ngā ləwē a luuma, una tsəbē. Goona kavē ma'yanē goonē ka buurənē taa dama shi ləwəkii. ²⁵²⁶ Acii tē'i man-aahəkii asəkē malaaba ləkaləkātē, ətē bii ci, "Hanyinē dā patənē ngā sətē asəkətē, ngā Slandanē patē." ²⁶²⁷ Mada kē 'wii əndətē əntaa əndē nē'unē nē ci tē hē ka zəma, mada kē kadeesəkē ka hē nē dzənē, duu, zəmuu patənē ngā sətē vii ci ka hē. Ga ha kavē ma'yanəku ka buurənē taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma mada kē bii əndə'i əndē ka hē oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii ənji, ga ha adē ma'a. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanaakii a baanē. ²⁷²⁹ Kaa ma'yanē ngā əndətē a baanē bwasee hē ka zəmētē, əntaa putē ngā naaku.

Ka ləgwanē nē hē, "Ka mi sanē bwaseenēki ka adē uushi putē ngā əndətē ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya dā? ³⁰ Mada kē kuyirii nyi tē Əntanfē putē ngā zəmētē, ka mi sanē banē əndē ka nyi oo'i, bwayakii dii nyi putē ngā adē zəməkəya?" ²⁸

³¹ Yoo, taa mi patē dii unē, taa zəma, taa sa uushi, dāmē patē ka dūunətənē dē Slandana. ²⁹³² Hakilamē

§† 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. §† 10.17 12.27. §§ 10.18 Leew. 7.11-21. 18 10.19 8.4. 19 10.20 Dzək. 32.17; Jab. 106.37; Səniinē 9.20. 20 10.21 2 Koor. 6.15-16. 21 10.22 Dzək. 32.21. 22 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. 23 10.23 6.12; 8.7-12. 24 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. 25 10.25 Rooma 14.2. 26 10.26 Jab. 24.1; 89.12. 27 10.28 8.7. 28 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. 29 10.31 Kwal. 3.17.

acii goona bæzee ka sækə ŋga Yahudiinə, taa ŋga hara slikerənə, taa ŋga ənji ŋga Əntanfə. ^{†33} Ma səndə danuunə tanə, damə makə sətə cii kya da. Acii ma nyi, kə dii nyi gazhi'waanə ŋga uudagi sækə ŋga patənə ŋga ənji agi taa mi cii kya da patə. Sətə ca tsakə tə ənji patə cii kya da kaa təya shii upaa luupaənə, əntaa ka putaaki cii kya da. ^{††}

11 Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u ŋga *Aləmasiihu. [‡]

Wabənə agyanə ləkutə nə ŋga minə

² Agi dəlaginə nə nyi duunə ka shaŋə, acii agi bu-urətənə nuunə wabənaaki koonə, una nə'utə alə'aada ŋga ənji nə'unə ətə dzəgunyii koonə. ^{‡33} Amma ŋga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa ŋgutə ŋgurə patə, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa ŋgutə minə patə əsə, ŋgurə nəndə agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu əsə, Əntanfə nəndə agyanəkii. ^{‡‡4} Acii ha'ə, taa ŋgurə ca da də'wa taa da anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tə Aləmasiihu ətsa. ⁵ Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya da də'wa taa da anabaakwaanə. Mada paa ki dii ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tə ŋgurii ətsa. Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə. ⁶ Mada pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makə dii ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

⁷ Ma ŋgura, pooshi dibə ca davə uushi aanəkii ca da də'wa, makə dii ci, məndzaanŋu'inə ŋga duunuunə ŋga Əntanfə nə ci. Amma ma minə, məndzaanŋu'inə ŋga duunuunə ŋga ŋgurə nə ki. ^{‡‡8} Acii ma ŋgura, əntaa dashi minə tagii Əntanfə tə ci, amma tə minə tagii Əntanfə dashi ŋgura. ^{‡‡9} Ka putə ŋga ŋgurə əsə tagii ci tə ki, əntaa ka putatə tagii ci ŋgura. ¹⁰ Makə ha'ə dii ətsa, kə dəbee minə a ləkutəgi nətə, ka baariinə oo'i, at-saa sədə ŋgurə nə ki, acii ga kya bæzee ka sækə ŋga malaa'ikanyinə. ¹¹ Taa ŋgahi bii nyi koonə ətsa, patə da ha'ə, ma amə ənə ləbə da Slandana, mada pooshi ŋgura, pooshi minə. Mada pooshi minə əsə, pooshi ŋgura. ¹² Kə shii amə, dashi ŋgurə tagii Əntanfə minə. Ki ca poo ŋguyirənə əsə. Amma slənə ŋga Əntanfə nə patənə ŋga uushi'inə.

¹³ Unə də noonə nə nə banə, kə dəbee minə a da də'wa ka Əntanfə yadə ləkutə nətə kwa? ¹⁴ Patənə ŋga ənji taa da patə, kə shii tii oo'i, mada kə kapaa ŋgurə shiŋkinaakii magərəkii, sə ŋga ayinə ka ci. ¹⁵ Amma ma ka minə, sə ŋga rəmaaginətə nə magərə shiŋkinə. Ma vii Əntanfə ka ki shiŋkinə, kaa ca ndzaanə ka sə ŋga ləkutəgi də nətə. ¹⁶ Taa wu patə dii mabizhinə agyanə sətəsa, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyaninə ŋga Əntanfə patə, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə əndzanə ŋga Slandana

¹⁷ Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə əndzanə ŋga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi

† 10.32 Rooma 14.13. †† 10.33 9.19-22. ‡ 11.1 4.16. ‡† 11.2 2 Tees. 2.15; 3.6. ‡‡ 11.3 3.23; 'Wat. 3.16; Af. 5.23. ‡‡† 11.7 'Wat. 1.26-27. ‡‡‡ 11.8-9 'Wat. 2.18-23; 1 Tim. 2.13.

ka dələnə duunə. Acii ma dza də nə goonə ka da də'wa ka Əntanfə, pooshi agi kira dzənə aakəŋwa, amma ənyanə aa ba'ə cii kəya kira. ¹⁸ Ma ŋga təkəŋwanə, kə fii nyi oo'i, mada dzii unə də nə ka da də'wa, tə'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, tə'i goonŋa gi'u agikii. ^{§19} Ka ndzaanə nə təkəshinə ahadoonə, kaa ənjə a shii nee ka ənjitə ca nə'u ŋyunyi rəgwa paŋgəraŋə. ^{§†20} Mada dzii unə də nə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, əntaa əndzanə ŋga Slandana cuuna zəmə. ²¹ Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ŋgutə əndə agi dzənə nə ci aakəŋwa agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka madəfənə nə tii. Hara ənji əsə, mawiilkakii nə tii. ²² Una! ka mi də danə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa davə kwa? Anii gədə bərapaa Ikəliisiya ŋga Əntanfə da tə ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki ka banə koonə agyanə ətsa? Dələnə dələnəki duunə kwa? Paa nyi ka dələnə duunə. ^{§††}

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandana Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədətə vii ənji tə ci ka bələginə, ca ŋgərə burooda, ^{§†24} ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, əŋki ci, "Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də danə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁵ Makə uugi tii zəma, ca ŋgərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, "Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanfə a da də idənaaki. Taa guci cuuna sa patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi." ^{§†26} Ma bii Slandana ha'ə, acii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə paŋgəraŋə oo'i, kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya. ^{§†}

²⁷ Acii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə ŋga Slandana də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ^{§†28} Taa wu patə dii aniya ŋga zəmə əndzanə ŋga Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii. ^{§†29} Ma əndətə pooshi buurətə shishinə ŋga Slandana, mada zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə ŋga Əntanfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci dii ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndaŋə ndaŋə, mazaarakii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Mada kə tsaamətaamə naamə nə ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə ŋga Əntanfə aagyanaamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə acii ga gəŋwanə a kəshi taamə makə ŋga ənji duuniya. ^{§††}

³³ Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, mada kə gyuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, gaaratəməshinə.

³⁴ Mada tə'i madəfənə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, acii goona kulagərə aagi gəŋwanə ŋga Əntanfə, una zəmə əndzanə ŋga Slandana.

Ma hara wabənyinə, mada kə shi nyi, kadə nii kya hadətəgi koonə.

§ 11.18 1.10-11. §† 11.19 Dzək. 13.2-4; 1 Yooh. 2.19. §†† 11.22 Yak. 2.5-6. §‡ 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28. §†† kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibər. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12. §† 11.26 Mat. 26.29. §‡ 11.27 11.20-22; Ibər. 10.29. §§† 11.28 2 Koor. 13.5. §§‡ 11.32 Ibər. 12.5-6; Səniinə 3.19.

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

12 Ndžəkəŋuŋuŋi'ina, ma agyanə baawəda nga slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, nga'ə ka nyi una shii goonŋaanəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə goonŋa ka Slandana, kə nji ənjə a ŋusləgi duunə ka rəgwaninə kama kama, koonə paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Aci ha'ə, nga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə nga Əntaŋfə a ədzəməkii sha bii "Manalakii nə Yeesu." See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, "Slandanə nə Yeesu." ††

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci ənjə a slənə. ⁶ Tə'i rəgwaninə nga slənə kama kama, amma Əntaŋfə rəŋwə ca vii ka əndə baawəda nga da taa ŋgutə tsarə nga slənə. ⁷ Taa wu patə agi baariinə nə ci naakii viitə vii Malaaba Ma'yanə ka ci, ka shii tsakənə də taa wu. ⁸ Ma hara ənji, kə vii ci ka tii hiima nga wabə sətə dəbēe ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawəda nga shii uushi'inə, təya ba ka ənja. Ma ətsa, dāgi baawəda nga Malaaba Ma'yanə rəŋwa ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəda nga gi'inə tə Əntaŋfə də ŋgeerənə. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəda nga mbədəpaa də ənda. Ma ətsə patə, dāgi baawəda nga Ma'yaatə rəŋwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawəda nga slənə sə nga hurəshishinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda nga da anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji baawəda nga taarapaaginə ahada uura nga Ma'yanə nga Əntaŋfə da nga ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda nga wabənə də məshipətə uuryinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəda nga baabagi wabənəkii aagi uuratə ci ənjə a fa. ¹¹ Amma ətsə patə, Ma'yanə rəŋwə ha'ə ca vii baawəda nga daada uushi'itsə makə sətə kadeesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə. †††

Purəŋanyinə laŋə amma shishinə rəŋwə

¹² Ma shishinə nga ənda, tə'i purəŋanyinə laŋə ashikii. Əndə rəŋwə da purəŋanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəŋwə ha'ə. Ha'ə nə *Aləmasiihu naakii əsə. ¹³ Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara slikərənə, taa maviinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə rəŋwə, kaama ndzaanə shishinə rəŋwə. Ma'yanə rəŋwə sii amə patə. ††

¹⁴ Aci ma shishinə, əntaa wata purəŋanə rəŋwə ghənyi, amma purəŋanyinə laŋə. ¹⁵ Mbu'u ka banə nə sədə, "Makə dii ci əntaa ciinə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəŋanyinə nga shishinə nə nyi." Taa ŋgahi kə bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka ŋgərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁶ Mbu'u ka banə nə liminə

† 12.2 8.4-6; Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. †† 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. † 12.4-11 12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. †† 12.5 12.28-30. †† 12.7 14.26. ††† 12.10 14.5; Slənə 2.4. ††† 12.11 7.7; Rooma 12.3; Af. 4.7; 1 Piita 4.10. § 12.12-26 12.27. †† 12.13 Gal. 3.27-28.

naakii əsə, "Makə dii ci əntaa ginə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəŋanyinə nga shishinə nə nyi." Taa ŋgahi kə bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka ŋgərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁷ Maci ginə nə shishinə patə, kada də iitə caama fa? Maci liminə nə shishinə patə, kada də iitə caama zənətə? ¹⁸ Makə sətə dii shishinə, kə daadavə Əntaŋfə patənə nga purəŋanyinə makə sətə kadeesəkə ka ci. ¹⁹ Maci purəŋanə rəŋwə tanə, kada pooshi shishinə. ²⁰ Makə sətə dii ci, tə'i purəŋanə kama kama, amma shishinə rəŋwə.

²¹ Aci ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, "Pooshi nafaaku ka nyi." Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka sədə, "Pooshi nafaaku ka nyi." ²² Ma purəŋaatə caama nee yadə ŋgeerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka datənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama hadagi nga'ə. Ha'ə əsə nə purəŋanyitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəŋanyitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə dii tii. Ma nyibuvə Əntaŋfə purəŋanyitə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya nga purəŋanyitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə dii əna, pooshi kama kamaanə agi shishinə. Taa ŋgutə purəŋanə patə, wa ca upaa hadaginə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Mada agi sa cibə nə əndə'i purəŋanə nga shishinə, patə da harakii ca sa cibəkii da i tii. Mada kə upaa əndə'i purəŋanə dəlanə, patə da harakii ca da marjushinə. †††

²⁷ Unə patə, shishinə nga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəŋanə nga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada ənji nə'unə, ma nga təkəŋwanə, kə dəkəpaa Əntaŋfə masləkee ənja. Nga bərə'inə ca dəkə anabiinə; nga makkənə ca dəkə maliminə. Ma daba'ə, ca dəkə ənji slənə sə nga hurəshishinə, ca dəkə ənji mbədəpaa də ənja, ca dəkə ənji tsakə ənja, ca dəkə matakəŋwanyinə, ca dəkə ənji wabənə də məshipətə uuryinə kama kama. ²⁹ Ma ənjitsa, əntaa masləkee ənji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəda nga da sə nga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawəda nga mbədəpaa də bwaneanyinə, taa da baawəda nga wabənə da məshipətə uuryinə kama kama, taa baabagi sətə ci təya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfu-unə ka upaa viinyitə palee də məghərəvənə. ††

Ma palee patə, datəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

Wabənə agyanə uudənə

13 Taa tə'i nyi da baawəda nga wabənə taa də ŋgutə uura nga ənji patə da nga malaa'ikanyinə, mada pooshi nyi da uudə ənja, wazənə zabə nə wabənə makə tibisətə ca wazə 'yarəlanə. ¹ Taa tə'i nyi da baawəda nga da anabaakwaanə da nga paaratəgi də ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawəda nga

†† 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. †† 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. ††† 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. †† 12.31 14.1. †† 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. ††† 13.1 2 Koor. 12.3-4.

shii uushi'inə patə, taa tə'i nyi da vii goongə ətə nga kavənə tə giŋunyinə ka mbudənə, təya palə ka əndə'i ha, mada pooshi nyi da uudə ənja, uushi zabə nə nyi. ^{†3} Taa kə təkəgi nyi uushi'inaaki patə ka ənja, nya vii shishinəki, ənjə a ətsagi, amma mada pooshi nyi da uudə ənja, pooshi nyi ka ŋgərə bwatyakii. ^{††}

⁴ Ma uudənə, ci ca kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka da ŋga'əənə ka ənja, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka duunətə naakii na.

⁵ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka da sə ŋga ayinə. Paa ci ka uudə naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaanə a ədzəməkii.

^{†6} Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka da moodasəkə agyanə bwaya uushi. See dagwa uushi danəkii manushinə. ⁷ Ma əndətə da uudə ənja, pooshi 'waslyakəənə ŋga ənji ka shiginə a makii pii pii. Taa gu-ci patə tə Əntanfə cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə agi kanə nə ci nə ŋga dagwa uushi. Taa mi patə, agi sə'watənə nə ci.

⁸ Ma uudənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka uudəginə. Ka ləginə nə wabənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə əsə, ka uudəginə.

^{†9} Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itə nə Əntanfə a mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə, saa'ikii nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.

¹¹ Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə njii kya wabə, ŋga uura manjeevənə nji hiimaaki, uura manjeevənə nji slənaaki əsə. Amma makə uugi nyi danə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə. ¹² Ma ŋga əna, ma uushi'iinə caama tsaamə, agi tsaamənə naamə makə sətə ci əndə a tsaamə ma'yanə ŋga uushi agi ma'inə, ^{††} paa ci ka neenə bəranə ŋga'ə. Amma ma aakəŋwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma ŋga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiiimə. Amma ma aakəŋwa, kadə nii kya shii patə, makə sətə shii Əntanfə tə nyi furəŋə. ^{†††}

¹³ Ma vii goongaanə, da ka na, da uudənə, tə'i tii makkə. Amma ma palee patə, uudəna. ^{†††}

Tsakə wabənə agyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

14 Ma danuuna, damə gazhi'waanə ŋga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəda ŋga da anabaakwaanə. ^{§2} Acii ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə, amma ka Əntanfə. Acii pooshi əndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'um-bee uushi'inə cii kəya wabə də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə. ^{§†3} Amma ma əndə da anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii

† 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20. †† 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21.
‡ 13.5 10.33; Wab. 10.12; Fil. 2.4. †† 13.8 12.10; 14.1-5. †† Ma Bulusə, kə dii ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugala agi zamana ŋga Bulusə, pooshi bəranə makə ŋga əndə'i. Aciikii dii Gude misaali də ma'inə. ††† Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii Əntanfə taamə: 8.3; Gal. 4.9. ††† 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; Ibər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. § 14.1 13.8. §† 14.2 12.10.

ka tii kwatsə kwatsənə ŋga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma əndə da anabaakwaanə, tə patənə ŋga ənji nə'unə cii kəya tsakə. ^{§††5} Ŋga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama. Amma ma palee nyi də uudənə koonə, a doonə anabaakwaanə. Ma əndətə ca da anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, acii ma wabəətə cii kəya ba də məshipətə uura, see mada ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii. ^{§†}

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See mada baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii Əntanfə ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə ŋga Əntanfə, nya da koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə ŋga Əntanfə. ⁷ Kataamə hiima ka lyamyada taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə ŋga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Mada pooshi wanyanətii shigi ŋga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma əndə ədə uutəma, mada paa ci ədətə ŋga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə dii. Mada ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi mada. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama laŋə asəkə duuniya, patənətii tə'i nafatii. ¹¹ Amma mada paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma əndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi akəŋwaciikii. ¹² Makə dii ci ŋga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a doonə gazhi'waanə ŋga alə viitə ca tsakə dzənə ŋga Ikəliisiya aakəŋwa.

¹³ Acii ha'ə, ma əndətə upaa viinə ŋga wabənə də məshipətə uura, wa ca da də'wa, kaa ca upaa baawəda ŋga ənəpaaginə ka ənji aagi uuratə cii təya fa. ¹⁴ Acii ma nya da də'wa də məshipətə uura, agi paaratəginə nə ədzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. ¹⁵ Iitə danəki dii? Ka danə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya da də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə. ¹⁶ Mada ma cii kwa kuyirii tə Əntanfə də məshipətə uura tanə, də iitə mbeenə əndə saakii ka lu-unə 'Aamiina' putə ŋga kuyiriinaaku tə Əntanfə? Wi-inə paa ci fii sətə cii kwa ba! ^{§††17} Taa dagwakii ŋga'ə nə də'waaku, ma əndətə pooshi ka paaratəginə, pooshi ka tsakənə tə ci.

¹⁸ Kə kuyirii nyi tə Əntanfə, acii agi wabənə nə nyi də məshipətə uura, palee ka taa wu ahadoonə. ¹⁹ Amma ma agi dza də nə ŋga Ikəliisiya, gədə kə wabi nyi də maki tufə tanə, ka dzəgunənə ka ənji də uuratə ci ənjə a fa, acii wabəpaanə sabakə də məshipətə uura.

²⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ndzaanə makə manjeevənə agi hiima goonə. Ma agi da bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə. Amma ma agi hiima,

§†† 14.4 14.26. §† 14.5 Baan. 11.29. §†† Aamiina: 2 Koor. 1.20.

ndzaamē ka matanənyinə. ^{†21} Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci, ††

“Əŋki Slandana,

ka wabənə nə nyi ka ənjaaki da ma məshipətə ənja.

Də məshipətə uura wabənəki ka tii.

Patə da ha'ə pooshi ənjaaki ka fanə tə nyi.”

²² Acii ha'ə, ma wabənə də məshipətə uura, ka baarəginə də slənə ŋga Əntarjə ka ənjitə pooshi da vii goonjga, əntaa ka ənjitə da vii goonjga. Ma anabaakwaanə, ka ənjitə da vii goonjga ci ənjə a da, əntaa ka ənjitə yadə vii goonjga.

²³ Yaci sarjə kə dzii patənə ŋga ənji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca wabə də məshipətə uuranyina, madā kə dzəgərə əndətə yadə vii goonjga taa əndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa? ^{†24} Amma mada anabaakwaanə cuuna da, madā dzəgərə əndətə da ghatə vii goonjga, taa əndə saakii ha'ə, madā kə fii ci, ka shiinə nə ci oo'i, tə'i

'waslyakəənə ashikii. ²⁵ Ma ma'umbee uushi'itə njii kəya hiima a ədzəməkii, ka shiginə aa babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə Əntarjə, ca bagi paŋgəranjə oo'i, “Weewee ganə nə Əntarjə ahadoonə!” ††

Ndzaanə ahada ənji nə'unə də rəgwakii

²⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Madā kə dzii unə də nə ka da də'wa, əndə'i əndə tə'i ci da wanyanə, əndə'i əndə tə'i ci da dzəgunənə əsə, əndə'i əndə tə'i ci da ma'umbee wabənə ŋga Əntarjə, əndə'i əndə tə'i ci da wabənə də məshipətə uura, ha'ə əsə, tə'i əndə'i əndə ca bagi sətə cii kəya wabə. Taa mi patə cuuna da, wa ca tsakə tə ənja. ^{††27} Madā tə'i hara ənji ca moo wabənə də məshipətə uura, ga təya pitəgi agyanə ənji bəra'i taa makkə. Wa təya wabə də rəjwə rəjwə əsə, əndə rəjwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ənjə a fa patə əsə. ²⁸ Amma mada pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ənjə a fa, wa təya ndzaanə kəda'ə ahada ənja, təya wabə ka natii nə da ka Əntarjə.

²⁹ Ma agyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a da. Hara ənji əsə, wa təya tsaamə agyanə sətə ci təya ba. ^{††30} Amma mada kə vii Əntarjə ka əndə'i əndə wabənə kaa ca ba ka ənja, ma əndətə 'watəgi wabənə, wa ca ndzaanə kəda'ə. ³¹ Acii patənə goonə ka danə nuunə anabaakwaanə də rəjwə rəjwə, kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatsə kwatsənə ŋga moodəfa. ³² Ma ənjitə da baawəda ŋga da anabaakwaanə, ka mbeenə nə tii ka kəŋee ka anabaakwaanatii. ³³ Acii ma Əntarjə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə mwayi ci ama da uushi də rəgwakii, makə sətə dii taa da patə ahada ənji nə'unə. †††

³⁴ Ma makinə, wa təya ndzaanə kəda'ə. Acii pooshi tii da rəgwa ŋga wabənə. Wa təya həətəpaa nətii makə

sətə bii *bariya. ^{§35} Madā tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama ŋguyirənatii asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ənji ŋga Əntarjə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə sarjə, daci unə shigi wabənə ŋga Əntarjə kwa? anii koonə tanə sarjə sha? ³⁷ Madā tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə ŋga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə ŋga Slandana.

^{††38} Taa wu dii mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ənjə a luuvə ka ci. ³⁹ Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi da anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama əndətə ca moo wabənə də məshipətə uura əsə.

^{††40} Taa mi patə damə də rəgwakii makə sətə dəbee. ††

Wabənə agyanə madənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja

15 Ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə agyanə Njunyi Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii goonjga anəkii, ci əsə kəŋaanuunə ndihə ndihə agikii. ^{§†2} Dagi Njunyi Habarakii əsə luupaa Əntarjə tuunə, waatoo Njunyi Habaratə waazii nyi koonə. Madā kə kəsətuunə Njunyi Habarakii təŋə təŋə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma mada pooshi unə kəsətə də goonjga, kə ndzaa vii goonjga goonə zabə. ††

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə Njunyi Habaratə ba'ava Slandana aaciiki. Tə'i ci da məghərəvənə ka shaŋə, palee ka taa ŋgutə uushi. Ma Njunyi Habaratsa, ci nə: kə əŋki Aləmasiihu putə ŋga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na da. ^{§†4} Ənjə a ŋgədəgi tə ci, Əntarjə a madəe ka ci agi maməətə ənja, makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na da. ^{§†5} Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee ənji pu'u aji bəra'i əsə. ^{§†6} Ca jigagi ka saa'i rəjwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə nə laŋənatii. Taa ŋgahi kə məkə hara ənji ahadatii, amma dəŋə əndzə'i bəzəkii nə ənjitə ma'ə da əpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ənji patə. ^{§§§}

⁸ Ma ŋga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa ŋgahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, acii kə əki nyi ka shaŋə, ¹⁸⁹ nyi nə moodəba'ə ŋga masləkee ənji patə. Pooshi dəbee maa ənjə a 'wa tə nyi masləkee ənda, acii kə cibee nyi ka Ikəliisiya ŋga Əntarjə. ¹⁹

²⁰¹⁰ Amma dagi pwapoonə ŋga Əntarjə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə makə sənə dii nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonaakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dii nyi slənə də patənə ŋga ŋgeeriiki palee ka tii patə. Ma ət-sə patə, əntaa nyi saaki dii slənətsa, amma putə ŋga pwapoonə ŋga Əntarjə ka nyi dii slənətsə ha'ə.

²¹¹¹ Makə dii ci ha'ə dii əna, taa nyi waazii Njunyi Habaratsa, taa hara masləkee ənji waazii, ha'ə makə

† 14.20 Af. 4.14. †† 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49. † 14.23 Slənə 2.13. †† 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. †† 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. ††† 14.29 Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21. ††† 14.33 7.15.

§ 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. †† 14.37 1 Yooh. 4.6. ††† 14.39 14.1,5. †† 14.40 14.33. ††† 15.1 Gal. 1.11. †† 15.2 Gal. 2.1-2. †† 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. ††† 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31. ††† 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19. ††† 15.7 Luka 24.50. 18 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. 19 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. 20 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. 21 15.10 2 Koor. 11.23.

ətsa waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə vii unə goon-
ga. †

Wabənə agyanə madənə gaamə agi maməətə ənja

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madee Əntañfə ka *Aləmasiihu agi maməətə ənja, iitiitə sanə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə da i əpinə shaŋa? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kada kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntañfə madee ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntañfə madee ka Aləmasiihu, kada kə ndzaa ci ətsə, uushi zabə nə waazanə geenə, kada kə ndzaa vii goonğa goonə ka uushi zabə əsə.

¹⁵ Maci pooshi Əntañfə madee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, kada kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntañfə. Aci kə bii inə ka ənji oo'i, kə madee Əntañfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shaŋa, əntaa kada paa ci madee ka ci ətsə kwa? ^{††16} Aci maci pooshi Əntañfə madee ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kada pooshi Əntañfə madee ka ci ətsə.

¹⁷ Maci pooshi Əntañfə madee ka Aləmasiihu, kada kə ndzaa ci ətsə uushi zabə nə vii goonğa goonə, kada ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə nğa 'waslyakəənə goonə əsə. ^{†18} Kə ndzaa ci ətsə əsə, ma ənjitə vii goonğa ka Aləmasiihu məəki, kada pooshi tii ka upaa luupaanə. ^{††19} Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə nğa əriinə amaamə tanə, kada təgunuunə gaamə palee ka nğa patənə nğa ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madee Əntañfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Ci nə təkəŋwanə nğa əndətə madee Əntañfə ka ci agi ənjitə məəki patə. Madeenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madeenə nə ci ka ənjitə məəki əsə. ^{††21} Dacii əndə rəŋwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rəŋwə shi madənə agi maməətə ənja. ^{††22} Putə nğa shiginə nğa ənji dashi Adamu ci patənə nğa ənjə a məətə. Ha'ə əsə, putə nğa ləbənə nğa ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii agi maməətə ənja. ^{††23} Amma ka gərashi ka gərashi. Aləmasiihu nə nğa təkəŋwanə. Ma uusəra nğa ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci goonğa a madə ha'ə. ^{§24} Uusəra nğa muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saa'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə nğa uushi'iitə ca da nğaŋjuunə taa dama patə, taa iitə nə baawədatii patə. Ma daaba'əkii, ca nğərə nğaŋjuunə, ca vii ka Əntañfə Dii. ^{§†25} Aci ma Aləmasiihu, ci ca da nğaŋjuunə nğa əna, see maa mbu'ya saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə nğa ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii aatsaa sədəkii. ^{§††26} Ma əndə daawaanə nğa muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə ka zamaginə. ^{§†27} Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə ci patənə nğa

uushi'inə aatsaa sədəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə nğa uushi'inə ka ndzaanə nə tii aatsaa sədəkii, ma ətsa, pəŋgəranə pooshi Əntañfə kavə naakii nə aatsaa sədə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə nğa uushi'inə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. ^{§††28} Ma kavə Əntañfə patənə nğa uushi'inə aatsaa sədə Aləmasiihu, kaa ca da nğaŋjuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa sədə Əntañfə. Aci Əntañfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. Ma ətsə patə, kaa ca da nğaŋjuunə patə agyanə taa wu patə. ^{§†}

²⁹ Ya sanə, ya ənjitə ci ənjə a da ka tii bapətisəma ka putə nğa maməətə ənjatii, mada pooshi madənə nğa maməətə ənji shaŋa, ka mi ci ənjə a da ka tii bapətisəma? ³⁰ Ya inə əsa, ka mi dii inə kədəhə da wə taa guci pata? ^{§†31} Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii agi da maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətsə patə, tantanyinə. ^{§†32} Mada banə nğa əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə nğa bilinə ganə də Afisa. Mada pooshi Əntañfə madee ka maməətə ənja, mi dii nə bwatyatə nii kya upaa dava? Əntaa gədə a zəmiinə, ina sa, makə dii ci doorə ciina əntə kwa? ^{§§†}

³³ Goona luuvə ka ənjə a nğsləgi duunə asəkə nğnyi rəgwa. Ma ndzaanə da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii. ³⁴ Ənyavəmə aagi harəkala goonə! Goona da 'waslyakəənə ma'ə shaŋa! Pooshi hara ənji ahadoonə shii tə Əntañfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii davə koonə ayinə. ^{§§§}

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ənji na ləgwa, "Də iitə sanə nə maməətə ənjə a madə da i əpina? Tsarə nğa nğutə shishinə sanə nə təya ndzaanə da ca?" ³⁶ Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikəriitə cii kwa ləga, see maa bəsləgi zəku'i taabu'u givanəkii. ¹⁸³⁷ Ma slikəriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, əntaa ənfwa ghəmə cii kwa nğubə, ka ndzaanə taa səkəŋwa taa tsarə nğa nğutə slikərənə patə. ³⁸ Əntañfə kavə tə slikəriitə ka dəvənə makə sətə kadeesəkə ka ci, ca ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikərənə ma'ə. Taa nğutə tsarə nğa slikərənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii. ¹⁹³⁹ Patənə nğa uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə nğa shishinətii. Tsarə nə nğa əndə shiŋkinə, tsarə nə nğa daba, tsarə nə nğa əginyinə, tsarə nə nğa hərəfinə əsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntañfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə nğa uushi'iitə asəkəntañfə da ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənətii. ⁴¹ Tsarə nə məghərəvənə nğa uusəra, tsarə nə nğa ləgida, tsarə nə nğa tikisanyinə. Taa aha-da tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə dii na da də maməətə ənja saa'i nğa madənə nğatii. Ma shishiitə nğədəgi ənji, ka bəslənə. Ma shishi-

† 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9. †† 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32. ‡ 15.17 15.3; Rooma 4.25. †† 15.18 1 Tees. 4.13. †† 15.20 6.14; Kwal. 1.18. ††† 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. †††† 15.22 2 Koor. 5.17. § 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16. §† 15.24 Dan. 2.44. §†† 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. §† 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4.

§†† 15.27 Jab. 8.6. §† 15.28 Rooma 11.36. §† 15.30 Rooma 8.36. §†† 15.31 2 Koor. 4.10-11. §§† 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8. §§§ 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. 18 15.36-37 Yooh. 12.24. 19 15.38 'Wat. 1.11.

itə ma'i əsə, pooshi ka bəslənə ma'ə. ⁴³ Mada kə ɲgədəgi ənji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə ɲgeerənə davə. Mada kə madae ənji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da ɲgeerənə əsə. ^{†44} Mada kə ɲgədəgi ənji wa, shishinə saakii ha'ə ci ənjə a ɲgədəgi. Mada kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə əsə. ⁴⁵ Aci tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci, "Ma əndə ɲga təkəɲwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii ɲji ci." Amma ma Adamu ɲga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə. ^{††} ^{‡46} Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu ɲga təkəɲwanə, də hanyinə ghənyi Əntarjə tə ci, hanyinə nə ci. Amma ma Adamu ɲga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma ənji ɲga *duuniyana, makə ɲga əndətə ghənyi Əntarjə tə ci də hanyinə nə tii. Ha'ə nə ənji ɲga dadagyə əsə, makə ɲga əndətə shi dadagyə nə tii. ⁴⁹ Makə sənə pushaamə tə əndətə ghənyi Əntarjə tə ci də hanyinə, ha'ə naama ɲgərə pushashinə ɲga əndətə shi dadagyə. ^{††}

⁵⁰ Ndzəkəɲushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə agi *ɲwanjuunə ɲga Əntarjə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka ɲgərə shishinə ɲga sətə pooshi ka bəslənə.

⁵¹ Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbə wabənə. Ma amə, əntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ^{‡‡} ⁵² Darə rəɲwə, makə mərikənə ɲga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i ɲga muudinə, saa'itə nə ənjə a fa uura ɲga uutəma. Maa kə əgi ənji uutəmakii, ka madənə nə maməətə ənja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə əsə, ama zə'ugi darə patə. ^{‡‡‡} ⁵³ Aci ma shishinaamə ənə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka əntənə, pooshi ka bəslənə əsə. ^{‡‡‡} ⁵⁴ Maa kə slənyi ətə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə danə sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə ka tantanyinə ətə bii ci, "Kə zamagi Əntarjə də wa, kə dii jaalanə." [§]

⁵⁵ "'Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa? ^{§†}

'Ya'ə wa, miinə ɲgeerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə ɲga 'waslyakəənə upaa wə rəɲwə ɲga bələginə taamə. Putə ɲga *bariya əsə upaa 'waslyakəənə ɲgeerənə agyanaamə. ^{§††} ⁵⁷ Amma kuyirii amə tə Əntarjə! Ci ca vii kaamə jaalanə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{§†}

⁵⁸ Aci ha'ə kadashinyinaaki ndzəkəɲushi'inəkya, kəɲəmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa gu-ci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə ɲga Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə. ^{§††}

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ɲga Əntarjə

16 Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ɲga Əntarjə, makə sətə bii nyi ka Ikəli-isiyanyinə anə hanyinə ɲga Galatiya, damə ha'ə makə ətsa. ^{§†2} Taa ɲgutə təkəɲwanə ɲga uusəra agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca dəkəpaa kwaba makə sətə dəbee ca vii. Mada kə dii unə ha'ə, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkaləkətə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkəe ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Mada kə nee nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a da aakəɲwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Aci aadəvə dii nyi aniya ɲga dzənə zəku'i. ^{§†6} Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya madə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, una tsəkə tə nyi ka dzənə a rəɲwa. ^{§†7} Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə ɲga dzənə ka ta'avənə doonə, mada kə luuvə Slandana. ^{§†8} Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'ə ka saa'i ɲga kumənə ɲga *Peentakooosa. ^{§†9} Aci kə wunəgi Əntarjə ka nyi rəɲwa ɲga da slənə ganə, da bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə laɲə əsə.

¹⁰ Mada kə mbu'i Timooti, damə gazhi'waanə ɲga lu-unə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Aci ma ca, slənə ɲga Slandanə cii kəya da makə naaki. ¹⁸¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə aakəɲwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Aci agi gəranə nə nyi tə tii da hara ndzəkəɲushi'inə.

¹² Ma ndzəkəɲushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəɲushi'inə. Amma ma'ə Əntarjə maviimə ka ci rəɲwa. Ma uusəratə nii kəya upaa rəɲwa, kadə nii kəya dzə. ¹⁹

Muudinə ɲga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəɲəmə ndihə ndihə agi nə'unə, damə gazhi'waanə, ndzaamə də ɲgeerənə. ²⁰¹⁴ Wa patənə ɲga slənə goonə a ndzaanə agi uudəsh-inə. ²¹

¹⁵ Ndzəkəɲushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəɲwanə ɲga ənjitə 'watəgi vii goongə ka Aləmasiihu agyanə hanyinə ɲga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka da slənə ka tsakənə də ənji ɲga Əntarjə. ²²¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə fa tə tsarə ɲga ənjitsa. Famə tə patənə ɲga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəɲwə əsə. ¹⁷ Agi moodasəkə ɲga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi, acii kə

† 15.43 Fil. 3.20-21. †† 15.45-49 15.21-22. ‡ 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. †† 15.49 'Wat. 5.3. ‡‡ 15.51 1 Tees. 4.15-17. ‡‡‡ uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. ‡‡‡ 15.53 2 Koor. 5.4. § 15.54 Isaa. 25.8. §† 15.55 Hoos. 13.14. §†† 15.56 Rooma 4.15; 6.14. §‡ 15.57 Rooma 7.24-25. §†† 15.58 16.13.

§† 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. §‡ 16.5 Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. §†† 16.6 Rooma 15.24. §‡‡ 16.7 4.19. §‡‡‡ 16.8-9 Slənə 19.8-10. 18 Timooti: 4.17. 19 Apoolasə: 1.12. 20 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. 21 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. 22 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16.

mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uudagi səkəki makə sətə uudagi tii noonə. Ma tsarə nga ənjitsa, sə nga dəlaginə nə tii. †

¹⁹ Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə nga hanyinə nga Asiya tuunə patə. Ha'ə nə i Akila da Pərisəkila da patənə nga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə nga Slandana. ††²⁰ Kə nəhəpaa patənə nga ənji nga Əntənfə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəjwə agi ləmə nga Əntənfə. ‡

† 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12. †† Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. ‡ 16.20 Rooma 16.16.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə. ††

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uudənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii. ‡

Wa Slandanaamə a shi. ‡†

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a da koonə pwapoonə.

²⁴ Agi uudənə nə nyi tuunə patə putə nga ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu.

†† 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. ‡† 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. ‡†† Ma də uura Gərika, 'Marana tha.'

2 Koorintiya

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə n̄ga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntañfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya n̄ga Əntañfə də Koorintiya da patənə n̄ga ənji n̄ga Əntañfə anə hanyinə n̄ga Akaya. ^{†2} Wa Əntañfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə n̄ga Bulusə tə Əntañfə

³ Dəlaamə də Əntañfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə n̄ga tsakənə a shi. ^{††4} Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə n̄ga mabuurənə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə n̄ga tsakətətə cakə Əntañfə taamə. ⁵ Makə sətə dii amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə n̄ga Əntañfə taamə daciikii. ^{††6} Mada kə cibiiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Mada kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa n̄geerənə n̄ga kəŋənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə n̄ga cibənə ciina sə'wa. ^{††7} Kə shii inə pooshi uushi ca gugudēe koonə. Acii kə shii inə, makə sətə dii amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkəŋushi'ina, n̄ga'ə keenə una shii tsarə n̄ga cibətə sii inə anə hanyinə n̄ga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka n̄geerii inə. Ha'ə maa, kə n̄gərəgiinə hiima n̄ga ndzaanə da əpinə ameenə. ^{††9} Ma fatiinə ashiinə, makə kə lagi ənji gəŋwanə n̄ga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geenə gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntañfə tanə, Əndə madēe ka mamətə ənja. ^{††10} Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə n̄ga əntətətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'iinə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ^{††11} Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Mada ənji lan̄ə dii də'wa ka putə geenə, maa dii Əntañfə keenə barəkaanə, ənji lan̄ə na kuyirii tə ci putə n̄ga barəkaanəkii. [§]

Zə'unə n̄ga aniya n̄ga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goon̄gaanə

† Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. †† 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. † 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. †† 1.6-7 4.15,17. †† 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. ††† 1.9 Rooma 4.17. ††† 1.10 2 Tim. 4.18. § 1.11 4.15; Rooma 15.30.

əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə n̄ga əndə shiŋkinə, amma dagi pwapoonə n̄ga Əntañfə. ^{§†13-14} Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka jan̄gatənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakəŋwa gi'u, ka paaratəginə nuunə n̄ga'ə, koonə shii oo'i, ka dānə nuunə maŋushinə putə geenə uusera n̄ga shinə n̄ga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka dānə niinə maŋushinə putə goonə.

¹⁵ Ma ətsa, kə dii nyi aniya n̄ga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə da maŋushinə geenə. ^{§†16} Waatoo, kə mwayi nyi n̄suləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduu-niya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakənə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya. ¹⁷ Ya agi zə'unə n̄ga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəŋee ka naaki nə ka da uushi rəŋwə kwa? anii da uushi'inə makə ənji *duu-niya saŋə cii kya da? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi. ^{§†18} Makə sətə weewee əndə goon̄ga nə Əntañfə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. ^{§†19} Acii ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə n̄ga Əntañfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. ^{§†20} Acii ci nə "Awa" n̄ga patənə n̄ga aləkawalənyinə n̄ga Əntañfə. Ci dii caama luu "Aami-ina" daci Yeesu Aləmasiihu ka duunətənə də Əntañfə. ²¹ Əntañfə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca tadə taamə, ²² ca daanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə. ^{§†}

²³ Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntañfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki. ^{§†24} Əntaa baawəda geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii goon̄ga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii goon̄ga goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uuda də səka. ^{§§†}

2 Ma bwasee nyi ka aniya n̄ga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. ^{§§§2} Mada kə bəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uudagi səkəki madaamə unə. ³ Ənjitə dəbee uudagi səkəki nu-unə. Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkātətə, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, mada ka moodasəkə nə nyi, ka moodasəkə nuunə noonə əsə. ¹⁸⁴ Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkātətə, də mabətəsəka, kə ma'i han̄kalaaki. Ha'ə maa, da

§† 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18. §†† 1.15-16 1 Koor. 16.5-6. §† 1.17 1 Koor. 4.18-19. §†† 1.18 1.23. §† 1.19 Slənə 18.5. §† 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. §§† 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. §§† 1.24 1 Piita 5.3. §§§ 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21. 18 2.3 13.10.

kiinā agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka səkuunə, amma ma dii nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə n̄gaan̄ga'ə. †

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

⁵Taa wu patə bəzee ka səkə n̄ga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudeenə cii kya mbudee, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. ⁶Ma əndətsa, ma dzaləətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə. ††⁷Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga mabətəsəkə a gadəgi tə ci. ⁸Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

⁹Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkətəta, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi madə agi fanə nu-unə wabənaaki n̄ga dzalənə tə ci. ††¹⁰Ma əndzə'i, madə kə tifyagyunə əndəkii putə n̄ga sətə dii ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəbee nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. ¹¹Ma dii cii kya da ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa n̄ga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo danə. ††

Ghatə baanə n̄ga ma'yanə n̄ga Bulusə də Tərawasə

¹²Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza N̄nyu Habara n̄ga Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa n̄ga da slənə lan̄ə davə. †††¹³Amma pooshi ma'yanəki baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəŋunəki Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə 'Ta'avəmə', nya madə, nya palə aa Makiduuniya. †††

Jaalanə dacii *Aləmasiihu

¹⁴Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntarjə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa guci patə putə n̄ga ləbənə geenə da Aləmasiihu. Dacii inə əsə cii kəya kukutə dagwa mədədəranə, waatoo waaza N̄nyu Habara n̄ga shiinə tə Aləmasiihu taa dama patə. ¹⁵Weewee ma inə, makə urədyə niinə ətə ci Aləmasiihu a dəzə ka Əntarjə. Mədədəranəkii a təkəgi ahada ənjitə ca upaa əpinə da ənjitə ka rəgwa n̄ga zanə patə. ¹⁶Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, madə zhinyi ka tii, əntənə əntənətii. Ma ka ənjitə upaa luupaanə əsə, ci nə urədyatə ca vii əpinə. Ya əna, wu dii nə əndə mbu'i bahə da maduunə slənət-sa? †††¹⁷Amma ma inə, əntaa makə n̄ga hara ənji niinə. Acii ma təya, agi gwazeenə nə tii ka wabənə n̄ga Əntarjə də jirakənə. Də goon̄gaanə ciina wabə akəŋwacii Əntarjə. Ci ta'i tiinə, keena ndzaanə ka ənji slənənə ka Aləmasiihu. †††

Ənji slənə n̄ga kura aləkawala

3 Ma dəya, goona nyihə makə mbudənə ciina mbudə neenə na. Pooshi. Ma inə, pooshi nafa n̄ga baarii koonə ləkaləkətə n̄ga slənə geenə koonə shii tiinə. Pooshi nafa n̄ga naahənə goonə tə habara n̄ga slənə geenə ka hara ənji, makə sətə ci ənjə a da ka hara ənji əsə. ††²Unə də noonə nə nə ləkaləkətə n̄ga slənə geenə, manaahəkii a ədzəmuunə kaa ənji patə a shii, təya jan̄gatə. †††³Pan̄gəran̄ə oo'i, Aləmasiihu ci saakii nyaahə ləkaləkətəkii, ca sləkəe dacii inə. Əntaa naahənə n̄ga ciinə n̄ga ənda, amma də Ma'yanə n̄ga Əntarjə Əndə vii əpinə. Əntaa ashii matsahə faara əsə, amma asəkə moodəfa n̄ga əndə shiŋkinə nə ci man-aahəkii. ††

⁴Ma ciina wabə uushi'iitə ha'ə, acii mashiikii niinə akəŋwacii Əntarjə dacii Aləmasiihu. ⁵Əntaa mbu'unə mbu'iinə ka neenə na bahə banə oo'i, inə ca daada uushi'inə, pooshi. Dacii Əntarjə nə mbeenə geenə. ††⁶Ci kavə tiinə keena ndzaanə mambu'ukii bahə da slənə n̄ga kura aləkawala. Ma kura aləkawalətsa, əntaa də manaahə *bariya dii ənji, amma də Ma'yanə n̄ga Əntarjə. Acii ma bariya, wə cii kəya kira ka ənja. Amma, ma Ma'yanə n̄ga Əntarjə, əpinə cii kəya vii ka ənja. †††

⁷Yoo, ma bariya n̄ga n̄kə, manaahəkii ashii matsahu faariinə shi, kə baarii Əntarjə məghərvənəakii də bariyatsa, lan̄ə dərəva han̄ətə ənji *Isərayiila tə bariyatsa. Ha'ə maa, kə təkuree tii ka tsaamənə tə Muusa acii bərənə n̄ga kəŋwaciinəkii, wiitə boo, sətə ca uudəgi nə bərənəkii. Kə shii amə, ma bariyatsa, əntənə nə muudinəkii. Patə da ha'ə, tə'i məghərvənə davə. †††⁸Makə kə shii amə ha'ə, sakwa slənə n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntarjə dii, pooshi palee də məghərvənə kwa? ⁹Acii madə ka kira məghərvənə nə slənə sətə ca kira əntənə ka ənja, slənə sətə ca kira luupaanə palee də məghərvənə. †††¹⁰Weewee ma ətsə ha'ə, kə sha n̄ji da i məghərvənə. Amma ma n̄ga əna, pooshi ma'ə shan̄ə, acii kə shi məghərvənə n̄ga əndə'i ka paleenə ka ci. ¹¹Acii madə ma sətə ca uudəgi, tə'i ci da məghərvənə, sətə pooshi ka uudənə palee də məghərvənə ka shan̄ə.

¹²Makə kə shii inə tə'i ha'ə makə ətsa, ka wabənə niinə yadə n̄gwalənə. ¹³Əntaa makə n̄ga Muusa niinə. Acii ma ca, kə kavə ci gwada akəŋwaciikii, acii ga ənji Isərayiila a nee ka muudinə n̄ga məghərvənətə ca uudəgi. ¹⁴Amma kə təkuree tii ka paaratəginə. Ca'ə ənshinə, madə kə jan̄gii tii iirə aləkawaləta, kə ndzaa ci makə gwada akəŋwaciitii. See madə ndzaa əndə ləbə da Aləmasiihu dzəginə gwadakii, əndə a paaratəgi ha'ə. ¹⁵Taa ənshinə, madə jan̄gii tii bariya n̄ga Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii. ¹⁶Amma madə kə zə'ugi əndə aabii Slandana, kə dzəgi gwadakii ətsa.

† 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. †† 2.6 7.11. † 2.7 Kwal. 3.13. †† 2.9 7.15; 10.6. †† 2.11 1 Piita 5.8. ††† 2.12 1 Koor. 16.9. ††† 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1. § 2.15 1 Koor. 1.18. †† wu dii ...mbu'i bahə ka da...: 3.5-6. ††† 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11.

§† 3.1 5.12; 10.12; Slənə 18.27. ††† 3.2 1 Koor. 9.1-2. †† 3.3 Shig. 24.12; Irin. 31.33; Əzaki. 36.26. †† 3.5 2.16; Rooma 15.18. ††† 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. ††† 3.7 Shig. 34.29-30. ††† 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. 18 3.13 Shig. 34.33-35. 19 3.14 Isaa. 6.10.

¹¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanə nə ci. Ma hatə dii Ma'yanə nga Slandana, tə'i dimwaanə davə. ¹¹⁸ Ma amə patə, pooshi gwada akəŋwacii amə, agi baarə duunuunə nga Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakəŋwa də upaa duunuunə. Ma ətsə patə, slənə nga Ma'yanə nga Slandana. †

Wahə gaamə

4 Acii ha'ə, makə kə shii inə putə nga nga'aanə nga Əntanƣə keenə ba'avə ci slənətsə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə. ¹² Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə nga ayinə. Pooshi inə ka da jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka wabənə nga Əntanƣə əsə. Amma paŋgəraŋə ciina wabə gooŋgaanə akəŋwacii Əntanƣə. Nga'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, ənji gooŋga niinə. ¹³ Ma Njuni Habaranə ciina waaza, mada ma'umbee uushi nə ci, ka ənjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə. ¹⁴ Ma təya, kə təkuree tii ka vii gooŋga, acii kə əndəgi *Seetanə hiimanyinatii. Ci dii təkuree tii ka nee ka bəranə nga Njuni Habara. Ma habarakii, agyanə duunuunə nga Aləmasiihu. Ci nə pushashinə nga Əntanƣə. ¹⁵ Acii ma inə, əntaa neenə nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, ənji slənə goonə niinə putə nga Yeesu. ¹⁶ Əntanƣə bii, "Wa bəranə a bəreği agi təkunə." Ci əsə kavə bəranəakii kaa ca bəre a moodəfaamə, ca bəre aagi ənji, ama shii neenə ka duunuunə nga Əntanƣə ca bəre akəŋwacii Aləmasiihu. †

⁷ Ma inə, taa ngahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə, patə da ha'ə tə'i inə da wahətsə ashiinə. Ma ətsə patə, ka baariinə oo'i, ma madaunə ngeerənə ashiinə, nga Əntanƣə, əntaa neenə. ⁸ Kə cibee ənji keenə taa ka ngutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii təŋapaa tiinə. Kə ha'utə ənji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə nga upaa luupaanə. ⁹ Kə iikə ənji keenə daawaanə laŋə. Patə da ha'ə, pooshi Əntanƣə kagi tiinə. Kə laadapaa ənji tiinə aa panə, amma patə da ha'ə, pooshi əpinə dzəgi ameenə. ¹⁰ Taa guci patə, ha'ə nə ənji ka da gazhi'waanə nga bələnə tiinə makə sətə bəli tii tə Yeesu. Ma dii inə ma'ə da i əpinə a meenə, kaa ənjə a shii oo'i, tə'i əpinə nga Yeesu ashiinə. ¹¹ Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'ə niinə ka nee ka wə aagiinə ka putə nga Yeesu. Ma dii ha'ə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə ənə na bəsləgi, tə'i əpinə nga Yeesu davə. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, ashiinə cii kəya slənə, amma ma əpinə əsə, ashuunə cii kəya da slənə. †

¹³ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Ma wabi nyi, acii kə vii nyi gooŋga ka Əntanƣə." Ha'ə niinə əsə, kə vii inə gooŋga ka ci, ci dii wabiinə. ¹⁴ Kə shii inə,

† 3.16 Shig. 34.34. †† 3.17 Yoo. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. ‡ 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7. †† 4.1 3.4,6. †† 4.2 2.17; 6.4. ††† 4.3 1 Koor. 1.18. ††† Seetanə: Yoo. 12.31; Af. 2.2; pushashinə nga Əntanƣə: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3. § 4.5 1.24. §† 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. §†† 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29. §† 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. §†† 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. §† 4.12 Kwal. 1.24. §† 4.13 Jab. 116.10.

ma Əntanƣə, kə madee ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Ha'ə əsə nii kəya madee keenə, ca fədə taamə doonə, ca kərə aakəŋwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə nga ətsə, ka putə goonə. Ma Əntanƣə, agi dzənə nə ci aakəŋwa də daada pwapoonaakii ka ənja. Də ha'ə əsə dzənə ənji aakəŋwa də kuyiriinə tə ci ka duunətsənə də ci. †

Ndzaanə agi vii gooŋga

¹⁶ Acii ha'ə, ma inə, pooshi inə ngəreği hiima. Taa ngahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniiinə, agi tsakə da ngeerənə uusəra patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi laŋə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntanƣə agi duunuunaakii. Ma ətsə, ci palee patə. ¹⁸ Acii ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁹

5 Kə shii amə, mada kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntanƣə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə datə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁰ Ma amə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə nga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ngavə. ²¹ Acii mada kə ngii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə. Əntaa uudənə nə əndə pooshi amə ka uudə shishiinə gaamə nga duuniya, amma uudənə caama uudə tə ətə nga dadagyə, kaama upaa, ama ngavə, sətə da i əpinə a jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ²⁵ Əntanƣə ci saakii hadatəgi daamə kaama zə'u ha'ə makə ətsə. Ci vii kaamə Ma'yanaakii əsə, kaama shii paŋgəraŋə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə. ²³

⁶ Acii ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa nga neenə ka ci də ginə, amma nga vii gooŋga ka ci. ²⁴ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gədə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ²⁹ Acii ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakəŋwa, ma sətə kavaamə aakəŋwa, uudagi səkəkii. ²⁶ Acii tyasə see a kəŋaamə patə akəŋwacii Aləmasiihu, kaa ca da kaamə gəŋwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbee ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa junyikii saa'itə ci a duuniya. ²⁷

§†† 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. §† 4.15 1.5-6,11; 9.11,15. §§§ 4.16 Af. 3.16. 18 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7. 19 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1. 20 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. 21 5.2 Rooma 8.23-24. 22 5.4 1 Koor. 15.53-54. 23 5.5 1.22. 24 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. 25 5.8 Fil. 1.23. 26 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. 27 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə nga Əntañfə

¹¹ Makə dii ci agi ngwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina da gazhi'waanə nga baariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntañfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə moodəfuunə. ^{†12} Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa haŋətənə ciina haŋətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəŋwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə nga dagwaanə nga shiginə nga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii. ^{††13} Madə diikənə ciina diikə, ka Əntañfə ciina diikə. Madə ka rəgwakii ciina da ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina da ha'ə.

¹⁴ Uudənə nga Aləmasiihu ca da ŋwanuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə nga ənji patə. Acii ha'ə, ləbə nə ənji patə agi əntənaakii. ^{††15} Ma əŋki Aləmasiihu ka putə nga patənə nga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka nga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntañfə a madəe ka ci agi maməətə ənja. [†]

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə nga shiginaakii. Taa ŋgahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsə. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nə ci ətsə. ^{††18} Ətsə patə, danə nga Əntañfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə nga baabanə ka hara ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə. ^{††19} Ma wabənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə nə Əntañfə ka patənə nga ənji shiŋkinə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakəənati a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ^{††20} Acii ha'ə, madəbama nga Aləmasiihu niinə. Əntañfə ca da wabənaakii dacia inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama nga Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə nga Əntañfə. ^{§21} Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntañfə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma dii ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi goonəgaanə nga Əntañfə dagi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. ^{§†}

6 Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntañfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə dii Əntañfə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii. ^{§††2} Wiinə sətə bii Əntañfə: ^{§†}

“Mada kə mbu'ya saa'yaaki nga fanə tuunə, agi fanə nə nyi tuunə.

Mada kə mbu'ya uusəra nga luupaanə tuunə, agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəm! Ənə nə saa'i nga luu viinə nga Əntañfə; ənshinə nə uusəra nga luupaanə!

† 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. †† 5.12 1.14; 3.1. ‡ 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. †† 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. †† 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. ††† 5.18 Rooma 5.10. ††† 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. § 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. §† 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. §†† 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. §† 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21.

³ Pooshi inə ka uudənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Acii ha'ə, pooshi inə ka davə sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii akəŋwacii Əntañfə.

⁴ Amma taa mi patə ciina da, agi baarii niinə oo'i, ənji slənə nga Əntañfə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə kama kama. ^{§†15} Kə fəsli ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a daada keənə mabizhinə, kə slənyiinə palee ka ŋgeerii inə, ina baanə yadə ŋunyinə agiinə, yadə zəmə ameenə əsə. ^{§†16} Dagi laabanə nga moodəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da ŋga'əənə geenə baarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə nga Əntañfə niinə. Ma ətsə patə, dagi Malaaba Ma'yanə da uudənə geenə nga goonəga.

^{§†7} Kə baarii inə ha'ə dagi wabənə geenə agyanə goonəgaanə da dagi ŋgeerənə nga Əntañfə. Ndzaanə geenə ka ənji goonəga nə sə ŋga paginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə. ^{§§†8} Kə duunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a dəla diinə əsə. Kə ŋgirə ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji goonəga niinə. ⁹ Kə dii ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə də ŋga'ə. Kə dii makə maməətəkii niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji bəələgi tiinə. ^{§§†10} Kə dibə səkiinə a bəzə, amma taa guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma agi datənə niinə tə ənji lanə ka ənji waha. Pooshi uushi acii inə, amma neenə nə patənə nga uushi'inə. ^{§§§}

¹¹ Ənji Koorintiya, paŋgəraŋə wabiinə koonə, pooshi inə umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rəŋwə ŋgiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keənə ka sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'ə, baariimə keənə uudənə goonə noonə əsə. ¹⁸

*Yi nga Əntañfə nuunə

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii goonəga ka Yeesu. Ma ətsə, pooshi ka danə. Iitiitə saŋə ndzaashinə goonəgaanə da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bərənə da təkuna? ¹⁹¹⁵ Mi saŋə nə haala nga Aləmasiihu da Seetana? Mi saŋə nə sətə libə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii goonəga? ¹⁶ Ŋgutə ŋga'əənə saŋə nəndə aha-da yi nga Əntañfə da kuvə uuləma? Acii ma amə, yi nga Əntañfə Əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntañfə ci saakii, ²⁰

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rəŋwə da ənjaaki, ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntañfwatii. Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”

¹⁷ Acii ha'ə kə bii Slandanə ka tii, ²¹

“Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii, goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

¹⁸ Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə, ²²

§†† 6.4 4.2. §† 6.5-10 11.23-29. §† 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. §§† 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. §§† 6.9 4.10. §§§ moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. 18 6.13 1 Koor. 4.14. 19 6.14-16 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11. 20 6.16 Leew. 26.12; Irim. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. 21 6.17 Isaa.

una ndzaanə ka manjeevənaaki.

Nyi Slandanə Əndə baawəda wabi ha'ə."

7 Kadashinyinaaki, makə dii ci kə dii Əntarjə kaamə aləkawalənyiiṣə ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajjiinəkii, ama ndzaanə malaabakii. Vi-gyaamə naamə nə ka Əntarjə patə, ama ηgwələ tə ci. †

Moodasəka ηga Bulusə

2 Baariimə keenə uudənə goonə. Pooshi inə dii bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii goon-ga ηga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi ηga taa wu əsə. †³ Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nu-unə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə. †⁴ Kə shii nyi tuunə furəjə. Sə ηga dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, ma-baneekii nə ma'yanəki. Ka maṇushinə nə nyi uusəra patə. ††

5 Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiiinə patə, ha'ə nə ənji agi cibeənə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ηgwələnə. ††⁶ Amma ma Əntarjə Əndə banee ka ma'yanə ηga əndətə lədəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniiinə də shinə ηga Titusə. ††⁷ Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniiinə, amma da i wabəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakunə vii ka ci ηgeerənə aa moodəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə dii kudəpəshinə tuunə ηga neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəki, da makə sətə dii unə aniya ηga luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsakə da maṇushinə nə nyi.

8 Ma ləkələkatətə nyaahə nyi koonə, kə bəzee nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi dii wakadakinə ηga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkuunə, kə mwayi nyi da wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, ηga uundzə saa'i. ††⁹ Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka da wakadakinə ηga naahə ləkələkatətə, ka moodasəkə nə nyi. Əntaa moodasəkə ηga bəzee ka səkuunə cii kya da, amma putə ηga baanə goonə ka Əntarjə, acii kə kavə bəzənə ηga səkuunə tuunə koona baanə ka ci. Ma bəzənə ηga səkuunə, də shiinə ηga Əntarjə. Acii ha'ə, pooshi inə davə koonə ana.

10 Acii ma mabətəsəkə də shiinə ηga Əntarjə, ci ca kavə əndə kaa ca hadatəgi də naakii na, ca kira luupaanə. Pooshi əndə əsə ca da wakadakinə ηga tsarə mabətəsəkətsa. Amma ma mabətəsəkə ηga əndə shinjkinə saakii, ci ca kira əntənə ηga ca'ə ndəjwə ndəjwə. **11** Neemə ka sətə dii Əntarjə də mabətəsəkətsə goonə! Kə kavə ci tuunə ka da kudəpəshinə ηga baginə; kə bəzhi səkuunə putə ηga sətə slənyi; una ηgwələgi acii sətə na slənə aakəjwə; kə davə mabətəsəkəkii koonə kudəpəshinə ηga neenə

52.11; Səniinə 18.4. 22 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17. † 7.1 1 Yooh. 3.3. †† 7.2 6.13; 12.17. † 7.3 6.11; Fil. 1.7. †† 7.4 6.10. †† 7.5 2.13; 4.8. ††† 1.3-4; Titusə: 2.13. ††† 7.8 2.4.

ka nyi; kə davə ci koonə kudəpəshinə ηga luunə də nyi əsə, una dzalə əndətə dii bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi. †

12 Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkələkatətə, əntaa agyanə əndətə dii bwaya bwayaanə taa əndətə dii ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akəjwacii Əntarjə oo'i, agi nəhənə nu-unə tiinə. ††¹³ Acii ha'ə kə baa ma'yaniiinə.

Tsarə da baanə ηga ma'yaniiinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiiinə da maṇushinə putə ηga moodasəkə ηga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə. **14** Kə dəlliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə davə ka nyi ayinə. Uusəra patə goon-ga njiina wabə koonə. Ha'ə əsə, ma dələatə njiina dəlagi duunə ka Titusə, goon-ga. ††¹⁵ Acii ha'ə, ma uudənaakii tuunə, kə cakə da ηgeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə dii unə aniya ηga luunə tə ci aahoonə, una banee ka haṅkala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ††¹⁶ Ka maṇushinə nə nyi ka shaṅə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

Viinə ηga ənji nə'unə də patənə ηga ηgeerənə

8 Ndzəkəjushi'inəkya, ηga'ə ka nyi una shii makə sətə dii Əntarjə pwapoonaakii asəkə Ikəliisiyaninə ηga Makiduuniya. ††² Taa ηgahi kə lii cibənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii əsə, patə da ha'ə, ka moodasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə ηga ciinətii fitə ka viinə. **3** Ma ətsə, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə ηga ηgeeritii. Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəbee təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kadeesəkə ka tii. **4** Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa ηga tsakənə tə ənji ηga Əntarjə də Yahudiya. **5** Ma ətsə, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə! Nya təkəjwanə, kə vii tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii əsə də moonə ηga Əntarjə. **6** Ci dii kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəjwə də slənətsə njanə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koona mbu'utəgi də maduunə slənətsə akəjwacii unə noonə əsə. ††⁷ Agi patənə ηga slənə ka Əntarjə aakəjwə nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goon-ga goonə, agi wabənə goonə, agi shii goon-gaanə goonə, agi da kudəpəshinə goonə ηga tsakə ənja, da agi uudənə goonə tiinə, ətsə patə aakəjwə nuunə. Acii ha'ə, ηga'ə keenə mada gyuunə aakəjwə ha'ə makə ətsə agi maduunə slənətsə akəjwacii unə əsə. ††

8 Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a da tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Nya'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uudənə goonə. **9** Kə shii unə pwapoonə ηga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa ηgahi əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dii ci ha'ə, ka putə goonə, koona shii ndzaanə ka ənji waha dāgi geegi ka nəkii ka maagha. †††

§ 7.11 2.5-6. †† 7.12 2.9. ††† 7.14 8.24. †† 7.15 2.9. ††† 8.1-4 Slənə 11.29-30; Rooma 15.26. †† Titusə: 2.13. †† 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. ††† 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7.

¹⁰ Ma agi wabætsa, wiinæ wabænaaki: ka ðanæ nga'a mada kæ uudæpaa unæ ændzæ'i tæ sætæ njanjuunæ dæŋku. Acii unæ næ tækæŋwanæ nga ænjitæ dii aniya, una ðatæ slænækii æsæ. ¹¹ Acii ha'æ, uudæpaamæ slænækii dæ tsaræ nga aniyatsæ njanjuunæ dæ patænæ nga ngeerii unæ, viimæ dæ sætæ upaa unæ. ¹² Acii mada tæ'i ændæ da aniya nga viinæ, ca vii sætæ upaa ci dæ patænæ nga ngeeriikii, ka kadeesækænæ ka Æntanfæ næ viinaakii. Pooshi Æntanfæ mwayi ændæ a vii sætæ paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ Æntaa banæ cii kya ba oo'i, wa viinæ a galee anæ hara ænji, unæ æsæ, ænjæ a kaanæ koonæ 'yaræ unæ daanuunæ. Pooshi. Amma ma nga æna, makæ dii ci tæ'i laŋæ acii unæ, nga'æ mada kæ cakuunæ tæ ænjitæ pooshi uushi aciitii. Mada zhi'wa saa'itæ pooshi uushi acii unæ, una moo tsakænæ tuunæ, mada tæ'i laŋæ aciitii, ka tsakænæ næ tii tuunæ natii. Dæ ha'æ tsakæshinuunæ mbæræ mbæræ. ¹⁵ Tæ'i manaahækii asækæ malaaba lækalækatæ oo'i, "Ma ændætæ dzatægi laŋæ, pooshi gadægi ka shaŋæ. Ma ændætæ dzatægi gi'u æsæ, pooshi æki ka shaŋæ." †

Titusæ da guvii-slænaakii

¹⁶ Kuyirii amæ tæ Æntanfæ, acii ci kavæ tæ Titusæ kaa ca tsakæ tuunæ dæ ædzæmæ ræŋwæ makæ sætæ kavæ ci tiinæ æsæ. ¹⁷ Acii æntaa wata dæ ætæ bii inæ ka ci cii kæya slænægi, amma agi ðanæ næ kudæpæshinæ tæ ci nga tsakænæ tuunæ. Agi moonakii cii kæya dzæ aahoonæ. ¹⁸ Waniitsæ ka slækeenæ ka ændæ'i ndzækæŋushi'inaamæ atsakii. Ma ca, agi dælaginæ næ ænji dæ ci asækæ Ikæliisianyiniæ patæ putæ nga mbee ka waaza Njunyi Habara ka ænja. ¹⁹ Tsaræ da ætsa, kæ ta'i Ikæliisianyiniæ tæ ci kaa ca dzæædzæ deenæ agi maduunæ slænænæ akæŋwacii inæ. Ma slænænæ, kaa ænji duunætæ dæ Slandanæ ciina da, ina baarii oo'i, kæ mwayi inæ tsakænæ tæ ænjitæ pooshi uushi aciitii.

²⁰ Ma viinæ ænæ vii ænji aacii inæ dæ patænæ nga ngeerænæ, pooshi inæ ka uudænæ ænjæ a idæpaa uushi ashiinæ agikii. ²¹ Ma næ hiima geenæ, kæ mwayi inæ da uushi dæ rægwakii akæŋwacii ænja, æntaa wata akæŋwacii Slandana. ²² Acii ha'æ, waniitsæ ka slækeenæ ka ændæ'i ndzækæŋushi'inaamæ atsatii. Ma ca, kæ tæbiinæ tæ ci laŋæ, ina paaratægi oo'i, tæ'i kudæpæshinæ nga tsakæ ænji a moodæfækii taa guci patæ. Ma ci æsæ, mashiikii nuunæ aciikii. Acii ha'æ, kæ cakæ kudæpæshinæ ðanæ tæ ci nga tsakænæ tuunæ. ²³ Ma Titusæ, ræŋwæ niinæ da ci, guva-slænaaki æsæ agi slænænæ koonæ. Ma hara ndzækæŋushi'inaamæ ætsæ gi tii da ci, ka madæbama nga Ikæliisianyiniæ gi tii, agi kira duunuunæ ka Alæmasiihu næ tii. ²⁴ Baariimæ ka tii uudænæ goonæ kaa Ikæliisianyiniæ a fa habara goonæ, tæya shii oo'i, ma dælaanæ ciina dæla duunæ, ha'æ tanyi. †

Viinæ ka tsakænæ dæ ænji nga Æntanfæ

9 Ma agyanæ viinæ ka tsakænæ dæ ænji nga Æntanfæ dæ Yahudiya, pooshi nafa nga tsakæ naahænæ

† 8.10 1 Koor. 7.25. †† 8.12 Mar. 12.43. ‡ 8.15 Shig. 16.18.
†† Titusæ: 2.13. †† 8.24 7.14; 8.7-8.

koonæ agyanækii ma'æ. ¹² Acii kæ shii nyi tæ'i kudæpæshinæ nga tsakænæ tæ ænji a moodæfuunæ. Putakii dælii nyi duunæ æsæ ka ænji Makiduuniya. Æŋki nyi ka tii, "Ma ænji næ'unæ anæ hanyinæ nga Akaya, matasækakii næ tii daga dæŋku kaa tæya tsakæ tæ ænja." Kæ madee kudæpæshinæ goonæ ka natii, acii laŋæ næ tii ka moo viinæ. ³ Acii ha'æ, wanyinæ ka slækeenæ ka ndzækæŋushi'inaamæ aahoonæ, acii ga dælaginæ geenæ duunæ agi haalatæ a ndzaanæ ka uushi zabæ; amma koonæ ndzaanæ matasækakii makæ sætæ bii nyi ka tii. ⁴ Mada kæ mbu'iinæ da hara ænji næ'unæ dæ Makiduuniya aahoonæ, tæya dzæ ka la-paanæ pooshi viinæ goonæ matasækakii, ka ðanæ næ ayinæ tæ nyi, acii kæ bii nyi ka tii, kæ shii nyi tuunæ furæŋæ! Unæ maa, ka ðanæ næ ayinæ tuunæ ka shaŋæ. ⁵ Ci dii nyi hiima nga banæ ka ndzækæŋushi'iitsa, kaa tæya takæŋwa ka nyi zæku'i, taabu'u nii kya dzæ, una tasæka aakæŋwa makæ sætæ bii unæ, ca ndzaanæ matsækakii saa'itæ nii kya mbu'u. Ci æsæ na baarii oo'i, dæ moonæ goonæ cuuna vii, æntaa tyasæ.

⁶ Buurætæmæ oo'i, ma ændætæ lægii slikæranæ laŋæ, ka upaanæ næ ci cifanæ laŋæ. Ma ændætæ lægii gi'u æsæ, gi'u upaanækii cifanæ. ⁷ Taa wu patæ, kæ dæbee ca vii makæ sætæ kadeesækæ ka ci, æntaa dæ mabætæsæka taa kavænæ tæ ci tyasæ ka viinæ. Acii ændætæ ca vii dæ moodasækæ ca kadeesækæ ka Æntanfæ. ⁸ Tæ'i Æntanfæ da baawæda nga viinæ koonæ palee ka ætæ cuuna moo, kaa sætæ dæbee una upaa a ndzaanæ acii unæ taa guci patæ. Ka upaanæ nuunæ laŋæ koonæ da dæ taa nġutæ tsaræ nga nġunyi slænæ. ⁹ Ma nġunyi ænda, kæ ndzaa ci makæ sætæ dii man-aahækii asækæ malaaba lækalækatæ ætæ bii ci, ¹⁰ "Kæ vii ci dæ moodæfæ ræŋwæ ka maaghiinæ.

Nga ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ næ nga'ænaakii."
¹⁰ Ma Æntanfæ, ci ca vii slikæranæ ka ændæ ka læganæ, ca vii ka ci zæmæ ka adænæ. Acii ha'æ, ka viinæ næ ci koonæ uushi'inæ, ca siitægi koonæ. Ma viinæ goonæ dæ patænæ nga ngeerænæ, tæ'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patæ, ka ðatænæ næ ci tuunæ ka ænji waha, koonæ shii viinæ dæ moodæfæ ræŋwæ uusera patæ, kaa ænji laŋæ a kuyirii tæ Æntanfæ putæ nga viinæ goonæ ænæ ci tæya upaa acii inæ. ¹² Acii ma viitsæ vii unæ, æntaa wata ka ki'i haaja nga ænji næ'unæ tanæ, amma agi kavænæ næ ci tæ ænji laŋæ ka kuyiriinæ tæ Æntanfæ. ¹³ Acii ma slænætæ goonæ, ci ca baarii vii goongga goonæ. Ka dælanæ næ ænji dæ Æntanfæ æsæ, acii kæ baarii unæ oo'i, kæ luuvuunæ Njunyi Habara agyanæ Alæmasiihu. Ka dælanæ næ tii dæ ci æsæ putæ nga viitæ vii unæ dæ moodæfæ ræŋwæ ka tii da ka hara ænja. ¹⁴ Ka ðanæ næ tii kudæpæshinæ nga neenæ koonæ, tæya da dæ'wa ka putæ goonæ, putæ nga malæŋæ pwapoone ætæ ci Æntanfæ a da koonæ. ¹⁵ Kuyirii amæ tæ Æntanfæ putæ nga viinaakii kaamæ, waatoo viitæ pooshi ænji ka mbee ka wabænæ putsækæ dæ ma. ¹⁶

††† 9.1 8.1-4. ††† 9.3 8.22,24. § 9.6 Wab. 11.24; 19.17; 28.27.
§† 9.9 Jab. 112.9. §†† 9.10 Isaa. 55.10; Hoos. 10.12. §† 9.11 1.11;
4.15. §†† 9.15 9.11.

Wabənə nga Bulusə agyanə baawədatə vii Əntarŋə ka ci

10 Nyi Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə ənji, mada nyi ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi anuunə. Putə nga banee ka nə nga *Aləmasiihu da nga'ə-naakii, †^{†2} agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u, nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma ənjitə ca hiima oo'i, slənə nga *duuniya ciina da, ka lanə nə nyi ka tii nguruunə. ^{‡3} Goonŋa a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə nga duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inə nga paginə geenə əsə, əntaa makə nga duuniya. Ma neenə, ətə ci Əntarŋə a vii. Də ci ciina jaala agyanə ənji daawaanə, ama jaala agyanə ənji daada mabizhinə ^{‡5} da agyanə ənjitə ca zhi'wee ka hanŋala nga ənja acii ga təya shii tə Əntarŋə; ama zhi'wee ka hiima nga ənji kaa təya fa tə Aləmasiihu. ^{‡6} Mada kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntarŋə, ma əndətə pooshi ka fanə, matasəkakii niinə ka dzalənə tə ci. ^{‡‡}

⁷ Tsaamətəmə nga'ə agyanə sətə ca da ahadoonə. Tə'i hara ənji ca ba oo'i, nga Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsakə buurətənə nga'ə. Makə sətə ngirə tii natii nə oo'i, nga Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə. ^{‡‡8} Taa kə dəliigi nyi də baawədanə vii Slandanə keenə, pooshi ayinə ka danə tə nyi shaŋə. Ma baawədatə, baawəda nga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa nga ənyanə duunə aaba'ə. ⁸⁹ Ga ənjə a nee ka ətsə makə ngwaleenə cii kya ngwalee koonə də ləkaləkətənyinaaki. ¹⁰ Ka banə nə hara ənji oo'i, 'Ma ləkaləkətə nga Bulusə, iza'u. Amma ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka wabənə əsə.' ¹¹ Ma tsarə nga ənjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina wabə asəkə ləkaləkətə, ka danə niinə inə gatə ahadoonə. ^{‡†}

¹² Ma təya, agi hanŋətənə nə tii natii na. Kə dəbee ina mbərə mbərətə də neenə nə da tii kwa? Agi ngərənə nə tii duunuunatii, təya nee makə tii palee patə. Ma ətsə, mabaanə. Pooshi tii shii taa mi. ^{‡††}

¹³ Ma ina, pooshi dəla də neenə na ka pitəginə aa bilə. Amma ka danə niinə ca'ə ka hatə dəkəpaa Əntarŋə keenə, ca mbu'u ca'ə ka slənətsə ciina da ahadoonə. ^{‡†14} Makə dii ci asəkə hatsə dəkəpaa Əntarŋə keenə nuuna, makə giinə aahoonə ka kira koonə Njuni Habara agyanə Aləmasiihu, pooshi inə pitəgi hatsə dəkəpaa Əntarŋə keenə. ¹⁵ Pooshi inə ka dəlagi də neenə nə putə nga slənətə ci hara ənjə a da, pooshi inə ka pitəgi hatə dəkəpaa Əntarŋə keenə. Amma ma sətə ciina moo, wa vii goonŋa goonə a gərə aakəŋwa aakəŋwa, kaa hatə dəkəpaa Əntarŋə keenə a tsakə bwanəŋə, ^{‡†16} ina mbee ka dzənə ka hara hanyinə aakəŋwa ka waaza Njuni Habara, acii geena dəliigi də neenə nə putə nga slənə nga hara ənji ka hatə dəkə-

† 10.1-18 1 Koor. 9.3. †† 10.1 10.10; 1 Koor. 2.3. ‡ 10.2 13.10; 1 Koor. 13.2. †† 10.4 6.7; Rooma 13.12; Af. 6.13-17. ‡‡ 10.5 Isaa. 2.12-17. ‡‡† 10.6 2.9. ‡‡‡ 10.7 1 Koor. 1.12. § 10.8 13.10. §† 10.11 13.1-2. §†† 10.12 3.1. §‡ 10.13 Rooma 12.3. §†† 10.15-16 Slənə 19.21; Rooma 15.20.

paa Əntarŋə ka tii. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə." ^{‡†18} Ma əndətə ca dəlagi də naakii na, pooshi Əntarŋə ka luuvənə tə ci, see tə əndətə ci Slandanə a dəlagi də ci. ^{‡†}

Bulusə da majirakinə nga masləkee ənja

11 Ma nə nyi ka nəhənə, ka sə'wanə nuunə tə nyi, nya diikə gi'u. Tuutətə'ə, sə'wamə tə nyi ha'ə.

² Agi sərəhənə nə nyi agyanuunə putə nga Əntarŋə, acii kə vii nyi tuunə ka *Aləmasiihu makə sətə ci ənjə a vii malaaba madanə ka ngurii rəŋwə dyanə. ^{‡‡†3} Ngwaliiki acii ga sətə slənəni də Hawa a slənəni duunə noonə. Ma Hawa, kə gəpətə rəhunə də ki də ciciərə-naakii. Ha'ə nuunə əsə. Ngwaliiki acii ga hiima goonə a njsləgi asəkə matahu rəgwa, una təkuree ka vii goonŋa ka Aləmasiihu. ^{‡‡†4} Acii kə fii nyi kə kapaa unə rəgwa ka əndə'i əndə ca waaza koonə əndə'i uushi agyanə Yeesu bwəsə ka ətə waazii inə koonə, kə liwuunə əndə'i Ma'yanə tsarə bwəsə ka ətə shuunə liwu, kə liwuunə əndə'i habara tsarə bwəsə ka Njuni Habaratə liwuunə. ^{‡‡‡}

⁵ Ma cii kya nəhə kamə, pooshi nyi əki ka ənjitsə cuuna nəhə makə matahu masləkee ənji nə tii. ¹⁸⁶ Taa paa nyi mbee ka wabənə, amma tə'i shiinə anəki makə sətə sənaavə nyi ka baariinə koonə taa ngutə saa'i patə, taa agi ngutə uushi patə əsə. ¹⁹

⁷ Ya sarə, kə dii nyi 'waslyakəənə makə hətəpaa nyi naaki nə kaa nya shii duunətə duunə kwa? Acii kə waazii nyi koonə Njuni Habara nga Əntarŋə nga zabə yadə luu taa mi acii unə. ²⁰⁸ Kə liwə nyi kwaba acii hara İkalisiyanyinə, nya slənə ahadoonə. Ma ətsə kamə, ka banə nə nyi makə kə gəpətə nyi də uushi aciitii kaa nya shii tsakənə duunə. ²¹⁹ Ma saa'itə nyi ahadoonə, kə mwayi nyi tsakənə tə nyi də kwaba, amma paa nyi fitinii tuunə koona vii ka nyi. Kə shi hara ndzəkəŋushi'inə gaamə də Makiduuniya, kə vii tii ka nyi patənə nga sətə cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunə shaŋə. Paa nyi ka danə ha'ə boo nga əna taa aakəŋwa, koona shii tsakənə tə nyi. ¹⁰ Wiitə sətə cii kya dəla də naaki na. Də goonŋaanə nga Aləmasiihu nə nyi ka banə koonə, ma nyi, pooshi əndə təŋapaanə tə nyi ka dəla də naaki nə ha'ə anə hanyinə nga Akaya patə. ²²¹¹ Aa acii mi dii? Acii paa nyi agi uudənə tuunə kwa? Kə shii Əntarŋə, kə uu'i nyi tuunə. ²³

¹² Makə sətə paa nyi fitinii tuunə, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də danə ha'ə, kaa nya shii təŋagi rəgwa ka majirakinə nga masləkee ənji nga dəlaginə, təya ba oo'i, mbərə mbərə nə slənətii da neenə. ²⁴¹³ Ma tsarə nga masləkee ənjitsa, əntaa masləkee ənji nga tanta-nyinə nə tii. Agi jirakənə nə tii də slənətii, təya geegi ka natii nə makə masləkee ənji nga Aləmasiihu nga tanyi. ²⁵¹⁴ Əntaa sə nga hurəshishinə ətsa, acii *Seetanə maa, kə geegi ci ka naakii nə makə malaa'ikatə ca bərə.

‡† 10.17 İrim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. §‡ 10.18 1 Koor. 4.4-5. §‡† 11.2 Af. 5.25-27. §‡‡ 11.3 'Wat. 3.1-5,13. §‡‡‡ 11.4 Gal. 1.8-9. 18 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. 19 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. 20 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18. 21 11.8-9 Fil. 4.15-18. 22 11.10

¹⁵ Acii ha'a, mada geegi enji slanaakii ka natii na make enji slane goongaane, antaa mu'umae uushi. Ma ka muudine, kade na taya upaa dzalane ete dabee taya upaa. †

Sa cibanyiine nga Buluse putae nga waazane

¹⁶ Kaa nya ane ka banae, ga taa wu a nehae make diikane cii kya diike. Amma make ke nyihuune ha'a, luume ta nyi make sete cuuna luu hara madiike enja. Nyi maa, kaa nya shii delagine gi'u naaki. †¹⁷ Weewee ma sone cii kya ba endze'i, antaa hiima nga Slandana. Ma agi delaanee cii kya dela da naaki na, make nga madiike endee cii kya wabe. ¹⁸ Make dii ci enji lanje ca delagi da uushi'ine nga *duuniya, nyi maa, ka dane na nyi ha'a. ¹⁹ Ke bii une, ke shii une uushi'ine. Amma iite sanje mbee une ka sawate ta madiike enja? ²⁰ Waatoo, mada ke geegi tii koonae make maviine, taa gepatane duune, taa bera-pane tuune, taa tsagi koonae meeciine, agi sawatane nuune ta tii. ²¹ Ma nyi, antaa takureenae takuree nyi ka dane koonae ha'a.

Amma taa mi patae deliigi taa wu, nyi maa, ka delagine na nyi da sekii. Make nga madiike endee cii kya wabe. ²² Taa ma bii tii enji *Iberaniya na tii, nyi maa, ci na nyi. Enji Israyiila kwa? Nyi maa, ci na nyi. Slikerane nga Iberahiima kwa? Nyi maa, ci na nyi. ²³ Taa ma bii tii enji slane ka Alamasiihu na tii ese, amma nyi na matahu endee slane palee ka tii. Make nga madiike endee cii kya wabe. Ke slenyii da gazhi'waanee palee ka tii; bezekii pya'a enji ta nyi a furashina palee ka tii; bezekii fesli enji ta nyi ese palee ka tii; ama we na nyi uusera patae. † †²⁴ Tufe jike *Yahudiine ka fesi-lane ta nyi da u'yanee makkae pu'une aji alinje. ²⁵ Makkae jike gayine nga ha da Rooma ka fesi-lane ta nyi. Ke kaalii enji ta nyi da faariine ranje sade. Makkae jike kumbawalae ka cipagerane da nyi aagi ma'ine. Ke shi nya kii uusera, nya ba'anetsaa agi ma'ine. ²⁶ Agi wiigi'ine na nyi lanje. Pooshi bwaya uushi ete paa nyi nee. Ta'i tanje gaeera, ta'i mahiirane a ragma, ta'i ngwalane acii enjaaki Yahudiine, ta'i ngwalane ese acii hara slikerane, ta'i ngwalane asake veranyine, ta'i ngwalane agi biline, ta'i agi uunava, ta'i ese acii majirakine nga enji na'una. ²⁷ Ke slenyii da gazhi'waanee ka shanje. Bezekii na nyi ka ba'agine njiharame yade nunyine agiki. Ke dii madafane da meegiirane ta nyi. Lanje na nyi ka ndaane yade zema, taa kuvae nga baane dave, taa kejeerane. ²⁸ Bwase ka harakii maa, uusera patae na nyi ka buure patane nga Ikeliisiiyanyine. ²⁹ Mada ke epigi vii goonga nga anda, agi zhi-manee ta nyi asakaki. Maa ke kave enji ta endee'i endee ka da 'waslyakane, ka bezane na sakaki. ††

³⁰ Mada ka delane na nyi da naaki na, see da sete ca baare make sete antegi shishinaki delagineki. ³¹ Ma

1 Koor. 9.15-18. 23 11.11 1 Koor. 16.24. 24 11.12 11.5; 12.11. 25 11.13 Fil. 3.2; Saniine 2.2. † 11.15 4.10; Rooma 2.6. †† 11.16 12.6. ‡ 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. †† 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. †† ke slenyii da gazhi'waanee: 1 Koor. 15.10; furashina: Slane 16.23. ††† 11.24 Dzak. 25.3. ††† 11.25 Slane 14.19; 16.22. § 11.26 Slane 9.23; 14.5. §† 11.27 6.5. §†† 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. §† 11.30 12.5; 1 Koor. 1.31.

Entanfe Dii Yeesu Slandanaame, wa enje a dela da lamakii ka ca'a ndenje ndenje. Ke shii ci oo'i, antaa jirakane cii kya jirake. ³² Ma saa'ite nyi da Damasakuse, ta'i endee'i ngwamane atsa sade ngwanje Aratasae, ke kave ci kaa enje a nehae uura mayi nga verane, kaa enje a shii kase na ta nyi. ³³ Amma ke kagera enji ta nyi aasake dave, enje a kyagera ta nyi da mapacakine nga mahwala nga verane, nya mberade acikii.

Uushi'iite baarii Slandane ka Buluse

12 Tyase ka delagine na nyi da naaki na. Taa ngahi pooshi uushi ci delaginekii a tsakave, patae da ha'a, ka wabane na nyi agyane uushi'iite baarii Slandane ka nyi. ² Ke shii nyi, ta'i endee'i endee na'una shi Slandane a ngere ta ta ci aadegyae aabiikii. Ke uugi dane faze pu'u aji enfwade ana. Ma endetsa, nyi ka neki. Taa tantanyine ke slenyi ha'a, taa saniine, ma atsa, paa nyi shii. Entanfe shii ci daanekii. ³ Ma nyi, ke shii nyi, ke ngire enji ta nyi aagi Alajana. Taa tantanyine, taa saniine, Entanfe shii ci daanekii. ⁴ Ma dave, ke fii nyi uushi'ine ese ete pooshi enji ka mbee ka batane, pooshi endee shinkine mbu'i bahae batane. ⁵ Acii ha'a, ma ke ragsatsa, ka delagine na nyi da naaki na. Amma ma ke ragma nga endee shinkine, pooshi uushi cii kya delagi madaame da uushi'iite ca baarii etanaaki dadave. ⁶ Mada ke mwayi nyi delagi da naaki na, paa nyi ka ndaane ka madiike anda, acii goonga nii kya wabe. Amma ke bwasee nyi ka haalakii ha'a, acii ga endee'i endee a ngire ta nyi palee ka make sete cii keya tsaame ta nyi taa fa wabanaaki.

⁷ Ha'a ese, ke dave enji ka nyi endee'i bwaya uushi ete ndaane make dave ashiki, acii ga nya hanje ta naaki na putae nga uushi'iite ci Entanfe a baarii ka nyi. Ma atsa, maslakee endee nga Seetane, kaa ca cibe ka nyi. Ma dii atsae patae, acii ga nya hanje ta naaki na. ⁸ Makkae jike nyi ka kadiine ta Slandane kaa ca ngeregi ka nyi. ⁹ Amma ma jikanaakii ka nyi, uu'ci ci, "Pwapoonaaki na sete dabee ha upaa, acii mada matakii na anda, parake ndaane ngeeranaaki ashikii." Ci nee une, ma nga ana, da moodasake na nyi ka delagine da naaki na putae nga etanaaki, kaa ngeerane nga Alamasiihu a shii ndaane ashiki. ¹⁰ Ka moodasake na nyi da etanaaki. Mada dzaanii enji ta nyi ese, ka moodasake na nyi. Ha'a ese, nyi agi sa ngere'wa da ciba, da agi asaranyine, atsae patae ka putae nga Alamasiihu cii kya da ha'a. Make dii ci matakii na nyi, da ngeerane na nyi.

Buure uushi'ine nga Buluse agyane enji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, ke iike nyi putae nga delaanaaki da neki. Amma une kave ta nyi ka dane ha'a. Ma dabee, une na delane da nyi, acii pooshi hate palee matahu maslakee enjitsae goone ka nyi make sete cuuna hiima. ¹² Ke ndzaa nyi ahadoone da sawatane ka shanje, ke dii nyi

§†† 11.31 1.23. §† 11.32-33 Slane 9.23-25. §† 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. §§† 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. §§† 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13.

madiigərə slənənyinə da sə n̄ga hurəshishinə lan̄ə əsə. Ci ca baarə oo'i, masləkee əndə n̄ga tantanyinə nə nyi. ^{†13} Ma nya, paa nyi dii kama kamaanə ahadoonə da hara Ikəliisyaninə, amma see uushi rəjwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tə nyi. Acii ha'ə, mada bwayakii dii nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi! ^{††}

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoonə n̄ga makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Acii moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Acii dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənətii. ^{††15} Ka dənə nə nyi moodasəkə n̄ga bələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putə n̄ga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uudənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə lan̄ə kwa? ^{††}

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə dii nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə koonə ka shii satə də nuunə. ¹⁷ Ya sar̄ə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa n̄ga rəjwə agi ənjitsə sləkee nyi koonə kwa? ^{††18} Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkee ka əndə'i ndzəkəjunə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə. ^{†††}

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goon̄ga geenə ciina baarə aakəjwacii unə. Pooshi. Akəjwacii Əntar̄fə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina da patə, ka tsakənə duunə koonə dzə aakəjwa. ²⁰ N̄gwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Mada kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəbee, ka dənə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya da koonə. N̄gwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəxzənə n̄ga səka, da uudənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da har̄ətə na, da mamaadənə n̄ga har̄kala. ^{†††21} N̄gwaliiki əsə, mada kə gi nyi aahoonə, acii goona dāvə ka nyi ayinə akəjwacii Əntar̄fə, nya n̄gəərə ma putə n̄ga ənjitə sha dii 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajijiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka Əntar̄fə. [§]

Muudinə n̄ga wabənə

13 Mada kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə n̄ga sədfəki. Mada kə gi nyi, taa n̄gutə wabənə patə ma'i ahadoonə, n̄ga'ə ka nyi kaa ənji bərə'i taa palee ka bərə'i a baarii tantanyinə n̄ga wabənəkii. ^{§†2} Wanyit-

† 12.12 Slənə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19.
†† 12.13 11.7-9. † 12.14 13.1. †† 12.15 1 Koor. 16.24. †† 12.17 7.2. ††† 12.18 2.13; 8.6,16-17. ††† 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11.
§ 12.21 13.2. §† 13.1 12.14; Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19.

sə ka wabənə ka ənjitə sha dii 'waslyakəənə da patənə n̄ga hara ənja, wanyitsə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahoonə n̄ga bərə'inə. Ma wabənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə. ^{§††3} Makə dii ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dza-lənə tuunə, amma tə'i ci da n̄geerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii n̄ji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəda n̄ga Əntar̄fə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəda n̄ga Əntar̄fə ciina slənə putə n̄ga ləbənə geenə da Aləmasiihu. ^{§†}

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee mada ma'ə unə da i əpinə agi vii goon̄ga goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, mada pooshi unə ka mbu'utəgi də təbətətsə shar̄ə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiinə niinə acii Əntar̄fə, acii goona dii bwaya uushi. Ma ciina da ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə da sətə ndzaanə də rəgwakii, taa n̄gahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka da sətə ca bərapaa goon̄gaanə, amma sətə ca kira goon̄gaanə daniinə. ⁹ Ma ina, taa matəkii niinə, mada da n̄geerənə nuunə, ka moodasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəjwa agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabəənə saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntar̄fə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə koonə baawədatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsə, baawəda n̄ga ghənənə duunə aakəjwa, əntaa baawəda n̄ga ənyanə duunə aaba'ə. ^{§††}

¹¹ Ma əndzə'i dii kadashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Dāmə gazhi'waanə n̄ga ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə wabənaaki, luuvəməshinə, unə ndzaa agi jamənə. Ma Əntar̄fə Əndə uudənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə. ^{§††12} Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəjwə agi ləmə n̄ga Əntar̄fə. ^{§††13} Agi nəhəpaanə nə ənji n̄ga Əntar̄fə tuunə patə. ^{§††}

¹⁴ Ma pwapoonə n̄ga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uudənə n̄ga Əntar̄fə, da gəshinə n̄ga Malaaba Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

§†† 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. §† 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8. §†† 13.10 13.2; 10.8; 1 Koor. 4.21. §† 13.11 Yooh. 14.27; Rooma 15.33; 1 Koor. 7.15; Af. 6.23; Fil. 4.9; 1 Tees. 5.23; 2 Tees. 3.16; Ibər. 13.20; 1 Piita 5.14. §† 13.12 1 Koor. 16.20. §†† 13.13 Mar. 13.11; Rooma 8.26,39; Gal. 6.18.

Galatiya

1 Wiinē ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tē nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ngeerənə nŋa əndə əsə, amma də ngeerənə nŋa Yeesu *Aləmasiihu da nŋa Əntarŋfə Dəsənaamə ətə madēe ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda. ^{†2} Ma inə da patənə nŋa ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə nŋa Galatiya patə. ^{††3} Wa Əntarŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə nŋa 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntarŋfə Dəsənaamə. ^{‡5} Wa ənjə a duunətə tə Əntarŋfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyanə nə Njunyi Habara

⁶ Kə dii ka nyi ka sə nŋa hurəshishinə ka shaŋə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutsə kə kaaree ka Əntarŋfə Əndətə 'wii tuunə dagi pwapoonə nŋa Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i nŋunyi habara. ^{††7} Amma, ma goonŋakii, pooshi əndə'i nŋunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njunyi Habara nŋa Aləmasiihu. ^{†††8} Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i nŋunyi habara pamə, bwasə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntarŋfə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntarŋfə a naalagi tə ci. ^{†††9} Makə sətə shiina bii koonə daga nŋukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə: ma əndətə waazii koonə nŋunyi habara pamə, bwasə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntarŋfə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ca kadeesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadeesəkə ka Əntarŋfə cii kya wabə. Anii ma bii unə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadeesəkə ka ənji cii kya wabə ha'ə, kada mandzaamə nyi ka əndə slənə nŋa Aləmasiihu. ^{†††}

Zhi'inə nŋa Bulusə ka masləkee ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njunyi Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi. ^{§12} Ma'upaamə nyi daci əndə shiŋkinə,

† 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. †† 1.2 1 Koor. 16.1. ‡ 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; Ibər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. †† 1.6 Ibər. 12.15. †† 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. ††† 1.8-9 1 Koor. 16.22. ††† 1.10 1 Tees. 2.4-6. § 1.11-12 1.1.

pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə nŋiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara nŋa ndzaanaaki nŋukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina nŋa *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya nŋa Əntarŋfə də məza cibə. Kə ciŋə nyi ka shaŋə kaa nya saawee. ^{§†14} Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina nŋa Yahudiinə ka shaŋə, palee ka bəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə nŋa nŋeeriiki agi nə'u alə'aada nŋa dzədzəshi'inaamə.

¹⁵ Amma, ma Əntarŋfə da pwapoonaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. ^{§††16} Makə mwayi ci baarii ka nyi Uzənaakii, kaa nya shii waaza Njunyi Habara agyanəkii ka hara slikerənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, ¹⁷ paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takəŋuyi ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə aanə hanyinə nŋa Arabiya. Ma daba'əkii, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vərənə nŋa Damasəkusə.

¹⁸ See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə, kaa nya nee ka Piita. ^{§†} Ina da baanə pu'u aji tufə da ci. ^{§††19} Agi baatsaaki ha'ə boo, ma-neemə nyi ka hara masləkee ənji, madaamə ka Yakubu ndzəkəŋuci Slandana. ^{§†20} Ma wabəətə nyaahə nyi koonə, goonŋa tsəkə tsəkə, pooshi jirəkənə agikii taa fidyasə. Akəŋwacii Əntarŋfə cii kya ba koonə. ²¹ Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aanə hanyinə nŋa Siriya da nŋa Silikiya. ^{§†22} Ma ka saa'ita, patənə nŋa Ikəliisiyanyinə anə hanyinə nŋa Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. ²³ Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə nŋukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii goonŋa ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." ²⁴ Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntarŋfə putə nŋa zhi'unaaki.

Luunə nŋa hara masləkee ənji tə Bulusə

2 Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barənaba. Nya 'waanə tə Titusə. ^{§††} ^{§††2} Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntarŋfə də naakii nə baarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka da mətəŋkinə, wata inə da gayinə tanə. Nya dzə-

§† 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9. §†† 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. §† Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. §†† 1.18 Slənə 9.26-28. §† 1.19 Mat. 13.55. §† 1.21 Slənə 9.30. §†† 2.1-10 Slənə 15.1-19. §†† 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13.

gunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə. Ma dii nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rəjwə agi waazanə geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. ¹³ Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə n̄ga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. ⁴ Taa n̄gahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi dii ha'ə. Ma ənjitsa, kə datə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka dəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya n̄ga Yahudiinə makə n̄ga n̄jukə. ¹⁵ Amma, maluuvmə inə wabənətii taa gi'u, acii ga goon̄gaanə n̄ga wabənə n̄ga Əntanfə a zagi a nuunə.

⁶ Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə maduunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akənjwacii Əntanfə. Ma gayitsə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə n̄ga Əntanfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsəkəvə tii. ⁷ Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntanfə ka nyi slənə n̄ga waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə n̄ga waaza Njunyi Habara ka Yahudiinə. ¹⁸ Acii Əntanfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntanfəkii rəjwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikərənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəjəe Ikəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntanfə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəjwə ha'ə, wata təya kəsəshi ci-iniinə deenə da Barənaba, ina wabəgərə ka ma rəjwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikərənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəjwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə aha-datii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga n̄jukə əsə. [#]

Dzalənə n̄ga Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya madə, nya wabə ka ci akənjwacii patənə n̄ga ənja acii kə dii ci məzaanə. ¹² Waatoo ma n̄ga n̄jukə, kə n̄jii kəya zəmə ka kəjwə rəjwə da hara slikərənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya ənjitə sləkee Yakubu, waatoo ənjitə ca han̄jətə ryaminanə, wata ca n̄gwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kəjwə rəjwə da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə n̄ga Yahudiinə ka da ghatə goon̄gaanə makə naakii. Patə da Barənaba, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa goon̄ga makə sətə bii Njunyi Habara, wata əjki nyi ka Piita akənjwacii patə, "Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə aa hanə, maslənəmə hə makə n̄ga Yahudiinə. Amma makə n̄ga hara slikərənə ndzaa hə. Ya makə dii ha'ə əna, də iitiitə banəku ka hara slikərənə, see a da tii sətə ci Yahudiinə a da tyasa?"

† 2.2 2.6,9. †† 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. ‡ 2.6 Rooma 2.11. †† 2.7 1.15-16; Rooma 1.5. †† 2.10 Rooma 15.26. ††† 2.12 Slənə 11.3.

Upaa luupaanə n̄ga *Yahudiinə da hara slikərənə

putə n̄ga vii goon̄ga

¹⁵ Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikərənə. ¹⁶ Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goon̄ga akənjwacii Əntanfə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii goon̄ga ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə goon̄ga, keena shii ndzaanə ka ənji goon̄ga akənjwacii Əntanfə. Dagi vii goon̄ga geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji goon̄ga akənjwacii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə goon̄ga akənjwacii Əntanfə də slənətə sətə bii bariya. ¹⁷ Taa inə Yahudiinə, də vii goon̄ga ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji goon̄ga akənjwacii Əntanfə. Də ci baarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rəjwə niinə da hara slikərətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Madə ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka da 'waslyakənə nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Madə kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya n̄ga Yahudiinə, ci nə kə tan̄jəgi nyi sətə bii Əntanfə ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nə nyi akənjwacii bariyatsa, ci bələgi tə nyi. Ma dii ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da əpinə akənjwacii Əntanfə. Kə bələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashii ənfwa. ²⁰ Taa n̄gahi wanyinə da əpinə amaki, patə da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki əndzə'i, də vii goon̄ga ka *Uuzənə n̄ga Əntanfə ətə uudəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kagi pwapoone n̄ga Əntanfə shaŋə. Acii maci də nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə goon̄ga akənjwacii Əntanfə, kada uushi zabə nə əntənə n̄ga Aləmasiihu.

*Bariya taa vii goon̄ga ka Əntanfə

3 Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə han̄kala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə n̄ga'ə makə sətə əjki Yeesu ashii ənfwa, wu saŋə zagi də han̄kala goona ha'ə kwa? ² Amma tə'i uushi rəjwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə n̄ga Əntanfə. Ya upaa unə saŋə, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Njunyi Habara, una luuva? ³ Mi diikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəda n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntanfə; amma koonə uudəpaa də n̄geerii unə nii? ⁴ A zagi bəzə cibətə cibunə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə. ⁵ Agi viinə nə Əntanfə koonə Ma'yanakii, agi slənənə nə ci uushi'iitə ca da hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya da ha'ə saŋə, acii putə n̄ga slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə n̄ga vii goon̄ga goonə ka ca?

⁶ Datəmə han̄kala goonə aane sətə bii malaaba ləkələkətə agyanə Ibərahiima tuu'ina, "Kə vii ci goon̄ga

††† 2.16 3.10-12; Rooma 3.20-30. § 2.17 Rooma 2.17-3.20. §† 2.19 6.14; Rooma 7.6; 6.2-4. §†† 2.20 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14. §† 3.1 5.7. §†† 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. §† 3.4 4.11.

ka Əntañfə. Putə nga vii goonğaakii əsə ngirə Əntañfə tə ci ka əndə goonğa.”^{†7} Makə ha'ə dii əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonğa, tii nə tantanyiitə slikərənə nga Ibərahiima.^{††8} Kə bagi malaaba ləkaləkətə daga njukə oo'i, daga vii goonğatii nə hara slikərənə a ndzaanə ka ənji goonğa akənjwacii Əntañfə. Kə bagi malaaba ləkaləkətə Njunyi Habaratsə ka Ibərahiima daga njukə oo'i, “Kadə nə Əntañfə a da barəkaanə ka patənə nga slikərənə asəkə duuniya daciiku.”^{†9} Makə vii Ibərahiima goonğa, kə daanə Əntañfə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə nga ənji əsə: madə kə vii tii goonğa ka Əntañfə, ka tii daanənəkii barəkaanə makə sətə dii ci ka Ibərahiima.^{††}

^{†0} Amma, ma patənə nga ənjitə ca da hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeenə nə tii ka ndzaanə ka ənji goonğa akənjwacii Əntañfə, kəsənə kəshi gənjwanə nga Əntañfə tə tii. Aci ka bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, “Taa wu nə əndəkii patə, madə manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi gənjwanə nga Əntañfə tə ci ətsə.”^{††11} Ma ənə dəya, shii amə pənjəranə oo'i, pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonğa akənjwacii Əntañfə də nə'utə sətə bii bariya. Aci kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, “Ma əndətə ngirə Əntañfə tə ci ka əndə goonğa putə nga vii goonğaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə.”^{††12} Ma bariya, paa ci kənjəanə agyanə banə, wa əndə a vii goonğa ka Əntañfə. Amma kə bii ci makə sətə dii manəahəkii asəkə ləkaləkətə tuu'ina, “Ma əndətə nə'utə patənə nga sətə manəahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə da i əpinə də putakii.”^{†††}

^{†3} Aci ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeesu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca ngərəvə aanəkii tə naalatə njaama upaa. Makə sətə dii manəahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə tuu'ina, “Taa wu tsa'agi ənji aashi ənfwə, tə'i naalanə anəkii.”^{††4} Ma dii Yeesu Aləmasiihu ha'ə patə, kə barəkaatə bii Əntañfə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikərənə əsə daci Yeesu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntañfə viinə kaamə, daga vii goonğa gaamə ka ci.^{††}

*Bariya da sətə bii Əntañfə viinə

^{†5} Ndəkənjushi'inəkyə, takumə kaa nya baarə koonə əndə'i wabənə. Madə kə anyi ənji bəra'i wabənətii, kə kənjəanə tii anəkii də goonğa, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka pərəginə, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka tsəkəvə uushi aagikii əsə.^{†6} Ha'ə nə aləkawalə nga Əntañfə əsə. Ma aləkawalə nga Əntañfə, ka Ibərahiima da slikərənəkii dii ci. Əntaa ka slikərənə bəzəkii dii ci, amma ka slikərənə rəjwə. Yeesu Aləmasiihu nə slikərənəkii.^{††17} Wiinə sətə mwayi nyi banə: kə dii Əntañfə ka Ibərahiima aləkawala. Daba'ə fəzə gya'ə ənfwadə da makkə pu'unə vii Əntañfə bariya ka Yahudi-

† 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. †† 3.7 Rooma 4.11-12. ‡ 3.8 'Wat. 12.3. †† 3.9 Rooma 4.16. ††† 3.10 Dzak. 27.26; Yak. 2.10. ††† 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. †††† 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5. † 3.13 Dzak. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. †† 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2. ††† 3.16 'Wat. 12.7; 17.7-8.

inə. Aci ha'ə, pooshi bariyaakii shi ka pərəgi aləkawalə nga Əntañfə ka Ibərahiima, paa ci shi ka waalagi uushi'iitə bii Əntañfə daadanə əsə.^{††18} Aci maci ma barəkaanə nga Əntañfə, putə nga nə'utə sətə bii bariya, kə ndzaa ci ətsə əntaa putə nga aləkawalətə dii ci. Amma, ma dii Əntañfə ka Ibərahiima barəkaanə, putə nga aləkawalətə dii ci ka ci.^{†††}

^{†9} Ya makə ha'ə sanə, ka mi sanə vii Əntañfə bariya ka ənja? Ma vii Əntañfə kaamə bariya, ka shii ngiragi də 'waslyakəənə pənjəranə aa babara. Kə ndzaa ci da ngeerənə dənjə ka saa'itə shi slikərənə nga Ibərahiima ətə dii Əntañfə aləkawaləkii ka ci. Makə mbu'ya ci, pooshi bariya da ngeerənə ma'ə. Kə vii Əntañfə bariya ka əndə rəjwə daci malaa'ikanyinə, kaa ca ba ka ənja. Əndə rəgwa nə əndəkii.^{†20} Madə kə fii unə tə'i əndə rəgwa, kə shii unə ətsə, ahada ənji bəra'i nə ci. Amma, ma saa'itə dii Əntañfə aləkawalə ka Ibərahiima, pooshi əndə rəgwa ahadatii, ci rəjwə dyanə wabi ka ci.^{††}

Slənə nga *bariya

²¹ Ma bii unə noonə, pooshi bariya gənjə da sətə bii Əntañfə danə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Aci maci tə'i bariyatə ca vii əpinə, kada ka ndzaanə nə ənji ka ənji goonğa akənjwacii Əntañfə də nə'utə bariyaakii.^{††22} Amma, ma bii malaaba ləkaləkətə, agi da nwanuu-naakii nə 'waslyakəənə agyanə patənə nga *duuniya. Makə ha'ə dii ətsə, ma sətə bii Əntañfə viinə ka ənjitə vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.^{†††}

²³ Ma saa'yatə rəgwa ma'ə mawunəmə kaa ənjə a vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu, magwaləkii njiinə aaci bariya makə ənji furəshina. Amma makə shi Yeesu, kə wunəgi Əntañfə keenə rəgwa nga vii goonğa ka ci.^{†††24} Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə əndə dza-lənə tiinə taabu'u mbu'ya Aləmasiihu. Ma dii ha'ə, keena shii ndzaanə ka ənji goonğa akənjwacii Əntañfə də vii goonğa.^{†25} Makə wunyi rəgwa nga vii goonğa ka ci, pooshi bariya da ngeerənə agyaninə ma'ə.

²⁶ Unə patə, manjeevənə nga Əntañfə nuunə daga vii goonğa goonə. Ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu.

^{†27} Aci patənə goonə ətsə dii ənji koonə bapətisəma nga nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, kə ngiruuənə hanjalaakii.^{20 2128} Ma akənjwacii Əntañfə, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da hara slikərənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi kama kamaanə ahada nguyirənə da makinə. Patənə goonə, uushi rəjwə nuunə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.²⁹ Makə dii ci nga Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə ka slikərənə nga Ibərahiima ətsə. Kadə up-aanuunə sətə bii Əntañfə viinə ka ci da slikərənəkii əsə.²²

4 Takumə kaa nya tsəkə banə koonə: madə ma uuzənə ga dii asii, taa ngahi naakii nə uushi'inə

† 3.17 Shig. 12.40. ††† 3.18 Rooma 4.14; 11.6. †† Rooma 4.15; malaa'ikanyinə: Slənə 7.38,53; Iber. 2.2. †† 3.20 Dzak. 6.4. ††† 3.21 Rooma 7.13; 8.2. †††† 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. †††† 3.23 4.3. 18 3.24-25 Rooma 10.4. 19 3.26 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. 20 3.27-28 Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. 21 3.27 Rooma 6.3; Af. 4.24. 22 3.29 3.7,14,18; 4.7.

nga dii patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi ci, makə mava ndzaanəkii. ² Ənji nə nəhənə tə ci, təya dəkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə mbu'yanə uusəratə kapaa dii ka ci rəgwa nga da naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə nga patənə nga sətə ci əndə shiŋkinə a paslə ganə agi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uusəratə kəŋee Əntarŋfə, kə sləkəe ci ka Uuzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiŋkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə bariya nga Yahudiinə. ⁵ Ma dii ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa ənjitə gwaləgi bariya tə tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə nga Əntarŋfə. ⁶ Kə sləkəe Əntarŋfə ka Ma'yanə nga Uuzənaakii aasəkə moodəfaamə ka baariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tə Əntarŋfə, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Aci ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə nga Əntarŋfə nuunə. Makə dii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə nga sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə. [†]

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

⁸ Ma saa'yatə unə ma'ə mashiimə tə Əntarŋfə, kə ndzaa unə makə maviinə nga əntarŋfənyinə kama kama. ^{††} Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntarŋfə. Ma nee nyi, gədə banə, Əntarŋfə shii tuunə. Də iitiitə saŋə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazabə uushi ətə pooshi ngeeriikəya? Ka mi saŋə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ^{†††} ^{††††} Iitiitə saŋə kavuunə nuunə ka da kumənyinə nga Yahudiina? Taa kumənə nga zhi'wanə nga əndə'i uusəra, taa nga ləgida, taa nga fəza, agi danə nuunə. ^{†††††} Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saŋə, kaa slənəaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zabə nii?

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa nŋgahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi nŋgirə naaki nə makə əndə Yahuda. Aci ha'ə tuutətə'a, damə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha bəzee ka səkəki taa fidyasə. ^{††††††} Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə Njunyi Habara, də gwakənaaki ka bwaneə ahadoonə upaa nyi rəgwa nga waazanə. ^{†††††††} Kə cibunə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenə taa kaginə, kada ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də moodasəkə makə malaa'ika nga Əntarŋfə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na. ¹⁵ Aadəma paləgərə moodasəkətə goonə kwa? Aci kə shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kə mbee unə ka nŋgyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kada kə vii unə. ¹⁶ Dama saŋə dii nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə goonŋa?

¹⁷ Ma ənjitə nŋgərəgi haŋkala goonə aashitii, əntaa nŋgunyi uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkəenə kaamə, koonə nə'u tə tii. ^{††††††††} Madə ka nŋunyi rəg-

† 4.3 4.9-10. †† 4.4-5 3.13; YooH. 1.14. ‡ 4.6 Rooma 8.15-16. ††† 4.7 Rooma 4.13; 8.17. †††† 4.8 1 Koor. 8.4-6. ††††† 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. †††††† 4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15. § 4.10 Dzak. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. ††††††† 4.12 1 Koor. 9.19-21. †††††††† 4.13 Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7. ††††††††† 4.17 1.7.

wa, nŋga'ə nə nŋgərəgi haŋkala nga əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka danə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə. ¹⁹ Uji ənŋaakya! Aci sa bwaneə nə nyi asəkə moodəfəki ka puta goonə, makə mitə dasəka ki agi bərakənə. Aci sanə nə nyi bwaneakii asəkə moodəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna nŋgərə haŋkala nga Yeesu Aləmasiihu. ^{††††††††} Amma, ma mwayi nyi, kada ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kada kə njii nya wabə koonə furəŋə furəŋə. Aci agi buurənə nə nyi tuunə ka shaŋə.

Makə ndzaanə nga Hajara da Saraatu

²¹ Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a da nŋwanuunaakii agyanuunə saŋə, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci. ^{†††††††††} Ma uuzətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama poo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzətə pwayi dimwa ka ci, də putə nŋga aləkawalətə dii Əntarŋfə pwayi ki ka ci. ^{††††††††††} Ma ətsə patə, kə ndzaa ci makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə dii Əntarŋfə daga nŋukə. Ma əndə'i rəŋwə agi makiitə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə dii Əntarŋfə anə giŋutə dii ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. ^{†††††††††††} Kə ndzaa ki makə giŋwə Siina ətə anə hanyinə nga Arabiya. Kə ndzaa ki makə Urusaliima nga zamanə əsə. Aci ma patənə nga ənjitə də Urusaliima, maviinə nga bariya nə tii. ²⁶ Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki nə məsənaamə. ^{††††††††††††} Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə tuu'ina: ^{††††††††††††††}

"Ma hə, miitə ma'upaamə pawa, dawə moodasəka. Ma'ə hə mafamə zəmənə nŋga pawa, amma dawə kyalaliinə nŋga moodasəka, acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka nŋga nuzhiwə."

²⁸ Ndzəkəŋushi'inəki, ma unə, manjeevənə nŋga Əntarŋfə nuunə tanyi. Aci daga nŋukə dii Əntarŋfə aləkawalaakii ha'ə makə ətsa, makə sətə shi ca dii agyanə poonə tə Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuzətə pwayi ənji makə manjeevənə saakii, kə cibee ci ka uuzətə pwayi ənji də nŋgeerənə nŋga Ma'yanə nŋga Əntarŋfə. Ci nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə. ¹⁸³⁰ Amma iitə bii ləkələkətə nŋga Əntarŋfwa? Ma bii ca, "Ləkəgi mitə mava da uuzənatə kyakya'ə. Aci pooshi uuzənə nŋga mava na zəmə yi nŋga dii, see uuzənə nŋga dimwa daanəkii na zəmə."

¹⁹³¹ Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə dii əna, manjeevənə nŋga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə nŋga mava.

Goona kagi dimwaanə goonə

5 Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə saŋə saŋə. Aci-

†††† 4.19 1 Koor. 4.15. ††††† 4.22 'Wat. 16.15; 21.3. †††††† 4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. ††††††† Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. †††††††† 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. ††††††††† 4.27 Isaa. 54.1. 18 4.29 'Wat. 21.9. 19 4.30 'Wat. 21.10.

ikii ma dānuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka da mavaanə ma'ə. †

² Fatəmə ŋga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: mada kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u. ³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə ŋga bariya dərjwa'ə.

^{†4} Ma unə ənjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntanfə, kə lagyuunə noonə nə ashi Yeesu Aləmasiihu. Dzađə dzađə nuunə da pwapoonə ŋga Əntanfə əsə. ⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii goonŋa ka Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntanfə. Tə ci niinə ka gəranə də ŋgeeriitə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Madə ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi ka ma kamaanə akəŋwacii Əntanfə. Vii ka ci goonŋa nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tē hara ənji. ††

⁷ Ma ŋga ŋuka, ŋga'ə njuuna slənə. Wu sanə ənyi ka təŋaginə tuunə agi nə'u rəgwa goonŋa? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa Əntanfə ətə 'wii tuunə dii koonə. ††9 Kə shii unə, agi banə nə ənji, də uundzə burəŋanə fidyasə əbunə ma'usə ənvwə pasə a gəra. ††10 Makə dii ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəŋwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gərjwanə ŋga Əntanfə tē ci, taa ci nə wu patə. †††

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maci haala ŋga dzənə aa babara nə nyi ka waazanə, kada pooshi ənji ka cibeenə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə ŋga Yeesu Aləmasiihu ashi ənfwa, kada pooshi ka bəzee ka səkə ŋga ənja. ⁵¹² Ma ənjitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonaki, wa təya dzə aakəŋwa də tasə natii nə dərjwa'ə.

¹³ Ma unə ndzəkəŋushi'inəkya, ma 'wii Əntanfə tuunə, koonə ndzaa ka dimuyinə. Amma uushi rəŋwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə dii unə ka dimuyinə, a slənuunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi. Ma dānuuna, uudəshimə, una tsakəshi ahadoonə. ⁵¹⁴ Aci anə wabənə rəŋwə libə patənə ŋga bariya ŋga Əntanfə, waatoo, "Uuduu tē əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ⁵¹⁵ Amma, madə agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə ŋga bilinə, nəhəmə noonə na acii goona zama də noonə na. †

Slənə ŋga shishinə da poo ŋga Ma'yanə ŋga Əntanfə

¹⁶ Ma sənə banəki koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaba Ma'yanə a ta koonə kəŋwanə, acii goona slənyi sətə mwayi shishinuunə. ⁵¹⁷ Aci kə shii unə, pooshi Malaaba Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi shishinə ŋga əndə slənənə. Shishinə ŋga əndə əsə, paa ci ka lu-

uvə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə slənənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə tii. Ci dii pooshi unə ka mbee ka slənə sətə mwayi unə. ⁵¹⁸ Amma, madə Malaaba Ma'yanə ca ta koonə kəŋwanə, pooshi *bariya da ŋgeerənə anuunə ma'ə. †

¹⁹ Ma shishinə ŋga ənda, pəŋgəranə a babara nə sətə cii kəya slənə. Waatoo, aləhiinə, ajjijnənə, badawaanə, ⁵²⁰ paaslə uuləminə, mətəooyaanə, dəkə daawaanə ka ənda, təya daada mabizhinə, sərəha, bəzə səkə, uudənə ka na, təkəkəshinə da madəe ka mbəzə ahada ənja, ²¹ ətsə hara ənja, kavə nə ka saasa ənvwa, da bwanjaraanə. Agi daadanə nə ənji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii koonə ŋukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo, ma ənjitə ca slənə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə shanə.

²² Amma, ma slənə ŋga Malaaba Ma'yanə naakii, wiinə pawakii: uudəshinə, da moodasəkə, ndzaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə təgunuunə ŋga ənda, də ŋga'əənə ka ənja, slənə uushi də rəgwakii, ⁵²³ bane ka na, ətsətə na. Ma tii ətsə, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa ŋga dānə. ⁵²⁴ Ma ənjitə ləbə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə ŋga shishinətii. ¹⁸²⁵ Makə dii ci Malaaba Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə kəŋwanə. ¹⁹²⁶ Gaama duunətə naamə na, gadaama alə haliminə ŋga ənja, gadaama daada sərəhə ahadaamə əsə. ²⁰

Tsakəshinə ahada ənja

6 Ndzəkəŋushi'inəkya, madə kə lii unə əndə agi də 'waslyakəənə, ma unə ənə ci Ma'yanə ŋga Əntanfə a ta koonə kəŋwanə, ənyagərəmə də ci kaa ca nə'u rəgwa goonŋa. Amma wabəmə da ci də mooda ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci. ²¹² Ŋgəərəshimə tərənə goonə, acii madə agi ŋgəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə wabi Yeesu Aləmasiihu. ²²³ Ma əndətə mambu'umə bahə baananə tē ci agi ənja, madə kə bii ci, "Pooshi maduunə əndə makə nya", kə ha'u ci də naakii na. ²³⁴ Ma sətə dəbee, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Madə kə nee ci ka slənaakii ŋga'ə, wa ca da moodasəkə ka putakii. Amma ga ca da moodasəkə acii palee naakii slənə ka ŋga hara ənji də ŋga'əənə. ⁵ Aci kadə nə taa wu patə a ba slənaakii. ²⁴

⁶ Ma əndətə ci ənjə a dzəgunə ka ci wabənə ŋga Əntanfə, wa ca təkəe ka ŋunyi sətə acii kii patə da əndətə ca dzəgunə ka ci. ²⁵

⁷ Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntanfə. Aci ma sətə ləgii ən-

† 5.1 2.4; 4.5,9; 5.3. †† 5.3 3.10,12; Rooma 2.25. † 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. †† 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. †† 5.8 1.6-7. ††† 5.9 1 Koor. 5.6. ††† 5.10 1.7. § 5.11 6.12,14; 1 Koor. 1.23. §† 5.13 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. §†† 5.14 Leew. 19.18; Rooma 13.9. §† 5.15 Yak. 4.1-2. §†† 5.16 5.25; Rooma 8.2-13.

§† 5.17 Rooma 7.13-23. §† 5.18 Rooma 6.14; 7.4. §†† 5.19-21 Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Səniinə 22.15. §§† 5.22 Af. 5.9. §§§ 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. 18 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. 19 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. 20 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. 21 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. 22 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. 23 6.3 1 Koor. 4.7. 24 6.5 Rooma 2.6; 14.12. 25 6.6 1 Koor. 9.11,14.

da, ci upaanækii. ⁸ Waatoo, ma əndətə slənyi sətə kadeesəkə ka shishinə, wu nə shikwaakii. Amma, ma əndətə slənyi sətə kadeesəkə ka Ma'yanə nga Əntarjə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii. ⁹ Acii ha'ə, gaama zaarə agi da ngə'əənə ka ənja, acii kə shii amə, mada kə mbu'ya uusərakii, mada mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, taa guci patə upaa amə rəgwa ngə da ngə'əənə, daamə ngə'əənə ka patənə ngə ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. †

Muudinə nga wabənə

¹¹ Ma əndzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki. ¹² Ma ənjitsə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a da manjushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə ngə Yeesu Aləmasiihu ashii ənfwa tanə nə tii ka waazanə, kadə kə cibee ənji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii

† 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. †† 6.9 2 Tees. 3.13. ‡ Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəjanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. †† 6.11 1 Koor. 16.21. ‡‡ 6.12 5.2,11.

bariya ngə Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa hanjətənə putə ngə luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rəjwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa hanjətənə, waatoo ənfutə əjki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii ashii ənfwə dīi uushi'inə ngə *duuniya akəjwaciiki makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə ama-ki akəjwacii uushi'inə ngə duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi danəkii. Amma, ma səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi. ¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji ngə Əntarjə nə tii tanyi. Wa Əntarjə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca da ka tii ngə'əənə. §

¹⁷ Daga ənshinə ka dəjə aakəjwə, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shəjə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca baarii oo'i, mava ngə Yeesu nə nyi. §†

¹⁸ Ndəkəjushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə patə. *Aamiina.

††† 6.14 1 Koor. 1.23,29,31; 2.2; Gal. 2.19. ‡‡‡ 6.15 5.6; Rooma 6.3-4; 2 Koor. 5.17; Af. 4.24. § 6.16 Jab. 125.4-5. §† 6.17 2 Koor. 4.10.

Afisa

1 Wiinē ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanjə. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji nga Əntanjə də Afisa, ənji goonja putə nga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. ^{†2} Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoona, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə nga Əntanjə ka ənjaakii

³ Dəlaamə də Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Acii kə pukyağərə ci kaamə barəkaanə ka shaŋə aasəkə moodəfaamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. ^{††4} Daga Əntanjə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii daga ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə. ^{‡5} Putə nga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daciai Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dii ci aniya nga danə. ^{‡‡6} Dəlaamə də ci putə nga maduunə pwapootsaakii, waatoo putə nga viitə vii ci kaamə nga zabə daciai moodə Uuzənaakii! ^{‡‡7} Də idənə nga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə nga 'waslyakəənə gaamə. Maduunəkii ka shaŋə nə pwapoona nga Əntanjə! ^{‡‡8} Lanə dii ci kaamə də patənə nga shiinaakii da mbeenaakii. ⁹ Də shiinaakii dii Əntanjə sətə dii ci aniya nga danə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dii ci aniya nga mbu'utəginə daciai Aləmasiihu. ^{‡‡10} Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii mada mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii dzatəgi də patənə nga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

¹¹ Agi slənənə nə patənə nga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanjə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə nga moonakii, makə sətə dii ci aniya daga ka 'watəginə. ^{§12} Ma inə ənə ndzaanə ka təkəŋwanə nga ka nə ka Aləmasiihu diya, a dəleenə də duunuunə nga Əntanjə. ¹³ Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Nyunyi Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonja ka Aləmasiihu. Wata Əntanjə a davə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaba

† masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. †† 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. ‡ 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. †† 1.5 Yooh. 1.12. ‡‡ 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. ‡‡‡ pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idəna: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibər. 8.6; pwapoona: Af. 2.7. ‡‡‡ 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. § 1.11 1.4; Rooma 8.28-29.

Ma'yanə ətə dii ci aləkawalə nga viinə. ^{§†14} Putə nga upaanə gaamə tə Ma'yanə nga Əntanjə, ci ca baarii kaamə paŋğəraŋə oo'i, ka upaanə naamə sətə dii ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanjə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də duunuunaakii! ^{§††}

Də'wa nga Bulusə kaa ənjə a shii ngeerənə nga Əntanjə

¹⁵ Putə nga ətsə ha'ə diya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanjə, acii kə fii nyi habara nga vii goonja goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə cuuna uudə tə patənə nga ənji nga Əntanjə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinə tə Əntanjə putə goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki, ^{§†17} nya kədii acii Əntanjə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, maduunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə goonjaanə nga Əntanjə, koonə shii tə ci. ^{§†18} Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii ŋunənə, una nee ka bərənaakii, koonə shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Nğa'ə ka nyi əsə koonə shii taa mi nə maduunə barəkaanaakii ətə dii ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii; ^{§†19} una shii taa iitə nə lanəŋə nga ngeerənaakii ashaamə ənə vii goonja. Ma ngeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ngeeriitə ^{§†20} slənyigi ci saa'itə madee ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzaneə ka ci dagyə da ciizəmakii. ^{§†21} Ma dagyə, Aləmasiihu ca da ŋwanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə agintanjə da i əpinə amətii, taa iitə nə baawədatii patə. Kə palee məghərvənə nga ləməkii ka taa ŋgutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəŋwa patə. ^{§†22} Patənə nga uushi'inə, kə kavə Əntanjə kaa təya ndzaanə atsaə sədə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə nga patənə nga uushi'inə. Tə ci kavə Əntanjə ka ndzaanə ka nə nga Ikəliisiya. ^{§§23} Ma Ikəliisiya, shishinə nga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə nga uushi'inə. ¹⁸

§† 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. §†† 1.14 2 Koor. 1.22. §‡ 1.16 Kwal. 1.3. §‡‡ 1.17 5.17; Wab. 2.6; Kwal. 1.9-10. §† 1.18 4.4; Kwal. 1.12. §‡ 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. §§† 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. §§‡ 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. §§§ 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. 18 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10.

Ənənə ka upaa kura əpinə

2 Ma nga nukə, maməətəkii njuunə asəkə ədzə-muunə putə nga ghatə fanə goonə tə Əntanjə da 'waslyakəənə goonə. ¹² Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwa nga *duuniya, una nə'u nwanjwə nga gi-naajinyinə asəkəntanjə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tə Əntanjə. ¹³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə njaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadeesəkə kaamə, ama slənə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə mabətəsəkə nga Əntanjə makə nga hara ənji duuniya. †

4 Amma lanjə nə Əntanjə agi nəhə təgunuunə nga ənja. Lanjə ka dərəva əsə uu'i ci taamə. ¹⁵ Ma saa'ite njaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə nga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləbə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoonə nga Əntanjə upaa unə luupaanə. ¹⁶ Dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu madəe ci kaamə da i ci, ca dzanee kaama da i ci dagyə. ¹⁷ Ma dii ci ha'ə, kaa ca baarii duunuunə nga pwapoonaakii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ma ətsa, dagi uudəənə uu'i ci taamə daciai Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Aci də pwapoonə nga Əntanjə upaa unə luupaanə dagi vii goonjə goonə. Ma ətsa, viinə nga Əntanjə, ¹⁹ əntaa putə nga gazhi'waanə goonə shaŋə. Ma dii ci ha'ə, acii ga taa wu a lyaaməgi. ²⁰ Əntanjə tagii taamə makə sənə dii amə, ama upaa kura taganə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama da dagwa slənə. Ma dagwa slənəkii, kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə. ²¹

Ləbənə gaamə rəjwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu

11 Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci dii ngirə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitsə boo, ma ryaminyaatsa, nga shishinə tanə, də ciinə ci ənjə a da. ¹² Ma nga nukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə nji ahada matadə ənji nga Əntanjə. Pooshi unə ahada ənjitə dii Əntanjə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi unə shii tə Əntanjə əsə. ¹³ Amma ma nga əna, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzaadə da Əntanjə njuunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə nga idənə nga Aləmasiihu. ¹⁴ Aci Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikerənə kaa təya ndzaanə uushi rəjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga nga daawaatə nji ahadatii. ¹⁵ Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə nga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura

† 2.1 2.5. †† 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. † 2.3 5.6.8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. †† 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. †† 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. ††† 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. ††† 2.7 1.7; Rooma 5.20. § 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. §† 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. §†† 2.10 Tit. 2.14. §† 2.11-13 Rooma 11.17. §†† 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. §† Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə dii Əntanjə ka tii aləkawalə: 2.19. §† 2.17; 3.6; idənə: 1.7; Gal. 1.4. §†† ndzaanə

ənja ahada Yahudiinə da hara slikerənyinə, təya ndzaa uushi rəjwə agi ləbənətii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə. ¹⁶ Də əntənaakii ashi ənfwa ngərəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'ə əsə gənjutəgi ci də slikerənyinə patə, təya ndzaanə shishinə rəjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntanjə. ¹⁷ Ma shi ci, ka waaza Njunyi Habara nga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntanjə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikerənə ətsə nji dzadə dzadə da Əntanjə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə dii kədəhə kədəhə da ci. ¹⁸ Amə patə, Yahudiinə da hara slikerənə, daciai Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə. ¹⁹

¹⁹ Aci ha'ə, ma unə hara slikerənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma nga əna, slanjii hanyinə nuunə da ənji nga Əntanjə. Toonə nuunə agi ənji yaakii. ²⁰ Kə ndzaa unə makə banjwatə kii ənji aənə faara. Ma faarakii, tii nə masləkee ənji da anabii. Aləmasiihu nə maduunə faaratə ca vii ngeerənə ka banjwakii. ²¹ Ci kəsətə banjwa patə ka hakii, banjwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə dii ənji ka Slandana. ²² Agi ləbənə goonə da ci ghənyi Əntanjə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha rəjwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə nga Əntanjə. ²³

Slənə nga Bulusə ka putə nga hara slikerənə

3 Putə nga ətsə ha'ə, agi dənə nə nyi də'wa ka Əntanjə. Ma nyi Bulusə, əndə furəshina nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikerənə. ²⁴ Weewee kə fii unə oo'i, kə dii Əntanjə pwapoonaakii nga vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. ³ Kə ngiragi Əntanjə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa. ²⁶⁴ Mada ka jangətənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu. ²⁷⁵ Ma nga nukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shiŋkinə ma'umbee sətə. Amma ma nga əna, kə ngiragi Əntanjə ka malaaba masləkee ənjaakii da anabiiinə də Ma'yanaakii. ²⁸⁶ Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikerənə da *Yahudiinə patə tə barəkaatə dəkəpaa Əntanjə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəjwə. Patə da i tii, agi upaanə nə tii sətə dii Əntanjə aləkawalə nga viinə daciai Yeesu Aləmasiihu dagi fa Njunyi Habara. ²⁹ ⁷ Ma Njunyi Habara, kə kavə Əntanjə tə nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapoonaakii dii ci ka nyi dagi slənə nga ngeerənaakii. ⁸ Taa ngahi nyi palee də ətənə ahada ənji nga Əntanjə, patə da ha'ə ka nyi dii Əntanjə pwapoonə nga kərə Njunyi Habara agyanə lanjənə nga məghərəvənə nga Aləmasiihu ka hara slikerənə. ³⁰⁹ Də pwapoonaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə nga ənji kaa təya nee makə sətə cii

jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. §§† 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. §§§ 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. 18 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. 19 2.18 3.12; Rooma 5.2 20 2.19 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. 21 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. 22 2.21 1 Koor. 3.16. 23 2.22 1 Piita 2.5. 24 3.1-3 Kwal. 1.25. 25 əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9. 26 3.3 3.6. 27 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. 28 3.5 Kwal. 1.26. 29 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14, 18-19;

kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntanjə əndə taga patənə n̄ga uushi'inə, kə dəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ^{†10} Ma dii ətsə patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii daciai Ikəliisiya oo'i, lan̄ə ka dərəva nə hiima n̄ga Əntanjə. ^{††11} Də ha'ə mbu'utəgi Əntanjə də aniyaakii daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca dii aniya n̄ga danə. ¹² Dagi vii goon̄ga gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci dii amə da baawəda n̄ga dzənə aabii Əntanjə yadə n̄gwalənə. ^{††13} Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi tuunə, tuutətə'a, ga ma'yanuunə a n̄gwalə acii nee unə n̄ya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətsə patə, ka shii kərə duunə aakənjwa. ††

Shii uudənə n̄ga *Aləmasiihu

¹⁴ Putə n̄ga ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akənjwacii Daadə. ^{††15} Ci ca dəkə ləmə ka taa n̄gutə slikərənə dadagyə da a duuniya. ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi aciikii kaa ca da slənə də ma'uuənə baawədaakii, ca vii koonə n̄geerənə a ədzəmuunə ka shaṅə daciai Ma'yanaakii. ^{††17} Agi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha n̄ga ndzaanə a ədzəmuunə dagi vii goon̄ga goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nə nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna da, ca ndzaanə agi uudənə. ^{††18} Madə kə dii ha'ə, ma unə da patənə n̄ga ənji n̄ga Əntanjə, ka upaanə nuunə n̄geerənə n̄ga paaratəginə oo'i, ma uudənə n̄ga Aləmasiihu, bwan̄ə dərəva, magərəkii dərəva, kurəṅə dərəva əsə. ^{††19} Ma uudənə ci Aləmasiihu a uudə taamə, pooshi ənji ka uudəgi shiinə patə agyanəkii. Amma n̄ga'ə ka nyi koonə shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə n̄ga Əntanjə. ^{††} ²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də n̄geerənaakii, tə'i ci da baawəda n̄ga da kaamə uushi palee ka sətə caama kədii taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci. ^{††21} Wa Ikəliisiya a duunətə tə ci agi ləbənətii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

Uushi rənjwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu

4 Acii ha'ə dii əna, nyi əndə furəshina putə n̄ga slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koonə dzə aakənjwa də ndzaanə makə sətə 'wii Əntanjə tuunə koonə ndzaanə. ^{††2} Taa guci patə, hətəpaamə nuunə, goonə da purətə han̄kalaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uudənə goonə də tsaakəshinə ahadoonə. ^{†††} ^{††3} Damə gazhi'waanə n̄ga kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ənjaakii, una ndzaanə agi jamənə. ^{††4} Tə'i shishinə rənjwə da Malaaba Ma'yanə rənjwə, makə sətə dii tə'i uushi

3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. 30 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. † 3.9 1.4. †† 3.10 1.21,23. † 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. †† 3.13 Kwal. 1.24. †† 3.14 6.18-19. ††† 3.16 Kwal. 1.11. ††† 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. § 3.18 Kwal. 2.2. §† 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. §†† 3.20 Kwal. 1.29. §† 4.1 3.1. §†† 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. §† 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9. §† 4.3 2.14-16; Kw- al. 3.14-15.

rənjwə caama ka nə n̄ga upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntanjə taamə kaama upaa. ^{††5} Rənjwə nə Slandana, rənjwə nə vii goon̄ga gaamə da bapətisəma əsə. ^{††6} Rənjwə nə Əntanjə, ci nə Dənə n̄ga patənə n̄ga ənji shiṅkinə, ci əsə nə Slandanə n̄ga uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə n̄ga ənja, tə'i ci ashitii əsə. ^{††7} Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə hədə hədə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi. ¹⁸⁸ Tə'i man-aahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ¹⁹ "Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii, kə n̄girə ci aadəgyə da tii, ca da viinə ka ənji shiṅkinə."

⁹ Ya əna, ya "kə n̄girə ci aadəgya," mi san̄ə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jimagerə ci aahanə aa panə zəku'i. ²⁰¹⁰ Ma əndətə jima aa panə, ci nə əndətə n̄girə aadəgyə, ca pitəgi səkəntanjə kaa ca mbu'u taa dama patə. ²¹¹¹ Ci nə əndətə dii viinə n̄ga slənə kama kama ka ənji shiṅkinə. Ca vii ka hara ənji slənə n̄ga ndzaanə ka masləkee ənja. Hara ənji, ca vii ka tii slənə n̄ga ndzaanə ka anabiinə, hara ənji təya ndzaanə ka ənji waaza N̄yuni Habara, hara ənji pastiinə da maliminə. ²²¹² Ma dii ci ətsə patə, kaa ca shii tasəkəpaa ənji n̄ga Əntanjə, kaa təya slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə n̄ga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya. ²³¹³ Ətsə patə, kaama shii ndzaanə rənjwə agi vii goon̄ga gaamə da shiinə gaamə tə *Uuzənə n̄ga Əntanjə, ama ndzaanə ka mazəṅə ənja, ama ndzaanə ghəratə makə n̄ga Aləmasiihu. ²⁴¹⁴ Ma dii ətsə patə, acii gaama dii uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa wabənə n̄ga bwaya ənja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya latə, təya kavə taamə ka əgənə makə məda taa dama patə. ²⁵¹⁵ Ma dəbee, uudəshaamə, amə wabə goon̄gaanə, kaama shii gərənə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu taa ka n̄gutə rəgwa patə, makə dii ci, ma Aləmasiihu, nə n̄ga Ikəliisiya nə ci. ²⁶ ²⁷¹⁶ Daciikii dii shishinə patə magun̄jukii ka hakii də tsəkənə n̄ga taa n̄gutə məgun̄junə. Acii madə kə slənyi taa n̄gutə baladzənə n̄ga shishinə makə sətə dəbee ca slənə, ka gərənə nə shishinə n̄ga'ə, ca dzə də ghənə naakii nə dagi uudənə. ²⁸

Upaa kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu

¹⁷ Wanyinə ka banə koonə agi ləmə n̄ga Slandana, goonə dzə aakənjwa də ndzaanə makə n̄ga hara ənja. Acii tə'i hara ənji ətə pooshi ndzaanətii kadeesəkə ka Əntanjə, hiimatii patə, pooshi ka nafanə. ²⁹¹⁸ Agi təkunə nə han̄kalatii patə. Ma əpiitə ci Əntanjə a vii, paa tii ka upaanə, acii kə ndaləgi tii də moodəfətii, purətə-han̄kaliinə nə tii əsə. ¹⁹ Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də daada taa n̄gutə tsarə n̄ga ajjijənənə yadə əpi səkə. ³⁰²⁰ Ma ətsə, pooshi gi mbərə mbərə da sətə jigun̄yuunə ashi Aləmasiihu.

††† 4.4 1.23; 2.18. ††† Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. ††† 4.6 1 Koor. 12.6. 18 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. 19 4.8 Jab. 68.19. 20 4.9 Yooh. 3.13. 21 4.10 1.23. 22 4.11 1 Koor. 12.28. 23 4.12 1 Koor. 14.26. 24 4.13 Kwal. 1.28. 25 4.14 1 Koor. 14.20; Ibər. 5.13-14; Yak. 1.6. 26 4.15-16 5.2. 27 4.15 1.22. 28 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. 29 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. 30 4.19 Kwal. 3.5.

²¹ Kə shii nyi kə jigunyi ənji koonə agyanəkii. Makə dii ci ənji nə'unə tə ci nuunə, kə jigunyi ənji koonə goon-gaatə aashi Yeesu. ²² Kə bii ənji koonə, bwaseemə ka iirə ndzaanə goonə. Goona slənə makə nga njukə. Acii ma iirə ndzaanə goonə, ci ca kavə tuunə ka suuna uushi'inə nga jirakənə, ca saawee koonə. ²³ Ma ədzə-muunə da hanjala goonə, tyasə see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ Ngərəmə kura ndzaanə, koonə ndzaa ka ənji goon-ga, malaabakii, waatoo kura taganə nga Əntanfə, koonə pusha tə ci. ^{††}

²⁵ Acii ha'ə, pooshi ma'ə jaarakənə. Taa wu patə, wa ca wabə goon-gaanə. Acii amə patə, ənji rəjwə naamə ka hakii agi shishinə nga Aləmasiihu. ²⁶ Madə kə bəzhi səkuunə, goona luuvə kaa mabətəsəkə goonə a kavə tuunə ka da 'waslyakəənə. Ga uusəra a kula agyanə mabətəsəkə goonə. ²⁷ Goona kapaa rəgwa ka *See-tanə. ²⁸ Ma mahəra, wa ca bwasee ka hərənə, ca slənə naakii saakii də rəgwakii kaa ca shii upaa də naakii saakii, ca mbee ka tsakənə də maaghiinə. ²⁹ Goona da məza wabənə. Amma ma danuuna, damə wabətə ca tsakə ənja, ca ghənə tə tii makə sətə dibə, kaa sətə cuuna ba a ndzaanə dagwakii ka ənjitə ca fa tuunə. ³⁰ Goona bəzee ka səkə nga Malaaba Ma'yanə; acii ci nə sagida nga Əntanfə ashuunə, ci na baarii oo'i nga Əntanfə nuunə ka uusəra nga muudinə. ³¹ Bwaseemə ka patənə nga bwaya bwayaanə, da əndənə nga moodəfa, da bəzə səka. Goona waazə taa dzaanashinə ahadoonə taa sərəha. ³² Amma ma danuuna, damə nga'əənə ahadoonə, una ndzaanə də nəhə təgunuunə, una tyafyagishi makə sətə tifyagi Əntanfə tuunə noonə dacia Aləmasiihu. [§]

Ndzaanə agi camənə

5 Makə dii ci moodə manjeevənə nga Əntanfə nuunə, tyasə see a ndzaa unə makə naakii. ^{§12} Ndzaamə agi uudənə makə sətə uu'i Aləmasiihu taamə, vigi ci nəkii ka Əntanfə ka putə gaamə. Kə ndzaa ci makə sataka da nyunyi mədəderənə. Satakakii əsə uudagi səkə nga Əntanfə. ^{§††}

³ Makə dii ci ənji nga Əntanfə nuunə, pooshi dibə aaləhiinə taa ngutə tsarə nga ajijinəənə taa sərəhə uushi nga əndə a shigi ahadoonə. ^{§††4} Goona wabə sə nga ayinə. Pooshi dibə məza wabənə taa da buurənə də aləhiinə a shigi da moonə. Ma dəbee, kuyiriimə tə Əntanfə. ^{§15} Shiimə oo'i, ma ma'aləhiinə, taa ənji da ajijinəənə, taa ənji sərəhə uushi nga ənja, pooshi tii ka upaa ha nga ndzaanə agi njwanuunə nga Aləmasiihu da nga Əntanfə. Acii ma sətə ci əndə a sərəhə agyanəkii, kə ndzaa səkii ka uuləmaakii ətsa. ^{§†}

⁶ Ga taa wu a kavə tuunə ka luuvə jirakənə. Putə nga uushi'iitsə ha'ə nə mabətəsəkə nga Əntanfəwə a kulya

† 4.23 Rooma 12.2. †† 4.24 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10. ‡ 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. †† 4.26 Yak. 1.19-20. †† 4.28 1 Tees. 4.11. ††† 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. ††† 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. § 4.32 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. §† 5.1 Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1. §†† 3.17-18; 4.2,15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibar. 10.5-10. §† 5.3-5 Gal. 5.19-21. §†† 5.3 Kwal. 3.5. §† 5.4 4.29; Kwal. 3.8. §† 5.5 Rooma 5.17.

aagyanə ənjitə pooshi ka fanə tə ci. ^{§†7} Acii ha'ə, ga taa mi a ləbə duunə da tsarə nga ənjitsa. ⁸ Ma nga njukə, agi təkunə shuuna nji. Amma ma nga əna, makə kə ndzaa unə ka ənji nga Slandana, agi camənə nuunə. Acii ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji nga camənə. ^{§†9} Acii camənə ca poo taa ngutə tsarə nga dagwa uushi. Ci ca poo da uushi də rəgwakii, da goon-gaanə əsə. ^{§§10} Damə gazhi'waanə nga shii sətə ca uudagi səkə nga Əntanfə. ¹⁸¹¹ Ga taa mi a kavə tuunə ka da sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo, uushi'inə nga təkunə. Amma ma danuuna, ngiragimə səkii paŋgəraŋə ka camənə. ¹² Ayi-ayi maa ka shanə nə dazə uushi'iitsə ci təya daada ma'umbeekii. ¹³ Madə kə ngiragi ənji patənə nga uushi'iitsə ka camənə, ka neenə nə ənji ka uushi'inəkii paŋgəraŋə. ¹⁹¹⁴ Acii bərənə ca baarəgi taa mi patə paŋgəraŋə. Ci dii bii ənji oo'i, ²⁰ "Matsəfə nyunyinə, vədəhu, madətə ka ha nga wa, kaa Aləmasiihu a bərə aashiku."

¹⁵ Acii ha'ə, ngərətəmə hanjala. Goona ndzaanə makə madiikə ənja, amma ndzaamə ka mafyarə ənja. ¹⁶ Taa ngutə saa'i patə, slənəgimə ka nyunyi rəgwa, acii ma zamanana, bwayakii. ²¹¹⁷ Goona ndzaanə makə nga ənjitə yadə faryanə, amma damə gazhi'waanə nga paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una da. ²²

¹⁸ Goona kagi nuunə ka sa ənvvə. Ma ətsa, ka bərapaanə nə ci tuunə. Amma ma danuuna, wa Malaaba Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə.

²³¹⁹ Wabəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə. ²⁴²⁰ Kuyiriimə tə Əntanfə Dəsənaamə putə nga patənə nga uushi'inə. Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə ka makinə da nguyirənə

²¹ Faməshimə ahadoonə putə nga dūunətənə goonə tə Slandana. ^{25 26}

²² Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii nguyirənə goonə makə sətə cuuna banee ka nuunə akəŋwacii Slandana. ^{27 2823} Acii ma ngura, ci nə əndə da baawəda agyanə minaakii, makə sətə ndzaa Aləmasiihu da baawəda agyanə Ikəliisiya. Aləmasiihu ci saakii nə Maluu nga Ikəliisiya, waatoo shishinəkii. ²⁹²⁴ Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə nguyirənətii makə sətə ci Ikəliisiya a fa tə Aləmasiihu.

²⁵ Unə nguyirənə əsa, uudəmə tə makinə goonə makə sətə uu'i Aləmasiihu tə Ikəliisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii, ^{30 3126} ca kubəgi də ma'inə da də wabə-naakii, ca laabagi ka Əntanfə. ³²²⁷ Ma dii ci ha'ə, kaa ca

§§† 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. §§† nga njukə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. §§§ 5.9 Gal. 5.22-23. 18 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. 19 5.13 Yooh. 3.20-21. 20 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. 21 5.16 Kwal. 4.5. 22 5.17 1.17; Rooma 12.2. 23 5.18 Wab. 23.31-35; Rooma 13.13. 24 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibar. 13.15. 25 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. 26 5.21 1 Piita 5.5. 27 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. 28 5.22 1 Koor. 14.34-35.

ngərə Ikəliisiya da məghərəvənətə patə makə madanə camə yadə sə nga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə. ¹²⁸ Ha'ə nə nguyirənə əsə. Wa təya uudə makinatii makə sətə ci təya uudə shishinətii. Ma ngurətə ca uudə minaakii, naakii nə uu'i ci ətsa. ²⁹ Pooshi əndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma, ca hadagi, makə sətə ci Aləmasiihu a da ka Ikəliisiya. ³⁰ Acii ma amə, toonə naamə ahada ənji nga shishinəkii. ^{†131} Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, †

“Putakii ha'ə, wa ngurə a bwasee ka dii da mæci, ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəjwə.” ³² Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə davə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə. ^{†133} Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa ngutə ngurə patə, tyasə see a uudə ci tə minaakii makə naakii na. Taa ngutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə ngurii.

Manjeevənə da mapoo tə tii

6 Unə manjeevənə, makə dii ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi nga danə. ^{†12} Wiinə *bariya nga təkəjwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo “Fawə tə duu da muu. ^{†13} Mada kə fii hə tə tii, ka danə nə ndzaanaaku nga'ə, ha gərə əpinə asəkə duuniya.” ⁴ Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə nga manjeevənə goonə nga zabə. Amma ma danuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii də dzəgunənə. ^{††}

Wabənə ka maviinə da slanjii na

⁵ Unə maviina, hətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka shaŋə. Damə ha'ə də rəjwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna da. ^{†6} Goona da ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə. Amma ma danuunə, damə tə sətə ci Əntanfə a moo də rəjwə a moodəfuunə, makə dii ci maviinə nga Aləmasiihu nuunə. ^{†7} Damə slənə goonə də moodasəka makə dii ci ka Slandanə cuuna slənə. Əntaa wata ka əndə shiŋkinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə nga dagwa slənətii. ^{††}

⁹ Unə slanjiiinə nga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii ngwalənə shaŋə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, nga Slandanə rəjwə nuunə. Dəgə nə ci. Ci na da gəjwanə taa ka wu patə yadə da kama kamaanə. ^{††}

Sə nga paginə nga Əntanfə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəjəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə

da Slandana, una kəjə dagi maduunə ngeerənaakii. ^{††11} Tasəkamə də sə nga paginə nga Əntanfə patə, koonə shii mbee ka kəjənə ndihə, una dzagi jarəwiina nga *Seetanə. ^{††12} Acii ma panə gaamə, əntaa da ənji shiŋkinə caama pa, amma da bwaya uushi'iitə agintanfə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntanfənyinə caama pa agi mandə zamanana. ^{††13} Acii ha'ə, ngərəmə sə nga pagiitə vii Əntanfə koonə patə, koonə ngavə, koonə shii mbee ka sə'watə panə nga ənji daawaanə uusəra nga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəjə ndihə ndihə yadə ngwalənə. ^{††14} Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi goonəgaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi nuunə. Ndzaamə ka ənji goonəga əsə, makə sətə cuuna ngərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə; ^{††15} una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ngavə bibinə aasəduunə ka kərə Njunyi Habara nga ndzaanə jamə. ^{†16} Taa guci patə, ngərəmə vii goonəga goonə makə sətə cuuna ngərəvə kərəmə aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə nga avənyinə nga Seetanə. ¹⁷ Luumə luupaanə, una ngavə, makə sətə cuuna ngavə dara kəju ila aa nuunə. Ngərəmə wabənə nga Əntanfə, una slənəgi. Acii ci nə ngila purəjanə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii koonə. ^{†18} Damə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntanfə. Damə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəda nga danə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona gugudə, damə də'wa taa guci patə putə nga patənə nga ənji nga Əntanfə. ^{†19} Damə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntanfə a shii vii ka nyi wabənə nga banə ka ənja, kaa nya shii wabənə yadə ngwalənə, nya bagi ka ənji sətə ma'ə tii mashiimə agi Njunyi Habara. ²⁰ Ma nyi, taa ngahi a furəshina nə nyi, madəbama nga Yeesu nə nyi putə nga Njunyi Habaraakii. Damə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə ngwalənə agyanəkii makə sətə dəbee nya da. ²¹

Muudinə nga wabənə

²¹ Ma Tikikusə, moodə ndzəkəjunə nə ci, əndə slənə də goonəga ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənəaaki a dzə aakəjwa. ²²² Ci dii cii kya sləkəe koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə ngeerənə. ²³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii ndzaanə jamə ka patənə nga ndzəkəjushi'inə ənji nə'unə, təya kavə tuunə ka uudəshinə, təya tsakə koonə vii goonəgaanə. ²³

²⁴ Wa Əntanfə a da pwapoonə ka patənə nga ənjitə ca uudə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uudəətə pooshi ka əntənə.

29 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. 30 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. 31 5.25 3.19. 32 *bapətisəma*: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22. † 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22. †† 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. ‡ 5.31 'Wat. 2.24. †† 5.32 *Səniinə* 19.7. †† 6.1 Kwal. 3.20. ††† 6.2-3 Dzək. 5.16. ††† 6.4 Kwal. 3.21. § 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. §† 6.6 1 Koor. 7.22. §†† 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. §† 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1.

§†† 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. §† 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. §† 6.11 Yak. 4.7. §†† 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. §†† 6.13 Rooma 13.12. §†† 6.14 Isaa. 11.5. 18 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15. 19 6.17 Isaa. 40.2; Ibər. 4.12. 20 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. 21 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4. 22 *Tikikusə*: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12. 23 *ndzaanə jamə*: 2 Koor. 13.11.

Filipi

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə dacia inə Bulusə da Timoti ənji slənə n̄ga Yeosu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji n̄ga Əntanfə asəkə vəranə n̄ga Filipi, patə da matakəŋwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə Ikəliisiya. Ma una, ləbə nuunə da Yeosu Aləmasiihu. ¹² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeosu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa n̄ga Bulusə ka ənji Filipi

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfəwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə. ¹⁴ Taa guci patə cii kya da də'wa ka putə goonə patə əsə, agi danə nə nyi də moodasəka, ⁵ acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza N̄unyi Habara. ⁶ Əntanfə 'watəgi də n̄unyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəŋwə də da slənəkii see madə uugi, waatoo, saa'itə nə Yeosu Aləmasiihu a ənya. †

⁷ N̄ga'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka n̄ga'aanə n̄ga Əntanfə, nyi a furəshina, da saa'itə wabi nyi agyanə N̄unyi Habara akəŋwacii gəŋwanə, nya baarii gooŋgaanəkii. ⁸ Kə shii Əntanfə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeosu Aləmasiihu taamə. ⁹ Ma kədiinaaki acii Əntanfə, wa uudənə goonə a gərə aakəŋwə aakəŋwə, una shii gooŋgaanə, una taarapaagi də sətə dībə agi taa mi patə. ¹⁰ Madə kə dīi ha'ə, ka mbeenə nuunə ka tagi sətə palee də n̄ga'əənə, koonə mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, ¹¹ una slənə də rəgwakii agi patənə n̄ga ndzaanə goonə. Yeosu Aləmasiihu ca vii baawəda n̄ga da tsarə slənətsa kaa ənjə a haŋətə da dūunətənə də Əntanfə. §

*Aləmasiihu nə əpinaaki

¹² Ndzəkəŋjushi'ina, n̄ga'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kullii anəki, kə cakə tə dzənə n̄ga waaza N̄unyi Habara aakəŋwə. ¹³ Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhəyi n̄wanjuunə da patənə n̄ga hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma dīi nyi magwaləkii a furəshina, putə n̄ga nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁴ Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə da n̄geerənə ka laŋənə n̄ga ənji

† Timooti: 1 Koor. 4.17. †† 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. ‡ 1.6 1.10; 2.13. †† 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. †† 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. ††† 1.9 Kwal. 1.9-10. ††† Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibər. 5.14; uusəratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. § 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17. §† 1.12 Af. 3.1; 2 Tim. 2.9.

nə'unə agi vii gooŋgatii, təya tsakə dzənə aakəŋwə də waaza N̄unyi Habara yadə n̄gwalənə.

¹⁵ Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka madəe də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rəŋwə, kaa təya mbu'utəgi də N̄unyi Habara n̄ga Aləmasiihu taa ka wu patə. ¹⁶ Ma ci təya da ha'ə, agi uudənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntanfə aaciiki tə slənə n̄ga baarii gooŋgaanə n̄ga N̄unyi Habara. ¹⁷ Ma ənjitsə ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rəŋwə ci təya waaza N̄unyi Habara n̄ga Aləmasiihu, amma putə n̄ga uudə natii na. Ma nə tii ka hiimanə, ka tsakəvənə nə tii ka nyi cibəənə cii kya cibə a furəshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa də bwaya hiima, taa də n̄unyi hiima ci ənjə a waaza patə, agi fanə nə ənji wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ha'ə, ka moodasəkə nə nyi, ka tsakənə nə nyi da moodasəkə əsə, ¹⁹ acii kə shii nyi, ma muudinəkii patə, ka kapaanə nə ənji tə nyi putə n̄ga də'wa goonə da putə n̄ga tsakənə n̄ga Ma'yanə n̄ga Yeosu Aləmasiihu. ²⁰ Agi kanə nə nyi nəki də patənə n̄ga ədzəməki, paa nyi ka da sətə ca davə ka nyi ayinə. Amma taa guci patə, ma palee maa, agi saa'ina, ka waazanə nə nyi yadə n̄gwalənə, ənjə a shii dūunuunə n̄ga Aləmasiihu. Ma shiinə ənji dūunuunə n̄ga Aləmasiihu, dagi ndzaanaaki patə, taa nyi ma'ə da i əpinə, taa dagi əntənaaki. ²¹ Ma nya, Aləmasiihu nə əpinaaki. Sakwa nyi kə əŋki dīi, kə ndzaa ci ka nyi ka ri-iba. ²² Amma, maa kə ndzaa nyi da i əpinə a maki, ka danə nə nyi slənə ətə palee də nafanə. Acii ha'ə, mashiimə nyi tada n̄gutə taginəki ahada əntənə da ndzaanə da i əpinə a maki. ²³ Kə təkəgi hiimaaki bəra'i: n̄ga'ə ka nyi nə dzənə ka ndzaanə da Aləmasiihu ka hakii. Acii dzənə ka ndzaanə da ci palee də kadeesəkənə ka nyi ka shaŋə. ²⁴ Amma gədə ndzaanaaki da i əpinə a maki ka putə goonə. ²⁵ Kə shii nyi ha'ə makə ətsa. Ha'ə əsə, kə shii nyi, ka ndzaanə nə nyi da i əpinə a maki, nya ndzaanə ahadoonə patə, kaa nya tsakə koonə n̄geerənə n̄ga dzənə aakəŋwə, una ndzaa da moodasəkə agi vii gooŋga goonə. ²⁶ Madə kə dīi ha'ə, ka upaanə nuunə rəgwa n̄ga haŋətənə tə Aləmasiihu putaaki ka shaŋə saa'itə nii kya ənə ahadoonə.

²⁷ Ma maduunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii N̄unyi Habara n̄ga Aləmasiihu. Maa dīi unə ha'ə, madə kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəŋaanuunə ndihə ndihə də ədzəmə rəŋwə da hiima rəŋwə, una da gazhi'waanə agi N̄unyi

§†† 1.15-17 2 Koor. 2.17. §† 1.19 Rooma 15.30. §†† 1.21 Gal. 2.20; Kwal. 3.3-4. §† 1.23 2 Koor. 5.8-9.

Habara kaa ənjə a vii goonğa. ¹²⁸ Goona ɲɟwalə acii ənji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na baarii ka tii oo'i, ka zamaginə nə Əntarjə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə, daciai Əntarjə ca shigi. ²⁹ Acii ma una, əntaa wata vii goonğa ka Aləmasiihu tanə vii Əntarjə koonə rəɟwakii, amma koonə sa cibə ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamə kə ləbəgərə əgi sa ciba, ama ciɲə agikii. Ma cibəətsa, mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə dii nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə. ^{††}

Nə'u dərəpə ɲga Yeesu *Aləmasiihu

2 Kə shii unə, ləbə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ɲgeerənə a ədzəmuunə putakii. Weewee əgi baneenə nə uudənaakii ka ədzəmuunə. Ləbə nuunə da Malaaba Ma'yanə əsə, əgi danə nuunə ɲga'aanə, una nəhəshi təgunuunə. ² Acii ha'ə, əgi kədi-inə nə nyi acii unə, koonə ndzaanə ka ma rəɟwə, una uudəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəɟwə əsə. Maa kə dii unə ha'ə, ka tsakənə nuunə uudəgi səkəki ka shaɲə. ⁴³ Taa mi cuuna slənə patə, goonə da putə ɲga uudə noonə nə taa haɲətə noonə na. Amma baneemə ka noonə na, una ɲgərə ənji patə makə kə palee tii koonə. ^{††4} Taa wu patə, wa ca da sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca ndzaa ka da see sətə ca nafa tə naakii na. ^{††5} Nə'umə dərəpə ɲga Yeesu Aləmasiihu əgi ndzaashinə goonə. ^{†††}

⁶ Ma ca, taa ɲgahi uushi rəɟwə nə tii da Əntarjə, ^{†††} patə da ha'ə maɲgərəmə ci baawədəakii kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.

⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə, [§] ca ndzaa mbərə mbərə da mava, əndə shiɲkinə shigi ci, ndilə ndilə əndə shiɲkinə ɲji ci ahada ənja.

⁸ Kə fii ci tə Əntarjə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə əɲki ci. ^{§†}

Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa Əntarjə tə ci dzakə aɲyanə uushi'inə patə, ^{§††}

ca vii ka ci məghərəvənə palee ka taa ɲgutə tsarə ɲga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadəɲə, ^{§†} da anə hanyinə,

da ka hatə dii maməətə ənja, ka gərə'waanə nə tii, təya duunətə tə ci,

¹¹ təya ba furəɲə əsə oo'i, Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu, ka duunətənə də Əntarjə Dəsənaamə.

Ndzaanə ɲga ənji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashinyinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə ɲjuunə a fa wabənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəɲwa də tsakə fanə. Dəmə aakəɲwa də slənə, una ɲɟwalə acii Əntarjə də ədzəmə rəɟwə, koonə upaa taa mi patə əgi luupaanə goonə.

¹³ Dəmə aakəɲwa də danə ha'ə, makə dii ci, Əntarjə ci saakii ca slənə a ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadeesəkə ka ci, ca vii koonə ɲgeerənə ɲga slənəginə də uushi'inəkii əsə. ^{§††}

¹⁴ Taa mi patə cuuna da, goonə da də ɲɟuɲɟunənə taa də mabizhinə, ¹⁵ koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka ɲunyi manjeevənə ɲga Əntarjə yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada ənji *duuniya nuunə; bwaya ənja, maɲgərəkiki ənji nə tii. Ahadatii nuunə ka bərənə makə tikisanyinə agintarjə, ^{§†16} una kəsəpaa təɲə təɲə tə wabəətə ca vii əpinə. Mada kə dii unə ha'ə, ka upaanə nə nyi rəɟwa ɲga da moodasəkə ka shaɲə uuseratə nə Aləmasiihu a ənya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da slənəaaki ka uushi zabə ahadoonə.

¹⁷ Ma vii goonğa goonə, ka ndzaanə nə ci makə sata-ka ətə cuuna da ka Əntarjə. Mbu'u idənaaki nə ənjə a ɲgərə, ənjə a tsakəvə aagi satakakii. Mada kə dii ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə əgi da moodasəka.

^{§†18} Ha'ə nuunə əsə, kə dəbee una tsakə tə nyi əgi da moodasəka. ^{§§†}

Wabənə aɲyanə i Timooti da Apafəroodita

¹⁹ Yoo, mada kə luuvə Slandanə Yeesu, əgi kanə nə nyi nəki ɲga sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya ndzaa ka mabanee ma'yanə. ^{§§†20} Pooshi əndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə ka shaɲə. ^{§§§21} Hara ənji patə, see slənə uushi'iitə ca kadeesəkə ka tii kavə tii nətii aagikii, makəvəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸²² Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə ɲunyi ndzaanaakii, kə waazii inə ɲunyi Habara da ci, kə slənəni ci da nyi əgi slənəkii makə sətə ci uuzənə a slənə tii da dii. ²³ Acii ha'ə, mada kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tə ci cii kya ka nə ɲga sləkeenə ka ci aahoonə pii. ²⁴ Amma kə gi'i nyi tə Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki maa, ka ənənə nə nyi aa hoonə kədəhə.

²⁵ Ma ndzəkəɲushi'inaamə Apafəroodita, kə slənəni ci da nyi, ina ciɲə də gazhi'waanə ka putə ɲga ɲunyi Habara. Kə ndzaa ci ka əndə sləkeenə goonə əgi tsakənə tə nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tə nyi. Kə nee nyi kə dəbee nya sləkee ka ci aahoonə. ¹⁹²⁶ Acii ɲga'ə ka ci ka shaɲə kaa ca nee koonə patə. Makə fii ci, kə mbu'i gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i haɲkalaakii ka shaɲə. ²⁷ Weewee kə gwaki ci tanyi, fidyasə

† 1.27 Kwal. 1.10; 1 Tees. 2.12. †† 1.30 Slənə 16.19-40; Fil. 1.13.
‡ 2.2 Yooh. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yooh. 4.12.
‡† 2.3 Rooma 12.10; Gal. 5.26. ‡‡ 2.4 1 Koor. 10.24. ‡‡† 2.5 Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. ‡‡‡ 2.6 Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. § 2.7 Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14, 17. §† 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. §†† 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. §‡ 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Səniinə 5.13.

§†† 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5. §† 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19. §‡ 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. §§† 2.18 3.1; 4.4. §§‡ 2.19 1.1. §§§ 2.20 Slənə 16.2. 18 2.21 2 Tim. 4.10. 19 2.25 4.18.

mbædaanə kaa ca əntə. Amma kə nyihə Əntarjə tə-gunuunaakii. Əntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə Əntarjə təgunuunə, acii gadə mabətəsəkə a gadəgi tə nyi. ²⁸ Acii putakii, kə mwayi nyi ka sharjə tə slə-keenə ka ci, koonə ənə ka neenə ka ci, una da moodasəka, mabətəsəkaaki əsə a galee. ²⁹ Acii ha'ə, lu-umə tə ci də moodasəkə ka sharjə putə rjga Slandana, una gadee ka tsarə rjga ənjitsa. ³⁰ Acii fidyasə mbædaanə kaa ca əntə putə rjga slənənə ka Aləmasiihu. Maneemə ci ka əpinaakii makə uushi. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa də tsakənə goonə tə nyi ka madəbamoonə.

Ndzaanə ka əndə goongə akərwacii Əntarjə

3 Ndzəkənjushi'inəkya, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma danuuna, damə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ənənə ka dzəkwatə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə dīi nyi ha'ə, ka ndzaanə nə harjkaala goonə ka hakii. ^{†2} Nəhəmə noonə nə acii məngərəkikinyinə, ədiitsa, ənjitsə kəjəanə wata agyanə dzəgunənə rjga *ryaminyanə, waatoo, laala kuvə'unə rjga shishinə. ^{‡3} Amə nəndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii makavəmaamə naamə ka tsarə rjga ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə Əntarjə dāgi tsakənə rjga Malaaba Ma'yanə, da da moodasəkə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə rjga goongə. ^{‡‡4} Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ənda, ma nyi, tə'i nyi da uushi'iitsə kəjəanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə. ^{‡‡5} Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə rjga uusərə rjga poonə tə nyi. Əndə *Isərayiila nə nyi, agi slikərənə rjga Beejaminə, hurənə rjga əndə Ibəraaniya. Mada nə'utə bariya rjga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa nji nyi. ^{‡‡6} Ma rjga rjukə, kə dīi nyi gazhi'waanə rjga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka cibeenə ka Ikəliisyaninə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya rjga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki. ^{‡‡‡}

⁷ Amma patənə rjga uushi'iitsə nji kya nee makə ka upaanə nə nyi bwatyakii, ma əndzə'i, mazabə uushi nə tii akərwacii putə rjga Yeesu Aləmasiihu. ^{§8} Əntaa wata uushi'iitsə ndzaanə ka uushi zabə akərwacii, amma patənə rjga uushi'inə, putə rjga shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə rjga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə rjga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki, ⁹ nya ndzaa maləbəkii da ci. Kə rjgirə Əntarjə tə nyi ka əndə goongə, acii kə vii nyi goongə ka Aləmasiihu. Ma rjgirə ci tə nyi ka əndə goongə, əntaa putə rjga slənaaki makə sətə bii bariya. Ma goongəanaaki, dācii Əntarjə shigi putə rjga vii goongəaaki ka ci. ^{§10} Pooshi sətə mwayi nyi, madaamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawədaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləbə da ci, nya sa cibə makə sətə sii ci naakii,

† 2.29 1 Koor. 16.16,18. †† 3.1 2.18. ‡ 3.2 2 Koor. 11.13. †† 3.3 Rooma 2.28-29. †† 3.4 2 Koor. 11.18,21. ††† 3.5 Luka 1.59; Rooma 11.1. ††† 3.6 Slənə 8.3; 22.4; 26.9-11. § 3.7 Mat. 13.44,46. §† 3.9 Rooma 1.17.

nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, ^{§††11} kaa nya shii madənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Da gazhi'waanə rjga mbu'unə ka sətə aakərwə

¹² Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə rjga idəpaanə ashiki ma'ə. Amma, agi danə nə nyi gazhi'waanə rjga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeesu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii. ^{§†13} Ndzəkənjushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nəki oo'i, kə uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəjwə cii kya dā: agi bwaseenə nə nyi ka sətə nja dā a ba'a patə, nya dā gazhi'waanə rjga mbu'unə ka sətə aakərwə. ¹⁴ Agi cingənə nə nyi əntsahənə aakərwə kaa nya mbu'u ka muudinə ka upaa də shikwa, waatoo, əpinə rjga ha dagyə. Acii ka upaa də əpinəkii 'wii Əntarjə tə nyi dācii Yeesu Aləmasiihu. ^{§††}

¹⁵ Ma amə ənə uugi vii goongə gaamə zəjəanə, kə dəbee ama ndzaanə də tsarə rjga hiimatsa. Mada tə'i hara ənji agyuunə dīi hiimatii pamə, ka baariinə nə Əntarjə ka tii, təya shii. ¹⁶ Ma danaamə tanə, dzaamə aakərwə də nə'u rəgwanə mbu'yaamə ka ənshinə agikii. ^{§†}

¹⁷ Ndzəkənjushi'ina, unə patə, nə'umə dərəpaaki. Dzəgunəmə tə ənjitə ca slənə makə sətə cuuna nee ina slənə əsə. ^{§†18} Acii tə'i hara ənji larjə ndzaa ka ənji daawaanə rjga sətə ci əntənə rjga Aləmasiihu ashii ənfwə a moo baariinə. Kə wabi nyi koonə agyanə ətsə bəzəkii, amma wanyinə ka ənənə ka dzəkwatənə koonə, ha'ə maa, da kiinə agiki. ^{§§†19} Ma ənjitsa, zamaginə nə ənjə a zamagi də tii. Acii uushi'iitə kadeesəkə ka shishinətii nə əntarjənyinatii. Ma sətə ca kira ka tii ayinə, tə ci neenə tii da məghərəvənə. See buurə uushi'inə rjga duuniya tanə nəndə a ədzəmətii. ^{§§†20} Ma amə, ənji rjga dagyə naamə, waatoo ənji rjga rjwanə unə rjga Əntarjə. Jigaginə rjga Maluu gaamə dadagyə ciina gərə, waatoo, Slandanə Yeesu Aləmasiihu. ^{§§§21} Ma ca, ka zhi'weenə nə ci ka matəgugunə shishiinə gaamə, ca ndzaa da məghərəvənə makə naakii. Ka danə nə ci ha'ə də maduunə baawədaakii. Də baawədakii cii kəya da rjwanjuunə taa agyanə mi patə. ¹⁸

Damə moodasəkə rjga ləbənə da Slandana

4 Ndzəkənjushi'inəkya, kə uu'i nyi tuunə, rjga'ə ka nyi nə ənənə ka neenə koonə ka sharjə. Sə rjga moodasəkaaki nuunə, sə rjga dəlaginaaki nuunə əsə. Yoo, kadashinyinaaki, makə kə shii unə oo'i, ka ənyanə nə Aləmasiihu, kəjəanəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana. ¹⁹

² Agi kədiinə nə nyi acii Afoodya da Sintiki, tuutətə'ə, ga mabizhinə a ndzaanə ahadatii ma'ə, wa təya ndzaanə ka ma rəjwə, makə dīi ci ləbə nə tii da Slandana.

§†† Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; madənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. §† 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1. §†† 3.14 1 Koor. 9.24-25. §† 3.16 Gal. 6.15-16. §† 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. §§† 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. §§† 3.19 Rooma 16.18. §§§ 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. 18 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4. 19 4.1 1 Tees. 2.19-20.

³ Ma hæ æsæ dii, ñunyi guva-slænaakya, agi kædiinæ næ nyi aciiku kaa ha tsakæ tæ makiitsa, acii kæ dii inæ gazhi'waanæ da tii agi waaza Ñunyi Habara. Kæ slænyi tii da Kalimasæ da patænæ ñga hara guvii-slænaaki. Manaahækii næ læmæ ñga ænjitsæ asækæ lækalækatæ ñga Əntañfæ, waatoo, lækalækatætæ na baarii tæ ænjitæ upaa æpinæ ñga ca'æ ndəñwæ ndəñwæ. †

⁴ Yoo, taa guci patæ, damæ moodasækæ agi læbænæ goonæ da Slandana. A dzækwatæ nyi banæ koonæ æsæ: damæ moodasæka. ††⁵ Wa haala goonæ a ndzaanæ ñun-yikii akəñwacii taa wu patæ. Kædæhæ næ Slandanæ ka shinæ. ††⁶ Goona buuræ taa mi. Amma, taa agi mi patæ, baariimæ ka Əntañfæ sætæ cuuna moo agi dæ'wa, una kædii aciikii dæ kuyiriinæ tæ ci. ††⁷ Mada kæ dii unæ ha'æ, ka viinæ næ Əntañfæ koonæ ndzaanæ jamæ ætæ palee ka shiinæ ñga ændæ shiñkinæ patæ. Jamænækii na næhæ ædzæmuunæ da hiima goonæ, una ndzaa ka mabanee ma'yanæ agi læbænæ goonæ da Yeesu Aləmasiihu. ††

⁸ Ndzækəñushi'ina, wiinæ sændæ ciina uudəpaagi koonæ: ma dānuuna, kavæmæ ñunyi uushi'inæ ñga gooñga aagi hiima goonæ, ætæ bahæ duunætænæ, uushi'iitæ ndzaa dæ rəgwakii, ætæ malaabakii. Kavæmæ æsæ aagi hiima goonæ tæ sætæ ca kadeesækæ ka ænja, ætæ ñga dəlaginæ. Taa ñgutæ uushi, mada kæ nee unæ ñun-yikii, bahæ dəlaginæ, kavæmæ aagi hiima goonæ. ††⁹ Slænætæmæ sætæ jigunyii koonæ, una slænætæ sætæ lu-uuvunæ da sætæ fii unæ a maki da sætæ nee unæ agi ndzaanaaki. Mada kæ dii unæ ha'æ, ma Əntañfæ Əndæ vii ndzaanæ jamæ, ka ndzaanæ næ ci doonæ. ††

Kuyiriinæ ñga Bulusæ tæ æñji Filipi

¹⁰ Ma agi ndzaanaaki læbæ da Slandana, kæ dii nyi moodasækæ ka shañæ. Acii agi magərə saa'i, kæ ænyu-unæ ka buurætænæ tæ nyi. Paa nyi bii oo'i, kæ bwasee unæ ka buurætænæ tæ nyi, amma rəgwa nændæ ma'up-aamuunæ ñga dānæ ha'æ. ¹¹ Əntaa putæ ñga æteenaaki ka uushi bii nyi ha'æ, makæ kæ jigunyii ndzaanæ dæ mabanee ma'yanæ dæ sætæ upaa nyi. ^{§12} Kæ shii nyi makæ

† 4.3 Slænæ 3.5. †† 4.4 2.18. † 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibær. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. †† 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. †† 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15. ††† 4.8 Rooma 12.17-18. ††† 4.9 3.17; 1 Koor. 13.11. § 4.11 1 Tim. 6.6-8; Ibær. 13.5.

sætæ ndzaanæki agi ghanæ, kæ shii nyi æsæ makæ sætæ ndzaanæki mada tæ'i uushi'inæ aciiki lanæ. Madzə-gunækii næ nyi anækii taa da patæ, taa ka ñgutæ saa'i æsæ. Ka mabanee ma'yanæ næ nyi, taa nyi maburækii, taa nyi dæ madəfænæ, taa tæ'i uushi'inæ lanæ aciiki, taa nyi agi ghanæ. ¹³ Tæ'i nyi da ñgeerænæ ñga sə'watæ taa mi patæ putæ ñga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ñgeerænækii. ††

¹⁴ Patæ da ha'æ, makæ cakuunæ tæ nyi agi cibaaki, kæ dii unæ ñga'æ. ¹⁵ Unæ æñji Filipi, unæ dæ noonæ næ, kæ shii unæ, ma saa'itæ 'watægi æñji waaza Ñunyi Habara, saa'itæ madəgi nyi anæ hanyinæ ñga Makiduuniya, taa rəñwæ, pooshi ændæ'i Ikəliisiya læbæ ciinæ da nyi agi vi-ishinæ madaamæ unæ. ††¹⁶ Taa saa'itæ nyi dæ Teesa-loonika maa, æntaa wata rəñwæ slækee unæ ka nyi ka sə ñga tsakænæ dæ nyi. ††¹⁷ Amma æntaa viinæ goonæ cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alæ koonæ ka tsakəvænæ aagyanæ ñunyi slænæ goonæ. ††¹⁸ Kæ liwæ nyi patænæ ñga sætæ dæbee; ha'æ maa, kæ paləgi. Makæ kæ kira Apafəroodita ka nyi patænæ ñga uushi'iinæ slækee unæ ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'æ. Ma uushi'iinæ slækee unæ ka nyi, ñunyi uushi akəñwacii Əntañfæ, makæ sataka ætæ cii kəya luu, ca kadeesækæ ka ci. ††¹⁹ Ma Əntañfwaaki, pooshi uushi ætæ cii kəya ætee agi duunuunaakii, ka viinæ næ ci koonæ patænæ ñga sætæ dæbee una upaa daciai Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Wa æñjæ a duunætæ tæ Əntañfæ Dəsənaamæ ka ca'æ ndəñwæ ndəñwæ. *Aamiina.

Tsakæ nəhəpaanæ

²¹ Yoo, nəhəpaamæ tæ æñji ñga Əntañfæ patæ dæ rəñwæ rəñwæ agi læmæ ñga Yeesu Aləmasiihu. Ma æñji næ'unæ ænæ dii inæ ganæ ka hakii, kæ nəhəpaa tii tuunæ patæ. ²² Kæ nəhəpaa patænæ ñga æñji ñga Əntañfæ tu-unæ, ma palee maa, æñjinæ ca slænæ asækæ yi ñwanu-unæ.

²³ Wa Slandanæ Yeesu Aləmasiihu a dā koonæ pwapoonæ a ædzæmuunæ. [*Aamiina].

§† 4.13 2 Koor. 12.9-10. §†† 4.15 2 Koor. 11.8-9. §† 4.16 Slænæ 17.1. §†† 4.17 1 Koor. 9.11. §† 4.18 2.25; Leew. 1.9,12-13,17; 2.2; 3.5.

Kwalasiya

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntarŋfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ^{t2} ca nəhəpaa tuunə patə ənji ŋga Əntarŋfə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkəŋushi'iniinə nuunə ənji goonŋa. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntarŋfə Dəsənaamə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə Əntarŋfə putə ŋga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi da də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntarŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə. ^{†14} Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə goonŋa ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uudə ənji ŋga Əntarŋfə patə. ^{‡5} Ma cuuna da ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntarŋfə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njunyi Habara, waatoo, wabənə ŋga tantanyinə, paariigyunə də sətə dəkəpaa Əntarŋfə koonə. ^{‡16} Agi siyinə nə wabənə ŋga Njunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci ŋunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira ŋunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzarənə ka saa'itə 'watəgyuunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyuunə paŋgəraŋə makə sətə dīi Əntarŋfə koonə barəkaanə. ^{‡17} Kə jigunyuunə pwapoonə ŋga Əntarŋfə acii kadashinə geenə Əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rəŋwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. ^{‡18} Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə ŋga Əntarŋfə uudənə a ədzəmuunə. ^{‡19}

⁹ Ci dīi daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka da də'wa ka Əntarŋfə ka putə goonə, ina da də'wa kaa ca shiitə koonə patənə ŋga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koonə upaa haŋkala da shii uushi'inə ŋga'ə. ^{§10} Mada kə dīi ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una da sətə kadeesəkə ka ci taa guci patə. Ka danə nə ndzaanə goonə ŋga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakəŋwa əsə agi shiinə tə Əntarŋfə. ^{§11} Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərəvənaakii. Acii agi kədiinə niinə acii kəya əsə, kaa ca vii koonə ŋgeerənaakii ka shaŋə, una shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə. ^{§12} Kuyiriimə tə Dəsənaamə də

† masləkee əndə: Gal. 1.1. †† 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. ‡ 1.4 Af. 1.15. †† 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. ‡‡ 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. ‡‡‡ Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. ‡‡‡ 1.8 1 Koor. 8.1. § 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9. §† 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. §†† 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18.

moodasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə bahə upaa ŋunyi uushi'iitə dəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawəda ŋga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi ŋwaŋuunə ŋga Uzənaakii kadashinaakii. ^{§14} Uzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

Wabənə agyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii

¹⁵ Ma Əntarŋfə, pooshi əndə sha nee ka ci. ^{§†} Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə, ndilə ndilə makə sətə dīi Əntarŋfə nə ci.

Ci nə ŋga təkəŋwanə palee ka patənə ŋga sətə ghənyi Əntarŋfə.

¹⁶ Taa mi patə, daciikii ghənyi Əntarŋfə, ^{§†} sətə agintarŋfə da sətə anə hanyinə, uushi'iitə ci ginə a nee

da ətə pooshi ginə ka neenə patə, da uushi'iitə gatə dagyə da i əpinə a matii patə, taa iitə nə baawədətii patə.

Daciikii ghənyi Əntarŋfə uushi'inə patə, ka ci ghənyi ci əsə.

¹⁷ Aləmasiihu nə təkəŋwanə ŋga taa mi patə, ^{§†} ci nə kilatii əsə.

¹⁸ Ci nə nə ŋga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. ^{§††}

Ci 'watəgi də Ikəliisiya, tə ci 'watəgi Əntarŋfə madeenə agi maməətə ənja kaa ca ndzaanə ka gawə ŋga uushi'inə patə.

¹⁹ Acii kə kadeesəkə ka Əntarŋfə ^{§§†}

kaa Uzənaakii a ŋgərə tə patənə ŋga ndilə ndilə tə ndzaanaakii.

²⁰ Kə kadeesəkə ka Əntarŋfə əsə ^{§§§}

kaa təya nara daciikii taa tii da mi patə.

Kə kira ci jamənə

dagi əjigi idənə ŋga Uzənaakii ashi ənfwa.

Də danə ha'ə deegi ci taa ka mi patə

a duuniya da dadagyə,

təya ndzaanə da ci ka ma rəŋwə yadə mabizhinə.

²¹ Ma ŋga ŋukə, ma una, ənji daawaanə ŋga Əntarŋfə njuunə. Dzaədə dzaədə njuunə da ci acii 'waslyakəətə njuuna daada da ətə njuuna hiima. ¹⁸²² Amma, ma ŋga ənənə, kə hadətə Əntarŋfə duunə dagi əntənə ŋga Uzənaakii, koonə ndzaa ka ma rəŋwə ləbə da ci, una

§† 1.13-14 Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12. §†† 1.15 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibər. 1.3. §† 1.16 1.13; Yooh. 1.3,19; 1 Koor. 8.6; Ibər. 1.2. §† 1.17 Yooh. 1.1; 8.58. §†† nə ŋga shishinə: 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watəgi: Slənə 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Səniinə 1.5. §§† 1.19 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. §§§ 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21; 2.13-16. 18 1.21-22 Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27.

shii ndzaanə ka ənjaakii, una ndzaanə malaabakii, yadə idəpaa uushi ashuunə, saa'itə nuunə a dzə aakəŋwacii. ²³ Mada kaa ca da ha'a, see a dzuunə aakəŋwa də vii ədzəmə ka Yeesu, una kəŋaanə ndihə ndihə, goona gugudə. Gadə taa mi a ŋgəragi haŋkala goonə shaŋə, ga hiima goonə a dzəgi anə sətə fii unə asəkə Njunyi Habara. Ma nyi Bulusə, slənaaki nə waaza Njunyi Habaratsa. Waatoo Njunyi Habarakii waazii ənji ka taa wu patə asəkə duuniya. †

Slənə nga Bulusə ka ənji nə'unə tə Yeesu

²⁴ Yoo, ma nga ənəna, ka moodasəkə nə nyi putə nga cibəənə cii kya cibə ka putə goonə. Acii dagi cibəənə cii kya cibə cii kya uudəpaa cibətə dəkəpaa Aləmasiihu ka putə nga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. ^{†25} Əntaŋfə ta'i tə nyi kaa nya ndzaa ka əndə slənənə ka Ikəliisiya. Ci kavə tə nyi ka da slənətsə ka putə goonə, waatoo, slənə nga waazagi wabənaakii patə. ^{‡26} Ma nga ŋukə, ma'umbeekii nji wabənə nga Əntaŋfə ka ənja. Amma, ma nga ənəna, kə ŋgiragi ci paŋgəraŋə ka ənjaakii. ^{‡27} Ma təya, kə dii Əntaŋfə aniya nga ŋgiragi ka tii duunuunə da məghərvənə nga sətə nji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci nə: unə ətsə əntaa Yahudiinə maa, a ədzəmuunə nə Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntaŋfə agi duunuunaakii. ^{‡28} Aciikii tə Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tə tii, ina dzəgunə ka tii də haŋkala, keena kərə tə taa wu patə aakəŋwacii Əntaŋfə, taa wu ahadatii, təya ndzaanə mazəŋakii agi ləbənətii da Aləmasiihu. ^{‡29} Ka putakii cii kya ciŋə agi slənəkii də maduunə ŋgeeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii. ^{‡‡}

2 Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya ciŋə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii. ² Ma cii kya da ha'a, koonə kəŋaanə ndihə ndihə də ŋgeerənə asəkə ədzəmuunə, una uudəshi, una shii ndzaanə ləbə ka hakii, una shii ŋga'a tə wabətə nji ma'umbeekii, koonə paaratəgi ŋga'a tə sətə baarii Əntaŋfə kaamə, waatoo, Aləmasiihu. ^{§3} Daciikii tanə upaa nə ənji shii uushi da ŋunyi hiima patə. ^{§†}

⁴ Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makudə kudə wabənə nga jarəwiinə. ^{§††5} Taa ŋgahi dii amə dzadə dzadə, amma ləbə ka hakii nə ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kəŋaanuunə ndihə ndihə, kə dii ka nyi moodasəka. ^{§†}

Kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu

⁶ Makə kə liwuunə tə Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakəŋwa də ndzaanə ləbə da ci ha'a. ⁷ Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji sləraginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakəŋwə

† 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibar. 3.6. †† 1.24 2 Koor. 1.5; 11.23-29; Af. 3.13. ‡ 1.25 Af. 3.1-3. ‡† 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6. ‡‡ məghərvənə: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. ‡‡† 1.28 Af. 4.13. ‡‡‡ 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13. § 2.2 1.26-27; Af. 5.2. §† 2.3 Wab. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. §†† 2.4.2.8; Rooma 16.18. §† 2.5 1 Koor. 5.3.

aakəŋwa, dəmə aakəŋwa də vii goonə ka ci makə sətə jigunyuunə, kuyiriimə tə Əntaŋfə taa guci patə. ^{§††}

⁸ Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurəŋə shiinaakii ŋga zabə. Ma tsarə ŋga shiitsa, dagi alə'aada ŋga ənji shiŋkinə shigi da ŋga bariyatii, əntaa dagi dzəgunənə nga Aləmasiihu. ^{§†9} Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə ŋga ndilə ndilə tə ndzaanə nga Əntaŋfə. ^{§†10} Ma una, kə upaa unə tə patənə nga tantanyitə əpinə nga Əntaŋfə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca da ŋwanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawədətii patə.

¹¹ Dagi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə ŋga ryaminaatə ci ənji shiŋkinə a da, amma, ma tsarə ŋga ryaminaatsa, ŋgəragi haŋkala ŋga da 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə nga Aləmasiihu. ^{§†12} Ma saa'itə dii ənji koonə bəpətisəma, kə ndzaa ci makə kə ŋgədzəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, ənjə a madee koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ŋgeerənə nga Əntaŋfə ətə madee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. ^{§†13} Ma ŋga ŋukə, makə maməətə ənji nji Əntaŋfə a nee koonə putə ŋga slənə 'waslyakəənə goonə da putə ŋga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma nga ənəna, kə madee ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, ^{§§14} ca tsəerəgi ləkaləkətə ŋga bəzə dəməətə nja nə'u taamə putə ŋga ghatə nə'u *bariya, ca tsəerəgi də gwa'avənə aashi ənfwa. ¹⁸¹⁵ Də əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwa kanəvə ci ka ŋgeerənə nga patənə nga uushi'iitə da baawəda. Ca kwaasləgi mapə agyanətii patə, ca dəvə ka tii ayinə akəŋwacii patənə ŋga ənja. ¹⁹

¹⁶ Acii ha'a, ga taa wu a yaaree ka dəəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə ŋga sanə, taa daada kumənə, taa kumənə ŋga kəŋənə ŋga kura ləgida taa agyanə ifə uusərə ŋga əpisəka. ²⁰¹⁷ Ma uushi'iitsə patə, ma ŋga ŋukə, kə ndzaa tii ka məndzaaŋgu'inə ŋga sətə na da. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu.

²¹¹⁸ Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii puta cii kəya siini, ca həətəpaa naakii nə ŋga da'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə ŋga əndətsa, aslətə naakii nə cii kəya aslətə zabə. Hiima ŋga əndə shiŋkinə nə hiimaakii.

²²¹⁹ Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə dii ka nə ŋga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə dii shishinə ŋga ənda magəŋukii də bərəda ka gwadə ka gwada, ha'a ndzaa Ikəliisiya patə magəŋukii ka hakii də baawəda ŋga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntaŋfə. ²³

Məətənə da madətənə ləbə da *Aləmasiihu

²⁰ Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə dii ha'a, kə ndzaa ci, pooshi bariya ŋga

§†† 2.7 1.23. §† 2.8 1 Tim. 6.20. §† 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. §†† 2.11 Af. 2.11. §§† 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. §§§ 2.13 Af. 2.1,5. 18 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. 19 2.15 2.9-10. 20 2.16 Rooma 14.1-6. 21 2.17 Ibar. 8.5. 22 2.18 Af. 1.21. 23 2.19 1.18; Af. 4.16.

ənji *duuniya da ngeerənə anuunə ma'ə. Ya makə dii ha'ə əna, ka mi sanə cuuna ənə ka danə makə n̄ga ənji duuniya? Ka mi sanə cuuna nə'u wabəətsə ci ənjə a waaba? Agi banə nə ənji: ^{†21} "Ga ha kəsə sətəsa aaciiku, ga ha təbətə sətəsa, ga ha uree ka ətsə əsə". ^{††22} Ma tsarə n̄ga bariyanyiiṣə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya wabə. Pooshi bwatyatii ma'ə. Əndə shiŋkinə ci saakii laalatə bariyanyinəkii da dzəgunənəkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə dagi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca cibə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyanyiiṣə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawəda n̄ga tən̄paa sətə mwayi shishinə danə shaŋə.

3 Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə madee Əntan̄fə koonə agi maməətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə sətə dagyə ka hatə dii Aləmasiihu dasə asəkə dægələ n̄wanuunaakii, da ci-izəma Əntan̄fə. [‡] Davəmə hiima goonə agyanə sətə davə. Goona ka hiima ka sənə agi duuniya. ^{††3} Acii kə mətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii Aləmasiihu ga Əntan̄fə. ^{††4} Aləmasiihu nə tantanyinə n̄ga əpinə goonə. Ka jiganə nuunə da ci, una ndzaanə agi duunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. ^{††}

Iirə əpinə da kura əpinə

⁵ Makə ha'ə ənə diya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona da ajjiinənə, goona da badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə. ^{†††} ^{§6} Putə n̄ga tsarə n̄ga slənətsə ha'ə nə mabətəsəkə n̄ga Əntan̄fə a shi aanə ənjitə naanagi ka fanə tə ci. ^{§†7} Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakənə, kə njuuna da tsarə uushi'iitsa. ^{§††}

⁸ Amma, ma n̄ga ənəna, bwaseemə ka patənə n̄ga uushi'iina. Waatoo, goona madee ka mabizhinə, goona bəzə səkə, goona da n̄gərəkikinə, goona dza-anahiinə, goona wabə sə n̄ga ayinə. Ma ətsə, ga ca shigi da moonə shaŋə. ^{§†9} Goona jaarakəshi ma'ə əsə. Acii kə bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə n̄ga n̄kə da bwaya slənə goonə, ^{§††10} una upaa kura han̄kala. Ma ətsə, Əntan̄fə vii koonə. Agi dzənə nə ci də hadaginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii han̄kala, koonə tsakə shiinə tə ci də n̄ga'ə. ^{§††11} Ci dii, pooshi kama kamaanə n̄ga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi kama kamaanə n̄ga *maryamina ənja da ənjitə pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəŋwə nə tii

† 2.20 2.9-10; Gal. 4.3-5,9. †† 2.21-22 Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Ibər. 13.9. ‡ 3.1 2.12; Af. 1.20. †† 3.2 Mat. 6.33. †† 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. ††† Gal. 2.20; Fil. 1.21; duunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. ††† 3.5-8 Gal. 5.19-21. § 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3. §† 3.6 Af. 5.6. §†† 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. §† 3.8 Af. 4.29; 5.4. §†† 3.9 Af. 4.22,25. §† 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24.

akəŋwacii Əntan̄fə. Amma Aləmasiihu nə magadə uushi. Ci nəndə a ədzəmə ənjitə ləbə da ci patə. ^{§†}

¹² Ma unə, ənji n̄ga Əntan̄fə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə n̄ga ənja, una da n̄ga'əənə, una hətəpaa noonə na akəŋwacii ənja, una kəsə ənji də moodasəka, una sə'watə taa mi patə, ^{§††13} una ndzaa də səkə pu'u. Mada kə ma'i mabizhinə ahada hara ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ^{§††14} Ma palee pata, uudəshimə, acii uudənə nə anətənə tuunə ka ma rəŋwə. ^{§††15} Ma jaməətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə n̄ga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Acii ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii Əntan̄fə tuunə, una ndzaanə makə əndə rəŋwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tə ci əsə. ¹⁸

¹⁶ Kəsətəmə wabənə n̄ga Aləmasiihu a ədzəmuunə tən̄ə tən̄ə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də han̄kala. Duunətəmə tə Əntan̄fə də ka wanyaatə kama kama, una duunətə tə ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dəlamə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tə ci. ^{19†17} Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, damə də ləmə n̄ga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tə Əntan̄fə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə n̄ga ənji nə'unə tə Yeesu agi kura əpinə

¹⁸ Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii n̄guyirənə goonə, makə sətə dəbee una da agi ləbənə goonə da Slandanaamə. ²⁰

¹⁹ Unə n̄guyirənə əsə, uudəmə makinə goonə, goona kəsə tə tii də bwaya aginə.

²⁰ Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una datə, acii ci kadeesəkə ka Slandanaamə.

²¹ Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bəzee ka səkətii zabə zabə, acii gadə ədzəmətii a lagi.

²² Unə maviinə, fatəmə sətə ci slan̄jii nuunə ənji shiŋkinə a ba koonə patə, una datə. Goona slənətə n̄ga'ə wata ka rəgwa ginətii koonə shii kadeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəŋwə, makə dii unə ka ənji gərə'unə ka Slandanaamə. ²³ Taa n̄gutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəŋwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə, əntaa wata ka putə n̄ga ənja. ²⁴ Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə dəkəpaa ci ka ən-jaakii. Acii Aləmasiihu nə tantanyitə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. ²¹²⁵ Patənə n̄ga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntan̄fə ka tii 'waslyakənətii. Acii ma ca, ka lanə nə ci gəŋwanə də rəgwakii, paa ci ka tsaamənə ka məghərəvənə n̄ga ənda. ²²

4 Unə slan̄jii maviinə, kəsəmə maviinə goonə də n̄nyuni aginə, una hada də tii makə sətə dəbee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə. ²³

§† 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. §†† 3.12-15 Af. 4.2-4. §†† 3.13 Af. 4.32. §†§ 3.14 Af. 5.2. 18 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. 19 3.16-17 Af. 5.19-20; Ibər. 13.15. 20 3.18-4.1 Af. 5.21-6.9. 21 3.24 Af. 6.8. 22 3.25 Yak. 2.1. 23 4.1 Leew. 25.43.

Wabənyinə kama kama

² Dəmə aakəŋwa də kədiinə acii Əntaŋfə. Ciŋəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tə ci əsə. † ††³ Ma una dā də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntaŋfə a wunəgi keenə rəgwa, keena waaza wabənaakii ka əŋja, ina dzəgunə ka tii wabənə ətə nji ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii nə nyi a furəshinə əndzə'i. ††⁴ Dəmə də'wa, kaa nya shii wabənə furəŋə furəŋə agyanəkii ka əŋji makə sətə dəbee. ††

⁵ Hakilamə ndzaanə goonə ahada əŋjitə ma'ə malumə tə Yeesu. Taa ŋgutə saa'i patə, dāmə ha'ə. ††⁶ Wa wabənə goonə a ndzaanə ŋga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə əŋja. Shiimə sə ŋga jikənə taa ka wu patə də rəgwakii. †††

Muudinə ŋga wabənə

⁷ Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Əŋji slənə ka Slan-danə niinə da ci. †††⁸ Ci dii cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə dii inə ganə, ca tsakə koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə. ⁹Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadashinə geenə, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vəranə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca daada ganə patə. ⁵

¹⁰ Ma Arisətarəkusə ənə dii inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə dii tii ka dzədzənə rəŋwə da Barənaba. Mada kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii

† 4.2-4 Rooma 15.30; Af. 6.18-19. †† 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17.
‡ 4.3 Rooma 15.30. †† 4.4 1.26. †† 4.5 Af. 5.16. ††† 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. ††† Tikikusə: Af. 6.21-22. § Unisimasə: Filim. 10-12.

makə sətə shi nya bii koonə. ††¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci əŋjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada əŋji slənənə ciina slənə da tii putə ŋga *ŋwaŋjuunə ŋga Əntaŋfə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ŋgaŋga'ə.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka dā də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəŋwə. Agi ciŋənə nə ci də dā də'wa taa guci patə koonə kəŋaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntaŋfə patə, una slənətəgi əsə. †††¹³ Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka əŋji Lawədikiya, da əŋji Yarapwalisə əsə. ¹⁴Kə nəhəpaa kadashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə. ††

¹⁵ Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəŋushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə keenə tə Niməfa da əŋji Ikəli-isiya ətə ca dza də nə gatə asii. †††¹⁶ Mada kə uudəpaa unə jaŋgatə ləkaləkətənə ahadoonə, viimə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya, təya jaŋgatə ahadatii əsə. Tə'i ləkaləkətətə nyaahə nyi ka tii əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Mada kə liwuunə, jaŋgatəmə ahadoonə. ¹⁷Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca ciŋə a ma slənətə vii Slandanaamə ka ci, kaa ca uudəpanə. ††

¹⁸ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga wabəna. Kə nəhəpaa nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntaŋfə a dā koonə pwapoonə.

§† Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. ††† Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. ††† Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10. ††† Lawədikiya: Səniinə 3.14. †† Arəkipusə: Filim. 2.

1 Teesaloonika

1 Wiinē ləkəkəkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya n̄ga Teesaloonika, daci inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi n̄həpaanə niinə tuunə, ənji n̄ga Əntanjə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntanjə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. †

Vii goon̄ga n̄ga ənji Teesaloonika da ndzaan̄tii

²Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. †³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə n̄ga vii goon̄ga goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna ciŋə putə n̄ga uudənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntanjə Dəsənaamə. †⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntanjə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii əsə. †⁵ Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Njunyi Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də n̄geerənə da tsakənə n̄ga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋaanə inə ka wabənə də goon̄gaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. †⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da n̄ga Slandana. Taa n̄gahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodasəka n̄ga Malaaba Ma'yanə. †⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə n̄ga dzəgunənə ka ənji n̄'unə patə anə hanyinə n̄ga Makiduuniya da Akaya. ⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə n̄ga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii goon̄ga goonə ka Əntanjə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa n̄ga da wabənə ka ənji agyanəkii ma'ə. †⁹ Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntanjə Əndə vii əpinə, Əndə goon̄ga, una gərə'u ka ci. †¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gərə ənyanə n̄ga Uuzənaakii dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə madəe Əntanjə ka ci agi maməətə ənja, ca luupaa taamə acii mabətəsəkə n̄ga Əntanjə ətə na shi aakəŋwa. †

Slənə n̄ga Bulusə də Teesaloonika

2 Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. †¹² Kə shii unə, kə cibee ənji keenə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa n̄gahi kə mwayi ənji təŋapaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə n̄ga Əntanjə gaamə kə waazii inə koonə Njunyi Habaraakii yadə n̄gwalənə. †¹³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Madamiinə jarəwiinə agyanə ənji əsə. †¹⁴ Amma kə yarədii Əntanjə tiinə, ca ba'avə waaza Njunyi Habara aacii inə; ha'ə wabiinə makə sətə ba'avə ci aacii inə əsə. Ma'aləmiinə kadeesəkənə geenə ka ənja, amma kadeesəkənə geenə ka Əntanjə. Acii ci shii ədzəmiinə. †¹⁵ Kə shii unə, mawabəmiinə koonə mandikə ndikə wabənə, mawaazamiinə koonə Njunyi Habara əsə keena shii upaa də uushi acii unə. Əntanjə nə seedanə tiinə. †¹⁶ Ma'aləmiinə dələnə n̄ga ənji diinə, taa acii unə, taa acii hara ənji pamə. †¹⁷ Makə dii ci masləkəe ənji n̄ga Aləmasiihu niinə, kada kə baarii inə koonə gawu-unə geenə. Amma madamiinə ha'ə. Kə ndzaa inə da haŋkala ahadoonə, makə sətə ci mənə a ndzaanə aha-da manjeevənətə. ⁸ Kə uu'iinə tuunə laŋə. Matasəkakii niinə, əntaa wata ka waaza koonə Njunyi Habara n̄ga Əntanjə tanə, amma ka vəgi əpinə geenə ka putə goonə. Laŋə uu'iinə tuunə dərəva.

⁹ Ndzəkəŋushi'ina, agi buurətənə nuunə cibə geenə agi mandalə slənə. Ma saa'itə waazii inə koonə Njunyi Habara, kə slənyiinə vədə da uusəra keena upaa də zəma aa meenə, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. †¹⁰ Kə nee unə də ginuunə. Əntanjə nə seedanə tiinə əsə oo'i, ha'ə n̄jiinə ahadoonə, unə ənji n̄'unə: makətsə ənji n̄jiinə, ənji slənə uushi də rəg-wakii n̄jiinə. Mashimə əŋə a idəpaa bwaya uushi ashii inə. †¹¹ Acii kə shii unə, kə slənyiinə koonə də rəŋwə rəŋwə patə, makə sətə ci dənə a slənə ka manjeevənaakii. ¹² Waatoo, kə ndzaa inə ka vii koonə n̄geerənə, ina banee ka ədzəmuunə, ina dzəkwatə koonə əsə koonə slənə sətə kadeesəkə ka Əntanjə. Ci 'wii tuunə koonə ndzaanə agi n̄wanuunaakii, una shii duunuunaakii. ¹⁹

¹³ Agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itə waazii inə koonə wabənaakii, maluumuunə

† Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. †† 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. † 1.3 5.1-2. †† 1.4 2 Tees. 2.13,16. †† 1.5 1 Koor. 4.20. ††† 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. ††† 1.8 Rooma 1.8. § 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15. §† 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9.

§†† 2.1 1.5,9. §† 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9. §†† 2.3 2 Koor. 4.2. §† 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. §† 2.5 2.10; Slənə 20.33; 2 Koor. 1.23. §†† 2.6 Yooh. 5.41,44. §†† 2.9 2 Tees. 3.7-9; Slənə 18.3. §§§ 2.10 2.5. 18 2.11 Slənə 20.31. 19 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27.

makə wabənə n̄ga əndə saakii, amma, makə sətə ci ənjə a luu wabənə n̄ga Əntanfə liwuunə; ndilə ndilə wabənaakii liwuunə. Wabənəkii ca slənə asəkə ədzəmuunə əsə, unə ənji nə'unə. ^{†14} Ndzəkəŋushi'ina, ma sətə kulii agyanə Ikəliisiiyanyinə n̄ga Əntanfə anə hanyinə n̄ga Yahudiya, waatoo agyanə ənji nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, tsarəkii kulii agyanuunə əsə. Acii kə sii unə n̄gəra'wə acii ənji goonə makə sətə sii tii n̄gəra'wə acii slikerənətii Yahudiinə əsə. ^{††15} Tii bələgi tə Yeesu Slandana da anabiinə, təya lyakagi tiinə, təya biipaa səkə ka Əntanfə, kə ndzaa tii ka ənji mbəzə n̄ga ənji patə. ^{††16} Agi ciŋənə nə tii ka təŋaginə tiinə acii geena waazii wabənə n̄ga Əntanfə ka hara slikerənə kaa təya upaa luupaənə. Də ha'ə uudəgi tii ashi slənə 'waslyakəənətii. Amma tə'i mandalə gəŋwanə n̄ga Əntanfə anətii. ^{††}

Moone n̄ga Bulusə tə dzənə ka tsaamətənə tə ənji Teesaloonika

¹⁷ Ndzəkəŋushi'ina, kə təkəgyaamə n̄ga magusə saa'i. Maneemaamə ka naamə na. Amma ka hakii naamə asəkə ədzəmaamə. Kə kəshi madəfənə tiinə larə n̄ga neenə koonə. Acii kii ndzaa inə ka alə rəgwa n̄ga ənənə ka caamatənə tuunə. ^{††18} Kə mwayi inə ənənə aa hoonə. Nyi Bulusə, kə ali nyi rəgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kə təŋagi *Seetanə tiinə. ¹⁹ Ma tanya, unə ndzaa ka sə n̄ga vii keenə n̄geerənə da moodasəka, unə ndzaa ka sə n̄ga yidə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya. ^{††20} Ha'ə tanyi, unə nə məghərəvənə geenə, unə nə moodasəkə geenə əsə.

3 Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəŋwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateenə. ^{††2} Ina sləkee koonə ka ndzəkəŋushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə n̄ga Əntanfə nə ci, agi slənənə nə ci deenə agi waaza Njunyi Habara n̄ga Aləmasiihu. Ma sləkee inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə n̄geerənə, ca tsakə kəŋee koonə ka rəgwa agi vii goon̄ga goonə, ^{§3} acii ga taa rəŋwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə n̄ga n̄gəra'utsə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntanfə, ka sanə nə ci n̄gəra'wa. ^{§†4} Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə n̄jiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa n̄gəra'wa. Kə nee unə, kə dii ha'ə weewee tanyi. ^{§††5} Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəŋwa də vii goon̄ga goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zabə ahadoonə. ^{§†}

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə n̄junyi habara agyanə vii goon̄ga goonə da uudəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi madəfənə n̄ga nee ka giniinə

tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ^{§††7} Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'ina, taa dagi cibə da n̄gəra'ukii ha'ə, kə upaa inə n̄geerənə putə n̄ga vii goon̄ga goonə. ^{§†8} Manə ha'ə diya, makə kə shii inə kə kəŋaanuunə ndihə ndihə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeenə niinə ka kuyiriinə tə Əntanfə gaamə koonə ka shaŋə. Agi kuyiriinə niinə tə ci n̄ga moodasəkənə dii inə puta goonə. ¹⁰ Vədə da uusəra niinə ka da də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntanfə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa n̄ga neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbədaənə agi vii goon̄ga goonə, una shii n̄ga'ə. ^{§†}

¹¹ Wa Əntanfə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uudəshinə da uudə hara ənji aakəŋwə aakəŋwa. Wa uudənəkii a ndzaanə makə tsarə uudəətə uu'liinə tuunə. ^{§††13} Də ha'ə nə uudənəkii a tsakə vii koonə n̄geerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə n̄ga idəpaənə, amma koonə ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntanfə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba ənjaakii patə. ^{§§†}

Ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka Əntanfə

4 Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dii, ndzəkəŋushi'ina: kə jigunyiiinə koonə makə sətə ci ənji nə'unə a ndzaanə, təya kadeesəkə ka Əntanfə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə n̄ga Yeesu Slandana, koonə tsakə dzəginə aakəŋwa aakəŋwa. ^{§§§2} Ma sətə jigunyiiinə koonə də baawədə n̄ga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntanfə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə. ¹⁸⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə n̄ga ənjitə mashiimə tə Əntanfə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə n̄ga ndzəkəŋuci agi haalatsə bii inə koonə patə. Kə dzəkwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə n̄ga Əntanfə a kula aanə ənji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntanfə taamə kaama ndzaanə ma'ajjiinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwacii kii. ¹⁹⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunəətsa, əntaa wabənə n̄ga əndə kaaree ci, amma n̄ga Əntanfə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanəakii. ²⁰

⁹ Ma agyanə uudə ndzəkəŋushi'ina, pooshi dibə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntanfə koonə makə sətə cuuna uudəshi. ²¹¹⁰ Tanyi, agi uudənə nuunə ndzəkəŋushi'ina anə hanyinə n̄ga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uudənəkii. ²²¹¹ Damə gazhi'waanə n̄ga ndzaanə n̄ga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'ina n̄ga ənja, amma slənəmə noonə

† 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. †† 2.14 Slənə 17.5. † 2.15 Slənə 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. †† 2.16 Mat. 23.31-33. †† 2.17 3.10. ††† 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4. ††† 3.1 Slənə 17.15. § Timooti: 1.1. §† 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. §†† 3.4 Slənə 14.22. §† 3.5 Fil. 2.16.

§†† 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. §† 3.7 2 Tees. 1.4. §† 3.10 2.17. §†† 3.12 Gal. 6.10. §§† 3.13 5.1-2; Fil. 1.10. §§§ 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. 18 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Ibər. 10.10. 19 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. 20 4.8 1 Koor. 6.19-20. 21 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. 22 4.10 2 Tees. 3.4.

sləna koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ^{†12} Mada kə nə'utuunə ha'a, ka dānə nə ndzaanə goonə n̄ga'a ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə. ^{††}

Shinə n̄ga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə mətəgi, acii goona ndzaa ka mabətəsəka, makə n̄ga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə. ^{‡††14} Kə vii amə goon̄ga oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi mamətə ənji əsə. Acii kə shii amə weewe, ma ənji vii goon̄ga ka Yeesu ətə mətəgi, ka madeenə nə Əntar̄fə ka tii, ca fədə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu. [‡]

¹⁵ Ma ka wabənə n̄ga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'a ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka madənə ka mamətə ənja. ^{‡††16} Ma uusərakii, kadə kapaanə nə Əntar̄fə rəgwa, wata gawə n̄ga malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə n̄ga uutəma n̄ga Əntar̄fə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci goon̄ga ətə mətəgi, tii na takəŋwa ka madənə. ^{‡††17} Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'a, Əntar̄fə a fədətə taamə da tii dāgi kurabiinə, ama guŋə da Slandanə asəkəntar̄fə. Ha'a ndzaanaamə da Slandanə ka ca'a ndəŋwə ndəŋwə. ^{§18} Makə dii ha'a, n̄gərəmə wabətsa, wabəgimə ahadoonə kaa ca vii koonə n̄geerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5 Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra n̄ga mbu'yanə n̄ga uushi'iitsa, pooshi nafa n̄ga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'a. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, habəsə nə uusəra n̄ga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davədə. ^{§13} Ma saa'ita, ənjə a ba, "Jamə nə vərənə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə". Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'a makə sətə ci bərakənə a shi ka mitə dasəka. Pooshi ha n̄ga huyinə. ^{§††}

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təkū təkūnə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə habəsə makə mahərə. ⁵ Unə patə, ənji n̄ga bərənə da uusəra nuunə. Əntaa ənji n̄ga vədə da təkūnə naamə. ^{§16} Acii ha'a, gaama tsəfə n̄junyinə makə n̄ga hara ənja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə ənja. ⁷ Acii, ma ənjitə ca tsəfə n̄junyinə, davədə ci təya tsəfə. Ma ənjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davədə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə ənji n̄ga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəŋwa də vii goon̄ga da uudəshinə. Maa kə dii amə ha'a, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a n̄gavə kəjeerə tibisa ka

† 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. †† 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. ‡ 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. ‡† 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. ‡† 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. ‡†† 4.15 1 Koor. 7.10,25. ‡†† 4.16 1 Koor. 15.23. § 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20. §† 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; habəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniina 3.3; 16.15. §†† 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. §† 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9.

dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə n̄ga Əntar̄fə taamə. Maa kə dii amə ha'a əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a n̄gavə dara ila. ^{§†19} Ma'wamə Əntar̄fə taamə ka bəzə kaamə səka, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə dācii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{§†10} Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'a da i əpinə, taa amə kə mətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ^{§†11} Acii ha'a, dzəmə də viishi n̄geerənə ahadoonə də wabətsa, una dzə də tsakəshinə makə sətə cuuna slənə əndzə'i.

Muudinə n̄ga wabənə

¹² Ndzəkəŋushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koonə vii duunuunə ka ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəŋwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka takəŋwanə koonə da dzəgunə koonə wabənaakii. ^{§§†13} Gadeemə ka tii, una uudə tə tii lar̄ə putə n̄ga slənətii ahadoonə. Ndzaamə n̄ga'a ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə n̄ga ənji mabuura na, una tsakə tə matə n̄geerənə, una sə'watə ndzaanə da ənji patə. ^{§§†15} Dāmə han̄kala acii mada dii əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə dā n̄ga'aanə ahadoonə da ka ənji patə. ^{§§†16} Ndzaamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁸¹⁷ Dzəmə aakəŋwa də dā də'wa ka Əntar̄fə yadə əpisəka. ¹⁹¹⁸ Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ənə libə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁰¹⁹ Goona tən̄agi slənə n̄ga Malaaba Ma'yanə. ²¹²⁰ Goona bərapaa wabənə n̄ga ənjitə ci Əntar̄fə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə taa n̄gutə uushi patə, una kəsətə n̄junyikii tən̄ə tən̄ə. ²²²² Taa tsarə n̄ga n̄gutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma Əntar̄fə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashu-unə ca'a uusəratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ²³²⁴ Ma Əntar̄fə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'a makə ətsa, acii əndə nə'utə aləkawalə nə ci. ²⁴

²⁵ Kədiimə acii Əntar̄fə ka putə geenə dii ndzəkəŋushi'inə. ²⁵²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə n̄ga ənji nə'unə. ²⁶²⁷ Kə ləbətə nyi duunə da Slandana koonə jan̄gatə ləkələkətənə ka patənə n̄ga ənji nə'unə. ²⁷

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonaakii, ca ndzaanə doonə.

§†† 5.8 Af. 6.11-17. §† 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. §† 5.10 4.14; Rooma 14.8-9. §§† 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. §§† 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. §§§ 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. 18 5.16 Fil. 4.4. 19 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. 20 5.18 Af. 5.19-20. 21 5.19 Af. 4.30. 22 5.21 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. 23 5.23 5.1-2; 2 Koor. 13.11. 24 5.24 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. 25 5.25 1.2-3; Rooma 15.30. 26 5.26 Rooma 16.16. 27 5.27 Kwal. 4.16.

2 Teesaloonika

1 Wiinē ləkaləkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya n̄ga Teesaloonika, daci inə Bulusə da Silasə da Timo-oti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji n̄ga Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ^{†2} Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə n̄ga Aləmasiihu ka da gənjwanə

³ Ndzəkənjushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina da ha'ə, acii agi gəranə nə vii goon̄ga goonə aakənjwə aakənjwa. Agi tsakə gəranə nə uudəshinə ahadoonə patə əsə. ^{††4} Aciikii, inə də neenə na, agi dələnə niinə duunə aha-da Ikəliisiyanyinə n̄ga Əntanfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kənjəanuunə agi vii goon̄ga goonə dāgi ciba da n̄gəra'wə patə ətə dii unə agikii. [‡]

⁵ Ci nə səndə ca baarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntanfə a da gənjwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koonə ndzaanə agi n̄wanjuunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba. ^{††6} Ka slənənə nə Əntanfə sətə dəbee, waa-too ka cibeənə nə ci ka ənjitə ca cibeə koonə. ^{††7} Ma unə ənə ca cibə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na da saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə malaa'ikanyinaakii ahada gana n̄ga gunə. ^{††8} Ma cii kəya sha, ka cibeə ka ənjitə kaaree ka Əntanfə da ənjitə naanagi ka luu Njunyi Habara n̄ga Slandanaamə Yeesu. ^{††9} Kadə nə təya sa ciba, Əntanfə a zamagi də tii ka ca'ə ndənjwə ndənjwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da baawədaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya maduunə uusəraakii, ka duunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə n̄ga ənjitə vii ka ci goon̄ga əsə, təya dəla də ci. Da i unə na da ha'ə saa'ikii, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina da də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntanfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koonə ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə n̄ga'əətə cuuna moo danə patə, ca tsakə tuunə əsə koonə dzə aakənjwə də slənətə cuuna da acii kə vii unə goon̄ga ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawədaakii. ^{§12} Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə n̄ga Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka dānə ha'ə, də

pwapoonə n̄ga Əntanfə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Sətə na takənjwə danə taabu'u shinə n̄ga Yeesu

2 Ndzəkənjushi'ina, agi gəranə nuunə shinə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akənjwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ^{§†2} maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra n̄ga ənyanə n̄ga Slandana, ga han̄kala goonə a gwazəgi pii pii. Goonə n̄gwalə, goonə luuvə əsə, taa kə fii unə, kə dii ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətə də banə oo'i, da meenə shigi, goonə luuvə shanə. ^{§††3} Taa də iitiitə patə, goonə kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Acii ma taabu'u mbu'yanə uusərakii, ka bwaseenə nə ənji lan̄ə ka nə'unə tə Əntanfə, n̄wanjwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə n̄ga gunə nə ci. ^{§†4} Ka bərapaanə nə ci sə n̄ga paslənə patə, ca duunətə naakii nə palee ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi n̄ga Əntanfə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntanfə ndilə ndilə. ^{§††5} Uushi'iit-sə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə san̄a?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitsə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə n̄wanjwə 'waslyakəənə pan̄gəranə. ⁷ Taa əndzə'i, lan̄ə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntanfə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə baarii Əntanfə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See mada ngiragi Əntanfə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə n̄gərəgi ci, wata n̄wanjwə 'waslyakəətsə a shigi pan̄gəranə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə n̄ga bamakii, ca həhədəgi tə ci də baawəda n̄ga məghərəvənaakii. ^{§†9} Taabu'u bələginə Yeesu tə ci, kadə nə n̄wanjwə 'waslyakəənə a shi də baawəda n̄ga *Seetanə. Ca slənə sə n̄ga hurəshishinə n̄ga jirakənə kama kama. ^{§†10} Ma ənjitə uugi n̄gərə rəgwa n̄ga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa n̄gutə tsarə n̄ga məza jarəwiinaakii. Ma ənjitsa, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uudə goon̄ga kaa təya upaa luupaənə. ¹¹ Aci ha'ə, kadə nə Əntanfə a kavə tə tii, kaa han̄kalatii a zə'ugi, təya nə'u jirakənə. ^{§††12} Ma nii kəya da ha'ə, kaa gənjwanaakii a kula aanə patənə n̄ga ənjitə kaaree ka nə'u goon̄ga, təya da moodasəka də slənə 'waslyakəənəti. ^{§§†}

† 1.1 1 Tees. 1.1. †† 1.3 2.13; 1 Tees. 1.2-3. ‡ 1.4 1 Tees. 2.19-20; 3.3,7. †† 1.5 Fil. 1.28. †† 1.6 Rooma 12.19; Səniinə 18.6. ††† 1.7 Mat. 25.31; 1 Tees. 5.1-2. ††† 1.8 Isaa. 66.15; Rooma 2.8; 1 Piita 4.17. § 1.11 1 Tees. 1.2-3; 5.24.

§† 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2. §†† 2.2 2.15. §† 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. §†† 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6. §† 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. §† 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. §†† 2.11 2 Tim. 4.4. §§† 2.12 1.6-8.

Ndzaamə ndihə ndihə agi goongga

¹³ Ndžəkəŋuŋuŋi'ina, kadashinyinə ŋga Slandana, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə putə goonə. Ma dəbeekii ina da ha'ə, acii kə ta'i Əntaŋfə tuunə da-ga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə goonggaanə. ^{†14} Ka ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tuunə dagi waaza Njunyi Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndza-anə agi məghəravənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ^{††15} Acii ha'ə, ndžəkəŋuŋuŋi'ina, kəŋaanəmə ndihə ndihə, una kəsətə təŋə təŋə tə goongatsə jigun-yiinə koonə də bameenə da də ləkaləkətə geenə, una kəsətə təŋə təŋə. †

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntaŋfə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapoonaakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gəra ŋunyi sətə na shi. ^{††17} Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənə ŋga'əənə da ba ŋunyi wabənə taa guci patə.

Də'wa ka putə geenə

3 Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dii, ndžəkəŋuŋuŋi'ina: ma danuuna, damə də'wa ka putə geenə kaa wabənə ŋga Slandanə a shii dzənə aakəŋwa pii pii, kaa ənjə a duunətə wabənəkii, makə sətə cuuna duunətə əsə. ^{††2} Damə keenə də'wa əsə kaa Əntaŋfə a luupaa tiinə acii bwaya ənja. Damə ha'ə, acii əntaa patənə ŋga ənji nəndə da vii goongga. ³ Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə. ^{†††4} Kə yarədii inə tuunə putə ŋga Slandana. Waatoo, agi nə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dəŋə aakəŋwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə. ^{†††5} Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a baarii koonə rəg-wa, una shii makə sətə uu'i Əntaŋfə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Ŋga'ə nə sləna

⁶ Ndžəkəŋuŋuŋi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: mada tə'i manya'ina

† 2.13 1.3. †† 2.14 1 Tees. 5.9. ‡ 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. †† 2.16 1 Tees. 1.4. ††† 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. †††† 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. †††† 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10.

ŋga ndžəkəŋuŋuŋi'ina ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma təya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyyiinə koonə.

⁵⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə. Acii ma saa'itə ŋjiinə ahadoonə, əntaa manya'ina ŋjiinə. ⁸ Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyi-inə iza iza'u vədə da uusəra, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ^{††9} Ma dii inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləgwa zəmə acii unə, amma ma dii inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə ŋga dzəgunənə, una nə'u dərəpə geenə. ^{†††10} Ma saa'itə inə ahadoonə, kə ŋjiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree ka sləna, ga ənjə a vii ka ci zəma. ††

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tə'i hara ənji ahadoonə, manya'ina nə tii. Pooshi uushi ci təya slənə, madaamə ndzaanə zərəkə da kaala matii aagi slənə ŋga hara ənji. ^{†††12} Yoo, ma tsarə ŋga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ŋgeerənə, də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa təya slənə də rəgwa, təya zəməvə ka natii na. ††

¹³ Ndžəkəŋuŋuŋi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə nə da ŋunyi sləna. ^{††14} Mada kə naanagi əndə ka nə'utə wabəənə nyaahiinə koonə asəkə ləkaləkətəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə tə ci. ^{†††15} Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma danuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndžəkəŋuŋuŋi'inuunə. †††

Muudinə ŋga wabənə

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə. †††

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkaləkətənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkaləkətaaki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa. ^{†††18} Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə patə pwapoonaakii.

§ 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. † 3.8 1 Tees. 2.9. †† Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zəma: 1 Koor. 9.4. †† 3.10 1 Tees. 4.11. ††† 3.11 1 Tim. 5.13. † 3.12 Af. 4.28. †† 3.13 Gal. 6.9. ††† 3.14 1 Koor. 5.9,11. †††† 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14. †††† 3.16 2 Koor. 13.11. 18 3.17 1 Koor. 16.21.

1 Timooti

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntarjə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. ^{†2} Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii gooŋga gaamə. ^{††}

Wa Əntarjə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slan-danaamə a da ka hə pwapoonə, təya da ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

³ Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha da ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka danə ha'ə. [‡]

^{††4} Ga təya ndzaa ka buurə wabənə ŋga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə ŋga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala ŋga sətə ci Əntarjə a moo danə kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci Əntarjə a moo danə kaamə. ^{‡‡} Ma caŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uudəshi. Ma uudəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca shigi da agi vii gooŋga ŋga tantanyinə. ^{‡‡†} Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii.

^{‡‡†} Ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya ŋga Əntarjə ka ənja. Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Sarjə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə agyanəkii.

⁸ Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya ŋga Əntarjə, mada kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. ^{§9} Ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji dii Əntarjə, amma ka ənjitə ca tarjəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə pooshi ka fa tə Əntarjə da ka ma'waslyakə ənja. Kə dii Əntarjə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gadeenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja. ^{§†10} Kə dii ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa

† masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27.
†† Timooti: 1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. ‡† 1.3 Slənə 20.1. ‡‡ 1.4 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. ‡‡† 1.5 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. ‡‡‡ 1.6 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. § 1.8 Rooma 7.12,16. §† 1.9-10 Gal. 5.19-21.

da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka dərəginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka da seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca da taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə. ^{§††11} Ma ŋunyi dzəgunənə, agi Ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntarjə Ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma Ŋunyi Habarakii, agyanə Əntarjə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə. ^{§†}

Kuyiriinə tə Əntarjə putə ŋga luupaanaakii tə ənja

¹² Agi kuyiriinə nə nyi tə Yeesu Aləmasiihu Slan-danaamə. Ci vii ka nyi ŋgeerənə ŋga slənəna. Agi kuyiriinə nə nyi tə ci ŋga neenaakii ka nyi mahoolakii, ca kavə tə nyi kaa nya slənə ka ci. ^{§††} ^{§††13} Taa ŋgahi ma ŋga ŋukə, kə cibə nyi də ci, nya wabə bwaya uushi'inə aashikii, nya dzaana tə ci əsə; amma kə nyihə ci təgunuunaaki, acii paa nyi shii sətə njii kya slənə, paa nyi da vii gooŋga saa'ikii əsə. ^{§††14} Wata Slandanə a əjiinə ka nyi pwapoonaakii larjə, ca baarii ka nyi rəgwa ŋga vii gooŋga ka ci da uudənə tə ənja. Makə dii ci, ləbə naamə da Yeesu Aləmasiihu ŋga əna, naamə patə nə vii gooŋgakii da uudənəkii. ^{§††15} Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəŋwə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu aasəkə duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakə ənja, nyi palee ka tii patə də slənə 'waslyakəənə maa. ^{§††16} Amma kə nyihə Əntarjə təgunuunaaki makə nji nyi ka ma'waslyakə əndə ka shaŋə. Də danə ha'ə mbee Yeesu Aləmasiihu ka baarii ka ənji patənə ŋga sə'watənaakii tə nyi də luupaanə tə nyi. Ha'ə kə ndzaa nyi ka sə ŋga dzəgunənə ka taa wu patə na vii gooŋga ka Aləmasiihu, ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ^{§††17} Wa ənjə a duunətə tə Əntarjə, ənjə a dəla də ci. Ci nə ŋwarjə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Paa ci ka əntənə, pooshi ənji agi neenə ka ci əsə. Ci daanəkii nə Əntarjə. *Aamiina. ¹⁸

¹⁸ Uuzənaaki Timooti, wanyinə ka kavə wabəətsə aaciiku, makə sətə wabi anabiinə agyanəku ŋukə. Kəsəpaa wabəətsə asəkə ədzəməku kaa ha mbee ka slənə ŋunyi slənə, ¹⁹ ha dzə aakəŋwa agi nə'unə tə Əntarjə da ŋunyi ndzaanə. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka ŋunyi ndzaanə, ha'ə saawee tii ka vii gooŋgatii. ²⁰ Ma Himiniya da Aləkəsandəra, agikii nə tii. Kə vii

§†† 1.10 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. §† 1.11 1 Tees. 2.4. §†† 1.12-17 2.7. §† 1.12 Gal. 1.15-16. §† 1.13 Slənə 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. §†† 1.14 1.5; 1 Koor. 15.10. §†† 1.15 Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. §††† 1.16 Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. 18 1.17 Rooma 16.27. 19 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3.20 1.19 1.5.

nyi tē tii ka *Seetanē kaa tēya shii dzalēnē, tēya bwasee ka dzaananē tē Əntarjfa. †

Wabənə agyanə də'wa

2 Ma nja təkəŋwanə, agi banə nē nyi kaa ənjə a da də'wa, ənjə a kədii acii Əntarjfa, ənjə a kuyirii tē Əntarjfa putə nja patənə nja ənja. †2 Wa ənjə a da də'wa putə nja meeminə da madiigərə ənji patə, kaa ma ndzaanə jamə də mabanee ma'yanə, ama mbee ka gadee ka Əntarjfa, ama ndzaa makətsəkii əsə. †3 Ma ət-sə patə, nja'a, ka uufagi səkə nja Əntarjfa Maluu gaamə əsə. †4 Kə mwayi ci taa wu patə, ca upaa luupaanə, ca shii goonja. †5 Acii rəŋwə nē Əntarjfa, rəŋwə əsə nē əndə rəŋwa ahada Əntarjfa da ənja, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Əndə shiŋkinə nē ci əsə. †6 Kə vigi ci naakii nē ka luupaanə də ənji shiŋkinə patə. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, nja'a ka Əntarjfa kaa taa wu patə a upaa luupaanə. †7 Ka ətsə ha'a kavə Əntarjfa tē nyi ka ndzaanə ka əndə waazanə ka ənji da ndzaanə ka masləkee ənda. Kə kavə ci tē nyi ka dzəgunə goonja ka hara slikərənə kaa tēya luuvə. Tanta-nyinə cii kya wabə, əntaa jirakənə. †8

8 Acii ha'a, nja'a ka nyi kaa ngyuyirənə taa da patə a da də'wa. Wa tēya da də'wa də malaaba ədzəma. Ga tēya da də'wa də mabəzə səkə, ga tēya da də mabizhinə əsə. †9 Ma makinə əsə, wa tēya ndzaa da ayinə da hiima nja ka kəjeerənə ətə dibə. Ga tēya daada hara uushi'inə agi shiŋkinatii ətə ca ngerəgi hiima nja ənda, ga tēya nja pookalima taa sə nja uura taa sə nja ciinə ətə da məghərəvənə davə, ga tēya nja mandalə kəjeerənə əsə. †10 Amma, wa tēya da njuuni sləna. Ci nē njuuni uushi. Ci dəbee ka makiitə ca ba agi nə'unə nē tii tē Əntarjfa. †11 Wa minə a ndzaa kədə'a saa'itə ənjə a dzəgunə, kya banee ka haŋkalatə. †12 Maluuvəmə nyi minə a dzəgunə ka ngyuyirənə, taa kya ndzaa da baawəda agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kədə'a. †13 Acii tē Adamu 'watəgi Əntarjfa taganə, taabu'u Hawa. †14 Əntaa tē Adamu əsə gəpətə *Seetanə, amma tē minə gəpətə ci, kya taŋəgi bariya. †15 Patə da ha'a, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nē ki luupaanə, maa kə gi ki aakəŋwa agi nə'unə da uudə ənja, kya ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntarjfa, kya ndzaa da ayinə.

Matakəŋwanyinə asəkə Ikəliisiya

3 Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: mada nja'a ka əndə nē ndzaanə ka matakəŋwanə asəkə Ikəliisiya, njuuni slənə cii kəya uudə. 2 Ma matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyaŋə ndzaanəkii

† Himiniya: 2 Tim. 2.17; Aləkəsandəra: 2 Tim. 4.14; Seetanə: 1 Koor. 5.5. †† 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. † 2.2 Ees. 6.10. †† 2.3 Tit. 3.4. †† 2.4 Əzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. ††† 2.5 Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. ††† Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3. † masləkee ənda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. †† 2.8 1 Piita 3.7. ††† 2.9 1 Piita 3.3-5. †† 2.10 5.10. ††† 2.11-12 1 Koor. 14.34. †† 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. †† 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3.

əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətsətə naakii na, ca ndzaa də haŋkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakkii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəgunətənə ka ənji nja'a. †††3 Ga matakəŋwanə a kagi naakii nē ka sa ənwə, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makədə'a ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaba. †††4 Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii nja'a, manjeevənaakii a dawuta ka ci, tēya fa tē ci ka shaŋə. 5 Ma bii nyi ətsə ha'a, mada pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii nja'a, iitiitə saŋə mbeenəkii ka kərətə Ikəliisiya nja Əntarjfa?

6 Ha'a əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii goonjaakii, ga ca ndzaanə ka matakəŋwanə, acii ga ca duunətə naakii na, Əntarjfa a lagi ka ci gəŋwanə, ca vii ka ci ma'inə makə sətə vii ci ka *Seetanə. 7 Ha'a əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gadee ka ci, acii ga ənjə a davə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə za-əŋwanə nja Seetanə. †††

Ənji tsakənə tē ənji nja Ikəliisiya

8 Ma ənji tsakənə tē ənji nja Ikəliisiya əsa, wa tēya ndzaa matsəkii, ga wabənətii a ndzaa bəra'i, ga tēya kapaa natii nē ka sa ənwə, ga tēya kapaa natii nē ka suuna gəna əsə. 9 Ma wabənə ətə baariigi Əntarjfa kaamə, wa tēya kəsəpaa də malaaba ədzəma. 10 Tii maa, see maa kə təkətə ənji tē tii zəku'i. Mada pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa tēya ndzaŋə sləna. 11 Ma makinatii 18 əsə, wa tēya ndzaa matsəkii, ga tēya pədəhiinə, wa tēya ndzaanə ka ənji hiima, tēya ndzaanə ka ənji goonja taa agi mi patə. 1912 Ma əndə tsakənə tē ənji nja Ikəliisiya, da minə rəŋwə dyaŋə ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii nja'a. 13 Ma ənji tsakənə tē ənji nja Ikəliisiya, mada njuunikii ci tēya slənə, ka upaanə nē tii gadeenə nja ənji ka tii. Ka mbeenə nē tii ka wabənə yadə ngwalənə agyanə vii goonjatii ka Yeesu Aləmasiihu.

Maduunə uushi ətə baarii Əntarjfa kaamə

14 Yoo, kə dii nyi aniya nja dzənə aabiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka naahə ka hə ləkələkətəna. 15 Mbu'u tē'i uushi na səkəpaa tē nyi. Ma ləkələkətəna, ci na baarii ka hə makə sətə ci ənji nja Əntarjfa a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nē Ikəliisiya nja Əntarjfa Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə goonjaanə. 2016 Ma sətə vii amə goonja anəkii, waatoo sətə nji ma'umbeekii, madu-unəkii dəŋəva. Pooshi əndə da mabizhinə agyanəkii, waatoo, 21

Əndə shiŋkinə pwayi ənji tē ci,
Kə baariigi Malaaba Ma'yanə tē ci oo'i,
əndə goonja nē ci.
Kə nee malaa'ikanyinə ka ci;

††† 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. ††† 3.3 2 Tim. 2.24. ††† 3.7 2 Koor. 8.21; Slənə 6.3. 18 Makinə, ənji tsakənə tē ənji nja Ikəliisiya, taa makinə nja ənji tsakənə tē ənji nja Ikəliisiya. 19 3.11 Tit. 2.3. 20 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. 21 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17.

Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikerənə;
Kə vii ənji ka ci goongga asəkə duuniya patə;
Kə ngərətə Əntarjə tə ci aadəgyə, ca duunətə tə ci.

Ənji dzəgunə jirakənə

4 Yoo, kə bii Malaaba Ma'yanə furənjə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə hara ənjə a bwasee ka nə'u goongaanə, təya dzəgərə ka nə'u jirakənə nja ginaajinyinə, təya nə'u dzəgunənə nja *Seetanə. †^{†2} Ma dzəgunəətsa, kə təkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə ahada goongaanə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii. ³ Ma tsarə nja ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma ngərəshinə da aadə hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntarjə tagapaa zəmənyitsa kaa ənjə a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii goongga, wa təya adə zəməkii də kuyiriinə. ^{‡4} Patənə nja uushi'inə ətə tagii Əntarjə, nja'ə. Pooshi uushi nja kaareenə. Amma, wa ənjə a luu patənə nja uushi'inəkii də kuyiriinə tə ci. ^{‡5} Ma uushi'iitsa, nja'ə, acii ha'ə bii Əntarjə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Njuni əndə slənə nja Yeesu Aləmasiihu

⁶ Mada agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka njuni əndə slənə nja Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəjwa də fa wabənə nja Əntarjə da nə'utə njuni dzəgunənə, kaa ha upaa də njeerənə. ^{‡7} Ma wabəətə nja njukə ətə madzəmə da wabənə nja Əntarjə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəjwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə nja Əntarjə. ^{‡8} Ma taadatə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə nja Əntarjə, ci palee də bwatya taa ka ngutə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəjwa patə. ^{‡9} Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəjwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntarjə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu nja ənji patə; ma palee maa, nja ənji nə'unə. ⁵

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabəətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaa tə hə, makə dii hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə nja dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəgwa nja wabənaaku, da ndzaanaaku, da uudənaaku tə ənja, da vii goonggaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku. ^{§13} Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəjwa də jəngga malaaba ləkələkətə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii. ^{§14} Ma baawədə ətə vii Əntarjə ka hə saa'itə wabi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəjwanyinə nja Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci. ^{§15} Duu aakəjwa də dənə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənaaku aakəjwa. ¹⁶ Hadatə də naaku

† 4.1-11 1.10. †† 4.12 Tim. 3.1. ‡ ngərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibər. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. †† 4.4 'Wat. 1.31; Slənə 10.15. ‡† 4.6 1.10. ‡†† 4.7 1.4. ‡†† 4.8 6.6. § 4.10 Tit. 3.4. §† 4.12 1.5; Tit. 2.7. §†† 4.13 2 Tim. 3.15-16. §† 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2.

na da dzəgunənaaku. Duu aakəjwa də da uushi'iitsa. Acii maa kə dii hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə. ^{§†}

Ndzaanə nja'ə agi ənji nə'unə

5 Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəjushi'inəku. ^{§†2} Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə ətə ma'ə ma'iirəmə əsə, wa təya ndzaa makə cikəjushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəjwaciitii, acii ga təya ngərəgi hanjkaaku.

³ Ma mooryafinyinə ətə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadəe ka tii. ⁴ Amma, mada tə'i manjeevənə taa jjiinyinə nja mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya da diinatii zəku'i, waatoo, təya da ka mapoo tə tii taa dzədzəshii'nətii nja'əənə, makə sətə shi təya dii ka tii, acii tsarəkii ca uudəgi səkə nja Əntarjə. ⁵ Ma mooryafinə ətə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntarjə gi'i ki, kya dzə aakəjwa də da də'wa, kya kədii aciikii vədə da uusəra. ^{§†6} Amma, ma mooryafinə ətə kagi nətə ka uudə uushi'inə nja *duuniya, taa ngahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma dənəkwa, bawə ka tii wabəətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka hada də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntarjə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii goongga.

⁹ Ga ha naahə ləmə nja mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzatə kuwa pu'unə, mashimə ki a ngirə ngurə palee ka rəjwə əsə, ¹⁰ ənjə a kuyirii tə ki putə nja də njuni slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə nja'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi sədə nja ənji nə'unə makə sətə ci maviinə a da, kya tsakə ənji agi bwanea, kya kavə nətə ka da njuni slənə. Mada ha'ə makə ətsə nə slənata, naahuu ləmətə. ^{§†}

¹¹ Amma ma mooryafinyinə ətə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii, acii mada kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ngura, ka ngərənə nə tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu. ¹² Də ha'ə əsə ləginə Əntarjə gəjwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii kə tanəgi tii aləkawalətə dii tii ka ci. ¹³ Ma təya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərakə, wata wiigi'inə ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərakə tanə, amma təya kaala wabənə aagi nja hara ənji, təya luugi wabənə ətə əntaa natii, təya ba sətə madəbəmə. ^{§†14} Acii ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinə ətə ma'ə ma'iirəmə, wa təya ngərə nguyirənə, təya poo manjeevənə, təya hada də yatii. Mada dii tii ha'ə, pooshi ənji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa nja wabə bwaya uushi'inə aashaamə. ^{§§15} Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka nə'unə tə Seetanə. ¹⁶ Ma minə əndə nə'unə ətə da mooryafinyinə agi duurənyinatə, wa kya tsakə tə tii ka galee ka slənə agyanə Ikəli-

§†† 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. §† 5.1 Leew. 19.32. §† 5.5 Luka 2.37; 18.7. §†† 5.10 2.10; Ibər. 13.2; Yooh. 13.14. §§† 5.13 2 Tees. 3.11. §§§ 5.14 1 Koor. 7.9.

isiya, kaa Ikæliisiya a mbee ka tsakænə tə hara mooryafinyinə ətə pooshi ənji tsakænə tə tii.

¹⁷ Ma matakəŋwanyinə ŋga Ikæliisiya ətə ca slənə ŋga'ə, gadeemə ka tii ka shaŋə, una ki'itə ka tii ŋga'ə. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə. ^{†18} Acii kə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, "Goona təŋapaa la ka zəmənə saa'itə ci agi slənənə koonə." Kə bii ci əsə, "Ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a vii ka ci shikwaakii." ††

¹⁹ Mada kə wulii ənji matakəŋwanə ŋga Ikæliisiya, ga ha luuvə, madaamə tii kə kira seedawanyinə bəra'i taa makkə. ^{‡20} Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tə ci akəŋwacii ənji patə, kaa hara ənjə a shii ŋgwaleenə. ††

²¹ Agi banə nə nyi ka hə akəŋwacii Əntaŋfə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadə malaa'ikanyinə, kaa ha nə'utə uushi'iitsə bii nyi ka hə patə. Ga ha baarii kama kamaanə ka ənji shaŋə taa agi mi patə. ²² Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə slənə asəkə Ikæliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə ətə ci hara ənjə a dā. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku. ††

²³ Makə dii ci, pooshi jamənə ŋga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

²⁴ Ma 'waslyakəənə ŋga hara ənji, paŋgəraŋə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəŋwacii gəŋwanə. Ma ŋga hara ənji əsə, daba'a na shigi. ²⁵ Ha'ə əsə, paŋgəraŋə a babara nə dā ŋunyi slənə ŋga hara ənji; taa pooshi paŋgəraŋə a babara əsə, pooshi na za.

6 Ma maviinə patə, wa təya gadee ka slanjiinətii, təya fa tə tii, acii ga ənjə a wabə bwaya uushi aashi Əntaŋfə da dzəgunənə gaamə. ^{‡‡2} Mada ənji nə'unə nə slanjiinə ŋga maviinə, ga təya bərapaa tə slanjiinətii, acii makə dii tii ndzəkəŋushi'inə putə ŋga Aləmasiihu. Amma, wa təya tsakə paslənə ka tii, makə dii ci, ma ənjitə ci təya slənə ka tii, ənji vii gooŋga nə tii, moodəkii ŋga Əntaŋfə əsə.

Dzəgunətə uushi'iitsə ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakənə

³ Tə'i hara ənji ca dzəgunə ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuwəmə tii tə tantanyitə wabənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuwəmə tii əsə tə dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. ^{‡‡‡} ^{§4} Ma ənjitsa, kə duunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, madaamə suuna ŋga dā mabizhinə da mbəzənə agyanə mazabə wabənə. Ci ca kira sərəha, da mbəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwaya uushi aagyanə ənda, ^{§15} da daada mabizhinə. Ma ənjitsa, pooshi haŋkalatii ka hakii, pooshi ma'ə gooŋga ashitii əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci ənjə a upaa ka rəgwa ŋga diina. ^{§16} Yoo, ma nə'unə tə Əntaŋfə, tə'i bwatya agikii palee ka gəna, maa ka maba-

nee ma'yanə nə əndə də sətə cii kəya upaa. ^{§7} Acii pooshi uushi shi acii amə aa hanə aa duuniya. Pooshi uushi na dzə acii amə maa kə məkəyaamə. ^{§18} Maa tə'i amə da zəma, tə'i amə da kəjeerənə əsə, kə mbu'i kaamə. ^{§19} Amma, ma ənjitə ca moo dā gəna, kə luuvə tii isəkwanə ŋga *Seetanə tə tii, təya kulagərə aasəkə zaŋwanə ŋga mabaanə da bwaya suunanyinə. Ci ca kavə tə tii ka zaginə dza'ə. ¹⁰ Acii ma suuna kwaba, ci ca kira bwaya uushi'inə kama kama. Puta ŋga suuna kwaba bwasee hara ənji ka vii gooŋgatii, təya əlya ka natii nə mabətəsəkənyinə kama kama.

Wabənə ŋga Bulusə ka Timooti

¹¹ Ma hə dii əndə ŋga Əntaŋfə, bwasee ka patənə ŋga uushi'iitsa, ha dā gazhi'waanə ŋga slənə gooŋgaanə, ha dā gazhi'waanə ŋga ndzaanə ka əndə ŋga Əntaŋfə, ha vii ka ci gooŋga, ha uudə ənja, ha sə'watə taa mi patə, ha ndzaa ka əndə haŋkala əsə. ¹² Dawə gazhi'waanə ŋga slənə ŋunyi uushi'inə, acii kə vii hə gooŋga. Ma əpiitsə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə upaa hə, kəsəpaa təŋə təŋə. Ka ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tə hə saa'itə vii hə seeda agyanə vii gooŋgaaku akəŋwacii seedawanyinə laŋə. ^{§13} Wanyinə ka wabənə ka hə akəŋwacii Əntaŋfə ətə ca vii əpinə ka taa mi patə, da akəŋwacii Yeesu Aləmasiihu. Ma Yeesu, kə vii ci ŋunyi seeda agyanə gooŋgaanə akəŋwacii Puntiyu *Pilaatu. ^{§§14} Wanyinə ka banə ka hə ha'ə, kaa ha nə'utə sətə bii wabənə ŋga Əntaŋfə; ga ha tapaa taa rəŋwə, nə'utə patə ka rəgwatə pooshi ənji ka upaa sə ŋga idəpaanə ashiku, ca'ə ka saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ^{§§15} Ma jiganaakii, Əntaŋfə na jigagi də ci ka saa'itə kapaa ci. Acii ma Əntaŋfə, ci daanəkii ca dā ŋwanjuunə, əndə moodasəkə nə ci. Nwanjuwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə slanjiinə nə ci əsə. ^{§§16} Ci daanəkii nə əndə pooshi ka əntənə. Ma ha ŋga ndzaanaakii, agi bərənə ətə pooshi əndə ka mbu'unə aabikii. Pooshi əndə sha nee ka ci, pooshi əndə ka neenə ka ci əsə. Wa ənjə a duunətə tə ci, ca dā ŋwanjuunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Wa ca dā ha'ə. ¹⁸

¹⁷ Yoo, ma ənji gəna ŋga zamanana, bawə ka tii ga təya hwafə də gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə mədə nə gəna. Amma, wa təya ka nətii ka Əntaŋfə. Ci ca vii kaamə taa mi patə, kaama fatə mayamaayanəkii, acii fitə nə ciinəkii kaamə. ¹⁹¹⁸ Bawə ka tii, wa təya dā ŋga'əənə, təya dā ŋunyi slənə laŋə. Wa ciinətii a ndzaa fitə, təya vii ka hara ənji. ¹⁹ Də ha'ə tsəkənə tii ka natii na ŋunyi ndzaanə ka sətə na shi aakəŋwa, kaa təya shii upaa də tantanyitə əpinə. ²⁰

²⁰ 'Ya'ə Timooti, kəsəpaa Njunyi Habaratsə təŋə təŋə ətsə ba'avə Əntaŋfə aaciiku. Ga ha ndzaa dā ənjitə ca daada mazabə wabənə da dā mabizhinə ŋga diina. Tsarə ŋga wabəətsə ci ənjə a ba: shiinə. Amma, ji-

† 5.17 1 Tees. 5.12. †† 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. ‡ 5.19 Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. †† 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11. ‡‡ 5.22 4.14. ‡‡‡ 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18. ‡‡‡ 6.3-10 1.3-7. § 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. §† 6.4 1.4;

6.20; 2 Tim. 2.14. §†† 6.5 Yoo. 10.12; Slənə 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. §† 6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibər. 13.5. §†† 6.7 Ayb. 1.21; Ə.Waaz. 5.14. §† 6.8 Wab. 30.8-9. §† 6.12 1.18; 4.14. §§† 6.13 Mat. 27.11-26; Yoo. 18.28-19.16. §§§† 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. §§§ 6.15 Slənə 1.7; 2 Piita 3.3-9; Səniinə 17.14. 18 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yoo. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yoo. 4.12. 19 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. 20 6.19 Mat. 6.20.

rakənə. †²¹ Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə
bwasee tii ka vii goonğa. ††

Wa Əntarjə a da koonə pwapoonə.

† 6.20 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. †† pwapoonə: Gal. 6.18.

2 Timooti

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga Yeosu *Aləmasiihu nē nyi, makə sətə mwayi Əntarŋfə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntarŋfə, ka viinə nē ci daci Yeosu Aləmasiihu. ^{†2} Agi nəhəpaanə nē nyi tē hē Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nē hē. ^{††}

Wa Əntarŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeosu Aləmasiihu a da ka hē pwapoonə, təya da ka hē ŋga'əənə, təya vii ka hē ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tē Əntarŋfə putə ŋga vii goonŋa ŋga Timooti

³ Agi kuyiriinə nē nyi tē Əntarŋfə taa guci patə cii kya buurətə tē hē agi da də'wa; vədə da uusəra cii kya da ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də ŋunyi ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshi'inəki a paslə tē ci. ^{‡4} Ma nya buurətə tuunaaku putə ŋga təkənə gaŋwə, ŋga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hē ka shaŋə, kaa nya shii da moodasəka. ⁵ Agi buurətənə nē nyi vii goonŋaaku ŋga tantanyinə, tsarə ətə ŋga kuku Looyisə da ŋga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hē da vii goonŋakii. ^{‡‡6} Aci ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hē oo'i, tsakuu dzənə aakəŋwə də da slənə də baawədatə kavə Əntarŋfə aaciiku, waatoo, baawəda ətə vii ci ka hē saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha da slənə ŋga Yeosu Aləmasiihu. ^{‡‡7} Ma Əntarŋfə, maviimə ci kaamə ədzəmə ŋga ŋgwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə ŋga ndzaanə da ŋgeerənə da ŋga uudəshinə da ŋga ətsətə na. ^{‡‡†}

⁸ Aci ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a da tē hē. Əndə furəshina nē nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə ŋga ənji oo'i, guva-slənaaku nē nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə ŋga ŋunyi Habara, makə sətə vii Əntarŋfə ka hē ŋgeerənə ŋga sə'watənə. ^{‡‡9} Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dii ci ha'ə, əntaa putə ŋga ŋunyi slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci da ŋga'əənaakii. Waatoo, daga ŋukə dii ci aniya ŋga danə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeosu Aləmasiihu.

^{§10} Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeosu Aləmasiihu, kə baarii Əntarŋfə furəŋə oo'i, kə dii ci kaamə ŋga'əənaakii. Kə əbipaa Yeosu ŋgeerənə ŋga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə ŋunyi Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ^{§†}

† 1.1 1 Tim. 2.7. †† Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. ‡ 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. †† 1.5 Slənə 16.1. ‡‡ 1.6 1 Tim. 4.14. ‡‡† 1.7 Rooma 8.15. ‡‡‡ 1.8 2.9; Rooma 1.16. § 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5. §† Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə da wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibar. 2.14-15.

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntarŋfə tē nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda da əndə waaza ka ənji ŋunyi Habarakii, nya dzəgunətə ka tii. ^{§††12} Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci goonŋa. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma ŋunyi Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadatəginə nē ci dəŋə ka uusəratə nii kəya ənya. ¹³ Kəsətə təŋə təŋə tē ŋunyi wabəətsə jigunyii ka hē, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa da vii goonŋa, ha uudə tē Əntarŋfə da ənja makə sətə bii Yeosu Aləmasiihu. ^{§†14} Ga ha kapaa taa tē wu kaa ca zə'wee ka ŋunyi Habaratsə ba'avə Əntarŋfə aaciiku. Amma kəsətə təŋə təŋə də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə. ^{§††}

¹⁵ Kə shii hē oo'i, patənə ŋga ənji nə'unə anə hanyinə ŋga Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nē i Figilusə da Harəmagana əsə. ^{§†16} Amma, wa Slandanə a da ka ənji yi ŋga Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, laŋə nē ci agi əgə ka nyi ma'i rara'ə aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi əsə ŋga anəənə anyi ənji tē nyi. ^{§†17} Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tē nyi ka shaŋə, kə nee ci ka nyi. ¹⁸ Wa Slandanə a da ka ci barəkaanə uusəratə nii kəya ənya ka da gəŋwanə ka ənja. Kə shii hē furəŋə makə sətə njii kəya da ka nyi ŋga'aanə də Afisa.

Shikwa ŋga əndətə ca slənə ka Yeosu *Aləmasiihu

2 'Ya'ə uuzənaaki, ma hē, ndzaa da ŋgeerənə agi pwapoonə ŋga Yeosu Aləmasiihu. ² Ma sətə fii hē amaki akəŋwacii seedawanyinə laŋə, bawə ka ənjitə da goonŋa ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə. ^{§§†}

³ Sə'watə sa ciba putə ŋga Yeosu Aləmasiihu, makə sətə ci ŋunyi sooja a sə'watə ciba. ⁴ Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ŋgirə ənji tē ci ka soojaanə, ka danə nē ci gazhi'waanə ŋga uudagi səkə ŋga gawa ka ha ŋga panə. Aci ha'ə, paa ci ka ka nəkii ka slənə uushi'inə ətə əntaa ŋga soojiinə. ⁵ Buurətə əsə agyanə əndə buurə huyihuyinə taa ləədə uushi'inə. Aci ma əndə da tsarə buurəətsa, paa ci ka upaa shikwa, madaamə ci kə nə'utə rəgwanyinə ŋga buurənəkii. ^{§§†6} Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca da gazhi'waanə ŋga uuzanə, acii ci nē 'watə upaa zəmə ŋga ra. ⁷ Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hē. Aci maa dii hē ha'ə, ka kavənə nē Əntarŋfə tē hē ka shii patənə ŋga uushi'iitə dəbee ha shii.

§†† 1.11 1 Tim. 2.7. §† 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. §†† 1.14 1 Tim. 6.20. §† 1.15 4.16. §† Wanasifara: 4.19. §§† 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14. §§† 2.5 4.7-8.

⁸ Buurətə tē Yeesu Aləmasiihu agi slikerənə nga Dawuda. Kə madee Əntarjə ka ci agi maməətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Njunyi Habara. ^{†9} Putə nga waaza Njunyi Habarakii cii kya sa cibə ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə nga Əntarjə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəjwa də waazanə. ^{††10} Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə nga matadə ənji nga Əntarjə, kaa təya upaa luupaanə daciai Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi duunuunə nga Əntarjə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. ^{††11} Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo, †

“Maa kə əjkyaaamə da i ca,
ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

¹² Maa kə gyaamə aakəjwa də sə'watə ciba, ††
ka danə naamə njwanuunə da i ci əsə.

Maa kə bii amə mashiimaamə tē ci,
ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

¹³ Maa pooshi amə da goonja, †††
ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də goonjaanaakii,
acii paa ci ka bwasee ka wabənaakii gərəfə a rəgwa
yadə mbu'utəginə.”

Əndə slənə nga goonja

¹⁴ Ma uushi'iitə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəjwacii Əntarjə, ga təya ndzaa ka daada mabizhinə agyanə wabənyinə, acii ma tsarətə, pooshi bwatyakii, madaamə lədəgi də nə nga ənji ətə ca fa. ^{†††15} Ma ha, dawə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kadeesəkə ka Əntarjə, ha ndzaa makə nga əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənaakii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi wabənə nga goonja nga'ə. ^{§16} Ma ənjitə ca daada məza wabənə ətə ca saawee ka ləmə nga Əntarjə, ga ha ndzaa da tii. Acii ma təya, anəkii anəkii nə tii ka nysləginə agi nə'unə tē Əntarjə. ^{§†17} Ma wabənətii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii nə i Himiniya da Filita əsə. ^{§††18} Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka goonja, waatoo, təya ba, kə uugi Əntarjə madee ka maməətə ənja. Də ha'ə ci vii goonja nga hara ənji a əntəgi. ¹⁹ Patə da ha'ə, ma goonjaanə ətə shi daciai Əntarjə, kə kəjə də njgeerənə, makə faaratə mbuki ənji kuvə anəkii. Tə'i manaahəkii ashikii oo'i, “Kə shii Slandanə tē ənjaakii.” Tə'i əsə manaahəkii oo'i: “Patənə nga ənjitə ca 'wa tē Yeesu də Slandana, wa təya bwasee ka slənə bwaya uushi'inə.” ^{§†}

²⁰ Ma asəkə maduunə ya, tə'i kuyimiinə kama kama. Tə'i harakii nga əndzənə, tə'i nga tibisa əsə. Harakii əsə, nga ənfwə taa ndzaba ghənətə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi əndzanə slənəginə ənji. Ma harakii əsə, ka slənəginə ha'ə asii saakii. ^{§††21} Ha'ə əsə, taa wu patə bwasee ka slənə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanə nə ci makə njunyi kəjwa ətə da məghərəvənə davə. Slan-

danə a kavə tē ci ka da njunyi slənə, acii tə'i nafalaakii ka ci. Matasəkakii ndzaanəkii taa guci patə ka da njunyi slənə əsə. ^{§†}

²² Acii ha'ə, ga ha da bwaya uushi'iitə ci hara daguyinə a da. Amma ndzaa yadə idəpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii goonja, ha uudə ənja, ha ndzaa agi jamənə. Dawə ha'ə makə nga hara ənjitə ca kədii acii Slandana də malaaba moodəfa. ^{§†23} Ma ənjitə ca ndzaa ka wabə mazabə uushi'inə pooshi bwatyakii, ga ha jikə aagi wabənətii. Acii kə shii hə, ma tsarə nga wabəətsa, ci ca kira mabizhinə. ^{§†24} Ma əndə slənə nga Slandana, ga ca ndzaa ka daada mabizhinə da ənja. Amma, wa ca da nga'aanə taa ka wu patə, ca mbee ka dzəgunətənə ka ənji nga'ə, ca sə'watə ndzaanə da ənja. ^{§§25} Ma ənjitə ca daada ka ci mabizhinə, wa ca banee ka hanjalaakii akəjwacii, ca dzəgunə ka tii. Mbu'u ka danə təya baanə ka Əntarjə kaa təya shii goonja. ^{§§26} Maa dii ha'ə, ka mbərədənə nə tii asəkə zaarwanə nga *Seetanə ətə kəshi tē tii, təya nə'u sətə bii Əntarjə.

Muudinə nga duuniya

3 Yoo, see a shii hə oo'i, ma muudinə nga duuniya, kadə nə bwaya ənjə a kavə ənji ka sa cibə ka shaqə. ¹⁸² Acii ma saa'ikii, ka uudənə nə ənji natii na, kadə nə ənjə a uudə gəna, təya duunətə natii na, təya dzaana tē Əntarjə, pa təya fa tē məsənətii da dəsənətii, pa təya kuyirii tē Əntarjə taa tē ənji tsakənə tē tii, təya bərapaa taa ngutə uushi, ¹⁹³ pa təya uudə taa tē ənji yatii, pa təya uudə tē hara ənji əsə, təya laala jirakənə aashi hara ənji, təya təkuree ka sə'watə taa ngutə uushi, makə nga daba ndzaanə hanjalatii, pa təya uudə taa ngutə njunyi uushi, ⁴ təya tarəgi magunura, purətə hanjaliinə nə tii, təya zhi'wee ka nətii makə uushi, təya da sətə kadeesəkə ka tii, təya bwasee ka nga Əntarjə, ⁵ təya da makə agi paslənə nə tii tē ci, amma təya kaaree ka tantanyinə nga baawədaakii. Ma tsarə nga ənjitsa, ga ha ndzaa da tii. ²⁰⁶ Tə'i hara ənji ahadatii ca itə aa ha hara ənji aasii, təya dzə ka zhi'wee ka nə nga makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitsə zhi'wee ənji ka nətii, kə njgərəma 'waslyakəənə ədzəmətii, təya moo uushi'inə nga *duuniya kama kama. ²¹⁷ Taa guci patə nə tii ka da gazhi'waanə nga dzəgunə uushi'inə, amma kə təkuree tii ka shii goonja. ⁸ Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree ənjitsə ka goonjaanə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zabə nə vii goonjatii əsə. ²²⁹ Amma pooshi məzaanətii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee ka purətə hanjalaanətii, makə sətə shi ənjə a nee ka nga i Yanasə da Yambəra.

† 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. †† 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. † 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. †† 2.11 Rooma 6.8. †† 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. ††† 2.13 Rooma 3.3-4. ††† 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. § 2.15 1 Tim. 1.10. §† 2.16 1 Tim. 1.4. §†† Himiniya: 1 Tim. 1.20. §† 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. §†† 2.20 Rooma 9.21.

§† 2.21 3.17. §† 2.22 1 Tim. 6.11. §§† 2.23 2.16. §§† 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8. §§§ 2.25-26 1 Tim. 2.4. 18 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. 19 3.2-4 Gal. 5.19-21. 20 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. 21 3.6 Tit. 1.11. 22 3.8 Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5.

Muudine nga wabəne

¹⁰ Ma hə kamə, kə shii hə dzəgunənaaki nga'ə, kə shii hə ndzaanaaki əsə, da sətə cii kya moo danə, da vii goonngaaki, da makə sətə cii kya sə'watə ndzaanə da ənja, da makə sətə cii kya uudə ənja, da makə sətə cii kya sə'watə taa ngutə ciba. ^{†11} Kə shii hə makə sətə sii nyi ngəra'wə da ciba, waatoo tə sətə slənyi tə nyi də Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kə sii nyi cibə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənji danə ka nyi, agi luupaanə nə Slandanaamə tə nyi. ^{††12} Patənə nga ənjitə ca moo ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntarŋə, ka sanə nə tii ciba acii ənja. ^{‡13} Ma bwaya ənji da majirakinə, ka tsakənə nə tii dzənə aakəŋwə aakəŋwa də ndzaanatii ha'ə. Də danə ha'ə ci təya ha'u də natii na, təya ha'u də hara ənji əsə. ¹⁴ Amma, ma hə, duu aakəŋwa də ndzaanə agi goonngaanaaku makə sətə jigunyi ənji ka hə, ha luuvə də ədzəmə rəŋwə, acii kə shii hə ənjitə jigunyi ka hə, ^{‡‡15} ha buurətə oo'i, daga hə ma'ə uundzə uuzənə, kə shii hə malaaba ləkaləkətə. Ci ca cicirətə tə hə kaa ha shii upaa luupaanə putə nga vii goonnga ka Yeesu Aləmasiihu. ^{‡‡16} Patənə nga wabənə asəkə malaaba ləkaləkətə, da ma Əntarŋə shigi. Tə'i bwatyakii əsə ka rəgwa nga dzəgunə wabənə nga goonnga ka ənja, da dzalənə də ənja, da hadatəgi də ənji maa kə dii tii 'waslyakəənə, da kaa ca baarii kaamə makə sətə caama ndzaanə nga'ə. ¹⁷ Ma ətsə ha'ə, kaa əndə nga Əntarŋə a ndzaa matasəkakii ka shaŋə, ca ndzaa mambu'ukii bahə da ŋunyi sləna. ^{‡‡†}

4 Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka da ŋwanjuunə, ci na da gəŋwanə ka ənjitə da i əpinə da ənjitə məəki. Acii ha'ə, wanyinə ka banə ka hə akəŋwacii Əntarŋə da Yeesu Aləmasiihu, ^{‡‡2} waazawə wabənə nga Əntarŋə, ha da gazhi'waanə nga zhi'wa də nə nga ənja, taa kə mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kə dii ənji bwaya bwayaanə, dzaluu tə tii, ha hada də tii, ha vii ka tii ŋgeerənə kaa təya da ŋunyi sləna, ha da gazhi'waanə nga sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka ənja. ^{§3} Dawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na moo fa ŋunyi dzəgunənə. Amma, makə see sətə kadeesəkə ka tii nə təya moo fanə, ka jaa-jatənə nə tii də ənji dzəgunənə laŋə, kaa təya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ^{§†4} Ka ŋjiikəginə nə tii liminətii ka fa goonngaənə, təya dzəgərə ka fa jirakənə. ^{§††5} Amma, ma ha, duu aakəŋwa də ətsətə naaku nə taa agi mi patə, ha sə'watə taa ngutə sa ciba, ha waaza ŋunyi Habara ka ənja, ha mbu'utəgi də slənətə vii Əntarŋə ka hə.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka Əntarŋə, waatoo kə mbu'ya saa'i nga ən-

† 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5 †† Slənə 13.50; 14.5; 14.19; ciba: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. ‡ 3.12 Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3. ‡† 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. ‡‡ 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21. ‡‡† 3.17 2.21. ‡‡‡ 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. § 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. §† 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1. §†† 4.4 1 Tim. 1.4.

tənaaki. ^{§†7} Kə dii nyi gazhi'waanə nga slənə goonngaənə, kə uudəpaa nyi slənənaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii goonngaaki əsə. ^{§††8} Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra tə nyi aciikii putə nga ndzaanaaki matsəkii akəŋwaciikii. Ma ca, əndə la gəŋwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə nga ənjitə ca moo ənyanaakii ka shaŋə.

Hara wabənyinə

⁹ Ma danəkwa, dawə gazhi'waanə nga shinə aa hanə aabiiki pii pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə nga uudə uushi'inə nga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka aanə hanyinə nga Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə nga Daləmatiya. ^{§†11} See Luka mbədaanə abiiki. Ma ha sha, 'waanə tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi slənə. ^{§†12} Acii Tikikusə maa, kə sləkəe nyi ka ci aa Afisa. ^{§§†13} Ma ha sha, ŋgiraanə ka nyi kəjeerənaaki nga kəla də əra ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ŋgiraanə əsə ləkaləkətənyinə, ma palee maa, ətə nga kuvə'unə. ^{§§†}

¹⁴ Ma Aləkəsandəra ənhya, kə dii ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaŋə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. ^{§§§15} Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə dii ci gazhi'waanə nga dzavə waaza ŋunyi Habara aa meenə ka shaŋə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akəŋwacii gəŋwanə nga təkəŋwanə, pooshi əndə gi ka pərapaanə tə nyi taa rəŋwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa Əntarŋə a tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii! ^{18†17} Amma kə kəŋaanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ŋgeerənə nga waaza ŋunyi Habara furəŋə, hara slikərənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ^{19†18} Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ngutə tsarə nga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya da ŋwanjuunə. Naakii nə duunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina. ²⁰

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi nga Wanasifara. ^{21†20} Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndəŋə ndəŋənə nga shishinəkii. ^{22†21} Dawə gazhi'waanə nga shinə taabu'u danə vyanə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə nga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca da koonə pwapoona.

§† 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. §†† 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18. §† Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13. §† Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. §§† Tikikusə: Kwal. 4.7-8. §§† 4.13 Slənə 20.6. §§§ Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. 18 4.16 1.15. 19 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. 20 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. 21 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. 22 Irasəta: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Titusə

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə n̄ga Əntar̄fə nə nyi, masləkee əndə n̄ga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji n̄ga Əntar̄fə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goon̄ga ka ci, təya shii goon̄gaanə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. ^{†2} Ət-sə patə əsa, kaa təya ka nə n̄ga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga n̄kə n̄kə dii Əntar̄fə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ^{††3} Makə mbu'i uusəratə lagi ci, kə n̄giragi ci wabənə n̄ga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntar̄fə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. [†] **4** Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa n̄ga vii goon̄ga gaamə, amə patə. Wa Əntar̄fə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a da ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ^{††}

Slənə n̄ga Titusə agyanə hanyinə n̄ga Karita

5 Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə n̄ga Karita, kaa ha hadatəgi də sətə mbədaanə; kaa ha taadəcii matakənjwanyinə asəkə taa n̄gutə vəranə, makə sətə bii nyi ka hə. ^{††6} Ma matakənjwanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rənjwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa n̄ga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa n̄ga purətə han̄kalaanə. ^{††7} Makə dii matakənjwanə ka kadala n̄ga Əntar̄fə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca dūunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rənjutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gakii asii, man̄ga'ə ənda, əndə ət-sətə naakii na, əndə goon̄ga, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabəənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə goon̄gaanə ka ənji n̄ga'ə, ca vii ka tii n̄geerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii ka dzalə tə ənji daada mabizhinə. ^{†††} **10** Acii tə'i purətə han̄kaliinə bəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi *Yahudiinə. Ma təya, agi gəgəgətənə nə tii wabənə zabə hahə'ə ka gəəpənə də hara ənja. [§] ^{††11} Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya

† masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. †† 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † 3.4; uusəratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. †† Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaa-ki: 1 Tim. 1.2. †† 1.5 Slənə 14.23. ††† 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. ††† 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. § 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. †† 1.10 1 Tim. 1.6.

ndzaa kəda'ə. Acii, ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka dānə ha'ə, kaa təya upaa rəg-wa n̄ga gəəpə də uushi'inə n̄ga ənja. Də ha'ə nə tii ka n̄jśləginə də patənə n̄ga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ^{§††12} Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka shənjə. Bwayakii nə tii makə sə n̄ga bilinə. Manya'inə nə tii, bwan̄kariinə əsə." ¹³ Ma ətsə kamə, goon̄ga wabi əndətə. Acii, ma dānəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu. ^{§†14} Waatoo, ga təya ka nətii ka wabənə ətə ci Yahudiinə a gəgəgətə. Ga təya nə'u bariyanyinə n̄ga ənjitə ca kaaree ka goon̄gaanə. ^{§††}

¹⁵ Taa n̄gutə uushi patə, camə ka macamə ənja. Amma, ma ka ma'ajjinə ənja, kə kaaree tii ka nə'u goon̄gaanə, pooshi macamə uushi ka tii shənjə. Kə dāgi han̄kalatii da moodəfətii ajjijinə. ^{§†16} Ma təya, agi banə nə tii oo'i, kə shii tii tə Əntar̄fə. Amma agi baariinə nə slənətii oo'i, mashiimə tii tə ci. Ma'ajjinəkii nə tii, purətə han̄kaliinə nə tii, paa tii ka mbeenə ka slənətə taa n̄gutə n̄nyinə slənənyinə. [§]

N̄nyinə dzəgunənə

2 Amma, ma ha, dzəgunətə ka ənji tə goon̄gaanə makə sətə dībə. ^{§††} ^{§§†2} Ma dānəkwa, bawə ka masariinə, ga təya kapaa natii nə ka taa n̄gutə suuna, wa təya ndzaanə da ayinatii, təya ətsətə natii na, təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu, təya uudə tə hara ənja, təya ndzaanə ka ənji ədzəmə əsə. ^{§§§3} Ma iirə makinə əsa, wa təya ndzaanə malaabakii ka rəgwa n̄ga slənətii. Ga təya pədhəhiinə. Ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa. Wa təya dzəgunə n̄nyinə uushi ka harii makinə ətə ma'ə ma'iirəmə. ¹⁸⁴ Waatoo, təya baarii ka tii makə sətə uudənətii n̄guyirənətii da manjeevənətii. ⁵ Təya ətsətə natii na, təya ndzaanə tsəslə ashii n̄guyirənətii, təya dāda slənə n̄ga makinə n̄ga'ə, təya dā n̄ga'aanə, təya muu aaya ka n̄guyirənətii. Ma ətsə patə, acii ga ənjə a ushapaa wabənə n̄ga Əntar̄fə. ¹⁹ **6** Ma daguyinə əsa, bawə ka tii, a ətsətə tii natii na. ²⁰⁷ Ma hə də naaku na, ndzaawu ka sə n̄ga dzəgunənə ka tii, taa agi n̄gutə uushi patə, ha da n̄nyinə slənə. Wa dzəgunənaaku a ndzaanə də goon̄ga, də han̄kala əsə. ²¹⁸ Ma sətə cii kwa ba agi dzəgunənəkəya, wa ca ndza-

§†† 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6. §† 1.13 2 Tim. 4.2. §†† 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14. §† 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. §† 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. §§† 2.1-9 Af. 5.21-6.9. §§† 2.1 1 Tim. 1.10. §§§ 2.2 1 Koor. 13.13. 18 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. 19 2.5 Af. 5.22-24. 20 2.6 1 Yooh. 2.14. 21 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17.

anə də rəgwakii yadə idəpaa uushi agikii. Ma ətsə ha'ə, ka davə ayinə ka ənji daawaanə gaamə, pa təya mbee ka wabənə bwayakii aashaamə taa ka ngutə rəgwa patə. †

⁹ Ka maviinə əsa, bawə ka tii, a banee tii ka nətii akəṅwacii slanjiinətii. Təya daada sətə ca kadeesəkə ka tii taa agi ngutə uushi patə. Ga təya daada mabizhinə, ††¹⁰ ga təya hərə taa mi ŋga slanjiinətii. Amma, ma dəbee, wa təya ndzaanə mahoolakii agi sətə ci təya da taa guci patə. Ma ətsə patə, kaa dzəgunənə agyanə Əntanḡə Maluu gaamə a ndzaanə da məghərəvənə taa agi mi patə. ‡

Da pwapoonə ŋga Əntanḡə ka ənja

¹¹ Ma ŋgiragi Əntanḡə pwapoonakii, ka luupaanə də patənə ŋga ənja. ¹² Agi dzalənə nə pwapoonəkii taamə, kaama kagi bwaya bwayaanə da suuna ŋga ginə ŋga duuniya, ama ətsətə naamə nə agi zamanana, ama ndzaanə də rəgwakii, ama ŋgwalə tə Əntanḡə. ††¹³ Ka danə naamə ha'ə, kaama gəra də uusərə ŋga upaa barəkaanə ətə caama ka də na. Ma uusərəkəya, ka jigaginə nə Əntanḡə gaamə, Əndə məghərəvənə, waatoo Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ††¹⁴ Ma ca, kə vigi ci naakii nə ka putə gaamə kaa ca pərapaa taamə acii patənə ŋga 'waslyakəənə, ca laabagi taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka da ŋunyi sləna. ††

¹⁵ Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha wabə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawədaaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tə hə shaṅə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə agi duuniya

3 Ma danəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəṅwacii meeminə da gayinə, təya gadee ka tii. Wa təya əgəgi ŋutii ka da taa ngutə ŋunyi sləna. ††² Ga təya wabə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəzə da ənji əsə. Wa təya ndzaanə ka ənji haṅkala, təya da waawa'anə ka patənə ŋga ənji taa guci patə. ³ Acii aməkii maa, ma ŋga ŋuka, agi ghatə shiinə njaamə, purətə haṅkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a da bwaya bwayaanə da

† 2.8 1 Piita 2.15. †† 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. ‡ 2.10 3.4. †† 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. †† 2.13 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10. ††† 2.14 3.14; Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1 Yooh. 3.16. ††† 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17.

sərəha. Sə ŋga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashi ahadaamə əsə. ^{§4} Amma patə da ha'ə, kə baarii Əntanḡə Maluu gaamə ŋga'ənaakii da uudənaakii. ^{§†5} Kə luupaa ci taamə. Ma dii ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Də iitə luupaa ci taamə saṅa? Də yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətə-gi Malaaba Ma'yanə daamə ka kura kuraanə. ^{§††6} Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntanḡə kaamə bahə uushi dacia Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ^{§†7} Ma dii ci ha'ə, kaa ca shii deeginə kaamə ka ənji gooṅga də pwapoon-aakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ^{§††8} Ma wabəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntanḡə a ciṅə agi da ŋunyi sləna. Ma uushi'iitsa, ŋga'ə, ka tsakənə tə ənja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala ŋga ləmə ŋga dzədzəshi'inə, da mbəza, da daada mabizhinə agyanə bariya ŋga Yahudiinə, ga ha luuva. Ma ətsə patə, zabə, pooshi bwayakii. ^{§††10} Ma ənjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tə tii. Mada kə jalə hə tə tii ha'ə kə dii bəra'i, pooshi tii fii, ŋgərəgi naaku nə tsanə ahadatii. ^{§††11} Kə shii hə, ma tsarə ŋga ənjitsa, kə saawii, agi da 'waslyakəənə nə tii. Ətsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Yoo, maa kə sləkee nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, dawə gazhi'waanə ŋga shine pii aabiiki aa Nikapulisa, makə dii ci davə dii nyi aniya ŋga kya vyanə. ^{§§†13} Ma Zinasə, waatoo maləmə ŋga bariya, da Apoolasə, dawə hiima ŋga tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətee taa ka mi. ^{§§†14} Ma ənji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka da ŋunyi sləna də gazhi'waanə, təya tsakə tə maaghiinə. Mada kə dii tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka mazabə ənja. ¹⁸

¹⁵ Patənə ŋga əjninə dii inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kadashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntanḡə a da koonə pwapoonə, unə patə.

§ 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. §† 3.4 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. §†† 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. §† Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. §†† 3.7 Rooma 3.24. §† 3.9-11 1.10-16. §† 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. §†† 3.10 Mat. 18.15-17. §§† Tikikusə: Kwal. 4.7-8. §§§ Apoolasə: 1 Koor. 1.12. 18 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

Filimanə

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋushi'in-aamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi ənji tə nyi aa furəshina putə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. ^{†2} Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərə'wə ka Əntaŋfə gaku asii. ^{††3} Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudənə ŋga Filimanə da vii gooŋgaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya da də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tə hə, nya kuyirii tə Əntaŋfə, ^{‡5} acii agi fanə nə nyi uudənaaku tə ənji ŋga Əntaŋfə patə da gooŋgatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ^{††6} Agi danə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə da ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə ŋga barəkaatə dii Əntaŋfə kaamə daciai Yeesu Aləmasiihu. ^{††7} Ndzəkəŋunə, kə dii nyi maduunə moodasəkə putə ŋga uudənaaku tə ənji ŋga Əntaŋfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rərə'ə aa ədzəmə ənji ŋga Əntaŋfə. ^{†††}

Kədiinə putə ŋga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dii ci, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋg-walənə tə sətə dəbee ha da. ^{††9} Amma, putə ŋga uudəənə ahadaamə, taku kaa nya kədi tə hə də kədi kədi. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ^{§10} Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama ŋga uuzənaaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dii a furəshina, acii kə baarii nyi ka ci rəgwa ŋga vii gooŋga ka Aləmasiihu. ^{§†11} Ma ŋga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i nafalaakii kaŋwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitsə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwayi nyi kapaanə tə ci

† Timooti: 1 Koor. 4.17. †† Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. ‡ 4 Rooma 1.8. †† 5 1 Tees. 3.6. †† 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. ††† 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. ††† 8-20 1 Tim. 6.1-2. § 9 Filim. 1; Af. 3.1. §† Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2.

ganə abiiki kaa ca tsakə tə nyi ka madəba maku, waa-too agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə ŋga Nynyi Habara. ^{§††14} Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənaaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha da ka nyi ŋga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə ŋga luuvənə ŋga ədzəmaku. ^{§†}

¹⁵ Mbu'u ci dii, ma dzəginə ŋga Unisimasə abiiku ŋga uundzə saa'i, kaa ca kavə tə ci ka vii gooŋga ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə ŋga Aləmasiihu. Sə ŋga uudənə nə ci ka nyi ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə ŋga Slandana. ^{§††}

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ŋgirə hə tə nyi ka kadashinaaku, luuwə tə ci makə sətə cii kwa luu tə nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ŋgutə rəgwa patə, taa dəmənəaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənə-paaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciaiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wabənə agyanəkii. ^{§†20} Tuutəta'ə ndzəkəŋunə, uudagi səkəki putə ŋga Slandana. Əgəvə ma'i rərə'ə aa ədzəməki putə ŋga Aləmasiihu.

²¹ Kə shii nyi, ka datənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka datənə nə hə palee ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə Əntaŋfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma Əpafərasə, guva-furəshinaaki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tə hə. ^{§†24} Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. ^{§††}

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə.

§†† 13 Fil. 2.30. §† 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. §†† 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2. §† 19 1 Koor. 16.21. §† Əpafərasə: Kwal. 4.12. §†† Marəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Ibæraaniya

Wabənə nga Əntarjə ka ənji shiŋkinə da ma Uuzənaakii

1 Ma nga ŋukə ŋukə, kə waabi Əntarjə ka dzədzəshi'inaamə ka rəgwaninə kama kama da ma anabinyinə. ² Amma ma agi zamanənə nga muudina, kə wabi ci kaamə da ma uuzənaakii. Tə ci ta'i ci kaa patənə nga uushi'inə a ndzaanə aciikii. Daciikii əsə tagii Əntarjə duuniya. ³ Dashikii neenə ənji ka ŋgeerənə nga duunuunə nga Əntarjə. Ma ca, ndilə ndilə nə ci makə sətə dii Əntarjə. Tə'i ŋgeerənə ka wabənaakii, ci kavə tə patənə nga duuniya ka dzənə aakəŋwa də wabənəkii. Makə uugi ci wunəgi rəgwa nga tifyagi 'waslyakəənə nga patənə nga ənji shiŋkinə, kə ŋgira ci aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə daciizəma Əntarjə Ŋwanjwa agyanə meeminə patə. ^{††}

Duunuunə nga *Uuzənə nga Əntarjə

⁴ Ma Uuzənə nga Əntarjə, kə kavə Dii tə ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinə, makə sətə palee ləmətə ikə ci ka ci ka natii də məghərəvənə. ^{‡5} Aciə əntaa ka malaa'ika shi Əntarjə a bii oo'i, ^{‡†}

“Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”

Ha'ə əsə, paa ci sha bii ka malaa'ika,

“Duu nə nyi, uuzənaaki nə hə.”

⁶ Amma ma ka saa'itə Əntarjə kədəhə ka sləkeenə ka mukajaakii aasəkə duuniya, kə bii ci, əŋki ci, ^{‡†}

“Wa patənə nga malaa'ikanyinə nga Əntarjə a paslə tə ci.”

⁷ Ma malaa'ikanyinə əsə, kə wabi Əntarjə agyanətii oo'i, ka kavənə nə ci tə malaa'ikanyinaakii kaa təya slənə ka ci, təya ndzaanə makə məda. Ca kavə tə tii əsə təya ndzaanə makə gana nga gunə. ^{‡†8} Amma ma uuzənaakii, kə bii ci ka ci, əŋki ci, ^{‡††}

“Ya'ə Əntarjə, ma ŋwanjuunaaku, nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ci.

Də gooŋgaanə cii kwa da ŋwanjuunaaku.

⁹ Kə kadeesəkə ka hə nə sətə da gooŋga agikii.

Ma sətə pooshi gooŋga agikii əsə, kə biipaa ka hə səka.

Ci dii ta'i Əntarjəwaaku tə hə, waatoo Əntarjə rəŋwə dyanə,

kaa ha ndzaa da duunuunə da moodasəka

† Uuzənaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibər. 11.3. †† 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizəma Əntarjə: 8.1. ‡ 1.4 Af. 1.21; Fil. 2.9. †† 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slənə 13.33; Ibər. 5.5. ‡†† 1.6 Jab. 89.28; 97.7. ‡††† 1.7 Jab. 104.4. ‡†††† 1.8-9 Jab. 45.7-8.

palee ka patənə nga guvii-slənaaku.”

¹⁰ Kə wabi Əntarjə ka ci əsə, əŋki ci, [§]

“Slandana, hə tagii duuniya daga ka 'watəginə, də ciinəku saaku dii hə səkəntarjə.

¹¹ Patənə nga uushi'iitsa, ka uudəginə, amma ma hə, ma'ə hə.

Ka iirəginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a iirəgi.

¹² Ka fuudəginə nə hə tə tii,

makə sətə ci ənjə a fuudə baləwa.

Ka zə'uginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a zə'ugi.

Amma ma hə, ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə hə.

Pooshi muudinə nga əpinaaku əsə.”

¹³ Əntaa ka malaa'ika shi Əntarjə a bii, “Ndzaanə gadəvə da ciizəmaki, see mada kavə nyi tə hə kaa ha jaala agyanə ənji daawaanaaku.” ^{§†14} I wu saŋə nə malaa'ikanyina? Ma təya, ma'yanyinə nə tii ətə ca slənə ka Əntarjə. Tə tii cii kəya sləkee ka tsakənə tə ənjitə ca upaa luupaanə. ^{§††}

Habara nga maduunə luupanə

2 Aciə ha'ə dii əna, ŋgərətəamə haŋkala gaamə nga'ə agyanə habaratə fii amə. Aciə mada pooshi amə kavə haŋkala gaamə agyanəkii, ka ŋusləginə naamə agyanə ŋunyi rəgwa. ^{§†2} Ma habaratə fii dzədzəshi'inaamə da ma malaa'ikanyinə, gooŋga. Ma əndətə tanjəgi habarakii əsə, kə upaa ci dzalənə ətə dəbee ka ci. ^{§†3} Mada ha'ə, ya amə ənə fii habara agyanə maduunə luupaanə nga Əntarjəwa, mada kə bwasee amə ka luupaatsa, iitə dii mbee naamə ka mbərədənə acii gəŋwana? Aciə Slandanə ci saakii 'watəgi wabənə ka ənji agyanə habaratsa. Ma ənjitə fii tə ci əsə, tii baarəgi kaamə paŋgəranjə tə gooŋgaanəkii. ^{§†4} Saa'ikii rəŋwə ha'ə tsakəvə Əntarjə naakii seedawanyinə aagyanə natii də daada sə nga hurəshishinyinə laŋə ka baariinə oo'i, ha'ə tanyi. Ca vii ka ənji baawəda nga daada uushi'inə kama kama daciə Malaaba Ma'yanaakii, makə sətə kadeesəkə ka ci. ^{§†}

Əndətə ca kərə taamə ka upaa luupaanə

⁵ Əntaa tə malaa'ikanyinə kavə Əntarjə kaa təya ndzaanə ka meeminə agyanə duuniyatə na shi, waa-too duuniyatə caama wabə agyanəkii. ⁶ Amma tə'i əndə'i ha asəkə malaaba ləkaləkətə ətə wabi agyanə əndə shiŋkinə, əŋki ci, ^{§††}

§ 1.10-12 Jab. 102.26-28. §† 1.13 8.1; Jab. 110.1. §†† 1.14 Jab. 34.8; 91.11. §‡ 2.1-3 6.4-6. §†† 2.2 Slənə 7.38,53; Gal. 3.19. §† 2.3 10.29; 12.25. §‡ 2.4 Yooh. 2.11; Slənə 2.22; 1 Koor. 12.4-11; 2 Koor. 12.12. §§† 2.6-8 Jab. 8.5-7.

“Mi sanə nə əndə shiŋkinə bahə ha buurətə tə ca?
Wu sanə nə ci bahə shinaaku ka tsakənə tə ca?

⁷ Kə kavə hə tə ci kaa malaa'ikanyinə a palee ka ci
ŋga uundzə saa'i,

ha vii ka ci duunuunə da ŋgeerənə.

⁸ Ha kavə tə ci kaa ca da ŋwanjuunə
agyanə patənə ŋga uushi'inə.” †

Ma nyaahə ənji oo'i, “Kə kavə Əntanfə tə əndə kaa ca
da ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə,” ətsə ca
baarii oo'i, pooshi səkii paa ci ka da ŋwanjuunə
agyanəkii. Amma ma agi saa'ina, kə shii amə pooshi
əndə shiŋkinə agi da ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga
uushi'inə zəku'i. ⁹ Amma neemə ka Yeesu əndzə'i. Ci ca
da ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə. Kə shi Ən-
tanfə a hətəpaa tə ci, malaa'ikanyinə a palee ka ci ka
uundzə saa'i. Ma dii ha'ə, kaa ca shii əntənə ka putə
ŋga ənji shiŋkinə dagi pwapoonə ŋga Əntanfə ka tii.
Aci ha'ə, putə ŋga cibənaakii da əntənaakii vii Əntanfə
ka ci ŋwanjuunə da duunuunə. ††

¹⁰ Əntanfə tagii patənə ŋga uushi'inə ka ci saakii.
Ŋga'ə makə kavə ci tə Yeesu kaa ca ndzaanə ka mam-
bu'ukii dagi sa cibaakii, kaa manjeevənaakii a ndzaanə
lanə, təya ndzaanə agi duunuunaakii əsə. Aci Yeesu
kirə tə tii kaa təya shii upaa luupaənə. ^{††1} Ma Yeesu tii
da ənjitə laabagi ci tə tii, ka ndzaanə nə tii ka dənə
rəŋwə. Ci dii, pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tə tii
ndzəkəŋushi'inəkii. ^{††2} Kə bii ci ka Əntanfə, əŋki ci, †
“Ka wabənə nə nyi ka ndzəkəŋushi'inəki agyanə
ləmaku. Ka dələnə nə nyi də hə ahadatii.”

¹³ Kə bii ci əsə, “Ma nya, ka gi'inə nə nyi tə Əntanfə.” Ca
ba əsə, “Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntanfə aacii-
ki.” †††

¹⁴ Makə dii ci, ma manjeeviita, ənji shiŋkinə nə tii
patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci
makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi
ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə dii ci ma Seetanə,
tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa. ^{†††15} Də ha'ə mbee ci ka
luupaənə tə patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə
ŋga Seetanə daga ka poonə tə tii, magwaləkii acii wa.
^{†††16} Aci ha'ə, pəŋgəranə nə ətsə oo'i, əntaa tə
malaa'ikanyinə shi ci ka tsakənə, amma tə jiiŋyinaə ŋga
Ibærahiima shi ci ka tsakənə. ††

¹⁷ Aci ha'ə, tyasə see makə ndzaa ci makə ŋga
ndzəkəŋushi'inəkii taa ka ŋgutə rəgwa patə, kaa ca
shii ndzaanə ka maduunə *limanə, əndə nəhə tə-
gunuunatii, əndə slənə də ədzəmə rəŋwə ka Əntanfə.
Ma ndzaa ci ka maduunə limanə, kaa ca əntə ka putə
ŋga ənja, Əntanfə a tifyagi 'waslyakənatii dagi əntə-
naakii. ^{†††18} Makə dii ci kə cibə ci, kə upaa təbənə tə ci
ətsə, asee ma ənjitə ca ənjə a təbə tə tii, kə mbee ci ka
tsakənə tə tii. ††

† 2.8 1 Koor. 15.27. †† 2.9 Fil. 2.8-9. † 2.10 1 Koor. 8.6; 12.2;
Slənə 3.15. †† 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. †† 2.12 Jab.
22.23. ††† 2.13 Isaa. 8.17-18. ††† 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh.
8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10. † 2.15 Rooma 8.21. †† 2.16
Isaa. 41.8-9. ††† 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. †† 2.18 4.15;
Mat. 4.1-11.

Kə palee Yeesu ka Muusa

3 Ndzəkəŋushi'inəki ətsə 'wii Əntanfə tuunə noonə
koona ndzaanə ka ənjaakii, buurətəmə tə Yeesu.

Ma ca, masləkəe əndə nə ci, kə shi ci ka ndzaanə ka
maduunə *limanə ŋga gooŋgaənə caama baaba.

^{††2} Ma ca, kə ta'i Əntanfə tə ci kaa ca da slənaakii. Kə
luuvə ci əsə tə patənə ŋga sətə bii Əntanfə ka ci, makə
sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntanfə ka
ci, ca slənə ahada ənji *yi ŋga Əntanfə. ^{††3} Amma kə
dəbēe ənjə a vii duunuunə ka Yeesu palee ka Muusa,
makə sətə ci ənjə a vii duunuunə ka əndətə ghənyi ya
palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi.
Amma Əntanfə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Ma Muusa, əndətə slənyi də gooŋga asəkə yi ŋga
Əntanfə nə ci. Slənaakii baarii ka ənji tə sətə ci Əntanfə
a ba aakəŋwa. ⁶ Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga
Əntanfə nə ci, əndə luu aya əsə. Ci ca da ŋwanjuunə
asəkə yi ŋga Əntanfə. Amə nə yaakii, amma see a
kəŋaamə ndihə ndihə, ama ka naamə dəŋə ka muud-
inə. ††

Əpisəkətə nə Əntanfə a vii ka ənjaakii

⁷ Aci ha'ə, makə sətə bii Malaaba Ma'yanə, ^{†††}
“Ma ənshinə, mada kə fii unə uurakii,
⁸ fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə, ^{†††}
makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi
saa'itə tii agi bilinə,
waatoo, saa'itə kaaree tii ka *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə,
təya təbə tə ci əsə.

⁹ Əŋki Əntanfə, 'Ma agi bilinə,
kə tibə dzədzəshi'inuunə tə nyi,
dagyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwadə
pu'unə.

¹⁰ Aci ha'ə, kə bəzhi səkəki aashi ənjita,
əŋki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəgwaaki.

¹¹ Də ha'ə, bəzhi səkəki aashitii, nya jidə, əŋki nyi, ^{††††}
paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə! ”

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, nəhəmə noonə nə acii ga
əndə'i əndə a shigi ahadoonə ətə dii rəgwaakii
bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tə Əntanfə, wata ca ŋuslə-
gi a rəgwa Əntanfə Əndə vii əpinə. ¹³ Amma ma səndə
danuunə, tsakəməshinə uusəra patə, acii ga taa mi a
kavə tuunə ka slənə 'waslyakəənə, ədzəmuunə a hu-
urəgi. Dəmə aakəŋwa də tsakəshinə ha'ə, mada ma'ə
saa'itə ci ənjə a 'wa 'Ənshinə! ¹⁴ Aci ma amə, mada kə
ndzaa amə ndihə ndihə agi uushi'iitə 'watəgyaamə vii
gooŋga agyanəkii daga ka 'watəginə ca'ə ka muudinə,
kə ndzaa ci ətsə, uushi rəŋwə naamə da i Aləmasiihu.
^{†††15} Kə ndzaa ci makə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i,
“Ma ənshinə, mada kə fii unə uura ŋga Əntanfə,
fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə
makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi,
saa'itə kaaree tii ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.”

††† 3.1 4.14. †† 3.2 Baan. 12.7. †† uuzətə yi: 5.8. ††† 3.7-11
Jab. 95.7-11. ††† 3.8 Shig. 17.7; Baan. 20.2-5. †††† 3.11 Baan.
14.21-23. 18 3.14 3.6.

¹⁶I wu sanə sha fii uura nga Əntarjə, təya kaaree ka ŋwanjuunaakəya? Əntaa patənə nga ənjitə ŋgiragi Muusa tə tii anə hanyinə nga Misəra kwa? ^{†17}Aashi i wu sanə bəzhi səkə nga Əntarjə fəzə ənfwadə pu'una? Əntaa aashi ənjitə dīi 'waslyakəənə, təya kwaalagi, təya məətəgi agi bilinə kwa? ^{††18}Ya saa'itə jī'i Əntarjə oo'i, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə, agyanə i wu sanə wabi ci ha'a? Tii nə ənjitə pooshi tii fii wabənaakii. ^{‡19}Yoo, kə nee amə dīi kə təkuree tii ka mbu'unə aanə hanyinəkii acii paa tii vii goonja ka Əntarjə.

4 Ma aləkawalətə dīi Əntarjə ka ənji kaa təya upaa əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i. Acii ha'ə, nəhaamə naamə na, acii ga əndə'i əndə ahadoonə a təkuree ka mbu'unə aadəvə putə nga 'waslyakəənaakii. ²Kə fii amə ŋunyi habara nga Əntarjə makə sətə shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma təya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, acii, ma saa'itə fii tii, pooshi tii liwə də vii goonja. ³Ma amə ənə vii goonja, kə mbu'yaamə ka ha nga əpisəkəkii. Amma ma təya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci,

“Kə bəzhi səkəki, nya jidə, əŋki nyi, ma təya, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə.”

Taa ŋgahi wabi ci ha'ə, patə da ha'ə tə'i əpisəka, acii ndzanəhə ka saa'itə tagii ci duuniya uugi ci slənaakii patə. ⁴Tə'i əndə'i ha asəkə malaba ləkələkətə wabi ci agyanə mədəfənə nga uusəra, əŋki ci, “Kə əpi Əntarjə səkə ka mədəfənə nga uusəra makə uugi slənaakii.” ^{††}

⁵Asəkə hatsə ha'ə əsə, kə nyaahə ənji oo'i, [‡] “Paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə.”

⁶Ma ənjitə 'watəgi fa ŋunyi habara, paa tii vii goonja. Acii ha'ə, paa tii mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə a mbu'u aadəvə.

⁷Putə nga ətsə ha'ə, fəzənyinə laŋə daba'a ətsə, Əntarjə a la əndə'i uusəra ətə ci ənjə a 'wa, 'Ənshinə.' Kə wabi Əntarjə da ma *Dawuda, kə bii ci wabəətsə uuginə naahətənə koonə, ətə bii ci, “Ma ənshinə, mada kə fii unə uura nga Əntarjə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə.” ^{†††}

⁸Maci daga ŋukə ŋukə kirə Jasəwa tə dzədzəshi'inaamə, təya mbu'u ka hatə dīi Əntarjə davə, təya əpisəkə da ci, kada pooshi Əntarjə gi aakəŋwa də la əndə'i uusəra. ^{†††9}Də ha'ə shii amə oo'i, ma uusəratə dəkəpaa Əntarjə ka ənjaakii nga əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i, makə sətə əpi ci səkə naakii ka mədəfənə nga uusəra. ¹⁰Acii taa wu patə liwə əpisəkətsə dīi Əntarjə aləkawaləkii nga viinə, kə uugi slənaakii, kə əpi ci səkə əsə, makə sətə əpi Əntarjə naakii. ^{§11}Acii ha'ə, ma amə, daamə gazhi'waanə nga dəmənə ka ha nga əpisəkətsə, acii ga taa wu ahadaamə a təkuree ka dəmənə, makə sətə təkuree dzədzəshi'inaamə, acii tsarə nga ghatə vii goonjatsa.

† 3.16-18 Baan. 14.1-35. †† 3.17 Baan. 14.29; 1 Koor. 10.5,10.

‡ 3.18 Baan. 14.1-4. †† 4.4 'Wat. 2.2. †† 4.5 3.11. ††† 4.7 3.7-8.

††† 4.8 Dzək. 31.7; Jasə. 22.4. § 4.10 4.4.

¹²Acii, ma wabənə nga Əntarjə, da i əpinə nə ci, kwatsə kwatsə nə ci əsə. Hidamə hidamə nə makii palee ka ŋgila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. Agi dəməgərənə nə ci vədikə aasəkə ədzəmə əndə ca'ə ka hatə dīi məgununə ca mbu'u aagi mbwasama. Agi baarəginə nə ci paŋgəraŋə tə sətə ci əndə a hiima a ədzəməkii da sətə cii kəya da aniya nga danə. ^{§†13}Ma Əntarjə, pooshi uushi ətə tagii ci bahə umbəgi agyanə ginəkii. Paŋgəraŋə paŋgəraŋə nə patənə nga uushi'inə akəŋwaciikii. Ka ci naama baaba patənə nga slənə gaamə.

Maduunə limanə nə Yeesu

¹⁴Makə dīi ci tə'i amə da maduunə limanə ətə ndərəgi dzəkə dagi səkəntarjə aadəgyə, waatoo, Yeesu *Uuzənə nga Əntarjə, acii ha'ə, kəsətaamə təŋə təŋə tə vii goonjaanə caama baaba. ^{§††15}Acii ma maduunə limanə gaamə, əntaa ətə pooshi ka nəhə təgunuunə gaamə. Mada kə palee uushi ka ŋgeerii amə, agi nəhənə nə ci təgunuunə gaamə. Ma ca, kə upaa təbənyinə kama kama tə ci weewee makə ətə upaa taamə, amma pooshi ci dīi 'waslyakəənə. ^{§††16}Acii ha'ə, ŋgərəgyaamə ŋgwalənə, ama əntsahə aabii ŋwanja əndə da pwapoonə, kaa ca nəhə təgunuunə gaamə, ama upaa pwapoonə ka tsakənə daamə ka saa'itə caama moo. ^{§††}

5 Taa ŋgutə maduunə *limanə patə, agi ənjaakii ci ənjə a dəkə tə ci, ca slənə ka Əntarjə ka madəba matii, kaa ca da sataka ka Əntarjə ka tifyagi də 'waslyakəənə. ^{§†2}Makə dīi ci tə'i uushi'inə laŋə ətə ca palee ka ŋgeeriikii, taa ənjitə pooshi ka slənətə uushi də rəgwakii, da ənji ghatə shiinə, ka mbeenə nə ci ka kərətənə tə tii. ^{§†3}Putə nga uushi'iitə laŋə ca palee ka ŋgeeriikii, tyasə see a da ci sataka ka putə nga 'waslyakəənaakii makə sətə cii kəya da ka putə nga 'waslyakəənə nga ənja. ^{§††4}Pooshi əndə ca duunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə, madaamə Əntarjə 'wii tə ci, makə sətə shi Əntarjə a 'wii tə *Haruna kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə. ^{§§†}

⁵Ha'ə nə Aləmasiihu əsə. Əntaa ci saakii duunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə. Amma ma Əndətə ta'i tə ci, ci nə Əndətə bii ka ci, ^{§§§} “Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”

⁶Makə sətə bii ci ka əndə'i ha asəkə ləkələkətə əsə, ¹⁸ “Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

Dərəpə nga Maləkisadakə nə'unəku.”

⁷Ma saa'itə Yeesu asəkə duuniya, kə dīi ci də'wanyinə, ca kədii də ŋgeerənə, ca madae ka uurakii da kiinə agikii ka Əntarjə ətə da baawəda nga luupaanə tə ci acii əntənə. Kə fii Əntarjə də'waakii acii kə ŋgwali ci tə Əntarjə. ¹⁹⁸Taa ŋgahi *Uuzənə nga Əntarjə nə ci, am-

§† 4.12 Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Səniinə 1.16. §†† 5.8; 8.1; maduunə limanə: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11. §† 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yooh. 3.5. §†† 4.16 10.19. §† 5.1 4.14. §† 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. §§† 5.3 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. §§† Haruna: Shig. 28.1. §§§ 5.5 1.5. 18 5.6 Jab. 110.4; Ibər. 6.20. 19 5.7 Mat. 26.36-46.

ma dagi cibætæ sii ci jigunyi ci fanæ tæ Əntanfæ. ¹⁹ Makæ uudæpaa Əntanfæ slænaakii ashikii, kæ ndzaa ci ka ræg-wa n̄ga luupaana tæ patænæ n̄ga ənji ka ca'æ ndəjwæ ndəjwæ, waatoo, ənjitæ fii tæ ci. ^{†10} Acii kæ kavæ Əntanfæ tæ ci ka maduunæ limanæ, ca næ'u dæræpæ n̄ga Malækisadakæ. ‡

Wabænæ agyanæ bwaseenæ ka rægwa n̄ga Əntanfæ

¹¹ Ma agyanæ Malækisadakæ, tæ'i uushi'inæ n̄ga baabanæ koonæ lanæ, amma ka ðanæ keenæ dzawæ næ batænæ koonæ, acii pooshi unæ ma'æ agi paaratægi dæ wabænæ pii pii. ¹² Acii taa n̄gahi maliminæ dæbee una ndzaanæ n̄ga əna, amma patæ da ha'æ see a ənæ ənji ka dzəgunætæ koonæ tæ tækəjwatæ wabænæ n̄ga rægwa n̄ga Əntanfæ. Ca'æ əndzæ'i 'wanæ sanuunæ ka madəbama n̄ga ðafæna. ^{†13} Taa wu patæ ətæ ma'æ ka sa 'wanæ, ma'æ ci uuzənæ a ba'æ. Ma tsaræ n̄ga əndətsa, ma'æ ci mashiimæ taarapaanæ ahada bwayakii da n̄junyikii. ¹⁴ Amma ma əndətæ pooshi ma'æ ka sa 'wanæ, see ðafæna cii kəya adæ, mata næ ətsa. Ci næ əndətæ uugi dzəgunæ taarapaanæ ahada bwayakii da n̄junyikii. ‡

6 Acii ha'æ, dzaamæ aakəjwa dæ slænæ uushi'inæ n̄ga matanənyinæ, gaama ndzəhənəənæ ka təkəjwatæ dzəgunənæ agyanæ rægwa n̄ga Aləmasiihu. Waatoo, gaama ndzəhənəənæ ka dzəgunənæ ka ənji, wa təya bwasee ka slænæ uushi'itæ ca kərə tæ tii ka əntənæ, da wa təya vii goon̄ga ka Əntanfæ. ^{†12} Ha'æ əsə, gaama ndzəhənəənæ ka dzəgunənæ ka ənji agyanæ yi-ibæ ^{‡‡} bapətisəma, da agyanæ kavæ ciinæ agyanæ ənda, da agyanæ madənæ n̄ga maməətæ ənja, da agyanæ gəjwanæ uusəra n̄ga muudinæ. ^{§3} Amma, ma ðanaamæ, dzaamæ aakəjwa dæ dzəgunæ uushi'inæ n̄ga matanənyinæ, madæ kæ luuvæ Əntanfæ. ⁴ Acii ma ənjitæ nee ka goon̄gaanæ n̄ga Əntanfæ, təya upaa barəkəanaakii, təya upaa Malaaba Ma'yanæ, ^{§15} waatoo, ənjitæ təbətæ ndikæ ndikənæ n̄ga wabænæ n̄ga Əntanfæ da baawəda n̄ga n̄wan̄juunaakii ətæ na shi, ⁶ ma tsaræ n̄ga ənjitə, madæ kæ n̄suləgi tii, təya vii ba'æ ka Əntanfæ, pooshi səkii ca ənyatæ dæ tii aaba'æ bahæ təya baanæ ka ci. Acii kæ ənyi tii ka gwa'avənæ tæ Uuzənæ n̄ga Əntanfæ aashi ənfwa. Dæ ha'æ kavæ tii ənji ka bərapaanæ tæ ci.

⁷ Buurətaamæ agyanæ hanyinæ ənæ ci patænæ n̄ga vənæ ca ndzəmə anəkii anəkii, ca ifəgərə patæ aagikii, sə n̄ga zəma a gyaavagi n̄gaan̄ga'ə agikii kaa ənjitæ ca uuzə zəmækii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ðavæ Əntanfæ barəkəanæ. ⁸ Amma madæ wata kuzhinyinæ da dəhənyinæ gyaavagi parəkæ davæ agi hanyinəkii, pooshi nafakii. Ka gərə naalanæ n̄ga Əntanfæ næ hanyinəkii, gunæ a ətsagi tæ ci həhədæ. ^{§11}

⁹ Kadashinyinæ geena, taa n̄gahi kæ wabiinæ koonæ ha'æ, kæ shii inæ weewee, ma unæ, agi næ'utənæ nuunæ

† 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanæ tæ Əntanfæ: 4.15; Fil. 2.8. †† 5.9 7.27. ‡ 5.10 5.6; 6.20. †† 5.12-13 1 Koor. 3.2.

‡‡ 5.14 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14. ‡‡‡ 6.1 9.14.

§§§ Yiiibæ bapətisəma taa alə'aada n̄ga laabagi shishinæ ka baara caməənæ n̄ga ənda akəjwacii Əntanfæ. § 6.2 Yooh. 3.25-26; Slænæ 19.1-6. §† 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16. §†† 6.8 Mat. 13.7,22.

makæ sətæ dibæ, koonæ shii upaa luupaana. ¹⁰ Ma Əntanfæ, əndæ goon̄ga næ ci, pooshi slænæ goonæ ka za-anənæ ka ci. Ha'æ əsə næ uudəətsə cuuna uudæ tæ hara ənji næ'unæ, kæ cakuunæ tæ tii agi ləməkii. Kæ shii ci agi dzənæ nuunæ aakəjwa dæ tsakənæ tæ tii. Pooshi ka za-anənæ ka ci. ^{§11} Ma sətæ ciina moo, wa patænæ goonæ a ða gazhi'waanæ ha'æ ca'æ ka muudinæ, koonæ shii upaa patænæ n̄ga uushi'itæ kii unæ nuunæ davæ. ¹² Pooshi inæ ka uudənæ una ndzaanæ ka manya'inæ, amma, ma mooniinæ, a næ'uunæ dæræpæ n̄ga ənjitæ vii goon̄ga, təya sə'watæ, acii tii na upaa sətæ dii Əntanfæ aləkawalæ n̄ga viinæ. ^{§††}

Tantanyinæ næ aləkawalæ n̄ga Əntanfæ

¹³ Ma saa'itæ dii Əntanfæ aləkawalæ ka Ibərahiima, makæ dii ci pooshi əndæ palee ka ci bahæ jidənæ dæ ləmækii, kæ ji'i ci dæ ləmækii saakii. ^{§†14} Ənjki ci ka ci, "Tantanyinæ ka ðanæ næ nyi ka hæ barəkəanæ, ha ta makæ ciŋgəra." ¹⁵ Ma Ibərahiima, kæ kəjəanæ ci ndihæ ndihæ, wata kæ upaa ci sətæ dii Əntanfæ ka ci aləkawaləkii. ¹⁶ Ma ənjə a jidə, agi n̄gərənæ næ tii ləmæ n̄ga əndətæ palee ka tii, təya jidəgi. Jidənæ ca lagi gəjwanæ n̄ga taa mi patæ agi mabizhinəkii. ^{§†17} Acii ha'æ, ma ənjitæ na upaa sətæ dii Əntanfæ aləkawalæ n̄ga viinæ ka tii, makæ mwayi ci baariinæ ka tii paŋgərənə oo'i, paa ci na zə'u dæ wabænæ, see ca tsakətægi dæ jida.

¹⁸ Ma aləkawalaakii da jidaakii, pooshi ka zə'unæ, pooshi Əntanfæ ka jirəkənæ dæ tii əsə. Ma amæ ənæ huyi ka ndzəjwæ ndzəjunæ aabiikii, ma uushi'iitsə bəra'i, agi viinæ næ tii kaamæ n̄geerənæ ka shaŋə a ədzəmaamæ, ama kəjəanæ ndihæ ndihæ agi kanətæ kii amæ n̄ga upaa uushi acii Əntanfæ. ^{§†19} Uushi'iitsə kii amæ naamæ davæ kavæ taamæ ka dzənæ gəjə agi ndzaanæ gaamæ, ama kəjəanæ ndihæ. Putæ n̄ga kanəkii mbu'u naamæ kura'ə aasəkæ hatæ malakii dæ gwada, waatoo, malaaba ha n̄ga Əntanfæ. ^{§§20} Ma hatsa, ci næ hatæ 'watəgi Yeesu dəmənæ kaamæ aadəvæ ka madəbama gaamæ. Acii ma ca, kæ ndzaa ci ka maduunæ limanæ ka ca'æ ndəjwæ ndəjwæ. Dæræpæ n̄ga Malækisadakæ cii kəya næ'u. ^{§§§}

Malækisadakæ limanæ n̄ga Əntanfæ

7 Ma əndətsə dii ləmækii Malækisadakæ, n̄wan̄jwæ n̄ga vəranæ n̄ga Saliimæ n̄ji ci, limanæ n̄ga Əntanfæ maduunəkii næ ci əsə. Ma agi saa'ikii, Ibərahiima a ənya ka ha n̄ga panæ, hatæ zamagi ci dæ meeminæ ənfwadæ, kæ gi Malækisadakæ ka gəjwayanæ da ci a rægwa, ca ða ka ci barəkəanæ. ¹⁸² Wata Ibərahiima a n̄gərə uushi'itæ fə'ya ci ka ha n̄ga panæ, ca təkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca n̄gərə kurəgə rəjwə rəjwə, ca vii ka ci. Ma ləmæ Malækisadakæ, makæ bana, n̄wan̄jwa əndæ goon̄ga. Makæ dii ci n̄wan̄jwæ n̄ga Saliimæ ¹⁹ næ ci, ci ca baarii oo'i n̄wan̄jutæ ca kira ndzaanæ agi jamənæ næ ci.

§† 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. §†† 6.12 11.1-12; Luka 21.19. §† 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibər. 11.12. §† 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22. §†† 6.18 'Baan. 23.19. §§† 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibər. 9.3. §§§ 4.14; Malækisadakæ: Jab. 110.4; Ibər. 5.6,10; 7.1-4. 18 Malækisadakæ: 'Wat. 14.17-20; Ibər. 5.6. 19 Ma

³ Ma ca, pooshi ænji shii tæ dii taa mæci taa dzædzæshi'inækii, pooshi ænji shii saa'itæ pwayi ænji tæ ci taa saa'i n̄ga æntænaakii æsæ. Amma ma ci, makæ n̄ga *Uuzænæ n̄ga Æntan̄fæ næ ci, waatoo limanæ n̄ga ha'æ ndænjwæ ndænjwæ.

⁴ Buurætæmæ n̄ga'æ tæ duunuunæ n̄ga Malækisadakæ. Kæ n̄giræ dzædzæshi'inaamæ Ibærahiima uushi'itæ fi'ya ci agi panæ patæ, ca tæækæpaa kurægæ pu'u pu'u, ca n̄gæræ kurægæ rænjwæ rænjwæ, ca vii ka Malækisadakæ. ⁵ Wiitæ boo, ma limanyiitæ agi slikerænæ n̄ga *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurægæ rænjwæ agi pu'u acii ænji *Isærayiila, taa n̄gahi tii maa, jijinyinæ n̄ga Ibærahiima næ tii. ¹⁶ Amma ma Malækisadakæ, æntaa ahada slikerænæ n̄ga Leewi næ ci, amma patæ da ha'æ ka ci vii Ibærahiima kurægæ rænjwæ agi pu'u, ca da barækaanæ ka Ibærahiima, waatoo, ka ændætæ dii Æntan̄fæ ka ci alækawala.

⁷ Kæ shii amæ pan̄gæran̄jæ oo'i, ma ændætæ ca da barækaanæ, kæ palee ci ka ændætæ ca luu barækaanækii dæ duunuunæ. ⁸ Ma ænjitæ ca luu kurægæ rænjwæ agi pu'u, waatoo, jijinyinæ n̄ga Leewi, ænjitæ mææki næ tii. Ma Malækisadakæ, makæ sætæ bii malaaba lækalækatæ, pooshi ænji næe ka waakii. Ka ci vii Ibærahiima kurægæ rænjwæ agi pu'u. ⁹ Ma saa'itæ vii Ibærahiima ka Malækisadakæ kurægæ rænjwæ agi pu'u, ka banæ naamæ, Leewi dæ naakii næ maa, kæ vii ci ka ci, taa n̄gahi ma n̄ga æna, jijinyinaakii ca luu kurægæ rænjwæ agi pu'u acii ænja. ¹⁰ Ma bii amæ oo'i, kæ vii Leewi ka ci kurægæ rænjwæ agi pu'u, acii ma Leewi, rænjwæ næ ci agi jijinyinæ n̄ga Ibærahiima.

¹¹ Ma saa'itæ vii Æntan̄fæ bariya ka ænji Isærayiila, waatoo saa'itæ slikerænæ n̄ga Leewi a da limaanæ, pooshi mbu'i ka sætæ mwayi Æntan̄fæ. Maci ma fii unæ kæ mbu'i, kada pooshi nafa n̄ga kira ændæ'i limanæ ætæ nyi'u dærapæ n̄ga Malækisadakæ, ca bwasee ka n̄ga *Haruna uuzænæ n̄ga Leewi. ¹² Mada kæ zhi'i da limaanæ aagyanæ ændæ'i slikerænæ, tyasæ ka zhi'unæ næ bariya æsæ. ¹³ Acii ma Slandanaamæ ænæ ciina wabæ uushi'iitæ agyanækii, agi ændæ'i slikerænæ pamæ shigi ci. Ma agi slikerætæsa, pooshi agitii sha dii limanæ taa da slænæ anæ ha n̄ga da sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamæ, pan̄gæran̄jæ a babara oo'i, agi slikerænæ n̄ga Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itæ wabi Muusa agyanæ limanyinæ, paa ci 'wapaa slikerænæ n̄ga Yahuda. ††

Ændæ'i *limanæ makæ Malækisadakæ

¹⁵ Ma sætsa, kæ cakæ shiginæ pan̄gæran̄jæ aa babara oo'i, kæ shigi ændæ'i limanæ makæ Malækisadakæ. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanæ, æntaa dægi bariya n̄ga ændæ shiŋkinæ, amma dægi n̄geerænæ n̄ga æpinæ ætæ n̄ga ca'æ ndænjwæ ndænjwæ ndzaa ci ka limanæ. ¹⁷ Makæ sætæ nyaahæ ænji asækæ malaaba lækalækatæ oo'i, "Limanæ næ hæ ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ. Dærapæ n̄ga Malækisadakæ næ'unæku." ¹⁸ Ma iiræ bariyatæ vii Æntan̄fæ ka ænja, kæ n̄giræ ci, ca uulagi, acii pooshi n̄geerænæ davæ, pooshi ka luupaa ænja. ¹⁹ Ma iiræ bariyata, pooshi n̄geerænæ

Saliimæ, ændæ'i læmæ n̄ga Urusaliima n̄ga n̄gukæ, makæ bana, 'Ndzaana agi jamænæ' dæ uura Ibæraaniya. † 7.5 Baan. 18.21. †† 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slænæ 13.23; Sæniinæ 5.5. ‡ 7.17 5.6.

davæ bahæ kavæ ænji shiŋkinæ ka ndzaanæ mambu'ukii agi slænatii. Kæ kira Æntan̄fæ matahu uushi ætæ caama ka næ davæ, kaama shii æntsahænæ kædæhæ aabiikii. ††

²⁰ Dægi jidænæ dii Æntan̄fæ ha'æ. Ma saa'itæ kii ænji tæ slikerænæ n̄ga Leewi ka limanyinæ, æntaa dæ jida. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itæ kii Æntan̄fæ tæ ci ka limanæ, kæ bii ci ka ci, æŋki ci,

"Ma nyi Slandana, kæ ji'i nyi,

paa nyi ka ænæ dæ ma æsæ.

Limanæ næ hæ ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ." ††

²² Ætsæ ha'æ baarii kaamæ oo'i, ma Yeesu, n̄ga matahu alækawala ndzaa ci ka ændæ rægwæ. †††

²³ Ma limanyiitæ n̄ga n̄gukæ, lan̄jæ n̄ji tii, acii kæ n̄ji wa n̄gæærægi tæ tii anæ limaanæ. ²⁴ Amma ma Yeesu, ma limaanakii, pooshi ka dzæginæ anækii, acii kæ ndzaa ci da i æpinæ ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ. †††²⁵ Acii ha'æ, tæ'i ci da n̄geerænæ taa guci patæ n̄ga luupaa tæ patænæ n̄ga ænjitæ ca shi aabii Æntan̄fæ daciikii, acii tæ'i ci da æpinæ n̄ga ha'æ ndænjwæ ndænjwæ, ca da dæ'wa ka putatii. ⁵

²⁶ Ma Yeesu, ci næ maduunæ limaate caama moo. Malaabakii næ ci, pooshi sæ n̄ga idæpaanæ ashikii, tsan̄jæ næ ci agi ma'waslyakæ ænja, ca ndærvæ dzakæ dagyanæ sækæntan̄fæ. ²⁷ Ma ca, rænjwæ dyan̄jæ dii ci sataka, waatoo, ætæ vigi ci naakii næ, ca dægi dæ sataka ka putæ n̄ga 'waslyakæænæ n̄ga ænja, paa ci dii makæ n̄ga hara limanyiitæ ca da sataka uusæra patæ. Ma tæya, agi danæ næ tii sataka ka natii 'waslyakæænæ zæku'i taabu'u danæ tii ka 'waslyakæænæ n̄ga hara ænja. ²⁸ Ma bariya n̄ga Muusa, kæ kii ci madiigæræ limanyinæ taa n̄gahi tæ'i uushi'inæ lan̄jæ ætæ ca palee ka n̄geeritii. Amma, ma da alækawalæ n̄ga Æntan̄fæ dæ jida, daaba'æ bariya dii ci. Ci kavæ tæ Uuzænækii. Ma ca, mambu'ukii næ ci ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ. ††

Maduunæ *limanæ gaamæ

8 Ma sætæ cii kya moo banæ koonæ, takumæ kaa nya bagi koonæ pan̄gæran̄jæ: Tæ'i amæ da tsaræ n̄ga maduunæ limaatsa. Ma ca, dasæ næ ci da ciizæma Æntan̄fæ maduunækii dagyæ. ¹² Asækæ hatæ palee dæ laabanæ cii kæya slænæ, waatoo, asækæ tantanyitæ kuvæ ætæ kapaa Slandanæ ci saakii, æntaa ændæ shiŋkinæ. ⁵†

³ Taa n̄gutæ maduunæ limanæ patæ, agi kanæ næ ænji tæ ci ka da sataka dæ uushi'inæ kama kama ka Æntan̄fæ. Ha'æ dii næ maduunæ limanæ gaamæ æsæ, kæ ndzaa tyasæ kæ n̄giræ ci uushi, kaa ca da dæ sataka naakii æsæ. ⁴ Maci a duuniya næ Yeesu n̄ga æna, kada paa ci ka ndzaanæ ka limanæ shan̄jæ, makæ dii ci, ma ganæ a duuniya, tæ'i limanyinæ ætæ ca da sataka makæ sætæ bii bariya n̄ga Muusa. ⁵ Ma slænæ n̄ga limaatsæ ci tæya da, agi baarænæ næ ci tæ mændzaan̄gu'inæ n̄ga sætæ dadagyæ tanæ, makæ ætæ n̄ji Muusa a da. Acii ma saa'itæ Muusa kædæhæ kaa ca da *kuvæ kuvæ'unæ, kæ wabi Æn-

†† 7.19 9.9; Rooma 3.20. †† 7.21 7.17. ††† 7.22 8.6.

††† 7.24-25 6.20. § 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yooh. 2.1.

§† 7.26 4.15. §†† 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18. §† 7.28 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7. §†† 4.14; da ciizæma Æntan̄fæ: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slænæ 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. §† 8.2 8.5.

tanfæ ka ci, ænki ci, “Kapaa hanjalaaku, kaa ha datæ makæ sætæ baarii nyi ka hæ anæ ginwa.”^{†6} Amma ma Yeesu, kæ vii Æntanfæ ka ci slænæ nga limaane ætæ palee ka nga hara limanyinæ dæ mæghærævænæ. Ha'æ æsæ næ ndzaanaakii ka ændæ rægwa nga alækawalætæ ndzaanæ ahada Æntanfæ da ændæ shinjinæ. Kæ palee alækawalækii ka alækawalætæ nga njukæ dæ mæghærævænæ, acii matahu uushi'inæ dii ci alækawalæ nga viinæ kaamæ.^{††}

⁷ Maci ma alækawalætæ nga tækæjwanæ, pooshi sæ nga idæpaanæ agikii, kada pooshi nafa nga da ændæ'i alækawalæ ma'æ. ⁸ Amma tæ'i uushi idæpaa Æntanfæ ashii ænjaakii. Ci dii bii ci, [‡]

“Ma bii nyi Slandana, tæ'i saa'i na shi ætæ nii kya ænæ ka da kura alækawalæ ka ænji Isærayiila da ka ænji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanæ makæ ætæ shi nya dii ka dzædzæshi'inæti, waatoo, saa'itæ baarii nyi ka tii rægwa dæ naaki na kaa tæya shigi anæ hanyinæ nga Misæra. Taa ngahi kæ dii nyi ka tii ha'æ, patæ da ha'æ, pooshi tii næ'utæ alækawalætæ dii nyi ka tii. Wata nya bwasee ka tii, tæya palæ.

¹⁰ Ma kura alækawalætæ cii kya da ka ænji Isærayiila, mada kæ mbu'ya saa'ikii, ka kavænæ næ nyi tæ tii ka tæya paaratægi dæ bariyaaki, nya naahævæ aa ædzæmætii æsæ. Ka ndzaanæ næ nyi ka Æntanfæwatii, tæya ndzaanæ ka ænjaaki æsæ.

¹¹ Pooshi ændæ na dzægünæ ka ændæ hanyinaakii aha-datii, taa banæ ka ci, shii tæ Slandana. Acii patænati na shii tæ nyi, manjeevænæ da matanænyinæ patæ.

¹² Ka tifyaginæ næ nyi ka tii 'waslyakænatii patæ. Pa nya buuræ bwaya uushi'iitæ nji tæya daada ma'æ.”
¹³ Ma wabi Æntanfæ agyanæ kura alækawala, kaa ca baarii oo'i, kæ geegi ci ka alækawalætæ nga tækæjwanæ ka iirækii. Ma sætæ uugi iirænæ, pooshi ka ta'avænæ ka uudænæ.^{††}

Malaaba ha ganæ a duuniya da ætæ dadagyæ

9 Ma agi alækawalætæ nga tækæjwanæ, kæ vii Æntanfæ bariya makæ sætæ ci ænjæ a paslæ tæ ci. Tæ'i æsæ ha ætæ ghænætæ ænji shinjinæ kaa tæya paslæ tæ ci davæ. ² Waatoo, kæ dæpaa ænji *kuvæ kuvæ'unæ. Ma sækækii nga tækæjwanæ, tæ'i ha nga dzakæ garækuwanyinæ, tæ'i teeburæ da i buroodi anækii ætæ dii ænji dæ sataka ka Æntanfæ. Ma hatsa, Malaaba ha nga Æntanfæ ci ænjæ a 'wa. ^{‡‡3} Ma asækæ hatsæ ha'æ æsæ, tæ'i gæra kumuwa ætæ lagi ænji dæ gwada. Hatæ palee dæ Laabanæ patæ næ læmæ nga hatsa.^{†††}

† 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvæ kuvæ'unæ: 9.2; Shig. 25.9,40. †† 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Æzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25. ‡ 8.8-12 Irim. 31.31-34; Ibær. 10.16-17. †† 8.13 8.6. ‡‡ kuvæ kuvæ'unæ: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garækuwanyinæ: Shig. 25.31-39; teeburæ: XT SHIG. 25.23-30. ††† 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibær. 6.19; 9.7,12; 10.20.

⁴ Ma asækæ gæra kumuutsa, tæ'i teeburæ, anækii ci ænjæ a ætsa urædyæ davæ ka Æntanfæ. Ma teeburætsa, dæ ændzænæ læræbægi ænji. Davæ akumu æsæ næ *mbyaka nga alækawalæ nga Æntanfæ. Ænjæ a læræbægi mbyakakii dæ ændzænæ. Ma asækæ mbyakakii, tæ'i jaala nga ændzænæ asækækii, da i zæmætæ ci ænjæ a 'wa *mana asækæ jaalakii. Tæ'i æsæ shakwata nga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givæ. Tæ'i æsæ matsahu faariinæ bæra'i ætæ shi Æntanfæ nyaahæ bariya ashikii davæ patæ asækæ mbyakata. ^{‡‡5} Ma dagyanæ mbyakakii, tæ'i uushi'inæ bæra'i [§] datæ ænji, pusha tæ malaa'ikanyinæ, ætæ ca baaræ mæghærævænæ nga Æntanfæ. Tæya pææræpaa bæbu'watii agyanæ mbyakakii, waatoo, agyanæ hatæ ci Æntanfæ a næhæ tægünunæ nga ænja. Amma ma uushi'iitsa, æntaa saa'i nga wabænæ furænæ furænæ agyanæti æna.^{§†}

⁶ Wiitsæ makæ sændæ datæ ænji hatsa. Ma kuvætsæ nga tækæjwanæ, uusæra patæ næ limanyinæ ka dæmænæ aadævæ ka da slænati. ^{§††7} Amma ma gæra kumu, see gawæ nga limanyinæ næ dæmænæ aadævæ, ræjwæ agi fæza. Ma ca dæmæ, ca ngærænæ aciikii idænæ nga dabanyitæ cii kæya laala uurakii, ka da dæ sataka putæ nga 'waslyakænaakii da nga ænja. ^{§§8} Ma uushi'iitsa, agi ngærænæ næ Malaaba Ma'yanæ ca baarii kaamæ ranjærænæ oo'i, mada ma'æ kuvæ kuvæ'uutsa, ma'æ rægwa nga dæmægærænæ aasækæ Hatæ palee dæ Laabanæ mawunæmæ æsæ.

⁹ Ci ca baarii tæ zamananæ gaamæ ændzæ'i. Ci ca baarii kaamæ oo'i, ma laala uura nga dabiinæ da hara satakanyinæ ka Æntanfæ, pooshi ka mbeænæ ka kavænæ tæ ændæ paslænæ tæ Æntanfæ kaa ca ndzaanæ yadæ idæpaa uushi ashikii shanjæ. ^{§§†10} Ma uushi'iitsa, zæmænæ da saasa uushi'inæ kama kama, da alæ'aada nga kuubægi uushi'inæ tanæ cii kæya baaræ. Uushi'inæ nga duuniya næ tii patæ nga uundzæ saa'i, see mada mbu'ya saa'itæ næ Æntanfæ zhi'wee ka patænæ nga uushi'inæ kaa ca ndzaanæ kurakii. ^{§†}

¹¹ Amma kæ shi Alæmasiihu. Ci næ maduunæ limanæ nga dagwa uushi'iitæ shi daciikii. Asækæ hatæ palee ka kuvæ kuvæ'unæ cii kæya da slænaakii. Matahukii næ hakii æsæ. Æntaa ændæ shinjinæ ghænyi hakii. Æntaa ganæ a duuniya æsæ. ^{§§12} Ræjwæ dyanæ tanæ gimæ ci aadævæ aasækæ Hatæ palee dæ Laabanæ. Paa ci ngærænæ taa idænæ nga æhwa, taa nga la aadævæ, amma idænaakii saakii ngiræ ci. Ca pærapaa daamæ acii 'waslyakæænæ gaamæ ka ca'æ ndæjwæ ndæjwæ. ^{§§†13} Ma nga njukæ, ma ænjitæ pooshi malaabakii akæjwacii Æntanfæ, idænæ nga uuhinæ da nga liinæ da æntædakæ nga uuji liinæ nji ænjæ a miicæ ka tii kaa tæya ndzaanæ malaabakii. ^{§§†14} Mada ma idænæ nga dabanyinæ, tæ'i ci da ngæerænæ nga laabagi ænja, idænæ nga Alæmasiihu palee patæ. Ma Alæ-

‡‡‡ Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig.

16.32-35; shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinæ: Shig. 25.16. § Agi 'wanæ næ ænji dæ “Cooribimæ.” §† 9.5 Shig. 25.18-22. §†† 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. §‡ 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. §†† 9.9 7.19; 9.2. §† 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19. §‡ 9.11 4.14. §§† 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idænaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. §§‡ 9.13 Baan. 19.1-10,17.

masiihu, yadæ 'waslyakæænæ ashikii næ ci. Kæ ngiræ ci shishinækii, ca dagi dæ sataka ka Æntanfæ dagi ngeerænæ nga Malaaba Ma'yanæ ætæ ndzaanæ ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ. Dæ idænaakii datægi ci dæ moodæ-faamæ malaabakii acii gaama slænyi uushi'iitæ ca kæræ taamæ ka æntænæ, amma kaama næ'u tæ Æntanfæ Ændæ vii æpinæ. ^{†15} Acii ha'æ ændæ rægwa nga kura alækawalæ næ ci. Ma ndzaanaakii ka ændæ rægwa, kaa ænjitæ 'wii Æntanfæ aabiikii a ngæræ uushi'iitæ dæ Æntanfæ alækawalæ nga viinæ ka tii, ca ndzaanæ ka natii ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ. Ka slænænæ næ ætsæ ha'æ, acii kæ ænki ci. Æntænaakii ca pærapaa tæ ænji acii bwaya uushi'iitæ njii tæya dæada saa'itæ tii agi alækawalæ nga tækænjwanæ. ^{††}

¹⁶ Mada kæ ngiiræ ændæ ma, see mada ænki ci zæku'i, taabu'u slænæginæ mazæmæ yi dæ sætæ bii ci patæ. ¹⁷ Mada ma'æ ændætæ da i æpinæ, patænæ nga sætæ bii ci pooshi ngeerænæ davæ. Amma maa kæ mbu'ya saa'i nga æntænaakii, saa'ikii ndzaanæ wabænaakii da ngeerænæ davæ. ¹⁸ Ci dæ, alækawalætæ nga tækænjwanæ maa, see dæ makæ æji idænæ zæku'i, taabu'u ndzaa ci da ngeerænæ davæ. ¹⁹ Ma saa'itæ bii Muusa bariya nga Æntanfæ ka ænja, makæ uugi ci baginæ, kæ ngiræ ci idænæ nga liinæ da nga uuhiinæ, ca gwazætægi da ma'inæ, ca ngæræ ba nga ænfwa ci ænjæ a 'wa "izubæ" da madizæ shiŋkinæ nga baga, ca miicigi ka lækalækatæ nga bariya da ka ænji patæ. ^{‡20} Ca ba, ænki ci, "Wiitsæ idænæ nga alækawalæ nga Æntanfæ koonæ, koonæ næ'utæ." ²¹ Ha'æ æsæ ca miicivæ idænækii aagyanæ kuvæ kuvæ'unæ da aagyanæ patænæ nga uushi'iitæ ci tæya dæ dæ slænæ, tæya paslæ tæ Æntanfæ. ²² Weewee mada makæ sætæ bii *bariya, dæ idænæ ndzaanæ patænæ nga uushi'inæ malaabakii. Mada pooshi ænji æji idænæ, pooshi tifyaginæ nga 'waslyakæænæ æsæ. ^{‡†}

Daginæ nga Yeesu dæ sataka dæ naakii næ

ka tifyagi dæ 'waslyakæænæ gaamæ

²³ Ma uushi'iitsa, mændzaanngu'inæ nga sætæ dagyæ, tyaæ see a laabagi ænji ha'æ. Amma ma uushi'inæ nga dagyæ natii, ka paleenæ næ satakatii ka ætsæ dæ dagwaanæ. ^{‡‡24} Acii ma Alæmasiihu, paa ci gimæ aasækæ malaaba hatæ dæ idænæ shiŋkinæ, waatoo, mændzaanngu'inæ nga tantanyinækii. Amma aadægyæ ngiræ ci, davæ næ ci abii Æntanfæ ka wabænæ ka madæbama gaamæ. ²⁵ Ma gawæ nga limanyinæ nga Yahudiina, agi dæmænæ næ ci aasækæ Hatæ palee dæ Laabanæ rænjwæ agi fæza, ca ngærænæ idænæ nga daba bwæ sækæ ka naakii saakii. Amma ma Alæmasiihu, rænjwæ gahu gimæ ci aadævæ, ca dagi sataka dæ naakii næ ka Æntanfæ gahu rænjwæ æsæ. ²⁶ Maci pooshi ha'æ, kada kæ sii ci cibænyinæ lanjæ, ndzanænæ ka saa'i nga taganæ nga duuniya. Amma ca gælatæ duuniya kædæhæ ka uudænæ, ca shi rænjwæ gahu, ca dagi sataka dæ naakii næ ka Æntanfæ, ka shii ngærægi dæ 'waslyakæænæ gaamæ. ^{‡‡27} Taa wu patæ, see

† 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. †† 9.15 8.6. ‡ Shig. 24.6-8; Ibær. 9.12-13; izubæ: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6. †† 9.22 Leew. 17.11. ‡† 9.23-24 8.5. ‡†† 9.26 7.27.

mada ænki ci rænjwæ. Ma daaba'ækii, Æntanfæ a da ka ci ngærwanæ. ²⁸ Ha'æ æsæ rænjwæ ænki Alæmasiihu. Dæ æntænaakii dagi ci sataka dæ naakii næ rænjwæ gahu, ka shii ngærægi dæ 'waslyakæænæ nga ænji lanjæ. Ka ænyanæ næ ci nga bæra'inæ, ka luupaa tæ ænjitæ ca gæra tæ ci, æntaa ka ngærægi 'waslyakæænæ ma'æ. ^{‡‡†}

10 Ma bariya nga *Yahudiinæ, kæ ndzaa ci ka mændzaanngu'inæ nga dagwa uushi'iitæ na shi aakænjwæ tanæ, pooshi bariyaakii ka baaræginæ pangæranjæ tæ makæ sætæ næ tantanyitæ uushi'iitsæ a ndzaanæ. Ma agi næ'utæ bariya, satakanyitæ rænjwæ ha'æ ci ænjæ a da ka fæzæ ka fæzæ. Ma tsaræ nga satakatsa, pooshi ngeerænæ davæ bahæ ca kavæ tæ ænjitæ ca æntsahæ aabii Æntanfæ kaa tæya ndzaanæ yadæ idæpaa uushi ashitii. ^{§2} Maci ma ænjitæ ca paslæ tæ Æntanfæ, kæ laabagi ænji tæ tii agi 'waslyakæænæ tanyii, kada pooshi 'waslyakæænæ ashitii ma'æ; kada pooshi tii agi dæ sataka ma'æ æsæ. ³ Amma ma satakati ci tæya dæ ka fæzæ ka fæza, ci ca buurætæ ka tii oo'i, agi danæ næ tii 'waslyakæænæ. ⁴ Acii ma idænæ nga liinæ da nga uuhiinæ, pooshi ci da ngeerænæ nga ngærægi 'waslyakæænæ. ^{§†}

⁵ Ci dæ, ma saa'itæ Alæmasiihu kædæhæ ka shina aasækæ duuniya, kæ bii ci ka Æntanfæ, ænki ci, ^{§††} "Pooshi kadeesækæ ka hæ næ da ka hæ sataka dæ dabanyinæ taa vii ka hæ uushi'inæ, amma kæ dæ hæ ka nyi shishinæ kaa nya dæ dæ sataka ka hæ.

⁶ Pooshi kadeesækæ ka hæ næ ætsagi ka hæ daba agyanæ ha nga dæ sataka, taa dæ ka hæ hara satakanyinæ ka shii ngærægi dæ 'waslyakæænæ.

⁷ Wata ænki nyi, Æntanfæ, wanyina, kæ shi nyi, kaa nya slænæ sætæ cii kwa moo nya slænæ, makæ sætæ nyaahæ ænji agyanæki asækæ malaaba lækalækatæ."

⁸ Ma agi wabæætsæ wabi ca, tækænjwanæ nga sætæ bii ci, ænki ci, pooshi kadeesækæ ka Æntanfæ næ da ka ci sataka, pooshi kadeesækæ ka ci æsæ næ ætsagi ka ci daba agyanæ ha nga dæ sataka, taa dæ ka ci hara satakanyinæ ka shii ngærægi dæ 'waslyakæænæ. Kæ bii ci ætsæ ha'æ taa ngæhi patænæ nga satakatsæ ci ænjæ a da, ka næ'u sætæ bii bariya ci tæya dæ. ⁹ Ca wabæ nga bæra'inæ, ænki ci, "Æntanfæ, wanyinæ kæ shi nyi, kaa nya slænæ sætæ cii kwa moo nya slænæ." Ma wabæætsa, ci baarii kaamæ oo'i kæ ngærægi Æntanfæ iiræ rægwa nga dæ sataka, ca ænævægi dæ dæ sataka nga Yeesu. ¹⁰ Dæ ætsækii ha'æ ndzaa amæ malaabakii, waatoo, dæ dagi sataka nga Yeesu Alæmasiihu dæ naakii næ gahu rænjwæ dyanjæ. ^{§†}

¹¹ Ma hara limanyinæ patæ, uusæra patæ næ tii agi slænæ tanyii, tæya dzæ dæ dæada satakanyitæ rænjwæ ha'æ anækii anækii ætæ pooshi da ngeerænæ nga ngærægi 'waslyakæænæ. ^{§†12} Amma ma Alæmasiihu, rænjwæ gahu dæ cii naakii sataka, ca ngærægi 'waslyakæænæ ka ca'æ ndænjwæ ndænjwæ. Aciikii ha'æ, waatæ dasæ da ciizæma Æntanfæ. ^{§†13} Davæ næ ci dasæ, ka gæra saa'itæ næ æn-

‡‡† 9.28 3.6; 10.10; Isaa. 53.11-12; Mat. 26.28; 1 Koor. 15.50-53. § 10.1 8.5. §† 10.4 9.12-13. §†† 10.5-7 Jab. 40.7-9. §‡ 10.10 7.27. §†† 10.11 9.6; Shig. 29.38. §† 10.12 8.1.

tanfæ a kavê tæ ænji daawaanaakii aatsaa sædækii.

^{†14} Acii dæ sataka ræjwæ tanê laabagi ci ænjaakii agi 'waslyakæonæ ka ca'æ ndæjwæ ndæjwæ, tæya ndzaanæ yadê sê nga idæpaanæ ashitii.

¹⁵ Malaaba Ma'yanæ maa, kæ baarægi ci kaamæ oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinæ. Ma nga tækæjwanæ, kæ bii ci, æjki ci,

¹⁶ "Æjki Slandana, madæ kæ mbu'ya saa'ikii, †† wiinæ alækawalætæ nii kya dæ ka tii: Waatoo, ka kavænæ næ nyi tæ tii ka paaratæginæ dæ bariyaaki, nya naahævæ aa ædzæmætii æsæ."

¹⁷ Ca tsakæ banæ, æjki ci,

"Pa nya buuræ bwaya uushi'iitæ nji tæya daada ma'æ."

¹⁸ Acii ha'æ, makæ kæ tifyagi Æntanfæ ka tii 'waslyakæonæ, pooshi nafa nga dæ sataka ma'æ.

Æntsahaamæ aabii Æntanfæ

¹⁹ Ndzækæjushi'inækya, kæ upaa amæ rægwa ka shanæ nga dæmænæ aasækæ Hatæ palee dæ Laabanæ. Ma ræg-watsa, dagi idænæ nga Yeesu upaa amæ. ^{‡20} Ci wunægi kaamæ rægwa nga upaa æpinæ. Ma ræg-watsa, dagi gwa-da ca dzæ, ca mbu'u kura'æ aasækæ hatæ palee dæ laabanæ. Waatoo, ma gwadatsa, ci næ shishinæ nga Yeesu. ^{‡†21} Tæ'i amæ da maduunæ limanæ ætæ ca næhæ *yi nga Æntanfæ. ^{‡†22} Acii ha'æ, æntsahaamæ aabii Æntanfæ dæ ædzæmæ ræjwæ, dæ vii goongga nga tantanyinæ æsæ. Acii kæ laabagi ci kaamæ ædzæmaamæ; mayibækii naamæ dæ njunyi ma'inæ. ^{‡†23} Kæjnaanæ ndihæ ndihæ, gaama ngwalæ ka baaba ka ænji tæ sætæ kii amæ naamæ næ davæ. Acii ma Æntanfæ ænæ dii kaamæ alækawala, ændæ goongga næ ci. ^{‡†24} Daamæ hiima nga tsaakæshinæ ahadaamæ, kaama uudæshi, kaama slænæ nga'æænæ. ^{§25} Gaama bwasee ka dza dæ næ gaamæ, makæ sætæ bwasee hara ænja. Tsaakæshaamæ dæ njunyi wabænæ, makæ kæ nee amæ kæ uugi uusæra nga Slandanæ mbæshanæ.

²⁶ Madæ kæ gyaamæ aakæjwa dæ slænæ 'waslyakæonæ nga dæ æmbanæ, dagyanæ wanaamæ kæ shii goong-gaanæ, yoo, kæ shii amæ, pooshi ændæ'i dæ sataka nga ngærægi dæ 'waslyakæonæ ma'æ. ^{§†27} Ma ændætæ gi aakæjwa dæ slænæ 'waslyakæonæ nga dæ æmbanæ, see ngwalænæ ngwalænækii tanæ, ca gæra gæjwanæ nga Æntanfæ da bwaya guutæ na zamagi dæ ænji daawaanæ nga Æntanfæ. ^{§†28} Ma ændætæ tanægi bariya nga Muusa, ka kærænæ næ ænji tæ ci aakæjwacii gæjwanæ. Madæ kæ shigi seedawiinæ bæra'i taa makkæ oo'i, kæ tanægi ci bariya tanyi, ka bælæginæ næ ænji tæ ci, pooshi næhæ tæ-gunuunaakii. ^{§†29} Madæ ha'æ makæ ætsa, asee ma ændætæ pooshi nee ka shinjkinæ anæ *Uuzænæ nga Æntanfæ, ca cibee ka idænætæ nggiræ Æntanfæ kaa alækawalæ a ndzaanæ da ngjeerænæ davæ, waatoo, idænætæ laabagi

† 10.13 Jab. 110.1; 1 Koor. 15.25. †† 10.16-17 Irim. 31.33-34; Ibær. 8.10,12. ‡ 10.19 4.16; 9.8. ‡† gwada: 9.3; Mat. 27.51; rægwa nga upaa æpinæ: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6. ‡† 10.21 3.6; 4.14. ‡†† 10.22 Æzaki. 36.25; Af. 5.26. ‡††† 10.23 3.6. § 10.24 13.1. §† 10.26 6.4-6. §†† 10.27 Isaa. 26.11. §‡ 10.28 Dzæk. 19.15; 2 Koor. 13.1.

ænji dæ ci, ca bærapaa tæ Ma'yanæ nga Æntanfæ æsæ ætæ ca kira pwapoonæ, ma ændætæ, ka paleenæ næ cibaakii ka nga ændætæ tanægi bariya. ^{§†30} Acii kæ shii amæ tæ Ændætæ bii, "Nyi na ki'itæ cibæ dæ ciba. Ka ænænæ næ nyi ka ki'itæ taa mi patæ." Kæ bii ci æsæ, "Æntanfæ Slandanæ na la gæjwanæ ka ænjaakii." ^{§†31} Ma ændætæ næ Æntanfæ Ændæ vii æpinæ a lagi ka ci gæjwanæ, kæ kullii agyanækii.

³² Yoo, buurætæmæ sætæ slænvi duunæ fæzænyinæ dzægi aaba'æ, waatoo, saa'itæ 'watægi ænji baaræ koonæ bæranæ nga Æntanfæ. Ma saa'itæ, kæ cibuuunæ ka shanæ, amma patæ da ha'æ, kæ kæjnaanæ ndihæ ndihæ, una sæ'watæ patænæ nga uushi'inæ. ^{§†33} Ka ændæ'i saa'i maa, ænjæ a dzaana tuunæ aamoonæ, tæya cibee koonæ. Ka ændæ'i saa'i una læbæshi da ænjitæ ca sa cibæ ha'æ makæ noonæ. ^{§†34} Ma saa'itæ, kæ nyihuunæ tægunuunæ nga ænji furæshina. Madæ kæ luuwætæ ænji uushi'inæ goonæ, agi sæ'watænæ nuunæ dæ moodasæka. Acii kæ shii unæ oo'i, tæ'i unæ da matahu uushi'inæ ætæ nga ca'æ ndæjwæ ndæjwæ. ^{§†35} Makæ kæ shii unæ ha'æ, kæjænæ ndihæ. Acii ma ænjitæ kæjnaanæ ndihæ ndihæ, ka upaanæ næ tii maduunæ shikwa. ^{§§36} Kæ dæbee una dzæ aakæjwa dæ kæjnaanæ ndihæ ndihæ, koonæ mbee ka dæ sætæ kadæesækæ ka Æntanfæ, una shii upaa dæ sætæ dii ci alækawalæ nga viinæ koonæ. ³⁷ Acii kæ bii Æntanfæ oo'i, ¹⁸ "Ma agi uundzæ saa'i gi'u, ma ændætæ na shi, ka shinæ næ ci, paa ci ka sækæpaa na.

³⁸ Ma ænjaaki ænji goongga, ¹⁹

dagi vii goonggatii ka nyi upaanæ næ tii æpinæ.

Amma taa wu ænyi aa ba'æ,

paa ci ka kadæesækænæ ka nyi."

³⁹ Ma amæ, æntaa tsaræ nga ænjitæ ca ænæ aaba'æ kaa tæya za naamæ; amma ma amæ, ænjitæ gi'i tæ Æntanfæ naamæ, kaama shii upaa luupaanæ nga æpinæ gaamæ.

Tantanyinæ nga vii goongga

11 Wiinæ sætæ ci vii goongga a moo banæ: Waatoo, madæ kæ vii amæ goongga agyanæ uushi, ci ca moo banæ, kæ shii amæ weewee oo'i, ma sætæ kii amæ naamæ davæ, ka upaanæ naamæ sækii. Kæ shii amæ æsæ, ma sætæ pooshi amæ nee dæ ginaamæ, tantanyinæ.

²⁰² Ma ænji nga njukæ, putæ nga vii goonggatii nggiræ Æntanfæ tæ tii kaa tæya ndzaanæ ka ænjaakii.

³ Dagi vii goongga gaamæ shii amæ oo'i, dæ wabænæ nga Æntanfæ tagii duuniya. Waatoo, dagi sætæ pooshi ænji nee dæ ginæ shigi sætæ ci ænjæ a nee. ²¹

⁴ Putæ nga vii goongga nga Habiila dii ci dagwa sataka ka Æntanfæ palee ka nga Kaa'inu. Kæ liwæ Æntanfæ satakakii. Dæ ha'æ baarii ci oo'i, kæ nggiræ ci tæ ci ka njunyi ænda acii kæ vii ci ka ci goongga. Ma Habiila, kæ æjki ci, amma ca'æ ændzæ'i, ma'æ læmækii agi dzænæ aakæjwa putæ nga vii goonggaakii. ²²

⁵ Putæ nga vii goongga nga Anuuu, kæ nggiræ Æntanfæ tæ ci aadægyæ yadæ æntænæ. Pooshi ændæ ænyi ka neenæ

§†† 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. §† 10.30 Dzæk. 32.35,36. §† 10.32-34 6.10. §†† 10.33 1 Koor. 4.9. §§† 10.34 11.26; 13.14. §§§ 10.35-36 3.6; 6.11-12.18 10.37-38 Hab. 2.3-4.19 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11.20 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18.21 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18.22 11.4 'Wat. 4.3-10.

ka ci ma'ə, acii kə ngəragi Əntañfə tə ci. Kə nyaahə ənji agyanəkii oo'i, daga Əntañfə ma'ə manğəramə tə ci, kə kadeesəkə slənaakii ka Əntañfə. ¹⁶ Pooshi əndə ca kadeesəkə ka Əntañfə mada paa ci vii ka ci goonğa. Mada ngə'a kə əndə nə əntsahənə aabii Əntañfə, tyasə see a vii ci goonğa oo'i, davə nə Əntañfə; ca vii goonğa oo'i, ma ənjitə ca alə tə ci, ka viinə nə ci ka tii shikwa.

⁷ Putə ngə vii goonğa ngə Nuuhu kapaa ci liminəkii ka saa'itə wabi Əntañfə ka ci agyanə uushi'iitə na slənə. Taa ngəahi paa ci nee ka uushi'iitə də ginəkii, amma kə fii ci tə Əntañfə, ca da kumbawala. Kum-bawaləkii luupaa tə ci da ənji yaakii acii ma'inə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ma ənji *duuniya, bwayakii nə slənətii. Də ha'ə əsə ndzaa ci ka əndə goonğa akəɲwacii Əntañfə putə ngə vii goonğaakii. ^{††}

⁸ Putə ngə vii goonğa ngə Ibərahiima fii ci tə Əntañfə, waatoo saa'itə 'wii Əntañfə tə ci kaa ca madə, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palə aanə hanyiitə nə Əntañfə a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ngəahi paa ci shii hatə cii kəya dzə aadəvə, patə da ha'ə kə ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palə. ⁴⁹ Putə ngə vii goonğaakii ndzaa ci anə hanyiitə dii Əntañfə aləkawalə ngə viinə ka ci. Makə məshipətə əndə ndzaa ci asəkə kuvə kuvə'unə tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikerə-naakii ətə dii Əntañfə ka tii aləkawalətsa. ^{†††10} Ma ndzaanə ngə Ibərahiima ka məshipətə ənda, ka gəra maghənə vəraatə ghənyi Əntañfə, waatoo, vəraatə mbukya ənji ngə'a a gu'u, pooshi ka uulanə. [‡]

¹¹ Putə ngə vii goonğa ngə Ibərahiima upaa ci pawa, dagyanə ci kə uugi iirənə. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa nə ki. Patə da ha'ə, kə vii ci goonğa tantanyi oo'i, ka mbu'utəginə nə Əntañfə də aləkawalaakii. ^{†††12} Ma Ibərahiima, uushi rəɲwə da mantəkii nə ci ka ətə saa'i acii iirənə. Amma dashikii rəɲwə dyanə kə ndzaa jijinyinaakii makə tikisa agintañfə də laɲənə, makə mandzənə a gəerə də laɲənə əsə. ^{†††}

¹³ Ma ənjitsə patə, agi vii goonğatii məkii tii. Ma tii ka nətii, pooshi tii upaa uushi'iitə dii Əntañfə aləkawalə ngə viinə ka ənja. Amma makə caamə tii dzadə, təya nee ka uushi'inəkii, kə dii tii manjushinə. Kə luuvə tii paɲgəraɲə oo'i, mu'uminə nə tii ganə asəkə duuniyana. ^{§14} Ma ənji da tsarə wabəətsa, kə baarii tii paɲgəraɲə oo'i, hanyinə ngə natii nə ci təya alə. ¹⁵ Paa tii agi buurə hanyiitə shi tii anəkii ma'ə. Maci ma'ə tii agi buurənə anəkii, kada kə nee tii ka rəgwa, təya ənə aadəvə. ¹⁶ Amma agi kanə nə tii nə ka hatə palee, waatoo, hatə ngə Əntañfə dagyə. Ci dii pooshi Əntañfə ka ayinə putə ngə ndzaanaakii ka Əntañfwatii, acii kə hadapaa ci ka tii də ha. ^{§†}

¹⁷ Putə ngə vii goonğa ngə Ibərahiima luuvə ci da sataka ka Əntañfə də uuzənaakii rəɲwə dyanə Isiyaaku saa'itə tībə Əntañfə tə ci. Kə luuvə ci danə ha'ə taa ngəahi agyanə uuzəətsə rəɲwə dyanə shi Əntañfə a dii aləkawalə ka ci ^{§††18} oo'i, "Dashi Isiyaaku nə jijinyinaaku

a shigi." ¹⁹ Ma Ibərahiima, kə vii ci goonğa oo'i, tə'i Əntañfə da baawəda ngə madeenə ka əndə agi maməətə ənja. Acii ha'ə, ma Isiyaaku, kə ənyi Ibərahiima ka ngəerənə tə ci makə əndətə ma'i agi maməətə ənja. ^{§†}

²⁰ Vii goonğa anə ngə Isiyaaku kavə tə ci ka da barəkaanə ka manjeevənaakii Yakubu tii da Isəwa. ^{§††}

²¹ Vii goonğa anə əsə kavə tə Yakubu ka da barəkaanə ka manjeevənə ngə Yusufu bəra'i ətsə ci kədəhə ka əntənə. Ma saa'ita, agyanə shakwataakii gwanəanə ci ka paslənə tə Əntañfə. ^{§†}

²² Putə ngə vii goonğa anə ngə Yusufu əsə, ətsə ci kədəhə ka əntənə, wabi ci agyanə ma'yanə ngə ənji *Isərayiila satii anə hanyinə ngə Misəra. Kə wabi ci əsə makə sətə nə təya da də waakii. ^{§†}

²³ Putə ngə vii goonğa ngə i dii tii da məci Muusa, makə pwayi tii tə ci, kə umbee tii ka ci ngə ləgidə makkə. Acii kə nee tii, ma uuzənəkii, dagwa ka shanə, wata paa tii ngwəli acii taɲəgi bariya ngə nwanəwə *Fəriauna. ^{§††}

²⁴ Putə ngə vii goonğa ngə Muusa əsə, makə girə ci, kə naanagi ci ka luuvənə ənjə a 'wa tə ci uuzənə ngə kwatama uuzənə ngə nwanəwə. ^{§††25} Kə ta'i ci sa cibə tii da ənji ngə Əntañfə palee ka ndzaanə ngə suundzə saa'i ka maka ma'yanə agi slənə bwaya uushi'inə. ²⁶ Kə luuvə ci dzaananə tə ci putə ngə Aləmasiihu. Gəđə sa cibəkii ka ci acii fədə patənə ngə gəna ngə hanyinə ngə Misəra. Acii kə kii ci nəkii agyanə shikwatə nii kəya upaa aakəɲwə. ^{§§§}

²⁷ Putə ngə vii goonğaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinə ngə Misəra. Ma palənaakii, əntaa ngwalənə ngwəli ci acii bəzənə ngə səkə ngə nwanəwə ngə Misəra. Kə kəɲə ci ndihə ndihə, ca palə, makə agi neenə nə ci ka Əndətə pooshi ənji ka neenə ka ci də ginə. ¹⁸²⁸ Putə ngə vii goonğaakii əsə kii ci kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka, ca ba ka ənji Isərayiila kaa təya miicivə idənə aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatə ca bəələ təkəɲwatə manjeevənə a bəələgi da i natii. ¹⁹

²⁹ Putə ngə vii goonğa ngə ənji Isərayiila taɲəgi tii gəerətə ci ənjə a 'wa "Madizə Gəerə", təya wii anə mahuurə hanyinə makə pooshi ma'inə sha nji davə a gəerə. Amma makə dii ənji Misəra gazhi'waanə ngə taɲənə tə gəerəkii, wata ma'inə a ndagi tə tii patə. ²⁰

³⁰ Putə ngə vii goonğa ngə ənji Isərayiila əsə uulii mahwalə ngə vəranə ngə Yarikoo, saa'itə dii tii baanə mədəfə ka zaawanə də mahwaləkii, see də makə uulii. ²¹

³¹ Putə ngə vii goonğa ngə badawa ngə miitə dii ləmətə Rahabə mbərə'i ki acii əntənə; waatoo ka saa'itə məkii ənjitə pooshi ka fanə tə Əntañfə. Acii ma kya, kə shi kya liwə mu'uminə ənji *Isərayiila ətə sha gi ka təerətə hanyinəkii, kya kapaa tə tii gatə asii. ²²

^{13.14;} Shig. 3.6; Mat. 22.32. ^{§††} 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. ^{§†} 11.19 Rooma 4.17. ^{§††} 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. ^{§†} 11.21 'Wat. 47.31-48.20. ^{§†} 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. ^{§††} 11.23 Shig. 1.22; 2.2. ^{§§†} 11.24 Shig. 2.10-12. ^{§§§} 11.26 12.2; 13.13. 18 11.27 Shig. 2.15; 12.41. 19 11.28 Shig. 12.1-14. 20 11.29 Shig. 14.21-29. 21 11.30 Jasə. 6.12-21. 22 11.31 Jasə. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25.

[†] 11.5 'Wat. 5.21-24. ^{††} 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20. [‡] 11.8 'Wat. 12.1-2. ^{††} 11.9 'Wat. 35.12,27. ^{‡‡} 11.10 13.14. ^{†††} 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. ^{††††} 11.12 'Wat. 15.5. [§] 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. ^{§†} 11.16

³² Yoo, iitæ daa, a dzæ nyi aakəŋwa dæ baabanæ tæ tii kwa? Pooshi saa'i ma'æ nŋa wabənæ agyanæ i Gidiyanæ da Barakæ da Saməsənæ da Jafətæ da Dawuda da Samuyila da patənæ nŋa anabiitæ nja baaba wabənæ nŋa Əntaŋfæ. ^{†33} Putæ nŋa vii goonŋatii paapii tii da hara hanyinæ, tæya jaala agyanətii patæ æsæ. Dæ goonŋaanæ slənyi tii. Ma uushi'iitæ dii Əntaŋfæ aləkawalæ nŋa viinæ ka tii æsæ, kə upaa tii. Kə paa'ægi tii ma nŋa li-varənyinæ putæ nŋa vii goonŋatii. ^{††34} Kə bəælægi tii gunæ ca hənæ gərə gərə, kə mbərə'i tii agi panæ, pooshi uushi uree ka tii. Taa nŋgahi mamætækii nji shishinətii, amma ma ka muudinæ, kə ənyi shishinətii ka upaa nŋgeerənæ, tæya ənægi ka nŋuyiræ panæ ka shaŋæ, tæya laakəənæ ənji daawaanatii. ^{‡35} Putæ nŋa vii goonŋa nŋa ənji æsæ ənyi duurənyinæ nŋa hara makinæ ka madənæ dægi wa. ^{‡†}

Ma hara ənja, kə cibæ tii ka shaŋæ, ha'æ maa, kə mæ-ki tii. Kə naanagi tii ka luuvæ kaareenæ ka Əntaŋfæ kaa ənjæ a bwasee ka tii. Ma dii tii ha'æ, acii kə kii tii næ nŋa ənənæ ka madənæ da i əpinæ ætæ matahukii. ^{‡6} Kə sii hara ənji cibæ ka shaŋæ; ənjæ a nŋusæ tæ tii, ənjæ a fəslæ tæ tii, ənjæ a aanægi tæ tii, ənjæ a paa'ægi tæ tii a furəshina. ^{‡‡37} Ma hara ənja, kə kaalii ənji tæ tii dæ faariinæ ka wa. Hara ənji æsæ, kə taakee ənji ka shishinətii gədzalæ bərə'i. Hara ənji, kə bəæli ənji tæ tii dæ nŋila purəŋanæ. Hara ənji æsæ, maaghiinæ næ tii, kuvə'unæ nŋa bagiinæ da uuhinæ næ sæ nŋa umbee dæ purəkinaatii. Kə cibæe ənji ka tii ka shaŋæ. ^{‡‡‡38} Ma ənjitsæ kamæ, agi bilinæ nji tæya wiigi'i i agi giŋunyinæ. Asəkæ burəhənyinæ da gu'unyinæ njii tæya babaanæ. Mambu'umæ duuniya bahæ ndzaanatii dæva. ^{‡‡†}

³⁹ Ma ənjitsæ patæ, kə vii tii ka Əntaŋfæ goonŋa, kə kadeesəkæ tii ka ci, amma patæ da ha'æ pooshi tii upaa uushi'iitæ dii Əntaŋfæ aləkawalæ nŋa viinæ ka ənja.

⁴⁰ Acii ma Əntaŋfæ, kaamæ da tii dəkəpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fədənæ næ ci taamæ da tii, paa ci ka geeginæ ka tii mambu'ukii bahæ ndzaanæ abikii yadæ amæ.

Əntaŋfæ Dəsənaamæ

12 Ma amæ, makæ dii ci tæ'i seedawanyinæ ha'æ laŋæ ca tsaamæ taamæ, bwasee amæ ka patənæ nŋa uushi'iitæ ca səkəpaa taamæ da 'waslyakəənæ ənæ pooshi ka moonæ ca kapaa taamæ. Kəŋaanaamæ ndihæ ndihæ, ama dzæ aakəŋwa dæ taabidəwa ənæ akəŋwacii amæ. ^{§2} Kaama ginaamæ ka tsaamənæ tæ Yeesu tanæ. Ma ca, ci næ slərəginæ nŋa vii goonŋa gaamæ, 'watəginæ ka təkəŋwanæ ca'æ ka muudinæ. Kə luuvæ ci kaa ca əntæ ashii ənfwa, paa ci næe ka əntənəkii makæ sæ nŋa ayinæ. Ma dii ci ha'æ, kaa ca shii upaa moodasəkæ ætæ dəkəpaa Əntaŋfæ ka ci. Acii ha'æ, dasæ

næ ci əndzə'i da ciizəma dəgələ *nŋwanjuunæ nŋa Əntaŋfæ. ^{§†}

³ Buurətəmæ nŋa'æ tæ Yeesu: kə luuvæ ci kaa ca sa cibæ acii ma'waslyakə ənja. Buurətəmæ agyanəkii, acii ga shishinuunæ a əntəgi, una bwasee dəŋwa'æ. ⁴ Ma agi paatsæ cuuna pa da 'waslyakəənæ, weewee agi panæ nuunæ, amma ma'æ panəkii mambu'umæ bahæ bəælənæ tuunæ. ⁵ Acii ha'æ, ma wabətæ shi Əntaŋfæ bii koonæ ka tsakæ koonæ dæ nŋgeerənæ, oo'i manjeevə-naakii nuunæ, ga ca zaanæ koonæ. Kə bii ci, ^{§††} "Uuzənaakya, mada kə dzyalæ Slandanæ tæ hæ, kapaa liminæku, ha fatæ, ga dzalənəkii a bələgi shishinæku æsæ.

⁶ Tæ əndətæ ci Əntaŋfæ a uudæ cii kəya dzalæ.

Tæ ənjitæ nŋgiræ ci ka manjeevənaakii, tæ tii cii kəya fəslæ æsæ."

⁷ Acii ha'æ, sə'watəmæ patənæ nŋa dzalætæ ca la tuunæ. Dæ dzalənəkii ci Əntaŋfæ a baarii koonæ oo'i, manjeevə-naakii nuunæ. Ya shaŋæ tæ'i uuzənæ pooshi dii ka dzalənæ tæ ci mada dii ci 'waslyakəənæ kwa? ^{§§8} Mada pooshi unæ agi luu dzalənæ makæ sətæ ci hara ənjæ a luu, ci ca baarii ətsæ mazaguyinæ nuunæ, əntaa manjeevənaakii. ⁹ Ma ənjitæ pwayi taamæ, agi dzalənæ næ tii taamæ, agi fanæ naamæ tæ tii æsæ. Acii ha'æ, ka dənæ nŋa'æ mada fii amæ ha'æ tæ Dəsənaamæ ætæ dagyæ, kaama shii upaa əpinæ. ¹⁰ Ma ənjitæ pwayi taamæ, kə dzyalæ tii taamæ nŋa uundzæ saa'i tanæ, makæ sətæ kadeesəkæ ka tii. Amma ma Əntaŋfæ, ma dzalənaakii taamæ, ka shii tsakənæ taamæ, kaama ndzaanæ malaabakii makæ naakii. ^{§§†11} Ma saa'itæ ci dzalənæ a la taamæ, agi nŋgərənæ naamæ tæ ci ka uushi nŋa mabətæ səkæ, əntaa sæ nŋa moodasəkæ. Amma ma na uudəpaa ba'æ, ka ndzaanæ næ dzalənəkii ka sæ nŋa moodasəkæ. Ma ənjitæ luuvæ kapaa liminæ ka fanæ, ka kavənæ næ ci tæ tii ka slənæ dagwa uushi, tæya ndzaanæ agi jamənæ. ^{§†}

Wazənæ agyanæ kaaree ka pwapoonæ nŋa Əntaŋfæ

¹² Yoo, wa ciinuunæ a ənæ ka ndzaanæ da nŋgeerənæ. Ha'æ næ iduunæ æsæ, wa ca ənæ ka ndzaanæ ndalæ.

^{§†13} Dəmæ aakəŋwa dæ wiinæ asəkæ nŋunyi rəgwa, acii ga ənjitæ ca ədərə a tsakæ 'urəŋgaslənæ, tæya təkuree ka mbədənæ dəŋwa'æ. ^{§§†}

¹⁴ Dəmæ gazhi'waanæ koonæ shii ndzaanæ agi jamənæ da patənæ nŋa ənja. Dəmæ gazhi'waanæ nŋa ndzaanæ malaabakii æsæ, acii pooshi əndæ ca næe ka Əntaŋfæ shaŋæ madaamæ ci kə ndzaanæ ha'æ. ^{§§†15} Dəmæ haŋkala acii ga əndæ a nŋuslægi agyanæ pwapoonæ nŋa Əntaŋfæ. Ha'æ æsæ, dəmæ haŋkala acii goona ndzaanæ makæ maŋgərəkiki uushi ætæ ca zhi'wee ka hara uushi'inæ nŋgərəkiki. Tsaræ nŋa ənjitsæ ca kavə hara ənji aagi bwaya ndzaanæ, ca saawee ka ndzaanæ nŋa ənji laŋæ. ^{§§§16} Dəmæ haŋkala acii ga əndæ a slənyi aji-jinænæ, taa bərapaanæ tæ Əntaŋfæ, makæ sətæ shi

† M.Gəŋw. 6.11–8.32; 4.6–5.31; 13.2–16.31; 11.1–12.7; 1 Sam. 16.1ca'æ ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1–25.1. †† 11.33 M.Gəŋw. 14.6–7; 1 Sam. 17.34–36; Dan. 6.1–27. ‡ 11.34 Dan. 3.23–25. †† 11.35 1 Meem. 17.17–24; 2 Meem. 4.18–37. ‡‡ 11.36 Irim. 20.2; 37.15. ‡‡† 11.37 2 Haba. 24.21. ‡‡‡ 11.38 1 Sam. 13.6. § 12.1 1 Koor. 9.24.

§† 12.2.2.10; 8.1. §†† 12.5–6 Wab. 3.11–12; Səniinæ 3.19. §‡ 12.7 Dzək. 8.5. §†† 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. §† 12.11 12.14; Yak. 3.17–18. §‡ 12.12 Isaa. 35.3. §§† 12.13 Wab. 4.26. §§§ 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. §§§§ 12.15 Dzək. 29.17; Gal. 1.6.

Isæwa dii. Ma ca, putæ nga zæmæ ræŋwæ tanæ bwasee ci ka gawuunaakii ka madzægaakii. ^{†17} Kæ shii unæ, ma daaba'ækii, makæ mwayi ci kaa dii da ka ci barækaanæ, kæ kaaree dii ka ci, acii paa ci upaa rægwa nga baanæ ka Æntarŋfæ. Taa ngahi da kiinæ agikii ali ci da ka ci barækaanækii, patæ da ha'æ paa ci upanæ. ^{††}

¹⁸ Ma una, æntaa makæ nga ænji Isærayiila nuunæ. Ma tæya, kæ æncahæ tii aabii sætæ ci ænjæ a tæbætæ dæ ciinæ, waatoo aatsa giŋwæ nga Siina. Ma davæ, kæ hænyi gunæ gæra gæra, kæ dii mandæ vædæ dægwaamæ, kæ dii mæ-darŋkaya æsæ. ^{††19} Tæya fa ædæ uutæma, tæya fa wabænæ nga ænda. Makæ fii tii wabænækii, kæ ngwali tii, tæya kædii, æŋki tii, ga ændækii a ænæ ka wabænæ ka tii ma'æ. ²⁰ Ma wabænækii, kæ palee ka ngeeriitii, acii kæ bii ci, "Taa mi patæ tæbætæ giŋuna, taa daba maa, wa ænjæ a kaalatæ tæ ci dæ faariinæ ka wa." ^{††21} Ma uushi'iitæ nee tii gatæ, kæ ngwalee ka tii ka shaŋæ. Muusa dæ naakii næ maa, kæ bii ci, "Agi udzænæ næ shishinæki, kæ ngwali nyi."

²² Amma ma unæ, kæ uugi unæ mbu'yanæ aabii giŋwæ nga *Sihiyoonæ. Asækæ væranæ nga Æntarŋfæ ændæ vii æpinæ nuunæ, waatoo Urusaliima nga dagyæ. Ma dava, tæ'i malaa'ikanyinæ, pooshi baanatænæ acii laŋænæ. ^{††23} Kæ mbu'yuunæ aagi dza dæ næ dæ manjushinæ nga tækæŋwatæ manjeevænæ, waatoo, ænjitæ dii læmætii man-aahækii dagyæ. Kæ mbu'yuunæ aakæŋwacii Æntarŋfæ mala gæŋwanæ nga patænæ nga ænja. Kæ mbu'yuunæ aagi ma'yanyinæ nga ænjitæ nja slænæ goongaanæ, waa-too, ænjitæ geegi Æntarŋfæ ka tii mambu'ukii. ^{††24} Kæ mbu'yuunæ aabii Yeosu, ændæ rægwa nga kura alækawalætæ ahada Æntarŋfæ da ænja. Kæ mbu'yuunæ æsæ aabii idænætæ miicivæ ænja. Ma idænætsa, matahu uushi wabi ci, æntaa makæ sætæ wabi idænæ nga Habiila. ^{†††}

²⁵ Daamæ harŋkala dii, gaama naanagi ka fa sætæ ci Æntarŋfæ a ba kaamæ. Ma ænjitæ naanagi ka fa wabænæ nga ændætæ nja baaba wabænæ asækæ duuniya, paa tii mbæra'ya. Makæ dii ci ha'æ, iitiitæ dii upaa naamæ rægwa nga mbæradænæ, mada tækuree amæ ka fa wabænæ nga ændætæ ca wabya kaamæ dadagya? ^{§26} Ma nga ŋukæ, kæ shi uurakii a udzætæ duuniya. Amma ma nga æna, kæ dii ci alækawalæ oo'i, "Ma'æ nyi ka ænænæ ka gæŋgæzætæ duuniya patæ da dadagya." ^{§†27} Ma wabætsæ bii ci, "Ma'æ nyi ka ænænæ", ci ca baarii oo'i, ma uushi'iitæ tagii ci, ka gæŋgæzætænæ næ ci, ca fædægi, kaa uushi'iitæ pooshi ka gæŋgæzænæ a ænægi tii daanætii.

²⁸ Acii ha'æ, see a kuyirii amæ, acii kæ upaa amæ ŋwanjuunæ, waatoo, ŋwanjuutæ pooshi ka gæŋgæzænæ. Dæ ha'æ æsæ, paslaamæ tæ Æntarŋfæ ka rægwatæ kadeesækæ ka ci, ama ngwalæ tæ ci, ama gæra'u ka ci. ^{§††29} Acii ma Æntarŋfæ gaamæ, makæ gunæ næ ci ætæ ca zamagi dæ uushi'inæ dza'æ. ^{§†}

Ndzaatæ ca kadeesækæ ka Æntarŋfæ

13 Dæmæ aakæŋwa dæ uudæshinæ ahadoonæ makæ dii ci ndzækæŋushi'inæ nuunæ agi næ'unæ tæ Alæ-masiihu. ^{§†2} Ga luu mu'uminæ a zaanæ koonæ. Acii tæ'i hara ænji liwæ mu'uminæ ha'æ, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminækii, malaa'ikanyinæ næ tii. ^{§†3} Buurætæmæ tæ ænjitæ a furæshina, una ngæræ makæ ka hakii nuunæ. Bu-urætæmæ tæ ænjitæ ca sa cibæ æsæ, acii ænji shiŋkinæ næ tii makæ noonæ. Tsakæmæ tæ tii. ^{§†}

⁴ Taa wu patæ, wa ca nee ka mæghærævænæ nga ngæræshinæ. Wa goongaanæ a ndzaanæ ahada nguræ tii da minaakii. Kadæ næ Æntarŋfæ a lagi gæŋwanæ ka ænjitæ ca da bwaya ndzaanæ agi ngæræshinæ da ka ma'alæhi-inyinæ. ^{§§†}

⁵ Goona ka hiima goonæ ka uudæ gæna, amma dæmæ moodasækæ nga sætæ upaa unæ tanæ. Acii Æntarŋfæ dæ nækii bii, "Paa nyi ka bwaseenæ ka hæ shaŋæ. Ka tsakænæ næ nyi tæ hæ taa guci patæ." ^{§§†6} Acii ha'æ, wa taa wu ahadoonæ a bagi furæŋæ oo'i, ^{§§§}

"Æntarŋfæ næ ændæ tsakænæ tæ nyi,

paa nyi ka ngwalænæ shaŋæ.

Mi sanæ datæ næ ændæ shiŋkinæ dæ nya?"

⁷ Buurætæmæ tæ matakæŋwanyinæ goonæ nga ŋukæ ætæ nja baaba koonæ wabænæ nga Æntarŋfæ. Buurætæmæ nga'æ tæ ndzaanatii, makæ sætæ dii tii gazhi'waanæ ca'æ ka saa'itæ mææki tii agi vii goongatii. Næ'utæmæ dæra-patii. ¹⁸⁸ Makæ sætæ nji Yeosu nga mbædæ, ha'æ næ ci ænshinæ, ha'æ næ ci ka ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ æsæ. ⁹ Goona luuvæ kaa hara ænjæ a ŋuslægi duunæ dæ kura dzæ-gunænyinæ kama kama. Waatoo, mada kæ kii ænji koonæ bariya agyanæ zæma, goona luuvæ, acii pooshi bwatyakii. Shiimæ oo'i, pwapoonæ nga Æntarŋfæ ca kavæ tuunæ ka ndzaanæ ndihæ ndihæ, æntaa bariyanyinæ nga zæma. ¹⁹

¹⁰ Ma nga æna, tæ'i kura ha nga da sataka ætæ caama upaa bwatya davæ. Ma limanyinæ nga Yahudiinæ, pooshi tii ka upaa bwatya davæ shaŋæ. ¹¹ Ma dabiitæ ci gawæ nga limanyinæ a kæla idænatii, ca kæræ aasækæ Hatæ palee dæ Laabanæ ka da dæ sataka putæ nga 'waslyakæænæ, hæneginæ hæneginæ ænji dabanyinækii aba'æ væranæ. ²⁰¹² Ha'æ dii næ Yeosu æsæ, aba'æ væranæ æŋki ci. Ma dii ci ha'æ, kaa ca shii laabagi ænji dæ idæ-naakii saakii. ²¹¹³ Acii ha'æ, dzaamæ da i amæ atsakii aaba'æ væranæ, kaama dzæ ka sæ'wagi dzaananæ putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganæ a duuniya, pooshi væranæ gaamæ nga ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ. Ka alæ væraatæ na shi naamæ. ²²

¹⁵ Dælaamæ dæ Æntarŋfæ taa guci patæ dacii Yeosu. Ci næ satakætæ caama vii ka ci naamæ. Waatoo, dælanæ dæ ci, ama duunætæ læmækii taa da patæ. ²³¹⁶ Ga ca zaanæ koonæ næ da ngga'æænæ ka hara ænji, una slænæshi dæ

^{§††} 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. [†] 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8. ^{§†} 13.3 10.34; Mat. 25.36. ^{§§†} 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. ^{§§†} 13.5 Dzæk. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. ^{§§§} 13.6 Jab. 118.6. 18 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. 19 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. 20 13.11 9.7; Leew. 16.27. 21 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. 22 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Sæniinæ 21.2. 23 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23.

† 12.16 'Wat. 25.29-34. †† 12.17 'Wat. 27.30-40. ‡ 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. †† 12.20 Shig. 19.12-13. †† 12.22 13.14; Gal. 4.26; Sæniinæ 5.11; 21.2. ††† 12.23 Luka 10.20. ††† 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. § 12.25 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. [†] 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. ^{§††} 12.28 13.14. ^{§†} 12.29 Dzæk. 4.24.

uushi'inæ goonæ. Acii tsaræ nŋa satakatsæ kadeesækæ ka Æntarŋfæ. †

¹⁷ Famæ tæ matakærŋwanyinæ goonæ, hæetæpaamæ noonæ næ akærŋwaciiitii, acii taa guci patæ ha'æ næ tii ka da gazhi'waanæ nŋa næhæ æpinæ goonæ, tii na dzæ ka ba slænatiitii ka Æntarŋfæ æsæ. Famæ tæ tii kaa tæya shii da slænatiitii dæ moodasækæ, æntaa dæ mabætæsækæ, acii pooshi uushi nuuna upaa agi bæzee ka sækætii. ††

¹⁸ Dæmæ aakærŋwa dæ da dæ'wa ka putæ geenæ. Acii kæ shii inæ, kæ dii inæ patænæ nŋa sætæ dibæ ina da. Nŋa'æ keenæ næ slænætæ patænæ nŋa sætæ ndzaanæ dagwakii. ^{†19} Agi kædiinæ næ nyi acii unæ æsæ koonæ da dæ'wa ka putaaki, kaa Æntarŋfæ a da ka nyi rægwa nŋa ænænæ aabii unæ.

Dæ'wa nŋa pa'apaagine

²⁰ Ma Æntarŋfæ, Ændæ kira ndzaanæ jamæ næ ci. Ci madæe ka Yeesu Slandanaamæ agi mamæætæ ænŋa, ca kavæ tæ ci ka maduunæ magæra nŋa bagiiinæ, waatoo amæ, putæ nŋa idænaakii ætæ æjigi ci ka puta gaamæ. Idænækii geegi ka alækawalætæ dii ci kaamæ, kaa ca

† 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18. †† 13.17 Æzaki. 3.17; Slænæ 20.28-31; 1 Koor. 16.16. ‡ 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slænæ 24.16.

ndzaanæ da nŋeerænæ ka ca'æ ndærŋwæ ndærŋwæ. ^{†21} Wa ca dzatægi koonæ dæ patænæ nŋa dagwa uushi'iitæ dæbee una upaa, koonæ shii da sætæ cii kæya uudæ. Wa ca da sætæ kadeesækæ ka ci ashaamæ æsæ, dæcii Yeesu Alæmasiihu. Naakii næ nŋwanjuunæ ka ca'æ ndærŋwæ ndærŋwæ. *Aamiina. ††

Muudinë nŋa wabænæ

²² Ndzækærŋushi'inækya, ma lækalækatænæ nyaahæ nyi koonæ, ka shii tsakænæ duunæ. Agi kædiinæ næ nyi acii unæ, kapaamæ liminuunæ nŋa'æ ka fa wabæætsa. Acii ma lækalækatænæ, gusæ. ²³ Ma ndzækærŋushi'inaamæ Timo-oti, nŋa'æ ka nyi una shii oo'i, kæ kyapaa ænŋi tæ ci a furæshina. Madæ kæ shi ci aabiiki kwakwatæ, ina da ci na dzæ aahoonæ. †††

²⁴ Nææhæpaamæ ka nyi tæ patænæ nŋa matakærŋwanyinæ goonæ da patænæ nŋa ænŋi nŋa Æntarŋfæ. Ma ndzækærŋushi'inaamæ ænŋi næ'unæ ænæ shi daga dæ Italiya, agi nææhæpaanæ næ tii tuunæ.

²⁵ Wa Æntarŋfæ a da koonæ pwarpoonæ patæ. *Aamiina.

†† ndzaanæ jamæ: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; alækawalæ: 8.6; idænaakii: 9.12. †† 13.21 Af. 2.10; Fil. 2.12-13. ††† Timooti: 1 Koor. 4.17.

Yakubu

Nəhəpaanə

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji nga Əntarjə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə nga Əntarjə da nga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. †

Vii goongə da shii rəgwa nga da tə uushi

² Ndzəkəŋushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə nga moodasəka. †³ Acii kə shii unə, mada kə təbətə cibəkii tə vii goongə goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə. ⁴ Dzəmə aakəŋwa də kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə, koonə shii ndzaanə ka ənji goongə, yadə idəpaa uushi ashuunə, waato taa ŋgutə ŋunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Mada kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa nga datə uushi, wa ca kədii acii Əntarjə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntarjə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə dəvə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntarjə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntarjə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci mədə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. †⁷⁻⁸ Ma tsarə nga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋaanə ci, ga ca ka nə nga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Mada tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca da moodasəkə də pwapootə dii Əntarjə ka ci. †¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, mada kə galee Əntarjə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca da moodasəkə, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə nga kuzəna. ††¹¹ Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yibəgi maa kə birə uusərə iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋaanə ndihə ndihə saa'itə lii ŋgərə'wə tə ci. Acii mada kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi təbətətsa, ka viinə nə Əntarjə ka ci shik-

† Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. †† 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. ‡ 1.5 Wab. 2.6. †† 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. †† 1.9 2.5. ††† 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. ††† 1.10 5.1.

wa, waatoo əpinə ətə dii ci aləkawaləkii nga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci. §

¹³ Taa wu patə ca moo da bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntarjə ca isəkwa tə ci ka danə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntarjə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka da bwaya uushi əsə. †¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca da bwaya uushi, ca kulapaa də ci. ††¹⁵ Mada kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə. 'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u də noonə na! ¹⁷ Acii ma ŋunyi uushi da ŋunyi viinə, dadagyə daci Əntarjə ca shi. Ci dii uusərə da ləgida da tikisanyinə. Ma Əntarjə, paa ci ka zhi'inə makə uushi'iitsa, ka əndə'i saa'i təkunə, ka əndə'i saa'i məbərəha. †¹⁸ Kə vii ci kaamə əpinə dagi Habara nga goongə, makə sətə kadeesəkə ka ci, kaama shii ndzaanə da məghərəvənə palee ka hara uushi'iitə tagii ci. ††

Fa wabənə nga Əntarjə da slənəginə

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatəmə ka nya ba koonə. Taa wu patə, wa ca kapaa liminəkii ka fatə uushi, ga ca kwasə ka wabənə, ga ca bəzə səkə pii pii əsə. †²⁰ Acii, ma əndətə bəzhi səkəkii, paa ci ka mbee ka slənətə sətə kadeesəkə ka Əntarjə. ²¹ Acii ha'ə, ŋgərəgimə patənə nga 'waslyakəənə goonə, una kagi, una bwasee ka da bwaya uushi'inə ma'ə. Una banee ka noonə nə akəŋwacii Əntarjə, una luu wabətə kavə ci aasəkə ədzəmuunə. Wabənəkii əsə ca mbee ka luupaanə tuunə. †

²² Goona ndzaa ka ha'u də noonə nə ka fa wabənaakii tanə, amma, ma danuuna, slənətəgimə! ††²³ Acii, ma əndətə ca fa wabənəkii, amma paa ci agi slənətəginə, pooshi uushi təkəe ka ci da əndətə ca tsaamə naakii nə asəkə dyarugala. ²⁴ Maa kə tsaamətə ci naakii na, ca palə, shiku ha'ə kə ənyi ka zaanənə ka ci taa iitə nə ci. ²⁵ Amma, ma əndətə ca kavə nəkii ka fa malaaba wabətə ca vii dimwaanə ka ənja, ca kavə nəkii ka fatənə yadə zaanənə ka ci, ca slənətəgi nga'ə əsə, ma əndətətsa, ka ci danə Əntarjə barəkaanə agi slənəakii. ††

²⁶ Maa kə ŋgirə əndə naakii nə makə agi nə'utənə nə ci tə Əntarjə nga'ə, amma paa ci agi kəsəpaa ganakii,

§ 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. † 1.13 Wab. 19.3; 1 Koor. 10.13. †† 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17. †† 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. ††† 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. †† 1.19 3.2; Wab. 15.1; Ə.Waaz. 7.8-9. †† 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. ††† 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. ††† 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2.

naakii nē cii kēya ha'ugi, uushi zabē nē diinaakii əsə.
^{†27} Ma nē'u diina ətə kadeesəkə ka Əntanfə Dəsə-
 naamə, hakila nuzhikinə da hakila mooryafinə agi
 ngərə'watii da ətsətə na acii ga məza uushi'inə nga du-
 uniya a kagərə əndə aagi 'waslyakəənə. ††

Mbərə mbərə nē patənə nga ənji akənjwacii Əntanfə

2 Ndzəkənjushi'inəkya, makə kə vii unə goongga ka
 Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Əndə
 məghərəvənə, goona baarii kama kamaanə ahada ən-
 ja. ^{‡2} Baamə tē'i əndə gəna dzəgərə ka hatə dzatuunə
 də na. Kə kyaala ci kəjeerənə dagwakii, ca ngavə tu-
 utəya nga mandalə kwaba aaciikii. Maagha a dzəgərə
 naakii əsə; iirə kəjeerənə nəndə ashikii tanə. ³ Wata
 una duunətə tə əndətə kyaala nnyuni kəjeerənə, una ba
 ka ci, "Pyalyagi aa hanə, wiinə nnyuni ha nga ndzaanə."
 Ma maaghatə əsə, una ba ka ci, "Kəŋaanə gadəvəl!" taa
 "Shiwa, nda ndzaanə ganə atsaa sədəki!" ⁴ Mada kə dii
 unə ha'ə, kə baarii unə kama kamaanə ahadoonə,
 pooshi unə slənyi də nnyuni hiima.

⁵ Kadashinyinaakya, fatəmə kaa nya ba koonə: kə ta'i
 Əntanfə maaghiinə nga duuniyanə kaa təya ndzaa ka
 ənji gəna dagi vii goonggatii, təya ndzaanə agi nwanju-
 unə ətə dii ci aləkawaləkii ka ənjitə ca uudə tə ci.

^{††6} Amma una ngərə, una bərəpaa maaghiinə. Mashi-
 imuunə oo'i, ənji gəna ca cibee koonə, təya kərə tuunə
 aakənjwacii gənjwanə kwa? ⁷ Tii nē ənjitsə ca wabə
 bwaya uushi'inə agyanə nnyuni ləmə nga Yeesu, waa-
 too, ləmətsə ikə Əntanfə koonə.

⁸ Kə shii unə maduunə wabənə nga Əntanfə ətə
 palee, makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba
 ləkaləkətə, waatoo, "Uuduunə tə əndətə abiiku makə
 sətə cii kwa uudə naaku na". Mada kə nə'utuunə ha'ə,
 nga'ə dii unə. ^{††9} Amma, mada kə baarii unə kama ka-
 maanə ahada ənja, kə dii unə 'waslyakəənə, kə kəshi
 gənjwanə nga *bariya tuunə, acii kə tanəgyuunə
 bariya. ^{††10} Acii taa wu nə'utə bariyaninə patə, amma
 kə tanəgi ci rəjwə agikii, kə tanəgi ci patə ətsa.

^{††11} Əntanfə bii, "Ga ha aləhiinə." Ci bii əsə, "Ga ha bələ
 ənda." Acii ha'ə, mada kə bəli hə ənda, kə tanəgi hə
 bariya nga Əntanfə, taa ngahi ma'aləmə hə hiinə.

^{§12} Wa wabənə goonə da slənə goonə a ndzaanə makə
 nga ənjitə nē Əntanfə a la ka tii gənjwanə də bariya,
 waatoo də wabətə ca vii kaamə dimwaanə. ^{§13} Acii
 ma ənjitə pooshi ka nee ka təgunuunə nga hara ənji,
 pooshi Əntanfə na nee ka təgunuunatii. Amma, ma
 əndətə nee ka təgunuunə nga ənda, kadə nii kəya
 jaala saa'i nga la gənjwanə. ^{§††}

Vii goongga ka Yeesu da slənətənə

¹⁴ Ndzəkənjushi'ina, yaci kə bii əndə oo'i, "Tə'i nyi da
 vii goongga", amma pooshi slənaakii baarii oo'i, tē'i ci
 da vii goongga, mi sanə nē bwatyakəya? Ka luupaanə
 nē tsarə nga vii goonggatsə tə ci nii? ^{§†15} Baamə tē'i hara
 ənji nə'unə, taa nguyirənə taa makinə, kə ətee tii ka sə
 nga umbee də purəkinə, pooshi sə nga kavənə aa
 matii əsə. ^{§†16} Wata əndə'i əndə agyuunə a ba ka tii,
 "Wa Əntanfə a kərə tuunə jamə, ca vii koonə sə nga
 umbee də purəkinə da sə nga kavənə aa moonə."
 Mada maviimə ci ka tii uushi'iitsa, mi nē bwatya nga
 banaakii ka tii ha'a? ¹⁷ Ha'ə nē vii goongga əsə. Maa kə
 bii əndə'i əndə də bamakii tanə oo'i, "Tə'i nyi da vii
 goongga", mada paa ci slənətə sətə bii Əntanfə, uushi
 zabə nē vii goonggaakii. ^{§†}

¹⁸ Mbu'u ka banə nē əndə'i əndə oo'i, "Tə'i əndə'i
 əndə da vii goongga. Əndə'i əndə əsə, slənənə nē
 naakii." Yoo, ka banə nē nyi ka ci, "Baarii ka nyi taa iitə
 ndzaanə əndə da vii goongga yadə slənətəginə. Ma nyi
 əsə, ka baariinə nē nyi ka hə vii goonggaaki dagi slənaa-
 ki." ¹⁹ Kə luuvə hə oo'i, rəjwə nē Əntanfə kwa? Maa kə
 luuvə hə, kə dii hə nga'ə. Ginaajinyinə maa, kə luuvə
 tii, shishinətii a udzə acii ngwalənə əsə. ^{§†}

²⁰ Ya hə maba, paa hə ka moonə ha shii oo'i, ma vii
 goongga yadə slənətəginə, kə ndzaa ci ka uushi zabə
 kwa? ²¹ Də mi sanə ndzaa dzədzəshii'inaamə Ibərahi-
 ima ka əndə goongga akənjwacii Əntanfə? Ma ndzaa ci
 ka əndə goongga, dagi slənaakii saa'itə kirə ci tə uuzə-
 naakii Isiyaaku ka da də sataka ka Əntanfə. ^{§†22} Paa ha
 nee kwa? Ka ha rəjwə slənyi vii goonggaakii da slə-
 naakii. Dagi slənaakii ndzaa vii goonggaakii ka tantany-
 inə. ²³ Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba
 ləkaləkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goongga ka Əntanfə.
 Putə nga vii goonggaakii əsə ngirə Əntanfə tə ci ka
 əndə goongga", ca 'wa tə ci guvakii. ^{§†24} Kə nee unə dii,
 ma slənə nga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka
 əndə goongga akənjwacii Əntanfə, əntaa wata vii goon-
 gaakii tanə.

²⁵ Ha'ə nē Rahabə əsə, badawa nga minə. Putə nga
 slənətə ndzaa ki ka əndə goongga akənjwacii Əntanfə.
 Waatoo, kə liwə ki tə ənjitə sləkəe ənji Isərayiila, kya
 baarii ka tii əndə'i rəgwa nga palənə satii acii ga ənjə a
 puli də tii. ^{§§§}

²⁶ Makə sətə dii shishinə nga ənda, əpinə kə dzəgi a
 makii, ha'ə nē vii goongga yadə slənə: pooshi nafakii. ¹⁸

Slənə nga gana

3 Ndzəkənjushi'inəkya, ga ənji lanə ahadoonə a
 moo ndzaanə ka ənji dzəgunənə ka ənja, makə kə
 shii unə, ma inə ənji dzəgunənə ka ənja, kadə nē
 gənjwanə geenə a palee ka nga hara ənji də iza'unə.

² Acii amə patə, agi puu'unə naamə lanə. Ma əndətə

§† 2.14 Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. §†† 2.15 Mat. 25.35-36. §† 2.17
 Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18. §† Dzək. 6.4; ginaajinyinə: Mat. 8.29;
 Mar. 1.24. §§† 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər.
 11.17. §§† 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3. §§§ 2.25 Jasə.
 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. 18 2.26 2.17,20.

† 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. †† 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17;
 Mat. 25.35-36. ‡ 2.1 2.1-9; Dzək. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7;
 Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Wab. 24.23; Mat. 5.45; Slənə 10.34; Rooma
 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17. †† 2.5 1.9; Luka
 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. †† 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39;
 Rooma 13.9. ††† 2.9 2.1. †††† 2.10 Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. § 2.11
 Shig. 20.13-14. §† 2.12 1.25. §†† 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35.

pooshi ka pu'unə agi wabənaakii, ci nə matakədəkədə ənda, ka mbeenə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ngutə rəgwa patə. † ††3 Kə shii amə, agi n̄gaan̄gavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa təya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tə tii ka rəgwatə mwayi amə patə. †4 Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ngahi madiigərəkii nə tii ka shaŋə, mandalə mədə ca dza tə tii əsə, amma patə da ha'ə də uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tə kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə. †5 Ha'ə nə gana n̄ga əndə shiŋkinə əsə. Taa ngahi dii fidyasə, amma tə'i ci da baawəda laŋə.

Buurətəmə agyanə bwaŋənə n̄ga bilinə. Amma ndza-n̄gənə ka uundzə gana n̄ga gunə cii kəya ətsagi kwarə-ma'ə! †6 Aci ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka da taa ngutə tsarə n̄ga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə n̄ga shishinə, ca saawee ka patənə n̄ga ndzaanə n̄ga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəda n̄ga gana a shigi. †7 Ka mbeenə nə əndə shiŋkinə ka dzalə taa ngutə tsarə n̄ga dabanyinə, waatoo, daba n̄ga bilinə, da əginyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə. †8 Amma, ma gana, pooshi əndə shiŋkinə ca mbee ka dzalətənə tə ci! Ma ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kədə'ə. Makə nguma nə ci ətə ca bələgi ənda. †9 Də ci caama dəla də Slandanaamə Dəsənaamə. Də ci əsə caama dzaana ənja, taa ngahi kə ghənyī Əntar̄fə tə tii kaa təya pusha tə ci. †10 Də matə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dəlagi də Əntar̄fə, də ci ci ənjə a dzaanagi də ənji əsə. Ndzəkəŋushi'ina, ma ətsa, madzəmə! †11 Pooshi n̄gunyi ma'inə da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəŋwə. †12 Pooshi ənfwə uudəvə ka poo jaŋwa, pooshi ənfwə dədəmə ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi ənji ka upaa n̄gunyi ma'inə davə. †

Shiinə ətə ca shi dacii Əntar̄fə

†13 Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Madə tə'i, wa ndzaanaakii a baarii shiinaakii, waatoo, wa ca da n̄gunyi sləna, ca hətəpaa naakii nə akəŋwacii ənja, makə dii ci tə'i ci da shiinə. †14 Amma, madə tə'i unə da məza sərəha, una uudə noonə na, madəbəmə una du-unətə noonə na, una ngədəgi goon̄ga də jirakənə. †15 Ma tsarə n̄ga shiitsa, əntaa tsarə ətə ca jima dadagyə, amma n̄ga *duuniya, n̄ga uudənə n̄ga ədzə-ma, da n̄ga Seetanə əsə. †16 Ma hatə ndzaa sərəha da ghatə uudənə ka əndə'i ənda, davə nə mabizhinə da taa ngutə tsarə n̄ga bwaya bwayaanə.

†17 Amma, ma əndətə da shiinə ətə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka kiranə nə ci jamənə ka ənja, ca ndzaa da han̄kala da waawa'anə, ka nəhənə nə ci tə-gunuunə n̄ga hara ənja, ca da n̄gunyi slənə taa guci

† 3.2-10 Jab. 141.3; Wab. 10.19 †† 3.2 1.26 † 3.3 Jab. 32.9 †† 3.6 Wab. 10.19; Mat. 15.11,18-19. †† 3.7 'Wat. 9.2. ††† 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. ††† 3.9 'Wat. 1.26-27. † 3.12 Mat. 7.16. †† 3.13 Rooma 12.16. ††† 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4. †† 3.15 1.5,17.

patə, paa ci ka baarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə. †18 Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ətə ci əndə a upaa agi sətə ləgii ci. †

Goona da guvaanə da *duuniya

4 Mi saŋə ca kyaara mbəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa. †2 Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Aci ha'ə, una bələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaŋə, amma pooshi unə ka upaanə. Aci ha'ə, una da mabizhinə, una pa. Maguŋweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntar̄fə kaa ca vii koonə. †3 Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guŋweenə, acii də məza ədzəmə cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonə zamagi ka rəgwatə kadeesəkə koonə. †4 Unə ənji ghatə goon̄ga! Mashiiimuunə oo'i, ma da guvaanə da duuniya, da mbiinə ka Əntar̄fə kwa? Taa wu patə ca moo da guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka da mbiinə da Əntar̄fə. †5 Shiimə oo'i, tə'i goon̄ga agi sətə bii malaaba ləkələkətə; kə bii ci, "Ma Malaaba Ma'yanə ənə kavə Əntar̄fə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci taamə ka shaŋə." †6 Amma kə dii Əntar̄fə kaamə pwapoonə laŋə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Aciikii bii malaaba ləkələkətə oo'i, †

"Agi danə nə Əntar̄fə mbiinə da ənjitə ca duunətə natii na.

Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwacii əsə, agi danə nə ci ka tii pwapoonə."

7 Aci ha'ə, viimə noonə nə ka Əntar̄fə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madə kə dii unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə. †8 Əncahamanə aabii Əntar̄fə, ci maa, ka əncahanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ənjitsə pooshi kəŋee ka ədzəmuunə ka ha rəŋwə əsə, laabagimə ədzəmuunə! †9 Damə mabəzəsəkə putə n̄ga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ngəərə ma əsə. Goona n̄gusə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodasəkə goonə a ndzaa ka mabətəsəka. †10 Hətəpaamə noonə nə akəŋwacii Slandana. Ma ci boo, ka duunətənə nə ci tuunə. †11

Wabənə məzakii agyanə ənda

†11 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Madə kə wabi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəŋuci, taa ca lagi gəŋwanə aanəkii, ci baarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaa bariya əsə. Madə kə ushapaa hə bariya, kə

††† 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11.

†† 3.18 Mat. 5.9. †† 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. ††† 4.2 1 Yoo. 3.16. ††† 4.4 Mat. 6.24; Yoo. 15.18-19; 1 Yoo. 2.15. ††† 4.6 4.10; Wab. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. † 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. † 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. † 4.9 Luka 6.25. † 4.10 4.6; 1 Piita 5.6.

ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'a, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə. ^{†12} Əntanjə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda ŋga lu-upaanə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə saŋə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha? ^{††}

Ənji da fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntanjə!

¹³ Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dzə aa hatə aa vərə ha'a. Davə niina fəzha ka da fiiriinə, ina upaa kwaba laŋə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə! ^{†14} Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə da maki-irənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. ^{††15} Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntanjə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka danə naamə ha'a ha'a." ^{††16} Amma, makə madamuunə ha'a, ma tsarə ŋga ətsə patə, pooshi ŋga'a, acii kə haŋətuumə noonə nə da wabənə goonə. ^{†††}

¹⁷ Mada kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'a, 'waslyakəənə dii ci. ^{†††}

Wabənə ka ənji gəna

5 Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala vurənə putə ŋga mabəzəsəkə ətə na kulyaanə koonə. [§] ^{§†2} Uushi'iitə upaa unə patə, kə bəsləgi, kə adəgi mabərə kəjeerənə goonə əsə. ^{§††3} Kə adəgi magənazə kwaba goonə. Magənazəkii ca baarii oo'i, makə sətə adəgi ci kwaba goonə, ha'a nə gəŋwanə a adəgi shishinuunə makə gunə. Taa ŋgahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə ŋga saa'i dzatəgyuunə. ⁴ Wiitsə ma ənjitə ca slənə koonə cifanə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka tii shik-watii. Famə ŋgəərə matii. Kə mbu'i tuunə ŋga ənjitsə aa limə Slandana, Ŋwanjwə agyanə patənə ŋga uushi'inə. ^{§†5} Kə agyuunə ŋwanjuunə goonə agi duuniya, una da sətə kadeesəkə koonə. Kə səbərətuumə noonə nə ka saa'itə nə Əntanjə a da koonə gəŋwanə, makə sətə ci ənjə a səbərətə la ka la uurakii. ^{§††6} Kə lagyuunə gəŋwanə agyanə əndətə madamə 'waslyakəənə, kə kapaa ci koonə naakii na, una bələgi tə ci.

Goona zaarə agi gəranə tə Slandana

⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona zaarə agi gəranə tə Slandanə ca'a ka saa'itə nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makə sətə cii kəya gəra ŋunyi cifanə

† 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. †† 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. ‡ 4.13-14 Wab. 27.1; Luka 12.18-20. †† 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. †† 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. ††† 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. ††† 4.17 Luka 12.47. § 5.1-6 Wab. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. §† 5.1 1.10; Luka 6.24. §†† 5.2-3 Mat. 6.19. §† 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5. §†† 5.5 Irim. 12.3; 25.34.

ŋga raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'a ka vənə ŋga magyaha. ^{§†8} Ha'a nuunə əsə, goona zaarə agi gəranə tə Slandana. Hadatəgimə də ədzəmuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i ŋga ənyanaakii mbəshanə. ^{§†}

⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ŋgunəgunə tə hara ənji, acii gadə gəŋwanə ŋga Əntanjə a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi əndə gəŋwanə mbu'yanə kədəhə. ^{§††10} Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii cibə da ŋgəra'wə saa'itə ŋji təya baaba wabənə ŋga Slandana. Nə'umə dərəpatii makə sətə sə'watə tii. ^{§††11} Ma ənjitə sə'watə cibə, təya kəŋə ca'a ka muudinə, agi banə naamə, ənji barəkaanə nə tii. Kə shii unə makə sətə kəŋaanə Ayuba ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Kə fii unə əsə makə sətə dii Slandanə ka ci ka muudinə. Acii, ma Slandana, əndə nəhə təgunuunə da da ŋga'aanə nə ci. ^{§§§}

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, ma palee patə, goona jidə shaŋə. Goona jidə də ləmə ŋga Əntanjə, taa də hanyinə, taa də tsarə ŋga taa mi patə. Mada "Awa" cuuna moo banə, bamə "Awa" tanə. Mada "Aa'a" cuuna moo banə əsa, bamə "Aa'a" tanə. Mada dii unə ha'a, pooshi gəŋwanə ŋga Əntanjə ka upaanə tuunə. ¹⁸

¹³ Mada tə'i əndə'i əndə ahadoonə lii ŋgəra'wə tə ci, wa ca da də'wa. Mada tə'i əndə'i əndə lii moodəsəkə tə ci əsə, wa ca ka wanyanə ŋga dəla də Əntanjə.

¹⁹ ¹⁴ Mada tə'i əndə'i əndə gwakə ahadoonə, wa ca sləkəe ka 'waa'watə ka ci matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya kaa təya da ka ci də'wa, təya naahəvə ka ci maara agi ləmə ŋga Slandana. ²⁰ ¹⁵ Mada dii tii də'wa də gi'inə tə Slandana, ka mbədənə nə əndə bwaneə, ca vii ka ci jamənə. Mada kə dii ci 'waslyakəənə əsə, ka tifyaginə nə ci ka ci. ²¹ ¹⁶ Acii ha'a, baabashimə 'waslyakəənə ahadoonə, una daadashi də'wa ahadoonə koonə mbədə. Ma slənə ŋga də'wa ŋga əndə goonəga, tə'i ŋgeerənə davə ka shaŋə. ²² ¹⁷ Katəmə nuunə ka *Iliya. Əndə shiŋkinə makə amə ŋji ci. Kə shi ca dii də'wa də ədzəmə rəŋwə ga vənə a ndzəmə. Kə dii fəzə makkə da ləgidə kuwa əsə pooshi vənə ŋjimə anə hanyinəkii. ²³ ¹⁸ Ca ənə, ca da də'wa əsə, vənə a ənə ka ŋjimanə dadagyə, uushi'inə a ənə ka dəvənə əsə. ²⁴

¹⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maa kə ŋusləgi əndə'i əndə ahadoonə, ca bwasee ka goonəga, əndə'i əndə a ənya-paagi də ci, ²⁵ ²⁰ shiimə oo'i: ma əndətə ənyapaa də ma'waslyakə əndə aa rəgwa, kə luupaa ci əpinə ŋga əndətə acii əntənə, ca kira tifyaginə ŋga 'waslyakəənə laŋə əsə.

§† 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. §† 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. §†† 5.9 Mat. 7.1-2. §†§ 5.10 Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38. §§§ 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. 18 5.12 Mat. 5.34-37. 19 5.13 1.5-6; Slənə 16.25. 20 5.14 Mar. 6.13. 21 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. 22 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Wab. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. 23 5.17 1 Meem. 17.1. 24 5.18 1 Meem. 18.42-45. 25 5.19 Gal. 6.1.

1 Piita

1 Wiinē ləkaləkātə ca dzə koonə matadə ənji ŋga Əntarŋfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkaləkātəna, waatoo, unə ənə yiidəgi, unə ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə ənji nuunə davə. ¹² Daga ŋukə bii Əntarŋfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka ənjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koonə ndzaanə ka naakii. Ma dīi ci ha'ə, koonə fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntarŋfə a tsakə koonə pwaroonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. ^{††}

Əpiitə nə Əntarŋfə a vii

³ Dəlaamə də Əntarŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Acii kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də madeenə ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntarŋfə a vii ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajjijinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə abiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii goongga goonə. Ma ətsə patə, koonə shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga ənji patə na nee ka luupaanəkii uusəŋə ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə damə moodasəkə putə ŋga sətə dīi Əntarŋfə ka putə goonə. ^{†††} Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və goongga goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci ənjə a 'wa kanyeera ka shaŋə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, agi təbənə nə ənji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və goongga goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see mada təbətə ənji tuunə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga vii goongga goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələnə da duunətənə əsə akəŋwacii Əntarŋfə. ^{†††} Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə agi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də goongga. Aciikii cuuna da maduunə moodasəkə ka shaŋə, pooshi əndə ka mbee ka wabənə putsəkə də ma

agyanəkii, ^{†††} acii agi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii goongga goonə. ^{††}

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntarŋfə tə ənja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shaŋə kaa təya shii. Kə wabi tii agyanə pwaroonə ŋga Əntarŋfə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ^{§11} Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa ciba; ma daaba'əkii ca upaa duunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitsə a daada, taa iitə nə uushi'inəkii a daada əsə. ¹² Kə baarii Əntarŋfə ka anabiitsə oo'i, əntaa ka tii satii də slənətii, amma ka putə ŋga ənjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitsə kə fii unə wabənəkii da ma masləkee ənji ŋga Əntarŋfə. Tii ca waaza koonə ŋunyi Habara də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaa'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa. ^{§†}

¹³ Aciikii ma danuuna, hadamə də na. Goona tsəfə ŋunyi agi haŋkala goonə taa gi'u. Amma kəŋeemə ka hiima goonə agyanə barəkaanə ŋga Əntarŋfə ətə nii kəya vii koonə uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a jiga. ¹⁴ Famə tə Əntarŋfə, goona kapaa moodəfuunə ka da sətə njuuna slənə ŋga ŋukə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonggaanə. ^{§††15} Ma Əntarŋfə ətə 'wii tuunə koonə ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə agi sətə cuuna slənə patə. ^{§†16} Acii kə bii Əntarŋfə asəkə malaaba ləkaləkātə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una da də'wa akəŋwacii Əntarŋfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Acii ha'ə famə tə ci agi patənə ŋga ndzaanə goonə agi duuniya. Acii ma ca, paa ci ka da kama kamaanə agi da gəŋwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə da sətə slənəyi əndə danəkii ka ci gəŋwanə. ^{§††18} Kə shii unə taa də mi pərii Əntarŋfə tuunə acii mazabə alə'aadanyitə jigunyi dzədzəshii'nuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə, acii ma gəna, ka saawaginə. ^{§†19} Amma də uushi dzabanə pərii ci tuunə, waatoo də idənə ŋga *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə bəga nə ci yadə sə ŋga idəpaanə ashikii taa fidyasə. ^{§†20} Daga Əntarŋfə ma'ə matagamə duuniya, kə

† 1.1 2.11; Yak. 1.1. †† 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. ‡ 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. †† 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. †† 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13.

††† 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. ††† 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. § 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21. §† 1.12 Af. 3.9-10. §†† 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. §‡ 1.15-16 Leew. 19.2. §†† 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. §† 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. §‡ 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12.

ta'i ci tē ci, kaa ca da ha'ə. Ma n̄ga ənəna ka muudina n̄ga duuniya, kə n̄giragi ci tē ci, ca baarəgi paŋgəraŋə a babara ka putə goonə. ^{†21} Daciikii vii unə goon̄ga ka Əntaŋfə ətə madee ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci duunuunə. Ci dii vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntaŋfə. ^{††}

²² Makə kə kubəgyuunə ədzəmuunə də nə'u goon̄gaanə n̄ga Əntaŋfə, una uudə tə ndzəkəŋuushi'inə ənji nə'unə, ma danuuna, dəmə aakəŋwa də uudəshinə də ədzəmə rəŋwə. ^{‡23} Acii kə upaa unə kura əpinə dāgi wabənə n̄ga Əntaŋfə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikerənə n̄ga Əndətə pooshi ka əntənə shaŋə. ^{‡24} Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: ^{‡‡}

“Patənə n̄ga ənji shiŋkinə, makə kuzəna nə tii, kadə na huurəginə.

Duunuunə n̄ga əndə shiŋkinə əsə, makə gudəzə n̄ga kuzənə nə ci. Kadə na kudədəgi makə gudəza.

²⁵ Amma, ma wabənə n̄ga Slandana, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.” Ma wabəətsa, ci nə N̄unyi Habaratə waazii ənji koonə.

Ənji n̄ga Əntaŋfə

2 Makə kə vii Əntaŋfə koonə kura əpinə, kagimə n̄gərəkikinə dzadə doonə. Goona wabə jirakənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona da sərəhə taa agyanə n̄gutə uushi patə, goona tsəbə əndə əsə. ^{‡‡2} Amma, ma danuuna, ndzaamə agi wabənə n̄ga Əntaŋfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaana. ^{‡‡3} Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Kə nee unə də noonə nə ka n̄ga'əənə n̄ga Slandana.” [§]

⁴ Makə ha'ə dii əna, əncahamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambədə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntaŋfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə. ^{§15} Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntaŋfə a fədə tuunə ka ghənə də kuvə n̄ga ndzaanə n̄ga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koonə da ka ci slənə də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kadeesəkə ka ci putə n̄ga Yeesu Aləmasiihu. ^{§16} Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: ^{§†}

“Ka n̄gərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə, nya mbukə də baŋgwaaki asəkə vərənə n̄ga *Sihyooona.

Taa wu vii ka ci goon̄ga, paa nyi na davə ka ci ayinə shaŋə.”

† 1.20 Af. 1.4. †† duunuunə: 5.1; Rooma 5.2. ‡ 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. †† 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. ‡‡ 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11. ‡‡† 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. ‡‡‡ 2.2 1 Koor. 3.2. § 2.3 Jab. 34.9. §† 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. §†† 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. §‡ 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33.

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maduunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: ^{§††}

“Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.”

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i: ^{§†}

“Ka ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə n̄ga ənja, ci na kulapaa də ənja.”

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə n̄ga Əntaŋfə. Ha'ə nə hiima n̄ga Əntaŋfə.

⁹ Amma, ma una, slikerəətə ta'i Əntaŋfə nuunə, unə nə limanyinə n̄ga N̄wan̄wa, malaaba ənja. Unə nə ənji n̄ga Əntaŋfə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shaŋə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koonə waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə n̄ga ənja. ^{§†10} Ma n̄ga n̄jukə, əntaa ənji n̄ga Əntaŋfə n̄juunə. Amma, ma n̄ga əna, ənjaakii nuunə. Ma n̄ga n̄jukə, mashimuunə a shii luupaana n̄ga Əntaŋfə. Amma, ma n̄ga əna, kə liwə unə luupaanaakii. ^{§††}

Maviinə n̄ga Əntaŋfə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naama ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha n̄ga ndzaanə gaamə. Acii nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitə, ka zanə nə tii duunə. ^{§§†12} Wa slənə goonə a ndzaa n̄ga'ə ahada ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntaŋfə. Dəmə makə ətsa. Taa n̄gahi agi tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka goon̄gaanə goonə, təya dəla də Əntaŋfə saa'itə nii kəya shi. ^{§§§}

¹³ Baneemə ka nuunə akəŋwacii gayinə putə n̄ga Slandana, taa ka maduunə n̄wan̄wə ətə ca da n̄wan̄wə unə agyanə ənji patə, ¹⁸¹⁴ taa ka n̄gwaməniinə, acii n̄wan̄wə ca sləkəe ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca da n̄ga'əənə. ¹⁵ Kə mwayi Əntaŋfə koonə slənə n̄ga'ə, koonə shii pa'ətə də ma n̄ga ənjitə mashiimə goon̄gaanə. ¹⁹¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə dii unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa n̄ga slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma danuuna, ndzaamə ka maviinə n̄ga Əntaŋfə. ²⁰

¹⁷ Duunətəmə ənji patə, uudəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, n̄gwaləmə acii Əntaŋfə, una duunətə maduunə n̄wan̄wə əsə. ²¹

§†† 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. §† 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33. §† 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4. §†† 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. §§† 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14. §§§ 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. 18 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. 19 2.15 3.16. 20 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. 21 2.17 1.22; 3.16; Wab. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12.

Sə'watə cibənanə makə ŋga *Aləmasiihu

18 Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii slanji-inuunə ka shaŋə. Duunətəmə tē tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca dā koonə ŋga'əənə banee nuunə ka nuunə, amma, taa ka i ətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akəŋwaciitii. † ††19 Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci dagyanə slənə ŋga'əənaakii, mada kə sə'wii ci cibəkii putə ŋga Əntaŋfə, ka danə nə Əntaŋfə ka ci barəkaanə. †20 Amma, mada ma nuunə ka sə'wa ciba dagyanə unə kə slənyi məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, mada dagyanə dā ŋga'əəna goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka danə nə Əntaŋfə koonə barəkaanə. ††

21 Aci ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cibi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəgwa koonə nə'u dərəpaakii. ††22 Ma ca, paa ci dii 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakəənə amakii shaŋə. †††23 Kə dzaanii ənji tē ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, madəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka Əntaŋfə Əndə dā gəŋwanə dā rəgwakii. †††24 Kə ŋgərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələgi ənji tē ci aashi ənfwa. Ma dii ci ha'ə, kaama ndzaa makə mamətə ənji ka rəgwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji dā əpinə amatii ka slənə goonəgaanə. Putə ŋga uyiginə ŋga Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbədənə. †25 Ma ŋga ŋukə, makə maza bagiinə njuunə. Amma, ma ŋga əna, kə ənyatə unə aabii Magəra ətə ca nəhə tuunə. ††

Ndzaanə ŋga makinə da ŋguyirənatii

3 Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə. Aci mada kə banee unə ka nuunə akəŋwaciitii, ma ŋguyiriitə ma'ə maluuvəmə wabənə ŋga Əntaŋfə, mada nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə haŋkalatii. Taa mabamuunə ka tii dā ma, ††2 ka luuvənə nə tii putə ŋga ŋga'əənə ŋga slənə goonə dā ŋgwələnə goonə tē Əntaŋfə. 3 Goona səkəpaanə ka daada dagwaanə ŋga shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shiŋkinə, taa ŋgaanə ha-lagaarə ŋga bəzə kwaba, taa aanə dagwa gudyala. ††4 Amma damə rəmarəmaanə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə dā ŋunyi haŋkala, ndzaamə dā ŋunyi hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaŋə, ci kadeesəkə ka Əntaŋfə pələe əsə. 5 Aci dā ha'ə dii makinə ŋga ŋukə rəmaanatii. Ma təya, kə nyi'u tii tē Əntaŋfə, təya gəra taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəŋwacii ŋguyirənatii dii tii rəmarəmaanə. 6 Ha'ə slənyi Saraatu minə ŋga Ibərahiima. Kə banee ki ka nətə akəŋwacii ŋgurii, ka ha'ə kə 'wii ki tē ci dā slan-

danətə. Mada agi slənə ŋga'əənə nuunə yadə ŋgwələnə, kə ndzaa unə ka manjeevənə ŋga Saraatu.

7 Unə ŋguyirənə əsə, ndzaamə dā makinə goonə ŋga'ə. Kə shii unə, kə əki ŋgeeritii. Kəsəmə tē tii ŋga'ə, una vii ka tii məghərəvənə, acii kə vii Əntaŋfə koonə əpinə dā tii mbərə mbərə. Ndzaamə ŋga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə. †††

Cibənanə putə ŋga dā ŋga'əənə

8 Ma səndə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəŋwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uudəshimə makə sətə ci ndzəkəŋushi'inə a uudəshi, daadashimə ŋga'əənə, goona duunətə noonə na. ††9 Mada kə dii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci dā bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii ənji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma danuuna, jikəvəmə ka əndəkii 'Wa Əntaŋfə a dā ka hə barəkaanə', acii barəkaanə nə sətə dii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə koonə saa'itə 'wii ci tuunə. ††10 Aci tē'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, †††

"Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə dā dā moodasəkə pukyanə ŋga ha patə, wa ca bwasee ka wabənə bwayakii, ga ca jirakə ma'ə əsə.

11 Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə, ca dā ŋga'əənə, wa ca aalə rəgwa ŋga ndzaanə jamə dā patənə ŋga ədzəməkii.

12 Aci agi neenə nə Əntaŋfə ka ənji goonəga, mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii. Amma, ma ənjitə ca daada 'waslyakəənə, ka ndzaanə nə tii ka ənji daawaanaakii."

13 Yaci kə kavuunə noonə nə agi dā ŋga'əənə pukyanə ŋga ha patə saŋa, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna? †††14 Taa kə cibee ənji koonə dagyanə ŋga'əənə goonə, maŋushinə koonə. Goona ŋgwələ aciitii taa fidyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə. †††15 Amma ŋgwələmə tē Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una duunətə tē Slandanə ci daanəkii. Hadamə dā nə taa guci patə, koonə mbee ka jikəvənə ka ənjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci. ††16 Amma, damə ha'ə dā mabanee moodəfa dā duunətənə tē tii; damə ŋga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə dii unə ha'ə, ma ənjitə ca wabə bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca dzaana ŋga'əənə goonə ətə cuuna daada agi nə'unə tē Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagitii. ††17 Gədə cibənanə putə ŋga slənə ŋga'əənə, mada Əntaŋfə mwayi ha'ə, acii slənə bwaya bwayaanə.

18 Ma Yeesu Aləmasiihu, putə ŋga 'waslyakəənə gaamə əŋki ci. Də əntətə rəŋwə dyanə uudəpaa ci slənaakii. Əndə goonəga əŋki ka putə ŋga ma'waslyakə ənja, kaa ca shii kərəgərənə taamə aabii Əntaŋfə. Kə bələgi ənji tē ci, amma kə madəe Ma'yanə ŋga Ən-

† 2.18-3.7 Af. 5.21-6.9. †† 2.18 Af. 6.5-8. † 2.19-20 5.12.
 †† 2.20 4.14. †† 2.21 Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. ††† 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. ††† 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31. † 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28. †† 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. ††† 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24. †† 3.3 1 Tim. 2.9.

††† 3.7 Af. 5.25-28; 1 Tim. 2.8. †† 3.8 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3. †† 3.9 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. ††† 3.10-12 Jab. 34.13-17; Yak. 1.26. ††† 3.13 Rooma 13.3. ††† 3.14 4.14; Mat. 5.10. 18 3.15 1.3-5; Kwal. 4.6. 19 3.16 2.15.

tanfə ka ci. ^{†19} Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka bagi wabənə nga Əntanfə ka ma'yanyinə nga ənjitə məətə-gi agi zamana nga Nuuhu. ^{††20} Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u wabənə nga Əntanfə. Ma saa'ikii, waatoo saa'itə Nuuhu a da kumbawala, kə sə'wii Əntanfə tə tii ngaanğa'a. Patə da ha'a, wata ənji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii. Wata tii tanə mbə'i agi ma'inə. ^{‡21} Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisə-ma ənə ca luupaa tuunə əndzə'i. Ma ma'iitə ci ənjə a da də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yibəgi də diinə nga shishinə, amma ka da aləkawalə ka Əntanfə də njuyni hiima asəkə ədzəma. Dagi madənə nga Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənji luupaa bapətisəmakii tu-unə. ^{‡‡22} Ma ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma Əntanfə. Agi da nwanjuunə nə ci agyanə malaa'ikanyinə patə da gayinə da uushi'iitə da baawəda dadəgyə patə. ^{‡‡‡}

Ndzaanə nga njuəkə da ndzaanə nga əna

4 Makə kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii ha'a, ma danuuna, hadamə də na, koonə shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə shishinəkii, kə kagi ci da 'waslyakəənə. ^{‡‡2} Daga əndzə'i ka dənə ka muudinə nga ndzaanə goonə agi duuniya, goona da sətə mwayi shishinuuna slənənə, amma damə sətə ca kadeesəkə ka Əntanfə. ^{§3} Ma nga njuəkə, kə slənyuunə məza uushi'inə makə sətə kadeesəkə ka ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə. Kə daadii unə badawaanə, da da ajijinəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya nga Əntanfə, una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma nga əna, tanə koonə nə ətə slənyuunə nga njuəkə. ^{§†4} Makə nee ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə oo'i, pooshi unə agi da məzaanə ma'a, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə. Aciikii nə tii ka dzaananə tuunə. ⁵ Amma kadə nə təya dzə ka ba slənətii patə akənjwacii Əntanfə. Kə uugi ci hada də na kaa ca la gənjwanə nga ənjitə da əpinə amatii da ənjitə məəki. ^{§††6} Ci dii waazii Aləmasiihu Njuyni Habara ka maməətə ənjə əsə. Ma saa'itə tii ma'a maməətəmə, kə lagi Əntanfə ka tii gənjwanə nga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara ənji patə. Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanətii a ndzaa makə ətə nga Əntanfə.

Ənji slənə də sətə vii Əntanfə ka tii də rəgwakii

7 Kədəhə nə uusəra nga uudənə nga duuniya. Makə dii ha'a, ngerətəmə hanjala goonə, hadamə də nu-unə, koonə shii mbee ka da də'wa. ^{§†8} Amma, ma palee patə, uufəshimə tantanyi tə uufəshinə. Acii ma uufəshinə, ci ca kira tifyaginə nga 'waslyakəənə lanə. ^{§††9} Luushimə mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə ngunəgunənə. ^{§††10} Kə shii unə kama kama vii Ən-

† 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibər. 4.15; 7.27. †† 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6. ‡ 3.20 'Wat. 6.14-22. †† 3.21 Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. ‡‡ da rəgwa ciizəma Əntanfə: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. ‡‡† 3.22 Slənə 1.9; Af. 1.21. ‡‡‡ 4.1 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. § 4.2 2.21. §† 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit. 3.3. §†† 4.5

tanfə koonə barəkaanə nga da slənə. Aciikii, taa wu patə, wa ca slənə də njuyni barəkaatə vii Əntanfə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ^{§†11} Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə nga Əntanfə makə sətə bii Əntanfə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntanfə ka ci ngeerənə. Damə ha'a kaa ənjə a duunətə tə Əntanfə agi sətə cu-una slənə patə də putə nga Yeesu Aləmasiihu. Acii naakii nə duunuunə da ngeerənə ka ca'a ndənjwə ndənjwə. *Aamiina. ^{§††}

Cibənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu

¹² Kadashinyinaakya, ma cibətsə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca da koonə ka sə nga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ^{§§†13} Amma, damə manushinə, acii kə libuunə agyanə cibə da Aləmasiihu, koonə shii da maduunə moodasəkə uusəratə nii kəya jiga da duunuunaakii. ^{§§§14} Mada kə dzaanii ənji tuunə acii dii unə ka ənji nə'unə tə Aləmasiihu, manushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə nga Əntanfə da məghərəvənaakii agyuunə. ¹⁸¹⁵ Taa wu patə, ga ca da bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa nga bələ ənda, taa ka rəgwa nga hərənə, taa ka rəgwa nga kaala makii aagi slənə nga hara ənji. ¹⁶ Amma, mada ma cii kwa cibə acii puta dii hə ka əndə nə'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntanfə putə nga 'wanə tə hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁹

¹⁷ Ma ənə dii ca, kə mbu'ya saa'i nga la gənjwanə nga Əntanfə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gənjwanə saŋa, iitə nii kəya da də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə nga Njuyni Habaraakəya? ²⁰¹⁸ Ka danə makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ²¹ "Ka danə dzawə kaa njuyni ənjə a upaa luupaanə. Mada kə dii ha'a saŋa, iitə na da tə ma'waslyakə ənja, ənjitə mashiimə tə Əntanfəwa?"

¹⁹ Aciikii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə nga Əntanfə, wa təya banee ka nətii pərəbə ka shaŋə ka Əntanfə də dagwa slənətii. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə nga ha patə əsə. ²²

Nəhəmə ənjitə bii Əntanfə koonə nəhənə

5 Yoo, unə matakənjwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakənjwanə makə unə, əndə seeda cibə nga Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi duunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. ²³² Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntanfə aacii unə. Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə əndə təməsəvə tuunə ka da slənəkii. Amma gəramə tə tii də

1.17; 2 Tim. 4.1. §† 4.7 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yoo. 2.18. §†† 4.8 1.22; Yak. 5.20. §† 4.9 Ibər. 13.2. §† 4.10 Rooma 12.6-8. §†† 4.11 Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. §§† 4.12 1.7. §§§ 4.13 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. 18 4.14 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. 19 4.16 2 Tim. 1.8. 20 4.17 Irin. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. 21 4.18 Wab. 11.31. 22 4.19 Jab. 31.6. 23 5.1 1.21.

moodasækə makə sətə kadeesækə ka Əntanfə. Goona da slənəkii ka putə n̄ga dzatə də gəna, amma ka-paamə nuunə ka slənəkii də moonə n̄ga ma goonə.

^{†3} Goona aalə rəgwa n̄ga da n̄wan̄juunə agyanə ənjitə kavə Əntanfə aacii unə, amma ndzaamə ka sə n̄ga dzəgunənə ka tii. ^{††4} Mada kə slənyuunə ha'ə, kadə up-aanə nuunə mafuudəna, waatoo, duunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə uusəratə nə maduunə Magəra a jiga. ‡

⁵ Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akənjwacii masariinə. Taa wu patə ahadoonə, ga ca hanjətə nəkii. Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ††

“Ma əndətə ca hanjətə nəkii,
pooshi Əntanfə ka luunə tə ci.

Amma ma əndətə hətəpaa nəkii,
agi danə nə Əntanfə ka ci pwapoonə.”

⁶ Aciikii nə nyi ka banə koonə, hətəpaa nə noonə nə akənjwacii Əntanfə. Ma ca, tə'i ci da n̄geerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə dəkəpaa ci, kadə nii kəya vii koonə duunuunə. ^{††7} Patənə n̄ga sətə palee ka n̄geerənə goona, kapaamə akənjwaciikii. Acii, ma ca, agi hadanə nə ci duunə. †††

⁸ N̄gərətəmə hanjəla goonə, hadamə də nuunə, acii ma əndə daawaanə goonə, waatoo *Seetanə, agi zhi-izhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi madəfənə tə ci, ca bəəyi

† 5.2 Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. †† 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. ‡ 5.4 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. †† 5.5 Wab. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6. †† 5.6 Yak. 4.10. ††† 5.7 Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6.

vurənə, ca aalə sə n̄ga kəsənə. ^{††9} Ma danuuna, kənjəanəmə də n̄geerənə agi nə'unə tə Əntanfə, goona n̄gwəla acii Seetanə shanjə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə lanjə makə noonə ətə ca cibə ha'ə agi duuniya makə ətsə əsə. ^{§10} Ma daba'ə cibənə goonə agi baanə gi'u, ka hadatənə nə Əntanfə ci saakii duunə, ca vii koonə n̄geerənə koonə shii kənjəanənə ndihə ndihə yadə shakanə. Ma ca, Əndə da pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu, koonə shii dəmənə aagi duunuunaakii n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ^{§†11} Naakii nə n̄wan̄juunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə.

*Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹² Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkətənə. Ma ca, ndzəkənjunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rənjwə. Ma ləkaləkətənə cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də n̄geerənə, nya baarii koonə makə sətə dii ndilə ndilə tə pwapoonə n̄ga Əntanfə. Ma danuunə, kənjəanəmə agyanə pwapoonəkii. ^{§††}

¹³ Kə nəhəpaa cikənjunəku Ikəliisiya n̄ga Babila tu-unə. Matadəkii n̄ga Əntanfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. ^{§†14} Nəhəshimə n̄ga'ə də ədzəmə rənjwə. Wa Əntanfə a vii ndzaanə jamə ka patənə goonə, unə ənji nə'unə tə Aləmasiihu.

††† 5.8 Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8. § 5.9 Af. 6.11-12; Yak. 4.7. §† 5.10 1 Tees. 2.12. §†† Silasə: 1 Tees. 1.1. §† Marəkusə: Filim. 24.

2 Piita

1 Wiinē ləkələkətə ca dzə daciiki Simoonē Piita, əndə slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntarjə ka tii vii goonjga ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonjgatsa, dagi goonjgaanə ŋga Əntarjə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntarjə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwə aakəŋwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə. †

'Wanə ŋga Əntarjə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntarjə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə ŋga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi duunuunaakii da ŋga'ənaakii. ††⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə dii ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ŋgaan- ga'ə. Ma vii Əntarjə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gat- səgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə ŋga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha ŋga zanə. Ma dii ci ha'ə, koonə ndzaanə makə naakii. ††⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciŋəmə, una tsakə ŋga'əənə aagi vii goonjga goonə. Tsakəvəmə shii goonjgaanə aagi ŋga'əənə goonə. ††⁶ Ŋgərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonjgaanə; una ŋgərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntarjə aagi sə'watənə. ††⁷ Tsakəvəmə uudəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntarjə, una tsakəvə uudənə tə ənji patə aagi uudəshinə ahadoonə. ††⁸ Mada agi danə nu- unə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərəkə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalati agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ⁹ Ma əndətə paa ci ka danə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə za- anə ka ci oo'i kə tifyagi Əntarjə ka ci 'waslyakəənaakii ətə daadii ci ŋga ŋukə.

¹⁰ Aciikii ndzəkəŋuushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntarjə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə dii əna, ciŋəmə koonə kəŋə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Aci mada kə dii unə ha'ə, pooshi unə ka kulənə agi vii goonjga goonə shanə. ¹¹ Də ha'ə danə Əntarjə koonə rəgwa ŋga dəməənə aagi ŋwanju- unə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, ŋwanjuunə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ††

† 1.2 Yahu. 2. †† 1.3 1.16-17; Af. 1.3. † 1.4 Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. †† 1.5-6 Tit. 2.11-12. †† 1.6 Gal. 5.22-23. ††† 1.7 Gal. 6.10. ††† 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6.

¹² Aciikii, taa ŋgahi kə shii unə uushi'iitə wabi nyi koonə agyanəkii daga ŋukə, kə kəŋaanuunə agyanə goonjgaatə fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə. ††¹³ Kə daadətə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka danə ŋga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koonə shii ndzaanə də məgigi. ¹⁴ Aci kə shii nyi, ma aakəŋwa gi'u, kadə ŋgərəginə nə Əntarjə əpinə ama- ki, makə sətə bagi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ††¹⁵ Aci ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koonə shii bu- urətə uushi'iitə daba'ə ətənaaki taa guci patə.

Duunuunə ŋga Yeesu *Aləmasiihu

¹⁶ Yoo, ma saa'itə jigunyiinə koonə agyanə shinə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da duunuunaakii, ən- taa ma shi uusha dii ətə laalatə ənji bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka duunuunaakii də giniinə.

††¹⁷ Ma saa'itə vii Əntarjə Dəsənaamə ka ci məghərəvənə da duunuunə, inə davə kəŋə kəŋə. Kə fii inə uura ŋga Əntarjə ətə palee də duunuunə patə, ca wabya tuu'ina, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki." ¹⁸ Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca wabya dadagyə. Aci ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba giŋwə niinə da i ci.

¹⁹ Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə davə taa fidyasə. Unə əsa, ŋgərətəmə hanjkalə goonə agyanə sətə wabi tii, acii kə ndzaa wabənati makə gunə ətə ca bərə ka matəku təku ha, ka ha'ə kyanə ŋga ha atsaanwə, vooda a lə'ya, ca bərə a ədzəmuunə. ††²⁰ Ma sətə danuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə, pooshi ənji ka mbeenə ka batənə də shiinatii satii.

²¹ Aci pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a dii agi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji ŋgeerənəkii, Əntarjə a wabə da matii. ††

Majirakinə ŋga ənji dzəgunənə

2 Yoo, kə shi majirakinə ŋga anabinyinə a shigi ahada ənji ŋga Əntarjə ŋga ŋukə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə ŋga ənji dzəgunənə a shigi ahadoonə. Kadə nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə ka- ma kama, təya kərə tuunə ka ha ŋga zanə. Slan- danaamə ətə pərapaa tə tii agi 'waslyakəənati maa, kadə nə təya kaaree ka ci. Də danatii ha'ə nə tii ka əlyaanə zanə agyanətii ətə na shi kədəhə. ††²² Ha'ə maa, tə'i hara ənji lanə na nə'u bwaya slənati. Kadə nə

§ 1.12 Yahu. 5. †† 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19. ††† 1.16-18 Mat. 17.1-8. †† 1.19 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1

hara ənǰə a dzaana rəgwa ɲga gooŋgaanə əsə putə ɲga slənati. ³ Ma tii, kadə nə təya da riiba duunə də waabə koonə jirakənə ka puutəma də gəna goonə. Da-ga ɲukə nə Mala gəɲwanatii matasəkakii. Pooshi Əndə zamaginə də tii ka tsəfə ɲunyinə shaɲə. †

⁴ Acii, ma Əntaɲfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyiitə daadii 'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tə tii, ənǰə a gwaaləgi tə tii davə aɡi matəku təku ha ruku ruku, ka gərə uusərə ɲga la gəɲwanə. †⁵ Ha'ə nə ənǰitə sha daadii 'waslyakəənə ɲga ɲukə əsə, paa ci caamə aagiti. Ci dii wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə duuniya aagyanə ənǰitə mashiimə tə ci, zagi uushi'inə patə, see ənǰi mədəfə mbə'i, tighəsə də Nu-uhu ətə ɲa waaza rəgwa ɲga gooŋgaanə ka ənǰa.

⁶ Ha'ə nə vəranyiitə dii ləmətii *Sadooma da *Gwamooərə əsə, kə zamagi Əntaɲfə də gunə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ha'ə danəkii də ənǰitə paa tii ka fa wabə-naakii. †⁷ Amma, ma *Luudu, əndə gooŋga ɲji ci akəɲwacii Əntaɲfə, kə zhimagi səkii tə ci putə ɲga aji-jinəənə ɲga ənǰa. Ma ca, kə luupaa Əntaɲfə tə ci ka saa'ikii, †⁸ acii əntaa mənǰərəkiki əndə ɲji ci. Makə ndzaa ci ahada ənǰa, pukyanə ɲga ha patə, aɡi neenə nə ci ka slənati, aɡi fanə nə ci uushi'iitə ɲji təya waabə. Amma, makə dii ci ka əndə gooŋga, kə biipaa ka ci səkə ka shaɲə nə sətə ɲji təya daada.

⁹ Ma uushi'iitə daadii Slandanaamə ha'ə patə, ka baarəginə oo'i, kə shii ci rəgwatə luupaanəkii ənǰitə ca ɲgwalə aciikii aɡi cibatii. Ma bwaya ənǰi əsə, kə shii ci hatə kapaanəkii tə tii, təya cibə, ka gərə uusərə ɲga la gəɲwanə. †¹⁰ Ma ənǰitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa duunuunə ɲga Əntaɲfə, tə tii cibeənəkii palee. ††

Ma majirakinə ɲga ənǰitsə cii kya ba koonə, paa tii ka ɲgwaləna taa acii ɲgutə uushi shaɲə, paa tii ka luuvə wabənə ɲga ənda. Taa tə uushi'iitə da məghərəvənə dagyə maa, paa tii ka duunətənə, see dzaananə tə tii.

¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawədə da ɲgeerənə ka shaɲə, palee ka ənǰitsa. Patə da ha'ə, paa tii ka dzaananə tə tii, paa tii ka kərə wulatii aakəɲwacii Əntaɲfə əsə. †¹² Amma, ma majirakinə ɲga ənǰitsa, aɡi daadanə nə tii uushi'inə yadə hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə ɲga bilinə ətə ca poo wata ka kəsənə, ənǰə a bəələ tə tii. Aɡi dzaananə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə sətə ci sə ɲga bilinə a za, ha'ə zanətii əsə. †¹³ Kadə ki'inə nə Əntaɲfə ka tii shikwatii də ciba, makə sətə ci təya cibee ka hara ənǰi. Acii ma təya, aɡi moonə nə tii da ɲgərəkikinə taa ka rəgwa ginə ɲga ənǰa. Ma ndzaanə goonə da tii aɡi gəshinə, sə ɲga ayinə koonə. Aɡi kadeesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə. ††¹⁴ Kə ɲgərəgi aalə makinə haɲkalatii patə, pooshi daada 'waslyakəənə ka mbu'unə ka tii shaɲə. Taa da nee tii ka ənǰitə ma'ə madamə ɲgeerənə aɡi nə'unə tə Əntaɲfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə ka-

ma kama ka dəməgərəginə də tii aagi daada 'waslyakəənə. Kə dagi tii ka maviinə ɲga aalə uushi'inə ɲga *duuniya. Kə naalagi Əntaɲfə tə tii. †¹⁵ Kə kagi tii rəgwa gooŋga, təya nə'u rəgwa ɲga Balaamə uuzənə ɲga Bi'oorə. Ma ca, kə ɲgərəgi suuna ɲga kwaba haɲkalaakii ka ha'ə kə aali ci rəgwa ɲga da ɲgərəkikinə kaa ca upaagi. ††¹⁶ Amma kə wazhi Əntaɲfə ka ci putə ɲga 'waslyakəənaakii, ka ha'ə kə wabi vaməndaakii da ci makə əndə shiɲkinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci slənə 'waslyakəənə aɡi mabaanaakii, vaməndakii a tsəɲagi ka ci rəgwa. †

¹⁷ Ma majirakinə ɲga ənǰitsa, kə ndzaa tii makə gərə ətə ifəgi ma'inə davə, makə kurabiinə ətə ci mədə a ɲgərəgi. Kə tasəkapa Əntaɲfə ka tii ha aɡi mandə təkunə ruku. ††¹⁸ Acii ma təya, aɡi daada məza wabənə nə tii ka duunətə də nətii. Aɡi aalə jarəwiinə ɲga tsəku də ənǰitə ca bwasee ka nə'u rəgwa ɲga ənǰitə mashiimə tə Əntaɲfə. Kə mwayi tii təya ləbə da tii, kaa təya slənə makə sətə mwayi shishinətii. ¹⁹ Aɡi banə nə tii ka ənǰa, "Ka upaanə nuunə dimwaanə." Amma, ma tii boo, maviinə ɲga ɲgərəkikinə nə tii. Acii patənə ɲga sətə ɲgərəgi haɲkala ɲga ənda, kə dagi əndəkii ka mava ɲga səkii. ††²⁰ Ma ənǰitə bwasee ka da ɲgərəkikinə putə ɲga shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, mada kə ənyi tii ka kapaa nətii, ɲgərəkikinəkii a ənə ka ɲgərəgi haɲkalatii, ma ndzaanətii, ka danə bwayakii ka shaɲə, palee ka ətə shi təya ɲji aɡikii, tii ma'ə mashiimə tə Yeesu. ††²¹ Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa ɲga gooŋgaanə dəɲwa'ə, acii kə ənyi tii ka kagi gooŋgaanə, təya naanagi ka fa sətə bii Əntaɲfə ka tii. ††²² Weewee kə dii aɡyanətii makə sətə bii əndə'i wabənə tuu'ina: "Kə ənyi əda ka na'agi vaananaakii, kə ənəgərə mayibə dagəla ka gwadaləna aɡi ndzaba." ¹⁸

Ənyanə ɲga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya

3 Kadashinyinaakya, bəra'inə ɲga ləkələkataaki ənə cii kya naahə koonə. Ma ləkələkatenyiyitə kyakya'ə, ka buurətənə koonə aɡyanə sətə uugi unə shiinə, koonə da ɲunyi hiima aɡyanəkii ɲga'ə. ¹⁹² Patənə ɲga sətə wabi anabinyinə ɲga Əntaɲfə ɲukə, da sətə bii Maluu gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkee ənǰi koonə, ga ca zaanə koonə shaɲə. ²⁰

³ Ma sətə danuunə, shiimə oo'i, ma ətsə duuniya kədəhə ka uudənə, kadə shiginə nə ənǰitə na slənə patənə ɲga sətə mwayi moodəfətii. Kadə nə təya tasəkə duunə, ²¹⁴ təya ba, "Əntaa ma bii ci ka ənyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa maanə dii? Kə məətəgi dəsənaamə patə. Njanjanə ka saa'itə tagii Əntaɲfə uushi'inə ka dəɲə əndə'i əsə, pooshi sətə zhi'i taa gi'u." ²²⁵ Ma wabi tii ha'ə, kə mwayi tii danə makə kə za-

Piita 1.10-11. †† 1.21 2 Tim. 3.15-16. † 2.1-22 Yahu. 4-13. †† 2.1 Mat. 7.15. † 2.3 1 Tim. 6.5. †† 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. † 2.5 3.6; 1 Piita 3.20. †† 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7. †† 2.7 'Wat. 19.1-16. ††† 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. ††† 2.10 Yahu. 7-8. † 2.11 Yahu. 9. † 2.12 Yahu. 10. ††† 2.13 Yahu. 12.

† 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. †† 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. † 2.16 Baan. 22.28-31. † 2.17 Yahu. 13. ††† 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16. ††† 2.20 1.11; Mat. 12.45. ††† 2.21 Luka 12.47-48. 18 2.22 Wab. 26.11. 19 3.1 1 Piita 1.1. 20 3.2 Yahu. 17.21 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. 22 3.4 Irin. 17.15; Əzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51.

anə ka tii oo'i, daga ŋukə də batə wabənə ghənyi Əntaŋfə səkəntaŋfə da hanyinə. Dagi ma'inə ghənyi ci hanyinə. Ma'inəkii ca gərə tə hanyinə əsə. ^{†6} Ma'inəkii əsə zamagi də duuniyatə ŋga ŋukə. ^{††7} Ha'ə əsə nə səkəntaŋfə da hanyinə caama nee əndzə'i. Də wabəətə shigi da ma Əntaŋfə kapaa ci duuniya ka gərə də gunə. Gunəkii na zamagi də duuniya, uusəratə nii kəya la gəŋwanə da zama də bwaya ənja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəŋwə: ma uusəra rəŋwə da fəzə dəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəŋwacii Slandanaamə. ^{†9} Ma Slandana, paa ci raara'ə agi da sətə bii ci danə, makə sətə ci hara ənjə a hiima oo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, acii paa ci ka moonə ca zamagi də taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee ka slənə 'waslyakəənə. ††

¹⁰ Amma shiimə oo'i ka shinə nə uusəra ŋga Slandanaamə. Habəsə makə mahərə nə uusərakii a shi. Uusərakii nə səkəntaŋfə a dzagi dərəlyalə makə dzanə ŋga vənə. Patənə ŋga sətə agintaŋfə, kadə hənəginə nə gunə. Kadə zaginə nə hanyinə da patənə ŋga sətə asəkəkii dza'ə rarə'i. ††

¹¹ Makə kə shii unə oo'i, kadə zaginə nə uushi'iitsə ha'ə patə, kə dəbee una ndzaanə malaabakii ŋga'ə, una kapaa patənə ŋga nuunə ka Əntaŋfə. ^{†2} Gəramə uusəratə nii kəya mbu'ya, ciŋəmə də ŋgeerənə kaa uusərakii a mbəsha pii pii. Ma uusərakii, kadə hənəginə nə səkəntaŋfə mədfəkə, kadə sləwaginə nə sətə davə patə acii iza'unə ŋga gunə. ^{†††13} Amma, ma

† 3.5 'Wat. 1.6-9; Ibər. 11.3. †† 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. † 3.8 Jab. 90.4. †† 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. †† 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7. ††† 3.12-13 Isaa. 60.21; 1 Koor. 6.9; Səniinə 21.1,27.

amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gərə, makə sətə dii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə kaamə. Ma dava, gooŋgaanə na ndzaanə davə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciŋəmə də ŋgeerənə, kəŋeemə ka ndzaanə goonə də ŋga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii Əntaŋfə, una ndzaanə agi jamənə. ^{†5} Wunəpaamə liminuunə ŋga'ə, koonə fa. Ma nə Slandanaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma wabəətsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə də shiitə vii Əntaŋfə ka ci. ^{†††16} Ma ləkələkətənyinaakii patə, kala hatə wabi ci agyanə uushi'iitsa, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkələkətə nyaahə ci, dzawə ka liminə nə paaratəginə. Ma ənjitə mashiimə gooŋgaanə, waatoo ənjitə pooshi kəŋaanə ka hakii, paa tii ka batənə də rəgwakii. Agi danə nə tii ha'ə də hara wabənə asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə əsə. Mashiimə tii natii gəŋwanə ci təya alya agyanətii də ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i ənji na də ha'ə, ŋgərətəmə nuunə acii ga təya kyaara koonə jarəwiinə kama kama ŋga ŋusləginə duunə a rəgwa Əntaŋfə. ^{§††18} Ma danuunə, dəmə aakəŋwə aakəŋwa də shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, una dzə aakəŋwə aakəŋwa də shii pwapoon-aakii əsə. Ŋga Aləmasiihu nə duunuunə daga ənshinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

††† 3.15 3.9; Rooma 2.4. § 3.17-18 Yahu. 24-25. §† 3.17 Mar. 13.5; 1 Koor. 10.12; 1 Piita 4.7.

1 Yoohana

Wabənə agyanə Əndətə ca vii əpinə

1 Waniinə ca naahə koonə agyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, wabənə ɣga Əntarjə nə ci. Daga Əntarjə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə. ^{†2} Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntarjə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə agyanəkii, waatoo, əpinə ɣga ca'ə ndəɣwə ndəɣwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəɣwə da Dii, Əntarjə Dii a baarəgi keenə tə ci. ^{†3} Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləbəənə ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama da moodasəkə ka shaɣə. ‡

Ndzaanə agi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ɣga Əntarjə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntarjə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u. †† ‡

⁶ Mada kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntarjə, amma ama dzə aakəɣwə də da slənə ɣga təkunə, ci nə kə dii amə ka majirakinə ətsə agi wabənə gaamə da slənə gaamə. ††7 Amma, mada agi da slənə ɣga camənə naamə, makə sətə dii Əntarjə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ɣga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə agi patənə ɣga 'waslyakəənə gaamə. ††

⁸ Mada kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi gooɣga ashaamə shaɣə əsə. ⁹ Mada kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntarjə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laabagi taamə agi ghatə gooɣgaanə gaamə patə. Aci, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə gooɣga nə ci əsə. ^{§10} Mada kə bii amə, madamaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntarjə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə

2 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, acii goona dii 'waslyakəənə. Amma, maa kə dii əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka

† 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. †† seedana: Yooh. 15.27. ‡ 1.4 Yooh. 15.11. †† 1.5-7 Yooh. 8.12. †† 1.5 1 Tim. 6.16. ††† 1.6 2.4. ††† 1.7 3.5; Isaa. 2.5; Ibər. 9.12; Səniinə 1.5. § 1.9 Jab. 32.3-5.

madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə gooɣga. ^{§12} Ci əɣki ka putə gaamə, kaa Əntarjə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ɣga patənə ɣga ənji a duuniya. ^{§††}

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntarjə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ɣga əndətsa, pooshi gooɣga ashikii. ^{§†5} Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntarjə, ci ca uudə tə Əntarjə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləbə naamə da i ci. ^{§†6} Taa wu patə ca ba ləbə ka hakii da Əntarjə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə nji Yeesu Aləmasiihu. ^{§†}

Kura wabənə agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, əntaa kura wabəətsə pooshi unə sha fii cii kya naahə koonə, amma iirə wabənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa wabənə ɣga Əntarjə. Ma iirə wabəətsa, kə fagyuuunə. ^{§§} ^{§†8} Patə da ha'ə, ma wabəənə cii kya naahə koonə agyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Aci ma wabəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə ɣga Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə bəranə ɣga tantanyinə əsə agi bəranə. ^{§§†}

⁹ Taa wu patə ca ba oo'i, agi da slənə ɣga camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkəɣuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndzə'i. ^{§§§10} Taa wu patə ca uudə tə ndzəkəɣuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə ashikii. ¹⁸¹¹ Amma, taa wu patə kaaree ka ndzəkəɣuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatə cii kəya dzə aa dəvə, acii moorəfəkii nə ci acii təkunə. ¹⁹

¹² Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə tifyagi Əntarjə koonə 'waslyakəənə goonə putə ɣga ləmə ɣga Aləmasiihu. ²⁰¹³ Unə masariina, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntarjə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiinə əsa, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə. ²¹

¹⁴ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə wabəətsa, acii kə shii unə tə Əntarjə Dəsənaamə. Unə

§† 2.1 Rooma 8.34; Ibər. 7.25. §†† 2.2 4.10; Yooh. 1.29. §† 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. §††† 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. §† 2.6 Yooh. 13.15; 15.5. §† 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. §†† 2.7.2.24; 3.11. §§† 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. §§§ 2.9 3.10,15; 4.20. 18 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. 19 2.11 Yooh. 12.35-36. 20 2.12 Slənə 4.12. 21 2.13-14 1.1-2.

masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kənjaanuunə ndihə ndihə agi nə'unə tə Aləmasiihu, tə'i wabənə nga Əntanfə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.

¹⁵ Goona uudə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə nga duuniya əsə. Taa wu ca uudə duuniya, paa ci agi uudənə tə Dəsənaamə ətsa. ¹⁶ Ma sətə ci ənjə a da agi duuniya, waatoo, ka danə nə tii sətə ca kadeesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə nga duuniya, təya duunətə natii nə putə nga uushi'inə nga duuniya ətə aciitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntanfə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya. ¹⁷ Duuniyakii əsə, agi uudəginə, da patənə nga uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntanfə, tə'i ci da i əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ‡

Əndə daawaanə nga *Aləmasiihu

¹⁸ Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii koonə oo'i, kadə nə Əndə Daawaanə nga Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i maa, kə shigi ənji daawaanə nga Aləmasiihu laŋə. Də ha'ə shii amə oo'i, kədəhə nə duuniya ka uudənə. ¹⁹ Ma ənji daawaatsə nga Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji gaamə nga goongga nji tii. Acii kə dzəgi tii satii. Acii maci ənji gaamə nji tii nga goongga, kada pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginətii agyaamə baarii oo'i, tanta nyinə, əntaa ənji gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə nga goongga, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə goonggaanəkii, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi goonggaanə.

²² Makə ha'ə diya, wu dii nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə nga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənəkii. ²³ Acii taa wu patə kaaree ka Uuzənə nga Əntanfə, paa ci ləbə da Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə nga Əntanfə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii. §

²⁴ Ma wabənə nga Əntanfə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə nga təkənjwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Madə kə kəsəpaa unə uushi'iitsə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uuzənəkii taa guci patə. ²⁵ Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ††

²⁶ Ma wabəətsə nyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca da gazhi'waanə nga njuşləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə

† 2.15 Yak. 4.4. †† 2.16 Wab. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. ‡ 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31. †† 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7. †† 2.19 Slənə 20.30. ††† 2.20 2.27. ††† 2.22 4.3; 2 Yooh. 7. § 2.23 4.15; 5.1; Yooh. 5.23; 15.23; 2 Yooh. 9. §† 2.24 2.7. §†† 2.25 Yooh. 5.24.

əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə nga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, goongga, pooshi jirakənə agikii. Acii kii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaba Ma'yanə koonə. §†

²⁸ Ma ənə dii manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə dii unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə acii kii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə goongga nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də goonggaanə, uuzənə nga Əntanfə nə ci. §†

Manjeevənaə nga Əntanfə naamə

3 Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntanfə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə dii mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənaə nga Əntanfə naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə. ² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə sarjə naama ndzaanə aakənjwə? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paŋgəraŋə a babara. ³ Taa wu patə ca ka nekii oo'i, ka danə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca da 'waslyakəənə, agi tanjəginə nə ci bariya nga Əntanfə. Acii tanjəgi bariya nga Əntanfə nə da 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ngəragi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii. ⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka hakii da ci, paa ci ka daada 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca daada 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə. ⁷

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca da slənə nga goonggaanə nə əndə goongga, makə sətə dii Aləmasiihu əndə goongga. ⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka daada 'waslyakəənə, əndə nga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka daada 'waslyakəənə daga 'watəginə nga duuniya. Ma shigi *Uuzənə nga Əntanfə, kaa ca shi ka uulagi slənə nga Seetanə. ¹⁸

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə nga Əntanfə, paa ci ka ndzaanə ka daada 'waslyakəənə, acii tə'i wabənə nga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə dii ci Əntanfə nə Dii, paa ci da rəgwa nga daada 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkəe ka manjeevənaə nga Əntanfə da nga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi nga goongga, əntaa uuzənə nga Əntanfə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uudənə tə ndzəkənjuci. ¹⁹

§† 2.27 Irim. 31.34; Yooh. 14.16; 16.13. §†† 2.28 3.21; 4.17; Yooh. 5.22; 15.5. §† 2.29 3.10. §† 3.1 3.10; 4.6; Yooh. 1.12; 3.16. §†† 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. §§† 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. §§§ 3.6 3.9; 5.18; Yooh. 15.5; Rooma 6.2,14. 18 3.8 Mat. 12.26-29; Yooh. 8.44. 19 3.10 2.9,29.

Uudəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabənə nga Əntarjə, waatoo tyasə see a uudəshaamə. ^{†12} Gaama ndzaa makə nga Kaa'ínu. Ma ca, əndə nga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkəŋuci. Acii mi sanə bələgi ci tə ca? Acii ma slənə nga ndzəkəŋuci, ŋunyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii. ††

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntarjə tuunə, ga ca da koonə ka sə nga hurəshishinə. ^{†14} Ma amə kamə, kə shii amə, ma nga ŋukə, makə maməətə ənji njaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uudəfanə naamə tə ndzəkəŋushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uudəshinə, makə mantə əndə nə ci. ^{††15} Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəŋuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ^{††16} Vəgi əpinə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbee ama uudəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə nga ndzəkəŋushi'in-aamə. ^{††17} Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə nga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə nga əndətə ətee, iitə sanə banəkii oo'i, tə'i uudəfanə nga Əntarjə asəkə ədzəməkəya? †††

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə dii əna, gaama bagi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uudəshinə naamə. Amma, ma danaama, baarii amə uudəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uudəshinəkii a ndzaanə nga gooŋga. ^{§19} Mada kə dii amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, ənji nga Əntarjə naamə. Ma ca, da gooŋga nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə akəŋwaciikii, ²⁰ taa ŋgahi kə baarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Acii kə palee Əntarjə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə.

²¹ Kadashinyinaakya, mada pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kəŋaanənə naamə akəŋwacii Əntarjə yadə ŋgwalənə. ^{§†22} Ma patənə nga sətə caama kədii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə dii ci agi nə'utənə naamə wabənaakii, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. ^{§††23} Wiinə səndə bii Əntarjə kaamə danə: see a vii amə gooŋga ka Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uudəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ^{§†24} Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntarjə, ləbə nə ci ka hakii da Əntarjə. Ha'ə nə Əntarjə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanaakii. Ci ca baarii kaamə furəŋə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntarjə. ^{§††}

† 3.11 2.7-8; 4.11; Yooh. 13.34. †† 3.12 'Wat. 4.8. † 3.13 Yooh. 15.18. †† 3.14 2.11; Yooh. 5.24; 13.35. †† 3.15 Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8. ††† 3.16 Yooh. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. ††† 3.17 Dzak. 15.7. § 3.18 Yak. 2.15-17. §† 3.21 2.28. §†† 3.22 Yooh. 15.16. §† 3.23 Yooh. 2.23; 13.34. §†† 3.24 4.13; Yooh. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14.

Rəgwatə ci ənjə a təkəe ka Ma'yanə nga Əntarjə da nga əndə daawaanə

4 Kadashinyinaakya, mada kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə nga'ə zəku'i, koonə shii mada gooŋga cii kəya wabə. Acii tə'i majirakinə nga anabiinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. ^{§†2} Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: mada kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ^{§†3} Amma, mada kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə nga əndə daawaanə nga Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatsə asəkə duuniya əndzə'i. ^{§§†}

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə nga Əntarjə nuunə. Kə mbee ŋgeerənə goonə ka nga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə palee ka nga ənjitsə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ^{§§†5} Ma majirakinə nga anabiitsa, pooshi uushi ci təya wabə anəkii, madaamə anə uushi'inə nga duuniya. Ənji duuniya a luuvə wabənətii, acii nga duuniya nə tii. ^{§§§6} Ma amə, manjeevənə nga Əntarjə naamə. Acii ha'ə, taa wu patə shii tə Əntarjə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa nga Əntarjə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə nga Ma'yanə nga gooŋga da ma'yanə nga jirakənə. ¹⁸

Agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uudəshaamə, acii daga Əntarjə nə uudəfanə ka shinə. Ma əndətə ca uudə ənja, uuzənə nga Əntarjə nə ci. Kə shii ci tə Əntarjə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uudəshinə, mashiimə ci tə Əntarjə. Acii taa mi patə ci Əntarjə a da, putə nga uudəfanə. ¹⁹⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntarjə uudənaakii taamə furəŋə: kə sləkəe ci ka Uuzənaakii rəŋwə dyanə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə daciikii. ²⁰¹⁰ Wiinə uudəfanə nga tantanyinə: ma uudəfanə nga tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uudə tə Əntarjə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkəe ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntarjə a tifyagi 'waslyakəənə gaamə daciikii. ²¹

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntarjə taamə lanə, amə maa, uudəshaamə ha'ə. ²²¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntarjə. Amma, maa kə uudəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patənə nga uudənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə. ²³

§† 4.1 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. §† 4.2 Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. §§† 4.3 2.18,22. §§† 4.4 5.5. §§§ 4.5 Yooh. 3.31. 18 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37. 19 4.8 4.16. 20 4.9-10 Yooh. 3.16. 21 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. 22 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. 23 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18.

¹³ Kə vii Əntarjə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntarjə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ^{†14} Ma ina, kə nee inə də gini-inə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə sləkee Əntarjə ka Uzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu nja duuniya. ^{††15} Taa wu patə bagi pəngəranə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə nja Əntarjə, ləbə ka hakii nə Əntarjə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntarjə. ^{‡16} Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntarjə taamə ka shanjə. ‡

Taa mi patə ci Əntarjə a da, putə nja uudənə. Ma əndətə ca ndzaanə də uudəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntarjə. Əntarjə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci baarii oo'i, tə'i patənə nja uudənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntarjə a da gərwənə ka ənja, acii makə sətə dii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana. ^{‡‡18} Pooshi i nja walənə da uudənə ka ləbənə ka ha rəjwə. Mada tə'i patənə nja uudənə a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci nja walənə. See əndətə ca gəra gərwənə nə ndzaanə manjwaləkii. Acii ha'ə, ma manjwala, pooshi patənə nja uudənə a ədzəməkii.

¹⁹ Ma caama uudəshi, acii Əntarjə 'watəgi uudənə taamə. ²⁰ Mada kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntarjə", amma kə kaaree ci ka ndzəkənjuci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Acii ma əndətə pooshi ka uudənə tə ndzəkənjuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəjwa nja uudənə tə Əntarjə ətə paa ci nee də ginəkii. ^{‡‡21} Wiinə səndə bii ci kaamə danə: ma əndətə ca uudə tə Əntarjə, wa ca uudə tə ndzəkənjuci. ‡‡

Jaalanə gaamə agyanə *duuniya

5 Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə nja Əntarjə nə əndəkii. Mada kə uu'i əndə tə dii ənda, agi uudənə nə ci tə uuzənaakii əsə. ^{§2} Mada agi uudənə naamə tə Əntarjə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi uudənə naamə tə manjeevənə nja Əntarjə. ³ Ma uudənə tə Əntarjə, ci nə nə'utənə tə sətə bii ci. Ma-paleemə sətə bii ci ka njeerənə gaamə də zəzəkəənə, ^{§†4} acii taa wu nə uuzənə nja Əntarjə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii goonja gaamə ka Yeesu. ^{§††5} Ma əndə jaalanə agyanə duuniya, see əndətə vii goonja oo'i, Yeesu nə *Uuzənə nja Əntarjə. ^{§†}

Seedanə agyanə Yeesu *Aləmasiihu

6 Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a da ka ci bapətisəma də ma'inə, ənjə a bələgi tə ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata da ka ci bapətisəma də ma'inə, amma kə bələgi ənji tə ci, idənaakii a əjigi. Malaaba Ma'yanə baarii kaamə ətsə oo'i, ma uushi'iit-sa, goonja. Əndə goonja nə Malaaba Ma'yanə əsə. ^{§††7} Makkə nə seedawiinə. ^{§†8} Waatoo, Malaaba Ma'yanə da ma'inə nja bapətisəma da idənaakii ətə əjigi ci ka

† 4.13 3.24. †† 4.14 Yooh. 15.27. ‡ 4.15 2.23. †† 4.16 4.8-10; Yooh. 15.5. ‡‡ 4.17 2.28; 4.12. ‡‡† 4.20 2.9. ‡‡‡ 4.21 4.11; Mat. 22.34-40. § 5.1 1 Piita 1.22-23. §† 5.3 2.5; Dzək. 30.11; Mat. 11.30.

putə gaamə. Ma uushi'iit-sə makkə, ka ma rəjwə nə tii patə. ⁹ Mada bii hara ənji sətə nee tii, agi luuvənə naamə. Sakwa nja Əntarjə dii ətə palee wabənaakii ka nja ənji shiŋkinə də njeerənə? Ma ca, kə wabi ci agyanə Uzənaakii əsə. ¹⁰ Ma əndətə vii goonja ka Uzənə nja Əntarjə, tə'i ci da wabətsə a ədzəməkii. Amma, ma əndətə maluuwəmə wabənə nja Əntarjə, kə zhi'wee ci ka Əntarjə ka majiraka, acii maluuwəmə ci sətə bii ci agyanə Uzənaakii. ^{§†11} Wiinə wabənə nja Əntarjə kaamə: kə vii ci kaamə əpinə nja ha'ə ndəjwə ndəjwə. Ma əpinəkii, daci Uzənaakii shi kaamə. ^{§††12} Ma əndətə ləbə da Uzənə nja Əntarjə, tə'i ci da əpiitsa. Amma, ma əndətə paa ci ləbə da ci, pooshi ci da əpinəkii. ^{§§†}

Muudinə nja wabənə

¹³ Ma unə ənə vii goonja ka Uzənə nja Əntarjə, ma cii kya naahə koonə uushi'iit-sa, koonə shii oo'i, tə'i unə da əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə. ^{§§§14} Wiinə sətə ca vii kaamə mabanee ma'yanə akərwacii Əntarjə: taa mi kədii amə aciikii, mada ma sətə kədii amə aciikii, kə kadeesəkə ka ci, ka luuvənə nə ci kaamə. ¹⁸¹⁵ Makə kə shii amə oo'i, taa mi patə kədii amə aciikii, agi luuvənə nə ci kaamə, kə shii amə əsə, agi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə aciikii.

¹⁶ Mada kə nee əndə'i əndə ka ndzəkənjuci ca da 'waslyakəənə, wa ca kədii acii Əntarjə ka putə nja əndətsa, mada pooshi 'waslyakəənəkii mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ka viinə nə Əntarjə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə dii 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə. Amma, tə'i 'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə nyi koonə: damə də'wa agyanə tsarəkii. ¹⁹¹⁷ Kala məza slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, tə'i harii tsarə nja 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə.

¹⁸ Kə shii amə oo'i, ma əndətə ndzaa ka uuzənə nja Əntarjə, paa ci ka ndzaanə ka daada 'waslyakəənə, acii agi nəhənə nə Uzənə nja Əntarjə tə ci. Acii ha'ə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. ²⁰

¹⁹ Kə shii amə oo'i, manjeevənə nja Əntarjə naamə. Patənə nja ənjitə mashiimə tə Əntarjə, acii Seetanə nə tii. ²¹

²⁰ Kə shii amə oo'i, kə shi Uzənə nja Əntarjə, ca vii kaamə hanjaka nja shiinə tə Əntarjə Əndə goonja. Ma amə, ləbə naamə da ci daci Uzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntarjə Əndə goonja. Daciikii shi əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə. ²²

²¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tə uushi'iitə əntaa Əntarjə nja goonja.

§†† 5.4 Yooh. 16.33. §† 5.5 4.4; Rooma 8.37. §†† 5.6 Yooh. 16.13; 19.34. §† 5.7-9 Yooh. 5.36-37. §† 5.10 Rooma 8.16; Gal. 4.6. §§† 5.11 Yooh. 3.16-18. §§† 5.12 Yooh. 3.36; 5.24. §§§ 5.13 Yooh. 20.31. 18 5.14 Yooh. 15.16. 19 5.16 Mat. 12.31; Ibər. 6.4-6. 20 3.6,9-10; Seetanə: Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3. 21 5.19 Yooh. 12.31; Gal. 1.4. 22 5.20 Yooh. 1.14,18; 11.25; 17.3; 20.28.

2 Yoohana

1 Wiinē ləkələkātē ca dzə daciiki masara ŋga Ikəli-isiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevə-naaku, matadə minə daga Əntaŋfə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə ŋga ənjitə shii gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə. ^{†2} Ma uudənaaki tuunə, acii tə'i gooŋgaanəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə gooŋgaanəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

³ Ma Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya da kaamə ŋga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'iitə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə, ama uudəshi.

Wabənə agyanə uudəshinə

⁴ Yoo, kə dii nyi moodasəkə ka shaŋə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə gooŋga ŋga Əntaŋfə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ^{††5} Mina, ma səndə banəki ka hə, uudəshaamə. Ma wabənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə ŋga Əntaŋfə. ^{‡6} Ma uudənə makə sətə bii Əntaŋfə, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə ŋga Əntaŋfə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uudəshinə. ^{‡†}

† 1 3 Yooh. 1. †† 4 3 Yooh. 3. ‡ 5-6 Yooh. 13.34; 1 Yooh. 4.11.
‡† 6 Yooh. 14.15; 1 Yooh. 2.5; 5.3.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə laŋə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə ŋga ənjitə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə ŋga Aləmasiihu. ^{‡‡8} Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koonə shii up-aa patənə ŋga shikwa ŋga slənə goonə. Mada pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kəŋaanə agyanə dzəgunənə ŋga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləbə da Əntaŋfə. Ma əndətə kəŋaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntaŋfə Dəsənaamə da Uuzənaakii. ^{‡‡10} Acii ha'ə, mada kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shinə", goona ba ka ci. ^{‡‡‡11} Acii taa wu bii ka ci "Usa da shinə", kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi da aniya nə nyi ŋga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodasəkə ka shaŋə. [§]

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə ŋga cikəŋu tə hə. Ki maa, matadəkii ŋga Əntaŋfə nə ki.

‡‡ 7 1 Yooh. 2.18. ‡‡† 9 1 Yooh. 2.23. ‡‡‡ 10 Rooma 16.17.
§ 12 3 Yooh. 13-14.

3 Yoohana

1 ¹⁻² Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki masara nga Ikəli-isiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi danə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dīi ədzəməku jamə akəŋwacii Əntaŋfə. ^{†3} Kə shi hara ənji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u gooŋgaanə də patənə nga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dīi nyi moodasəkə ka shaŋə də ndzaanaaku agi gooŋgaanə nga Əntaŋfə taa guci patə. ^{††4} Pooshi uushi palee də da ka nyi moodasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u gooŋgaanə nga Əntaŋfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə nga Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə gooŋga nə hə agi patənə nga slənaaku ka ənji nə'unə, taa ŋgahi mu'uminə nə hara ənji agitii. ^{‡6} Ma ənjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəŋwacii Ikəliisiya agyanə uudənaaku. Tuutəta'ə, tsakuu tə tii makə sətə kadeesəkə ka Əntaŋfə, kaa təya dzə aakəŋwə agi wiigi'inatii. ^{‡†7} Acii, ma ma'i ənjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii ənjitə əntaa ənji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə ənji nə'unə, ŋga'ə maa cakaamə tə tsarə ŋga ənjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənətii agi waaza gooŋgaanə nga Əntaŋfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkaləkətə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaa-

† 1 2 Yooh. 1. †† 3 2 Yooh. 4. ‡ 5-8 Ibər. 13.2. ‡† 6 Tit. 3.13.

ki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, ma da kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya daada. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə ŋga mu'uminə ənji nə'unə, ca təŋagi tə ənjitə ca moo luu mu'umuunətii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa nga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa nga slənə ŋga'aanə. Ma əndətə ca slənə ŋga'aanə, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntaŋfə. ^{‡†12} Ma Dimitəriya, ənji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci ŋga'ə. ŋga'aanə nga slənaakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci gooŋgaanə nga Əntaŋfə agi taa mi patə cii kəya da. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, ŋga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, gooŋga nə wabənə geenə.

Muudinə nga wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə laŋə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ^{‡†14} Acii kə kii nyi nə ŋga dzənə aabiiku kədəhə, aŋwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntaŋfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaaŋwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaaŋwə patə ka ləmə ka ləmə.

‡† 11 1 Yooh. 2.29. ‡†† 13-14 2 Yooh. 12.

Yahuda

1 Wiinē ləkaləkātē ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə ŋga Yeosu *Aləmasiihu nē nyi. Agi naahənə nē nyi koonə, əŋjitə 'wii Əntarŋfə tuunə, una ndzaanə agi uudənə ŋga Əntarŋfə Dəsənaamə, Yeosu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ¹² Wa Əntarŋfə a da koonə ŋga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uudənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa. ^{††}

Maliminə ŋga jirakənə

³ Kadashinyinaakya, kə dii nyi aniya ka shaŋə kaa nya naahə koonə agyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gədə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə dā gazhi'waanə agi wabənə ŋga Əntarŋfə, əŋjə a vii gooŋga. Aci gahu rəŋwə baarii Əntarŋfə gooŋgaanaakii ka əŋjaakii. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara əŋji ətə pooshi shii tə Əntarŋfə iitəgərə aahadoonə, təya dā gazhi'waanə ŋga gwazee ka habara ŋga pwapoonə ŋga Əntarŋfə, kaa təya shii upaa rəgwa ŋga dā tsarə ŋga bwaya uushi ətə kadeesəkə ka tii. Də dānə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeosu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ŋukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkātə makə sətə nə Əntarŋfə a zamagi dā tii. ^{††}

⁵ Taa ŋgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma ŋga ŋukə, kə luupaa Əntarŋfə tə əŋjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə ŋga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci dā hara əŋji ahadatii ətə pooshi vii ka ci gooŋga. ^{†††6} Ha'ə əsə, buurətəmə habara ŋga malaa'ikanyiitə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə dəkəpaa Əntarŋfə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə dəkəpaa Əntarŋfə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See mada mbu'ya uusəratə nə Əntarŋfə a dā gəŋwanə ka *duuniya. ^{†††7} Buurətəmə agyanə vəranyiinə ŋga *Sadooma da *Gwamoorə da hara vəranyiitə kədə kədəhə da tii əsə. Ma əŋji ŋga vəranyiitsa, kə dzəgərə tii aagi dā aji-jinəənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa gooŋga. Kə upaa tii shikwatii ŋga ndzaanə agi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋgəraŋə ka patənə ŋga əŋja. [§]

⁸ Ha'ə əsə nə əŋjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii səniiinə ətə kavə tə tii ka ajiinətə shishinətii, təya bəra-

† 1 Mat. 13.55; Mar. 6.3. †† 2 2 Piita 1.2. † 3 1 Tim. 1.18. †† 4-13 2 Piita 2.1-22. †† 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. ††† 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. ††† 6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. § 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6.

paa baawəda ŋga Əntarŋfə, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghəvənə. ^{§†9} Mikayilu maa, ətə dii ka gawə ŋga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə dā makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə ŋga Muusa, paa ci haŋətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntarŋfə a dzalə tə hə." ^{§††10} Amma ma əŋjitsə ahadoonə, agi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Aci agi dānə nə tii see sətə shigi a moodəfətii. Ma təya dzə dā dānə ha'ə makə ətsə, gəŋwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii. ^{§††11} Kə lii ŋgəra'wə tə tii, acii kə ŋgirə tii tsaasədə ŋga Kaa'inu, kə vigi tii natii nə ka dā 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa dā kwaba, makə sətə shi Balaamə a dii. Agi dānə nə tii panə da Əntarŋfə makə sətə shi Koorə a dii. Aci ha'ə ka zaamaginə nə Əntarŋfə dā tii, makə sətə shi ca zaamagi dā Koorə. ^{§††12} Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə diinə ahadoonə. Pooshi uushi shii tii, madaamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci mədə a pyawərigi yadə ndzəmənə ŋga vənə nə tii. Makə ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci əŋjə a mbuudəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə. ^{§††13} Ma tii, makə ma'iitə ca ŋgərəmə əndə nə tii. Təya dāvə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyiiitə pooshi ka kəŋaanənə ka hakii nə tii. Ma təya, kə dəkəpaa Əntarŋfə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ^{§†}

¹⁴ Agyanə tsarə ŋga əŋjitsa shi Anuuhu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə ŋga slikərənə ndzaŋənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da malaa'ikanyiinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. ^{§††15} Ka la gəŋwanə ka patənə ŋga əŋji cii kəya shi. Bwayakii ka shaŋə nə gəŋwanaakii a ndzaanə ka ŋga əŋjitə pooshi nyi'u tə Əntarŋfə, acii bwayakii nə slənətə dāadii tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." ¹⁶ Ma əŋjitsa, uusəra patə nə tii ka ŋgəgərə ma, taa guci patə nə tii ka ŋgəgərə ma dā hara əŋja, təya dā sətə kadeesəkə ka shishinətii, təya haŋətə natii na, təya dā mandikə-ndikə wabənə ka gəpətə dā əŋja, kaa təya shii nə'u rəgwatii.

§† 8 2 Piita 2.10. §†† Dzək. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7. §† 10 2 Piita 2.12. §†† Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorə: Baan. 16.1-34. §† 12 2 Piita 2.13,17. §† 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. §†† Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibər. 11.5.

Wabənə ka ənji nə'unə

¹⁷ Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee ənji nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na dā, ga ca zaanə koonə. ^{†18} Kə njii təya baaba koonə, "Ma ka muudinə nga duuniya, kadə nə ənjə a shigi ətə na nəsə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntan̄fə. Agi danə nə tii sətə kadeesəkə ka tii tanə." ^{††19} Tii nə ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, ənji nga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə nga Əntan̄fə.

²⁰ Kadashinyinaakya, ma unə, damə gazhi'waanə nga tsakəshinə ahadoonə, koonə shii dzənə aakəjwa də zəjanə agi vii goon̄gaanə goonə ətsə shi daci Əntan̄fə ci saakii. Dəmə aakəjwa də dā də'wa də ngeerənə nga Malaaba Ma'yanə. ^{‡21} Kavəmə noonə na aagi uufənə nga Əntan̄fə, una gərə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

† 17 2 Piita 3.2. †† 18-19 2 Piita 3.3; 2 Tim. 3.1; 3.2-6. ‡ 20 Kwal. 2.7.

²² Tə'i hara ənji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə nga ənjitsa, nəhəmə təgunuunatii. ^{‡‡23} Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga təya n̄sləgi duunə. Taa kəjeerənatii maa, mandəkii putə nga əjijinəənə nga ndzaanatii. Acii ha'ə, goona təbətə shaḡə. [‡]

Dəlaamə də Əntan̄fə

²⁴ Dəlaamə də Əntan̄fə. Ci nə əndə da baawəda nga nəhənə tuunə acii goona n̄sləgi gaki a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka n̄gəragi koonə patənə nga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi n̄wanuunaakii, una ndzaanə də moodasəkə ka shaḡə. ^{‡‡25} Dəlaamə də Əntan̄fə, acii ci daanəkii nə Slandana agyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə daci Slan-danaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a duunətə tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca dā n̄wanuunə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə, ndzan̄ənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka dəjə ka muudinə. *Aamiina.

‡† 22 1 Tees. 5.11. ‡‡ 23 Zak. 3.2. ‡‡† 24 Fil. 1.10; 1 Tees. 5.23.

Səniinə

1 Ma ləkaləkatəna, asəkəkii nə uushi'iitə baarii †
Yeesu *Aləmasiihu. Əntarḡə ba'acii ka ci uushi'iit-
sə, kaa ca baarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə na slənə
tyasə kədəhə. Ci dii sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii,
kaa ca baarii uushi'iitə ka nyi, Yoohana, əndə slə-
naakii. †² Kə bagi nyi patənə ḡga uushi'iitə nee nyi, nya
bagi makə sətə wabi Əntarḡə, nya bagi gooḡgaanə
ənə baarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi. †³ Əndə barəkaanə
nə əndətə ca janḡa wabənə ḡga anabaakwaanə ənə
nyaahə nyi aasəkə ləkaləkatəna. Patənə ḡga ənjitə ca
fa wabənəkii, təya nə'utə, ənji barəka nə tii əsə. Acii kə
uugi saa'i ḡga slənənə ḡga uushi'iitə mbəshanə. †

Nəhəpaanə ka Ikəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə ḡga Asiya

⁴ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka Ikəliisiyanyinə mədəfə
anə hanyinə ḡga Asiya. Ma ləkaləkatəna, daciiki
Yoohana shigi. Wa Əntarḡə a da koonə pwapoonə, wa
ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə
ḡjukə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, daci ḡjunyi
ma'yanə mədəfə ca shigi əsə. Tii nəndə akəḡwacii
dəḡələ ḡga ḡwanjuunaakii. †⁵ Wa Yeesu Aləmasiihu a
da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nə
əndətə ca baarii gooḡga. Tə ci 'watəḡi Əntarḡə
maddeenə aḡi maməətə ənja. Ci əsə nə ḡwanḡwə
agyanə meeminə ḡga duuniya patə. ††

Kə uu'i ci taamə, ca əntəḡi də əjigi idənaakii ka putə
gaamə kaama shii mbərədfənə acii slənə 'waslyakəənə.
⁶ Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə aḡi
ḡwanjuunaakii, ama paslə tə Əntarḡə Dii. Wa ənjə a du-
unətə tə ci, ca da ḡwanjuunə ḡga ha'ə ndəḡwə
ndəḡwə. *Aamiina. ††

⁷ Tsaaməm! Kədəhə nə ci ka shinə dāḡi kurabiinə.
Taa wu patə, ka neenə nə ci ka ci də ḡinəkii. Ənjitə
bələḡi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci. Patənə ḡga
slikərənyinə ḡga duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii.
Ha'ə na da. Aamiina. †⁸ Ma bii Slandanə, Əntarḡə Əndə
baawəda, ci saakii nə ḡga təkəḡwanə, ci əsə nə ḡga
muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə ḡjukə, ci əsə na
shi. †

Jigaginə ḡga *Aləmasiihu ka Yoohana

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzəkəḡushi'iniuunə nə nyi. Ləbə
naamə da Yeesu. Də ha'ə dii amə ləbə aḡi cibənə ca da
taamə, ama sə'watə, waatoo, amə patə ənə kavə ci ka
ndzaanə aḡi ḡwanjuunaakii. Ma nya, kə wazii nyi
wabənə ḡga Əntarḡə da gooḡgaanə ətə baarii Yeesu.
Putakii kəshi ənji tə nyi, ənjə a kərəḡi tə nyi aanə hany-
inə ḡga Patamasə ətə ahada ma'inə. ††¹⁰ Ma ka əndə'i
uusəra alatə, kə ḡḡərəḡi Ma'yanə ḡga Əntarḡə tə hi-
imaaki, kə fii nyi wabənə makə wazənə ḡga uutəma
daba'aki. ††¹¹ Ca ba, "Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka
ləkaləkatəkii ka Ikəliisiyanyinə ḡga vəranə mədəfə,
waatoo, Ikəliisiya ḡga Afisa da ḡga Səmiirənə da ḡga
Parəḡama da ḡga Tiyaḡira da ḡga Sarədisə da ḡga Fi-
ladaləfiya da ḡga Lawədikiya." ††

¹² Nya zə'wugi kaa nya tsaaməḡi taa wu ca wabə da
nyi. Wata nya nee ka uushi'inə mədəfə ḡga əndzənə
ətə ci ənjə a dzakə ḡarəkuwanyinə davə. ††¹³ Ma ahada
uushi'iitə ci ənjə a dzakə ḡarəkuwanyinə davə, kə nee
nyi ka uushi pushashi da əndə shiḡkinə da i magərə
kəjeerənə ashikii kura'ə aa ba'ə sədəkii. Ca anəpaa
ədzəməkii də ḡyara ḡga əndzənə. ††¹⁴ Talə talə makə
əmpuḡtə kəbənə nə shiḡkinaakii. Makə ḡana ḡga ḡunə
nə ḡinəkii ka bərənə. ††¹⁵ Ma sədəkii əsə, makə sətə ci
mana tibisa a bərə aḡi ḡunə nə ci ka bərənə. Makə
wazənə ḡga ḡgyaaranə ḡga ma'inə a ḡəərə daba'ə və-
na nə uurakii əsə. ††¹⁶ Ca kəsəpaa tikisanyinə mədəfə
da ciizəmākii. ḡgila purəḡanə a shigi da makii.
Kyakya'ə ḡḡwa nə ḡgila purəḡanəkii ka idənə.
Pyapidənə makə ḡga uusəra nə kəḡwaciiəkii. ††¹⁷ Ma
kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaa sədəkii makə
mantə ənda. Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əḡki ci
ka nyi, "Ga ha ḡḡwalə: nyi nə ḡga təkəḡwanə da ḡga
muudinə. ††¹⁸ Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əḡki. Amma,
ma əndzə'i, tə'i nyi da əpinə ḡga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə.
Tə'i nyi da baawəda agyanə wa da agyanə ha ḡga
ndzaanə ḡga maməətə ənja. ††¹⁹ Acii ha'ə, naahətə
patənə ḡga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca
slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəḡwa. ††²⁰ Wiinə
sətə ci uushi'iitə nee hə a moo banə: ma tikisanyiiḡtə
mədəfə ətə nee hə da ciizəmāki, tii nə malaa'ikanyinə
mədəfə ətə ca nəhə Ikəliisiyanyinə mədəfə. Ma
uushi'iitə ḡga əndzənə mədəfə ḡga dzakə
ḡarəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyanyinə mədəfə."

† Əntaa səniinə əndə a tsəfə ḡjunyinə amma uushi makə səniinə.
Ma də uura ḡarikə, uushi'iitə baarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana.
†† 1.1 4.1; 22.6. † 1.2 6.9. †† 1.3 14.13. †† 1.4 4.5. ††† 1.5 2.26;
7.14; 19.15; Kwal. 1.18; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. ††† 1.6 5.10; 20.4,6;
22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. § 1.7 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh.
19.34,37; 1 Tees. 4.17. †† 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13;
Shig. 3.14; Isaa. 44.6.

††† 1.9 22.8. §† 1.10 17.3. §†† 1.11 4.5. †† 1.12 Zak. 4.2.
§† 1.13 Dan. 7.13; 10.5. ††† 1.14 Dan. 7.9; 10.6. ††† 1.15 14.2.
§§§ mədəfə 4.5; ḡgila purəḡanə: 2.12; 19.15; Ibər. 4.12. 18 1.17
1.8; Dan. 8.17-18. 19 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26.

Lækalækatē ka Ikæliisiya nga Afisa.

2 Ændætē nee nyi a ba ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatē ca næhæ Ikæliisiya nga Afisa oo'i: † Wiinæ wabænæ da ma Ændætē kæsæpaa tikisanyinæ mædæfæ da ciizæmakii, ca wiigi'i ahada uushi'inæ mædæfæ nga ændzænæ ætæ ci ænjæ a dzakæ garækuwanyinæ davæ. 2 Kæ bii ci oo'i: Kæ shii nyi patænæ nga ndzaanæ goonæ. Kæ shii nyi makæ sætæ ndzaa unæ dæ gazhi'waanæ agi slænæ goonæ da sæ'watænæ goonæ. Kæ shii nyi æsæ, paa unæ ka vii rægwa ka bwaya ænja, tæya ndzaanæ ahadoonæ. Kæ gælatsuunæ ænjitæ ca jirakæ oo'i, maslækee ænjaaki næ tii, una shi ka pukægi ba'atii oo'i, majirakinæ næ tii. ††3 Agi sæ'watænæ nuunæ cibænyinæ ka putaaki, pooshi unæ zhaaræ æsæ.

4 Amma, tæ'i uushi cuuna dæ pooshi dzægæræ ka nyi, waatoo pooshi unæ agi uudænæ tæ nyi ma'æ makæ nga nukæ. 5 Acii ha'æ, buuretæmæ oo'i, ka ngutæ ha sanjæ njuulægyuuna? Baamæ ka Æntarjæ, una slænæ sætæ njuuna slænæ nga nukæ. Madæ pooshi unæ baanæ, ka dzænæ næ nyi aabii unæ, nya dzæ ka ngærægi ha nga dzakæ dæ garækuwanyinæ goonæ ka hatæ dii ci davæ. 6 Amma wiinæ sænæ cii kya dæla duunæ agikii: kæ bæræpaa unæ slænæ nga Nikoolanyinæ †† makæ sætæ bæræpaa nyi slænæti æsæ.

7 Ma ændætæ da liminæ nga fanæ, wa ca fa sætæ ci Malaaba Ma'yanæ a ba ka Ikæliisiyanyinæ. Ma ænjitæ jaalii, ka viinæ næ nyi ka tii rægwa nga adæ pawæ nga ænfutæ ca vii æpinæ agi Alæjana † nga Æntarjæ." ††

Lækalækatē ka Ikæliisiya nga Sæmiirænæ

8 Ændætæ nee nyi a ænæ ka banæ ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatæ ca næhæ Ikæliisiya nga Sæmiirænæ oo'i: ††† Wiinæ wabænæ da ma Ændætæ nga tækængwanæ da nga muudinæ ætæ shi a æntægi, amma kæ ma'i ci da i æpinæ agi mamæætæ ænja. 9 Kæ bii ci oo'i: Kæ shii nyi cibæ goonæ, kæ shii nyi ghanæ goonæ æsæ. Amma, ma ka nyi, ænji wahæ nuunæ. Kæ shii nyi, ma ænjitæ ca jirakæ oo'i, *Yahudiinæ næ tii, agi wabænæ næ tii bwaya uushi'inæ aashuunæ. Amma, ma tii, æntæa Yahudiinæ næ tii. Ænji nga *Seetanæ næ tii. 10 Goonæ ngwalæ acii taa mi patæ ætæ na cibæ koonæ. Shiimæ oo'i, kadæ næ Seetanæ a gælætæ tuunæ, ænjæ a æjigæræ hara ænji goonæ aa furæshina, tæya cibæ nga baanæ pu'u. Ndzaamæ da vii goongga, taa æntænæ cuuna æntæ putæ nga vii goongga goonæ. Madæ kæ dii unæ ha'æ, ka viinæ næ nyi koonæ æpinæ ætæ pooshi ka uudænæ putæ nga jaalanæ goonæ. ††

11 Ma ændætæ da liminæ nga fanæ, wa ca fa sætæ ci Malaaba Ma'yanæ a ba ka Ikæliisiyanyinæ. Ma ænjitæ jaalii, ka mbædænæ næ tii acii kanæ tæ tii aagi gunæ, waatoo, æntænæ nga bæræ'inæ. Paa ci ka æntænæ ma'æ." †††

† 2.1 1.16,20; Af. 1.1. †† 2.22 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1. † 2.5 2.16,22; 3.3,19. †† Ma Nikoolanyinæ, mbæræ mbæræ næ dzægünænatii da nga Balaamæ. Tsaamuu 2.14. †† Ændæ'i læmæ nga ha dagyæ. ††† 2.7 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Æzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. ††† 2.8 1.8,18. § 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanæ: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. §† 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. §†† 2.11 20.6,14; 21.8.

Lækalækatē ka Ikæliisiya nga Parægama

12 Ændætæ nee nyi a ænæ ka banæ ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatæ ca næhæ Ikæliisiya nga Parægama oo'i: †† Wiinæ wabænæ da ma Slanda ngila purænænæ ætæ ca idæ kyakya'æ rægwa. 13 Kæ bii ci oo'i: Kæ shii nyi hatæ rii unæ davæ. Ma gyuunæ ka ranæ, asækæ giwa nga Seetanæ da nwanjuunaakii. Amma patæ da ha'æ pooshi unæ bwasee ka vii ka nyi goongga. Taa ka saa'itæ bælægi ænji tæ Antipa, ændæ seedaaki nga goongga, pooshi unæ kaaree ka nyi. Ma ca, kæ bælægi ænji tæ ci ahadoonæ, asækæ giwa nga Seetanæ.

14 Amma, tæ'i uushi'inæ cuuna dæ pooshi dzægæræ ka nyi, waatoo tæ'i hara ænji ahadoonæ ca næ'u dzægünænæ nga Balaamæ. Ma ca, kæ dzægünætæ ci ka Balaka makæ sætæ kægæræ ci tæ ænji *Isæræyiila ka slænæ 'waslyakæænæ, ca kægæræ tæ tii ka adæ zæmætæ dii ænji ka uulæminæ, tæya alæhiinæ æsæ. ††15 Ha'æ, tæ'i ahadoonæ ca næ'u dzægünænæ nga Nikoolanyinæ. 16 Acii ha'æ, baamæ ka Æntarjæ. Madæ pooshi, ka dzænæ næ nyi aabii unæ pii, nya dzæ ka panæ da tii dæ ngila purænænæ shigi da maki.

17 Ma ændætæ da liminæ nga fanæ, wa ca fa sætæ ci Malaaba Ma'yanæ a ba ka Ikæliisiyanyinæ. Ma ænjitæ jaalii, ka viinæ næ nyi ka tii zæmætæ dækæpaa Æntarjæ dagyæ, nya vii ka tii mambwadada faara da i manaahæ kura læmæ anækii. Ma læmætsa, pooshi ændæ na shii, madaamæ ændætæ nii kya vii ka ci." ††

Lækalækatē ka Ikæliisiya nga Tiyatira

18 Ændætæ nee nyi a ænæ ka banæ ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatæ ca næhæ Ikæliisiya nga Tiyatira oo'i: †† Wiinæ wabænæ da ma *Uuzænæ nga Æntarjæ. Makæ gana nga gunæ næ ginækii ka bærænæ. Ma sædækii æsæ, makæ mana tibisa næ ci ka bærænæ. 19 Kæ bii ci oo'i: Kæ shii nyi slænæ goonæ, kæ shii nyi uudænæ goonæ da vii goongga goonæ æsæ. Kæ shii nyi tsakæshinæ goonæ da sæ'watænæ goonæ. Weewee, ma slænæ goonæ nga æna, kæ palee ka nga nukæ.

20 Amma, tæ'i uushi cuuna dæ pooshi dzægæræ ka nyi. Kæ vii unæ rægwa ka miitæ ci ænjæ a 'wa Izabyalæ, kaa kya ndzaanæ ahadoonæ. Ma kya, agi jirakænæ næ ki oo'i, ma sætæ cii ta ba, da ma Æntarjæ shigi. Amma saaweenæ cii ta saawee ka ænjaaki dæ dzægünæ ka tii alæhiinæ i adæ zæmætæ dii ænji ka uulæminæ. ††21 Kæ kapa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanæ ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka alæhiinæ. 22 Acii ha'æ, ka gwakæpaanæ næ nyi tæ ki ka bwanea. Ma ænjitæ ca dæ alæhiinæ da ki æsæ, ka kyanæ næ nyi ka tii bwaya ciba, see maa baa tii ka Æntarjæ, tæya bwasee ka næ'u sætæ jigunyi ki ka tii. 23 Ka bælæginæ næ nyi tæ ænji næ'unæ tæ ki. Dæ ha'æ shiinæ patænæ nga Ikæliisiya oo'i, nyi nændæ shii sætæ a ædzæmæ ænda da sætæ cii kæya moo. Ka ki'itænæ næ nyi taa ka wu agyuunæ mbæræ mbæræ da slænæakii. †††

§† 2.12 1.16. §†† 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15. §† Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura læmæ: 3.12; Isaa. 62.2; 65.15. §† 2.18 1.14-15. §†† 2.20 Baan. 25.1-8; 1 Meem. 16.31; 2 Meem. 9.22,30; Slænæ 15.20. §†† 2.23 22.12; Irin. 11.20.

²⁴ Ma unə ətsə asəkə vəranə nga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunəətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa 'ma'umbee haala nga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. ²⁵ Ma nə uushi cuuna da: kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyuunə da sətə cuuna slənə dənə ka saa'yatə nii kya dzə. †

²⁶⁻²⁸ Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənəaaki dənə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə agyanə patənə nga slikerənyinə, təya da nwanjuunə agyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda nga pukə də ha. ††

²⁹ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Sarədisə

3 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Sarədisə oo'i: † Wiinə wabənə da ma Əndətə da nnyuni ma'yanə nga Əntarjə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma mamətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə akərwacii Əntarjəwaaki. Acii ha'ə, vədəhəmə ka nnyunə, una ənə ka hadatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntarjə. Madə pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i nga dzənaaki. ††⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwadada kəjeerənyinə ashiinə, acii kə mbu'i tii bahə danə ha'ə. ††

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka nyanə nə tii mabwadada kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii shanjə asəkə ləkaləkatətə dii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndərwə ndərwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akərwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii. †††

⁶ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Filadaləfiya oo'i: †† Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonğa əsə. Aciikii nə lakila nga makuvə nga nwanjwə *Dawu-da. Madə kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madə kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'ə. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaaremuunə ka nyi. Wiitsə kə ka-paa nyi makuvə furənjə akərwaciiku, pooshi əndə

† 2.25 3.11. †† 2.26-27 12.5; 19.15; Jab. 2.8-9. † 3.1 1.4,16. †† 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. †† 3.4 6.11. ††† Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20. ††† 3.7 Isaa. 22.22; Mat. 16.19.

pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji nga Seetanə, waatoo maji-rakiitsə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gəra'wə akərwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənəaaki, una kəjanə ndihə ndihə də sə'watənə. Acii ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbə tə du-uniya patə ka gəlātənə də patənə nga ənja. ¹¹ Wanyit-sə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigun-yii koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə. ††

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shanjə asəkə maduunə kuvə nga Əntarjəwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə nga Əntarjəwaaki da ləmə nga vərənaakii aashitii. Ma vərənəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadəgyə dəcii Əntarjəwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə. ††

¹³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Lawədikiya oo'i: †† Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa '*Aamiina', Əndə seeda nga goonğa, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə nga patənə nga sətə ghənyi Əntarjə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watsə watsə, pooshi unə bwasee dərwə'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watsə watsə nuunə taa bwaseenə dərwə'ə ka nə'unə tə nyi, kada ka shiinə nə nyi sə nga danə du-unə. ¹⁶ Yoo, makə dii ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgunəkii ka shanjə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəki. ¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə dəərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji nga'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una dəərə mabwadada kəjeerənə aciiki ka umbee də purəkina goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una dəərə kuzəka, koonə bəzəvə aa gyu-unə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya uudə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Acii ha'ə, baamə ka Əntarjə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rərwə. ²⁰ Wanyinə kənjə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci. †††

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwə nga ndzaanə atarjalaki asəkə dəgələ nwanjuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atarjala Daadə asəkə dəgələ nwanjuunaakii. †††

²² Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

§ 3.9 2.9; Isaa. 49.23; 60.14. §† 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. §†† 3.11 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. §† 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. §†† 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20. §† 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. §† 3.18 6.11; 16.15. §†† 3.19 Wab. 3.11-12; Ibər. 12.5-6. §†† 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23. §††† 3.21 1.6; Mat. 22.44; Ibər. 8.1.

Duunətənə tə Əntarjə gatə dadagyə

4 Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka maku-və nja dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura nja əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Ənki ci ka nyi, "Njirawə aa hanə kaa nya baarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa." ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a njarəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ nja njaruunə dadagyə da Əndə dasə anəkii. ³ Makə nruni faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kənjwaciinəkii ka bərənə. Məngganə a gunjutə də dəgələ nja njaruunəkii, ca dzə də bərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə. ⁴ Tə'i hara dəgələnyinə nja njaruunə pupusərə aji ənfwadə ətə gunjutəgi də dəgələ nja njaruunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwadə ndzaanə asəkəkii. Kə ngii tii mambwadada kəjeerənyinə da i dara njaruunə nja əndzənə anətii əsə. ⁵ Wata see pyaridənə ca dzə də shiginə anə dəgələ nja njaruunəkii makə pyaridənə nja vənə, da wazənə lanjə makə dzanə nja vənə. Ma akənjwaciikii, tə'i garəkuwanyinə mədəfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə mədəfə nja Əntarjə. ⁶ Ma akənjwacii dəgələ nja njaruutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca bərə makə dyarugala. [#]

Tə'i uushi'inə ənfwadə da i əpinə a matii ətə gunjutə də dəgələ nja njaruutsa. Tə'i ginə nja uushi'iitsə taa dama patə ashitii, daba'atii da akənjwaciitii. ⁷ Ma uushi nja təkənjwanə, makə livarə nə ci. Ma nja bəra'inə əsə, makə la nə ci. Ma kənjwaciinə nja makkənə nja uushi'iitsa, makə nja əndə shirkinə. Ma nja ənfwadənə, makə nja zhira ca lədə nə ci. ⁸ Taa ngutə rəjwə aji uushi'iitsə ənfwadə da i əpinatii, tə'i ci da bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vədə da uusərə nə tii ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba, ^{##}

"Malaabakəya, malaabakəya, malaabakii nə Slandana, Əntarjə, Əndə baawəda. Ci nəndə njukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!"

⁹ Aji kanə nə uushi'iitə wanyanə nja duunətənə da kuyiriinə tə Əndətə dasə asəkə dəgələ nja njaruunə, ətə da i əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹⁰ Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aji ənfwadə natii, wata təya gərə'waanə akənjwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ nja njaruuta, waatoo akənjwacii Əndətə da i əpinə nja ca'ə ndəjwə ndəjwə, təya vii duunuunə ka ci, təya dəədəgi dara njaruunatii akənjwacii dəgələ nja njaruuta, təya ba, ¹¹ "Ya'ə Əntarjə, Slandaniinə, ^{##}

kə mbu'i hə bahə duunətənə tə hə, da dəlanə də hə, ha da njaruunə, acii hə dii taa mi patə,

† 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19. †† 4.3 Əzaki. 1.26-28. ‡ gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; Isaa. 24.23; mambwadada kəjeerənyinə: 6.11. †† 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. †† 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwadə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14. ††† 4.8 1.17; 11.17; Isaa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12. ††† 4.11 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6.

də moonaku ghənyi hə tə tii, ndzaa tii."

Mafuudə ləkaləkətə acii Əntarjə

5 Wata nya nee ka mafuudə ləkaləkətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ njaruunə. Man-aahəkii nə ba'a da səkə nja ləkaləkətəkii. Manyi'əkii hakii mədəfə nə ma nja ləkaləkətəkii də buka. ⁵² Wata nya nee ka mafuunə malaa'ika, ca njarəee ka uurakii, ənki ci, "Wu mbu'i bahə əndzəgi buka a ma mafuudə ləkaləkətə, ca wunəpana?" ³ Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa aji ənjə agu'u ətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁴ Ma nyi, kə kiwə nyi ka sharjə acii pooshi ənji upaa əndətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁵ Wata rəjwə aji gayiitə a ba ka nyi, "Ga ha tuu, tsaamuu, wi-itə Əndətə ci ənjə a 'wa 'Livarə nja slikərənə nja Yahuda', waatoo mafuunə jiiinə nja *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəda nja əndzəgi də bukatə hakii mədəfə, ca wunəpaa mafuudə ləkaləkətətsa." ^{5†}

⁶ Ma ahadahada dəgələ njaruunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kəjə. Makə kə lagi ənji uurakii nə ci. Tə'i ci da mapə mədəfə anəkii da i ginəkii mədəfə əsə. Ma giitə mədəfə, nruni ma'yanə nja Əntarjə mədəfə nə tii. Əntarjə sləkee ka tii aasəkə duuniya patə. ^{5††7} Wata Uundzə Bagatə a dzə ka luu mafuudə ləkaləkətətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ njaruunə. ^{5†8} Ma kə liwə ci, wata uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə pupusərə aji ənfwadə a gərə'waanə akənjwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə nja əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədyə asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də'wa nja ənji nja Əntarjə. ^{5††9} Təya ka kura wanyanə, təya ba, ^{5†}

"Kə mbu'i hə bahə njarə mafuudə ləkaləkətə, ha əndzəgi bukatə a makii, acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntarjə taa aji ngutə slikərənə, taa ngutə uura əsə da hanyinə nja duuniya patə,

¹⁰ ha kavə tə tii ^{5†}

kaa təya ndzaanə ka limanyinə aji njaruunaaku, kaa təya paslə tə Əntarjə, təya da njaruunə agyanə duuniya."

¹¹ Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə lanjə, pooshi əndə baanatənə, təya gunjutə də dəgələ njaruunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiita. ^{5††12} Ma nya fa, təya njarəee ka uuratii ka ka wanyanə, təya ba, ^{5††}

§ 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. 5† 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; Ibər. 7.14. 5†† 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; Irim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piiita 1.19; ma'yanə mədəfə: 4.5; Zak. 3.9. 5† 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. 5†† 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. 5† 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1. 5† 5.10 1.6. 5†† malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; Ibər. 12.22. 5†† 5.12 4.11.

“Ma ha, Bagatə bələgi ənji, tə'i hə da baawəda, da waha, da shiinə, da ngeerənə. Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə, ənjə a duunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə.”

¹³ Ma nya fa əsə, taa ngutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya da agi ənjagu'u da agi uunəvənyinə, tii patə, təya ka wəyanə, təya ba, † “Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə tii da Uundzə Baga.

Dəlaamə də tii putə nwanjuunə da baawədətii da ca'ə ndənjwə ndənjwə. Kuyirii amə tə tii.”

¹⁴ Wata ənji uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii, “Wa ca da ha'ə.” Gayiitə natii əsə, təya gərə'waanə, təya paslə tə Əntənfə da tə Uundzə Baga.

Əndzəginə nwanjuunə Baga tə bukanyinə a ma ləkaləkətə

6 Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rənjwə agi bukanyitə mədəfə a ma ləkaləkətə. Wata, ma nya fa, rənjwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii a ngəree ka uurakii makə dzanə nwanjuunə, ənji ci, “Shiwa!” ² Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mabwadada təhwa da əndə a ba'əkii. Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Ənjə a vii ka ci dara nwanjuunə, ca palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə. ††

³ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bəra'inə nwanjuunə bukanyitə a ma ləkaləkətə. Wata, ma nya fa əsə, bəra'inə nwanjuunə uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii a ba, “Shiwa!” ⁴ Wata əndə'i madizə təhwa a shigi. Ma əndətə a ba'əkii, kə vii ənji ka ci magərə ngila purəjanə, ənjə a vii ka ci baawəda nwanjuunə də panə asəkə duuniya, ənji shinqinə a bələshinə.

⁵ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə nwanjuunə bukanyitə a ma ləkaləkətə. Wata, ma nya fa əsə, makkənə nwanjuunə uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii a ba, “Shiwa!” Ma nya tsaamə, wata nya nee ka madənjwə təhwa. Ma əndətə a ba'əkii, da i sə nwanjuunə gələ də uushi'inə aciikii nə ci. ⁶ Wata nya fa wabənə əsə makə uura nwanjuunə əndə ahada uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii, ca ba, “Reeta nwanjuunə taasawa nwanjuunə səkənjwə tanə taa taasawa da reeta nwanjuunə jika tanə dəfəginə ənji də kwaba nwanjuunə ka uusərə rənjwə! Amma ga ənjə a saawee ka maara da ma'i inaba.”

⁷ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwadənə nwanjuunə bukətə a ma ləkaləkətə. Wata, ma nya fa, ənfwadənə nwanjuunə uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii a ba, “Shiwa!” ⁸ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'a nwanjuunə təhwa. Ma əndətə a ba'əkii, 'Wa' nə ləməkii. Ha nwanjuunə ndzaanə nwanjuunə maməətə ənjə a dzə də nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii ənji ka tii baawəda agyanə əndə'i purəjanə rənjwə agi ənfwadə nwanjuunə ka bələ ənji də ngila purəjanə, i də madəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə nwanjuunə bilinə. †

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə nwanjuunə bukətə a ma ləkaləkətə. Nya tsaamə aatsa ha nwanjuunə da sataka

† 5.13 Jab. 150.6; Fil. 2.10. †† 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7. † 6.8 Irim. 14.12; Əzaki. 14.21; Hoos. 13.14.

ka Əntənfə, wata nya nee ka ma'yanyinə nwanjuunə ənjitə bələgi ənji putə nwanjuunə waaza wabənə nwanjuunə Əntənfə, acii kə ndzaa tii ka ənji goonə agi waazanətii. ^{††10} Təya ka vurənə də ngeerənə, ənji tii, “Ya'ə Slandana, Madu-unəkii, Malaabakii, Əndə goonə. Ca'ə guci gəraninə la gənjwanaaku agyanə ənji *duuniya putə nwanjuunə bələni tiinə, ha da ka tii cibə kwa?” ^{††11} Wata ənjə a vii ka taa wu agitii marəma, ənji ənji ka tii, “Gəreemə gi'u zəku'i, kaa lajənə nwanjuunə ndzəkənjushi'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bələgi makə sətə bələgi ənji tuunə noonə.” ^{†††}

¹² Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə nwanjuunə bukətə a ma ləkaləkətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ngeerənə, uusərə a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idənə. ^{†††13} Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo nwanjuunə mana ənfutə gənjəzətə mədə. ¹⁴ Səkəntənfə a fuudəgi makə ədza, ca rarə'igi. Ginqunyinə da təpurə ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii nwanjuunə nwanjuunə. ^{††15} Ma meeminə nwanjuunə duuniya da gayinə, da gayinə nwanjuunə soojiinə, da ənji gəna, da madi-igərə ənji, da patənə nwanjuunə hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi ginqunyinə da burəhənyinə. ^{††16} Təya ba ka ginqunyinə da faari-ninə, “Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə *Uundzə Baga a da keenə putə nwanjuunə mabətəsəkaakii. ^{†††17} Acii kə mbu'ya bwaya uusərə nwanjuunə mabətəsəkətii. Wu sanə na mbee ka sə'watənə?” ^{††}

Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə

7 Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwadə kənjə kənjə, rənjwə taa ka ngutə purəjanə nwanjuunə duuniya. Makəəsəkii aciitii nə mədənyinə ənfwadə nwanjuunə duuniya, acii ga mədə a əgya taa aənə hanyinə taa aənə uunəvə taa ka ənfwa. ^{††2} Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaanjwə da i sə nwanjuunə da də sagida nwanjuunə Əntənfə mambədəkii aciikii. Ca ngəree ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyitə ənfwadə ətə vii Əntənfə ka tii baawəda nwanjuunə cibənə ka duuniya da uunəva, ³ ənji ci ka tii, “Goonə cibəe ka duuniya i uunəva taa ənfuginə zəku'i, see maa daadaviinə sagida aakənjwacii ənji nə'unə tə Əntənfə gaamə.” ^{††4} Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma lajənə nwanjuunə ənjitə dii ənji sagida aakənjwacii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Agi slikerənyinə pu'u aji bəra'i nwanjuunə ənji Isərayi-ila shigi tii. ^{††5} Waatoo, kə dii ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nwanjuunə Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nwanjuunə Ruubinə; ənji dəbu'u

†† 6.9 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yoo. 1.1-2. †† 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Dzak. 32.43; Luka 18.7. ††† marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. ††† 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. † 6.14 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; İbər. 1.11-12. †† 6.15 Isaa. 2.10,19,21; 24.21. ††† 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. †† 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. ††† 7.1 9.14-15; Irim. 49.36; Dan. 7.2. †† 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6. †† 7.4-8 14.1,3; 21.12-13.

pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Gada; ⁶ ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Asaræ; ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Nafætalisa; ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Manasa; ⁷ ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Simiyoonæ; ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga *Leewi; ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Isakara; ⁸ ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Zabuloonæ; ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Yusufu; ænji dæbu'u pu'u aji bæra'i agi slikerænæ nga Beejaminæ æsæ.

⁹ Ma daba'ækii, ma nya tsaamæ, wata nya nee ka dabaala, pooshi baanatænæ acii lanætati. Taa ngutæ slikerænæ patæ, davæ næ tii, uuranyinæ da hanyinæ nga duuniya patæ, davæ næ tii. Kænæ kænæ næ tii patæ akæhwacii dægælæ nwanjuunæ da akæhwacii Uundzæ Bagata. Taa wu agi ænjita, da i maræma ashikii næ ci, taa wu da i ba nga slifa aciiikii æsæ, ka dælaginæ dæ Æntanfæ. ¹⁰ Tæya ngæree ka uuratii, tæya ba,

“Kæ kuyirii inæ tæ Æntanfæ.

Dasæ næ ci asækæ dægælæ nwanjuunæ.

Kæ kuyirii inæ tæ *Uundzæ Baga æsæ, acii daciitii shi luupaanæ.” ^{††}

¹¹ Patænæ nga malaa'ikanyiiitæ gunutæ dæ dægælæ nwanjuunæ kænæ kænæ, da gayiita da i uushi'iitæ ænfwadæ da i æpinatii, tæya gæwæ'waanæ akæhwacii dægælæ nwanjuunæ, tæya paslæ tæ Æntanfæ, ¹² tæya ba, “*Aamiina. Nga Æntanfæ gaamæ næ shiinæ, da gawuunæ, da baawæda. Kuyirii amæ tæ ci, ama dæla dæ ci, ama ðuunætæ tæ ci nga ha'æ ndænjwæ ndænjwæ. Aamiina.” ^{††}

¹³ Wata rænæwæ agi gayiitæ a lægwa ka nyi, ænji ci, “I wu sanæ næ ænjitsæ da i maræma ashitæya? Dama shi tæya?”

¹⁴ Nya ba ka ci, “Mashiimæ nyi dii gawaaki, see hæ shii.” Ænji ci ka nyi, “Ma ænjitsa, tii sæ'watæ bwaya ngæra'wa, tæya kubægi maræmanyinatii dæ idænæ nga *Uundzæ Baga, ca ænægi tyaslyaslyæ. ¹⁵ Ci dii tii kænæ kænæ akæhwacii dægælæ *nwanjuunæ nga Æntanfæ, tæya paslæ tæ ci vædæ da uusæra asækæ kuvaakii. Ma Ændætse dasæ asækæ dægælæ nwanjuunæ, ka nænænæ næ ci tæ tii. ¹⁶ Pooshi madæfænæ taa ma'igiirænæ na da tæ tii ma'æ, pooshi uusæra na ætsa tæ tii ma'æ, pooshi matsæfæha æsæ. ¹⁷ Acii ma Uundzæ Bagatæ akæhwacii dægælæ nwanjuunæ, ci na ndzaa ka magæratii, ca kæræ tæ tii ka gæwæ nga ma'iitæ ca vii æpinæ, tæya sa davæ. Kadæ næ Æntanfæ a taadægi ka tii kiinæ agitii.” ^{††}

Ændzæginæ nga *Uundzæ Baga madæfænæ nga buka a ma lækalækata

8 Uundzæ Bagatæ a ænæ ka ændzægi madæfænæ nga bukatæ a ma lækalækata. Wata dza'æ shikæ shikæ ænjæ a zavæ dadagyæ nga reeta nga tibisa. ¹² Wata nya nee ka malaa'ikanyinæ madæfæ. Tii nændæ kænæ kænæ akæhwacii Æntanfæ. Ænjæ a vii ka tii uutæmanyinæ madæfæ. ¹³ Ændæ'i malaa'ika a shi da i kwalakæ nga ændzænæ aciiikii nga dæzæ dæ urædya. Ca shi, ca kænæanæ

† 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. †† 7.10 5.7. † 7.11 4.4,6. †† 7.12 4.11. †† 7.13 6.11; 7.9. ††† 7.14 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. ††† 7.15 21.3. § 7.16 Isaa. 49.10. §† 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Æzaki. 34.11-16,23-24; kiinæ: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8.

abii ha nga da sataka ætæ ghænyi ænji dæ ændzænæ. Ænjæ a vii ka ci urædya lanæ kaa ca tsakævæ aagi dæ'wa nga ænji nga Æntanfæ patæ, ca dæzæ agyanæ ha nga da sataka nga ændzænæ akæhwacii dægælæ nwanjuunæ. ¹⁴ Wata makiirænæ nga urædita da dæ'wa nga ænji nga Æntanfæ a dæzæ aadægyæ acii malaa'ikata, ca mbu'u aakæhwacii Æntanfæ. ⁵ Ma daba'ækii, malaa'ikatæ a ngæwæ kwalakæ nga urædita, ca fædævæ ila nga guutæ anæ ha nga da sataka aasækækii, ca kyagæwæ kwalakækii aasækæ duuniya. Wata wazænæ makæ dzanæ nga vænæ da i pyapidænæ makæ pyapidænæ nga vænæ da i gægædzænæ nga hanyinæ. ^{††}

Uutæmanyinæ

⁶ Wata malaa'ikanyiiitæ madæfæ da i uutæmanyinatii a tasæka kaa tæya ædæ uutæmatii.

⁷ Malaa'ika nga tækænjwanæ a ædæ uutæmaakii: pii wata laarænyinæ da gunæ gwazæ da idænæ ca æja aanæ duuniya. Wata purænænæ rænæwæ agi makkæ nga duuniya, kæ ætsagi; purænænæ rænæwæ agi makkæ nga ænfuginæ æsæ, kæ ætsagi; patænæ nga katæ'wæ kuzænæ, kæ ætsagi. ^{†††}

⁸ Bæra'inæ nga malaa'ika a ædæ uutæmaakii æsæ. Wata ænjæ a ngæwæ uushi makæ maduunæ ginæwæ ætæ ca ætsa, ænjæ a kagæwæ aagi uunæva. Wata purænænæ rænæwæ agi makkæ nga uunævæ a zhi'igi ka idænæ. ⁹ Patænæ nga uushi'iitæ da i æpinæ amatii agi uunævæta, kæ mæætægi tii. Patænæ nga kumbawalænyiiitæ davæ æsæ, kæ biiyigi.

¹⁰ Makkænæ nga malaa'ika a ædæ uutæmaakii æsæ. Wata maduunæ tikisa a kulyagæwæ dadagyæ, ca dzæ dæ hænænæ makæ garækuwa. Aagyanæ purænænæ rænæwæ agi makkæ nga gæærænyinæ da gu'u ma'inæ kulyagæwæ tikisakii. ¹¹ Ma læmæ nga tikisakii, 'Ngæwæ'ækinæ'. Wata purænænæ rænæwæ agi makkæ nga ma'inæ a dægi ngæwæ'æki. Ænji lanæ mææki acii ngæwæ'ækinæ nga ma'inækii. ¹²

¹² Ænfwadænæ nga malaa'ika a ædæ uutæmaakii æsæ. Wata kæ gali purænænæ rænæwæ agi makkæ nga bæwænæ nga uusæra da lægidæ da nga tikisanyinæ. Pooshi bæwænæ ka purænænæ rænæwæ agi makkæ nga kanæ nga uusæra, hæ'æ næ vædæ æsæ. ¹⁸

¹³ Ma daba'ækii, nya tsaamæ, nya nee ka zhira ca lædæ agintanfæ. Ca tuu dæ ngæerænæ, “Kawa'æ! Kawa'æ! Kawa'amæ ænji duuniya! Mada kæ ægi malaa'ikanyiiitæ mbædaanæ makkæ tæ uutæmanyinatii, ka kulyaanænæ næ cibæ koonæ lanæ.”

9 Wata malaa'ika nga tufænæ a ædæ uutæmaakii. Ma nya tsaamæ, wata nya nee ka tikisa ætæ kulyagæwæ aa duuniya. Ænjæ a vii ka ci uuzænæ nga makuvæ nga makurænæ gu'u nga zanæ. ¹⁹² Tikisakii a wunægi ma nga gu'ukii. Wata makiirænæ a pukyagi asækæ gu'ukii makæ ætsanæ nga maduunæ kuva, ca ændægi uusæra da sækæntanfæ. ²⁰³ Ayiwanyinæ a shigi agi makiirænækii

††† 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. §† uutæmanyinæ: Jasæ. 6.4,6; Mat. 24.31. §†† 8.3 5.8; Shig. 30.1,3. §† 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Æzaki. 10.2. §† 8.7-12 9.15,18; Æzaki. 5.2,12. §†† 8.7 Shig. 9.23-25. §†† 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21. §†† 8.11 Irim. 8.14. 18 8.12 6.12-13; Isaa. 13.10; Æzaki. 32.7-8. 19 makurænæ gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. 20 9.2 'Wat. 19.28; Shig. 19.18.

aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə nga baawəda nga həəhənə makə nga arədədənə. ^{†4} Ənjə a ba ka tii, ga təya cibee ka kuzəna taa ka ngutə tsarə nga ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibee ka ənjitə pooshi sagida nga Əntanǝfə akəŋwacii tənə. ^{††5} Ənjə a vii ka tii rəgwa nga cibeənə ka tii nga ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tə tii. Ma zəmənə nga cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə nga arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma agi ləgidətə tufə, ka alənə nə ənji shiŋkinə wa, amma paa tii ka upaanə shaŋə. Ka uudənə nə tii məətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii. †

⁷ Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə nga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə nga ənji shiŋkinə nə kəŋwacii tənə əsə. ^{††8} Makə shiŋkinə nga makinə nə shiŋkinatii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. ^{††9} Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə nga tibisa. Makə wazənə nga mootə-təhinə laŋə, təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. ^{††10} Ma gazhatii da zəmənə nga əhənətii, mbərə mbərə da nga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nga cibeənə ka ənji nga ləgidə tufə. ¹¹ Tə'i ŋwanwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurəŋə gu'u nga zanə. Ma ləməkii də uura *Ibərəaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyanə, makə banə, əndə zəginə.

¹² Ma kawa'amə nga təkəŋwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bərə'i na shi.

¹³ Wata malaa'ika nga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə tanǝgalanyinə ənfwadə nga ha nga da sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akəŋwacii Əntanǝfə. ^{††14} Uurakii a ba ka kuwanə nga malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyitə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa." ^{††15} Wata kuwanə nga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkapaa ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisətə nga uusərata nga ləgidətə da nga fəzətə. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəŋanə rəŋwə agi makkə nga ənja. ^{††16} Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi laŋənatii: miliyoonə gya'ə bərə'i.

¹⁷ Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii agi uushi'itə baarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. ^{††18} Də ha'ə bəələgi ənji tə purəŋanə rəŋwə agi makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. ¹⁹ Aci da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

²⁰ Ma ənjitə mbədaənə ətə məbəələgimə uushi'itə tə tii, pooshi tii baanə ka Əntanǝfə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Mabwaseemə tii ka paslə ginaajinyinə

da uuləminə nga əndzənə taa nga ngutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'itə cii təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə. ^{††21} Ma ənjitə, pooshi tii baanə ka Əntanǝfə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da daada sə nga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

Malaa'ika da uundzə ləkaləkatə aciikii

10 Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maduunə malaa'ika ca jima dagintanǝfə da i kurabiinə ashikii da i məŋganə anəkii. Makə uusəra nə kəŋwacii tənə ka bərənə. Makə ənfwə nga gunə nə shiraŋəkii əsə. ^{††2} Tə'i uundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka sədə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma sədə madzənəkii əsə, anə hanyinə. ^{††3} Ca ŋgəree ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nga livara. Wata dzənə nga vənə mədəfə a muu. ^{††4} Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Əŋki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzənə nga vənə mədəfə, wa ca ndzaa ma'umbeekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kəŋjaanə anə uunəva da anə hanyinə a madəe ka ciinəkii nga ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidəgi də ləmə nga Əntanǝfə ətə da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'itə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaanə ma'ə! ^{††7} Ma saa'itə nə mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntanǝfə a uudəpaa aniya nga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii." ^{††8}

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuwu mawunə ləkaləkatətə aci malaa'ikatsə kəŋə anə uunəva da anə hanyinə." ^{††9} Nya dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, "Vii ka nyi uundzə ləkaləkatətə." Əŋki ci ka nyi, "Ŋgəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma ka hwarəkəginə a səkəku." ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkatətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarəkəgi a səkəki. ¹¹ Əŋki ənji ka nyi əsə, "Tyasə, ka ənənə nə hə ka da anabaakwaanə agyanə hanyinə da slikerənyinə da uuranyinə laŋə da agyanə meeminə laŋə."

Seedawanyinə nga Əntanǝfə bərə'i

11 Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala nga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, "Madətə, duu, ha gəlatə maduunə kuvə nga Əntanǝfə da ha nga da sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntanǝfə asəkəkii. ^{††2} Amma ga ha gəla da i babara nga ba'a nga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntanǝfə. Kadə nə təya wiigi'itə vərənə nga Əntanǝfə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bərə'i. ^{††3} Kadə nii kya sləkəe ka seedawanyinaaki bərə'i da i kəjeerənə təguunə ashitii,

† 9.3-11 Shig. 10.12-20. †† 9.4 7.2-3. † 9.6 Ayb. 3.21; Irim. 8.3. †† 9.7 Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4. †† 9.8 Yaw. 1.6. ††† 9.9 Yaw. 2.5. ††† 9.13 8.3; Shig. 30.1-3. † 9.14 7.1; Dzək. 1.7. † 9.15 8.7-12. ††† 9.17 Ayb. 41.10-12.

§† 9.20-21 16.9; Shig. 20.13-15. ††† 9.20 Dan. 5.4,23; Jab. 135.15-17; Isaa. 44.9-20. † 10.1 4.3. †† 10.2 5.1; 10.8. ††† 10.3 Irim. 25.30-31; Hoos. 11.10. ††† 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. ††† 10.7 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8. 18 10.8-10 Əzaki. 2.8-3.3.

təya da anabaakwaanə agi baanə dəbu'u rənjwə da gya'a bəra'i da kuwa pu'unə."

⁴ Ma seedawanyiiitsa, kənjə kənjə nə tii akənjwacii Slandanə nga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i. ¹⁵ Patənə nga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'a bəələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii. ¹⁶ Tə'i tii da baawəda nga tənjagi vənə ka ndzəmənə agi saa'yatə ci təya da anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəda əsə nga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəda nga kyaanə ka duuniya taa ngutə tsarə nga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo. †

⁷ Mada kə uudəpaə tii slənətii, ka shiginə nə daba asəkə makurənjə gu'u nga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bəələgi tə tii. ⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maduunə vəranə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə nga vəranəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. ⁹ Ənji nga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikerənyinə kama kama na tsaamə watii nga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa rəgwa, ənjə a ngədəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a da moodasəkə putə nga məətənə nga anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə nga məətənətii nə təya da kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntanjə, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə nga ənjitə nee ka tii, ka ngwaləginə nə tii ka shanjə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ngeerənə, "Ngiramə aa hanə!" Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə agi məzhidək-watyaminə. ¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə nga duuniya a da. Purəjanə rənjwə agi pu'u nga vəranəkii na waaləgi, ənji dəbu'u mədəfə na məətə agi gəgədzənə nga hanyinəkii. Mbədaanə nga ənjə a ngwaləgi ka shanjə, təya dəla də Əntanjə nga dadagyə. †

¹⁴ Ma kawa'amə nga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ət-sa, ka shinə nə kawa'amə nga makkənə pii.

Mədəfənə nga uutəma

¹⁵ Mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, ənji tii, "Ma baawəda nga da nwanjuunə agyanə duuniya, acii Slandanaamə da Matadəkəyaakii. Ka danə nə ci nwanjuunə nga ca'a ndənjwə ndənjwə." ¹⁶ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dasə dasə asəkə dəgələ nwanjuunətii akənjwacii Əntanjə, təya gərə'waanə akənjwacii Əntanjə ka paslənə tə ci, ¹⁷ təya ba, †† "Slandaniinə Əntanjə, Maduunəkii,

19 11.1 21.15. 20 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. † 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. †† 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irim. 5.14. ‡ 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. †† 11.7 13.1-2; 17.8. †† Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5. ††† 11.10 Yooh. 16.20. ††† 11.11 Əzaki. 37.9-10. § 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. §† 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20. §†† 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1

hə nəndə əndzə'i, hə nəndə njukə əsə.

Kə kuyirii inə tə hə

nga slənənə də maduunə baawədaaku, ha da nwanjuunə.

¹⁸ Ma ənjitə pooshi agi nə'unə tə hə, kə bəzəgi səkətii. †

Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə, waatoo, saa'i nga da gənjwanə ka maməətə ənja. Kə mbu'ya saa'i nga vii shikwa ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə da patənə nga ənjaaku, uuji ənji da madiigərə ənji patə ətə ca ngwalə tə hə. Kə mbu'ya saa'i nga zamagi də ənjitə ca zagi də duuniya."

¹⁹ Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə nga Əntanjə asəkəkii asəkə maduunə kuvəkii. Wata pyapidənə makə nga vənə da i gəgədzənə nga hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzənə nga vənə. ††

Əndə'i minə da rəhunə

12 Wata əndə'i sə nga hurəshishinə ka shanjə a jigagi agintanjə, waatoo, tə'i minə. Uusəra nə kəjeerənətə. Anə ləgidə kii ki sədətə, da i madijənə nga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə. ¹ Ma minəkii, də dəsəka nə ki. Agi bərakənə nə ki, kya dzə də tuunə acii zəmənə nga pawə. ² Əndə'i sə nga hurəshishinə a jigagi əsə agintanjə, waatoo, tə'i əndə'i uushi makə madizə maduunə rəhunə da i nəkii mədəfə, da i mapənyinə pu'u anəkii əsə. Taa ngutə rənjwə agi nəkii ətsə mədəfə, da i dara nwanjuunə. ³ Kə slyabagərə gazhakii purəjanə rənjwə agi makkə nga tikisanyinə agintanjə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəjaanə akənjwacii miitə ca bərakə, kaa ca tsəbəgi pii tə uuzəətə cii ta poo. ⁴ Wata kya poo uundzə ngura. Ma ca, ci na da nwanjuunə agyanə patənə nga slikerənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a vagi, ənjə a kərəgi ka Əntanjə aənə dəgələ nwanjuunaakii. ⁵ Minəkii natə əsə, kə huyipaa ki satə aa bilə, ka hatə hadatəgi Əntanjə ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki nga baanə dəbu'u rənjwə da gya'a bəra'i da kuwa pu'unə. ⁶

⁷ Wata panə a hwadəgi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemə ənji ka tii dadagyə ma'a. ⁹ Wata ənjə a kyagərə maduunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə nga njukə njukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləma, "Ibəlisa" taa "Seetanə". Ci ca gərə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tə tii da malaa'ikanyinaakii patə aa duuniya. ¹⁰

Koor. 15.24-28. §† 11.16 4.4. §†† 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. §† 11.18 19.5; Jab. 2.1-5; 11.5-6. §† 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1,6. §†† 12.1 Isaa. 7.14; 26.17. §§† rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. §§§ 12.4 Dan. 8.10. 18 12.5 19.15; Jab. 2.9. 19 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2. 20 12.7 Dan.

¹⁰ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ngeerəna dagya, əŋki ci, †

"Kə luupaa Əntanfə taamə, kə baarii ci ngeerənaakii da nwanjuunaakii. Kə baarii Matadəkəyaakii baawədaakii əsə, acii ma əndənə ca wula tə ndzəkəŋushi'inaamə akəŋwacii Əntanfə vədə da uusəra, kə kəshi ənji tə ci, ənjə a kəgərə aa panə.

¹¹ Kə jaalii ndzəkəŋushi'inaamə agyanəkii †† də baawəda nğa idənə nğa Uundzə Baga da putə nğa seedanatii agyanə goonğaana, təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ə, wa ha dadagya a da maŋushinə, † wa ənji davə patə a da maŋushinə əsə! Amma, ma duuniya da uunəva, kə kulii anətii, acii kə jiməgərə Seetanə aagitii.

Ka mabətəsəkə nə ci ka saŋə, acii kə shii ci, gusə mbədaanə saa'yaakii."

¹³ Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tə ci aa duuniya, ca 'watəgi laakənə tə miitə pwayi uundzə nğurəta. ¹⁴ Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə nğa maduunə zhira, kaa kya ləfdəgi satə aa bilə ka hatə dii ki davə. Davə kaka'ə ənji tə ki nğa fəzə makkə da reeta. Jamə satə acii rəhuuta. ††¹⁵ Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii atsa miitə makə huyinə nğa gəera, kaa ma'iitə a shii vaanənə tə ki. ¹⁶ Amma kə cakə hanyinə tə ki. Waatoo, kə tsagərə hanyinə kurəŋə, ca ndagi ma'iitə vushi rəhuuta. ¹⁷ Wata səkə nğa rəhuutə a bəzəgi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii mavudətə patə. Tii ca nə'u bariya nğa Əntanfə, təya kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu ka ənja. ††¹⁸ Wata rəhuutə a dzə, ca kəŋaanə anə ndəra.

Dabanyinə bəra'i

13 Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə mapanyinə anəkii, mədəfə nə nəkii əsə. Taa nğutə rəŋwə agi mapanyinəkii, tə'i dara nwanjuunə anəkii. Taa nğutə rəŋwə agi nənyiiətə mədəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntanfə ashikii. ††² Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma sədəkii əsə, kə pushashi tə sədə nğa uushi makə shimədərənə. Makə nğa livarə nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ngeerənaakii da nwanjuunaakii da maduunə baawədaakii. ††³ Ma rəŋwə agi nənyinə nğa dabatsa, tə'i maduunə baavə davə. *Duuniya patə, kə dii ka tii ka sə nğa hurəshishinə, acii pooshi dabakii əŋki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci. ⁴ Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawədaakii. Təya paslə tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu saŋə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?" †

¹⁰ 13.3; Yahu. 9.21 12.9.20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. † 4.11; 11.15; əndənə ca wula tə ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. †† 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. † 12.12 18.20. †† fəzə makkə da reeta: 11.2. †† 12.17 6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21. ††† uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25. ††† 13.2 2 Tees. 2.9. † 13.3 17.8. †† 13.4 Jab. 89.7.

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wabə bwaya uushi'inə aashi Əntanfə, ənjə a kapa tə ci da baawəda nğa danə ha'ə nğa ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. ††⁶ Ca 'watəgi dzaananə tə Əntanfə da tə ləməkii, da ha nğa ndzaanaakii, da patənə nğa ənjitə dadagya. ††⁷ Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawəda agyanə taa nğutə slikerənə, da uura da taa nğutə hanyinə əsə. ††⁸ Patənə nğa ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkaləkətətə dii ləmə nğa ənjitə ca upaa əpinə nğa ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma ləkaləkətətə, nğa Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. ††⁹ Maa tə'i əndə da liminə nğa fanə, wa ca fa. ¹⁰ Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də nğila purəŋanə əsə, də nğila purəŋanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji nğa Əntanfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəŋwa də vii goonğatii. †

¹¹ Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə nğa бага. Makə nğa rəhunə nə ci ka wabənə əsə. ††¹² Də baawəda nğa dabatə nğa təkəŋwanə nə ci ka slənənə akəŋwacii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə nğa təkəŋwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. ¹³ Ma bəra'inə nğa dabatsa, kə dii ci sə nğa hurəshishinə lanə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigagi dadagya, ca kulya aa duuniya. Ginə nğa taa wu a nee. ††¹⁴ Ca gərə də ənji asəkə duuniya də sə nğa hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa nğa danə akəŋwacii dabatə nğa təkəŋwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə davə ənji ka ci uyi də nğila purəŋanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya duunətə də ci. ¹⁵ Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə nğa dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə nğa təkəŋwanə, kaa maghənə sətə a wabə, ca bələgi patənə nğa ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. ††¹⁶ Bəra'inə nğa dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya davə sagida nğa dabakii aa ciizəmatii taa aa kəŋwacii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa davə tii sagida ha'ə. ¹⁷ Mada pooshi əndə da sagidatsə ashikii, waatoo, ləmə nğa dabatsə taa lamba nğa ləməkii, pa ca dərə taa dərəmagi də uushaakii. ¹⁸

¹⁸ Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da hanj kala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba nğa dabatsə a moo banə. Acii lamba nğa əndə shiŋkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

††† Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. †† 13.6 Dan. 11.36. ††† 13.7 12.17. †† 3.5; Uundzə Baga: 5.6. †† 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. ††† 13.11 Mat. 7.15. ††† 13.13 16.14; 20.8. †††† 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5. 18 13.17 13.18; 15.2.

***Uundzæ Baga da ænjaakii**

14 Ma nya tsaamæ, wata nya nee ka Uundzæ Baga kənjæ anæ giŋwæ ætæ ci ænjæ a 'wa *Sihiyoonæ. Tæ'i ænji dæbu'u gya'æ da ænfwadæ pu'unæ aji ænfwadæ abii-kii. Tii patæ da i ləmækii da ŋga Dii manaahækii akəŋwacii. ^{†2} Wata nya fa ændæ'i uura dadagyæ, makæ ŋgyaaranæ ŋga ma'inæ a gææræ daba'a vœna, ca wazæ makæ dzanæ ŋga vœna. Ma uurakii æsæ, kæ fii nyi makæ dza kəzhimbæra. ^{††3} Ma ænjitsæ dæbu'u gya'æ da ænfwadæ pu'unæ aji ænfwadæ, kənjæ kənjæ næ tii akəŋwacii dægælæ ŋga ŋwanjuunæ ŋga æntanŋfæ da akəŋwacii uushi'itæ ænfwadæ da i æpinatii da gayiitæ. Tæya ka kura wanyanæ, ætæ pooshi ændæ ca mbee ka katænæ, madæamæ tii satii, waatoo ænjitsæ dæbu'u gya'æ da ænfwadæ pu'unæ aji ænfwadæ. Tii næ ænjitæ dæragi æntanŋfæ agi ænji shiŋkinæ patæ. ^{††4} Tii næ ŋguyiriitæ mashimæti a baa dæ makinæ, malaabakii næ tii. Tii ca næ'u tæ Uundzæ Baga taa aama gi ci patæ. Tæ tii pærapaa æntanŋfæ a duuniya agi hara ænji. Tii næ ŋga təkəŋwanæ ætæ pærapaa æntanŋfæ a duuniya kaa tæya ndzaanæ ka naakii da ka Uundzæ Baga. ^{††5} Pooshi ænji sha fii tæya jirakæ. Pooshi ænji sha idæpaa uushi ashitii æsæ. [‡]

Habara ŋga malaa'ikanyinæ makkæ

⁶ Wata nya nee ka ændæ'i malaa'ika ca lœdæ agintanŋfæ. Da i Ŋnyyi Habara shi ci ætæ pooshi ka uudænæ, kaa ca baaba ka ænji duuniya, waatoo taa ka ŋgutæ slikerænæ, da uuraninæ da hanyinyinæ patæ. ^{‡†7} Ca ŋgæree ka uurakii, ca ba, "Ŋgwælœmæ tæ æntanŋfæ, una duunætæ tæ ci, acii kæ mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanaakii. Pæslœmæ tæ ci. Ci tagii ha dadagyæ da duuniya da uunæva da gæærənyinæ patæ." ^{‡†}

⁸ Wata ændæ'i malaa'ika a næ'u tæ ŋga təkəŋwanæ, ca dzæ dæ banæ, æŋki ci, "Kæ kullii kya, kæ kullii Babila, maduunæ vœranæ. Ki tsækuvæ slikerənyinæ patæ, kya dzægūnætæ ka tii alæhiinæ. Ma ætsa, ci kira mæbætæsækæ ŋga æntanŋfæ." ^{‡†9} Wata ændæ'i malaa'ika a næ'u æsæ tæ harakiitæ bœra'i, ca ŋgæree ka uurakii, æŋki ci, "Taa wu patæ ca pæslæ tæ dabatsæ da pushashinaakii, ca luuvæ ænjæ a naahæ ka ci sagida aakəŋwacii taa aaciikii, ^{‡†10} ka guŋunæ næ ci da mæbætæsækæ ŋga æntanŋfæ, ca sa cibæ lanŋæ. Iza'u ka shanŋæ næ cibækii a ndzaanæ anækii. Dæ gunæ næ ænjæ a cibæ dæ ci akəŋwacii malaaba malaa'ikanyinæ da Uundzæ Baga. Baruuda a dzæ dæ tsakæ iza'unæ ŋga gunækii. ^{‡††11} Ma makiirænæ ŋga guutæ ci tæya sa cibæ agikii, ka ndærænæ næ ci aadægyæ ŋga ca'æ ndəŋwæ ndəŋwæ. Patænæ ŋga ænjitæ ca pæslæ tæ dabatsæ da pushashinaakii, tæya luu sagida ŋga ləmækii, pooshi tii ka upaa æpisækæ shanŋæ. Vœdæ da uusœra cibænæti." ^{‡†}

† 22.4; giŋwæ ŋga Sihiyoonæ: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ænji 144,000: 3.12; 7.3-4; †† 14.2 1.15; 15.2; 19.6; æzaki. 1.24-25. ‡ 4.4,6; kura wanyanæ: 5.9. †† 14.4 Yoooh. 10.4-5. ‡† 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. ‡†† 14.6 Mat. 24.14. ‡††† 14.7 Jab. 146.6. § 14.8 17.2; 18.2. §† 14.9 13.15. §†† 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irim. 25.15; æzaki. 38.22; Mat. 25.41. §† 14.11 19.3; Isaa. 34.10.

¹² Acii ha'æ, wa ænji ŋga æntanŋfæ a ndzaa ndihæ ndihæ, tæya sæ'watæ taa mi patæ, waatoo ænjitæ ca næ'utæ bariya ŋga æntanŋfæ, tæya dzæ aakəŋwæ dæ vii goonŋga ka Yeesu. ^{‡††}

¹³ Wata nya fa ændæ'i uura dadagyæ, æŋki ci ka nyi, "Naahætæ wabæœna: ma ænjitæ mææki agi pæslænæ tæ Slandana, maŋushinæ ka tii daga ændæ'i, ca'æ aakəŋwæ." Wata Malaaba Ma'yanæ a jikævæ, æŋki ci, "Ha'æ ndilæ ndilæ, kæ uudæpaa tii slænatii, ka æpinæ næ tii sæka, acii kæ nee tii ka bwatya ŋga slænatii." ^{‡†}

La gəŋwanæ agyanæ ænji *duuniya

¹⁴ Ma nya tsaamæ, wata nya nee ka mambwadæda kurabiinæ da i uushi makæ ændæ dasæ anækii. Tæ'i dara ŋwanjuunæ ŋga ændzænæ anækii, da mahidahidamæ rægəŋwæ acii. ^{‡†} ^{‡††15} Wata malaa'ika a shigi asækæ maduunæ kuvæ ŋga æntanŋfæ dadagyæ, ca ŋgæree ka uurakii, ca ba ka ændætæ dasæ anæ kurabiinæ, "Kæ uugi saa'i mbu'yanæ. Dawæ slænæ dæ rægəŋwaaku, kaa ha magi dæ cifanæ ŋga duuniya, acii kæ uugi zəŋanæ bahæ manæ." ^{††6} Wata ændætæ dasæ anæ kurabiinæ a ŋgæærægəŋwaakii, ca kyatæ aagyanæ duuniya, ca magi cifanæ. ^{††7} Nya nee ka ændæ'i malaa'ika æsæ, ca shigi asækæ maduunæ kuvæ ŋga æntanŋfæ dadagyæ, da i mahidahidamæ rægəŋwæ acii naakii æsæ. ^{††8} Wata ændæ'i malaa'ika a shigi anæ ha ŋga da sataka, waatoo malaa'ikakii ca nœhæ gunæ. Ca ŋgæree ka uurakii dæ banæ ka malaa'ikatæ da i mahidahidamæ rægəŋjutæ acii, æŋki ci, "Dawæ slænæ dæ mahidahidamæ rægəŋwaaku, ha sliabagæragi dæ poo ŋga inaba, acii kæ uugi cifanækii danæ a duuniya." ^{††9} Wata malaa'ikatæ a kyatæ rægəŋwaakii aagyanæ duuniya, ca sliabagæra mana poo ŋga inaba patæ, ca fœdævæ aasækæ ha ŋga mya'æ poo ŋga ænfwa. Waatoo, kæ ndzaa hakii makæ maduunæ mæbætæsækæ ŋga æntanŋfæ. ^{‡††20} Ma hatsa, a ba'a vœranæ næ ci. ænjæ a mya'æ inabitsæ asækækii. Wata idænæ a huyi makæ huyinæ ŋga gææræ kiloomæeta gya'æ makkæ. Ma kurəŋənækii æsæ, ka danæ meeta da reeta.

Malaa'ikanyinæ ætæ kira cibənyinæ mædæfæ

15 Wata nya nee ka ændæ'i maduunæ sæ ŋga huræshishinæ ka shanŋæ agintanŋfæ, waatoo, tæ'i malaa'ikanyinæ mædæfæ. Tii na kira muudinæ ŋga cibənyinæ mædæfæ ætæ na la tæ ænja. Dæ cibənyinækii næ mæbætæsækæ ŋga æntanŋfæ a uudæ æsæ. ^{‡††22} Nya nee ka uushi makæ uunævæ ætæ ca bœræ makæ dyarugala, gwazæ da gunæ. Kæ nee nyi ka ænjitæ pooshi pyaslæ tæ dabatæ da i pushashinaakii, tæya kaaree ka luu sagida ŋga lamba ŋga ləmækii. Kənjæ kənjæ næ tii atangala sœtæ makæ uunæva, da i kəzhimbəŋnyinæ acii ætæ vii æntanŋfæ ka tii. ^{††23} Tæya ka wanyanæ ŋga Muusa, ændæ pæslænæ tæ æntanŋfæ. Tæya ka wanyanæ ŋga Uundzæ Baga æsæ. æŋki tii, ^{††20}

"Slandanæ æntanŋfæ, Maduunækæya,

‡†† 14.12 13.10. §† 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; Ibær. 4.9-10. §† 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. §†† 14.14 1.7,13. §††† 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6. §††† 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. 18 15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2. 19 15.3-4 4.11. 20 16.5-6; 19.2;

sæ nga huræshishinæ,
 maduunækii dærvæ næ slænaaku.
 Njwanjwæ nga slikærvænyinæ patæ næ hæ,
 goongga næ rægwaaku.

⁴ 'Ya'æ Slandana, taa wu patæ, ka ngwalænæ næ ci tæ hæ,
 †

ca duunætæ tæ hæ.

Acii hæ ræjwæ dyanjæ nændæ malaabakii.

Patænæ nga slikærvænyinæ nga duuniya na shi
 ka paslænæ tæ hæ,

acii kæ nee ænji patæ ka goonggaanaaku."

⁵ Ma daba'æ ætsa, kæ nee nyi ka maduunæ kuvæ nga
 Æntanjfæ dadagyæ mawunækii. Nya nee ka *kuvæ ku-
 væ'unæ asækæ kuvækii, ætæ ca baarii oo'i, kædæhæ næ
 Slandana. †¹⁶ Wata malaa'ikanyiiisæ mædfæ a shigi
 asækæ maduunæ kuvækii, da i mambwadafæ kæjeerænæ
 ætæ ca bærvæ ashiti. Tæya aanærvæ ædzæmætii dæ gyara
 nga ændzænæ. Da i cibænyiiisæ mædfæ acii. †⁷ Wata
 ræjwæ agi uushi'iitæ ænfwadæ da i æpinatii a vii ka
 malaa'ikanyiiisæ mædfæ kwalakæ nga ændzænæ mædfæ
 pasæ pasæ da i mæbætæsækæ nga Æntanjfæ Ændæ vii
 æpinæ nga ca'æ ndæjwæ ndæjwæ. †⁸ Kæ nagj maduunæ
 kuvæ nga Æntanjfæ dæ makiirænæ ætæ ca baarii du-
 unuunæ da baawæda nga Æntanjfæ. Pooshi ændæ mbee
 ka dæmægærvænæ aasækæ maduunæ kuvætsa, madaamæ
 cibænyiiisæ nga malaa'ikanyiiisæ mædfæ kæ uugi. †

Kwalakænyinæ nga mæbætæsækæ nga Æntanjfæ

16 Wata nya fa ændæ'i uura ca wabæ dæ ngeerænæ
 asækæ maduunæ kuvæ nga Æntanjfæ. Ca ba ka
 malaa'ikanyiiisæ mædfæ, æjki ci, "Njærvæmæ kwalakæny-
 inæ nga cibænyiiisæ mædfæ nga mæbætæsækæ nga Æn-
 tanjfæ acii unæ, una dzæ ka æjigærvænæ aanæ duuniya." ††

² Wata malaa'ika nga tækærvænæ a shi ka æjagærvæ
 sætæ asækæ kwalakaakii aanæ duuniya. Makæ æjagærvæ ci,
 pii wata uyiginæ a kyaalagi ashi ænjitæ da i sagida nga
 dabata, tæya paslæ tæ pushashinaakii. Uyiginækii a
 zæmæ tæ tii ka shanjæ. ††

³ Wata malaa'ika nga bærvæ'inæ a shi ka æjagærvæ naakii
 aagi uunæva. Ma kæ æjagærvæ ci, pii wata ma'inæ a zæ'ugi
 makæ idænæ nga mantæ ænda. Patænæ nga uushi'inæ da
 æpinatii agi uunæva, kæ mætvægi. †

⁴ Wata malaa'ika nga makkænæ a shi ka æjagærvæ
 naakii aagi ma'inæ nga gærvænyinæ da aa gu'u ma'inæ.
 Makæ æjagærvæ ci, pii wata ma'inæ a zæ'ugi ka idænæ æsæ.

⁵ Wata nya fa malaa'ikatæ ba'avæ ænji ma'inæ aaciikii, ca
 ba,

"'Ya'æ Malaabakii, hæ nændæ ændzæ'i, hæ nændæ njukæ
 æsæ.

Dæ goonggaanæ lagi hæ gærvænæ.

⁶ Acii ma ænjitsa, kæ bælvægi tii anabiinæ da harii æn-
 jaaku. ††

22.12; Dzæk. 32.4; Jab. 145.17; wanyanæ: Shig. 15.1; Jab. 111.2;
 139.14. † 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7.
 †† 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slænæ 7.44. † 15.6 1.13; Dan. 10.5.
 †† 15.7 4.6; 14.10; 16.1. †† 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Æzakii.
 44.4. ††† 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. ††† 16.2
 13.15; Shig. 9.10. † 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. †† 16.6
 17.6; 18.24; 19.2; Dzæk. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37.

Watiitsæ kæ upaa tii sætæ ali tii,
 wahætsæ kæ vii ka tii idænæ kaa tæya sa."

⁷ Wata nya fa ændæ'i uura danæ ha nga dæ sataka, æjki
 ci, ††

"Awa, 'ya'æ Slandanæ Æntanjfæ, Maduunækæya,
 dæ goonggaanæ næ hæ ka la gærvænæaku."

⁸ Ma daba'ækii, wata malaa'ika nga ænfwadænæ a shi
 ka æjagærvæ sætæ asækæ kwalakaakii æsæ aagi uusærvæ.
 Makæ æjagærvæ ci, wata uusærvæ a upaa rægwa nga tsakæ
 dæ iza'unæ, ca ætsa ænji makæ gunæ. ⁹ Kæ sævdægi shish-
 inætii ka shanjæ, acii iza'unæ nga uusærvæ. Wata tæya baa-
 ba mæza uushi'inæ aashi Æntanjfæ. Ci boo nændæ da
 baawæda agyanæ cibænyiiisæ, amma mabwaseemæ tii
 ka dæ 'waslyakærvænæ, kaa tæya duunætæ tæ ci. ††

¹⁰ Wata malaa'ika nga tufænæ a shi ka æjagærvæ sætæ
 asækæ kwalakaakii aagyanæ dægvlæ njwanjuunæ nga
 dabata. Makæ æjagærvæ ci, pii wata njwanjuunaakii a dægi
 dægvmæ acii mandæ vædæ. Ænjæ a ngj'i ka shanjæ acii
 zæmænæ nga cibænyiiisæ. ††¹¹ Tæya baaba bwaya
 uushi'inæ aashi Æntanjfæ nga dadagyæ putæ nga
 cibænyiiisæ ci tæya sa da putæ nga uyigiitæ ashiti. Mab-
 waseemæ tii ka bwaya ndzaanatii.

¹² Wata malaa'ika nga kuwanæ a dzæ ka æjigærvæ sætæ
 asækæ kwalakaakii aagi maduunæ gærvæ nga Ifærvætisa.
 Makæ æjigærvæ ci, pii wata gærvækii a ifægi, kaa meeminæ
 da tsaanjwæ a shii upaa rægwa nga dzænæ. ††¹³ Wata nya
 nee ka ginaajjinyinæ makkæ makæ gwandiinæ. Ræjwæ ca
 shigi da ma ræhuuta, ændæ'i a shigi da ma dabata,
 ændæ'i a shigi da ma majirakænæ nga anabitæ æsæ.

††¹⁴ Ma ginaajjinyiiisæ, nga Seetanæ næ tii. Ma tæya, agi
 danæ næ tii sæ nga huræshishinæ, tæya dzæ aabii meem-
 inæ nga duuniya patæ, tæya dzatæ dæ tii ka ha ræjwæ
 kaa tæya tasækæ panæ agi maduunæ uusærvæ nga Æn-
 tanjfæ Ændæ baawæda. ††¹⁵⁻¹⁶ Wata ginaajjinyiiisæ a dzatæ
 dæ meemiisæ ka ha ræjwæ, waatoo ka hatæ ci ænjæ a
 'wa Aræmagidoonæ dæ uura *Ibærvænyia. ††

Ma bii Yeesu, "Fatæmæ kaa nya ba koonæ: makæ
 mahærvæ nii kya shi. Tæ'i bærvækanæ ashi ændætæ nii kya
 la tæ ci dæmægigi, nya la tæ ci da i kæjeerænaakii
 matasækakii atanjgalakii ka nganæ, acii ga ayinæ a kæshi
 tæ ci, ca wii ahada ænji dæ puræki."

¹⁷ Wata malaa'ika nga mædfærvænæ a shi ka æjagærvæ
 sætæ asækæ kwalakaakii aagi mædæ. Makæ æjagærvæ ci, pii
 wata nya fa ændæ'i uura danæ dægvlæ nga njwanjuunæ
 asækæ maduunæ kuvæ nga Æntanjfæ, ca ngærvæ ka uu-
 rakii, æjki ci, "Kæ uugi ha'æ!" ††¹⁸ Wata pyærvæidænæ cii kya
 nee, i wærvænæ makæ dzænæ nga vænæ cii kya fa, i
 gægædzænæ nga hanyinæ. Makæ ghænyii ænji ændæ shinj-
 inæ, pooshi tsaræ gægædzænæ nga hanyiiisæ sha dii. Acii
 tsaræ gægædzætsæ palee patæ. ††¹⁹ Ma værvænæ nga Babi-
 la, kæ 'waarakægi ginækii makkæ. Værvænyinæ nga taa
 njgutæ hanyinæ æsæ, kæ waalagi. Dæ ha'æ buurvæ Æn-
 tanjfæ tæ maduunæ værvætsa, ca kavæ tæ ki kaa kya sa
 ma'iza'u cibæ nga bwaya mæbætæsækakii. ††²⁰ Patænæ

††† 16.7 15.3. †† 16.9 9.20-21; 16.11,21. ††† 13.1-2; dægvmæ:
 Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22. †† 16.12 Isaa. 11.15; 44.27; 46.11.
 †† 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. ††† 11.17; 13.13-14;
 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panæ: 19.11-21. ††† 16.15 3.3,18.

nga tæpurætā ahada uunæva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giŋunyinē əsə. ²¹ Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinē dadagyə aagyənə ənja. Taa ŋgutə rəŋwə agi laarənyitsa, kə mbu'i zəzəkəənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wabi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntarŋə putə ŋga cibəətsə ci təya cibə. Aci ma cibəətsa, bwayakii ka shaŋə. †

Dzalənə tə maduunə kaarəwa

17 Wata rəŋwə agi malaa'ikanyiitsə mədəfə da i kwalakənyitsə mədəfə aciitii a shi aabiiki, əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ənjə a dzalə tə maduunə kaarəwatsa, waatoo maduunə vərəatə ghənyī ənji abii gəərənyinə laŋə. ^{†2} Ma kya, kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji duuniya əsə, mada kə baa tii də ki, təya də makə ənwə ca ka tə tii anətii." ‡

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nyi aa bilə. Ma dava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba ətə da ləmənyinə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənyitsə ca bərapaa tə Əntarŋə. Mədəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə. ^{†4} Ma miitsa, kə kii ki ŋunyi kəjeerənyinə ŋga əndədəza, da i uushi'inə ŋga əndzənə ashitə, da i faarənyinə ətə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə acii bwaya uushi'inə ka shaŋə, waatoo slənə ŋga aləhiinatə. ^{†5} Ma a kəŋwacitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, "Nyi nə maduunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajjiinə uushi'inə ŋga duuniya." ^{†6} Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə ŋga ənji ŋga Əntarŋə, ma palee maa, ŋga ənjitə bələgi ənji putə ŋga vii seedanə agyanə Yeesu. ††

Makə nee nyi ka ki, kə dii ka nyi ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. ⁷ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, "Mi cii kwa də hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii mədəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə dii miitsə a ba'akii. ⁸ Ma dabatsa, da i əpinə shi ca nji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə əsə, ənjə a bələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya ətə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkətə taabu'u taganə ŋga duuniya, waatoo ləkaləkətətə dii ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka danə ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii da i əpinə shi ca nji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. [†]

⁹ "Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyitsə mədəfə, tii ndzaa ka giŋunyinə mədəfə ətsə dii miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka

meeminə mədəfə əsə. ^{††10} Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəŋwə əsə, ma'ə ci agi ŋwanjuunə. Əndə'i rəŋwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Mada kə shi ci, ŋga uundzə saa'i nii kəya da ŋwanjuunə. ¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha nji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə ŋga ŋwanjwa. Rəŋwə nə ci əsə agi meemiitsə mədəfə. Mada kə shigi ci, kadə nə ənjə a bələgi tə ci.

¹² "Ma mapanyitsə pu'u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, ətə ma'ə ma'watəgimə da ŋwanjuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəda ŋga da ŋwanjuunə da dabatsə ŋga tibisa rəŋwə dyaŋə. ^{†13} Tii pu'u patə, rəŋwə nə hiimatii. Təya vii ŋgeerənatii da baawədatii ka dabatsa. ¹⁴ Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala anətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, ŋwanjwə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo matadə ən-jaakii, ənjitə nyi'u tə ci də ədzəmə rəŋwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa." ^{††}

¹⁵ Malaa'ikatsə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Ma gəərənyitsə nee hə, ətsə dii kaarəwatsə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji ŋga slikerənyinə da uurənyinə ŋga duuniya patə. ^{†16} Ma mapanyitsə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədəma uushi'inatə patə, təya bwasee ka ki də purəki, təya tsəbəgi ləwatə. Ma sətə mbədaanə, təya ətsəgi də gunə. ^{†17} Aci Əntarŋə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rəŋwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ŋgeerənatii ŋga da ŋwanjuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə Əntarŋə a mbu'utəgi də wabənaakii. ^{††18} Ma miitsə nee hə, ki ndzaa ka maduunə vərənə ətə dii ŋwanjuunə agyanə meeminə ŋga duuniya."

Kulanə ŋga Babila

18 Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da i baawəda laŋə nə ci. Tə'i bəranə giŋutə də ci əsə, bəranəkii bəragi patənə ŋga duuniya. ^{†2} Ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Kə kulii ki, kə kulii maduunə Babila. Kə zə'ugi ki ka ha ŋga ndzaanə ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ginaajinyinə kama kama, da ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ma'ajjiinə shaara ətə ci ənjə a kaaree. ^{††3} Aci kə tsəkuvə ki slikerənyinə ŋga duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa mabətəsəkə ŋga Əntarŋə putə ŋga aləhiinatii. Kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji da fiirinə əsə, kə dāgi tii gəna putə ŋga moo uushi'inatə." ¹⁸

⁴ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, "Ya'ə ən-jaaki, shigimə sə goonə asəkə vərəatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakəənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə. ¹⁹ Shigimə, acii ma 'waslyakəənatə, kə dzii də nə laŋə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii Əntarŋə. Kə bu-urətə Əntarŋə bwaya haalatə əsə. ²⁰ Wa bwaya

§§§ 16.17-21 16.1; Isaa. 66.6. 18 16.18 4.5; 6.12-13. 19 16.19 14.10; 18.2. † 16.21 11.19; 16.9. †† 17.1 Irim. 51.13. ‡ 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. †† Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2. †† 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. ††† 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. ††† 17.6 16.6. § 17.7-8 13.1-2. † 13.3; ləkaləkətə: 3.5.

†† 17.9 13.18. † 17.12 Dan. 7.7,24. ††† 17.14 19.16,19; Dzək. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. † 17.15 17.1. † 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. ††† 17.17 17.13. ††† 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. §§§ 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irim. 50.39-40; 51.8. 18 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. 19 18.4 Isaa. 48.20; Irim. 51.45; 2 Koor. 6.17. 20 18.5 'Wat. 18.20.

bwayaanatə a ənə aanətə. Wa cibəətə njii ta cibə də ənjə a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakatə də ma'iza'u sə ngə sanə, palee ka ətə njii ta da ka ənja. ¹⁷ Wa ənjə a cibə də ki makə sətə njii ta duunətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzee ka səkəki shaŋə!' ^{†18} Aci ha'a, agi uusəra rəŋwə nə asara a kulyaanə ka ki həmə'a, waatoo, məətənə da məbətəsəkə da mədəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii ma Əntaŋfə Slandana, madu-unəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gəŋwanə." ‡

⁹ Ma meeminə ngə duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə ngə ətsanə ngə vərəatsa, ka tuunə nə tii acii agi wahə nji tii davə. ^{†10} Təya kəŋaanə dzadə ka tsaamənə, ngəwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə ngə Babila! Da i ngeerənə nji hə. Amma, ndza'a gi'u kə lagi gəŋwanaaku!"

¹¹ Ənji da fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya bəzəgi səka, acii pooshi əndə dərə uushi'inatii ma'a. ¹² Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə ngə bəzə gəna, i matsahu faariitə da məghərəvənə davə, i nnyuni kəjeerənyinə ngə bəzə gəna kama kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i nnyuni ənfuginə kama kama, i dagwa uushi'iitə ci ənjə a da də linyinə ngə coona i də ənfuginə, i dagwa uushi'inə ətə ci ənjə a da də tibisənyinə taa faariinə. ^{‡13} Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə, shaashimənyinə kama kama da hara banyinə kama kama ətə ca zənə ngə'a, da inaba, da i maara da i nnyuni əmputə aləkamaara da i səkəŋwa, i liinə da baginə, təhinə da i moota təhinə, da i maviinə, waatoo, ənji shiŋkinə. Ma uushi'iitə patə, pooshi əndə dərənə acii ma'a.

¹⁴ Wata təya tuu agyanə vərənəkii, təya ba, "Patənə ngə uushi'iitə kavə hə nəku aanəkii, kə ətee hə. Patənə ngə gənaaku əsə, pooshi ma'a, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'a boo."

¹⁵ Ma ənji da fiiriinə ətə upaa gəna dagi dərəginə də uushi'inə asəkə vərənəkii, kə kəŋaanə tii dzadə, ngəwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii, təya tuu, təya ngəərə ma, ^{††16} təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Ma ngə nəkə, kə njii kwa ngəaŋga nnyuni kəjeerənyinə ngə əndədəzə kama kama, i ngə ənduuda, ha ngəaŋga uushi'inə ngə əndzənə i ngə nnyuni faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə. ^{‡†17} Ndza'a gi'u ətee hə ka gənaaku patə."

Patənə ngə slanji kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətii, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka da fiiriinə, tii maa, kə kəŋaanə tii dzadə. ¹⁸ Makə nee tii ka makiirənə ngə guutə ca ətsa tə vərəatsa, təya ka vurənə, təya ba, "Pooshi vərənə ətə gi aashi vərəatsə də duunuunə." ^{§19} Təya fədə

† 18.6 Jab. 137.8; Irim. 50.29. †† 18.7-8 Isaa. 47.8-9. ‡ 18.8 17.16. ‡† 18.9-10 Əzaki. 26.16-17; 27.30-35. ‡† 18.12-13 Əzaki. 27.12-24. ‡†† 18.15 Isaa. 47.15; Əzaki. 27.36. ‡††† 18.16 17.4. § 18.18-19 Əzaki. 27.28-34.

hanyinə agyanətii, təya tuu, təya ngəərə ma, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Patənə ngə ənjitə da i kumbawalətii, də gənaaku dii tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'a gi'u!" Də ha'a uudə-paa tii tuunətii agyanə vərəatsa.

²⁰ Aci ha'a, wa patənə ngə ənji dadagyə a da moodasəka putə ngə zamaginə də ki. Dəmə moodasəka, ənji ngə Əntaŋfə da masləkee ənja da anabiinə, acii kə ki'i Əntaŋfə koonə noonə ashitə. ^{§†}

²¹ Ma daba'əkii, wata əndə'i maduunə malaa'ika a ngəərətə faara. Mbərə mbərə nə zəzəkəənə ngə faarakii da ngə maduunə təŋwa. Wata ca kəgərə aagi uunəva, əŋki ci, "Ha'a nə ənjə a zamagi də maduunə vərənə ngə Babila də ngeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'a shaŋə! ^{§††22} Pooshi ənji na fa wanyanə da kəzhimbərə asəkə vərənəkii ma'a, da ənji ədə lyambyada taa uutəma shaŋə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə ngə ciinə kama kama ma'a əsə. Pooshi ənji na fa ədənə də təŋwə shaŋə ma'a, shikə shikə nə vərənəkii a ndzaanə. ^{§†23} Pooshi ənjə na nee ka bərənə ngə garəkuwa asəkə vərənəkii ma'a shaŋə. Moodasəka ngə kərə madanə əsə, pooshi ənjə na fa ma'a shaŋə. Ma ngə nəkə, ənji da fiiriinə ngə vərənəkii palee də ngeerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ənji ngə slikerənyinə patə də uushi'inatə ngə jirakənə." ^{§††}

²⁴ Də ha'a upaa ki ciba, acii asəkə vərənəkii lapaa ənji idənə ngə anabiinə da ngə hara ənji ngə Əntaŋfə. Awa, davə lapaa ənji idənə ngə ənji patə ətə bəələgi ənji asəkə duuniya. ^{§†}

19 Ma daba'a ətsa, kə fii nyi wazənə ngə uushi dadagyə makə wazənə ngə maduunə dzadənə ngə ənja, təya ba, "Haleeluya! ^{§†} Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawəda əsə. ^{§††2} Aci də goonəganə lii ci gəŋwanə. Kə lagi ci gəŋwanə ngə maduunə kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də da aləhiinatə. Kə jalə Əntaŋfə tə ki, acii kə bəələgi ki ənji nə'unə tə ci." ^{§††3} Təya ənə ka banə, əŋki tii, "Haleeluya! Ma makiirənə ngə guutə ətsagi tə maduunə vərəata, ka ndərənə aadəgyə ca'a ndəŋwə ndəŋwə." ^{§§§4} Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə, da uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntaŋfə, ci dasə anə dəgələ ngə nwanuunə, təya ba, "Aamiina. Haleeluya!" ¹⁸⁵ Wata əndə'i uura a wabə gatə ka hatə dii dəgələ ngə nwanuunə, əŋki ci, ¹⁹ "Duunətəmə tə Əntaŋfə, unə, patənə ngə ənjitə ca nə'u tə ci, da patənə ngə ənji ətə ca ngəwalə tə ci, uuji ənji da madiigərə ənji patə."

Zəmə əndzanə ngə rəyə ngə *Uundzə Baga

⁶ Wata nya ənə ka fa wazənə ngə uushi makə wazənə ngə maduunə dzadənə ngə ənja, makə ngyaaranə ngə

§† 18.20 12.12; Irim. 51.48. §†† 18.21 Irim. 51.63-64. §† 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. §††† 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irim. 7.34. §† 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irim. 51.49; Əzaki. 24.7-8. §† Ma Haleeluya, kyalaliinə ka duunətənə də Əntaŋfə. §§† 19.1 4.11. §§† 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Dzak. 32.43; Jab. 79.10. §§§ makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. 18 19.4 4.4, 6; 5.7; Jab. 106.48. 19 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1.

ma'inə a gəərə daba'a vəna, makə dzanə nga vəna əsə. Nya fa təya ba, †

“Haleeluya! Əntañfə Slandanə gaamə ca da nwanju-unə.

Aciikii nə baawəda patə.

7 Daamə moodasəka, ama da mañushinə, †† dəlaamə də duunuunaakii, acii kə mbu'i saa'i nga rəyə nga Uundzə Baga. Madanaakii boo, kə tasəkii ki.

8 Kə vii ənji ka ki nnyuni malaaba kəjeerənə ‡ ətə ca bərə, kaa kya ngavə aashitə.”

Ma nnyuni kəjeeriitsa, ci ndzaa ka nnyuni sləna nga ənji nga Əntañfə.

9 Wata əñki malaa'ikatə ka nyi, “Naahətə wabəəna. Ənji moodasəkə nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə nga rəyə nga Uundzə Baga.” Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, əñki ci, “Ma wabəətsa, tantanyinə, da ma Əntañfə shigi.” ††10 Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsaə sədəkii ka paslənə tə ci. Amma əñki ci ka nyi, “Ga ha da ha'ə! Acii nyi maa, əndə slənə nga Əntañfə nə nyi makə noonə da ndzəkəñushinəku, waatoo ənjitə kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntañfə paslənəku.” ††

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə nga sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwadada təhwa

11 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwadada təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə nga əndətə a ba'a təhukii, “Əndə Goonğa, Mayarəda Ənda”. Də goonğaənə nə ci ka la gəñwanə, ca dzə də panə də goonğaənə əsə.

††12 Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə nga nwanjuunə lanə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madaamə ci saakii. ††13 Ma kəjeeriitə ngii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə a 'wa də ci əsə, waatoo, “Wabənə nga Əntañfə”. § †14 Wata soojiinə nga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwadada təhinə, da i malaaba mabwadada kəjeerənyinə ashitii. ††15 Da makii shigi mahidahidamə ngila purəjanə, də ci nii kəya jaala agyanə slikerənyinə patə, ca da nwanjuunə agyanətii də zala tibisa, makə sətə ci ənjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya baarii bwaya mabətəsəkə nga Əntañfə Əndə baawəda.

††16 Ma ashii kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gəđəhaciinəkii, tə'i manaahə ləma, waatoo, “Nwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slandanənyinə”. ††

17 Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kənjə agi uusərə, ca ngərəe ka uurakii ka banə ka patənə nga shaarənyinə ətə ca lədə agintañfə, əñki ci, “Shooma, dzatəmə də nə ka ha rəñwə, acii kə mbu'ya saa'i nga

† 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. †† 19.7 21.2. ‡ 19.8 6.11. †† 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. †† 19.10 6.9; 22.8-9. ††† 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. ††† 19.12 1.14-15; 2.17. § 19.13-15 Isaa. 63.1-6. †† 19.13 Yooh. 1.1. ††† 19.14 6.2-8, 11. †† 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. ††† 19.16 17.14.

maduunə kumənə nga Əntañfə! ††18 Shoomə ka ciku ləwunyinə nga meeminə da nga soojiinə da gayinatii, da luu nga təhinə da nga ənjitə ca ndərə tə tii, da nga patənə nga ənja, maviinə da dimuyinə, madiigərə ənji da uuji ənji patə.” ††

19 Wata nya nee ka dabata da meeminə nga duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mambwadada təhutə da soojiinaakii. ††20 Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə nga anabitə dīi sə nga hurəshishinə akəñwaciikii. Də sə nga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a da ka tii sagida nga dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bərə'i da i əpinə aagi gunə ətə dīi kurəñənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. ††21 Kə bəələgi ənji soojiinatii də ngila purəñaatə shigi da ma Əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbu-urəgi gyadə.

Anənə tə *Seetanə nga fəzə dəbu'u

20 Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzañə da i uuzənə nga makuvə nga gu'u nga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii. ††22 Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə nga ñukə ñukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləmə “İbəlısa” da “Seetanə”, ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii nga fəzə dəbu'u. ††23 Wata ca kəgərə tə ci aasəkə makurəñə gu'u nga zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma nga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikerənyinə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'ut-sa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci nga uundzə saa'ya.

4 Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələnyinə nga nwanjuunə da i slanjii dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda nga la gəñwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə nga ənjitə laalagi ənji nətii putə nga waaza goonğaətə baarii Yeesu, da putə nga waaza wabənə nga Əntañfə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya da nwanjuunə da *Aləmasiihu nga fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kəñwaciitii taa aaciitii əsə. ††25 Tii nə təkəñwanə nga madənə agi maməətə ənja. Ma mbədaanənə nga maməətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətsə dəbu'u. † Patənə nga ənjitə upaa madənə nga təkəñwanə, ənji moodasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə nga bərə'inə da baawəda anə tsarə nga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə nga Əntañfə da nga Aləmasiihu, təya da nwanjuunə da ci nga fəzə dəbu'u. ††

Muudinə nga panə

7 Ma daba'ə kə uugi fəzətsə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. † Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikerənyinə nga duuniya patə. Ma slikerənyiiitsa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da

†† 19.17-18 Əzaki. 39.4-5, 17-19. †† 19.18 13.16. ††† 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9, 14-16; Zak. 14.2. ††† 13.1-2, 13, 15; baruuda: 14.10; 20.10, 14; 21.8; Isaa. 30.33. ††† 10.1; 18.1; gu'u nga zanə: 9.1 18 20.2 12.3, 9. 19 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9, 22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. 20 20.6 1.6; 2.11.

Magwagæ. Ka dzatægina nê Seetanæ dæ tii patæ ka ha røjwæ, kaa tæya pa da Æntanfæ. Makæ mandzænæ a gææræ nê lanjenatii. ^{†9} Wata nya nee, tæya tækægi taa dama patæ anê hanyinæ nga duuniya, tæya gunjutægi dæ hatæ dii ænji nga Æntanfæ davæ, da væraatæ uu' i ci. Amma, wata ma nya nee, gunæ a jima dadagyæ, ca ætsagi tæ tii. ^{††10} Ma Seetanæ, ændæ gæpænæ dæ tii, kæ kagæræ ænji tæ ci aagi guutæ dii kurænænækii makæ uunæva, baruuda a dzæ dæ tsakæ iza'unækii, waatoo hatæ shi ænjæ a kagæræ tæ dabatæ da majirakæ nga anabita. Ka sanæ nê tii ngæra'wæ vædæ da uusæra nga ca'æ ndøjwæ ndøjwæ. ‡

Maduunæ uusæra nga da gøjwanæ

^{†11} Wata nya nee ka maduunæ mambwadada dægælæ ngwanjuunæ da i ændæ dasæ asækækii. Ma nya tsaamæ, wata kæ zagi hanyinæ da sækæntanfæ akøjwaciikii. Pooshi ænji ænyi ka neenæ ka tii ma'æ. ^{††12} Wata nya nee ka mamæætæ ænji da i æpinatii, uuji ænji da madiigæræ ænji patæ, køjæ køjæ akøjwaci dægælæ nga ngwanjuunæ. Ænjæ a wunæpaa lækalækatényinæ, ænjæ a wunæpaa ændæ'i lækalækatæ æsæ, waatoo lækalækatæ ca baarii tæ ænjitæ ca upaa æpinæ. Ænjæ a la gøjwanæ ka mamæætæ ænji mbæræ mbæræ da slænényinatii, makæ sætæ nyaahæ ænji asækæ lækalækatényiita. ‡‡ ^{††13} Ma mamæætæ ænjitæ aagi uunæva, kæ ma' i tii. Ma wa, da ha nga ndzaanæ nga mamæætæ ænja, kæ kapaa tii natii mamæætæ ænji æsæ, ænjæ a la gøjwanæ ka taa wu patæ agitii, makæ sætæ njii tæya slænæ. ^{†4} Ma daba'ækii, ænjæ a kagæræ tæ i ha nga ndzaanæ nga mamæætæ ænji da wæ aagi guutæ makæ uunæva. Waatoo æntænæ nga bæra'inæ nê gunækii. ^{††15} Patænæ nga ænjitæ malapaamæ ænji læmætii man-aahækii asækæ lækalækatæ dii læmæ nga ænjitæ ca upaa æpinæ nga ca'æ ndøjwæ ndøjwæ asækækii, wata ænjæ a kagæræ tæ tii aagi guutsæ makæ uunæva. §

Kura ha dadagyæ da kura ha a panæ

21 Ma daba'ækii, kæ nee nyi ka kura ha dadagyæ da kura ha a panæ. Ma tækøjwatæ ha dadagyæ da ha a panæ, kæ dzægi. Kæ ifægi uunævényinæ æsæ. ^{†12} Wata nya nee ka malaaba væranæ, waatoo kura Urusaliima, ca jima dadagyæ daci æntanfæ. Matasækakii nê ki makæ sætæ ci madanæ a tasæka, kaa kya gunju da ngurii. ^{††13} Nya fa ændæ'i uura dasækæ dægælæ nga ngwanjuunæ, ca ngæree ka uurakii, ænji ci, "Ma nê diya, kæ uugi ha nga ndzaanæ nga Æntanfæ ndzaanæ ahada ænja. Ka ndzaanæ nê ci agitii, tæya ndzaa ka ænjaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka Æntanfwatii. ^{††14} Ka taadægina nê ci ka tii kiinæ agitii. Pooshi ma'æ mæætænæ, pooshi

ma'æ tuutunæ æsæ taa mabætæsæka, pooshi ma'æ zæmænæ nga uushi. Acii ma iiræ uushi'inæ, kæ dzægi." ^{††15}

⁵ Wata ændætæ dasæ anæ dægælæ nga ngwanjuunæ a ba ka nyi, ænji ci, "Ma ændzæ'i, aagi deeginæ nê nyi taa ka mi patæ, kaa ca ndzaa kurakii." Ca ba ka nyi æsæ, "Naahuu ætsa, acii ma wabætæsa, mayarædakii, goongga boo." ^{†16} Ca ænæ ka banæ ka nyi, ænji ci, "Kæ uugi slænæ danæ. Nyi nê nga tækøjwanæ da nga muudinæ, nyi 'watægi, nyi na uudæpaa æsæ. Taa wu patæ ci ma'igiirænæ a da tæ ci, ka viinæ nê nyi ka ci rægwa nga sa ma'inæ nga zabæ yadæ ki'inæ asækæ gææræ ætæ ca vii æpinæ. ^{††17} Taa wu patæ jaalii, ka upaanæ nê ci uushi'iitsa, ka ndzaanæ nê nyi ka Æntanfwaakii, ca ndzaa ka uuzænaki æsæ. ^{††18} Amma, ma mangwalinæ, da ænjitæ yadæ vii goongga, da ma'ajjinæ ænja, da mabæælæ ænja, da ma'alæhiinyinæ, da mwabiinæ, da ænji paslæ uulæminæ, da patænæ nga majirakinæ, aagi gunæ nê ha nga ndzaanatii, waatoo, guutæ dii kurænænækii makæ uunæva, baruuda a dzæ dæ tsakæ iza'unækii. Ci nê æntænæ nga bæra'inæ." ^{††19}

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'ækii, kæ shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, røjwæ nê ci aagi malaa'ikanyitæ mædæfæ nji da i kwalækényinæ mædæfæ nga muudinæ nga cibényinæ aciitii. Ænji ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hæ tæ Madanæ ætæ na ndzaa ka minæ nga Uundzæ Baga." ^{††10} Wata Malaaba Ma'yanæ a ngærægi hiimaaki, malaa'ikatæ a ngæræ tæ nyi, ca kæræ tæ nyi aænæ magæræ gijwæ ka shaŋæ, ca baarii ka nyi tæ væranæ nga Æntanfæ, waatoo, Urusaliima. Væranækii a dzæ dæ jimanæ dadagyæ daciikii. ^{††11} Væranækii a dzæ dæ bærænæ makæ faara ætæ da mæghærævænæ davæ. Camæ saakii makæ faaratæ ci ænjæ a 'wa yasæpa. Duunuunæ nga Æntanfæ ca bæræ ha'æ davæ. ^{††12} Tæ'i magæræ mahwala nga væranækii da i uura mayinyinækii pu'u aji bæra'i, da malaa'ikanyinæ pu'u aji bæra'i ætæ ba'avæ ænji næhæ uura mayinyinækii aaciitii. Ma ashi uura mayinyinækæya, kæ naahævæ ænji læmænýinæ nga slikærényinæ pu'u aji bæra'i nga ænji Isærayiila. ^{††13} Taa ka ngutæ purænænæ ænfwadæ patæ, tæ'i uura mayinyiitsæ makkæ, waatoo, makkæ da tsaanjwa, makkæ da hwaræma, makkæ da waka, makkæ da banjgawæ æsæ. ^{†4} Ma mahwala nga væranækii, agyanæ faaranyinæ pu'u aji bæra'i mbuki ænji. Aagyanætii naahætæ ænji læmænýinæ pu'u aji bæra'i nga maslækee ænji nga *Uundzæ Baga. ^{††22}

¹⁵ Ma acii malaa'ikatæ ca wabæ da nya, tæ'i zala nga ændzænæ ka gælætægina dæ væranækii da uura mayinyinækii da mahwalakii. ^{††16} Ma bwanjænæ da gærænæ nga væranækii, mbæræ mbæræ taa dama patæ. Wata malaa'ikatæ a gælætæ væranækii dæ zalætæ nga gælaginæ. Ma gælætæ ca, kiloomæeta ^{††24} dæbu'u bæra'i da gya'æ

† 20.8 13.14; Jasæ. 11.4; Æzaki. 38.2,10-12. †† 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Æzaki. 38.22; 39.6. ‡ 20.10 19.20. †† 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. ‡‡ 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. ††† 20.12 Shig. 32.32. †††† 20.10; 1 Koor. 15.26; æntænæ nga bæra'inæ: 2.11. § 20.15 3.5. †† 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. ††† 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibær. 11.16; 12.22. ††† 21.3 7.15; Leew. 26.12; Æzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16.

††† 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. †† 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarædakii: 19.9. †† 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. ††† 21.7 2 Sam. 7.14; Æzaki. 11.20. †††† 21.8 2.11; 19.20; 21.27. †††† 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17.18 21.9 15.1.19 21.10 17.3; Æzaki. 40.2; Mat. 4.8. 20 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Æzaki. 43.2. 21 21.12-13 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Æzaki. 48.30-35. 22 21.14 Ibær. 11.10; Af. 2.20. 23 21.15 11.1; Æzaki. 40.3. 24 Ma

bæra'i nê gærænækii a panê da gærænækii aadægyæ. Ha'ê nê bwanjænækii æsæ. ¹⁷ Ca gælata gærænê nga mah-walækii aadægyæ, meeta ^{††} mædæfê pu'unæ aji bæra'i, makê sætê dii zala nga gæla dæ uushi'inê. ¹⁸ Dæ faara ætê ci ænjê a 'wa yasæpa ghænyi ænji mahwala nga vëranækii. Ma vëranækii æsæ, dæ ændzænê ghænyi ænji, njunyikii, wata yanjê makê dyarugala. ¹⁹ Anê faariinê ætê da mæghærævænê davê mbuki ænji mahwala nga vëranækii. Ma faara nga tækærjwanê, faaratê ci ænjê a 'wa yasæpa. Ma faara nga bæra'inê, faaratê ci ænjê a 'wa safira. Ma faara nga makkænê, faaratê ci ænjê a 'wa agata. Ma faara nga ænfwadænê, faaratê ci ænjê a 'wa imæradê. ²⁰ Ma faara nga tufænê, faaratê ci ænjê a 'wa wanikisa. Ma faara nga kuwanê, faaratê ci ænjê a 'wa sarêdisa. Ma faara nga mædæfænê, faaratê ci ænjê a 'wa kirisoolita. Ma faara nga tighæsænê, faaratê ci ænjê a 'wa beerila. Ma faara nga ælignænê, faaratê ci ænjê a 'wa toopaza. Ma faara nga pu'unê, faaratê ci ænjê a 'wa kærissoparasê. Ma faara nga pu'u amæntærjanê, faaratê ci ænjê a 'wa yiyakinta. Ma faara nga pu'u aji bæra'inê, faaratê ci ænjê a 'wa amatisætæ æsæ. ²¹ Ma uura mayinyinækii pu'u aji bæra'i æsæ, dæ faara ætê da mæghærævænê davê ætê ci ænjê a 'wa lu'ulu'u dii ænji. Taa ngutê ræjwæ agi uura mayinyiitsæ pu'u aji bæra'i, dæ lu'ulu'ukii ræjwæ dii ænji. Ma rægwa asækê vëranækii æsæ, dæ ændzænê dii ænji, njunyikii, wata yanjê makê dyarugala.

²² Maneemæ nyi ka *yi nga Æntærjæ asækê vëranækii. Acii i Æntærjæ Slandanê Ændê baawæda da Uundzæ Baga, tii dæ natii nê nê ha nga paslænê davê. ²³ Pooshi nafalê nga bærænê nga uusæra taa nga lægidæ asækê vëranækii. Acii mæghærævænê nga Æntærjæ da nga Uundzæ Baga ca bæra asækækii. ²⁴ Ka wiinê nê slikerænyinê nga duuniya patê agi bærænækii. Ma meeminê nga duuniya æsæ, ka kærænê nê tii gænatiï aasækê vëranækii ka dũunætænê dæ Æntærjæ. ²⁵ Ma uura mayinyinê nga vëranækii æsæ, mawunækii ndzaanætiï taa guci patê, accii pooshi vædê davê. ²⁶ Ka kærænê nê ænji njunyi uushi'inê da gænæ nga slikerænyinê patê aasækê vëranækii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajjinê uushi'inê ka dæmænê aasækê vëranækii. Taa ændætê ca daada bwaya uushi'inê taa jirakænê, paa ci ka dæmænê aadævê aasækê vëranækii. See ændætê nyaahê ænji læmækii aasækê lækalækætætê nga Uundzæ Baga, waatoo lækalækætætê dii læmê nga ænjitê ca upaa æpinê nga ca'ê ndærjwæ ndærjwæ asækækii. ⁵

22 Ma daba'ækii, malaa'ikatæ a baarii ka nyi gæærê nga ma'inê ætê ca vii æpinê. Dawê dawê saakii nê ma'inækii. Ca hwaya ka hatê dii dægælê nga njwanju-

agi uura Gæríkæ, pooshi kiloomeeta. Amma tæ'i uushi nga gæla dæ babara ci ænjê a 'wa 'stadia'. Ma kiloomeeta dæbu'u bæra'i da gya'æ bæra'i, mbæræ mbæræ da stadia dæbu'u pu'u aji bæra'i. † 21.16 Æzaki. 48.16-17. †† Ma agi uura Gæríkæ, pooshi meeta. Dæ hwaslæ ciinê ci tæya gæla. Ma meeta mædæfê pu'unæ aji bæra'i, mbæræ mbæræ da hwaslæ ciinê gya'æ da ænfwadæ pu'unæ aji ænfwadæ. ‡ 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Æzaki. 28.13. †† 21.22 11.17. †† 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2, 19-20; 24.23. ††† 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. †††† 21.25-26 Isaa. 60.11. § 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Æzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; lækalækætæ: 3.5.

unê nga Æntærjæ tii da nga *Uundzæ Baga. ²² Ma ma'iitsa, agi huyinê ahadahada rægwa nga vëranækii. Ma anê ndæra nga gæærækii æsæ, tæ'i ænfuginê daga daga. Agi poonê nê ænfuginækii pu'u aji bæra'i agi fæza. Taa ngutê lægidæ, ha'ê nê tii ka poonê. Ha'ê nê manækii æsæ. Ka mbædæpaanê nê ba nga ænfuginækii dæ slikerænyinê nga ænji duuniya patê. Ænfuginækii ca vii æpinê æsæ. ²³ Ma asækê vëranækii æsæ, pooshi ænji ka lapaa sætê tifyagi Æntærjæ ka giirænê. Dægælê njwanju-unê nga Æntærjæ da nga Uundzæ Baga na ndzaanê asækê vëranækii. Ænji nê'unê tæ ci æsæ, kadê nê tæya paslê tæ ci, ²⁴ tæya nêe ka kærjwæciinækii, ænjê a naahævê læmækii aa kærjwæciitiï. ²⁵ Pooshi vædê na da ma'æ. Pooshi ænji na moo garækuwa taa uusæra, accii Æntærjæ Slandanê ci saakii na ndzaa ka bærænatiï. Ka danê nê tii njwanjuunê ka ca'ê ndærjwæ ndærjwæ. ^{5†}

⁶ Wata ærjki malaa'ikatæ ka nyi, "Ma wabæwæ, goonjga, mayærædakii æsæ. Æntærjæ Slandanê vii Ma'yanaakii ka anabiinê, ci slækee ka malaa'ikaakii aabii ænji paslænê tæ ci ka baarii ka tii sætê na slænê tyasê kædæhæ." ^{5†}

Shinê nga Yeesu

⁷ Ærjki Yeesu, "Wanyiiitsæ ka dzænê kædæhæ. Ænji barækaanê nê ænjitê ca nê'utê wabænê nga anabaakwaanê ænê asækê lækalækætænæ." ^{5††}

⁸ Ma nyi, Yoohana, kæ fii nyi uushi'iitsa, kæ nêe nyi dæ ginækii æsæ. Makê fii nyi, nya tsaamæ, wata nya gæræ'waanê atsaæ sædê malaa'ikatæ baarii ka nyi uushi'iitsæ, kaa nya paslê tæ ci. ²⁹ Amma ærjki ci ka nyi, "Ga ha da ha'æ! Acii nyi maa, ændê slænê nga Æntærjæ nê nyi makê noonê da ndzækærjushi'inæku anabiinê da patænê nga ænjitê ca nê'utê wabæænê asækê lækalækætænæ. Tæ Æntærjæ paslænæku."

¹⁰ Ca tsakê banê ka nyi, ærjki ci, "Ga ha kapaa wabænê nga anabaakwaanê ænê asækê lækalækætænæ kaa ca ndzaa ka ma'umbee uushi. Acii kædæhæ nê uushi'iitsæ patê ka slænænê. ¹¹ Taa wu ca slænê bwaya uushi'inê, bwaya uushi'inê dzænækii dæ slænænê. Taa wu nê ændê dii ajjijnê æsæ, ma'ajjinækii ndzaanækii ætsa. Ma ændætê ca slænê tantanyinê, tantanyinê ndzaanê slænækii. Ma ændætê malaabakii, malaabakii ndzaanækii." ¹⁸

¹² Ærjki Yeesu, "Wanyiiitsæ ka dzænê kædæhæ. Ka njgæræænænê nê nyi shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbæræ mbæræ da sætê slænê ci. ¹³ Nyi nê nga tækærjwanê da nga muudinê, nyi 'watægi, nyi na uudæpaa æsæ." ²⁰

¹⁴ Ænji barækaanê nê ænjitê ca kubægi kæjeerænyinatiï dawê dawê, kaa tæya upaa rægwa nga dæmægærænê da uura mayi aasækê vëraata, tæya adæ mana poo nga ænfwæ ætê ca vii æpinê. ¹⁵ Ma ænjitê pooshi na upaa ræg-

† 22.1-2 21.6; Æzaki. 47.1-12. †† 21.21; ænfuginæ: 2.7. †† 22.3 7.15; Irím. 3.17. ††† 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. † 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18, 27. † 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slænê 11.27-28; 13.1. ††† 22.7 3.11; 22.12, 20. ††† 22.8 1.9; 19.10. †††† 22.10 Dan. 12.4. 18 22.11 Isaa. 56.1; Æzaki. 3.27; Dan. 12.10. 19 22.12 2.23; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2, 11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Wab. 24.12; Irím. 17.10; Mat. 16.27. 20 22.13 1.8. 21 7.14; Jab. 118.19-20; ænfwæ: 22.2.

wa ɣga dəməgərənə aasəkə vərənəkii, tii nə ənjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ənji slənə bwaya uushi'inə, da mwabiinə, da ma'aləhiinyinə da ənji bəələ ənja, da ənji paslə uuləminə, da ənjitə kadeesəkə ka tii nə jirəkənə, təya jirəkə. †

¹⁶ "Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji ɣga Ikəliisiyanyinə tə uushi'iitsa. Nyi nə maduunə jijinə ɣga *Dawuda, nyi nə vooda ɣga pukə də ha əsə." ††

¹⁷ I Malaaba Ma'yanə da Madanə ca ba, "Shiwa!" Taa wu patə fii ətsa, wa ca ba naakii əsə, "Shiwa!" Ma əndətə kəshi ma'igiiirənə tə ci, ca moo sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə ɣga zabə yadə ki'inə. ‡

Muudinə ɣga wabənə

¹⁸ Ma diya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca fa wabənə ɣga anabaakwaanə ənə asəkə

† 22.15 21.27; Af. 5.5. †† 1.1; 5.5; vooda: 2.28; Baan. 24.17.
‡ 22.17 21.2,6.

ləkaləkətənə, ga ca tsakəvə əndə'i uushi aanəkii. Mada kə tsakəvə ci, ka tsakəvənə nə Əntarjə ka ci asaranyit-sə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətənə. ††¹⁹ Taa wu patə ɣgərəgi agi wabənə ɣga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətənə əsə, pooshi Əntarjə na vii ka ci rəgwa ɣga adə mana ənfwə ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkətənə, waatoo ənfutə ca vii əpinə. Pooshi Əntarjə na vii ka ci rəgwa ɣga ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkətənə. †††

²⁰ Yeesu baarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, "Ndilə ndilə, ka dzənə nə nyi kədəhə." *Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa." †††

²¹ Wa pwapoonə ɣga Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə ɣga ənji ɣga Əntarjə.

†† 22.18-19 Dzək. 4.2; 13.1. ††† 22.18 Dzək. 29.19. ††† ənfwə: 2.7; ləkaləkətə: Shig. 32.32. †††† 22.20 3.11; 22.6; 1 Koor. 16.22.